

HET HUIS LAUERNESSE.

*A. L. G.'s, whom we
pursue*

P. J. Arndt: en. S.

NL 69T 4530 03

~~197 652~~
11

HET HUIS LAUERNESE.

DOOR

A. J. G. BOSBOOM-TOUSSAINT.

's GRAVENHAGE,
CHARLES EWINGS.

SNELPERSDRUK VAN H. C. A. THIEME, TE NIJMEGEN

I N H O U D.

	Bladz.
I. In de Landsvrouw Maria	1
II. Wat de Vicaris was, en de keuze der Jonkvrouw	12
III. Twee jongelingen	28
IV. De morgen van het feest	45
V. Eene ontdekking van Donna Teresia	57
VI. De middag van het feest en het eind van den dag	68
VII. Johanna	107
VIII. Uitkomsten	124
IX. Eene herinnering	140
X. Een aanval en eene verdediging	158
XI. Stoornis en bitterheid	178
XII. Twee hervormers	195
XIII. Het lijden van eenen ijveraar	207
XIV. Een sterfbed in 1521	215
XV. Bisschop Philips de Goede	230
XVI. Mismoedigheid	241
XVII. Hoe zij toen leefden	257
XVIII. Een hoofdstuk dat ook wel kan worden overgeslagen	273
XIX. Paul	284
XX. Een bruidsfeest op Lauernesse	310
XXI. De Heer van Viterbo	340
XXII. Haat — liefde — strijd	355
XXIII. Eene uitredding	380
XXIV. In Utrecht en op Lauernesse	402
XXV. De dood der Jonkvrouw van Lauernesse	426

INHOUD.

	Bladz.
XXVI. Het juk der broederschap	454
XXVII. De eerste martelaar der hervorming	470
XXVIII. Aan den rand van den afgrond	479
XXIX. Eene hagepreek	489
XXX. De Hertog van Gelderland	516

I.

In de Landsvrouw Maria.

Nooit heb ik recht begrepen, waarom men lange inleidingen schrijft om tot een eenvoudig romantisch verhaal te komen. Ik zie niet in, waarom lezer en schrijver met elkander eene lange reeks van volzinnen moeten doorworstelen, eer de een hooren en de ander spreken mag. Ik begin altijd liefst het eerst met hetgeen ik te vertellen heb: wat noodig is te weten en aangenaam, moet het verhaal zelf kunnen leeren; anders ware het beter, dat lezer en schrijver beiden niet begonnen.

Velen hebben zeker veelmalen de zon zien opgaan; allen hebben ten minste éénmaal gezien, hoe de lichtgevende dochter der hemelen met langzame waardigheid zich verheft uit het Oosten, en de nevelen van zich wegschuift, zooals eene Oosterse bruid den sluier terugslaat van haar aangezicht, bij het eerste samenzijn met den echtgenoot. Zij *is* ook de jonge bruid der aarde; zij *is* ook de trouwe echtgenote van den vroolijken dag, die met haar geboren wordt, om met haar weg te sterven; zij is ook... dan, wat is zij niet, dat niet door hare talloze beschrijvers van haar is gezegd geworden! Wij willen niets toevoegen tot dien overvloed: maar wij vragen alleen, of er onder hen, die het zagen, niet ook sommigen waren, die het voor iets meer hielden dan voor eene schitterende tooneeldecoratie der Natuur, waarbij hunne toejuicing werd afgevraagd; of zij er ook wel eens bij gedacht hebben, hoe dit schouwspel, dat zich sedert den eersten scheppingsmorgen, door duizende jaarkringen heen, wiskundig zeker herhaalt,

de dagelijksche waarachtige bekrachtiging is van het Goddelijk machtwoord, gesproken bij de Schepping: »Daar zij licht!» »Waar het zoo licht is in de wereld der Natuur, mogen de menschen het niet donker maken voor elkander, en er is nog een beter licht dan dat van de zon: het licht van de Openbaring.» Dat nieuwe scheppingswoord, gesproken door den mond van een bezielde en krachtig man, in den aanvang der 16^e eeuw, klonk voort in alle Vorstenstaten van Europa, en zoude ook weêrgalm vinden in het Graafschap van Holland.

In 1521 zag een jonkman ook de zon opgaan; wij weten niet, of hij aan dit alles dacht; maar zeker moest het iets dergelijks zijn, wat hem met eene zachte geestdrift bezielde. Hij lag geknield op het hoogste punt van den golvenden zandgrond van waar men een ruim vergezicht had over den heerlijken omtrek. Er lag op het gelaat van dien jonkman eene roerende uitdrukking van bewondering en aanbidding: het is zoo, op zijne liefelijke trekken, bevallig en zacht, tot vrouwelijke weekheid toe, had een waas van dweepzucht haar onmiskenbaar zegel gedrukt; dan, het was niet die sombere dweepzucht, welke altijd neerziet in eenen duisteren afgrond, maar een mijmerend heenstaren naar eenen vriendelijken hemel. Het was de dweepzucht, die den dichter vormt; de dweepzucht, die verheft boven het lijden, die somtijds schade doet aan het lichaam, maar die de ziel altijd reinigt van den booze. Er schitterden tranen in zijn zachtblauw oog, terwijl hij heenstaarde naar de zonneschijf, wier glans te dwaas met aardsch metaal vergeleken wordt. Bleek was zijne gelaatstint, en toch kleurde eene zachte verrukking die wangen met een flauw blosje. Op het voorhoofd gescheiden, hing zijn sterk blond haar in fijne, dunne lokken langs den hals neder tot op de schouders. De kleine mond met den blijmoedigen glimlach, het hooge zachtgeronde voorhoofd met den fijnen Griekschen neus, was in de schoonste samenstemming met de zuivere omtrekken van dat gelaat, dat geheel de uitdrukking had, die een schilder zoude geven aan dat van den apostel Johannes, den beminnelijksten der Discipelen, dien de Heer lief had bij uitnemendheid. Hij hield de handen samengevouwen; hij bad. Zijn gebed was een diep en ernstig gebed;

dat werkelijk gemeenschap geeft met den hemel; een gebed, waarbij de gedachte de hulp der klanken niet noodig heeft, en waarbij het stamelen van duizelenden eerbied de hoogste welsprekendheid is. Eindelijk hief hij zich op. Toen had men eene teëre gestalte kunnen zien, bijna die van den knaap, wiens lichaamsbouw zich nog niet ten volle heeft ontwikkeld. Hij droeg, behalve de hozen en het wambuis der Duitsche jongelingen, nog een loshangend overkleed, langer en van donkerder stof dan men dit gewoonlijk droeg, eene zwarte zijden muts zonder veder, en in eenen eenvoudigen draagband eenen korten handdeggen. Hij daalde het terpje af met trage schreden, als kostte het hem moeite, zich van die plek te verwijderen. Het was een treffend natuurtooneel, dat zich dáár aan hem vertoonde; onafhankelijk van het schitterende lichtspel des zonsopgangs, moesten Utrechts grijze torenspitsen, in het zuidwesten zichtbaar, moesten die burchten en kloosters in de verte, moesten die akkers en weilanden, welke toen reeds door de nijvere hand des Stichtschen landmans zoodanig werden bebouwd, moest dit alles, allengskens oprijzende uit eene nevelzee van dauw en dampen, bij eene lucht, wier vriendelijk blauw reeds eenen zoelen zomerdag voorspelde, werkelijk dien levendigen indruk maken op den jongen, onbedorven mensch, wiens gemoed niet verstompt is voor het ware schoon. Voortgaande op een smal voetpad, dat langs eene versch gemaaide weide heenliep, zag hij herhaalde malen om, met die zekere onrust van wie iemand verwacht, die niet aankomt; en zoo kunnen wij hem altijd volgen, tot waar hij, na een kwartier uur gaans te hebben afgelegd, eindelijk bij een huis is genaderd, dat het midden hield tusschen de boerenwoning dier eeuw en de burgerhuizing. Het was ook de welvermaarde herberg: *de Landsvrouw Maria*, zooals het bontbeschilderde uithangbord te kennen gaf; en er moest wel veel kwade wil zijn bij den aanschouwenden reiziger, om in dat donkerbruine beest, dat toch vier pooten had, niet een paard, in die opgeschikte vrouw niet de jonge Gravin Maria te herkennen, en in 't geheel, niet eene voorstelling te zien van den val, welke haar het leven kostte. Op den dorpel dier woning werd onze jonkman

ontvangen door een frisch landmeisje, dat blijkbaar met eenig verlangen naar hem had uitgezien; want hem begroetende met eenen gullen glimlach, sprak zij, terwijl zij hem binnenleidde: »Het was nog wel vroeg voor eene morgenwandeling, Meester Paul! en het is goed, dat gij daar terug zijt. Kom binnen! eene jonge maag heeft wel een krachtig vroegstuk noodig, als, jonge beenen vóór zonsopgang eenen langen weg hebben afgelegd.»

»Al te veel zorg voor mij, goedig maagdelijn!» antwoordde hij, haar volgende. Een Hoogduitsche tongval was in de uitspraak van zijn Hollandsch onmiskkenbaar. Eene minder vriendelijke begroeting dan die van het meisje lag er op het norsche gelaat van den man, die blijkbaar als huisheer de eerste plaats had ingenomen aan de lage eikenhouten tafel, waarop het ontbijt gereed stond. Zwijgend reikte hij hem den groven houten beker tot den morgendronk, en zwijgend ook plaatste de jonge man zich over hem.

De kwade luim van den huisheer moest zich toch lucht geven. — »Meester Paul, of Meester poëet, als dat uw handwerk is — komt hij nu heden, die makker, dien gij hebt willen afwachten?»

»Ik wenschte het, Meester Barendz; ik ben op hem hopende, maar zonder zekerheid; daarom ook vertrek ik nog heden, zonder langer te toeven.»

»Nu, met Stichtsche rondheid gezegd, dat verheugt mij; want zie, ik houd niet van die jonge linkers, die den ganschen dag niets te doen hebben dan in geprent gekrabbel te lezen, en 's ochtends nog vóór de vroegmetten lange wandelingen doen, als geen Christenmensch, die een goed handwerk drijft, nog op 's Heeren wegen te zien is. Vele uren in den omtrek, bij poorter en huisman, staat mijn huis ter goeder naam en faam, en om eenen vreemden Overlander wil ik niet. . . .» Een driftig binnenstormen van meerdere gasten spaarde den rederijken man eene langere woordverkwisting, want het was den jongeling aan te zien, dat er niet veel antwoord volgen zoude; deze toch haalde bedaard een boekwerkje te voorschijn, en begon met ingespannen aandacht te lezen.

Wij zouden geweten hebben, waarom hem die norsche ontvangst gewerd, zoo wij getuigen hadden kunnen zijn van een gesprek, dat even vóór zijne terugkomst voorviel tusschen Barendz en het jonge meisje, zijne dochter. Als een huisvader, die op orde gesteld was, had hij gevraagd, waarom hij de huisdeur zoo vroeg ontgrendeld vond.

»De jonge vreemdeling is uitgegaan, om de zon te zien opkomen, Vader!»

»Hm! Hm! dat kon wel eens de noorderzon zijn; die Overlandsche snaken teren ten laste van een gezeten man, en betalen dan vaak met een »Godloon 't je», dat zij hem uit de verte toeroepen. Is het nu niet al vier dagen, dat hij hier in mijn huis toeft? weet ik eenmaal, van waar hij komt, en waar hij henen gaat, en dat in eenen tijd, waarin zoovele zwervelingen, Waldenzen, Albigenzen, Hussiten, Lutheranen, en hoe die ketters meer heeten, ons Land komen overstroomden, als zwermbijen in de Julij-maand?»

»Van de bijkens weet men, dat zij honig brengen!» hernam Stijntje, met die gevatheid, welke geene vrouw ontbreekt, als zij eene luim of eenen gunsteling heeft te verdedigen. »Van dezen jonkman weet ik, dat hij geen bedrieger zijn kan; het heeft al den schijn, dat hij op den heuvel gegaan is om te bidden.»

»Om te bidden! en kon hij dat dan niet op zijn kamerken doen? Heb ik dáár dan niet een goed contereitsel van de gebededijde St. Adelgunde, waarbij een vroom Christen zijne aandacht verrichten kan?»

»Ja maar, Vader! wij begrijpen dat zoo niet. Meester Paul is zeker een klerk, een Rederijker, of, zoo ze anders zeggen, een poëet, die verzen rijmt, en ik heb wel gehoord, dat de zoodanigen gaarne peinzen in de vrije buitenlucht.»

»Peinzen is geen werken, en van ledigloopen komt weinig goeds; dat zien wij aan onze monniken, St. Adelgunde vergeve mij het woord! En om kort te gaan, ik wil den jongen niet langer huisvesten; als *hij* heden niet van aftrekken spreekt, dan zal *ik* het doen: laat hem naar Utrecht gaan, dáár zwerft er zoo menig een om, die»

»Vader! Vader!» riep het meisje, en een traan blonk in haar oog.

»Nu dit nog, dat hij met zijne vreemde fleemtaal u het hoofd verbijsterd heeft,» sprak de vader, rood van ergernis over dit bewijs harer deelneming in iemand, die zoo weinig het geluk had hem te behagen.

»Vader! gij verzaakt de billijkheid, met zóó te zeggen: Kre-lis Louwen heeft mijn woord en ik denk aan geen ander, en Meester Paul spreekt nooit zulke onvertogen woorden tot mij als de Prior van St. Marie, wanneer die hier afstapt. Alleen ik heb hart voor hem, omdat hij zoo geestig weet te vertellen uit . . . uit . . . ja ik geloof, dat hij het leest uit de Duitsche legendeboeken. En ik zeg u, Vader! dat gij hem zoo hard niet zoudt vallen, indien gij wist, dat hij evenveel carolusguldens te verteren had, als wij nu penningen bij hem vermoeden.» — En waarschijnlijk geen antwoord wenschende op eene zoo scherpe aanmerking, die haar, ondanks haar zelve, ontvallen was, liep Stijntje het woonvertrek uit, de gelagkamer in en plaatste zich daarop in de huisdeur, om haren beschermeling af te wachten.

»Met vrouwen is waarachtig geen praten,» bromde nu Barendz bij zich zelve; »dat heeft eene tong, dat is scherp, dat stuift op, en dat is slim genoeg, om te zien, waar het hem eigenlijk schort. 't Is zoo, had de snaak nog eene goede pakkaadje bij zich; maar, och arme, een bundeltje! ik geloof, bij mijn' Patroon! dat het niets anders dan boeken zijn. Boeken! ik wilde toch wel eens weten, waar boeken nuttig voor waren. Maar nu staat het vast, ondanks Stijntje en haar gekijf, ondanks Stijntje en haar gegrien, de vreemdeling zal mijne deur uit en dat nog wel vóór den noen.» Met dit heusche voornemen was het, dat de waard zijnen gast een zoo hoffelijk gelaat toonde.

Wij hebben de andere lieden vergeten, die later waren binnengekomen. Het waren vijf monniken. Zij droegen het ordekleed der Capucijnen. Zij hadden plaats genomen aan eene kleinere tafel, dicht bij het smalle venster met kleine in lood gevatte ruiten, mogelijk opdat het te lichter mocht zijn bij hun spel: want zij hadden dobbelsteenen en een verkeerbord geëischt, en vingden aan te spelen met de graagte van eenen uitgevaste,

wien men spijzen voorzet. Stijntje had bekers en eene schenkan gebracht; menigvuldige plengingen van den zoeten kruidewijn werden niet gespaard. Het spel baart twist, en het twisten ruwe woorden. Het moet eene zeldzaamheid zijn, zoo een driftig speler uit den lageren stand niet tevens een roekeloos vloeker is. Onze monniken, min beschaafden, in eene eeuw, welke nog op lagen trap stond van gezellige verfijning, maakten geene uitzondering op dezen regel. Zij speelden; zij twistten; zij stieten ergerlijke taal uit. Zij deden meer: zij plaagden Stijntje; zij deden het met die aanmatigende gemeenzaamheid, met die hinderlijke aanrakingen, waarmede ook nog in onze dagen menig laaghartige man dienende vrouwen en herbergmeisjes bejegent, hetzij dan om aardig te schijnen, hetzij om eene meerderheid te toonen welke zóó ten minste gelijkstelling wordt. Daarbij ontbrak het niet aan onderlinge kluchtige toespelingen op hunnen stand, of een dwaas snoeven op de handigheid, waarmede zij heden de vroegmis wisten te ontduiken, om zich een paar uren in ongeoorloofd vermaak te kunnen verlustigen, en dat alles doorspekt met, en verbloemd onder een Latijn, dat zich nu zelfs de claviger van een gymnasium zoude geschaamd hebben. Men denke zich den indruk, welchen dit geven moest op eenen ernstigen en beschaafden toeschouwer, zooals de jongeling was, met wien wij het eerst kennis hebben gemaakt. Lang had zijne lectuur hem van hun ergerlijk gesnap afgeleid, maar al minder en minder werd zijne aandacht, en al meer en meer begonnen zijne bleeke wangen te gloeien; van ingehouden verontwaardiging zwollen hem de aderen op het voorhoofd, een edele toorn tintelde er in zijn oog. Hij las niet meer, hij staarde hen zwijgend aan; maar zijn zwijgen zeide onuitsprekelijk veel.

»En dat zijn toch de lieden, om wier luiheid te voeden wij groote lasten dragen,» fluisterde eindelijk Stijntje half luid tegen haren vader.

Een der monniken had het gehoord. »Hoogst natuurlijk, snibbige deern! gijlieden betaalt, en wij eten; daarvoor geven wij u ook, in Nomen Deus, het brood des levens, en wij leiden u tot de fonteyne, die den eeuwigten dorst lescht. Proficiat,

Broeders! (en hij ledigde zijnen beker.) En wij houden u af van de ketterijen, en wij bidden voor uwe zielen, en wij . . .”

Toen stond de jongeling op en trad nader tot bij de tafel, waar zij zaten.

»Bidt voor u zelven, ongelukkigen! die den God lastert, welken te verkondigen het uw plicht was.”

»Gij ten minste zijt niet geroepen ons te vermanen, leek!” riep een der paters met monnikentrots.

»De roeping is tot allen, gelijk 'de Schrift voor allen is,” hernam Meester Paul met zachtheid; doch met zekeren nadruk.

»De Schrift voor allen! Hoort gij het, Fraters! hoort gij het? Onnoozele nieuwelings! in welk convent denkt gij uwe gelofte af te leggen? en in welken Kerkvader hebt gij dat gevonden?”

»Ik heb de gelofte afgelegd, om te spreken in den naam der waarheid, en ik zoek mijne kennis bij de éénige, ware bron van alle licht.” Hier nam hij het boek op, waarin hij vroeger gelezen had, en drukte het met vuur aan zijne borst. Het was een nieuwe Latijnsche overzetting van het Evangelie.

Die geestdrift scheen den monniken eene onbetaalbare stof tot vroolijkheid. Geen hunner eigene snedige gezegden was zoo algemeen toegejuicht geworden als Paul's ernstig woord. Onuitputtelijk waren zij in schimpende aardigheden, die zijne zachte stem zeker overschreeuwd zouden hebben, zoo hij had willen spreken; maar hij zweeg; hij zag het, zij zouden hem toch niet begrijpen.

Eén hunner echter, die het minste had gedronken, wendde zich met een ernstig gelaat tot Barendz, die, evenals zijne dochter, de stomme, doch niet ondeelnemende getuige geweest was van dit tooneel, en zeide, terwijl hij hem ter zijde trok: — »Wacht u voor dien jongen man dáár; hij is een volksverleider, het blijkt zonderling klaar uit zijn spreken, hij is een Duitscher uit Saksen, een Lutheraan, een ketter — huisvest hem niet!”

Onderwijl vervolgden de andere monniken hunnen spot — »Dwaze knaap! druk liever een meisje aan uw hart, dan een oud passieboek; — meisjesgezicht! zoo gij monnik zijn wilt, ik ruil mijne pij tegen uwe gulden vrijheid! — »Ja! ja! dat is recht,

de kap zal hem goed staan, geef hem eene pij, geef hem eene pij!" Die aardigheid vond bijval, de laatste spreker wierp zijn Geestelijk gewaad af, en scheen willens er den jongeling mede te bekleeden; twee anderen traden vooruit, om hierbij behulpzaam te zijn. De jonkman.... dan, de beweging ter zelfverdediging werd hem gespaard; in de geopende deur vertoonde zich eene ernstige hooge gestalte, die met gestrengte waardigheid in het rond zag, en die toen tot de monniken zeide, op eenen toon, veelbeteekenend genoeg, om hen allen te doen verbleeken: »Gijlieden zoudt werkelijk wèl doen, een kleed af te leggen, dat gij zoo weinig eert."

Zij antwoordden niet; maar er lag veel beschaming en veel onrust op hunne trekken.

Hij droeg toch ook een Geestelijk gewaad, maar blijkbaar niet van hunne orde. Hij was dus hun prior niet. Er lag misschien evenveel achting voor zijnen persoon, als ontzag voor zijnen rang, in de stille verslagenheid, waarmede zij zijne berisping verdroegen, en waarmede zij het gebeurde zochten te bemantelen. Zij wierpen de dobbelsteenen ter zijde, schoven het verkeerbord zachtens weg, raaptten de monnikspij op, en één hunner zelfs nam zijn breviaar.

Zonder zich verder met hen bezig te houden, richtte de achtbare man het woord tot den jeugdigen vreemdeling.

»En gij ook reeds zoo vroeg in zulk slecht gezelschap? van uw zedig uiterlijk kon men iets beters verwachten."

»Eerwaardige Heer! ik koos het bijzijn dier menschen niet. Ik deelde noch hun spel, noch hunnen beker; ik nam in dit huis mijn verblijf, omdat... omdat..."

»Welnu!" en de scherpe blik des ondervragers rustte doorborend op Paul.

»O! waarom zoude ik het *U* niet zeggen?" hervatte deze met vertrouwen — »omdat ik den leidsman mis, op wiens aankomst ik hier te vergeefs heb gewacht, den man, wiens nutte raad mij besturen zoude in dit land, waar ik gansch vreemdeling ben."

»En werwaarts voert uwe reis?"

»Vooreerst naar Utrecht."

»Hebt gij dan geen' enkelen beschermer in de bisschopsstad?»

»Ik zoude er geen kunnen hebben, zoo mijn vriend ware gekomen. o! Zeker moet hem iets kwaads bejegend zijn: hij kent mijne diepe verlatenheid; zelfs een brief tot mijne aanbeveling is onder zijne bewaring.»

»Mag ik weten, aan wien die luidt?»

»Aan eenen machtigen Heer, den Vicaris van zijne Hoogwaardigheid den Bisschop van Utrecht.» Toen was er onder de monniken één, die eenen luiden lach niet weêrhouden kon.

De ernstige Geestelijke zag naar hen om. »Ik had gehoopt, dat de schaamte u zonder mijn bevel van hier gedreven zoude hebben. Verwijdert u thans.» Zij gingen werkelijk, en wierpen den herbergier eene welgevulde beurs toe; dezelfde, die over Paul met Barendz gesproken had, zag nog eens met eenen loenschen blik om naar den man, die hen verjoeg.

»Verbintenissen met de Lutheranen!» mompelde hij: »ik be- loof u, Heer! ik zal deze ontmoeting niet vergeten.»

»Ik ben de Vicaris zelf,» sprak de Geestelijke tot Paul toen zij alleen waren, en voor het eerst vriendelijk, voegde hij er bij: »Ook zonder dien brief zijt gij bij mij aanbevolen; uw gelaat draagt een opschrift, dat tot ieder menschenkenner spreekt. Gij zijt een Duitscher, en komt misschien van Wittenberg?»

Vroolijk verrast boog zich de jongeling toestemmend.

»Ik weet, van wien uw brief zijn moet. Is hij wel? heeft hij rust? gij zult mij van hem verhalen. Eene gelukkige bestiering voert mij hierheen. Ik moet een bezoek afleggen op een Kasteel, niet ver van hier; maar de vrouwe van Lauernesse is gastvrij en gij kunt mij volgen. Pak uwe goederen bijeen, ik zal intusschen rekenen met uwen hospes; maar haast u, want wij hebben niet veel tijd: mijne knechten hebben reeds te lang gewacht met de paarden, en ik houd er niet van, het geduld van menschen of dieren onredelijk op de proef te stellen.» — Er was iets vriendelijk gebiedends in de spreekwijze van den Vicaris, dat geene tegenspraak duldde. Ook was het den jonkman van te veel belang, dien beschermer gevonden te hebben,

om niet volgens zijne wenschen te handelen. Zijne kleine toebereidselen waren spoedig gemaakt, een vlugtig »vaarwel!" werd Stijntje niet zonder hartelijkheid toegeroepen, en spoedig reed hij, op het paard van eenen der knechten, rustig naast den Vicaris voort. Men heeft eene kleine opheldering noodig omtrent diens plotselinge verschijning bij een tooneel waar hij als geroepen aankwam. Hij was ook geroepen. Stijntje had het getrappel van paarden opgemerkt, dat door de anderen bij hun gedruisch niet gehoord werd. Zij was naar buiten gegaan. Zij had eenen Geestelijke gezien. Zijn achtingswaardig voorkomen had haar getroffen; zij had gemeend niet beter te kunnen doen dan zijne hulp af te smeeken tegen den moedwil der monniken. Wij weten, hoe zij geslaagd is.

II.

Wat de vicaris was, en de keuze der jonkvrouw.

Slechts op zeer korten afstand van Utrecht, aan de Biltzijde der stad, lag een huis, dat, sinds de dagen van den laatsten Graaf uit den Hollandschen stam, was erkend geworden als eene adellijke Ridderhofstede, hebbende torens en ophaalbrug, vijvers en versterkte kanteelen.

Dat was het huis Lauernesse. Ik raad niemand, ook zelfs niet den vurigsten oudheidminnaar, om heden nog rond te zien naar een overblijfsel van dit Kasteel; want het huis is in puin gestort en het puin is gruis geworden, en de Stichtsche landman heeft er den ploeg door heen gedreven, en er groeit nu mischien welig koren op de plek, waar de Vrouwen van Lauernesse gewoon waren zich voor haren bidstoel neder te werpen; en de vijvers zijn gedempt geworden, of besproeien als afgeleide akkerslooten het frissche weiland van eenen veehouder, die er niet aan denkt, hoe trotsch voorheen dáár die zwanen zwommen, met die kleurrijke wapenbanden om de ranke witte halzen.

Op den tijd, waarvan wij spreken, dacht wel niemand er aan, dat dit gebeuren zoude, en zoo een voorbarige weeprofeet den bewoners dit toekomend verval had voorspeld, ze zouden den ontijdigen boetprediker als eenen onheuschen vreugdverstoorder hebben van zich gestooten; want het was nu hoogtijd op het Huis. Dat bewezen duidelijk de breede banieren van Lauernesse, die, op de torentoppen geheschen, de kleine strakke vaantjes der gewone dagen vervangen hadden. Dat verkondigde, luide en ver, het statig klokgeklep, dat de vromen naar de

kapel riep, om de feestmis bij te wonen. Dat bewees kennelijk de neêrgelaten valbrug, het teeken van vrede en gastvrijheid. Met fijn wit zand, in grillige figuren opgeharkt, was het ruime voorplein bestrooid, en de donkere rookwolken, die uit meer dan éénen schoorsteen, uit den achtervleugel opstegen, voorspelde den komenden, dat er iets beters in de keuken werd toe bereid, dan de gebraden visch van eenen vastendag. Het was ook een gewichtig feest, dat men zoude vieren: de geboortedag van de meesteres des huizes, de dag die haar meerderjarig maakte. Wel was het te denken, dat al hare verwanten en vrienden ditmaal zouden toestroomen, en de gastvrijheid mocht niet te kort schieten op eenen dag als deze. Toen ook de Vicaris, in een later ochtend-uur, met zijnen beschermeling de openstaande slotpoort binnentrad, en de vroolijke rijen der bedienden overzag, die allen in feestelijken dos en in bezigen ijver heen en weder liepen, zeide hij tot dezen: — »Gij hebt geen geluk, mijn Zoon! Wij treffen de Jonkvrouw van Lauernesse reeds niet meer alleen, en ik zal noode een gunstig oogenblik vinden, om over u te spreken, ten minste in 't eerst.»

Een jonge Edelknaap in de kleuren van het Huis, rood en groen, afgezet met zilver, naderde hen. Er was een blijkbare kamp tusschen blijde vertrouwelijkheid en eerbied in de wijze, waarop hij den Vicaris groette.

»Gij ook hier, eerwaarde Heer! Dat zal Mejonkvrouwe welkom zijn; dat is zeker eene verrassing van zijne Hoogw. . . .»

»Voorbarige!» hernam de Geestelijke, glimlachend met den vinger dreigende, en meer ernstig voegde hij er bij: »wilt gij mij eenen dienst doen, Enriquez? Zie dezen vreemdeling! gij zijt jong, hij is ook nog een jongeling: laat de jeugd de jeugd in bescherming nemen, en . . .» hier begon hij zacht tot hem te spreken, »hoort gij, totdat ik de Jonkvrouw gesproken zal hebben.»

»Uw Eerwaarde kan op *mij* vertrouwen,» hernam Enriquez, en met gulle minzaamheid op Paul toegaande, nam hij hem bij de hand, en zonder dat deze den tijd had, zijnen beschermer een woord toe te voegen, zag hij zich door den rasschen knaap in vluggen zwaai medegesleept.

In de bovenzaal, die de Vicaris kort daarop binnenging, waren reeds vele Heeren en Edelvrouwen bijeen: daar waren de Heeren van Zuilen en Zuilichem, Heer Adriaan van Boeckhorst met zijne verloofde, Engel uit den Eng; een der Heeren van Enckevoort, enkele leden van het geslacht der van Wijngaardens, de van Rhedes, de Zonnevelds, allen van Utrechts besten adel, en meerdere Stichtsche patriciërs. En geen wonder, dat zij zich allen schaarden rondom de jonge vrouw, die met hare hand eenen grooten naam, eene uitgestrekte bezitting en veel invloed te vergeven had. Veel invloed ongetwijfeld, want de Lauernesens hadden in al de Stichtsche twisten altijd meer de zijde der steden gekozen, dan die der Bisschoppen, en hadden zich van vader op zoon, van erfgenaam op erfgenaam, eene overwegende stem weten voor te behouden, dáár, waar het de algemeene belangen der Provincie gold, afgescheiden van de bijzondere belangen der Geestelijke Heeren. En daar de Geestelijke Heeren afwisselden, maar de Steden bleven, met hare vooroordeelen en vriendschappen, had het huis Lauernesse in die allen trouwe en machtige bondgenooten, die zich zeer zeker zijn veeten en grieven als hunne eigene zouden aantrekken, en die altijd als gereed stonden, om de zaak te verdedigen van hen, in wie zij eenen krachtigen steun vonden tegen weinig beminde meesters.

Sinds 1457 vond zich dit geslacht ook nog van die zijde gesterkt. Door de vrouwelijke linie verwant aan den bastaardtak van Bourgondië, had het in Bisschop David eenen welwillenden beschermer gevonden, en in den nu regeerenden Kerkvoogd Philips zelfs eenen hartelijken vriend; ook had Herbert van Lauernesse, toenmaals Erfheer van het vrije Riddergoed, zich in 1458 en vervolgens onzijdig weten te houden in de bloedige veeten tusschen Utrecht en Amersfoort, eene onzijdigheid, die zich verschoonen liet door zijnen zwakken lichaamstoestand (hij leed aan eene verlamming) en het afzijn van een mannelijk oir. Want juist nu was die frissche boom, die zoo hecht en diep wortel had geschoten in de Stichtsche aarde, en die de kruin zoo trotsch verhief, ver boven de kruinen van al die anderen, zijn versterven nabij. Eene enkele loot vertegenwoordigde nog slechts dit geslacht: eene dochter van Heer Herberts dochter, slechts

een meisje dat haren naam en haar wapenschild, hare rechten en hare macht zoude geven in de hand van eenen echtgenoot. Daarom ook hadden de Edelen en de Steden, de Bisschop en de groote Prelaten van Utrecht, alle gezamenlijk het oog gericht op dat teëre minderjarige spruitje, dat er na den val van den ouden stam nog behouden bleef. En dit was de groote vraag, die zij zich allen deden: wie zou die echtgenoot zijn? Hoe kruisten zich die aanspraken, hoe botsten zich die belangen! hoeveel hadden die wenschen van eischen! Want zij allen achtten zich gerechtigd den kostbaren buit den hunnen te noemen; en waarlijk, onafhankelijk van dat alles, was de persoon van Otte-lijne van Lauernesse een schoone prijs. Zij zelve had te beslissen, wie dien zoude wegdragen: haar grootvader had in zijnen uitersten wil bepaald, dat zij niet vóór hare meerderjarigheid tot den echt zoude gedwongen worden; dat zij zelve eene stem zoude hebben in eene daad, die voor haar leven verbindend moest zijn. Geen der aanzoeken was dus tot hiertoe beantwoord geworden; nu echter, nu was zij meerderjarig. Men denke zich de verwachting van die allen, die daar bijeen waren! Toen ook de Vicaris in dezen kring binnentrad, vond hij veel minder vroolijk feestgejoel, dan wel een zwijgen, als dat van onrustige spanning en belangstellende nieuwsgierigheid, die zelfs zóóver ging, dat nog niemand hunner het kostbare ontbijt had aangeroerd, dat, in de overgulle kwistigheid dier tijden, op de credenzen en breede aanrechttafels te prijken stond. Het binnentreden van den Vicaris maakte eenige verandering in dit tooneel. Men begroette hem met al wat de eerbied voor zijnen rang en de achting voor zijnen persoon het meest vereerends en kenmerkends hadden; men stond op, men omringde hem, men voorkwam hem met kleine opmerksaamheden, men heette hem driewerf welkom. Men moet den Vicaris kennen, zooals hij door het geheele bisdom heen bekend was, om den veelzeggenden eerbied te begrijpen, dien men hem heeft zien toebrengen door ieder der personen, met welke hij in aanraking is geweest. Het is wel mogelijk, dat er eene miskende deugd kan bestaan; het is zeker, dat somtijds deugdzamen en goeden verdrukt worden en onbarmhartig vervolgd; het is eene waarheid, dat verheven zielenadel meer zijne

beschimpers vindt, dan zijne aanbidders, omdat hij niet altijd begrepen wordt; maar wanneer een man, in eene betrekking geplaatst, die hem de handen ruim laat om zeer veel kwaad te doen, al het goede doet, dat in zijne macht is, en beleid genoeg heeft om met schranderheid door te zetten, wat hij weet goed te zijn; en wanneer zulk een man, machtig genoeg om alles te kunnen dienstbaar maken aan zijn eigenbelang, blind wil zijn voor zijn eigenbelang, om helderziende te kunnen blijven voor dat van anderen, wanneer een hooge staatsdienaar waarachtig Christen is, en de Christen een man van moed en van oordeel, als zulk een man zich op die hoogte geplaatst ziet in tijden van algemeen misnoegen, of van algemeen lijden, of van algemeen zedenbederf — dan wordt die man een god der hulpe voor de zwakken, die hij ondersteunt, een ontzagbre rechter voor de boozen, die hem vreezen, een vereerd, hoewel niet nagevolgd model, voor wie met hem gelijkstaan; dan stijgt de eerbied voor zijne grootheid, naarmate men zich en anderen kleiner ziet, en de ondeugden van de anderen, die hij niet heeft, rekent men hem dan nog weder voor deugden toe. In gewone tijden zoude hij een braaf man heeten, nu wordt hij meer dan een gewoon sterveling; in gewone tijden zoude ieder hem met achting de hand toereiken, nu knielt men met aanbidding neêr aan zijne [voeten. De man was Boudewijn Gerardz van Heerte, Vicaris van het Bisdome Utrecht, en wat meer zeide dan dit alles, wat zijn ambt kracht en invloed bijzette, vriend, innig vertrouwde vriend van den Bisschop. Hij had het geestelijk kleed aanvaard uit volle, vrije verkiezing; geene armoede dwong hem, geene zucht tot lediggang verlokte hem tot het gemakkelijk monniksleven; geen trots verleide hem tot het kiezen van eenen stand, die toch in zekere mate altijd te heerschen gaf. Als éénige zoon van een welgesteld Utrechtsch burger, was er in zijne moederstad voor zijne eierzucht een ruim veld geopend, en hij had zich het leven gemakkelijk kunnen maken, ook zonder de afzondering van een klooster; maar hij had nog in zijne jeugd dat stil verblijf gezocht, om, ontheven van elke aardsche beslommering, zich vrijelijk te kunnen overgeven aan zijne zucht voor de letteren en wetenschappen. Maar in het klooster had hij niet gevonden, wat

hij zocht; rust genoeg, maar geen gemeenschappelijk streven naar een groot doel. De lage en plumpe onkunde der monniken van zijnen tijd, hunne onverschilligheid omtrent datgene, waarvoor hij in warme geestdrift gloeide, hunne slaafsche gehechtheid aan ledige godsdienstvormen bij volslagen gebrek aan godsdienstzin, zouden hem welhaast ondragelijk zijn geworden, zoo het niet eene waarheid was, dat de meest wijze ook altijd de meest toegevende zal zijn; hij vergaf hun, en waar hij een ernstig woord ter verbetering konde spreken, daar sprak hij het, zonder zich echter te veel te vleien met eenen goeden indruk; doch wetende, dat het voorbeeld de krachtigste prediking is, begon hij met zich zelve te hervormen, eer hij aan de hervorming van anderen dacht. Het samenzijn met de monniken werd eene louterende proef voor zijne Evangelische deugd; toch stond hij die moedig door, en toen hij in 1515, door Bisschop Frederik van Baden, uit de duisternis van het klooster tot openlijke Geestelijke waardigheden geroepen werd, had hij zich eenen schat van praktische Christelijke wijsbegeerte verworven, die hem den meester maakte van zich zelve en anderen. Nu in een beter licht gesteld, was hij opgemerkt geworden door de groote mannen van zijnen tijd, die vóór en nevens hem de behoeften en eischen der eeuw en de groote worsteling, die zóó aanving, met een bekommerd en belangstellend oog gadesloegen. Zoo had hij de eer eener vriendschappelijke verbintenis met Erasmus; zoo was de verheven jongeling Melanchton een voorwerp zijner oplettendste aandacht en heimelijke vereering. Toch was hem als Priester de eere en de éénheid der bestaande Kerk te lief, om niet de ruwe bitsheden af te keuren, waarmede de Augustijner monnik Luther toenmaals, in brandende geestdrift, de zieke Kerk trachtte te genezen, en om niet met een kloppend hart toe te zien bij de geweldige slagen, die der ongeneeslijke zouden worden toegebracht. Hij was, om het met een woord onzer eeuw uit te drukken, van de behoudende partij; hij hoopte alles van den tijd, van langzame wijzigingen, van tragsgewijze verbeteringen, en bovenal van waardige voorgangers.

Daarom ook, toen Philips van Bourgondië, Bisschop van Utrecht geworden, het oog op hem sloeg, om de moeilijke plichten

der Geestelijke voogdij met hem te deelen, had hij zich gaarne en gewillig met eene taak belast gezien, die hem in staat stelde, ook het zijne toe te brengen tot het verhoeden van de algemeene schipbreuk der Kerk. En het Sticht, dat juist niet gewoon was met zijne Kerkvoogden in te stemmen, juichte Philips toe in zijne keuze. Voor het dagelijksche leven was Vicaris van Heerte, of Vader Boudewijn van Utrecht, zooals men gewoon was hem te noemen, niet dat, wat hij wenschte te wezen en werkelijk had moeten zijn. Hij wilde zoo gaarne de broeder zijn van die anderen, en, ondanks zich zelve, was hij altijd hun meerdere; iets verstrooids, iets afgetrokkens, iets minachtends voor kleinigheden, die bij anderen veel zeiden, gaf hem eene tint van stroefheid en ernst, welke menig schuchter hart van hem verwijderde of voor hem deed terugwijken; hij wist dit, en zoo vaak hij het vermoedde, trachtte hij het te voorkomen met al den schat van liefde en hogere beschaving, die de zijne was. Zijn uiterlijk moest ook veel toebrengen tot den eerbied, dien zijn persoon inboezemde. Ofschoon nog in middelbaren leeftijd, schitterden er reeds grijze haren tusschen den gitzwarten krans rondom de gladde kruin; rustig en kalm waren zijne trekken, hoewel stout en gebiedend, vooral door den eenigszins vrijen opslag van het oog, welks donker blauw men met zwart had kunnen verwarren. Hij was rijzig en mager, zijne houding statig en deftig, bij al den eenvoud zijner gebaren. Voeg bij dit alles eene stem, minder welluidend dan diep doordringend, eene stem, die ontroerde en wegsleepte beide, en daarbij iets fantastisch zonderlings in de kleeding, die het midden hield tusschen het gewaad des priesters en het wereldlijke kled van den geleerde. Een wijde lakensche overrok, van een somber bruin, had met de loshangende mouwen bijna eene soutane geleden, zoo hij niet met eenen smallen rand van vossenbont ware omzet geweest. Ook was dat gewaad korter dan de monnikspij, en liet nog veel van de beenkleederen zien, mede van laken en zwart van verwe even als de bonnet, waaronder hij nog het calotje droeg, dat toen reeds een veel gebruikt kruindeksel was, zelfs voor leeken. Dit alles gaf aan zijn uiterlijk een voorkomen van statigen eenvoud, iets onderscheidends, waarbij het in niemand

zoude opkomen, hem gelijk te stellen met eenig geordende, terwijl het evenzeer onmogelijk werd hem te verwarren met Heer of burger. O! voorzeker, had hij willen misbruik maken van al de voordeelen zijner zedelijke, maatschappelijke en lichamelijke meerderheid, dan had hij een gevaarlijk Priester kunnen zijn.

Toen wij zeiden, dat *alle* aanwezigen den Vicaris met vreugde in hun midden zagen, dachten wij niet aan een enkelen man, die op eenen hoogdravenden en vrij belissenden toon bezig was het woord te voeren tegen twee of drie vrouwen, welke met belangstelling naar hem luisterden, en die plotseling zwijgen bleef, met een verdrietig en teleurgesteld gelaat, zoodra hij de deftige gestalte van Vader Boudewijn in het oog kreeg. Deze persoon, een man van eenen korten, ineengedrongen lichaamsbouw, had die oogbekorende ronding van vormen, die door St. Antonius bij uitsluiting aan goedaardige lieden wordt toegekend. Bovendien las men in geen der weinig beteekenende trekken van zijn wêlgevuld aangezicht eenen zweem van hartelijken hartstocht; maar het zoude ook even moeilijk geweest zijn, er iets in te vinden, dat naar geest en schrandereid zweemde. Zijne kleine, ronde, bijna uitpuilende oogen, van eene mat-grijze kleur, waren vaneengescheiden door eenen der breedste en platste neuswortels, die zich ooit op een Europeaansch aangezicht had vertoond; en de duchtige neus, waarvan hij de stamvader was, vormde een juist geheel met de dikke bloedroode lippen van den kleinen, altijd glimlachenden mond en met een paar bolle glimmende koontjes, welke iets van hun blinkend rood verloren, toen hij dengene bemerkte, wiens komst zijne rede afbrak. Deze personaadje, die de achtbare ordekleeding der Dominikaners droeg, was de huiskapelaan van Lauernesse en de biechtvader der Jonkvrouw. Het was zijne schuld niet, dat men hem als den jongsten zoon van een groot huisgezin, als den onhandigste tot het beroep des vaders, als knaap in een klooster had gestuwd, zonder er over te denken, of er ook eenige geschiktheid in hem konde liggen tot den stand, dien men voor hem koos. Het was zijne schuld niet, dat hij in de monnikspij niets had gezien dan eenen vrij-

brief tot een gemakkelijk, ledig, zorgeloos leven, een leven van onwetendheid en werktuigelijke Godsvereering. Hij had geene andere voorbeelden om zich gezien; en hij had niet genoeg gezond verstand, of, al ware dit zoo geweest, niet genoeg goeden wil, om eene uitzondering te kunnen of te willen zijn. De Heeren van Lauernesse waren gewoon hunnen huiskapelaan te kiezen uit het klooster, waarvan hij Broeder was, en de keuze was op hem gevallen als op iemand van een goed humeur en onergerlijke zeden. Hij was juist bezig zijne toehoordersen uit te leggen, hoe alle profetiën omtrent den Anti-Christ toepasselijk waren op Luther, den Duitschen Augustijner, die zulke gruwelijke aanslagen smeedde tegen de zielen der vromen, toen Vader Boudewijn zich vertoonde, en hij wist genoeg, hoe deze alle gesprekken over dit punt met de leeken afkeurde, om niet liever te zwijgen, dan zich aan eene berisping te wagen. Het is wel jammer van de kostelijke bloemen zijner welsprekendheid; want hij *was* welsprekend op dit punt!

Mijne lezers zullen misschien opgemerkt hebben, dat wij de jonge meesteres des huizes niet onder de aanwezenden in de zaal hebben opgenoemd; want dat de kleine, leelijke, uitgemergelde gedaante, die toch met zekere aanmatiging de eereplichten waarnam, de erfdochter der Lauernessen niet zijn kon, was eene waarheid, die van zelve in het oog viel. Wij gaan hen inlichten, waarom zij niet dáár was. Zoodra de mis in de huiskapel, door Jonkvrouw Ottelijne met eenen zweem van ongeduld aangehoord, was geëindigd, had zij getijdeboek en kerkkap snel in de handen gegeven van eene juffer, die haar opwachtte, en zich toen afzonderd in haar bidvertrek, waar zij zich neêrwierp in haren armstoel, met eene uitdrukking van misnoegen en moedeloosheid op het lief gelaat, die weinig paste bij het blijde feest van heden. Eindelijk, na eene lange poos zóó te hebben gezeten, stond zij op, en als had zij behoefte aan iemand tegen wien zij zich konde uiten, riep ze luid het jonge meisje, dat haar niet gevolgd was.

»Heeft mijne Jonkvrouw mij geroepen?» vroeg deze binnentredende.

»Ja, Grietje! hoor, kom hier bij mij; zeg mij, zijn die lieden reeds allen dáár?»

»De Heeren en Edelvrouwen? Ja, mejonkvrouw, zij wachten allen op u, en het geeft Donna Teresia werks genoeg, hun ongeduld tevreden te stellen.»

»Ik weet het, Griete, het is gansch niet heusch van mij, de hoffelijke plichten eener goede gastvrouw willens te verzuimen, en toch, ik kán niet anders; ik heb dat nu eenmaal zoo voorgenomen, en ik wil mijn besluit uitvoeren, ten minste zoo....» en plotseling zich zelve in de rede vallende, vroeg zij: »gij weet immers wel zeker, Griete! dat Meester Aernoud Reinierz nog niet hier is?»

»Deze niet, maar wel de Heer van Nichtevecht en de Jonker van der Aêm,» antwoordde het meisje, haar schalks aanziende.

»Als Meester Aernoud nog komen mocht, geleid hem dan hierheen,» vervolgde Ottelijne, zonder acht te slaan op Griete's aanmerking. »Ik meen het u reeds te hebben gezegd?»

»O ja, Mejonkvrouw! reeds veelmalen, en Enriquez heeft dat bevel immers ook,» hernam de kamerjuffer ongekunsteld; »maar in waarheid, die Utrechtsche Heer is een fraaie gast, zóó laat te komen.»

»Zóó hij komt!» zuchtte Ottelijne, »dat zoude hard zijn, zoo hij niet kwam. Ik zal dan dien stap alleen moeten doen, die moeielijk is en vrij zwaarder dan ik mij voormaals had voorgesteld. Was slechts mijn Heer voogd hier! om mij heen heb ik niemand, die mij steunen kan tegen die Edelen...., en dan Vader Luciaan, die onuitstaanbare Vader Luciaan, bij wien ik op geen enkel woord rekenen kan, krachtig en van goed verstand — en bij dit alles wordt het laat.»

»Leider ja, liefste Meesteresse! te laat om zulke gasten te laten beïden zonder oorzaak.»

»Zonder oorzaak, Griete! Weten zij dan niet, wat er in het testament van Heer Herbert is vastgesteld? Zij kunnen toch weten, dat eene vrouwe ten minste, dat ik huiverig moet aarzelen tegen dit oogenblik.»

»Zoo uwe Edelheid met den eerwaarden Vader Boudewijn te rade ging!»

»De Vicaris! is die hier? Meisje! waarom hebt gij mij dit niet terstond gezegd?»

»Zijn Eerwaarde kwam juist, toen ik door u geroepen werd, en ik zoude»

»Dan heb ik moed om te gaan!» hernam Ottelijne opstaande.
»Roep schielijk Enriquez, ik zal zijnen arm nemen.»

»Wees zoo goed ook een weinig op den mijnen te rekenen, schoone Jonkvrouw!» sprak toen een jonkman van een fier en stout uitzicht, in de rijke uitmonstering van eenen Keizerlijken Hopman, die plotseling de deur opende en in den ingang staan bleef.

»Mijn Aernoud!» riep Ottelijne, zich aan zijne borst werpende, zonder acht te geven op de tegenwoordigheid van Griete, die in hooge verwondering die kennis en die gemeenzaamheid aanzag.

»Heil zij u en zegen met dezen dag, mijne zielsbeminde!» sprak Aernoud verder, met iets ernstigs en plechtigs in de stem, terwijl hij haar hartstochtelijk in zijne armen drukte, »en dat God en zijne Heiligen u in hunne hooge hoede mogen nemen!»

»Amen!» sprak zij, met eenen nauw merkbaaren glimlach naar hem opziende.

»Maar spreek, melieve! wat kan het zijn, waartoe gij Enriquez.....»

»O ja!» antwoordde zij, en naar Griete omziende: »verwittig mijne gasten, dat ik kome.»

Toen het meisje zich verwijderd had, sprak de Jonkvrouw, terwijl zij haren vriend naar eene zitplaats voerde, op den toon van een zacht verwijt: »Gij komt wel laat, mijn Aernoud! Ik durfde voor heden niet meer op u rekenen, en toch, uw bijzijn is mij zoo nut als gewenscht. »Gij komt van Utrecht...»

»Ditmaal van Dordt, Ottelijne! gij ziet eenen Keizerlijk-Gravelijken Hopman vóór u.»

»O! dat is eene vriendelijke verrassing van u,» hernam zij vroolijk, en nu eerst op zijne kleeding lettende: »hoe goed staat u die krijgsmansdos! Hoor, ik zal u eenen kostbaren draagband stikken! Gij hebt dan Meester Florisz gesproken. Gij zijt nu wel verontschuldigd over uw marren.»

»Ik heb den Pensionaris gesproken,» hernam hij, alsof er veel gewicht lag in dat woord.

»En?..» vroeg zij, blozende de oogen neêrslaande.

»Hij verzocht mij zijn schriftelijk antwoord u te brengen,» hernam hij, eenen opgerolden brief uit zijnen draagband halende, en dien haar gevende, na hem te hebben gekust; eene fijne hoffelijkheid dier dagen.

»O! die schalke voogd!» sprak zij, met vrouwelijke drift het roode was losmakende, en de regels vluchtig doorlopende, bijna beginnende met het einde; toen gaf zij het geschrift weder in zijne hand.

»Mijne Dierbaarste! ik kon het gissen,» hernam hij, na gelezen te hebben. »Maar ik bid u, een ernstig woord, eer wij verder gaan. Gij twijfelt niet aan mijne liefde; gij kunt niet twijfelen aan eene trouw, die, twee jaren lang, door veel en velerlei is beproefd geworden, ik heb altijd aan de uwe geloofd, en dat geloof is noodzakelijk geworden tot mijn geluk; maar hoor, wat ik mij zelve zeide, toen ik hier heenreed, overtuigd, zooals ik het toen reeds zijn kon, van de toestemming uws voogds: »Gij hebt Ottelijne tot vrouw begeerd. Zij heeft u geweld; zij is zacht en goed, zij is de schoonste bloem van het Sticht. Gij zijt de benijdenswaardigste onder de stervelingen. Maar, hebt gij ook bedacht, wie zij is, en wie gij zijt? Zij, de erfdochter der machtige Lauernessen, de adellijke Jonkvrouw, de nicht van den Bisschop, die Graven en Baronnen zich ter bruid zouden wenschen: en gij... niets dan een burger, het is zoo, een vrij burger van Utrecht, voor wien eene plaats op het raadhuis zoude openstaan, zoo hij het wilde, maar toch een, die haar geen rang heeft aan te bieden, dan dien van poortersvrouw. Hebt gij moeds genoeg, om zoo rijk te durven worden en zoo machtig — door eene vrouw?» Want het plan van vroeger, Ottelijne! waarbij gij uwe goederen zoudt verleijen aan uw moeders maagschap, was dwaas en kan niet worden uitgevoerd; als burger ben ik niet arm, maar ik zou de Jonkvrouw van Lauernesse niet dien stoet kunnen geven van knechten en juffers, waaraan zij gewoon is: ik heb eene moeder, die weduwe is, ik heb zusters, ik heb eenen broeder. En gij, Ottelijne! gevoelt gij u sterk genoeg, om eenen gemaal te kunnen zien in den man, wien gij met

uwe hand zooveel gegeven zult hebben? Want weet, ken mij in mijne gebreken, ik wil oprecht met u zijn: ik ben niet zoo als de vroolijke Hofjonkers en Edellieden, opgeruimd, blijhartig, loszinnig heenlopende over eene daad, en een woord voor niets anders tellende dan eenen klank. Ik ben stroef, ernstig, somber, nadenkend: ik weeg blikken, ik tel woorden! en zie, zoo één blik, één woord, ééne daad van u het mij herinnerde, dat gij tot mij waart nedergedaald, Ottelijne, het ware voor altijd gedaan met ons beider geluk. Het ware voor u en voor mij beter geweest. . . .” Hij zeide dit laatste met eene doffe, zachte, doch diep ernstige stem, en liet daarbij hare handen los, die hij, in het vuur van zijn spreken, in de zijne genomen had, en zijn scherp oog zag haar droef en vragend aan. Maar zij stond dien fellen blik kalm en rustig door. Zij vestigde haar zacht blauw oog op het zijne. Er lag eene heldere bewustheid van eigen kracht, en eene heilige overtuiging van de trouw harer ziel, in de reine kalmte, waarmede zij hem bleef aanzien.

»Gij zult mijn Heer zijn en mijn Gemaal. En zeg niet, dat ik tot u nederdale, want gij zijt groot, mijn Vriend! en edel van hart, gij zijt een edelman naar de ziel, en een hooggeborene naar den geest; en ik ben ook niet als die anderen: ik acht ze niet die trotsche pronknamen; ik zie in die rechten overweldiging en onrecht; ik lach met die kindsche vooroordeelen.”

»Dat zijn geene ledige pronknamen, edele Jonkvrouw! dat zijn geene overweldigingen, die geërfde rechten; dat zijn geene vooroordeelen, die men belachen moet, die van eene hooge geboorte en hoogen rang onder de Edelen des Lands! Wie ze gering acht, de handvesten der Steden, de vrijheden der burgers, drijft een ruw en onvoorzichtig spel; wie lacht met de voorrechten der Edelen, lacht eenen gevaarlijken lach, want die alle zijn de vaste grondvesten, en . . .” doch de spreker eindigde dien volzin niet, want hij zag Ottelijne bleek en ontzet nederzinken op haren zetel. Dat koel beraad, die lange aarzeling, was meer dan zij dragen kon, zij begon te wanhopen aan eene liefde, die zich zóó wist te verbloemen. En toch, er lag zielenadel en zielssterkte beide

in die verloochening van zoo groot eenen hartstocht, als de zijne was voor die vrouw, en zoo deze den traan had kunnen zien, dien hij telkens terugdrong, en die altijd weder opwelde in het mannelijk oog, dan zeker had zij hem niet miskend. Toen zij het deed, vergat Aernoud de rol, die hij zich had opgelegd; snel schoot hij toe haar ter hulpe, steunde het schoone hoofd, dat hij zag nederbuigen, kuste de oogen, die zich sloten als bij eene bezwijming; en gaf haar namen, zoo zacht en vleiend, als nooit nog zijne lippen hadden uitgesproken. Zijn angst verried al de volheid zijner liefde, zijn angst verried al wat er edels lag in zijne vroegere terughouding. Met onuitsprekelijke teederheid zag zij naar hem op, toen zij tot zich zelve kwam.

»Mijn Vriend! mijn edele groothartige Vriend!» sprak zij, »de proeve was te sterk; en ziet gij, zij was onnoodig. Hoor nu ook mij: mijne keuze is niet de uitkomst van een overijld besluit, genomen in een uur van opgewondenheid, ras en vluchtig, en even daarom veranderlijk. Twee lange jaren heb ik tijd gehad, om mij daarop te beraden, rijpelijk en met ernst, en ik heb op dat alles gepeinsd, en . . .» vervolgde zij, zich vermannende tot eene koelheid, waarbij haar de oogen vochtig werden, »ik heb ook acht genomen op het nutte.

»Gij zijt een man van een schrander beleid, verre boven het beleid van die anderen, die alleen *dapper* zijn; gij zijt krijgsman, naar den wensch, dien gij mij hebt ingewilligd; de éénige inschikkelijkheid, die ik van u vroeg, maar ook de laatste, die ik van u vragen zal. Een vastberaden, moedig, helderziend gemaal past mij, de arme, zwakke weeze, tegenover machtige vrienden en hardnekkige vijanden; want wien ik ook kieze uit die Edelen, elk, dien ik *niet kies*, wordt een ijverzuchtig vijand van eenen vriend, die hij was. Laat het een krachtvol Edelman zijn, de gemaal, die mij wacht: dezulken hebben meer krijgslust dan zucht tot billijkheid, en meer heerschzucht dan vredezin. En zoo zal hij zich van de vermeerderde macht bedienen, om te overweldigen en te verdrukken; hij zal mijne ongelukkige vasallen wikkelen in zijne veeten, die hen niet aangaan; hij zal *hen* tot slachtoffers maken, die recht hadden op zijne bescherming. Huw ik eenen zwakken Edelman, die, door vroegere

onmacht gedwongen, tot vrede neigt en rust: hem zal men verachten en haten, en de anderen zullen hem aanvallen; maar gij, gij vereenigt neen, laat mij uitspreken, het is recht, dat *gij* nu luistert — den moed van den Edelman met het rijp beraad en de vredelievendheid van den Burger; gij brengt mij niet ééne veete aan. Op u zullen zij allen te zamen ijverzuchtig zijn; maar wie hunner zal het wagen, eenen Keizerlijken Hopman den oorlog aan te doen? Zij weten te wel, wat het zegt, des Keizers vrede te verbreken: zoo heeft Meester Florisz het geoordeeld, die een schrander en scherpzinnig man is. Zelfs mijn Hoogwaardige Heere, de Bisschop, dien ik in het diepste geheim raadpleegde over mijn voornemen, heeft het goedgekeurd; men kent en eert u in geheel Utrecht: gij zult een goed Heer zijn voor mijne onderdanen; gij zult de waardigheid van onzen rang handhaven en schragen, en, wat meer zegt dan dit: ik heb u lief boven allen! En gij nu?" vroeg zij met een zoet glimlachje.

»Ik zal dan zoo zalig zijn, als mijne stoutste hoop het mij voorstelde," antwoordde hij, met eene verrukking, die hij niet meester was, en waarvan blikken en gelaatsverwe getuigden; en hij kuste onstuimig de kleine, blanke hand, die nu de zijne zoude worden, en hij riep met eene hartstochtelijkheid, die hem veel natuurlijker was dan die vorige gedwongene. kalmte: »Ottelijne, mijne Ottelijne, voor eeuwig! De Heer, die mij hoort, en al Zijne goede Heiligen weten het, welk een trouw en teeder gemaal ik voor u zijn wil. En wat ik zijn *kan* voor de aanbeden engel mijns harten, dat hoop ik beter met daden te toonen dan met flauwe woorden."

»Kom dan, mijn Aernoud! en haasten wij ons, om aan die anderen bekend te maken, wat zij nu recht hebben te weten."

»Welke anderen?"

»Mijne vrienden en huwelijksverwers, die dáár allen bijeen zijn, in de groote banketzaal. Het was om mij daar binnen te leiden, dat ik Enriquez tot mij riep; ik was toen moedeloos en teleurgesteld, want ik had vreeze, u niet hier te zullen zien. Nu geef mij den arm, mijn hoffelijke Heer!"

»Ottelijne!

»Niet waar? ik eisch eene groote proef van uwen moed.»

»Ik weet dat gij dien niet hebt verdacht. Daarom, sinds gij het wilt, laat ons gaan, melieve! en men zal zien, of een Keizerlijk Hopman en een burger van Utrecht het hoofd durft opheffen onder den Adel, en of hij hen achting zal weten af te dwingen; want nu ben ik krachtig en sterk, in de keuze van mijne Jonkvrouw.»

En werkelijk, zijn trotsch en eenigszins zwaarmoedig gelaat hief zich op met eene fierheid, eenen geboren Rijksvorst waardig, toen hij zijne Ottelijne aan den arm voortleidde, en haar bracht in het midden van de feestzaal.

III.

Twee jongelingen.

Inmiddels viel er in een ander deel van het huis een ander gesprek voor, waarop mijne Lezers evenzeer recht hebben. De page Enriquez had den jongen vreemdeling, die in zijne bescherming was gesteld, van al het noodige tot verversching overvloedig voorzien in het kleine vertrekje, zeker zijn eigen geliefkoosd plekje van afzondering, waar hij hem had heengevoerd. Met gulhartige vertrouwelijkheid had hij tegen zijnen gast voortgesnapt, als tegen eenen ouden bekende, terwijl deze zich schadeloosstelde voor het afgebroken vroegstuk bij Meester Barendz; daarna echter scheen hij van gevoelen te zijn, dat de beurt der ontboezeming nu ook aan dezen was. Toen echter Paul in een afgetrokken gepeins bleef zitten, zonder eenen aanvang te maken met dat gewenschte vertrouwen, begon dat stilzwijgen hem te verdrieten, en hij wilde ten minste trachten uit te lokken, wat men hem niet uit eigene beweging schonk.

»En nu beslis gij, mijn gast! waarmede wij den tijd zullen verdrijven tot aan het middagmaal. Wilt gij op het verkeerbord spelen? Verkiest gij bekers en dobbelsteenen, of wel het edele schaakspel? Behagen u ridderlijke oefeningen, en wilt gij naar het wit schieten, of schermen? Maar neen, gij schijnt stil en peinsachtig van gemoed; misschien zijt gij meestreel, of harpspeler, en bemint de zoete melodij der luite, om te paren met uwe stem!»

»Mijn jonge vriend!» hernam Paul, die zich bij deze vragen, rechtstreeks tot hem gewend, had opgericht uit het gepeins, waarin

hij bij de vorige onbeduidende praatjes des anderen vervallen was, »gij hebt wèl geraden: de wapenen en de krijgsoefeningen zijn mij vreemd, en het spel is een tijdverdrijf, dat ik niet goedkeur. Maar de toonkunst, die liefelijk zoete, die het oor streelt, en het hart verheugt, en den geest opheft; de muziek, die roerende taal der engelen, zij is mij altijd welkom: toch heb ik heden zelf zoo weinig opgewektheid om te zingen.»

»Gij moet dan wel een heimelijk verdriet hebben, mijn Vriend? want als men jong is en gezond, en in veiligheid, dan is men blijhartig en vroolijk te moede, als van nature. Zeg mij, wat is uwe kwelling? veeltijds verlicht dat, het hart uit te storten; zie mij aan, en betrouw u op mij, die u geen vreemde zijn moet! Want toen mijn Heere de Vicaris mij beval voor u zorg te dragen, zag ik in u reeds eenen broeder. Maar wil mij dan ook niet van u stooten! En hij nam vleierend de hand van den jongen vreemdeling, die de zijne drukte, met eenen zachten glimlach. »Wil ik raden?» vervolgde de page. »Uw kleed is niet dat van eenen Edelknaap, of jongen Ridder; zijt gij misschien als nieuweling een klooster ontvlucht, en vreest gij den dwang uwer ouders?»

»Ouders?» herhaalde Paul met eenen zucht; »ik ken geene moeder en geenen vader, dan alleen mijnen Vader in den Hemel.»

»Arme!» hernam Enriquez bewogen, en misschien niet ontevreden, dat er met het vertrouwen een begin gemaakt was; »verlaten! zwervend! geene ouders! dat moet bitter zijn.»

»Dat is hard, niet waar? maar toch, ik ben getroost, wetende op wien ik vertrouw; ook is het mijn lot niet, dat mij zorg geeft, hoe kommerlijke dagen mij misschien nog wachten, hoe weinig rust ik ook te hopen heb in deze wereld. Maar het is eene gewichtige taak, die mij, zwakke, in de handen is gegeven, en ik zeg niet eene aarzeling, maar een peinzend huiveren, tegen het oogenblik van werken, is toch wel eene natuurlijke gewaarwording der ziel; zij is zoo grootsch die taak, hij kan zoo belangrijk zijn, die arbeid, en het is niet de vraag of ik bezwijken zal, maar of ik slagen zal, vóórdat ik bezwijk!» Bij deze woorden, die Paul zeker meer tot zich zelve zeide, dan tot den- (gene, die hem hoorde, liet hij het voorhoofd zinken in de linker-

hand, en daarop, alsof het hem inviel, dat zijn spreken niet duidelijk zijn kon voor zijnen hoorder, vervolgde hij, dezen aanziende: »Daarenboven, het lot van eenen vriend ontrust mij. Hij had zoo vast beloofd bij mij te zijn, zoodra wij Stichtschen grond onder de voeten hadden . . . en ziedaar nu reeds zoo-vele dagen, die ik hier omzwerf, en hij is niet gekomen; het moet door geweld zijn, dat hij wordt teruggehouden, zoo slechts niet de dood (hij zweeg, als van eene hevige aandoening getroffen), en eene schoone hoop is voor mij verloren met hem — en hoe vindt hij mijn spoor, als mijn werk mij verre heen-voert van Utrecht!»

»Gij denkt nog verder te reizen dan Utrecht? ik had anders gemeend, dat gij als dienende edelknaap bij de Heeren van het Duitsche Huis» Toen Enriquez na deze aanmerking Paul zag glimlachen, greep hij moed, om met eene enkele stoute vraag het ijs te breken; zoolang de jonge Duitscher op dien droevigen toon had gesproken, met dat zwaarmoedige, ernstige gelaat, had hij het niet durven wagen; nu echter zeide hij: — »En welk is dan dat groote werk, dat gij op u nemen moet, en waartegen gij huivert, en wie heeft u dat opgelegd?»

»Mijn Meester, die de Heer is, en die machtig is, het groote te werken door wie klein is en zwak van kracht, en die mij gegeven heeft het licht en de kennis van zijnen wil, en door wiens hulp ik dien wil hoop te volbrengen; want zie, ik ben een der mede-uitverkorenen, om de leer der kerkverbetering en der herstellingen van het waarachtig en gezuiverd Christendom te prediken in deze landen, als een onwaardig doch volijverig leerling en volger van den Godzaligen man, Doctor Marten Luther!»

Nooit misschien heeft eenig spreker zoo snel en zoo geweldig door eenvoudige woorden als deze op eenen toehoorder gewerkt, als die korte volzinnen, door Paul uitgesproken met eene geestdrift, die hem plotseling aangreep, en waarvan hij geen meester was, werkten op den jongen Enriquez. Eerst had hij toegeluisterd met eene mengeling van brandende nieuwsgierigheid en eerbied; want de innige overtuiging des vreemdelings droeg zich op hem over, en hij gevoelde als bij ingeving, dat die jongeling, dien hij misschien niet eenmaal voor zijns gelijke

hield, zijn meerdere was, door al de meerderheid, die onge-
meene geestkracht en de hoogere verstandsontwikkeling den
mensch geven kunnen op den mensch; maar toen dat woord
»Luther!» zijn luisterend oor trof, toen was het alsof hij in-
eenkromp van zielsangst en afschuw. Luther! dat was ook zulk
een vreeselijke naam in 1521 voor een Katholiek oor, voor
eenen eenvoudigen jongeling, opgevoed in de vreeze voor Paus
en Priesterschap, in een blind geloof aan het woord van eenen
Biechtvader, en in de aanbidding van wat Monnik en Priester
te aanbidden gaven; dat was een naam, dien de goede
Enriquez nooit had gehoord, dan als eene verpersoonlijking
van den gruwel der ketterij en der scheurzucht. Luther, dát
was immers die afvallige Augustijner, tegen wien Vader Luciaan
waarschuwde, als tegen den Satan zelve! Luther, dát was
immers die vermetele drogleeraar, die met stoute hardnek-
kigheid den Paus, het zichtbare hoofd der Kerk, den vertegen-
woordiger van Christus op aarde, de gehoorzaamheid openlijk
had opgezegd! Nobit had de jongeling zich ook slechts de
mogelijkheid voorgesteld van in aanraking te komen met een
wezen, besmet door die groote vlek der ketterij, welke in de zwarte
lijst van zonde en boosheid bovenaan stond in zijn hoofd. En nu zich
plotseling te zien tegenover eenen persoon, die zonder aarzeling
beleed, niet slechts een aanhanger te zijn van dien verschrik-
kelijke, maar die trotsch, met een opgericht hoofd, met geest-
drift in de oogen en zonder schaamteblos op de wangen, zich
aankondigde als eenen Prediker zijner leer! En dat dit wezen
een jongeling was, gelijk hij, met blonde haren, met een hel-
der oog, met een gelaat zoo zacht en kalm; dat de Satan niet
sprak uit die trekken; dat de hoef des Duivels niet zichtbaar
was onder de vleugelen van dien Engel; dat men zulke God-
tergende woorden konde spreken met zulk eene stem: dát
was het, dat hem het hoofd deed duizelen van verbaasdheid
en ontzetting; en dat dit wezen hem zelfs nu nog geen afgrij-
zen inboezemde, dat hij nog belang stelde in dien jongeling,
dien vreeselijken jongeling: dát was wel eene werking van den
Booze; dát was wellicht eene eerste schrede tot het verlies
zijner ziel. Ook viel hij, als bezwijmend van ontzetting, op

zijne zitbank neder, en staarde met strakken blik en wijdgeopenden mond op het voorwerp van zijnen afschrik, zonder eenig geluid te kunnen voortbrengen.

Paul zelf schrikte van deze uitkomst, en hij ook, nu de eerste opgewondenheid voorbij was, bleef onthutst zwijgen, als iemand, die te laat inziет, dat hij iets gevaarlijks gezegd heeft.

En toch was die uitbarsting te verontschuldigen. Hij had zich reeds zoo lang verbloemd; hij had van zoovelen zoomenige vraag reeds ontwijkend en onvoldoend moeten beantwoorden; daar lag zoo iets lafhartigs in dit verschuilen van zich zelve, en hij was jong, hij had moed, hij had vuur, hij had geestdrift, onweêrstaanbare geestdrift, voor de zaak, die hij voorstond. En nu hij zich gedrongen zag tot een bepaald antwoord, op straffe misschien van, bij ieder ontwijken, voor eenen onbeduidenden grootspreker gehouden te worden; nu hij geroepen werd, om getuigenis te geven van zich zelve, al was het dan ook voor zijnen mindere, nu vergat hij, wat zijn oordeel hem anders zoo goed zeide, dat overijling schadelijke dwaasheid was, en geen Christelijke moed.

»Onbezonnene!» riep hij eindelijk tot zich zelve..... »ik had den Vicaris beloofd....»

»Ongelukkige verlorene!» begon Enriquez, die nu ook weder tot zich zelve kwam, »kom terug, kom terug van uwen gevaarlijken weg! Luther, (hij maakte het teeken des kruises) Heilige Maagd! dat is immers afschuwelijk, dat kan niet waar zijn, gij zijt geen volgeling van dien man. Gij hebt mij in scherts willen verontrusten; hoe anders zou de Vicaris, de Vicaris zelf! uw beschermer zijn? O! ik bid u, herroep die vreeselijke woorden; zeg, dat het *niet* zoo is!» en de goedhartige knaap hief de handen smekend naar hem op.

»Uwe bekommering kenmerkt uw edel hart, goede Enriquez!» antwoordde Paul, terwijl hij zijne zachte stem nog zachter maakte: maar gij dwaalt, veroordeelende hetgeen gij niet kent. Gij dwaalt, zoo gij in den man, dien ik noemde, den vijand der Kerke ziet, en van Christus, zoo gij hem *ketter* noemt. O! zoo gij wist, hoe hem dat woord grieft, en hoe weinig het op hem past. Hij is niet eens de vijand van den Paus, en van

die met hem zijn; hij is het slechts van hunne gebreken, van hunne aanmatigheden, van hunne afwijkingen, van hunne afpersingen, van hunne wereldschgezindheid, van hunne traagheid en lauwheid voor den waren Godsdienst, en van hunne afgoderij met menschenlijke uitvindingen. Gij dwaalt; maar uwe dwaling is die van een oprecht gemoed, dat men in het duister laat, en, onzeker van het goede pad, op een dwaallicht wijst, in plaats van op eene fakkel, en dat men den éénigen gids onthoudt, dien het noodig heeft. O! mocht het mij gegeven worden, u te overtuigen, dat u het licht ontbreekt; mocht ik u kunnen brengen tot onderzoek van u zelve en van de Schriften! Maar gij moet vooraf gelooven en voor wáár houden, dat ik de bringer ben van een goede boodschap, en dat hij, die mij zendt, waarlijk door den Geest Gods gedreven wordt. Zeg mij, Enriquez! kunt gij in mij den vermetelen booswicht zien, die den naam Gods zoude aanroepen, ten getuige van het booze? Heb ik dan zóó het uitzicht van eenen dwaas, en zoudt gij dan meenen, dat ik mijnen hoogsten roem zoude stellen in de volgeling te zijn van eenen valschen Profeet, zoo ik niet diep en innig de overtuiging hadde, dat hij niet alzoo is als de arglist der vijanden hem voorstelt? Het is nu de tijd niet, om u zijne leer te verklaren in alle deelen; daartoe behoort eene inspanning en aandacht van langere uren, dan ons nu gegund zullen zijn. Maar merk dit ééne op, en neem het in overweging. Christus zelf heeft gezegd: »Onderzoekt de Schriften!» en de Paus en de Priesters verbieden het onderzoek van het Evangelie, dat zij zelve niet kennen, of niet kennen willen; zij staan slechts aan enkelen toe, wat aan allen gegeven is. Luther daarentegen, maant, dringt, bidt en predikt tot het volle vrije onderzoek van Gods Woord. Hij wenscht vurig, dat men hem met dit wapen bestrijde; het éénige, dat waarachtig onfeilbaar is, en van beslissende kracht. Waarom grijpen zij niet naar dit wapen, en verpletteren hem daarmee, zoo zij het kunnen? En zoo zij het *niet* kunnen, wie verloochent dan de uitspraken der Apostelen, en verdraait dan de geboden van Christus: zij, die ze ter zijde zetten voor menschenlijke uitspraken en menschenlijke geboden, of hij, die ze zoekt te

kennen en te betrachten? Wie is hier ketter? wie afvallige? wie verloochenaar?"

»Niet ik zal u antwoorden," sprak nu Enriquez. »Gij spreekt van personen, over wie ik niet te oordeelen weet, naar welke het mij betaamt op te zien met reverencie; gij spreekt van zaken die ik niet te onderscheiden weet; gij zijt mijn meerdere in ervaring, in kennis, in kunst der sprake: maar laat ons Vader Luciaan hooren, hij kent het Latijn, en hij leest de Vulgata; hij zal u van dat alles beter onderrichten dan ik, die gevoel, dat het mij niet goed is, u hierover aan te hooren." Zijne stem was zacht en weifelend, toen hij dit laatste uitte. Het was duidelijk dat Pauls woorden, met hoeveel ernst en kracht ook uitgesproken, te zwak waren tegen voorstellingen; hem van der jeugd af als onloochenbare waarheden ingeprent; maar toch hadden ze niet geheel en al hun doel gemist; bovenal kwam de gedachte aan den Vicaris zijne vooringenomenheid met den jongen Lutheraan te hulp; ook voegde hij er snel en dringend bij, als vreesde hij het gesprek te hebben afgebroken:

»Maar Vader Boudewijn van Utrecht uw beschermer, kan dat mogelijk zijn? weet hij . . . ?"

»Ja, hij weet!" antwoordde Paul, »en zou hij beschermen, waar hij gansch veroordeelde? en gij, Enriquez! zult gij dan het woord der verwerping uitspreken, zonder rijpelijk overwogen te hebben? Ik schroom niet uwen Vader Luciaan, hij moge komen, hij moge met mij redetwisten; maar gij, toets en beproef, of niet wellicht mijne woorden goed zijn. Zult gij den broeder te haastig verdenken? zult gij den vriend wantrouwen, wiens vertrouwen gij hebt uitgelokt?"

»Neen, dat zal ik niet, neen, Paul! dat kan ik niet," riep de jonge Vlaming, hem snikkend om den hals vallende. »Neen, een edel jonkman, als gij, kan niet zijn, zooals mijn Biechtvader zeide, een afgezant van de Hel en van den Verleider der menschen; neen, gij draagt het merkteeken des Satans niet, waarvan hij spreekt; neen, het booze is niet in u, en zoo gij dwaalt, zult gij zeker nog terugkeeren. Ik kan u niet onderrichten; maar wijzeren en vromeren zullen het, en dan zult gij we-

derkeeren tot onze Lieve Moeder de Kerk, met berouw en boete en gij zult haar een wellieve zoon zijn. Maar ik bid u, zeg mij, hoe gij tot dit alles gekomen zijt; toen ik begeerig was te vernemen naar de geschiedenis van uw leven, was het uit deelneming, waarlijk uit deelneming."

»Welnu dan! ik schenk geen vertrouwen ten halve. Ook heb ik niet noodig, eenen sluier te werpen over mij zelve. Ik heb het u gezegd: van mijne ouders weet ik niets. Ik ben opgevoed aan het Hof des Graven van Mansfelt, tot mijn zestiende jaar, als dienende Edelknaap, altijd onbewust van mijne afkomst. De Graaf noemde mij het kind van eenen zijner vassalen, in een uitgeplunderd dorp gevonden, en door hem tot zich genomen; anderen, wier bliken en halve woorden ik begreep, noemden mij zijnen zoon. Toch geloof ik niet, dat ik die zijn kan; hij heeft mij nooit eenige bijzondere genegenheid of eenige uitsluitende oplettendheid betoond; maar de Gravin, daarentegen, was mij als eene moeder. Altijd was mij eigen eene onbekende zucht tot bespiegeling en gepeinzen, en de krijgsmanstand, waartoe men mij voorbereidde, had iets, dat mij tegen de borst stuitte, en voegde ook weinig aan mijn zwak en gevoelig lichaamsgestel; daarbij had ik eene onweêrstaanbare overhelling tot studie en oefening van den geest, die met elken dag toenam. De biechtvader van mijn' Heer, een goedhartig mensch, die mijnen dagelijkschen strijd zag tusschen neiging en opgedrongen plichten, raadde, dat men zulk eene besliste roeping niet moest tegengaan. De hoogeschool van Wittenberg begon toen opgang te maken; na eenige voorbereiding zond men mij derwaarts heen. Dat moet eene bestiering des Hemels zijn geweest. In 1517 kwam ik te Wittenberg; ik zoude mij op de Letteren toeleegen en niet op de Godgeleerdheid, als een vak, min passende voor den stand, waartoe de Graaf mij bestemde. En toch leerde ik hem kennen, den verheven man, den grooten, machtigen Hervormer, die . . . dan vergeef, Enriquez! ik wil u niet kwetsen; maar zóó van hem spreken zonder bewondering, dat valt mij te moeilijk. Hij was in die dagen gewoon lessen te geven over den Bijbel: iets vreemds en nieuws, dat juist dáárdoor ons, jongelieden te meer aantrok. O! gij hadt hem moeten

zien, als hij sprak! zoo geheel bezielde met eene verheven geestdrift, zoo innig overtuigd van de waarheden, die hij verklaarde en voordroeg; gij hadt hem moeten hooren met die heldere, doordringende stem, die trof en ontroerde, met onweêrstaanbaren drang, en die taal vol kern en kracht, waarvan iedere volzin eene overwinning was, die hij behaalde over schoolsche wijsbegeerte en blind bijgeloof. Ik had het onwaardig voorrecht van door hem opgemerkt te worden; van toen af verloor ik hem niet meer uit het oog, en om mij te zekerder aan hem te verbinden, wijdde ik mij geheel aan de Godgeleerde studiën. Hij stelde genoeg belang in mij, om mij zijn bijzonder onderwijs waardig te keuren. Ik bezocht hem dikwerf in zijne cel in het Augustijner klooster; dán was hij de gulle, vertrouwelijke, deelnemende vriend; dán vloeiden er blijmoedige, opbeurende, schertsende woorden zelfs van die lippen, die nog zoo kort te voren stout en machtig de Eckkiussen en de Tetzels hadden ter neder geveld; dán zat zelfs Staupitz, de eerwaarde Vicaris eerbiedig luisterend aan zijne zijde; meestal was dan ook Melancton dáár, die beminnelijke Geleerde, die verheven jongeling, die groote Christelijke wijsgeer, die Johannes onder de volgelingen van den Hervormer! van hem ten minste mag ik spreken, zonder mijne hooge bewondering te verbloemen, niet waar? hij, die uwen Erasmus hoogacht. . . .”

»Maar, mijn beste Paul! Erasmus! dat is immers een onchristen, een gevaarlijk mensch. . . . Vader Luciaan zegt. . . .”

»Och arme! met uwen Vader Luciaan,” hernam Paul glimlachende; »gij zult toch wel gelooven, dat de Kardinaal Adriaan rechtzinnig is, en deze ook houdt uwen grooten Rotterdammer in hooge achting. Ik konde u veel, oneindig veel van dit alles verhalen; maar het is beter, dat ik u alleen spreek van mij zelven, zoover dat mogelijk is, want ik scheidde mij bijna niet van deze mannen.

»Omstreeks dezen tijd hadden er voorvallen plaats te Wittenberg, die. . . . welker optelling uw gevoel krenken zoude; en waarlijk, wie had ook kunnen denken, dat het zóóver moest komen! de eerwaarde Doctor zelf had nog gaarne niet zoo openlijk gebroken, ja heeft misschien niet eens gewild, dat de zaak zulk eenen keer zoude genomen hebben.”

»O! was dat met dat verbranden der bulle van zijne Heilichheid en der decretalen, waarop gij doelt? dát ten minste kunt gij niet goedmaken. Dát was toch openlijke ongehoorzaamheid en minachting voor de Kerk!»

»Mijn broeder! hij scheidt de heilige Kerk van haar onheilig opperhoofd! de Kerk van Christus, waarvoor hij ijvert, en wier voorschriften hij betracht, is iets anders dan Julius de II en zijne bijzitters, de Kardinalen. Van dit alles zal ik u hierna onderrichten, zoo gij wenschen zult onderricht te worden. Gij moet vooraf weten, hoe ik werd wat ik ben.

»Als Licentiaat had ik de Hoogeschool kunnen verlaten; dan de groote mannen van Wittenberg boeiden mij aan haar! De Graaf van Mansfelt, die eenigszins naar de gevoelens van Doctor Marten begon over te hellen, zag mij met welgevallen in zijne nabijheid. Zoo bleef ik dan, en hechte mij dagelijks meer en meer aan hem. Toen kwam het mandaat des Keizers, dat den geliefden leermeester naar Worms riep. Ook ik heb hem daaren vergezeld, en ben hem bijgebleven, tot hij plotseling van ons gerukt werd. Duitschland is nog onzeker, welke hand het feit pleegde: was het eene gewelddadige oplichting zijner vijanden? was het eene heilzame tusschenkomst van machtige vrienden? Wij weten het niet. Ieder verklaart het zich verschillend; zeker alleen is het, dat vermomden zijn voertuig omringden, hem met zich sleurden en voortijlden, eer men er aan denken kon hem te bevrijden; zeker alleen is het, dat wij hem missen, dat vrees en twijfel al de zijnen vervullen, en dat alleen de hoop op den God der kracht, die zijn vertrouwen en het onze niet zal beschaamen, en die niet zal laten varen het werk zijner handen, ons den moed ophoudt.

Het bosch van Altenstein, het tooneel dier schaking, was ook nog in het bijzonder voor *mij* belangrijk. Met nog een paar anderen van het verstrooide geleide, zette ik droevig, doch snel, mijnen tocht voort. De nacht, die inviel, noodzaakte ons in de eerste hut op onzen weg gastvrijheid te vragen; de bewoner, die ons haar schonk, was een gezelschap van een barsch uitzicht en van een voorkomen, dat weinig eenen vreedzamen huisman aanduidde. Eer met onwil dan met gulheid scheen hij ons

den beker toe te reiken, en de hoek in zijne hut, dien hij ons afstond, werd door hem aangewezen met zulk eenen zichtbaren tegenzin en mistrouwen, dat wij het een oogenblik in overweging namen, den tocht te vervolgen, en van eene zoo kennelijk onwillige herbergzaamheid geen gebruik te maken. Wij begonnen zelfs te gelooven, dat hij slechts, evenals wij, de voorbijgaande bezitter van de plek was, en dat de middelen, waardoor hij het was, niet de zuiverste waren; hij moest een lansquenet zijn, die het boerengezin verjaagd had, was spoedig ons vermoeden, en het bleek waarheid te wezen. Een aanhoudende stofregen had mij de kleederen geheel doorweekt, ik zocht uit mijn bundeltje, wat ik nog droogs en schoons vinden kon, schoof zoo dicht mogelijk bij het vuur, waar onze gastheer nog bleef zitten, en sliep spoedig in. Toen ik ontwaakte lag de zonderlinge man naast mij nedergeknield; hij hield een voorwerp in zijne hand, dat ik terstond als het mijne herkende: een reliekdoosje van uitgesneden elpenbeen, dat de Gravin van Mansfelt mij eenmaal gegeven had, met eene vermaning, om het zorgvuldig te bewaren. Ik hechtte niet meer aan relieken, toch droeg ik dit immer bij mij als een aandenken aan de beminnelijke vrouw. Bij het ontpakken van mijn goed, kon het op den grond zijn gevallen, om de begeerlijkheid van den vreemde op te wekken: zoo moest ik ten minste wel denken, naar de uitdrukking van hartstochtelijkheid, waarmede hij het van alle kanten bekeek, om daarop naar mij te zien, het aan zijn hart te drukken, te kussen en op nieuw te bekijken. Ik vond deze handelwijze zoo zonderling, dat ik mij nog slapende hield, om hem te beter te bespieden, en zoo mogelijk te begrijpen. Het duurde niet lang, of hij zette het neder, en begon langzaam, omzichtig als eene min, die haren slapenden zuigeling ontkleedt, eene mijner mouwen op te schuiven, blijkbaar om den bovenarm te ontblooten. Ik huiverde inwendig: het was nog diep in den nacht, mijne metgezellen sliepen hoorbaar, en deze man was dubbel zoo sterk als ik: maar ik wilde toch hiervan het einde zien. Ik hield den adem in en de oogleden half gesloten. Zijne poging slaagde niet, de mouw was boven den elleboog vastgestrikt; met koele vrijpostigheid knoopte hij ver-

der mijn halsboord los, wroette mij den schouder bloot, bezag dien nauwkeurig, en liet toen eenen zoo schellen, dringenden juichtoon hooren, dat ik in ontzetting opsprong. »Hij is het, hij is het? Ik wist wel, dat ik hem vinden zoude?» riep hij, terwijl hij mij woest in zijne armen knelde.

»Maar wien meent gij dan gevonden te hebben?» was natuurlijk mijne vraag, zoodra mijne verwondering en zijne onstuimigheid mij het spreken toelieten.

»Wien? wel wien anders dan Paul, mijnen Paul! mijn kind, mijnen zoon, mijnen voedsterling, alles wat gij wilt, maar zeker den éénigen en waarachtigen Paul!»

»Gij mijn vader?» antwoordde ik, met meer bevreemding dan blijdschap; »en hoe weet gij...»

»Uw vader, dat nu wel niet; maar ik heb toch meer met u doorgebracht, dan menig vader met zijnen zoon door te brengen heeft: ik heb eene reis met u gedaan uit het diepste van Vlaanderen tot hier in Duitschland, in deze zelfde streken. Het is wel mogelijk, dat gij het niet meer weet; maar ik verzeker u, het is een last voor eenen krijgsman, eenen zuigeling op te passen, een kind, dat van dorst schreit, en waarvoor hij geene borst heeft dan eene gepantserde, en dan nog de angst, dat gij u zelven verraden zoudt, en dan misschien uwe moeder of hare vrienden... om niet te spreken van de voorzichtigheid, die ik gebruiken moest, om u niet te kwetsen met mijne zware handschoenen, klein en teêr als ge waart! En hoe ik weet, hoe ik u erkend heb, mijn jongen! meent gij dan, dat mij het heilige teeken op uwen schouder vergeten kon zijn, dat daarin gedrukt werd, om ten minste iets van den vloek te weren, die noodwendig op u rusten moet?

»Ik droeg werkelijk een litteeken op die plaats, dat den vorm van een kruis had.»

»Bracht dat doosje, dat mij ontvallen is, u op de eerste gedachte om te onderzoeken?» vroeg ik.

»Zeker! ik moest het wel herkennen; was ik er zelf niet bij, toen wij de klucht met dat doosje hadden. Br! Nog zie ik mijnen strengen Heer, hoe hij in razende woede uitviel! en dan uwe moeder...»

»Van het gerucht onzer stemmen wakker geworden, stonden op éénmaal mijne reisgezellen tusschen mij en onzen gastheer, den laatsten met blik en houding dreigende. Hun wantrouwen was te rechtvaardigen. De wanorde in mijne kleeding, de uitdrukking van hartstocht, waarmede hij zich over mij heenboog, de kracht, waarmede hij mijne beide handen in de zijne gevat hield, dit alles moest hun verdacht voorkomen. Ik stelde hen gerust. Hij gebod hun met een paar krachtige woorden, op zijnen gewonen barschen toon, dien hij alleen voor mij scheen te vergeten, zich in rust te houden en ons met vrede te laten. Daarna nam hij de aarden lamp van de tafel, verzocht mij op te staan en hem te volgen, en geleidde mij in eene kleine schuur, een soort van aanbouwsel der armelijke hut. »En nu, Bertmann!» zeide ik tot hem, »gij waart de verzorger mijner jeugd, gij weet mijne afkomst; noem mij mijne ouders; zeg mij, in welk oord der wereld ik hen zoeken moet.»

»Beide uwe ouders? Nooit, mijne arme Paul! wensch dat niet van mij. Uw vader is voor u verloren, als ik u uwe moeder noem.»

»Mijne moeder, zeker eene arme, ongelukkige, verlaten vrouw?» vroeg ik met eene zonderlinge beklemdheid in het hart.

»Ongelukkig, ja, dat is wel een weinigje waar, maar arm, neen, mijn jongen! ik wenschte dat gij en ik te deelen hadden wat uwe moeder te veel heeft. En verlaten.... ja zooveel verlaten als zij zelve wilde; waarom ook heeft ze mijnen Heer bedrogen?»

»Bedrogen! Verdiend!» riep ik, in tranen uitbarstende, »is mijne moeder dan.....?»

»Iets, waarnaar gij nooit vragen moet; ten minste zoo gij er op staat, van door uwen vader erkend te worden.»

»Erkend! ik ben dan geen wettige zoon!»

»Neen; maar daar hij geen andere dan bastaardzonen heeft, zoude het zeer wel kunnen zijn, dat hij veel voor u deed: hij heeft u wel nooit gezien, maar als hij van u hoort, hoe gy tot een fikschen, flinken jonker zijt opgegroeid, heeft hij zich niet te schamen, dat gij hem vader noemt, zoo slechts niet uwe moeder.....»

»Mijne hernieuwde vragen naar mijne moeder, die hij altijd

verward en onduidelijk beantwoordde, overtuigden mij maar al te zeer, dat er op haar een schrikkelijke blaam rustte, dien hij uit medelijdende versooning voor mij verzweg; dat mijne rust en misschien zelfs de hare het voor mij noodzakelijk maakte, haar als eene afgestorvene te beschouwen, en.... o Enriquez! gevoelt gij het, wat daar grievends in ligt, aan eene moeder anders te moeten denken dan met eerbied, haar niet te houden voor het hoogste en reinste, dat de Schepping kent; in haar niet het toonbeeld te zoeken van elke deugd!"

En Paul hief de zielvolle blauwe oogen, glinsterend van weemoed en van tranen, tot zijnen jongen toehoorder op. Deze had hem begrepen; hij drukte hem met innigheid de hand, en voegde er eenigszins aarzelende bij: »en toch zijn niët alle moeders een kort begrip van alle deugden; want dan zoude de mijne....»

»O! spreek zóó niet: in den Naam van Jezus Christus, uwen Zaligmaker en den mijnen, geloof dat zoolang gij kunt: blijf lang twifelen, ik kàn het niet meer: daarom ook is zij voor mij de doode, van wie men zwijgt, zoo men het goede niet weet te zeggen. — Mijn vader moet een groot en machtig Heer zijn, die toenmaals leefde aan het Bourgondische Hof, die vele rampen moet gehad hebben, en bovenal vele vijanden; meer zeide hij mij niets, dan alleen, dat hij zeer kort na mijne geboorte van zijnen Heer werd gescheiden, om mijn verpleger te worden. Hij schijnt mij, op last van den vader, aan mijne moeder te hebben ontschaakt. Hij heeft mij in het dorpje Schwina verborgen, waar eene gehuwde zuster van hem leefde, die mijne voedster werd. Door de zucht naar een woelig en zwervend krijgsmansleven verleid om op nieuw gevaren, gewoel en oorlogsrumoer op te zoeken, verliet hij zijne geboorteplaats, om eerst vijftien jaren later naar Schwina terug te keeren en er niemand van de zijnen meer te vinden, niemand, zelfs niet het kind, zijnen zorgen en toevorzicht aanbetrouwd! Hij zelf, als krijgsman door de landlieden met achterdocht beschouwd, was voor de meesten hunner een vreemdeling; een der anderen zeide hem, dat zijne zuster, weduwe geworden, zich van hare woonplaats verwijderd had, zonder iemand kennis te geven van

het oord, waar zij heen trok. Radeloos wanhopend was de arme man, die te laat inzag, dat hij eenen duren plicht had veronachtzaamd. Hij waagde het niet terug te keeren tot zijnen meester, die hem strenge rekenschap zou hebben afgeëischt: en toch, zijn geweten plaagde hem nog meer dan zijne menschenvrees; maar, zooals het met zwakke verstanden en kleinmoedige zielen dikwijls gaat, in plaats van zijne krachten in te spannen om een onwillekeurig verzuim te herstellen, begon hij zich door stoute, roekelooze ondernemingen, waarbij de rechten der menschheid en de geboden Gods beide geschonden werden, te bedwelmen en te verharderen tegen de luide aanklacht in zijn binnenste; met één woord, hij begaf zich onder de woestelingen, die Duitschland ter plaag waren, onder den naam van den *Zwartten Hoop*. Na de verstrooiing van dat bloedige krijgsmansverbond, doolde hij zwerfende als een vogelvrije rond door de Deutsche Keizersstaten; zoo ook bevond hij zich hier, waar hij zich eene schuilplaats gekozen had, ten koste van de arme bewoners; hij had nu nog slechts ééne uitkomst: die namelijk, om veilig de Italiaansche grenzen te bereiken. Het was mij wel bitter, den man, die zoo liefderijk voor mijne eerste levensbehoefden gezorgd en zoo getrouw de wacht gehouden had bij den zuigeling zonder wieg en bij den jonggeborene zonder ouders, tot zulk eenen lagen staat van zedelijkheid gezonken te zien, mij van hem te scheiden na eene zoo korte hereeniging, zonder de hoop of zelfs den wensch van een weder-ontmoeten; maar het schijnt in den raad der Voorzienigheid besloten te zijn, om mij al de gevolgen eener geheimzinnige geboorte trapsgewijze te laten onder vinden, en Zij wil altijd het beste. Ook heb ik mij onderworpen zonder morren, toen ik van den goedhartigen, maar ruwen man afscheid nam, van wien ik zelfs mijn vaders naam niet mocht hooren; want hij had met eenen plechtigen eed beloofd, mij niet willekeurig en zonder voorkennis van dezen met het geheim mijner afkomst bekend te maken. Echter had hij een monnik, wiens naam hij mij noemde, in een oogenblik van innige verslagenheid, toen eene zware wonde hem het graf nabij bracht, alles, wat mij betrof, toevertrouwd. Deze monnik had toen beloofd mijnen vader in te lichten, en zoo mogelijk mij op te

sporen, om goed te maken wat Bertmann kon bedorven hebben. Nog noemde hij mij Heer Philips van Bourgondië, Bisschop van Utrecht, als iemand, in wien ik zeker eenen beschermer zoude vinden, zoo ik hem het reliekdoosje te zien gaf; maar hoe zoude ik, arme Duitsche jongeling, ooit tot eenen zoo doorluchtigen Kerkvorst kunnen naderen! Mijne éénige hoop was dus voor mijne aardsche belangen gevestigd op het uitvinden van dien monnik, die zooveel voor mij zijn zoude. En zie, eene Goddelijke bestiering leidde mij als aan de hand tot hem. Na menig gevaar, — want ik achtte het beneden mij, mijne betrekking tot den gezegenden Luther te verbloemen, — kwam ik eindelijk te Wittenberg terug. Ik beraadde mij met den edelen Leeraar Melancton over een plan, dat ik gevormd had. Vast in mij was het besluit, om, in navolging van onze eerwaarde voorgangers, de zuivere leer des Evangelies te prediken, en manmoedig het woord te voeren tegen de misbruiken der Kerk. Het veld, dat bearbeid moest worden, was ruim en breed; de oogst kon heerlijk zijn. Niet iedere aarde was goed; maar beter geschikt dan eenige andere was de grond van Holland, die daar lag als een omgeploegd veld, gereed om het goede zaad te ontvangen. Want waarlijk, de geest van dit volk is vrij en groot: het is rijp voor het licht. Met eerbiedige graagte werd hier alles ontvangen, wat de Hervormers nuttig achtten den Christenen te verkondigen. Op Holland was lang reeds hun oog gevestigd. Joan Busscher, vroeger Capucijner, nu een vurig en ijverig prediker des Woords, was in mijn afwezen heengézonden naar dat Graafschap; nóg vertoefde hij te Embden, bij Edzard, Graaf van Oostfriesland, die met de leer der Evangelischen hoogelijk was ingenomen.

›Bertmann's woorden deden mij naar Utrecht verlangen. Melancton vond mijnen wensch billijk genoeg, om dien in te willen: er werd besloten, dat Busscher mij tot medehelper zou zijn; men schreef hem, mij te Embden af te wachten. Gij kunt u een denkbeeld maken van mijne begeerte om dien man te ontmoeten, als gij weten zult, dat hij denzelfden naam voerde als de monnik, mij door Bertmann aangeduid, en zeker dezelfde persoon wezen moest. Het is zoo, mijn hart was nog verdeeld

tusschen het verlangen om over het lot van onzen meester zeker te zijn, vóór ik Duitschland verliet; dan, de tijd drong, ik moest voort, of van alles afzien. Te Embden vond ik Busscher reeds niet meer”

Het schel gefluit van een sifflet deed hier Enriquez verschrikt oprijzen. »Heilige Maagd! hoe heb ik kunnen vergeten . . . men heeft mij zeker gewacht; mij was de eere toegedacht, om de harsten voor te snijden; het zal verwijtingen regenen: gelukkig, dat de Jonkvrouw mij lief heeft!” en, met de eigenaardige loszinnigheid zijner jeugd, een verhaal, dat hem zooveel belang inboezemde, vergetende voor eenen plicht, die hem riep, zooals hij eerst dien plicht vergeten had voor het verhaal, ijelde hij voort. Een oogenblik daarna echter kwam hij terug, met eene waarschuwing aan Paul, om zich niet buiten dit vertrekje te begeven, »uit vreeze bovenal voor mijne moeder, Donna Teresia; zij heeft het bestier der huishouding: vreemde gasten zijn haar nooit welkom; maar vooral, zoo zij onderstellen kon, dat gij een Lutheraan zijt, zoude zij u hard vallen. Als gij eenmaal aan onze meesteres zijt voorgesteld, zal dat anders zijn:” en hiermede liet de jonge page den jeugdigen zendeling der hervorming aan zich zelve over.

IV.

De morgen van het feest.

Nooit misschien had eene zoo eenvoudige handeling, als het binnentreden van twee personen in de groote feestzaal van Lauernesse, zoo velerlei hartstochten in beweging gebracht en zoovele strijdige gewaarwordingen opgewekt, als er zich zichtbaar uitdrukten op de gelaatstrekken van al die aanwezigen bij het binnentreden van Ottelijne en haren verloofde.

Daar waren verrassing, toorn, teleurstelling, schrik, spot, gekrenkte trots, verbeterde spijt, geveinsde blijdschap, oprechte deelneming op al die gezichten leesbaar. Maar ook waren er lippen, die zich ongekunsteld tot eenen glimlach plooiden; eenen glimlach van welgevallen en bewondering. Het was ook zoo iets hoogst bevalligs en liefelijks, die twee jeugdige menschen, het gelaat blinkend en blozend van geluk en blijde aandoening, de oogen schitterend van levenslust en reine vreugd. De jonge man, die er zoo moedig uitzag, in dien schilderachtigen, rijken krijgsmansdos; het borstharnas van gepolijst staal, ditmaal met opzet aangegord, om der geliefde eene verrassing te schenken, met den korten wapenrok, zwart en wit gebandeerd, de kleuren van den Keizerlijken Landsheer. En zeg niet, dat ze dof moesten staan of somber, zelfs niet bij het zwart-fluweelen beenschoeisel, alleen opgetroesd boven de knieën, want de gouden gordel met ingekaste edelsteenen, die het vasthechte aan de rusting, gaf het iets zoo uitgezocht schitterends, dat er juist die eenvoud der verven vereischt werd, om het niet pronkend te maken. Een zeer smalle kraag met breede

plooien, gestevigd door ingeweven gouddraad, was slechts even zichtbaar van uit den prachtigen halsband, die hem ophield, en gaf iets deftigs aan het gelaat, dat, naar Bourgondische mode, nog troonende boven den Oostenrijkschen invloed, geheel glad was, zonder moustache of baard. Zijne gitzwarte lokken echter had de jonge Utrechtenaar niet aan die mode geofferd; rijk en welig schemerden ze nog henen door het net van zilverdraad, dat ze gevangen hield. Daarenboven droeg hij den trotschen rozenhoed van groen fluweel, met de zeven rozen of knopen van fijn bewerkt goud, den opgeslagen rand, en de negen liggende pluimen, wit en zwart zooals de banen van den rok. Van het wambuis was niets te zien, dan alleen de strakke fluweelen mouwen, aan den pols getooid met opstaande lubben van dezelfde stof als de halskraag. Geen ruim overkleed met loshangende mouwen gaf eene zwerige gevuldheid aan dit enge gewaad; maar Aernoud's wêlgebouwde leest moest er door winnen, als zij onder fulp noch zilverlaken werd vermomd; daarom ook was het geene schade, dat de volledige toestel eener wapenrusting, de armbeschutsels en de dijplaten, en wat daar meer is, waren weggelaten, als lastig en weinig voegzaam bij een feest.

En nevens hem die Jonkvrouw, in dat kostbare kleed van rooskleurige damastzijde, rijk gevoerd en gestikt en geheel met sabelbont omzoomd. Deze bouwen, (zooals men het zou kunnen noemen met een woord van lateren tijd), hoelang ook en wijd, verborg toch niet gansch het onderkleed van wit satijn met prachtig goudborduurzel gesierd, maar was vóór in bevallige plooien opgenomen en rondom aan den gordel vastgehecht, die door eenen schitterenden gesp was gesloten. De witte mouwen van het ondergewaad sloten zoo strak om den arm, dat ze deszelfs mollige ronding eerder afschetsten dan verbloemden; en de wijdere van het eigenlijke kleed dartelden ongebruikt ter zijde, schoon haar wiegelend zwieren aan menig gebaar eene bevallige statigheid bijzette. Schoon nog geen spijtige kraag den poezelen hals ontsierde, was het toch gezegd, dat geen bewonderend oog op zijne blankheid rusten zou; een breed gouden halssieraad, met ingezette edelgesteenten, omsloot dien, en gaf kunstpracht,

waar men natuurschoon had mogen eischen. Jammer ook, dat dezelfde modewet dat goudblonde haar weerhield in natuurlijke lokken te krullen; gelukkig dat ze niet gansch omsluierd waren, en nog twee breede vlechten, van achteren door een haarnaald opgenomen, ontsnappen mochten aan den dwang van het hoofdhulsel, dat met geslepen barnsteenen, die nog altijd als haar sieraden het meest in gunst stonden, tot verkwisting toe was bezet. Moet ik nog spreken van scharlaken kousen en de fluweelen schoenen, met strooipaarlen bestikt, die wel nooit fijner voetjes omgeven konden, opdat ge u Ottelijne zoudt voorstellen zooals ze daar stond naast haren Aernoud! En dan, hoe bevallig die scherpe verscheidenheid in het voorkomen van dit paar! Aernoud's geheele uiterlijk teekende hooghartigheid en moed, vastheid en ongetemperde scherphed, iets van den adelaar en iets van den havik! Ottelijne was de duive, de zachte duive, die het heldere oog met vertrouwen en ootmoed naar hem opsloeg. Men kon het gissen, dat zijn wil onverzettelijk moest wezen, als de fiere onbewegelijkheid zijner trekken; dat een glimlach hunnen straffen ernst slechts moeizaam zou verzachten; dat de smart die zwarte oogen zoude doen bliksemen, maar niet schreien, en dat het noodlot die gestalte verbrijzelen konde, maar niet doen buigen. Met éénen opslag herkende men in hem eenen dier mamen, die aantrekken door een zonderling overwicht op de vrouwelijke verbeeldingskracht; die de schoonheid niet noodig hebben, om te bevallen; die de liefde meer afeischen dan afsmeeken; maar die, in vergelding daarvan, eene liefde teruggeven, diep en ernstig als hunne ziel, harts-tochtelijk en verheven als hun karakter. Zij, daarentegen, was geheel de vrouwelijke vrouw; de buigzame, teedere, die men doodt met eenen blik; die hare laatste levensvonk wil geven voor eenen glimlach; die liever offer wil zijn dan godin; die afstand heeft gedaan van zich zelve, om slechts te zijn in een' ander: en toch lag er ook vastheid in haren blik, ook kalme fierheid op haar voorhoofd; maar het was de vastheid der onwankelbare trouw en de fierheid harer zelfbewuste vrouwen-waarde. En juist om haren mond en in de groefjes van hare wangen speelde de gulle glimlach van scherts en blijmoedig-

heid, dien men op de zijne te vergeefs zoude zoeken. En voor de vlammen in zijn oog had het hare eene liefelijke rust, die bijna koude scheen; maar in die schijnbare koelheid, zoo wel passend bij de sneeuw van haren hals, lag een verborgen gloed, die in uren van hartstocht spreken zoude. Zóó was Ottelijne van Lauernesse, zóó Aernoud Bakelsze, op het oogenblik, dat zij zich aan die menschen vertoonden, zalig van liefde en sterk door geluk, een paar lievelingen van haar, die zoo zeldzaam dezelfde gunstelingen hebben: de fortuin en de verdienste.

Zij werden op eene zonderlinge wijze ontvangen: daar was een pijnlijk zwijgen en een pijnlijk spreken; daar werden begroetingen gemompeld en verwenschingen weerhouden, gelukwenschingen uitgesproken, en uitingen der ontevredenheid gesmoord.

Hozeer ook de Jonkvrouw zich met moed gewapend had, om luide en beslissend hare onherroepelijke keuze te verkondigen, toen zij zich daar in het midden zag van al die mannen en vrouwen, onder welke zij velen door een woord verpletteren zoude; toen zij al die blikken als op zich gericht voelde — toen miste zij voor een' oogenblik den adem, om dat woord uit te spreken; toen klemde zij zich vast en schuchter aan haren vriend, en haar oog zocht angstig rond naar eenen glimlach van bemoediging. Aernoud voerde haar zwijgend naar hare plaats, met eene mengeling van spijt en zegepraal; het was hem aan te zien, dat de rol, die hij ditmaal speelde, hem te lijdelijk was; dat het hem moeite deed, zijne geliefde het woord niet te kunnen besparen, dat hare vrouwelijke bloeheid zooveel moest kosten; maar het had bespottelijke voorbarigheid of bespottelijke aanmatiging kunnen heeten, zoo hij zelf gezegd had: »Ik ben de uitverkorene van deze vrouw!»

»Aernoud Reiniersz, van Utrecht,» riepen sommigen die hem kenden.

»Een Utrechenaar,» voegde twee Amersfoortsche Edelen er bij, die zich evenmin bedwingen konden.

»Voert een poorter van den Bisschop ons de schoone Edelvrouw voor de oogen weg?»

»Een zoon van Schepen Bakelsze,» sprak de Jonker van der Aêm, met zijnen degen spelende.

»De belediging geldt ons allen,» borst de Heer van Nichtevecht los; »een burger . . .!»

»Van Utrecht,» voegde Aernoud er bij, zóó trotsch en uitdagend het hoofd opheffende, alsof hij had kunnen zeggen: »Graaf van Holland!»

Zij onder die Edelen, die het Utrechtsche burgerrecht verkregen hadden, of nog hoopten machtig te worden, zween eenigszins beschaamd.

»Dat geldt voor adel,» liet zich een fijn, pieperig stemmetje hooren; »en mijn neef, Zijne Eminentie de Kardinaal Adriaan, zeide eens . . .»

»Dat zekere menschen liever zwijgen moesten, dan ten ontijde van groote namen brallen,» fluisterde van Zuilichem den spreker in.

Die morrende uitroepen, zoovele luide misbillijkingen harer keuze, zoovele onverheelde beledigingen voor den man, dien zij liefhad, hergaven Ottelijne al de sterkte, die zij behoefde; zij moest gewond worden, om te durven wonden. Nu ook hief zij het hoofd met fiere waardigheid op: haar blik ontmoette eenen anderen, die goedgekeurd op haar rustte; vrouwen hebben bij hare beste daden zulk eene aanmoediging noodig, en luide sprak zij, dat allen het hooren konden:

»Het testament van Heer Herbert geeft mij heden het recht, over mijne hand te beschikken: de man, die mijn Heer zal zijn en de Heer van Lauernesse, is Aernoud Bakelsze Reinierszoon!»

De verwondering of het ongenoegen der aanwezigen steeg niet bij deze verklaring, daar met Ottelijne's binnenkomen alles was gezegd; maar de verschillende meeningen konden zich nu lucht geven.

De heeren van Jaarsveld en Nichtevecht verwijderden zich driftig en met trots, alleen Vader Boudewijn groetende. Van der Aêm wierp zijnen volgeschonken beker omver, en zag uittartend op Aernoud. De jongste van Zuilen wierp eenen langen, smartelijken blik op de Jonkvrouw, boog zich tot haar en zeide, met eene stem die beefde: »Beschuldigen kan ik u niet, gij hebt mij nimmer hoop gegeven; dwaas slechts was ik, die te koesteren.» Ook hij verliet de zaal.

De overigen bleven: sommigen uit nieuwsgierigheid, anderen omdat ze minder diep gekrenkt waren; enkelen zelfs boeide de uiterste grimmigheid aan de plaats.

»En de toestemming der voogden?» vroeg een bejaard Edelman, die voor zijnen zoon geworven had.

»Zal geen hinderpaal zijn voor onze wenschen,» hernam Aernoud, die meende nu te kunnen spreken. »Meester Floris Oem, van Dortrecht, zoude dit zelf door zijne tegenwoordigheid bevestigd hebben, ware het niet, dat noodwendige bezigheden hem in zijne stad terughielden.»

»En het is mij opgedragen, der Jonkvrouw de verzekering geven, dat Haar Hoogwaardige Heer Neef, de Bisschop van Utrecht, zijn zegel hecht aan hare keus, en die volkomen goedkeurt,» sprak Boudewijn van Heerte, de verloofden naderende. »Ontvang mijne gelukwenschen, meester Aernoud! en zoo de vriendschap van eenen armen Priester u tot nut en heil kan zijn bij uwe schoone vooruitzichten, neem dan de mijne, die u sinds lang was voorbehouden. Edele Ottelijne! uw oog heeft niet gezien naar het hooge, maar gij hebt gekozen in reinheid en in eenvoudigheid des harten; reinheid en eenvoudigheid zijn schoone deugden der Christelijke vrouw, die zoete vruchten brengen van rust en geluk. En gij, Heeren en Edelen! laat er geene bitterheid zijn en gramschap tusschen u en deze verloofden. Valt der weeze van Lauernesse niet hard, omdat zij zich geenen gemaal koos uit uw midden. Eén slechts onder u allen konde het geweest zijn. En zoudt gij, die nu vrienden zijt, allen elkanders vijanden zijn geworden, omdat eene Jonkvrouw maar ééne hand heeft weg te schenken? Zult gij, die de eersten des Lands genoemd wordt, niet genoeg ware Christenen zijn, om het groote gebod, »Wees blijde met den blijde! met een oprecht gemoed te volbrengen? Zou iemand uwer dezen waardigen jonkman een kwaad hart durven toedragen, omdat het gevoel eener vrouw voor hem heeft gesproken? Zou iemand uwer aarzelen hem de hand te reiken?»

Zij bleven allen zwijgen. En aan het vonkelen der oogen, en aan de gedwongen rust in de houding der meesten, was het te zien, dat het alleen eene zoo eerbiedwekkende stem als die

van Vader Boudewijn zijn moest, die de bittere woorden op hunne lippen terughield.

»Sinds de geboden des Hemels niet genoeg kracht hebben op uwe gemoederen, om ze te brengen tot liefde en welwillendheid,» vervolgde de Vicaris streng en ernstig, »sinds de macht, die onzichtbaar is, niet meer te werken schijnt op menschen, die alleen hunne zichtbare aardsche belangen in het oog houden, moet ik u bevelen, in den naam der zichtbare macht van uwen Leenheer, den Bisschop, dat gij den vrede bewaren zult in zijn gebied; en verder, aanmerkt dit: gij kunt hem beleedigen in den meest geachten burger zijner stad, en in zijne wèlbemide nicht.

»Philips van Bourgondië vraagt uwe vriendschap voor Aernoud Bakelsze!»

Altijd nog hetzelfde aarzelen en zwijgen; hier en daar zelfs eene hand, die krampachtig naar de linkerzijde greep. Het was zoo iets hardes voor eenen Stichtschen Edelman, zich eenen wensch of een bevel (misschien synoniem) van den Bisschop te hooren voorschrijven. Zij voelden, dat zij zouden moeten buigen; maar hun trots sprak nog luider dan hun belang.

Ottelijne zag met bekommering op naar Aernoud; maar hare smeekende blikken hadden niet noodig eenen opkomenden storm te bezweren. Rustig en kalm trad hij voorwaarts, midden onder de mannen, die de vlamme oogen op hem gericht hielden, en die er uitzagen, als hadden zij de puntige zwaarden even gaarne op hem gericht.

Hij ving aan met de houding van iemand, die bedaard zijne beurt van spreken heeft afgewacht, maar die weet, dat hij het in zijne macht heeft, een geschil voldoende te eindigen.

»Ik bid u, mijne Heeren! zijt heusch en vroed. Het zoude te hard wezen, dat Stichtsche Edelen van eenen Utrechtschen burger ridderlijkheid moesten leeren; maar wat dunkt u, is het hoffelijk, den schoonen feestdag eener Jonkvrouw te bederven, door de twisten der mannen? Is het wèlberaden, al deze vrouwen tot getuigen te nemen van bittere redenen en dreigende blikken? Zijn er niet vele andere plaatsen en beter gelegen uren, om een mannenwoord met elkaâr te spreken? Aernoud

Bakelsze is genoeg bekend, om niet juist op Lauernesse te worden opgezocht. Wie zich ergert aan de keuze mijner dame, hij vrage mij rekenschap af van de middelen, waardoor ik hare gunst heb verkregen; maar hij vrage die niet hier! Wij zijn *hier* allen gasten: laat ons der gastvrouw hare taak niet te moeielijk maken, door den beker van welkomst en vriendschap af te wijzen, dien zij zoo gaarne zag rondgaan. Later worde mijn vijand wie wil; maar voor heden moesten wij vrienden wezen: en wat dunkt u, zoude het niet goed zijn, zoo wij het wierden voor altijd? Zoude het niet raadzaam zijn, dat, in deze tijden van onrust en woeling der gemoederen, de goeden en sterken zich aaneen sloten, in plaats van te vragen: wie is burger, wie Edelman? Ik eer den adel; ik betwist niet één uwer voorrechten; ik heb eerbied voor al de instellingen, die u handhaven: maar wat ik anderen geef, eisch ik ook voor mij zelve, en ik wil niet miskend worden — doch ik bid u, laat ons elkander steunen en dragen; laat ons niet door huiselijke twisten den Keizer uitlokken zich te mengen in onze zaken: de Majesteit mocht bemiddelaars zenden! vreemde bemiddelaars, die wij zouden moeten dragen, hoe onverdraagzaam ook jegens elkander. En daarom, zoo mijne woorden goed zijn, neemt dan de hand van vriendschap, die ik u toereik, en den zoenbeker, dien ik u aanbied."

Bij den eersten volzin van Aernoud hadden die Edelen zich beschaamd gevoeld; bij den tweeden boeide hen de hoop op voldoening, en hoe verder hij voortsprak, hoe meer ze gevoelden, dat hij gelijk kon hebben, en dat het waarlijk de tijd was, om persoonlijke grieven ter zijde te zetten. Hollanders hebben te allen tijde een juist begrip gehad van hun waar belang, en maar zeer zelden heeft het hen aan gezond verstand ontbroken, om de partij te kiezen van het nutte tegen hunne hartstochten; ook aarzelden zij niet meer, vooral daar hun trots zich vol-daan zag.

Die burger immers, van wien zij aanmatiging hadden kunnen wachten en zegepraal, kwam tot hen; hij vroeg hunne vriendschap, en niet *zij* gingen hem die aanbieden; niet op het bevel van eenen Bisschop, niet om de vermaning van eenen Priester,

maar uit eigen vrije overtuiging was het, dat zij die zouden aannemen; en daarbij begrepen zij onzeker, dat er nog een andere adel was, dan die, waarop zij trotsten, en dat deze man daarvan niet was misdeeld, en dat in het eind niemand hunner het recht had Jonkvrouw Ottelijne te beletten hare neiging te volgen, noch Meester Aernoud, om het geluk aan te nemen, dat men voor hem had bestemd.

En werkelijk ook gingen zij allen op hem toe en reikten hem de hand, met die rondborstige gulheid, die bij eene verzoening geene nagedachte kent, en met dat verzaken van toorn, dat zoo goed staat bij de macht en de sterkte; en de groote zilveren beker, die rondging, werd door alle mannen tot den bodem toe geledigd. De meeste vrouwen hadden alleen dit oogenblik afgewacht, om zich tegen Ottelijne te uiten; de gelukwenschingen stroomden, voorspellingen van heil en vreugde klonken luide, handdrukken en kussen werden gewisseld, malvezei en kruidervijn schuimden in de bekers, die werden opgeheven onder luide betuigingen van vriendschap en goed heil. De lust tot gastmaal-vreugde kwam weder boven: men deed eere aan den rijken disch; de vroeger verstrooide en niemand belang gevende gesprekken werden nu in gezelligen, vertrouwelijken vriendenkout herschapen. Vader Boudewijn had thans gezegepraald: men was waarlijk blijde met den blijde!

Men begon zijdelingsche vragen aan den Vicaris te richten over den Kamper toltwist; men ondervroeg den Hopman naar den staat der nieuwgeworven krijgsbenden. Men plaagde de Gooilieden met den schertsenden bijnaam van Oosthollanders; men sprak over de Gelderschen, en gaf zijne ergernis lucht over Karel van Egmond en diens lastige nabuurschap; men sprak over den Keizer en over de landvoogdes; over de nieuwe plakaten en over de nieuwe beden; over den Utrechtschen Kardinaal Adriaan Florisz, die eerst den jongen Graaf had opgevoed, en die nu, in plaats van éénen minderjarigen kweekeling, alle meerderjarige Spanjaarden onder zijn bestuur had: dit laatste onderwerp werd behandeld tot groot genoegen van den kleinen, zwakken, bleeken man, die zijn flageoletstemmetje reeds eenmaal heeft laten hooren, en die misschien reeds voor den honderdsten

keer willens is geweest om te vertellen, hetgeen ieder weet, dat hij een eigen neef is van den grooten Heer, die Spanje regeert.

Na van den Kardinaal gesproken te hebben, kwam men gemakkelijk tot den Paus, en van dezen was de overgang zoo natuurlijk tot Luther, dat ook die zijne beurt zoude gekregen hebben, tot bijzondere voldoening zeker van Vader Luciaan, zoo niet een woord van den Vicaris de tongen had ingebonden. Juist toen dit een plotseling en eenigszins gedwongen stilzwijgen gaf, kwam een der dienende knapen haastig de zaal binnen en overreikte Heer Boudewijn eenen zwaar gezegelden brief."

»Van waar?» vroeg deze.

»Een ijlbode bracht dien van Wijk bij Duurstede, eerwaarde Heer!»

Wijk bij Duurstede was de tijdelijke verblijfplaats van Bisschop Philips. — De Vicaris brak haastig de zegeldraden los; groote rimpels plooiden hem het voorhoofd terwijl hij las, en zijne lippen verbleekten.

»Laat mijne lieden opzitten, wij moeten onverwijld voort,» sprak hij den wachtenden knecht toe, met gebaar en oog tot spoed dringende.

In brandende nieuwsgierigheid omringden hem daarop de mannen, die opstonden van hunne zitplaatsen; slechts ondervroegen zij hem meer door blikken en gebaren, dan door woorden. Hun bescheiden eerbied overtrof nog zelfs hunnen weetlust. Maar Vader Boudewijn antwoordde zonder gevraagd te zijn, ofschoon meer in zich zelve, dan tot hen :

„Ik had dit kunnen wachten! Onzalige Overstichtschens, die niet hebt willen luisteren naar de milde stem des vredes en der verzoening. Ik vrees, gij zult het zien, wat het zegt, den vos in uwen schaaftal te halen en den goeden herder buiten te sluiten. Mocht gij niet de straf dragen van uwen onberaden toorn! Vrienden en lieve getrouwen! Karel van Gelder is in Zwol. De Bisschop roept mij ijlings tot zich, om raad te schaffen. ”

/ En daarop verliet hij de zaal, na een vluchtig afscheid van Ottelijne en Aernoud.

Hoe zichtbaar ontrustend die tijding: »Karel van Gelder is in Zwol!» ook gewerkt had op den Vicaris; in het gezelschap,

dat achterbleef, gaf zij niet die stoornis, die men had kunnen verwachten.

Het is zoo, sommige Bisschopsgezinden en Stichtsche grondbezitters klonk zij schel in de ooren, als eene dreigende profetie van plundering en landverwoesting: want Karel van Egmond, de gevreesde Hertog van Gelderland, die met nabuur en leenheer in vijandschap leefde, en zich aan verdragen noch landvrede stoorde, eenmaal meester van Zwol, meester van Overijssel, zoude zich niet ontzien, zijnen ouden vijand, den Bisschop, op eigen bodem te overvallen; en men begreep, dat hij zich niet in den toltwist tusschen Kampen en Zwol had gemengd, dan om er zijn voordeel mede te doen. Maar gewend, zooals ze waren, aan veeten en bloedige krijgssdaden, zagen zij veel minder op de rampen, die hunne onderzaten dreigden, dan wel op de goede kans, die zich zoude aanbieden, om hunnen ouden haat tegen de Gelderschen lucht te geven. En ze zouden gemeend hebben een slecht denkbeeld te geven van hunnen moed, zoo ze zich, op het vooruitzicht van eenen oorlog, overhaast van een feest verwijderden, dat slechts éénen dag duren moest. De Amersfoortsche en andere stedelijke Heeren toonden zelfs geen zwaem van bekommring, en stelden zich voor, het feest van Lauerne ten einde toe te helpen vieren, al schakelden zich ook dagen bij dagen daaraan. Men had toen nog zulke bekrompen denkbeelden van algemeene volksbelangen; het woord Vaderland werd bijna niet anders begrepen, dan als het kleine plekje, waar men gebied voerde of bescherming vond, zoodat een Amersfoortsche Edede of een Utrechtsche stedeling niet zou geweten hebben, waarom *hem* de wonden van den Bisschop pijn zouden doen.

De orde van den ontbijtdisch was niettemin gestoord; men was opgestaan, zonder het bekende glaasje na de dankzegging, en zonder die dankzegging zelve, en men begon in groepen de zaal te verlaten, om in de vrije lucht de dampen van de krachtige morgendranken en gekruide wijnen en nog sterker aangezette gemoedsaandoeningen te verdrijven, of zich door lichaamsbeweging tot den grooten middagmaaltijd, die volgen moest, voor te bereiden; want het was niet anders! een feest was in

die dagen eene volgreeks van kwistige opdisschingen, waaraan altijd eere werd gedaan; onze voorvaderen zagen even gaarne een sappig wildgebraad op hunne tafel, als een mollig maagdelijn aan hunne zijde, en goudgele hypocras in den beker, als een goudgeel gelokt hoofdje, dat zich leunde aan hunne borst; zij waren zoozeer menschen der werkelijkheid, en zoo weinig de personen voor eenen æsthetischen roman; zij wisten zoo in het geheel niets van zwakke zenuwen en slappe magen: maar ook, welke krachtige lichamen, en welke onbuigzame hoofden, en welk een ongeschokt natuurlijk verstand! En welk eene macht tot werken, en welk eenen moed tot dragen, en welk staalvast geduld; maar ook welk eene onwrikbaarheid van wil!

Welk eene vaste en degelijke aarde voor een goed zaad! Luther's geest bevruchte die atleten-stof met een bezielend denkbeeld; Philips' despotische arm drukte de krachtige massa met zijnen tirannen-scepter, en ge hebt de hervorming, die zij de hunne maken, en ge hebt de gespierde worsteling met Spanje, waarin zij zegepralen!

Eene ontdekking van Donna Teresia.

Ter nauwernood had Aernoud Bakelsze in den loop van den morgen met zijne Ottelijne een paar dier zoete woordkens kunnen wisselen, die gelieven elkander zoo gaarne toefluisteren; die voor onverschillige toehoorders zoo weinig beteekenen, en die voor hen toch zooveel zeggen; tot een vertrouwelijk gesprek was het in het geheel niet gekomen. Zoodra echter de gasten zich her- en derwaarts verspreidden, sommige in kaats- en kegelbaan, andere om te hengelen in de vijvers of te spelevaren in de slotgrachten, en niemand de tegenwoordigheid van de gastvrouw kon eischen, hadden de verloofden elkander, als bij afspraak, gezocht en gevonden in een kleiner vertrek nevens de eetzaal. Zij stonden dicht bij een der hooge kruisramen, welks kleine ruiten, in lood gevat, en met de wapenen van Ottelijne's voorouders kunstig beschilderd, vijandig genoeg de stralen der vriendelijke middagzon afweerden, die toch op hem en op haar een licht zouden geworpen hebben, dat beiden zoo goed konden verdragen. Zij stonden hand aan hand, alles wat was en wezen zou vergetende, in de beschouwing van elkander, en bij de zachte vertrouwelijkheid van hunne samenspraak.

»Liefste mijn!» sprak hij, »welk een verschil tusschen nu en den dag, waarop ik u het eerst zag, verwond tot in de ziel, verslagen met diepe droefheid, zonder hoop, als ik was, op troost en verlichting.»

»Fij van uwen trots! niet te gelooven aan mijne liefde, waar-

van ik u bewijzen gaf, veel en meer dan paste aan de schuchterheid eener eerbare Jonkvrouw."

»Het was mij hard, dat gij Heer Herbert's kleindochter waart, en nicht van den Bisschop. Maar toch, gij waart als eene ster, boven alle uitschitterende in schoonheid, en als een tintelend licht, waarvan ik het oog niet afhouden konde in den nacht mijner duisternis, en toen later de liefelijkheid van uw gemoed mij kenbaar werd, oneindig meer waard dan de rijkste gaven van vrouwe Venus en hare nimfen, de Gratiën, toen..."

»Ja, ja, toen had ik overwonnen," hernam zij, zacht glimlachende; en het hoofd leunende tegen zijne borst, ging zij fluisterend voort: »en het werd tijd ook, want ziet ge, mijn hart was bijna gebroken tegen de harde rots van uwe fierheid! En weet ge, dat ge schoon waart, mijn Heer! en edel boven alle anderen op dien dag van het groote schuttersfeest te Utrecht, dat ik bijwoonde, en waar gij tot Heer en Koning gekroond werdt, bij wijze van eere, en waar ge de vroedste en rapste waart in het wit en doelspel, zooals verwonderlijk was om aan te zien, zoodat mijn Oom, de Kanonik van St.-Salvador, en mijn Heer de Bisschop..."

»Pais, mijn liefste!" viel hij in, haar schertsende met eenen kus den mond sluitende. »Die herinnering is onnoodig en nut tot niets. Zeg liever, schoone verraderesse! die mij een geheim oplegdet, dat gij zelve schondt, of Heer Philips van Bourgondië zonder dwang heeft toegestemd, en of hij wist van Vader Boudewijn's komst, die ons goed was en zoo lief!"

»Mijn goede Leenheer en bloedmaag, de Bisschop, twistte niet tegen mijne keuze, toen ik u noemde in een heimelijk mondgesprek, dat hij mij gunde, nu omtrent eene maand geleden; maar het bijzijn van den Vicaris op mijn feest was meer welkom, dan gehoopt of verwacht. Lacy! heeft hij het treurig moeten verlaten. En wie kan vooruit zien, wat al ramp en jammers ons te wachten staan, na dit booze begin! Ach, Aernoud! ik sidder als ik mij voorstel, hoe de woeste Gelderschman den ijzeren voet zal drukken op de schoone Bisschopslanden; en hoe een wild krijgsgeschrei het vroolijk geschal zal vervangen van de blijde dagen, die wij hoopten!"

»Wees gerust, Jonkvrouwe van mijn hart! en peins niet op nood en angsten, als ik bij u ben. Deze arm zal u steunen en veiligen. Zoodra de eerste Geldersche banier ontrold wordt op Utrechtschen grond, leger ik mij met mijne manschap in uwe poorte, en ik zal uw huis en hof verdedigen, onder de hulp van Onze Lieve Vrouw en van mijnen Patroon, en ter eere Gods en van den Keizer!»

»Met te meer recht, mijn Vriend! daar het uw eigendom zal zijn, dien gij beschermt, zoo niet *is*, dan toch *wordt!*»

»Ditmaal toch zal het zoover niet komen,» hervatte Aernoud, den loop zijner eigen gedachten volgende, zonder op hare woorden te letten. De Keizer heeft eenen Heer uit zijn geslacht niet met zooveel moeite en ten spijt van zoovelen op den Bisschopszetel geplaatst, om hem daarna prijs te geven aan den trouweloozen Gelderschman. Karel van Oostenrijk zal niet rustig toezien bij het schenden van eenen vrede, dien hij beschikte. En als hij wil, dan is het uit met Gelderland. Mogelijk ook,» ging hij voort, terwijl hij de vlakke hand over het voorhoofd streek, »mogelijk ook met nog iets anders, met de vrijheid van Utrecht als onafhankelijk Bisdom; maar toch, dat is zòo beter, dan die altijd hernieuwde veeten en opstanden in tijden als deze, die komen.

En eensklaps zich bezinnende, alsof hem iets inviel, waaraan hij nog niet gedacht had, zeide hij, Ottelijne teeder aanziende: »Hebt gij u wel voorgesteld mijn lief! dat er voor een man, die des Keizers kleuren draagt, weinig zekerheid is van rust, en veel vooruitzicht van onrust?»

»In trouwe, dat is een waar woord, mijn Vriend! en dat heb ik kunnen vergeten!» antwoordde zij, met eenen zweem van zelfverwijt, en liet den arm vertrouwelijk rusten op zijnen arm.

»En daarom,» hervatte hij, »laat ons deze dagen van vrede die nog de onze zijn, wijden aan huwelijksgeluk en huiselijke rust. Ottelijne! wanneer zal deze lieve hand, die schooner is dan er ooit werd bezongen of gemaald, voor altijd en onveranderlijk de mijne zijn?»

Zij bloosde en zweeg.

»Ottelijne! ik bid u, stel mijn geluk niet uit, zonder oor-

zaak en uit willekeur. Ik zoude niet zoo dringend zijn, ik zoude met geduld wachten, tot ge u gewend hadt aan het denkbeeld van mijne vrouw te worden, zoo niet de gedachte, die ik u mededeelde, mij zonderling angstig maakte, alsof ik wel het geluk zoude zien van verre, maar niet bereiken! op de wijze, zooals de Heilige Mozes, in de woestijn, het land der belofte zag. En, niet waar? wij kennen elkander sinds zoolang, wij hebben geen hinderpaal: alles hangt alleen af van uwen wil. En dit drijven tusschen hoop en zekerheid is mij eene lange marteling, die gij niet onnut verlengen zult? Of schroomt gij, mijne liefste! uw lot te stellen in mijne hand? Aarzel dan niet, maar zeg rond en open: »Aernoud, ik wil eerst nog meerdere proeven van uwe liefde.»

Zijn wantrouwen aan de hare gaf haar moed.

»Aernoud! het zij zoo als gij wilt. Spreek gij het af met Pater Luciaan en met onze vrienden. De eerste zondag na St. Jan zal die zijn waarop gij mijn echtgenoot . . .»

Hij liet haar niet uitspreken. Hij drukte haar met hartstocht aan zijne borst, en daarna op eenen harer ringen wijzende, zeide hij: »Geef mij dien tot een onderpand van uw woord.»

»Neen, niet alzo! dat is de trouwring van mijne moeder,» hernam zij, schielijk hoewel niet zonder moeite, eenen anderen gladden gouden ring van den poezelen middelvinger schuivende: »op haren echt rustte geen zegen.»

»Nu, mijne bruid!» juichte hij, eene zware, sierlijk gewerkte keten van zijnen hals losmakende, en die haar omhangende, »neem dit als een teeken, hoezeer ik van nu af u verbonden ben in trouwe en in liefde.»

»Tiran! mij veel en al te lief!» hernam zij schertsende, terwijl zij hem liet begaan, »gij legt mij nu reeds eene keten op?»

»Zoo waar als ik Christen hoop te sterven, na biecht en absolutie,» antwoordde hij eensklaps ernstig, »zal ik u die zoo licht maken, als gij schoon zijt en boven allen de liefelijkste. Ik ware rouw en laag, zoo ik ooit konde . . .»

»Het jok der liefde zal niet zwaar zijn,» hernam zij blijmoedig.

Dit zoet gesprek, doormengd, zooals het was, met liefkoozingen die nog zoeter waren, zoude ongetwijfeld zooveel te lan-

ger geduurd hebben, naarmate geen der beide sprekenden er belang bij had het te eindigen, zoo niet een gerucht van twistenden aan de deur van het vertrek hen gestoord had. De deur werd met geweld en met éénen ruk geopend, en twee groepen menschen vertoonden zich te gelijk. De eerste en luidruchtigste was een troepje jonge mannen, die snel op Aernoud toeliepen, met den uitroep: »Kom met ons, Reiniersz ! kom schielijk mede. Wij hebben een twist bij het doelspel, en de beste scherpschutter van Utrecht moet beslechten ; wij hebben u eenparig tot scheidsman gekozen !” en zonder hem den tijd te laten tot antwoord of weigering, namen zij hem in hun midden en drongen hem voort.

De andere groep, die door de eerste een weinig ter zijde was geschoven en in de schaduw gesteld, bestond uit Donna Teresia, haren zoon Enriquez voortduwende, die Paul bij de hand hield. Wij kunnen echter niet voortgaan, zonder eerst goed te weten, wie Donna Teresia is. Wij hebben in het voorbijgaan reeds van haar begrepen, dat zij was eene Spaansche matrone, nog niet zeer veel boven de vijftig, maar toch leelijk genoeg, om voor zestig te kunnen doorgaan ; wij hebben haar gezien in eene bedrijvigheid, die haar als ten deele met het huisbestuur belast, voorstelt. Het werd ons daarom nog niet duidelijk, dat zij eene verre bloedverwant van de Edelvrouw is, in wier huis zij slechts voor zekeren tijd scheen te zullen vertoeven. Die tijd was echter volstrekt onbepaald ; want Donna Teresia, vroeger Eeredame aan het Spaansche Hof bij Johanna de Waanzinnige, de moeder van den jongen Graaf, was, toen de stoet dier Vorstin meer beperkt werd, aan het Huis der Landvoogdes Margaretha, weduwe van Savojien, verbonden geworden, en deze had daar al zeer spoedig de vergunning gegeven, om hare verwanten in Holland te gaan bezoeken, en ze had met haren zoon herbergzaamheid gevonden op Lauernesse. Wij weten niet, of deze vrijheid, die meer aangeboden werd dan verzocht, eene eervolle ballingschap was, of eene eervolle rust : maar het is wel zeker, dat het schitterende Hof van Brussel op genoeg schoonheden roemde, om deze bloem uit zijnen krans te kunnen missen ; en het was ook geen be-

wijs van haren grooten invloed, dat zij Enriquez niet had kunnen plaatsen onder de Hofjonkers van de Vorstin; zij had nu slechts de hoop hem te schikken onder die van den Bisschop; maar de knaap had gevreesd voor den dwang van een Geestelijk Hof, en Ottelijne had hem volgaarne bij zich gehouden. Donna Teresia had een deel der Spaansche statelijkheid overgebracht in het huis harer nicht; zij kon nog niet best vergeten, wat zij in Madrid was geweest, en om dit ieder ander altijd recht goed te herinneren, hield zij niet op den hofvrouw te dragen, die bij den dood van Philips den Schoone was aangenomen geworden, hoewel Vlamingers noch Spanjaarden den Koning nu meer herdachten. De eentonigheid van haar zwart gewaad: van eene zware zijden stof, langer en enger dan de nieuwe mode van 1521 wilde, werd dus door niets gebroken, dan door de blinkende zwarte gitten, waarmede de klemmende keurs was bestikt, die uitliep in eene spichtige punt. Hare huid was met meer kunst dan bewaligheid in hoogte en breedte uitgespannen, een onnatuurlijke omvang, die vooral mishagen moest bij een klein ineengeschrompeld gezichtje, als het hare. Men ziet dus dat het onbevallige voorkomen dezer kleine Spaansche Donna zelfs de verbeeldingskracht van eenen Don Quichot niet ontsteld zoude hebben; de eenige gedachte, die zij had kunnen opwekken, was die, dat zij topzwaar zoude worden. Bij dit alles had de goede vrouw echter vele deugden kunnen hebben, en wij gelooven zelfs dat zij die had; alleen werden zij een weinig overschaduwed door enkele kleine zwakheden, waarvan ééne vooral bijzonder drukte op wie met haar in nauwe aanraking waren. Het was die overdreven zucht tot sparen, uitwinnen en opzamelen, waarvoor onze taal geen hoffelijker woord kent dan gierigheid.

Donna Teresia was de verpersoonlijkte gierigheid. Gierigheid schitterde uit de kleine, levendige, diepgezonken oogen; gierigheid, die niet alleen spaart voor zich zelve, maar wie ook de gulle onbekrompenheid van anderen ergert, en die zelfs in anderen niet duldt, wat zij verkwisting noemt; voor wie bijeen-schrapen en uitsparen eene behoefte is geworden en een harts-tocht, eene studie van ieder uur en van elke gelegenheid, en

die zij moeten voldoen en botvieren en in beoefening brengen, al hadden ze ook niets bijeen te zamelen dan de schatten van anderen, of uit te winnen dan het goed dat nimmer voor hen zal zijn.

Zoo had dan Teresia, toen zij zich een weinig op Lauernesse bevestigd zag, onder den schijn van zich nuttig te maken, langzamerhand den teugel van het huisbestuur tot zich getrokken; en toen zij dien eenmaal in handen had, was niets natuurlijker, dan dat zij haar stelsel van spaarzaamheid op den kleinen Staat toepaste, zooveel het haar gegund was. Men denke, of ook de stoet van Ottelijne's bedienden de oude Spaansche met al hun hart verwenschten; of ze niet een verdedigend en aanvallend verbond hadden gesloten tegen de spaarzucht, en zelfs tegen de persoon der laatste; en of niet in de bitse twisten, die zich van tijd tot tijd onder haar dak verhieven, de goedige Jonkvrouw, die de dienstvaardigheid harer bloedverwante had genomen voor wat zij scheen, niet somtijds gehouden was de laatste in het ongelijk te stellen, zoo zij getrouwe menschen, die haar met liefde dienden, niet wilde prijsgeven aan noodelooze ontbering en bekrimping. Zij had dan ook Teresia zekere grenzen gesteld, die deze nooit moede werd bij iedere schoone kans te overschrijden. De tweede sterk uitkomende zwakheid dezer goede vrouw was dweepzucht, de gloeiende dweepzucht der Spaansche van een bekrompen oordeel. Na gasten, haatte Donna Teresia niets zoozeer dan kettters. En men was zeer licht ketter in haar oog. Men was het, als men de Maagd Maria slechts gelijke eer toebracht met het Goddelijk Kind. Men was het, als men slechts eenen glimlach van twijfel waagde, ik zeg niet aan de wonderkracht van eenen der tanden der Heilige Teresia, maar alleen van twijfel, dat die, welken zij in bezit had, wel waarlijk getrokken was uit het kakebeen van de schoone Heilige zelve. Vader Boudewijn zelfs was voor hare vierschaar veroordeeld geworden, toen hij eens met hoofdschudden van hare Vaderlandsche inquisitiefesten had gewag gemaakt. Zij riekte eenen onrechtzinnige op drie mijlen afstands, zooals de reus in het sprookje het menschen vleesch!

Ik zoude mij niet zoolang hebben opgehouden, met u eene figuur als Donna Teresia voor te stellen, zoo het niet was om u zelve te laten oordeelen, hoe groot de uitbarsting moest zijn, toen dit vat van gierigheid en dweepzucht door een toeval aanbotste tegen de rots der ergernis: Paul! Paul als ongenoodigden gast, en Paul als ketter! Want, ziet gij, toen zij den jongen Duitscher verraste in het vertrekje van haren zoon, te midden van de duidelijkste sporen eener gulle gastvrijheid, vond zij hem lezende in een boek! Een boek, dat hij, op hare aanmatigende vraag, hoe zoo iets kostbaars in handen kon zijn van een wezen, dat slechter gekleed was dan een bedelmonnik, zonder omwegen verklaarde te zijn: het beste der boeken, de Bijbel. De Bijbel in handen van iemand anders dan een Priester of Geordende; een Bijbel in de handen van iemand, die zich als Duitscher verried, en die heimelijk ingeslopen scheen in het huis onder de menigte van gasten! zich nu bij de ontdekking beroepende op den Vicaris, dien zij wist vertrokken te zijn. Kon er één gruwelijk en misdadig voornemen wezen, waarvan zij zich niet gerechtigd achtte hem verdacht te houden? En na dit alles was de drift, waarmede zij hem uitdrijven wilde, nog genade; en het woord niet te zonderling hard, waarmede zij hem bij de Jonkvrouw als eenen slinkschen bedrieger aanwees, toen Enriquez, nadat hij zijnen beschermeling ter hulp was geschoten, hem en haar medesleepte tot zijne rechtvaardiging voor Ottelijne. Paul zelf, die geene gedwongene gastvrijheid wenschte, zou zich op Teresia's eerste woord gewillig verwijderd hebben, indien niet de vrees, dat Vader Boudewijn, aan wiens vertrek hij moeite had te gelooven, zijn heengaan zonder zijne voorkennis, van eene donkere zijde zou kunnen opvatten, hem teruggehouden had. En daarenboven, er was hem zooveel aan gelegen, niet geheel het spoor te verliezen van dien man, van wiens ondersteuning hij iets hoopte voor zijne zaak, en veel voor zich zelve, dat hij in de verwachting eener opheldering, zich gaarne liet heenvoeren naar de vrouw des huizes, die toch wel iets weten zoude van haren gast.

Zonder juist verlegen te zijn, stond hij zwijgend en eenigszins beschroomd tegenover de Jonkvrouw, terwijl Teresia eene

langwijlige en niet verzachte opsomming deed van de verdachte omstandigheden, waarin zij hem gevonden had, en Enriquez, even omslachtig, en met niet minder vuur, zijne verdediging op zich nam, door ze zoo goed op te helderen als hem mogelijk was. Was het de gewone schroomvalligheid van den jongeling tegenover eene zoo liefelijke verschijning als Otte-lijne, die hem een stilzwijgen oplegde in zijne eigene zaak? Was het minachting voor de beschuldiging van den argwaan, of fier vertrouwen op de bewustheid zijner onschuld, of wel bedeesde gebogenheid onder den last van eenen dubbelzinnigen toestand? Wij weten het niet; maar hoogstwaarschijnlijk kon het eene mengeling van dat alles zijn, wat hem de oogen, na den eersten blik, met zooveel schroom van haar deed afwenden, en hem de tong geboeid hield, waar het zwijgen bijna eene zelfaanklacht konde heeten.

Otte-lijne echter scheen het daarvoor niet te houden. Haar welwillende blik drukte het uit, toen zij, half tot Teresia gekeerd, sprak: »Niets maant ons te twifelen aan hetgeen Enriquez zegt. De Vicaris heeft meer zulke verstrooiingen, en het zou hard zijn, den jongen vreemde daaronder te doen lijden;» en daarop, meer tot hem zelve, vervolgde zij: »Uw rustig voorkomen is u nog beter eene voorspraak, dan mijn zeer lieve neef; ik geloof gaarne alles goeds, wat men van u zegt, met verwerping van argwaan, die de onnoozelheid schaadt; maar waarom toch spreekt gij dan niet een woord voor u zelve? Gij zijt dan wel uit het diepste der Duitsche Keizers-landen, om niet een weinig goed Neêrduitsch te weten?»

Enriquez had, uit bezorgdheid voor zijnen vriend, noch Saksen, noch Wittenberg genoemd. Die aanmaning tot spreken, die bijna klonk als een zacht verwijt, hief onzen jongeling op uit zijne lijdelijke bedeesdheid.

»Saksen is mijn Vaderland, schoone Edelvrouw!» antwoordde hij; »toch ken ik wel genoeg van uwe landtaal, om u te verzekeren, dat ik niet zweeg uit bewustheid van eenig bedrog, maar alleen omdat de waarheid uit den mond van dien vriendelijken jongeling het beste getuigenis moest zijn in mijne zaak. Ik zoude geene aanspraak gemaakt hebben op de herbergzaam-

heid van uw dak, zoo niet de Vicaris mij hier had heengevoerd. En sinds hij zich verwijderd heeft, zonder aan mij te denken, heb ik geene andere gedachte, dan hem te volgen; zoo slechts uwe goedheid mij wil onderrichten van den weg, dien de Eerwaarde genomen heeft."

»Neen, voorzeker neen! mijn jonge Vriend!" hernam Ottelijne snel, »gij zult niet vertrekken. Vader Boudewijn heeft zeker een doel gehad, met u hier te brengen; en gij kunt hem niet volgen, want hij is om belangrijke zaken verre van hier, te Wijk bij Duurstede bij den Bisschop, en hij komt zeker terug, om u met zich te nemen, als hij naar Utrecht keert. Tot zóólang wees mij welkom. Wees hartelijk welkom als een lieve gast, mij aanbevolen door den besten der vrienden." En zij reikte hem gulhartig de hand ter verwelkoming.

Paul kuste met eerbied de blanke vingertoppen, en zijn oog dankte haar nog meer dan zijn mond, toen hij sprak: »Er is een die gezegd heeft: „„voor zoover gij dit eenen van de minste mijner broederen gedaan hebt, zoo hebt gij dat Mij gedaan," en Hij zal u vergelden, naar den rijkdom van zijne liefde!"

»En uit welk oord van Saksen zijt gij hierheen gekomen, mijn Vriend?" vroeg Ottelijne, glimlachende over zijn plechtig antwoord.

»Ik kom van Wittenberg, Edele Vrouw!"

»Van Wittenberg!" herhaalde de Jonkvrouw, en een zacht blosje vloog over haar voorhoofd.

»En gij hebt u dáár toegelegd op de Godgeleerdheid? De bijzonderheid, dat gij eenen Bijbel met u voert, geeft mij reden tot deze vraag."

Een smeekende blik van den Spaanschen jongeling scheen Paul's antwoord te bezweren. Hij aarzelde eene wijl.

Ottelijne, die de onrust van haren Page opmerkte, tegelijk met eenen zweem van besluiteloosheid bij den jongen vreemdeling, viel hem snel in de rede, toen hij wilde spreken: »Neen, gij zult mij dat morgen zeggen; het was reeds niet hoffelijk, al mijne overige gasten te laten wachten, om u met vragen te bestormen, die lastig kunnen zijn. — Nicht Teresia! gij ziet, uwe zorg voor het welzijn van ons huis, hoewel ons altijd lief en

hooggeschat, was hier overbodig; wil in dezen jongeling eenen geëerden gast zien. Pater Luciaan heeft onder de Christelijke plichten de herbergzaamheid hoog gesteld. Meester Paul! zóó immers is uw naam? en gij, schoone neef! volgt mij naar de eetzaal” — en daarmede liep zij haastig voort, als om de anderen het voorbeeld te geven, en elke nieuwe vertraging onmogelijk te maken.

»En toch zeg ik, het is niet richtig met hem,» mompelde Teresia, hoogst onvoldaan over deze uitkomst. »Mijne gebenedijde Patrones alleen weet, wat wij van den *geëerden* gast beleven zullen. De jonge guit, met zijne lange blonde lokken, kan onmogelijk het recht hebben om iets anders te lezen, dan zijn gebedenboek. En ik heb van Wittenberg gehoord, dat de Dui-vel er open hof houdt, zooals onze schoone Koning zaliger op Vierdagen te Madrid. En dan nog zag hij met groote begeerige oogen op naar Ottelijne's gouden halsketen! Ik zal zes Ave Maria's meer bidden; men kan nooit genoeg op zijne hoede wezen tegen Satanas, en te gelijk een waakzaam oog houden over de credentie-tafel.»

VI.

De middag van het feest en het eind van den dag.

Het had twaalf ure geslagen, en de groote feestdich was op nieuw aangericht tot het middagmaal. Gastmalen zijn reeds zoo dikwijls beschreven geworden, dat wij van dit hier niets nieuws weten te zeggen; en toch geloven wij niet het recht te hebben, het geheel met stilzwijgen te laten voorbijgaan. Wij moeten dus onzen lezers vertellen, dat ieder der gewone tafelwetten dier tijden strikt werd in acht genomen; dat het dubbele tafelkleed van fijn geweven damast was gespreid, en de zilveren zoutvaten daarop gezet en het onontbeerlijke dischgereedschap het kleine mes met het gebogen lemmet, en de lepel, voor ieder der aanwezigen waren nedergelegd, alvorens een der gasten zijne plaats innam op de kussens der stevige zittingen van gladgewreven eikenhout, door eene kunstvaardige hand golfsgewijze uitgesneden als de baren der zee. Die zittingen, ter wederzijde van den breeden en lagen disch aangerecht, waren nu bezet door 'Ottelijne's vroolijke feestrij. Zij zaten elk naar zijnen rang, de aanzienlijken aan het hooger einde der tafel, de lager geboren meer nederwaarts. Het was eene liefelijke schakeering van schoone vrouwen en krachtvolle mannen, van kleurrijk fluweel en blinkend satijn, van bonte linten en gouden boordsel, van kostbaar bontwerk en zilveren borduursel, van gouden ketenen en goudgele vrouwenlokken (want wie het haar niet goudgeel had, wist toch de kunst om het zoo te verwen), door aardige boogjes omhoog gebracht en bijeenge-

houden, weer afgewisseld door karakteristieke mannenkoppen met korte haren, zonder knevels of kinvlokjes: de baard was toen nog bij uitsluiting de dracht der geletterden.

Al zeer spoedig nadat men gezeten was, werden de zilveren schenkkanen, met Spaansche, Rhijnsche en roode Fransche wijnen gevuld, ijverig geledigd in de bekers en drinkhoornen, die mede van zilver waren, of van fraai Venetiaansch glas, behalve aan het benedeneind der tafel, waar men ze van tin had en van fijn hout, met zilveren banden omzet. Eene gelijke onderscheiding werd in acht genomen bij het plaatsen der schotels. De uitstekend groote, met een geheel ree, met forsche stukken van herten, met meer dan één fazant, of met verscheidene hazen bevracht, werden gesteld tegenover den aanzienlijksten gast, of dien, welken de vrouw des huizes het meest wilde eeren; terwijl kleinere schalen met suikerwerk, vergulde taarten, Leuvensche koeken, honing, kruidenkoek, schapenkaas, compotes en gerstekoecken, meer verspreid waren, en geheel onder ieders bereik. Zóóver voor het tweede gerecht: het eerste, waartoe onze vrienden nu genaderd zijn, bestaat uit meer eenvoudige vleeschspijzen, altijd echter sterk gekruid, die gegeten werden met de wermoyes en de peterselie, uit visch en uit de groenten van het seizoen, die met enkele uitzonderingen dezelfde waren als de onze. Enriquez, als neef en Page der Jonkvrouw van Lauernesse, handhaafde de eer van de opsnijtafel, dat wil zeggen, aan eenen afzonderlijken disch, sneed hij het voornaamste vleeschgebraad, naar de beste regelen, die toen waren aangenomen, eene kleine navolging van de voorsnijders der Vorstelijke Heeren, die sommigen Ottelijne benijdden, en anderen in hun hart eene aanmatiging noemden. Gedurende het voordienen der beide eerste opdissingen was er niet veel gesproken, slechts enkele woorden werden er gewisseld tusschen tafelburen, en men hoorde weinig anders dan het luide uitnoodigen tot toedrinken, en het klinken der bekers; de meesten schenen het geraden te vinden, het tegenwoordig oogenblik niet in nuttelooze woordverspilling te laten voorbijgaan; maar toen voor de tweede maal het tafelkleed was weggenomen, begon de eetlust zijne rechten af te staan aan de

gezelligheid, en aller oogen tintelden van vroolijkheid, en aller lippen vloeiden over van scherts. Men woog niet meer angstig zijn woord, zoo men wist, dat het gelach zou verwekken; men mocht spotten, maar men kwetste niet; niemand dacht er aan, om een los heengeworpen gezegde hooger op te nemen dan het was gemeend; men dartelde veel liever met de tong dan dat men er mede sneed, en geen wonde in dit uur van arge-looze scherts toegebracht, of ze werd na eenen dronk van verzoening vergeven, of door eenen gullen kus van vrede gansch geheeld. Men zegt zelfs, dat er meer dan ééns getwist werd, om tot dien prijs te kunnen verzoenen. Niet allen echter deelden in deze luidruchtige vroolijkheid. Aernoud en zijne bruid deden niet meer dan hun plicht als hoofdpersoon van het feest en gastvrouw het vorderde. Donna Teresia nog minder; Vader Luciaan weêr minder dan deze, en onze Deutsche vreemdeling in het geheel niet. Ieder hunner had daarvoor zijne eigen geldige reden. De nog zoo kort verloofden waren te gelukkig: zij vonden te veel in hun zelve, om tot feestvreugde opgewektheid te hebben, en het lag vooral in Aernoud's karakter, om zijn geluk dieper te voelen, dan luide uit te galmen; het was met hem, zooals Victor Hugo zegt:

. . . . Le bonheur est chose grave,
 Il veut des cœurs de bronze et lentement s'y grave,
 Le plaisir l'effarouche en lui jetant des fleurs;
 Son sourire est moins près du rire que des pleurs.

Donna Teresia, niet bijzonder opgeruimd van nature (hatelijke hartstochten ontnemen ons de vroolijkheid), schertste nooit op den dag van het feest, wanneer ze getuige moest zijn van een zoo groote verkwisting, als een gastmaal onvermijdelijk met zich bracht: en daarenboven had zij hare gansche aandacht gericht op Paul, terwijl zij in het onzekere bleef, waarover zij zich het meest moest verwonderen: of over zijne matigheid in het gebruiken der voorgezette spijze, of over de onverstoorbare zachtheid, waarmede hij al hare bitse toespelingen beantwoordde. Vader Luciaan, die zich te goed gedaan had, als ware het de avond vóór de groote vasten, zat nu in welbehagelijke rust te her-

kauwen, de oogen half gesloten, de handen over de borst samengevouwen, en had nog juist zooveel besef om altijd bescheid te kunnen doen. Dat was *zijne* reden om niet luidruchtig te wezen. En Paul dan? Gewoonlijk lokt een ruischend feestgewoel denkers of buitengewone menschen tot peinzen uit, en de vrij luchthartige scherts, die hier niemands ooren kwetste, wekte zijnen strengen geest niet op tot instemming, maar behalve dit, had hij zoovele redenen om tot zich zelve in te keeren. Zonder dat wij het zeiden, heeft men begrepen, dat Paul aan dat lagereind was gezeten, waarvan wij in het eerst hebben gesproken. Hij zoude geene aanspraak gemaakt hebben op eene hoogere plaats, zoo men hem zijnen rang had afgevraagd; maar men had daaraan zelfs niet eenmaal gedacht. Donna Teresia had hem naast zich genomen, om hem in het oog te kunnen houden: het tafelgereedschap was zoo kostbaar, en in zulk eenen grooten overvloed! de vreemdeling scheen arm, het stond derhalve vrij hem te verdenken; voorzichtigheid schaadde niet, men kon nooit weten! Vader Luciaan zat aan de andere zijde der Spaansche weduwe; ook hij, de ongeletterde monnik, had geen recht op hooger eere onder deze Edelen, en hij zoude die waarlijk niet verlangd hebben: hij kende zich genoeg in de gunst der huishoudelijke dame om van hare hand, voor zich, de keurigste beten te kunnen hopen. En zijne eerzucht was niet zoo veeleischend als zijne tong! Paul's plaats had ook zijne voordeelen. Hij was niet zóóver van Ottelijne verwijderd, om niet somtijds eenen vriendelijken blik van haar te kunnen opvangen, en dien met eenen dankbaren beantwoorden; meestal verzonk hij daarna in dat gepeins, dat hem eigen was. Hij dacht er aan, hoe hij die liefallige vrouw, die zachte weldoenster, op de beste wijze zoude spreken van hetgeen haar zoo nut moest zijn te weten; ook kostte het zijner bevallige buurjuffer, die wij kennen als Griete, het jeugdige kamermeisje der Jonkvrouw, altijd veel moeite, om aan den ernstigen zwijger een woordje van zoeten tafelkout te ontlokken. Slechts met Enriquez, wiens bezigheid hem aan dien hoek der zaal gebonden hield, wisselde hij van tijd tot tijd een vriendschappelijk woord.

Toen men tot de derde opdissching was genaderd, en de

vruchten, het fijner suikerwerk, de speciën overeenkomende met onze confituren, opnieuw in bevallige orde op de tafel gerangschikt stonden, terwijl hypocras, kruidervijn en malvezei de andere wijnen vervangen hadden, begon Ottelijne zich met eenige verlegenheid bij hare gasten te verontschuldigen, dat ze hen, noch op luitmelodij, noch op zoetelijk snarenspeel onthalen kon. »De harp- en luitspelers, die ik bescheiden had, hebben mij eerst gisteren laten boodschappen, dat ze niet voor den avond hier konden zijn, en het kamerspeel, dat sommige rondreizende Rhetorijkers hier wilden vertoonen op mijn feest, wist ik niet aangenaam te zijn voor sommigen,» voegde de Jonkvrouw er in eene liefelijke bedeesdheid bij, eenen steelschen blik op Aernoud werpende.

»Noem mij vrij, Liefste!» sprak deze rondborstig, »ik ben tegen de rouwe losheid hunner tong. Niet genoeg, dat ze in dartele rijmen onoorbare zaken verhandelen, die de wangen van schuchtere maagden te blozen geven, maar ook vallen ze in ongebonden spotlust en in dartelen overmoed aan, op Kerk en Geestelijkheid voor wie het nut en noodig is ontzag te hebben en reverencie. En daarom haat ik een spel, dat evenveel kwaad brengt in zuivere harten, als onbetamelijk geschater op lachende monden.»

Dat was eene zeer ernstige tusschenspraak, te midden van de vroolijke gesprekken, maar wie Bakelsze kenden, verdroegen zijne strenge denkwijze zonder haar te begrijpen, de anderen beijverden zich, om den onaangename indruk van zijne woorden weg te schertsen.

»Waarom zou het veel kwaad zijn te lachen met de dwaasheden der monniken? zij doen zich zoo dikwijls te goed op onze kosten!» zeide een der Heeren.

»En nog, als ze vroom en kuisch waren, zooals Vader Boudewijn van Utrecht, bij voorbeeld, modellen in den Lande van reinheid en deugd; maar zijn ze niet meestal veel erger dan wij, en ik weet er geen', die schuchter is voor frissche vrijsterwangen, of bang voor eenen rooden neus,» sprak een ander.

»Ik wenschte wel gaarne te weten, wat eerbiedwaardigs er is in dat monnikje daar ginds, die nu is ingesluimerd van zatheid, nadat hij gedronken heeft, als een kalenderbroeder.»

»Of als een Tempelier,“ merkte de Jonker van Zonneveld aan.

»Of als een monnik, dat hij is,“ riep een ander luide.

»Ik heb Heeren gezien, die het niet tegen monniken konden uithouden. Daar zijn geen betere drinkers dan zij.”

»Ik zie niet, wat kwaads er in steekt, dat zij lustig toedrinken,“ hernam een ander spreker. »Dat geeft den joelenden jonkspeeler geen recht, om hem zoo bijster hard te vallen.”

»Neen, maar dat ze het arme volk zand in de oogen strooien om de hand des te beter in hunnen zak te steken; dat ze anderen laten werken en zelve in ledigheid rondgaan; dat ze zelfs ons, Edelen, lasten opleggen, die zij zelve niet willen dragen; dat mocht wel eens vinnig gehekeld worden door anderen, dan door die luchtige snaken!”

»Daarin hebt gij gelijk, Heer Hendrik!” voegde Jonker van Zonneveld den spreker toe; »maar wie zegt u, dat daarin niet voorzien zal worden?”

»Nu, dan wordt het tijd ook,“ riep een zoon uit het Huis der Renesses, die bekend was om zijn ruwe levenswijs en losbandige zeden; »want ze rooven ons al de schoonste vrouwen en maagdekens weg, en als een bijzonder fortuin ons dan nog eens eene lieve deern in de armen voert, laten zij ons voor de vreugde dan niet boete doen, als ware het kerkroof?”

»Streng zijn ze toch waarlijk niet!”

»Neen, neen! bij St. Dominicus! de aflaten zijn goedkoop genoeg.”

»Ten minste als ze te Rome geld noodig hebben!”

»Gij lastert de Kerk!” hervatte Aernoud streng.

»Niet meer dan Tetzal, de Dominicaan, die in Duitschland reist, en die toch van onzen Heiligen Vader gezonden is; en ik voor mij verheug er mij in, dat . . .”

»De vrienden vergeten, dat dit geen gesprek is bij de speciën,“ viel Ottelijne snel in de rede: zij zag eene donkere wolk op Aernoud's voorhoofd, en zij kende er onder hare gasten menigeen, die, eens op dit punt gebracht, hunne grieven tegen Kerk en Geestelijkheid met nog meer ronde vrijmoedigheid zouden durven lucht geven.

»En ze vergeten het plakkaat des Keizers, van acht Mei anno één duizend vijf honderd en een en twintig,” piepte het fluisterende stemmetje van den rijken Utrechtschen bierbrouwer, die mede aanzat, als behoorende tot de maagschap van Reiniersz' moeder, eene betrekking, waaraan hij niet veel achtte, omdat zij hem niet nader bracht aan de verwantschap van den Utrechtschen Kardinaal, op wien zijne kleine ijdelheid zich zoo gaarne verhief; »en ik, die een neef ben van den doorluchtigen Heer, die het naast staat aan 's Keizers zijde in Spanje, ik zal beweren en staande houden tegen ieder, die in overmoed het tegendeel beweren durft, dat de plakkatens des Keizers”

»Inbreuken zijn tegen de vrijheden des lands,” vielen verscheidenen van de manhaftigste Heeren den moedigen handhaver van het Keizerlijk gezag te gelijk in de rede, zoodat hij zwiingend en beschroomd ineenkromp, toen zij vervolgden: »ten minste als ze gegeven worden, zooals dat van acht Mei, zonder voorkennis en bewilliging van de Staten des lands. Al ware Karel V duizendmaal Keizer, in zijne Nederduitsche erflanden is hij alleen *Graaf*, en wij weten niet, dat een Graaf van Holland het recht heeft, om bij eigen macht te spreken van lijfsbedwang tegen vrije burgers, en van onderzoekingen, die vrij veel naar zijne Spaansche inquisitie rieken. En gij, Egbert Adriaans! die nog al burger van Utrecht zijt; gij moogt u schamen, dat ge des Keizers willekeur geroemd hebt tegen de privilegiën van vrijgeboren mannen.”

Om te weten, waarom Karel van Oostenrijk, die anders nog al staatkundig met zijne Nederlanders wist om te gaan, eenen zoo krachtigen greep had gedaan in eene hunner dierbaarste vrijheden, als die was, waarvan deze Edelen hem beschuldigden, moet men zich herinneren, dat het plakkaat van 8 Mei was uitgevaardigd te Worms, zeer kort na den Rijksdag, in eenen haast, die getuigde van zijne belangstelling in de zaak, en dat het was gericht »tegen alle ketterijen of suspiciën van ketterijen,” om duidelijker te zijn, tegen Luther en al deszelfs »aanhangers, medeplichtigen, en begunstigers, alsmede tegen zijne of hunne geschriften en dwalingen en opiniën, die veroordeeld

waren te zijn kettersch, schismatiek en verdoemelijk," volgens de eigen woorden van het plakkaat, en waarbij ieder, »van wat waardigheid, autoriteit, state, conditie of privilegie hij zij," werd gelast en gedrongen, onder zware bedreigingen, om gemelden Luther of zijne aanhangers, waar ze hem bekend werden, aan te brengen en over te leveren aan den Gerichte; waarna de Keizer streng tegen hen wilde geprocedeerd hebben, zelfs ter dood toe, zooals uit den zin van zijn bevelschrift gemakkelijk is op te maken, en waarbij tevens alle Nederlanders, van welchen rang of macht ook, verboden werd, onder voorzeide poenen, te koopen, verkoopen, houden, lezen, prenten ofte sustineren ofte defenderen eenige van de boeken, geschriften en opiniën des voorzeiden Luthers, hetzij in Overlandsche, Latijnsche, of Vlaamsche tale, zoowel van dengenen, die bij onzen H. Vader den Paus zijn gecondemneerd, als alle andere, alreeds gemaakt, of die namaals mogten gemaakt worden, bij denzelfden Luther, zijne discipelen ende fauteurs, in wat manieren of soorten die wezen mogten." Dit bevelschrift, waarvan men den geest kan opmaken uit de enkele trekken, die wij er van overnemen, was het eerste van die soort, dat in Holland verscheen; en dat eene zaak van zooveel gewicht, waarin Edelen en Burgers gelijkelijk betrokken werden, en waarin een zweem lag van gewetensdwang en beperking van denken, afgehandeld en beslist werd niet alleen zonder het gemeen overleg der Staten en der Edelen, maar zelfs dat het hun werd gegeven ter afkondiging en uitvoering zonder eenige voorafgaande kennis, moest wel eene stuitende en onverduurbare grieve zijn voor menschen, zoo vasthoudend op het punt van hunne privilegiën, en zoo nijdig op hunne rechten. Van daar die algemeene afkeuring van Egbert's herinnering eener zaak, die men overeengekomen was te vergeten. Iemand mijner lezers vindt die herinnering misschien nog te meer ongelukkig, daar hij ze als volkomen doelloos beschouwt: immers was de sprake gansch niet over Luther of iemand der zijnen, en een paar vrije woorden over Rome's geldspeculatie met de aflaten was nog geen ondersteunen van enig kettersch gevoelen; maar de zinsnede uit het plakkaat, waarop de neef des Kardinaals wilde gedoeld

hebben, verbood ook zelfs alle daden en woorden, die strekken konden »tot verkleening en diffamatie van den Paus, van de Prelaten der Kerk,» enz.; en dat de goede lieden bezig waren daartegen een weinig te zondigen, was niet te ontkennen.

Maar ze waren zeer weinig gezind en in het geheel niet gewoon hunne gedachten te verbloemen, of de vrije tong aan boeien te zien, en ofschoon het niet in hunne macht stond, het ergerlijke Staatsstuk te vernietigen, vonden ze goed hunne afkeuring te geven, door zich zoo weinig mogelijk te houden aan deszelfs strenge eischen. Zóó groot en algemeen was de overtuiging van 's Keizers aanmatigende handelwijze, dat zelfs Aernoud, die fiere voorstander van elk gevestigd gezag, die bijna door zijne nieuwe betrekking geroepen was tot spreken, met bitterheid zweeg. Hij gevoelde misschien voor het eerst, wat zijne liefde tot Ottelijne niet had willen zien, hoezeer zijn eed aan den Keizerlijken Graaf in strijd was met zijne denkbeelden als vrij geboren Utrechenaar, en aan welk eene worsteling van plichten en gevoelens hij zich voor altijd had blootgegeven. Te moeten zwijgen, waar hij als burger had willen spreken, was hem eene groote griev; en toch ook een gezag te hooren aanvallen, hetwelk hij op zich genomen had te verdedigen, was hem zóó hard, en krenkte zijn fijn gevoel van eer en billijkheid zóó diep, dat hij eenen smartelijken blik wierp, nu op de Keizerlijke kleuren van zijn gewaad, en dan weder op zijne Jonkvrouw, als verweet hij zich, dat hij haren rang dit offer had gebracht.

Dit zwijgen was zóó pijnlijk, dat allen er als de terugwerking van gevoelden, en zelfs zij, die, benedenwaarts gezeten, de woorden niet hadden verstaan, die er gewisseld waren, konden het opmerken, dat er eene stoornis in de tafelvreugde plaats vond.

»De vrienden schijnen ontevreden, dat de speellieden niet dáár zijn,» fluisterde Griete tot haren Duitschen buurman; »en toch, onze Jonkvrouw was niet bij machte ze hier te schaffen.»

»Is het muziek, dat er schort?» vroeg Paul, wien de stilte ook had getroffen.

»Zeer zeker, goede Jonkman! ze zijn dat gewoon bij de waardschappen, en Mejonkvrouwe is droevig in het harte, dat zij het niet geven kan.»

»Ze zullen luitspel hebben,» antwoordde Paul, snel besloten en den Page wenkende; »beteren dan ik hebben de gastvrijheid en de goede spijze met zang en melodij betaald; het is een onzondig vermaak, dat beter is dan bitse twisten of vurige scherts. Enriquez! hebt gij eene luit?»

Terwijl de Jonker snel wegijlde, om aan het verlangen van zijnen vriend te voldoen, stond deze op en verzocht met innemende hoffelijkheid de vergunning, om het gezelschap een eenvoudig lied te mogen voorspelen. Dit aanbod van eenen persoon, op wien niemand had gelet, en die in kleeding en voorkomen iets eigenaardigs en fantastisch had, dat hem wel voor eenen buitenlandschen zanger kon doen doorgaan, was eene verrassing, die eenparig en luide werd toegejuicht. Het was waarlijk de éénige wijze, om aan de algemeene ontstemming een eind te maken; ook dankte Ottelijne haren vriendelijken gast voor zijnen gelukkigen inval, met eenen blik van welgevallen, die niet voor hem verloren ging.

De kleine schikkingen waren nu gemaakt: Paul plaatste zich in het midden der ruime zaal, op goeden afstand van de tafel, zette zich op een zitbankje, dat niet al te laag was, en nam de luit, die Enriquez nu bracht. Na eene zachte, klagende introductie, zong hij een der aandoenlijk treffende liederen van den Duitschen dichter Hans Sachs, zoo geëerd in zijne jeugd, in de laatste dagen van Keizer Maximiliaan en onder Karel nog niet vergeten. Het waren de roerende ontboezemingen van eenen man, die gevoelt hooger te staan dan zijn lot hem plaatste, van den handwerksman, die lijdt onder zijnen geest. Het was geen vroolijk lied, dat hij zong, geen galmend vreugdelied, dat paste bij klinkende bokalen, bij den halven roes van een nagerecht; maar toch, het boeide door eene betoovering, waarvan ieder de werking gevoelde, zonder de oorzaak te begrijpen; het was een lied, dat meer tot de ziel sprak dan tot de zinnen. Die menschen waren verwonderd, zich te voelen medegesleept tot eene aandoening

als die van weemoed, en genot te vinden in dien weemoed; zij wisten niet te ontleden, of dat te weeg gebracht werd door de roerende stem, of door de roerende woorden; maar ze wisten wel, dat ze nooit bij de lustigste muziek zoo aangenaam waren te moede geweest. Geen dreunend lofgedaver zeide Paul, dat zijne poging geslaagd was; maar eene veelzeggende stilte, eene stilte als luisterde men nog, als had men nog tonen op te vangen, toen hij reeds lang gezwegen had. Allen hadden zich ruggelings gewend naar de tafel; Aernoud en zijne Jonkvrouw waren van plaats veranderd, om den zanger meer nabij te zijn: in *hunne* ziel vooral had hij eene wereld van ongekende gewaarwordingen opgewekt. Toen hij geëindigd had, wenkten beiden hem te gelijk. Bescheiden trad hij nader.

Ottelijne dankte hem met een liefvallig woord en deed hem bij zich nederzitten. »Wie is dit kind?» vroeg Aernoud, terwijl hij hem met welgevallen de blonde lokken streekte.

»Een jonge Duitsche vreemdeling, voor wien de Vicaris mij huisvesting heeft gevraagd,» antwoordde Ottelijne snel, als wilde zij door het noemen van Vader Boudewijn iedere andere vraag voorkomen. Onderwijl had Enriquez eenen der fraaiste zilveren bekers met den geurigsten wijn gevuld, en bracht dien Ottelijne, die denzelfen aan den zanger toereikte; en ditmaal vond Donna Teresia, dat hij den dronk had verdiend.

Al de andere gasten hadden zich nu samengedrongen rondom de groep, waarvan de jonge vreemdeling de hoofdfiguur was. De vrouwen wierpen hem vriendelijke ooglonken toe, te gelijk met hare zakdoeken, rijk geborduurd in goud en zilver. De mannen hieven luide lofspraken aan; Heer Willem Oem bood hem zijnen eigenen fluweelen hoed, met een kostbaar paarlisnoer gesierd, in stede van pluimen.

Paul, als overstormd door die voorkomendheden, dronk haastig een paar teugen uit den beker, en wilde dien teruggeven in de hand van de Jonkvrouw.

»Drank en beker beide zijn het loon voor den zanger!»

»En alles wat de beker inhoudt,» voegde Aernoud er bij. Hij had den grooten diamanten haak, die schijnbaar zijnen gordel samensloot, losgemaakt en in den wijn geworpen.

»Goede, lieve menschen!» sprak Paul, bijna tot duizelenstoe ontroerd, door eenen bijval, die zich zoo krachtig uitdrukte, »Edele Heeren en Vrouwen! dat alles komt mij niet toe: de zang is eene gave des hemels, die in de keel legt wat wèl luidt; alzoo is de eere niet mijne eere, maar de Zijne, en deze sierlijke zaken zijn mij nut tot niets; er zijn anderen dan ik, die de weldaad meer behoeven: geeft hun, ter liefde van Hem, die uw hart heeft verkwikt met vroolijkheid.»

Al hadden die Edelen en Vrouwen plotseling het zonderlinge luchtverschijnsel van 1517 aan de smalle bruin eikenhouten balkjes van de zoldering zien opkomen, hunne verstomming had niet grooter kunnen zijn, dan toen zij den sober gekleeden zanger hunne rijke giften in zulk eene taal hoorden afslaan. De verbazing liet geen hunner het besef tot een antwoord; slechts rees bij allen gelijktijdig de vraag op, wie die man zijn kon. Eene vraag, door Aernoud het eerst geuit, en die de overigen daarna luid en dringend herhaalden. Ottelijne zag met diepe bekommering op haren beschermeling, die nederzat aan hare voeten op een laag vouwstoeltje, met eene houding zoo zedig, alsof hij niet al die Grooten in verrukking had gebracht, en een gelaat zoo rustig alsof hij niet met zijne weigering aller ijdelheid had gewond.

Zijne rust ging zelf zóóver, dat hij in een diep en ernstig gepeins verzonk, als beraadde hij zich op iets gewichtigs, als eischte het denkbeeld, dat hem inviel, zijne geheele aandacht. Daarna de oogen opslaande met eene zelfbewuste vrijmoedigheid, die niemand hem zoude toegekend hebben, sprak hij, nu eerst hunne driftige vragen beantwoordende:

»Gij zijt begeerig te weten, wie ik ben? De vraag is gering, en het antwoord kan niet meerder zijn. Ik ben een jongeling, die niets is van zich zelve, die niet eenmaal ouders heeft, op welke hij kan steunen, of vrienden, die zich zijner aantrekken; die zoo arm is, dat hij zelfs niet zijne geboorteplaats weet aan te wijzen, en die zich toch rijk genoeg kent om uwe giften niet te behoeven, en sterk genoeg om ze te durven afwijzen. Naar de wereld heeft mijn lot niet één vroolijk uitzicht, en toch zou ik niet willen ruilen met den hoogste en gelukkigste onder u.

Want zoo ik Saksen als mijn Vaderland heb aangenomen; zoo Mansfeld mijne jeugd kweekte en steunde, is Wittenberg mij ten fakkel geworden, die lichten zal over mijn pad: dáár is mij de mijn geweest, waaruit ik heb opgedolven eenen schat van onverliesbaar goed; dáár is mij geopend de fontein van heil, waaruit ik gedronken heb, niet alleen voor mij zelve, maar voor u en voor allen, die begeerig zijn naar den drank des levens, en die dorsten naar het Woord, dat zalig maakt."

Velen van hen, die luisterden, begrepen Paul's woorden niet beter, dan als hadde hij kerklatin gesproken; ook meenden zij, dat de jonge zanger raaskalde en in zinsverbijstering was.

Aernoud Bakelsze zag hem aan met vonkelende oogen, en zeide tot hem op eenen toon, die van diepen afschuw getuigde: »Verlorene! gij zijt dan een volgeling van Luther? Wittenberg! deze taal! het kan niet anders zijn! Wee u! wee ons! de wolf in zulk eene lammerenvacht!" Ottelijne, die misschien bij haar eerste gesprek met Paul een vermoeden van de waarheid had gehad, was nu meer ontrust dan verrast, toen zij die hoorde bevestigen.

Zij vreesde veel voor den vreemdeling, die zoo weerloos was en toch zoo moedig. De ketterij in dezen vorm scheen haar zoo schuwenswaardig niet toe, als Aernoud zich die scheen te denken; ook gruwde zij niet, gelijk hij, van den armen gast terug, maar veeleer sloot zij zich dichter aan hem, met eene beweging als wilde zij hem beschermen, zoo een van de anderen hem kwaad toedacht.

»Het zou schade zijn, zoo hij een ketter ware, een jonkman zoo liefvallig van wezen en met zoo zoet eene keel," merkten enkele vrouwen aan.

»Reiniersz kan gelijk hebben!" riep een der Heeren van IJsselstein. »In zulker voege sprak ook de Prior der Augustijners, Jacob Probst, dien ik kort geleden te Antwerpen heb hooren prediken, en dien ze nu overgebracht hebben naar Brussel, waar hij zeker harder zal behandeld worden dan hij het verdient. Die man wist te spreken; het was, in trouwe, aardig te hooren, hoe hij de monniken aanviel."

Snel trad een man uit den drom der gasten te voorschijn tot dicht bij den Duitscher. Het was eene forsche, hooge gestalte

met heldere, blauwe oogen en trekken, die beide oprechtheid teekenden en eene hardnekkige vastheid van wil; hij was Deken van het gild der goudsmiden te Utrecht, en zat er als Schepen op het raadskussen, een man van een hoog aanzien in zijne stad, een man, tot wiens beurs Edelen en burgers dikwijls hunne toevlucht namen, en die zonder moeite de zuster van Ottelijne's oom, den Kanonik van St. Salvador, ter vrouwe bekomen had. Hij klopte Paul gemeenzaam op den schouder, en zeide op dien norsch-vriendelijken toon, dien sommige menschen van zijn karakter zich eigen hebben gemaakt: »Spreek, jongskens! behoort gij tot de Evangelischen, tot de volgelingen van Dokter Maarten te Wittenberg?»

»Heb ik dat dan niet reeds gezegd?» antwoordde Paul, verwonderd, dat men nog twijfelde. Nauwelijks was deze bevestiging van de geuite vermoedens zijnen mond ontgleden, of er ontstond eene beweging als van schrik onder die menschen. Sommigen deinsden terug met afkeer en ontzetting. De luide kreet van Donna Teresia: »een ketter! o Heilige Moeder Gods! wees met ons!» vond weërgalm bij enkele zwakhoofdige vrouwen en bij enkele zwaartillende mannen. Men maakte het teeken des kruises, men nam zijnen rozenkrans. Maar terwijl zich dezen wewendden van den jongen Hervormer, kwamen anderen schielijk en met zekere geestdrift nader. Onder deze Nederlanders waren er reeds velen, die van Luther's schriften hadden gelezen. Het verbod des Keizers om ze te verkoopen of te verspreiden, zoude eene nuttelooze uitlokking der nieuwsgierigheid zijn geweest, zoo de Keizer niet geweten had dat ze werkelijk verkocht en verspreid werden. Luther's eerste schriften, zoo niet zijne geheele prediking, waren meer een scherp aanvallen van misbruiken, dan een scheppen van nieuwe stelsels. En deze menschen, zooals men de gebreken van het oude altijd beter begrijpt dan de voordeelen van het nieuwe, hadden de overtuiging van die misbruiken; ze zagen die overtuiging versterkt door eene wel-sprekendheid, die uitdrukte wat zij hadden gevoeld, zonder het te hebben gezegd; ze zagen die misbruiken ontleed en ten-toongesteld, en de plegers daarvan onbarmhartig aangevallen; en daarenboven, die schriften lokten uit tot een vrij onderzoek.

In geene eeuw en onder geen volk was er een denkbeeld beter begrepen geworden, dan dit in de Nederlanden en in de 16e eeuw. Hun staatsvorm, de getuige van eene angstig vasthoudende gehechtheid aan hunne voorrechten van de nauwe, onoverschrijdbare perken, die ze hunnen Opperheer wisten te stellen, van hunne fiere vrees tegen elke dwingelandij; hun maatschappelijke toestand, die eenen ongekenden trap van bloei en welvaart had mogen bereiken, en die dus toeliet aan de behoeften der ziel te denken, naarmate zich die van het lichaam zonder moeite naar wensch en willekeur zagen voldaan; en zelfs hun luchtgestel, dat, zwaar en beneveld, meer uitlokte tot peinzen, dan prikkelde tot de genietingen der zinnelijkheid, werkten daartoe mede. Ze hadden voortaan eene behoefte aan iets hoogers en bovenzinnelijks, die hunne grof onwetende monniken niet wisten te voldoen, en die de meer schranderen en kundigen met listige baatzucht niet willens waren te bevredigen. Ze zagen die geestelijkheid hun voordeel doen met de fabel Christus (zooals Leo X had gezegd), met zooveel vermetelheid, met zoo weinig schaamte, en met zooveel losbandigen spot, als ware het werkelijk eene fabel geweest. Dezulken dus, die nog overtuigd bleven en geloofden, dat het geene fabel was, maar eene gebeurtenis, waarbij zij het grootste belang hadden, om haar in alle oorzaken en gevolgen te kennen, kregen dien dorst naar waarheid en Evangelische kennis, waarvan Luther hun de bron aanwees, te gelijk met de vrijheid om er uit te putten; wat ze gemeend hadden niet te mogen aanvatten, toonde hij hun als hunnen eigendom, en noodde hen uit om te naderen en toe te tasten.

Het was dus niet vreemd, dat velen op Paul toegingen, nu ze vermoedden, dat hij zoude spreken in eenen geest, dien zij eenigermate kenden, en van zaken, waarvoor zij eene brandende belangstelling gevoelden. Nieuwsgierigheid, zucht tot het nieuwe, de ijdele wensch, om later te kunnen zeggen: „ook ik heb dat gezien en gehoord,” deden ook de overigen de begeerte uiten, om van dien jongeling meer te weten; het waren ten minste begeerige blikken en welwillende gebaren, waarmede zij hem omringden en uitlokten tot spreken.

Terwijl wij dit alles vertellen, heeft Aernoud zijn bruid driftig weggeleid uit den kring, en hij heeft haar teruggevoerd buiten de zaal, de breede trappen af, de portalen door, tot in de vrije lucht, tot in eene der wandeldreven van het Slot, die aan den hertenkamp grenst. Zij heeft de reden van deze willekeurige handelwijze niet begrepen, en ze durft hem die evenmin afvragen; want zijn blik is een van die, waaraan men zwijgend gehoorzaamt, en iedere zijner bewegingen verraadt eenen gemoedstoestand, waartegen men den kamp niet waagt. En die opgeruide hartstochtelijkheid van den jonkman was te verontschuldigen. Op den oogenblik, dat Paul erkend werd als den volgeling van Luther, moest de Keizerlijke Hopman kiezen tusschen het handhaven van 's Keizers gezag, of het laten schenden daarvan. Zijn plicht was het te zorgen, dat op den Lutheraan al de strengheid van het plakkaat wierde toegepast, en zijne gemoedelijke overtuiging, zijne warme geestdrift voor de eer der Kerk, die hij niet scheidde van hare opperhoofden, deed hem zulk eenen maatregel beschouwen als nuttig, als volstrekt noodzakelijk; maar dan had hij de rechten der gastvrijheid moeten verkrachten, in het huis zelf der vrouw, die hij liefhad, die zijne bruid was, en hij zou de handlanger moeten zijn van de keizerlijke willekeur ten aanschouwe van al zijne medeburgers, wier rechten hij eerde, wier rechten de zijne waren! En dat ná den diepen bloot, die reeds zijne wangen had gekleurd, bij hetgeen er vroeger was voorgevallen, toen ook die dubbelzinnige toestand hem in een valsch licht plaatste! Was het wonder, dat iemand van zijn weinig lijdzaam karakter, en van zijn prikkelbaar gestel, met smartelijke heftigheid, de éénige partij koos, die hij meende nog een uitweg te wezen tusschen de beide, die hem met reden zoo stuitend waren! Zich te verwijderen, te bewijzen, dat hij niet had goedgekeurd, ofschoon hij niet kon, noch wilde tegengaan, wat er gesproken zou worden, was een niet al te schamel hulpmiddel. Ottelijne te onttrekken, haar het allereerst! aan den mogelijken schadelijken invloed van wat er gehoord kon worden, was de meest natuurlijke opwelling, gevolgd zoo schielijk als opgekomen. Wij laten hen te zamen.

Men zal mij verwijten Pater Luciaan te hebben vergeten, van

wien het toch niet te denken is, dat hij onder dit alles zal hebben doorgeslapen. Ook kunnen wij van hem getuigen, dat hij was wakker geworden onder den zang van Paul; maar zijn oog was te beneveld en zijn oor te weinig gescherpt, om te zien of te hooren, dat zijn vreemde tafelbuurman de taak der gewone speellieden vervulde. Toch had hij met een dommelig hoofdknikken zijn welbehagen in de zachte tonen te kennen gegeven, die hem echter, door hunne kwijnende melodie, op nieuw in de armen van zijnen zoeten vijand hadden teruggeworpen, en het onbestemde geruisch, dat hem omgaf, bij het opstaan der gasten, had hem het duizelend hoofd nog meer bedwelmd, en hem dieper in die doffe sluimering gewiegeld, waarin hij misschien nog zeer lang dit ondermaansche zoude vergeten hebben, zoo niet een der dienende knechten, die in hem den gunsteling van Donna Teresia haatte, zooals al zijne metgezellen, en die de gelegenheid gunstig vond, om eens iets van den ouden wrok af te doen, hem op schellen, schetterenden toon in de ooren had geschreeuwd:

»Pater Luciaan! daar is Dokter Luther, die bewijzen zal, dat wij u den biechtpenning niet schuldig zijn!»

»Wat ... wat ...» riep de monnik, uit zijnen slaap opgeschrikt, met wijd opengesperde oogen en een verbijsterd gelaat, »wat zegt gij?»

»Dat de Duitsche ketter in de zaal is, en mogelijk de Duivel met hem; uw Eerwaarde mag ze beiden wel bezweren,» antwoordde Wilbrand, zich vermakende met de verwarde houding van den Pater.

»*Sancta Maria! ora pro nobis!*» prevelde deze in slaapdrunkenheid, een kruis slaande met de linkerhand, terwijl hij eene poging deed om op te staan.

Wilbrand, die zich nog veel vroolijks beloofde van zijnen inval, gaf hem den arm en ondersteunde den waggelende, en stuwde hem onder de menigte, die Paul omringde, en liet hem toen aan zijn lot over. Dat was juist op den oogenblik, toen Aernoud zich met zijne bruid had verwijderd, en toen men den Duitscher met allerlei onstuimige vragen overstormde:

»Gij hebt dan Luther gezien?»

»Zeg ons, hoe hij er uitziet!»

»Wat weet gij van hem?»

»Hebt gij hem gesproken?»

»Is hij wel een zoo leelijke en afzichtelijke monnik, als onze preekheeren hem altijd afschilderen?» vroeg Jonkvrouw Engel uit den Eng.

»Is zijne stem ruw of liefelijk? enz. enz. . . .

»Lieve Heeren en vrouwen!» begon Paul opstaande, terwijl hij de lange blonde lokken ter zijde schoof, zoodat zijn edel voorhoofd en zijn open oog meer zichtbaar werden, »toen ik mij in het eerst beraadde, welk antwoord ik geven zoude op ulieder vraag, was dat niet, omdat ik schroomde te zeggen wie ik ben, maar omdat ik van mij zelven niets te zeggen wist, dat voor iemand uwer belangrijk kan zijn, of uwer aandacht waardig; terwijl ik u veel had te verkonden, dat u noodig was en van beter nut. Daarom aarzelde ik, overleggende, hoe ik mijn antwoord zoude richten naar uwe vraag, en te gelijk op zulk eene wijze als u konde indachtig maken, dat u van mij meer te weten overschoot: en gij ook hebt uit mijne woorden aanleiding genomen tot vragen, die voortkomen, zoo ik geloof, niet uit eene nieuwsgierigheid, die ijdel is en roekeloos, maar uit ware en trouwe belangstelling in het groote werk, dat hij heeft aangevangen, en voleinden zal, onder den zegen Gods! Is dat niet zoo?»

»Ja! ja!» antwoordden verscheidenen luide en ernstig.

»Ja, bij St. Maarten!» riep van IJsselstein ruw, »wij willen gaarne hooren, en dat te meer, omdat gij mij toeschijnt te spreken zoo goed en beter dan Jacob Probster en nog een ander, dien ik gehoord heb.»

»Maar, bij St. Salvador!» sprak de Kanonik van de oude Munster tot eene vrouw, die naast hem stond, »zal deze kleine vreemdeling, zoo zwak en jong, met gladde kin en lange lokken, met kennis weten te spreken van de groote twisten in de Kerk, die geleerden en machtigen in verwarring brengen?»

»Veracht niet mijne jonkheid,» hernam Paul, die deze aanmerking gehoord had. »Hij, die de bieze kracht geeft tegen den storm, dat zij niet breke, zal ook Zijne kracht volbrengen

in mijne zwakheid. En weet dan, het Woord is gegeven aan die kinderen zijn, ook opdat zij het spreken, en de Geest, die beloofd is aan allen, is nu gekomen over alle vleesch. De kennis mag niet meer zijn de schat van enkelen, opdat zij haar begraven en behouden alleen voor zich, maar het Woord behoort allen, en de Schrift behoort allen, en de kennis behoort allen, en het hooge zal vernederd worden, en het lage en kleine zal hoog staan in het Koninkrijk Gods!"

»En daarbij, de kruinschering maakt den monnik niet," viel de zoon der Herwijners vrij kluchtig in.

»Noch de pijn den eerwaarde," hernam een ander, tegen wien op dat oogenblik Pater Luciaan met zijne volle zwaarte terugviel.

»En hoort dan!" riep Paul met eenen lichten zweem van ongeduld over deze ongepaste tusschenspraak. »Gij hebt gewild, dat ik u den eerwaarden Dokter Maarten Luther verklaren zoude in leven en werken; en ik doe het gaarne, want van hem te spreken is mij troost, en het kan u nut zijn: maar luistert naar eisch van het gewicht der zake, want die Godzalige man heeft rust en veiligheid en leven niet te lief geacht, om den volkeren te geven wat het hunne was, en wat de Pharizeën en Wetgeleerden hun onthouden om zich rijk te maken met uwe armoede; want hij is groot en zijn naam prijselijk meer dan eenige naam van allen, die nu leven: want hij heeft het licht weggerukt van onder de koornmate, waar de Oversten en de Levieten het verborgen hadden voor u, opdat zij voordeel mochten trekken van uwe blindheid, en hij heeft het gesteld op eene hooge plaatse, waar het lichten zal over allen. Daarom ziet henen naar het licht, opdat gij ziende wordet, en onderzoekt de Schriften, opdat gij wijs wordet: dat is het bevel van den Christus zelve, onzen lieven Heere, die dezen grooten Leeraar heeft laten opstaan in deze benauwde tijden, om u te verlossen uit de strikken van Babylon, en om u te wijzen het hemelsche Jeruzalem, dat open staat voor allen, die goed zijn en de geboden des Heeren bewaren!"

Hier maakte de spreker eene kleine pauze, als ware het om te zien, of zijne woorden bij zijn gehoor werkelijk de stemming

hadden opgewekt, waarop hij doelde. En hij kon tevreden zijn. Die menschen luisterden allen met meer ernst dan men het had kunnen verwachten van lieden, die van een feestmaal waren opgestaan. De inspanning der verwachting en de onrust van het ongeduld waren zichtbaar op al die trekken, zoodra hij stilzweeg, en terwijl hij eenen langen, uitvorschenden blik op hen sloeg; daarna hernam hij zijne rede.

Toen beschreef hij hun Luther, zooals hij hem kende, zooals hij hem voelde, machtig door het Woord, als den reus van de 16e eeuw, met niets dan eene tong en eene pen tegen de banbliksems van Rome en het algeweld van Karel V—Luther, met niets dan zijne heilige overtuiging en zijne ernstige goede trouw, tegenover het gevoelen van eene gansche wereld — Luther, met vromen moed zijn nieuw denkbeeld werpende te midden van al die afgesleten vooroordeelen; het is zoo, vooroordeelen, waarvan men walgde, maar die al de ijzervaste kracht hadden der gewoonte, en die sinds eeuwen ingeworteld waren in den rotsharden grond van ruwe onwetendheid en stikziend bijgeloof. Hij schilderde hem in de hachelijkste en meest beslissende tijdstippen van dat belangrijk leven; zijne overwinningen op Eckkius en de scholastiek; zijne snijdende leerredenen, waarvan hij Tetzels en diens zenders aan den afschuw en de bespotting des volks overlevert; zijne koene prediking in de slotkapel te Dresden voor den Keurvorst; zijne gemoedelijke standvastigheid in de gesprekken met den Kardinaal Cajetanus; zijne stoute vergelding voor de Pauselijke belediging, in het verbranden der decretalen; zijne bittere, spotkende verachting van den vloek, voor welchen de volken sidderden, en welchen Koningen noch Keizers ooit straffeloos hadden getrotseerd; zijn standvastig verwerpen van elke eer en elke verzoening, die gekocht moest worden met zijne overtuiging. Hij toonde hun dien man, die zoo stout elken boei van den geest had afgeworpen, zich met edele bezadigdheid onderwerpende aan zijne Wereldlijke Overheid, aan het gezag des Keizers, ofschoon hij in den Keizer den medestander zijner vijanden kon kennen; zijn rustig afreizen van Wittenberg, dat hem ter vrijplaats was geworden, om zich te stellen in het midden

van machtige haters. Hij schetste hen eindelijk, het grootsche tooneel, waar zijne forsche welsprekendheid en zijne waardige houding eenen tol van bewondering hadden afgeëischt, zelfs van Vorsten, die hem tegen waren, op den Rijksdag van Worms, waar hij kwam als gedaagde, om verantwoording te geven van zijne leer, in eenen kreits van Vorsten en geestelijke machten, waar al wat Duitschland verhevens had in adel en geleerdheid te zamen was, ten einde uitspraak te doen tusschen hem en Rome, waar de arme min geleerde monnik niet eens den steun had van alomvattende geletterdheid of overwichtige kennis; waar hij tegen al deze machten en tegen al deze kennis niets had over te stellen dan zijnen God en zijnen Bijbel: maar ook de God des Bijbels had hem niet verlaten, want Hij alleen kon hem geven te spreken zooals hij gesproken had, met de roerende innigheid der overtuiging en al de gepaste vrijmoedigheid eener goede zaak. En het was niet iets gerings, dat die monnik kwam eischen van die Rijksvorsten! Het was de vrijheid der gedachte en de ontkluistering des Evangelies voor alle Deutsche Christenen! Vrijheid van denken en den Bijbel voor ieder te vragen van de erfhouders van het willekeurig gezag, was als eene gelijkstelling te vragen van hunne slaven met hen; want de gedachte verheft en de vrije geest rigt het gebogen lichaam op, het onderzoek der Schriften kon die menschen leeren, dat ze broeders waren van hunne Heeren! Gevaarlijke les voorzeker, waar de Heer niets was dan een onredelijk dwingeland!

X Zóó schilderde Paul den Hervormer aan zijn gemengd gehoor; maar met juister trekken en met krachtiger welsprekendheid dan het in onze macht is die weder te geven, misschien was zijn beeld te schoon gekleurd en een weinig gevleid; want hij sprak in de geestdrift der bewondering, en met den dwependen gloed des discipels, die spreekt van eenen geliefden meester; en is ooit de geestdrift helder ziende geweest voor haren afgod, of heeft de leerling ooit vlekken gekend in den meester, door wien hij zich heeft gevormd? Maar daarom ook wist of kon hij niet spreken van die bange oogenblikken, waarin die man, die zoo sterk was bij anderen, in zwakken twijfel verviel van zich zelven; van die waarheid, dat Rome met hem gebroken had, door

haren voorbarigen banvloek, en hij niet met Rome; van die andere, dat de Hervorming dáár was, eer de Hervormer zelf het wist; dat hij zich door zijn eigen machtig denkbeeld verder zag heengedreven, dan in het eerst zijn doel had kunnen zijn; dat hij den geheelen omvang van zijnen grooten stap niet had beseft, toen hij dien deed; dat in den grooten bestrijder des bijgeloofs nog een machtig bijgeloof kampte tegen het reine licht; dat hartstocht en bitterheid hem soms in zijne redenen wegsleepten tot ruwen spot, die veel te laag was voor de waardigheid van zijn onderwerp, en veel te bijtend voor een verkondiger van Christus' Evangelie; dat zijne schimptaal, die het belachelijke aanrandde, niet altijd ontzag had voor het eerwaardige; dat hij, die verdraagzaamheid eischte voor zich, wel eens de verdraagzaamheid vergat jegens anderen, dat hij veel had omgestooten, waarvoor hij nog niets beters gegeven had; en eindelijk, dat hij wel bezig was het oude gebouw af te breken en onder den voet te vertreden, maar dat hij tot hiertoe nog geen nieuw had opgericht.

Terwijl die jonge Duitscher dezen Nederlanders, in de gloeiende taal der geestvervoering, den moed afschilderde van den Hervormer tegenover zijne machtige tegenstanders; terwijl hij hen deed begrijpen, dat de man, die zich alleen beriep op de Heilige Schrift, die geen ander bewijs voor geldig hield, dan dat, hetwelk men genomen had uit de Heilige Schrift, het recht en de waarheid op zijne zijde moest hebben, tegenover eene partij, die hem alleen met de wonderspreuken der Oudvaders en met de machtwoorden der Kerk aanviel en tot herroepen trachtte te brengen; terwijl hij hun al de kracht en al de vrome overtuiging deed erkennen van Luther's woord: »Hier sta ik, ik kan niet anders — God helpe mij!» dacht die jonge Hervormingsleeraar er niet aan, hoezeer ook hij zelf van hoogen moed, van heilige overtuiging en van onwankelbaar vertrouwen op de hulp der Godheid de blijken gaf. Hij toch stond ook in het midden van vreemden, van welke hij niet weten kon, in hoever ze hem tegen waren, hij ook was alléén, zonder eenen enkelen vriend met zich. Luther had te Worms nog twee waarborgen voor vrijheid en leven: het gegeven woord van eenen ridderlijken Keizer, en zijnen

eigen grooten naam, zelfs toen reeds veelbeteekenend genoeg, om niet, zonder gevaar voor de plegers, te kunnen uitgewischt worden uit de rij der levenden of vrijen. Deutschland hield de oogen scherp gericht op zijnen Hervormer, en Deutschland zoude streng rekenschap gevraagd hebben van wie zich aan hem had vergrepen. Maar hij, Paul ! arme, onbekende jongeling, wie zoude hem beschermen, zoo hij die menschen aan zich geërgerd had? welke stem zoude zich voor hem verheffen, zoo het geweld of het verraad de hand aan hem legde? hoe gemakkelijk eene prooi zoude hij hun zijn, die hem kwaad wilden, de arme vreemdeling, om wien niemand zich bekommeren zou, die reeds door zijnen éénigen beschermer scheen vergeten, als iets te gering voor zijne aandacht, wiens zijn of niet zijn niemand daarna opmerken zoude, en die bijna vogelvrij was in een land, waarin hij ongeroepen was gekomen met waarheden, die wel eens in geen enkel oor vriendelijk konden worden opgevangen, en met woorden, die wel eens opgevat konden worden als vergripen tegen de instellingen des lands!

En ondanks dit alles, had ook hij geen oogenblik gearzeld, om te volgen het groote voorbeeld van zijnen meester en voorganger, om te spreken zooals zijn geweten hem gaf te spreken, voor wie ook, en op wat uur, en onder welke omstandigheden.

Maar ook de tooverkracht van zijnen moed, en dat vast geloof, dat leesbaar was op zijne trekken, werkten terug op die menschen, zonder dat zij zelve zich rekenschap wisten te geven van dat overwicht, dat hen plotseling met diep aangrijpenden eerbied bezielde voor dien jongeling, die nog zoo kort te voren zoo heel ver beneden hen scheen. Het was ook zoo iets indrukwekkends, die ernst van dien jongeling, die een oogenblik te voren niet veel meer scheen dan een knaap, en die plotseling sprak met de beraden wijsheid van eenen grijsaard en met de vurige geestdrift van eenen Apostel; die sprak in eene taal zuiverder en meer gekuischt, dan ze die ooit van een hunner preekheeren gehoord hadden; die hun den doorluchtigsten persoon van de 16de eeuw voorstelde in al de krachtige gespierdheid van zijn wezen, die hun het groote denkbeeld van die eeuw ontvouwde en verduidelijkte. Toen hij gezongen had, was het de

bewondering, die hen de ademhaling als terug deed houden; nu zwegen zij van heimelijk ontzag. Ze waren allen diep bewogen, en toen hij ten laatste eindigde met de persoonsbeschrijving van Luther; toen hij dit deed op zijne wijze — toen stonden zij allen voor hem als van heilige huivering bevangen; toen was het hun als bij Job; »een geest zweefde voorbij mij.» Ook zij hadden eenen geest gezien: het was de geest van hunne eeuw, die langs hen was heengegaan!

Toen waren daar ook, die zich ergerden. Wij zouden Pater Luciaan onrecht doen, zoo wij hem hier niet het allereerst noemden. Meer dan éénmaal had de verontwaardiging hem den mond geopend; want hoewel hij den zin van Paul's woorden niet geheel begreep, was het hem toch meer dan duidelijk, dat hier de verafschuwde Luther bedoeld en verdedigd werd; maar zoo vaak hij de lippen bewoog, om den spreker in de rede te vallen, zoo vaak ook werden hem die door zijne beide naburen met kracht weder dicht gedrukt. En zoodra hij eene beweging voorwaarts deed, om naderbij te komen en den vermetelen redenaar, door de overtuiging der kracht, het zwijgen op te leggen, vond hij zich altijd belemmerd door vier uitstekende armen en door zijnen eigenen wankelenden voet.

Donna Teresia komt na hem de eer der ergernis toe. Zij had zoo heel gaarne de zaal verlaten: al wat zij dáár hooren moest kon schade zijn en groot nadeel voor hare ziel, maar ook de zaal te verlaten, was zoo goed als de voorwerpen harer angstige waakzaamheid ten buit te geven aan de hebzucht van wie er naar grijpen wilde. En zij vermeende, de kleine, onzienlijke schade aan hare ziel liever te moeten lijden, dan de groote zichtbare, het verlies van het zilverwerk. Zij bleef de wacht houden bij de credentie-tafel, het gelaat afgewend van den verleider; en aan de menigte der kralen, die zij terugschoof van haren rozenkrans, was het te zien, dat ze ijverig bad. Terwijl de moeder zich zoo verpijnde om niet te hooren, luisterde de zoon met eene inspanning, die hem alles deed vergeten, ook zelfs den eersten afschrik voor den ketter, ook zelfs, dat de ernstige spreker, daar tegenover hem, dezelfde zachte, nederige jongeling was, die hem vriend en broeder had genoemd; die zich als verbloemd had

om hem niet te ergeren, en die aan zijne bescherming was toevertrouwd; die in zijne eigene zaak zoo weinig had kunnen spreken, en die nu zoo welsprekend was in die van een ander.

Eindelijk dan zweeg Paul en zette zich neder op zijne eenvoudige zitplaats, met diezelfde beweging aan het voorhoofd, die wij vroeger hebben doen opmerken, en die hem eigen scheen; die iets had van verwarring, van blootheid, van schaamte zelfs, als kwam hij nu eerst weder tot het besef van zijnen toestand, als viel het hem nu eerst in, dat hij, zwakke, zoo stout gesproken had tot al deze machtigen, en dat hij, geringe, zooveel aandacht voor zich had gevergd van al die aanzienlijken.

Zoodra men meende, dat de Duitscher niet meer zoude spreken, verzette zich niemand meer tegen de pogingen van Pater Luciaan, om zijnen lang bedwongen toorn lucht te geven, die nu, voor zooveel zijn dommelig hoofd en zijne dikke tong het hem toelieten, met eenen hevigen woordenvloed op den Hervormer aanviel. Het was een slagregen van schimpwoorden en vervloekingen, die hem met weelderige woordenrijkheid ontvielen; machtspreuken der Kerkvaders in bespottelijk Latijn; onkenbaar voor ieder, die slechts schemerig giste wat goed Latijn was. Wij zien niet in, dat het noodig kan zijn of aange-naam, die vloekrede hier te herhalen; zij bewees niets, dan dat Pater Luciaan de ketters haatte en hun hier en namaals naar lichaam en ziel alle kwalen toewenschte en alle smarten, zonder daarom juist duidelijk te maken, wat eigenlijk ketterij was, of waarom op Paul de benaming werd toegepast. Deze ook hoorde dit alles aan in volmaakte rust. Hij wenkte afkeurend, toen sommigen den onbescheidenen tot zwijgen wilden brengen.

»Meester!» sprak de Deken der goudsmeden, »gij moest dat monnikje eens vertellen, dat het uit is met de papierij, dat wij ons niet langer dom zullen laten houden, om welgemeste leêgloopers te flikflooiën en den kost te geven. Gij moest hem zeggen, dat de aflaatskraam geene koopers meer vinden zal, en *waarom!* Wij zullen gaarne luisteren.»

»Voorzeker, laat ons een dispuut hooren op de wijze van Dokter Luther met Tetzal.»

»Niet alzoo!» sprak Paul, »het is niet goed de billijkheid te

vergeten jegens iemand, al ware het ook de groote gewetensdwinger van Rome zelf: en wij zullen het pausdom niet zoeschendig verkorten in zijne rechten, om het aan te vallen, terwijl het geen beter verdediger heeft dan dezen onhandigen dienstknecht, die een zoo onwaardig dienaar is, dat hij zelfs de kleine deugd der matigheid niet heeft weten in acht te nemen. Ik zal den weerlooze niet verslaan!"

»Verworpen ketter!" borst Luciaan uit, »meent gij, dat ik u vrees of den Duivel, die in u gevaren is? Al was uw meester Maarten Satanas zelf en gij zijn oudste zoon, ik zal hem uitdagen met den moed van St. Antonius, die de verzoeking niet vreesde, en ik zal hem bannen, tot hij zijn heil zoekt in de vlucht, en tot hij zich klein genoeg maakt om door het sleutelgat te ontkomen, en ik zal hem verdrinken in het kleinste wijwatersbakje van"

»Zwijg, deugdelooze mōnnik!" donderde de ernstige stem van den Kanonik hem toe, »gij geeft meer aanstoot met uwe zotte verdediging der Kerk, dan deze man, met op hare gebreken te wijzen. Gij en allen, die u gelijken, dat zijn de scheners der Kerk en de verketteraars harer leere; gijlieden zelve zijt het, die den man Luther en allen, die hem volgen zullen, hebt opgeruid tot opstand, en gij allen zult rekenschap geven van de plagen, die misschien volgen zullen."

In zijnen halven roes nog meer opgewonden door tegenstand, dan gedeemoedigd door het krachtig woord van een' eerwaardig man, in wien hij een' bondgenoot had kunnen hopen, riep de onbesuisde monnik met nog dringender stem:

»Ik wil met hem redetwisten, ik wil het, al stond dáár het gansche Kapittel van Utrecht, met den Bisschop aan het hoofd, ik zou hen belachen en den booze vernederen, ten spijt van wien het ergerde; maar hij durft den mond niet openen tegen mij: zijn meester is te zwak tegen St. Luciaan, die mij helpen zoude."

»Onbeschaamde!" riepen eenige Edelen.

»Arme," hernam Paul met zijnen fijnen glimlach, »gij weet zoo weinig, waaraan gij u waagt; gij dwingt mij u te antwoorden, en ik zal het doen; want het kan goed zijn, zoo

niet voor u, dan toch voor deze allen. Maar niet nu—morgen!
 X Gij kunt u voorbereiden. Morgen, in dit slot, als de Edele
 Vrouw mij eene plaats verleent, of daarbuiten, als gij mij die
 weet aan te wijzen, en deze Edele Heeren en Vrouwen zich
 daarnevens voegen willen om te hooren. En neem te uwer
 hulpe wie van uwe broederschap gij het schranderste keurt.
 Want waarlijk, ik vrees hen niet. Want mijne kracht is niet
 uit mij! en ik steun niet op mij zelve; maar de Geest zal
 met mij zijn, en alle menschelijke wijsheid zal klein worden
 en bleek tegenover de wijsheid, die geput is uit het zuivere
 en onvervalschte Woord Gods."

Terwijl de jonge Hervormer sprak, was de zon op haar
 hoogste standpunt gekomen aan den hemel. Zij vertoonde hare
 gloeiende schijf nog éénmaal in volle blinkende rondte vóór
 ze ten dale neigde. Van de plaats, waar hij stond, zag Paul
 haar door de fijn geruite glasschijven, en met de hand naar
 het westen wijzende, ging hij voort: »En geloof mij, zoo min
 als gij dit blinkend licht, dat een werk is van Gods eigen
 hand, verbannen kunt van de aarde, omdat gij het den rug
 toewendt en er de oogen voor sluit; zoo min alle vereenigde
 menschenkracht eene enkele zijner stralen kan doen verschieten
 of verbleeken; zoo min zult gij of de uwen het licht verduis-
 teren, dat is ontstoken te Wittenberg aan de Goddelijke fakkel
 van het Evangelie."

Toen hij deze woorden geuit had, met al de klem die ze
 vorderden, en met al de overtuiging, waarmede hij ze dacht,
 wendde Paul zich af, als iemand, die besloten is om verder niet
 meer te spreken.

Deze herinnering aan de zon had, behalve den indruk, dien
 ze noodwendig maken moest, nog een ander gevolg. Zij bracht
 den gasten te binnen, hoever reeds de dag was verlopen.

En schielijk zochten aller oogen de gastvrouw, om afscheid
 te nemen. »Enriquez! boodschap Mevrouw, dat de gasten ver-
 trekken: en gij, Berthold! vul het waschbekken en breng de
 handdweilen," sprak Teresia, hoogst verblijd, dat zij een eind
 zag aan hare marteling: »de vrienden zullen toch niet gaan
 zonder zich de handen te hebben afgedroogd."

»Wilt toch niet scheiden als de stomme Heidenen,» riep de onverbeterlijke huiskapelaan, laat mij den tijd, om het *benedicite* uit te spreken.»

»De paap denkt waarachtig weer aan den gracie-wijn,» mompelde Wildebrand bij zich zelve.

»Neen, neen! wij willen geene zegening van Pater Luciaan!» riepen allen gezamenlijk. »Laat ons als vroede mannen elkan- der den beker van St. Geertensminne toebrengen, en trekken wij dan henen als vrienden en broeders!»

Zóó deden zij. Na elkander met dien oudvaderlijken heil- dronk eene goede reis te hebben toegewenscht, stormden zij de zaal uit, Ottelijne en Aernoud te gemoet, die nu aankwa- men. Het was een korte, droge afscheidsgroet, die men weder- zijds nam; want de Hopman meed eene verklaring te vragen, die de anderen zich ook niet haastten te geven. Ottelijne zag schuchter om naar haren Saksischen beschermeling. Vier menschen omringden hem en drukten hem beurtelings de hand tot een vaarwel. Hare beide oomen, de Kanonik van St. Salvador en de Deken der Goudsmeden, de rijke weduwe van heer Geraard en Jeroen van IJsselstein.

Op het breede voorplein stegen allen te paard, mannen en vrouwen, en toen zij wegtrokken van dit feest, zoo vaak afge- wisseld door ernst en onverwachte voorvallen, waren zij allen ernstig en in zich zelve gekeerd, en niet als scheidden zij van den feestdich! Ze voelden het duidelijk, dat deze dag niet voor hen geweest was als een andere; dat ze een denkbeeld meer hadden in de ziel, een denkbeeld, dat vruchtbaar kon zijn in groote gebeurtenissen, dat als een zaad onder hen gestrooid was van tallooze botsingen en woelingen en verdeeldheden, en dat ze den eersten toon hadden gehoord van eenen alarmkreet, die misschien eenmaal eindigen zou in een krachtig jubelgeroep.

Nog terwijl Paul afscheid nam van zijne meest aandachtige toehoorders, trad hem Enriquez op zijde. »Om den wil en in den naam der Jonkvrouw, volg mij!» zeide hem deze, en zonder eene vraag liet hij zich voortleiden door den Page, die hem naar een klein, maar goed ingericht slaapvertrekje bracht in den zuidwestelijken toren van het huis. Het duurde nog lang eer

de Spaansche jongeling (zich) scheiden kon van den Hervormer.

Deze handelwijze met Paul, waardoor de Jonkvrouw hem verder aan de opmerkzaamheid onttrok, was een gevolg van haar gesprek met Aernoud, toen hij haar had weggevoerd uit den kring harer gasten. Hij had haar met zooveel dringenden ernst ondervraagd over alles, wat zij van den Duitscher weten kon, haar met zooveel hartstochtelijke klem onderhouden over het booze opzet van Luther en zijne volgers, over het radelooze ondernemen dier menschen, om zich te verzetten tegen de algemeene Kerk en tegen het oud geloof der Vaderen, dat ze schielijk begreep, hoe groot de uitbarsting zoude zijn, als deze vaste overtuiging en deze onwrikbare beginselen zouden stuiten tegen den vurigen geestdrift van den jongeling. Zij wilde die botsing voorkomen. Zij wilde den onvoorzichtigen vreemdeling, wien zij bescherming en gastvrijheid had toegezegd, niet offeren aan de strenge denkwijze van haren geliefde; maar ook wilde zij de driften van dezen niet opruien door tegenpraak. Zij kende zich geen moed genoeg, om Paul te handhaven tegen Aernoud, en zoo de laatste zich als vijand stelde tegenover den eerste, wist zij, dat ze geene keuze konde hebben. Zij wilde liever de bitterheid verzachten, en elken argwaan afleiden; daarom beantwoordde zij iedere zijner ernstige vragen met losse onverschilligheid. »Zij kon die zaken niet zoo ernstig inzien,» sprak zij; »dat waren twisten, die de Godgelèerden met elkander moesten afmaken, en die niet waard konden zijn, dat gelieven er zich een oogenblik meê verpijnden, als ze te zamen waren. Zij had den Lutheraan geherbergd, zooals zij het eenen Jood zou hebben gedaan; zoo één van beiden het huis had verontreinigd, zou Pater Luciaan met wierook en wijwater gereed zijn om de plek van het booze te zuiveren, en de hovelingen van Bisschop Philips zouden daarna niet minder hare eetzaal betreden. Hare voorouders hadden Utrechenaars en Gelderschen te gelijk onder hun dak gehuisd, en niemand had het hun ten kwade geduid: zoo ook moest zij het recht hebben, het arme kettersjongskén van Wittenberg eene voetbank toe te werpen, terwijl zij den Kanoniken van Utrecht de eereplaatsen wees. En zoo de student, bij wijze van

tafelspel, de legende van Luther ging voordragen, was het niet vreemd, dat de gasten luisterden tot tijdverdrijf; en zoo ook dit nog ergerlijk kon zijn of gevaarlijk, zij beiden luisterden immers niet: zij hadden wel iets beters te spreken en te denken, dan dat, wat men daar ginder verhandelde." In het eind, zij wist zoo vluchtig heen te schertsen over de hoofdzaak, zoo behendig elk onderzoek te ontduiken, dat rechtstreeks haar aanging; ze wist hem zoo spelend te overtuigen, dat dit alles ten minste hare belangstelling niet wekte of wekken zoude, en hem zoo vleierend af te leiden van het gevreesde onderwerp op een zoeter, dat hem aanlokte; ze wist zijne aandacht zoo onmerkbaar heen te troonen naar haar zelve — dat vrouwelijke list door vrouwelijke liefalligheid gesteund, ten laatste volkomen zegepraalde op de bezorgde waakzaamheid van den man. En Aernoud was in slaap gewiegd door hare rust: de duif bracht den geblinddoekten valk. werwaarts zij wilde. Misschien een weinig gekwetst door dit bewijs, dat zijne geliefde luchtig heendartelde over het ééne noodige, over het ernstige belang van haren Godsdienst, was het hem toch als eene geruststelling, dat ze niet op ongeoorloofde paden zoeken zoude wat hare belangstelling zoo weinig trok; en dat was juist de gerustheid, die hij noodig had. Later zoude hij het immers in zijne macht hebben, haar tot beter oordeel te brengen; nu was hem hare onverschilligheid welkom, en om niets ter wereld zoude hij haar daaruit hebben willen opwekken. Daarom stemde hij het haar gaarne toe, gelijk hij het ook zelf geloofde, dat de Vicaris wel uit voorzichtigheid den jongen Lutheraan in haar huis kon gebracht hebben, als in eene eervolle gijzeling, en dat het zeker raadzaam ware, hem veilig op Lauernesse te houden, tot nadere verklaring van Vader Boudewijn. Ze waren het dus volkomen eens, en wel uit zeer verschillende oogmerken; want waarlijk, Ottelijne had zich vermomd. En voor het eerst had de oprechte duive geveinsd, geveinsd tegenover den man, wien ze gewoon was hare innigste gedachten te ontvouwen, en die tot hiertoe altijd den vrijen blik had geslagen in haar open gemoed, voor wien haar hart geen plooiën placht te hebben, noch hare ziel schuilhoeken. Voor het eerst had zij eenen sluier geworpen

tusschen hem en haar; want werkelijk, zoodra ze in Paul den Wittenbergschen Godgeleerde had ontdekt, was het haar vast besluit geworden, hem nader te leeren kennen. Zij had gehoord, nu niet voor het eerst, van Luther en van de groote gebeurtenissen in Duitschland, die Rome in onrust brachten; wat zij van die nieuwe leerstellingen had kunnen vangen en grijpen, had hare belangstelling in eene zoo hooge mate opgewekt, dat zij vurig wenschte er beter en meer geregeld van onderricht te worden. Zij was niet zoo onverschillig omtrent het bovenzinnelijke, als zij zich voordeed; zij was lang eene zeer lauwe Roomschegezinde geweest, en wat zij van de nieuwe denkbeelden had kunnen opvangen, had niet mede geholpen, om haar in het beuzelachtig bijgeloof te doen berusten, dat Pater Luciaan haar in walgelijke brabbeltaal voorpredikte als de waarachtige leere der zaligheid. Zijne kleingeestige bekrompenheid, die de verbasterde vormen verwisselde voor het wezen zijner Kerk, onteerde deze door zijnen kinderachtigen ijver. Ottelijne's goede smaak werd aan hem geërgerd, te gelijk met haar gezond verstand. Want (en eindelijk wordt het tijd dit te zeggen) zij had recht, toen zij tot Aernoud sprak: »Ik ben niet als die anderen. Zij had veel vóór op vele vrouwen van haren tijd, en niet ééne van wie haar omringden, stond met haar gelijk in kennis, in geestbeschaving, in gevormd oordeel, in opgeklaarde denkwijze. Wij hebben het reeds kunnen opmerken in dat moedig heenzien boven de vooroordeelen van haren stand, waarmede zij Aernoud hare liefde schonk, en niet minder in die schrandere omzichtigheid, waarmede zij wist te vermijden eene fierheid te wonden, zoo licht kwetsbaar als de zijne; in dien geheelen afstand van zich zelve en van hare rechten, waarvan zij hem de verzekering gaf; in die verheven zachtmoedigheid, waarmede zij zijn zonderling karakter wist te leiden en zijne luimen te dragen; in die kiesche voorzorg, waarmede zij hare groote voorrechten wist te verbergen, om hem al den triomf der meerderheid te laten. En voorwaar, zooveel zelfverloochening leert de *liefde* de vrouw niet alleen; de liefhebbende vrouw moge haar willen, alleen de schrandere met den fijnen blik voert haar uit. Was het een gelukkige

aanleg, die haar verder had opgevoerd dan menige andere, de omstandigheden hadden niet minder voor haar gedaan. Reeds hare moeder was eene vrouw van uitmuntende zielshoedanigheden, hoewel misdeeld naar het lichaam. Zwak van gestel, altijd lijdende, en misvormd, scheen de arme Jolente een leven vol vrouwelijken jammer te zijn voorbestemd; want zie, onder al die Edelen, welke op Heer Herbert's rijke Bezittingen vlamden, was er geen zoo schaamteloos baatzuchtig, om de hand te durven vragen eener Jonkvrouw, wier naam ten spreekwoord was geworden van ongemeene leelijkheid, of zoo ze het hadden gewaagd, zij zelve zou ze doorgrond hebben en met minachting afgewezen. Onder zulke vooruitzichten moest zij zich eene afwisseling zoeken van de gewone onbeduidende bezigheden en levenswijze der andere vrouwen. Zij wendde het oog zoekend rond; en zag de wetenschappen dáár, de schoone kunsten, als troostende zusters eener ziel, die behoefte heeft aan afleiding. Heer Herbert, die gaarne alles deed, om zijn arm kind het lot te verzachten, beperkte haar niet in zoo redelijke wenschen. Onder de mannen, die zij als leermeesters tot zich riep, was er één, die meer werd dan dat: een jeugdig geleerde uit den kleinen adel, maar met een hoogedel hart, die zijne leerling wist te begrijpen in al den rijkdom harer liefelijkheid, en die niet terugschrikte voor den vorm, waarin zoo schoon een ziel was gevat. Zijne liefde moest wel groot zijn, om te hebben kunnen zegevieren over het ziekelijk wantrouwen, dat haar natuurlijk eigen was. Toen de jongelieden elkander hadden verstaan, wenschten beiden het huwelijk. Jolente's vader gaf zijne toestemming, doch met al den tegenzin der afkeuring. Zij zoude den naam des echtgenoots niet openlijk voeren. Het huwelijk moest een streng geheim blijven voor de wereld. Hij wilde zijne dochter niet afstaan aan den gemaal, en ook het samenzijn met den schoonzoon was hem hinderlijk, en het verblijf op Lauernesse werd dezen zóó pijnlijk, dat hij de geliefde vrouw slechts zeldzaam en na lange tusschenpoozen bezocht. Onder dit alles leed de arme Jolente meer, dan ze klaagde. Ze verborg het dien beiden mannen, hoezeer zij het slachtoffer werd van hunne onverdraagzaamheid: van den vader, die laag neerzag op den man

harer keuze; van den gade, die de luimen des vaders niet dragen wilde voor haar. Ze zouden elkander verwijten hebben gedaan, die nog meer hadden verbitterd. Maar toen Ottelijne geboren was, die vrucht van eenen echt, waaraan beide de straalkroon der eere had ontbroken en de rozenkrans des geluks, toen konde de moeder het niet langer verhelen, dat ze den dood met altijd sneller schreden zag naderen. Zij sprak van verzoening, van vergiffenis, zij sprak van vrede, en van vriendschap; maar de mannen wendden het hoofd af. . . . Ook overviel haar de dood, zonder dat zij had kunnen slagen. Het was te vreezen, dat het kind nog meer eene oorzaak tot twist zoude zijn dan de moeder. En toch, het schreien van een wicht, dat hulp wachtte, werkte beter op het gemoed der mannen, dan de welsprekendheid der vrouw, op wier liefdediensten beiden naijverig waren. De vader van Ottelijne offerde iets op van zijn recht, opdat zijne dochter te beter mocht verzorgd zijn. De vader van Jolente was den man dankbaar, die afstond wat hij zelf nimmer had willen afstaan. Eene soort van verzoening werd getroffen. De jonge man maakte er gebruik van, om zich de plaats van opvoeder zijner dochter voor te behouden; en ziedaar wat Ottelijne vóórhad boven duizende van haar geslacht: een veelzijdig geleerde, die elke kennis en elke wetenschap van zijnen tijd onder zijn bereik had, die voortleefde te midden van al wie er schitterde aan de schole der Bisschopsstad, die er zelf eene hooge plaats had kunnen bekleeden, zoo hij zijne eierzucht niet had opgeofferd aan zijn hart, werd haar een oordeelkundig opvoeder. Zoodra dus haar lief hoofdje twee denkbeelden vatten konde en verbinden, zorgde de vader er voor, dat het heldere en juiste waren, dat de kennis het bijgeloof afweerde en dat de wijsbegeerte tegen vooroordeelen wapende. Heer Herbert mocht aan zijne kleindochter gezag en rijkdom ten erfgoed geven, *hij* zoude zijne dochter nog bij zijn leven met goederen begiftigen, die haar eene nalatenschap konden vergoeden. En wij hebben het reeds gezegd, Ottelijne's gelukkige aanleg hielp hem mede. Zij had al de aanminnige volgzzaamheid harer moeder bij haren eigen doordringenden geest, bij eene hechter gezondheid, bij

vroolijker gemoedsstemming, en bij al de bevalligheid die deze miste. Wat zwol dat vaderhart van blijdschap, als dat schoone blonde hoofdje, dat zich zoo liefkoozend aanleunde tegen het warme bont van zijn overkleed, de diepzinnige voorstellen van zijnen vereerden Aristoteles leerde begrijpen; als die schoone blauwe oogen met zooveel heldere bevatting naar hem opzagen, wanneer hij haar al de schatten der klassieke letterkunde mededeelde, die bijna was verstikt geworden in de kloosters, en die op nieuw door de Lascarissen en Demetriussen, geholpen door de uitvinding der drukkunst, was aan het licht gebracht! En met hoeveel vaders trots zag hij hare fijne blanke vingers over het gladde perkament glijden, en er een zwierig en duidelijk schrift op drukken, dat hij als proeve der veelgeachte kunst van schoonschrijven aan zijne hooggeleerde vrienden konde toonen! Neen, geen toegejuicht auteur heeft eene voldoening gekend gelijk aan de zijne, toen deze doorluchtige mannen hem in zijne dochter eene tweede Laura Cereti voorspelden, en geene rust haalde bij zijne rust, toen zij allen hem op zijn sterfbed verzekerden, dat Ottelijne hun een dierbaar pand was, waarop zij altijd het oog, zouden gericht houden, als op een kostbaar erfdeel, dat hun van hem toekwam. Want de Jonkvrouw was nog slechts veertien jaren, toen de vader stierf, en Heer Herbert was vervallen tot de bewusteloosheid van eenen kindschen ouderdom. Dus voortlevende in den kring, dien de vader rondom haar verzameld had, miste zij den leermeester niet. Hare hoogere opvoeding ging altijd voort. Wel rukten dood en lotwisseling sommige dier mannen van hare zijde, maar jeugdiger vulden die plaatsen aan: jonge menschen, die zich gevormd hadden op reizen of gerijpt waren op buitenlandsche hoogeschoolen; die nieuwe begrippen medebrachten en nieuwer smaak in de letteren; die de aanvallen, tegen de Scholastiek in Duitschland gewaagd, goedkeurden en schraagden; die de Italiaansche letteren beoefenden, die Boccaccio en Dante recht deden. De Godsdienstbegrippen konden niet onaangeroerd blijven, waar zoo velerlei denkbeelden werden getoetst. Maar het was een zonderling mysticismus of eene roekeloze vrijzinnigheid, of de gevaarlijkste onverschilligheid, die ze in de plaats

stelden van monnikenfabels en bijgeloof: bij wijlen eene schemering van Erasmisme, van Lutheranisme nog geen zweem. Slechts een enkele, Willem de Volder, een jongeling, door den naam van Peschius naar Utrecht gelokt, had meer bepaald juiste en heldere inzichten van het wezen der Christelijke leere, zoozeer in tegenspraak met de vormen, waaronder men haar te dier dage voorstelde; en het was aan dezen in het bijzonder, dat Ottelijne zich aansloot: en zeker ware zij met hem voortgegaan, en trapsgewijze en zonder plotselingen overgang gekomen tot de leer van vrijmoedig onderzoek, die Luther toenmaals begon te prediken, zoo niet toevallige omstandigheden, zijne verwijdering, hare kennismaking met Aernoud, de dood van Heer Herbert, haar aan beschouwingen, aan wetenschappen, aan Godsdienstige overpeinzingen hadden ontruikt, om haar voort te sleuren in al de beslommeringen der werkelijkheid en van den hartstocht. O! een hart, dat zich voor het eerst opent voor de liefde, geeft er zich aan over met een vuur, met eene drift, met eene kracht, die alles wegstoot en uitsluit, wat niet die liefde aangaat. Maar toch was ze voorbereid gebleven; er was niets bij haar verloren gegaan, schoon er veel had gerust, en nu, verzekerd van den geliefde, wilde zij ten minste partij trekken van het toeval, dat den Hervormingsman in haar huis bracht; alleen, dát moest buiten Aernoud omgaan. Zij kende zijne strikte vasthoudendheid aan al de voorschriften der Kerk; zij wist, hoezeer hij een ijverig verdediger was van hare rechten en waardigheid, en zij wilde hem veel liever onbewust laten van haar voornemen, dan zich door zijne afkeuring genoodzaakt zien, er van af te staan. Hoe licht kon het aanleiding geven tot eenen kleinen twist, en een bitter woord van hem was haar zoo heel bitter! en de verzoening kon wel eens zwaarder vallen dan nu het verbergen. Het had haar reeds zooveel moeite gekost, dit fier en onmeegevend hart tot zich te neigen; ze moest zich zelve en haren beschermeling niet wagen aan deze proef — en eene lievelingsluim opgeven... doet eene vrouw dat? Het was veel beter te veinzen. Ottelijne deed het. Men veroordeele haar niet te zeer! Zij deed het uit liefde en uit zwakheid, zooals meest altijd de vrouw veinst. Men

beschuldigt haar te veel, men beklaagt haar niet genoeg, men ontleedt haar niet genoeg, men doet haar niet genoeg recht, waar het die onoprechtheid geldt. Echt vrouwelijke vrouwen zijn te zwak en te liefhebbend, om zich niet somtijds te verbloemen. De vrees een hart te verliezen, waaraan zij zich gehecht hebben met al de levenskracht van haar aanzijn, doet haar wel eens tot kunstgrepen de toevlucht nemen, die haar dat hart minder waardig maken. Ze weten de mannelijke borst minder week, minder ontvangbaar voor nieuwe indrukken, en meer vasthoudend voor de reeds ontvangene. Bij gevolg griffelt zich de kwetsing er dieper in, en wordt er min vlug uitgewischt. Bij gevolg minder verzoenlijkheid bij de belediging, minder teerheid bij het berouw, over het geheel een gemis van plooibaarheid, bij veel lichtgeraaktheid van opvatting. Moeten zij, de meest zwakke, de meest lijdelijke, de meest liefhebbende, niet eindigen met zich te plooiën, te wringen, te kronkelen en te vermommen? Veinzerij, noodlottige toevlucht der vrouw, door de mannen verafschuwd, door de mannen geëischt; onzuiver vlies, dat het vloeibaar zilver overdekt; morsig wier, dat de reine bron bezwaddert! zoude het niet wel de moeite waard zijn, dat men u afschuimde en wegschoof, om te zien, uit welk eene schoone ader van liefde gij zijt ontsprongen? Onze Jonkvrouw had het met de hare zóóver gebracht, dat ze reeds weder met haren bruidegom tot eenen gullen en ongedwongen kout was teruggekomen. Ze spraken weder van hunne blijde hoop voor de toekomst; van die aanstaande vereeniging, waarbij zij elkander voor altijd zouden toebehooren; van den vroolijken feesttijd, die hen wachtte; Ottelijne verweet het Aernoud met een zacht woord, dat hij tot hiertoe niemand van zijne naaste verwanten bij haar had ingeleid, noch haar had voorgesteld aan zijne moeder. Uit fijnen trots had de jonge man niet gewild, dat de Jonkvrouw van Lauernesse de weduwlijke burgerwoning zijner moeder zoude binnentreden, vóór zij onbetwistbaar de zijne was. Nu echter beloofde hij haar, zijne zuster Johanna van Utrecht af te halen: die zoude haar tot gezelschap zijn, terwijl hij zelf nog vóór hun huwelijk in het Zuid-Hollandsche zijne nieuwgeworvene krijgsbende regelde. Juist toen

dat afgesproken was, en terwijl zij zich verheugden over het uurtje van afzondering, dat ze gevonden hadden te midden van het feestgewoel, kwam een derde zich bij hen voegen. Het was de plakkaatlievende neef des Kardinaals Adriaan. Het werd den man te bang in de zaal. Hij kwam zijn afscheid nemen van de gastvrouw.

»Hopman Aernoud!» riep hij dezen toe, »wel moogt gij terugkeeren en toezien op het verkrachten van 's Keizers ordonnantiën: de Lutheraan daar binnen kalt als Brugman, toen hij zijne Franciscanen tot Amsteldam invoerde.»

Niet weinig gëstoord, èn door den persoon, èn door diens herinnering aan wat hij zoo gaarne vergeten wilde, zag Aernoud hem norsch aan, zonder te antwoorden. »Ik zeg u,» hervatte hij, »dat gij en ik die lieden ginder eene slechte pots konden spelen, zoo wij van dit spel te rechter plaatse kond deden.»

»Lieden te verraden, met wie men heeft aangezet, is het werk van spieën en fielten; ik ben een Utrechtsch burger,» hernam Aernoud trotsch, en zag den ander met minachting aan.

Het kleine mannetje kromp ineen; toch scheen het zijn oogmerk niet, dit gesprek hier te laten zinken.

»Gij vertrekt zeker te avond naar Dorcht, erentfeste neef?» vroeg hij aarzelend.

»Naar Utrecht.»

»Wij moesten samen rijden; het kort nog den weg.»

»We zijn beiden *alleen* gekomen, meen ik!» antwoordde Bakelsze, en daarop wendde hij zich plotseling tot zijne bruid:

»Mij dunkt, Melieve! die armhartige nieuwsgierigheid van onze vrienden kan nu voldaan zijn. Laat ons naar hen teruggaan.»

Adriaansz volgde.

Nog in de groote eikenlaan ontmoetten zij Enriquez, die toen van Ottelijne dat heimelijk bevel ontving wegens Paul. Zoodra Teresia de meesteres van het huis zag, wilde zij zich lucht geven over al hare ergernissen. Maar Ottelijne legde haar snel het stilzwijgen op. Vader Luciaan was weggeslopen, met woede

in het hart en met verwenschingen op de lippen, nadat men zijne benedictie geweigerd had. »Het is een zonderling woelig feest geweest, dat van uwe meerderjarigheid en van onze veroving,» sprak Aernoud, in eene weemoedige ontroering, tot zijne bruid, toen hij de zaal was binnengetreden. Het was alsof de wanorde, die daarin nog heerschte, hem op nieuw deed terugdenken aan alles, wat dáár sedert den ochtend was voorgevallen. »En toch was het vrij van bloedstortingen en gramme uitdagingen en ruwe hatelijkheden, zooals menig ander feest, dat men heeft zien vieren op burgen en heerenhuizen! de matigheid is beter betracht geworden, dan ooit voor dezen, en men is in vrede gescheiden, schoon wel niet één van zin. Hoe komt dat?» vroeg Ottelijne met beteekenis; maar ziende, dat hij niet luisterde en verstrooid en somber rondstaarde, drong ze hem liefkoozend nog eene teug tot verkwikking te nemen, vóór hij heentrok. Kort daarna besteeg Bakelze zijn paard, na een innig en hartstochtelijk afscheid van zijne Ottelijne, waarbij hem een gewaarwording van smart en angst aangreep, even onverklaarbaar als onbeschrijfelijk; de sterke man was meer weekhartig en teër dan immer te voren. Het was toch slechts voor ten hoogste twee dagen, dat hij haar verlaten zoude. Tweemaal keerde hij telkens weder tot haar terug: het was hem, als lag hem een woord op de tong, dat zijne lippen niet uiten wilden. Eindelijk toch scheurde hij zich los van haar, die meer bewogen was door zijne zichtbare aandoening, dan zij die begreep. Nog toen hij heen reed over de stevige valbrug, overstormde hem als een kwellend voorgevoel, dat hem bijna het paard deed omwenden, om der geliefde nog toe te roepen: »Heb toch geene gemeenschap met den verleider, met den Lutheraan!» maar de rede zeide hem, dat de waarschuwing slechts dienen kon, om haar uit een heilzame onverschilligheid op te wekken. Het verbod wekt somtijds op tot overtreden, daarom vermande hij zich en reed voort, niet eenmaal opmerkende, dat hij gevolgd werd. De man, die hem volgde, was Adriaansz.

Ottelijne stond aan het hooge kruisraam en oogde hem na. Iets, dat naar berouw zweemde, bewolkte haar voorhoofd, en de traan, die neerdroppelde op hare wang, had iets meer bit-

ters, dan die van den weemoed. Die schoone dag zelfs had dus beidèn niet gebracht, waarop ze hadden kunnen rekenen; want de zon zonk nu diep neer in het westen en verloor zich geheel in hare kimmen.

En de dag was ten einde.

Het is een lange dag geweest, dien ik mijne lezers met mij heb doen doorworstelen; maar het was noodig, hun ten minste ééne dag volledig te beschrijven van het groote tijdperk, dat ik voor hen ontsluiten moest, en waarin ik hen verder zal rondleiden. Later zal ik over jaren kunnen heenspringen; ditmaal moest ik de minuten tellen, en hun ook zelfs geene seconde sparen.

Wee mij, zoo zij die opmerking het eerst hebben gemaakt!

VII.

Johanna.

Twee dagen waren er verloopen, en nog altijd liet de Vicaris niets van zich hooren; door bode, noch brief, noch persoonlijk lichtte hij Ottelijne in over den gast, dien hij bij haar had ingeleid: Zoo niet het getuigenis van Enriquez dáár ware geweest, had men Paul werkelijk met eenig recht voor eenen indringenden bedrieger kunnen houden, die gepocht had op eene bescherming, welke men hem niet had toegezegd. Nu echter hield de Jonkvrouw het er voor, dat gewichtige belangen en moeilijke verwickelingen der zaken van het Bisdom, die al zijne bezinning vorderden en geheel zijnen ijver, den eerwaarden Boudewijn het persoonlijk belang van eenen enkele hadden doen vergeten: zij kende in hem zooveel ingenomenheid met zijn ambt, en slechts enkele snel gedoofde vonken van deelneming voor wat niet rechtstreeks daarop betrekking had. Zij troostte den jongen Duitscher met de verzekering, dat te eenigen dage die beschermer zijner weder zoude gedenken, en zij verheugde zich heimelijk, dat zij een geldig voorwendsel had, om hem in haar huis terug te houden; want de gehoopte toenadering was nu geschied. In het eerst had Ottelijne nog gearzeld. Aernoud's zonderlinge ontroering bij hun afscheid had genoeg op hare verbeelding gewerkt, om den Lutheraan, en hare begeerigheid naar zijne nauwere bekendschap, voor eenen tijd lang te vergeten. Daarna echter overtuigde zij zich zoo licht, dat Aernoud's bekommring een dier gewone sombere wolken was, die meermalen zijn voorhoofd beneveld; dat zijne zwaarmoedigheid zonder reden was, en

opgeklaard zoude wezen als hij terugkeerde met zijne zuster, en dat zou immers zoo spoedig zijn! Zij wist toch, dat haar bruidegom het meisje nauwelijks den tijd zoude gunnen tot de kleine vrouwelijke beschikkingen, die een oponthoud in een vreemd huis noodig maakt; juist eene reden voor haar, om de uren, die nog de hare waren, niet ongebruikt te laten voorbijgaan. Aernoud zoude van niets weten. Hare betere kennis van de nieuwe leer in Duitschland zoude niet ééne verandering geven in haar huis, noch in hare gewoonten; en wat schaadde het, zoo ze hare eigene denkbeelden had in het stuk van Godsdiens: ze zou er hem niet te minder om liefhebben! Later, als Paul veilig zoude zijn onder de hoede van vader Boudewijn; als Bakelsze haar echtgenoot was, en het zonde konde wezen hem iets te verbergen, dan zoude zij het hem biechten in een oogenblik van vertrouwelijkheid en goede luim; en al mocht hij dan donker zien, zij zoude de wolken wegkussen, en alles zoude voorbij zijn! Zij liet dan Paul tot zich roepen, reeds in den ochtend na haar feest. Zij nam hem met zich in haar bidvertrek, en verklaarde hem hare begeerte, om te weten, wie de monnik was, die Rome had aangevallen en die Duitschland in beweging bracht, en wat hij toch leeraarde, om zooveel haat te verdienen en zooveel liefde tevens! Toen onderrichtte haar Paul, met den zachten ernst en de liefelijke wel-sprekendheid, die wij in hem deden opmerken. Hij schetste haar Luther in al die bijzonderheden van zijn leven en wandel, die hij in de feestzaal niet had kunnen of mogen opnoemen: hij schetste hem haar in al den gemoedelijken eenvoud zijner handelingen, in de edele onbaatzuchtigheid zijner bedoelingen, in al zijn vroom geloof aan de meeningen, die hij voorstond.

Hij deed haar de dwaling inzien van hen die den Dokter beschuldigden van eenen nieuwen Godsdiens te willen samenstellen, terwijl zijne leer niets was, noch zijn moest, dan eene herstelling: de herstelling van het Christelijk geloof in deszelfs vroegere reinheid. Hij toonde haar: dat Luther's worsteling een strijd was tegen de verbastering, niet tegen de Kerk; hoe deze de Kerk van Rome niet had aangevallen, dan nadat zij hem had uitgeworpen; hoe hij, na zijnen eersten aan-

val tegen de aflaten, door Tetzels onbezonnen hebzucht en slecht beraden ijver met ergerlijke kwistigheid veil geboden, allengskens diepere grepen had gedaan in het verward samenstel van menschelijke uitvindingen, dat toenmaals het Christendom vertegenwoordigde; dat hij daarbij de Geestelijkheid niet had kunnen sparen, omdat zij haar bestaan en eere van die uitvindingen had afhankelijk gemaakt; hoe de Geestelijkheid, die in hem slechts haren hervormer had moeten zien, hem haren moordenaar had genoemd, en hem met bits hoongekrijsh had verketterd; dat hij het Hoofd der Kerk en het Hof van Rome zeker hard was gevallen, maar omdat de Hoofden der Kerk opgehouden hadden de hoeders der Kerk te zijn, omdat ze aanspraak maakten op den rang, de waarheid en de heiligheid der Apostelen, zonder zich de moeite te geven, ééne enkele van derzelve eenvoudige deugden na te volgen, zonder der Gemeente eenen zweem dier liefde en trouwe te toonen, die gene gekenmerkt had; omdat zij zich stelden in de plaats van den visscher Petrus, terwijl zij eerbewijzing en hulde eischten boven Keizers, en terwijl zij niet eenmaal afstand deden van ééne vorstelijke ondeugd of van ééne vorstelijke weelde. Daar behoefde wel niet veel overredingskracht toe, om Ottelijne van dit alles te overtuigen, haar, die reeds goed op die waarheden was voorbereid. Eerst toen Paul Luther had verdedigd, toen hij achting had afgedwongen voor den leeraar, begon hij te spreken van de leer, die van hem uitging. Wel verzekerd, dat hij hier niet te kampen had met de vooroordeelen, die Luther's vinnigen woordengeesel vorderden, sprak hij de zachtere taal van den oprichtenden Melanchton: Melanchton, de zonzijde van Luther; de liefelijke milde, die balsemde, waar de Hervormer sloeg; de Timotheus van dezen Paulus; de zachte dauw, die besprengde, wat de zaaier had gezaaid; de welsprekende trooster, die oprichtte, wat de boetprediker had neergedrukt; de lichtstraal, die Luther verheerlijkte, die aan *zijne* ruwe vormen de zachte rondingen gaf eener fijne beschaving; die uitgestrekter kennis voegde bij meer medelijden met onwetendheid; in ijver den meester gelijk, maar meer naar wijziging strevende dan naar verwerping; die nog helderder zag,

en met de blindheid van anderen meer verschooning had! Melanchton is de Hervorming onder hare liefelijkste gestalte; het versierende klimop rondom den stormtrotsenden eik. Hij was het niet, die met Luther's kracht, met Luther's moed, met Luther's noodige scherpheid zich zoude verzet hebben tegen eene wereld. Hij had nooit de held der Hervorming kunnen zijn, zooals die noodig was in die eeuw, maar wel de hulpe van den held en zijn sieraad. Luther alleen kon de Hervorming daarstellen; Melanchton moest haar steunen en richten! Tot innig vertrouwelijk omgang met beiden toegelaten, had Paul's zacht gemoed zich als van zelf naar den mildsten gevormd. Hij, nog door geenen strijd verbitterd, door geene folterende persoonlijkheden tot bitse tegenweer gedwongen, begreep veel beter de leer der liefde van den jongen Geleerde, dan de scherpe schimpsbreuken van den strengen tuchtmeester! Voor beiden had hij de geestdrift der vereering; alleen staarde hij met diep ontzag en hoog opzien naar den Leeraar Luther, maar hij vleide zich vol innig vertrouwen aan de borst van den jongeling Philip. Zoo ook bracht hij het Ottelijne over, die toelisterde met al de inspanning eener brandende aandacht. Nadat Paul haar wel vertrouwd had gemaakt met de hoofdpersonen der Deutsche Hervorming, en haar had geplaatst op het punt, van waar zij uitgingen, sloeg hij met haar het Evangelie open. Hij had spoedig opgemerkt, dat zij, bij den tegenzin tegen de Roomsche vormen, te gelijk eenen twijfel had opgevat tegen de waarheden, die ze ten grondslag hadden; dat haar geloof daaronder geleden had, en onzeker en weifelend was geworden: een noodlottig maar natuurlijk gevolg van den sluier, dien men ze had omgehangen en waarmede men hare gestalte, tot onherkenbaarheid toe, had vermomd. Men was toenmaals gewoon geworden in de prediking, het Evangelie en deszelfs Goddelijken hoofdpersoon slechts in gelijken, zoo niet lageren rang gesteld te zien, met de zotste overleveringen en hare ongerijmde helden. Maria, het middel, werd eere toegebracht nevens en boven den Heiligen Zoon, wiens geboorte haar had geëerd; Petrus, den leerling, eene niet mindere macht gegeven dan den alleen machtigen Meester! De ergerlijkste Heiligen-sprookjes werden verkondigd, te gelijk met de wonderdaden van den Christus, die nog daarbij als

bedolven werden onder onhandige opsieling; terwijl ze juist zoo diep treffen door haren Goddelijken eenvoud. Paul deed Ottelijne dit verschil opmerken; hij stelde het zuivere woord Gods tegenover de leeringen der menschen; hij plaatste de misvorming naast het wezen, Rome tegenover den eersten Pinksterdag! Toen hij het geloof in hare ziel had hersteld en verlevendigd, predikte hij haar het Christendom: niet juist het Christendom van Luther, zooals de Augsburgsche Belydenis het later tot een stelsel vormde; niet dat van Zwingli, zooals het zich reeds begon te vertoonen — maar het Christendom uit het Evangelie, het Christendom zonder stelsels, het Christendom, dat slechts ééne Heer kent en verder alleen broeders, het Christendom, dat leert, God lief te hebben in eenvoud des harten, met alle overtuiging des verstands en met alle krachten des geloofs, dat denzelfden liefdeplicht gebiedt aan den naaste, dien wij in waarachtige oprechtheid zouden vorderen voor ons, en dat geenen anderen vijand leert haten dan de zonde — dat Christendom, dat voor alle standen is en voor iederen tijd. Want dat is toch wel deszelfs heerlijkste eigenschap, dat het altijd meer gewaardeerd zal worden, naarmate de menschelijke beschaving in kennis vordert en het beter begrijpt; want dat is stompzinnige blindheid, die kinderachtige hoogmoed op wetenschap en vrijgeesterij, die zich verheft boven de openbaring Gods: de meest waarachtig verlichte en de meest helderziende wijze zal ook altijd de beste Christen zijn. In ons Holland ten minste kan men die waarheid bevestigd zien door voorbeelden. Dat Christendom dan, waaruit ieders bevatting putten kan, het Christendom van geloof, hoop en liefde, leeraarde Paul der Hollandsche Jonkvrouw van de 16de eeuw. Hij leeraarde het haar met al de overtuiging, die hij zelf gevoelde, en het werd spoedig begrepen en gewaardeerd door de zachte, naar liefde en hope dorstende ziel der onbevooroordeelde Ottelijne. Niet dat ze in één enkel gesprek zoo groote vorderingen maakte; maar al deze onderwerpen werden door Paul van tijd tot tijd behandeld, tragsgewijze en naar verschillende aanleidingen, zoodat zij reeds op den derden dag uit zich zelve met vrijmoedigheid naar het Evangelie tastte, dat hij haar had aangewezen als de beste bron van elke Godsdienstige kennis. Men

denke niet, dat zij onder dit alles Aernoud vergat; maar zoo zij aan hem dacht, was het nu niet met wroeging; integendeel, toen zij alleen meende toe te geven aan eene luim, kwelde zij zich zelve, omdat zij vreesde hem verdriet te doen om eenen inval; maar hoe beter zij de waarheden begreep, waarnaar ze was begeerig geweest, hoe meer zij voelde te moeten volharden in haar onderzoek, en hoe vaster zij zich overtuigde, dat zij wél deed, en zij begon zich te vleien, dat ook haar geliefde zóó zoude denken. Zijne groote ziel zoude nog sneller dat alles bevatten en liefhebben. Hij had zich geërgerd aan den Lutheraan, ja, maar omdat hij Luther niet kende, dan zooals de monniken hem voorstelden; zijn helder oordeel zoude, bij betere kennis, hoogschatten en vereeren, wat hij nu gispte; het was nu haar plicht geworden, niet slechts om hem eenmaal in te lichten van hetgeen zij voor haar zelve gedaan had, maar ook om te trachten hem over te halen tot hetzelfde onderzoek. Zij gevoelde zich zoo wél bij die nieuwe denkbeelden, dat hij inzonderheid, hij voor allen het eerst, dit geluk met haar deelen moest. Zóózeer verblindde zij zich over den aard van zijn godsdienstig gevoel, dat zij zijne vooroordeelen licht rekende, en zijne onbuigzame vastheid van beginselen als kneedbaar was dacht voor de welsprekendheid van Paul; maar deze, die beter zag, raadde haar ten minste omzichtigheid aan, en geene overijling.

Den derden dag na het verjaringsfeest was Johanna, Reiniersz dochter, op Lauernesse aangekomen. Zij kwam alleen, slechts begeleid van eenen knecht. Eene groote teleurstelling voor Ot-telijne, die zoo vast op Arnoud gerekend had! Een bevel van den Keizerlijken Stadhouder had den nieuwen Hopman ijlings naar Dordrecht teruggeroepen, en hij had slechts zijner zuster den hartelijken groet kunnen opdragen aan zijne bruid. Hij had haar nog daarenboven een vertrouwen geschonken. Voor hij te paard steeg, had hij haar ter zijde genomen, en tot haar gesproken met dien indrukwekkenden ernst, die alleen de zijne was: »Johanna! gij zijt geene vrouw als eene andere; gij zijt van een goed beraad en van een helder doorzicht: mijne bruid beveel ik aan uwe zorg! Op haar Slot is een man gehuisvest,

dien ik wantrouw, die mij vele bekommring baart, een listig verrader, een looze dienaar van leugen en bedrog, een voortplanter van twist en beroerte -- een Lutheraan in het eind!"

Johanna's lippen hadden zich samengetrokken als tot een sarcastischen glimlach, en hare oogen waren begonnen te gloeien. »Die man kan nu reeds vertrokken zijn," had Aernoud vervolgd; »maar zoo hij dáár is, bewaak zijne gangen, voorkom zijn venijn! mijne Ottelijne is flauw in zaken van Godsdienst, en haar geloof is niet sterk. Zuster! mijne bruid zij aanbevolen in uwe hoede!"

Eene verstikkende aandoening had hem belet voort te gaan; maar de hartstochtelijkheid, waarmede zijne gloeiende handen de hare drukten, die twee groote tranen in dat fiere mannen-oog, zeiden genoeg. Johanna had alleen geantwoord: »Aernoud! het is uwe bruid beter in de hoede van God!" en met dit dubbelzinnig antwoord had zij den bekommerden broeder laten wegtrekken.

Bij hare eerste ontmoeting had zich tusschen die vrouw en Ottelijne een band geknoopt, zooals zich meestal eerst langzaam, en na lange kennismaking vormt. Twee omstandigheden hadden daartoe samengeloopen: het vertrouwen van Bakelsze en het boosaardig opzet van Donna Teresia. Wij hebben niet noodig te zeggen, hoe onverdragelijk het voor deze was, Paul zoo diep in de welwillendheid en in de achting der Jonkvrouw te zien deelen; en zij had zich wel voorgenomen een tooneel te veroorzaken, dat aan des Duitschers verblijf een einde zou maken. Zoo Meester Bakelsze kwam, zoude hij alles weten, en de handelwijze zijner geliefde zoude hem niet van de lichtzijde worden voorgesteld: zij zouden twisten, en... de vreemdeling zou de plaats moeten ruimen. Bakelsze kwam niet! Om toch iets te doen, leidde zij de aanstaande schoonzuster bij hare aankomst plotseling in het bidvertrek der Jonkvrouw, waar deze in een vertrouwelijk onderhoud was met den zoon der Hervorming. Een Evangelie en schriften van Luther lagen bij hen; Teresia's glurende oogen hadden dit snel opgemerkt, en zij trok zich terug met zegepraal.

Ottelijne stond op met de linkschheid der verwarring, en liet

een boek van haren schoot vallen, dat geopend bleef liggen. Johanna raapte het snel op, kuste het met hartstocht, en wierp zich toen in de armen der Jonkvrouw met den uitroep: »wij zijn zusters!»

Daarop schielijk een werkje, in hoornen band, te voorschijn halende uit de tasch, die aan eene zilveren keten haar ter zijde hing, reikte zij het Paul over met dit woord: »Zie! dit werk van den Meester is het laatst tot ons gekomen!»

»Van waar? van waar?» vroeg deze met geestdrift.

»Van uit zijn Patmos, zooals hij den Wartburg noemt, bij wijze van beeldspraak!»

»Heilige God! hij is dan gevangen op den Wartburg?»

»Gevangen? Neen, onder de veilige bescherming van den Saksischen Keurvorst. Gij wist dat dan niet!»

»Ik hoorde niets meer van hem, na zijne gewelddadige schaking, waarbij ik tegenwoordig was. Sinds dien tijd heeft onrust over zijn lot mijn hart gefolterd, en alleen de overtuiging, dat het zóó niet met hem eindigen kon, dat God zijne kinderen niet zóó zoude verlaten, hield in mij de hoop opgericht.»

Ottelijne bekwam nog niet van hare verbazing in Aernoud's zuster eene Evangelische te vinden, en eene Evangelische, die zoo moedig en zoo vrij voor haar gevoelen uitkwam tegenover twee menschen, die haar nog zoo vreemd waren. Zij kon niet weten, dat de onrust zelve van haren Aernoud die ont-knooping had voorbereid.

Men denke het in, hoe die menschen nu verder samenstemden!

En nu, werpen wij eenen blik op haar, die wij bij deze enkele handeling reeds zoo zonderling vonden. Ook te gelijk zal ons eenige kennis toekomen van Aernoud's ouderlijk huis.

Volgens de afgesproken regels mocht Johanna schoon zijn, alleen een fantastische smaak kon haar bevallig vinden. Zij had dezelfde scherpe, sterk sprekende trekken van haren broeder, zonder ééne verzachting van vrouwelijke liefelijkheid. Haar groot zwart oog verzengde wie het aanstaarde, en scheen ongeschikt om zich ooit onder het zwart satijn der wimpers

neder te slaan. Daarenboven had deszelfs uitdrukking nog iets onbeschrijflijks, iets, dat meer de belangstelling opwekte dan het welgevallen: eene uitdrukking van diep verholen smart, die niet in berusting was overgegaan. Die pijnlijke uitdrukking van bitterheid zetelde ook rondom de bleeke lippen van haren anders wêlgevormden mond, die zich somtijds krampachtig samenkleemde. Een rusteloos spel der zenuwen bewoog van tijd tot tijd al hare trekken, gelijktijdig of afzonderlijk; maar zelfs ook dit maakte het nog niet zoo bang, haar aan te zien, als wel de schrikwekkende lijkkleur, die er over verspreid lag; het waren toch geene hatelijke hartstochten, die dit gelaat zoo hadden verwrongen en zoo hadden doen verbleeken; maar het moest eene diepe grievē zijn, en eene krenking in de eerste levensvraag der jeugd, die zóó haar kennelijk zegel gegriffeld had op het gelaat van eene jonge vrouw. Het was duidelijk dat hier een paradijs was verwoest, en dat de worm nog leefde, die aan dit levensgeluk knaagde. Nooit echter ontgleed eene klacht dien mond, die toch van veel lijden moest te spreken hebben. Dat was geene berusting, maar trots. Ze wilde niet klagen, waar ze geene hulp kon hopen. De rauwe wonden in haar binnenste pantserde zij met staal, waar een ander naar verzachtende windsels zou hebben omgezien. In deze tweelingzuster van Aernoud verried niets een zweem van zwakheid, zelfs niet hare gestalte, die mannelijker was en krachtiger, dan ooit een vrouw het voor zich zelve zoude kiezen. Wij noemden haar tweelingzuster van Aernoud, zij was het door geboorte, zij was het ook in menigen karaktertrek: dezelfde onbuigzaamheid van gemoed, dezelfde striktheid van beginselen, dezelfde degelijkheid; maar ook dezelfde fierheid van hart, met nog hoogere prikkelbaarheid van gevoel. Slechts was zij vroeg en zwaar beproefd geworden, toen *hij* nog geene smart had gekend; slechts had een diepe, wrange teleurstelling hare ziel doorsneden op het tijdstip, waarin de zijne nog zwelgde in hoop en toekomst. Op Johanna's trotsch, ontvlambaar gemoed was eene beleediging geworpen, die er de uitwerking gedaan had van de nachtvorst op den teēren lentebloesem.

De oude Reinier Bakelsze, hun vader, gestorven in de kracht

van zijn leven, liet zijner weduwe en hare vier kinderen, behalve een vermogen, dat voor eenen burger waarlijk aanzienlijk kon heeten, eene wèl vermaarde trijpfabriek achter, die hij reeds in bloei geërfd had van zijnen vader, en welker voortbrengselen onder den naam van Utrechtsch fluweel, door gansch Vlaanderen en tot in Frankrijk toe gewild waren. Maar nu Reinier zoo plotseling wegstierf, was er niemand dáár, om de leiding dier belangrijke zaak op zich te nemen. Aernoud studeerde toenmaals te Leuven, en hij had daarenboven noch den lust, noch de geschiktheid voor die taak. De jongere broeder zoude daarin wel worden opgeleid; dàn, hij was slechts een knaap. Johanna nam de mannelijke taak in de vaste hand. Zij stelde zich aan het hoofd der onderneming, niet zonder een helder inzien van de tallooze moeielijkheden, waarmede zij zoude te kampen hebben. Zij overwon ze zoo wèl, dat de fabriek bloeide onder haar bestuur, als onder dat van den vader, en zij oogste den dank in van al hare bloedverwanten en de achting van ieder onbaatzuchtig medeburger. In den loop van het eerste jaar, waarin zij de zaken dreef, kwam de tweede zoon van een voornaam Antwerpsch handelshuis zelf te Utrecht belangrijke bestellingen doen. Met de Hollandsche gastvrijheid en de nog slechte inrichting der herbergen, die niet veel beter waren dan taphuizen en badstoven, werd hem huisvesting aangeboden in de woning der weduwe Bakelsze; met een zichtbaar welgevallen nam hij die aan, en werd er spoedig niet anders beschouwd dan als een lid des huisgezins. De Antwerpenaar had eene slanke, mannelijke gestalte, een innemend gelaat, en vergat niet door eenen uitstekend weelderigen en smaakvollen dosch, de voordeelen van zijn uiterlijk nog meer te doen schitteren. Dat zoude toch niet de wijze zijn geweest, om hem Johanna's hart te winnen, zoo niet een fijn begaafde en rijk gesierde geest die vergezeld had, en al de schijn van eene gevoelvolle ziel ze had ondersteund. Nu dit alles het zijne was, of scheen, had hij niet veel kunstenaarijen noodig, om het harts-tochtelijke meisje, dat toen nog in onverwelkte schoonheid pronkte, geheel voor zich te doen ontvlammen. Johanna's hart was het zijne, eer zij zelve nog wist, dat zij het verloren had.

Eerst toen eene bekentenis hem was ontsnapt, begreep zij zich zelve, voelde hem te beminnen met al de innige liefde, die hare gloeiende en sterke ziel omvatten kon. Bij een meisje als Johanna was de gedachte van liefde en-huwelijk dezelfde. Herman Machielsen, de Antwerpenaar, was van een ander gevoelen: hij had gemeend een licht spel te hebben met de deugd van de eenvoudige Stichtsche; een dieper blik in haar karakter echter overtuigde hem van het tegendeel. Een snel opgevat ontwerp van verleiding gaf hij voorzichtig op, maar zag daarom niet af van de voordeelen, die Johanna's genegenheid hem waarborgde. Zijne oudste broeder zoude aan het hoofd staan van zijn vaders handelhuis; hij zelf zag zich dáár slechts eenen tweeden, eenen ondergeschikten rang toebedeeld. Zich in te vleien in de geëerde en degelijke zaken der Bakelszen, onder de bescherming van eene nauwe betrekking zich tot eenen lichter prijs meester te maken van hun vertrouwen en van hunnen eigendom, was een boos en listig uitgedacht plan, dat maar al te goed gelukte. Hij verliet Utrecht met de verzekering van Johanna's toestemming en die harer moeder, zoo zijn vader voor hem eene huwelijks-aanvraag deed. Zij bleef niet lang achterwege; maar zij ging vergezeld van een voorstel, om aan de broeders der aanstaande bruid eenen uitkoop te doen, waardoor de fabriek in handen van Machielsen konde overgaan, die zich te Utrecht zoude nederzetten. Dit aanbod was niet geheel verwerpelijk. Geen der beide broeders had eenige zucht, om de vaderlijke hanteering op te vatten. Alleen om haar niet in de handen van geheel vreemden te zien overgaan, had de wakkere jonkvrouw haar op zich genomen; maar ze voorzag zeer goed, dat er wellicht zwarigheden konden oprijzen, door geene vrouwelijke krachten te tillen of te ontwikkelen. Haar verloofde, de man, die haar echtgenoot zoude zijn, was geen vreemde, was na de broeders het eerst tot de opvolging gerechtigd, en zij zoude alle zorgen voortaan kunnen wegwentelen op hem. Aernoud, de voogden van den jongeren zoon, de moeder; allen hadden vrede met deze schikking; de uitkoop geschiedde tot eenen zeer redelijken prijs, en de Antwerpenaar vestigde zich te Utrecht. Het huis, dat hij ging bewonen, werd opgesierd met al de verfijning der

Vlaamsche weelde, en menige schoone benijdde misschien in het hart de gelukkige, die daarin als bruid, als huisvrouw zoude worden ingeleid. Het gerucht van Johanna's schitterend huwelijk met den rijken Antwerpenaar, dat door gansch Utrecht weêrklonken had, was natuurlijk niet geheel alleen in welwillende ooren opgevangen. Daar waren er velen, die het met gekwetst eigenbelang afkeurden, dat hunne schoone burgeres eenen vreemde de veelbegeerde hand zoude geven, eenen vreemde had ingeleid in het vaderlijk erfgoed. Daar waren anderen, die slechts trotschheid en ijdelheid wilden zien in hare keuze; en al zeiden de monden het niet, de schimpende en hoonende blikken toonden het haar genoeg, als zij ter kerke binnentrad of buitenshuis zich waagde, dat men slechts aan onedele bedoelingen toeschreef, wat inderdaad niets was dan de geheele toewijding van haar hart. Hare fierheid hield nu gelijken gang met de bitterheid der menschen; zij werd nu werkelijk hoogmoedig op een geluk, dat zij vroeger met stille dankbaarheid had genoten. Ondertusschen verliepen er weken en maanden, sinds de fabriek op Machielsen was overgegaan, en nog altijd had deze zijner verloofde de bepaling van den trouwdag niet afgeleid. Haar edel vertrouwen ergerde zich daaraan niet; alleen, zij vond het vreemd, dat hij zoo ongenoodzaakt toefde. Plotseling en vreeselijk werd haar dat vreemde helder. Een zoon van den Schepen Hendrikz, een jongeling, die reeds meermalen pogingen had aangewend om hare liefde te winnen, kwam hare hand vragen. Niet zonder eenigen spot, want zij hield dit zonderlinge aanzoek voor eene onhandige jokkernij, vroeg zij hem, of hij dan de éénige in Utrecht was, die niet wist, dat zij haar woord had gegeven aan Machielsen, en weldra zijne bruid, zijne echtgenoot zoude zijn. »Ik heb dat geweten, Juffer Johanna!» antwoordde hij; »maar nu weet ik ook, dat gij met hem gebroken hebt, dat hij eene andere hijlikt, en dat gij weder zoo vrij zijt als gij altijd hadt moeten zijn, om eenen eigen medeburger gelukkig te maken.» Met een trotsch, ongeloovig glimlachje had zij gezegd: »gij raaskalt.» Maar hij weder: »neen, edele Johanna! ik raaskal niet. Zoo waarachtig St. Maarten ons een trouwe patroon zal zijn, zoo waarachtig is het, dat Herman Machielsen gisteren

mijne eigene zuster tot vrouwe heeft gevraagd, en zelfs mij vrijheid gegeven heeft om tot u te gaan; en gij zijt het geweest, die hem hebt afgezegd: en tot bewijs van de waarheid heeft hij den penning, dien hij om den hals droeg, geruild tegen den mijnen, mij vergunnende alzoo zijne bruid als de mijne te werven." Men denke zich Johanna, en men denke zich eene grievende als deze! Zelfs onder dien verpletterenden slag behield zij nog de tegenwoordigheid van geest, om haar ongeluk van de zijde op te vatten, waarbij hare vrouwelijke fierheid voor het oog van anderen het minst gekwetst werd: met eene bedaardheid, die eenen storm van hartstochten oversluisde, stemde zij toe, dat zij Machielsen had afgewezen, gelijk zij nu ook dit nieuwe voorstel niet aannam, omdat zij wenschte ongehuwd te blijven. Met dit antwoord zond zij hem heen, en verviel geruimen tijd als in wezenloosheid; maar toen zij zich daaruit ophief, sprak zij, met fonkelende oogen en gloeiende wangen: »Het zal niet gezegd worden, dat Johanna zwak was, om de laagheid van eenen man. Niemand zal weten, dat ik lijde." Ook verborg zij nog de waarheid voor hare naaste verwanten, en eerst nadat ze een lang en folterend gesprek met Herman had doorgestaan, een gesprek, waarin zij zich overtuigde van de weinige liefde, die hij haar had toegedragen, van de losse koelheid, waarmede hij haar verliet, en van de opzettelijke list, waarmede hij haar had bedrogen, eerst toen zeide zij het den haren, dat Machielsen haren echtgenoot niet worden zou. Zij maakte gebruik van de éénige kans, die deze haar liet, om haar vrouwelijk eergevoel te redden; zij nam den schijn aan van zelve dien knoop te hebben losgewrongen. Maar wat zegt de schijn, als het gekrenkte hart de diepe, wrange waarheid voor altijd blijft omvatten! Het is een zoo zwakke troost voor den zieke, de menigte in de logenachtige meening te zien, dat hij zich wél bevindt. En zoo de lieden, bij wie ze bekend was, meenden, dat Johanna niet leed, dichtten zij haar des te eerder menige ondeugd toe, en menige hardheid, en menige wispelturige luim, als oorzaak van het gebeurde, en de nijd en de wangunst en de laster staken de hoofden op en wapenden de angels der tongen tegen de arme onschuldige, die zonder dat, reeds zooveel te dragen had. Ook zelfs de dubbel-

zinnige troost der wrake was haar ontzegd: zij had zich zelve prijsgegeven, zoo haar broeder Aernoud of iemand der haren eene vergelding had gezocht voor het listige indringen in hunne zaak. Dit juist had de Antwerpenaar begrepen en gewild. Ook bood hij met koele onbeschaamdheid, en alsof het eene gewone handelszaak betrof, nog eene vrij middelmatige som, om de fabriek nu evenwel geheel als de zijne te houden. Met overleg der haren, nam vrouw Bakelsze die aan. Men wenschte niet lang met dezen man te onderhandelen: hij was nu toch eenmaal bekend met al de bronnen van toevoer en uitvoer; hij was ingewijd in al de uitkomsten en winsten; al de werklieden had hij voor zich weten te winnen; al de handelsvrienden der Bakelszen waren de zijnen geworden, en daarenboven de Schepen, wiens dochter nu werkelijk zijne bruid was, zoude hem al de macht van zijnen invloed gehandhaafd hebben in de zaak. Toen men had aangenomen, scheen alles afgedaan; maar op Johanna's fier en licht ontvlambaar gemoed was deze hatelijke krenking neêrgevallen als ziedend lood in eene geopende ader. Nooit had zij geschreid, nooit een woord geuit, dat lijden verried; maar ook had men haar nooit meer zien lachen. Zij was slechts nog trotscher geworden jegens anderen, en nog harder voor haar zelve. Al hare bitterheid sloot zij in zich zelve op. Maar het was wel te vermoeden, dat zij de menschen haatte; dat haar de achting en de liefde van allen onverschillig waren geworden, nu zij de achting en de liefde van eenen enkele niet had kunnen behouden; dat haar geloof aan alle anderen verloren was, omdat een enkele zijn spel had gespeeld met haar goed vertrouwen. Nooit was haar koninklijk hart recht te huis geweest in de burgerlijke woning der moeder: nu scheen zij met lichaam en ziel daarin eene vreemde. Zij stiet zich aan alles, en allen stieten zich aan haar. Zij was als een dorrende hulst in het midden van eenen vroolijken bloemtuint; als een overgebleven toren van een verwoest dorp, sterk en hoog, maar droef en eenzaam. Eene ziel als de hare zoude zich in onze dagen misschien hebben uitgestort in sombere wanhoopspoëzie, of zich van de wezenlijkheid verwijderd, door de verbeeldingskracht wild laten rondspelen in het ruime rijk der

idealen, door klanken en zeepbellen in één woord, maar toch klanken en zeepbellen, die afleiden en verpoezen, en die misschien menig arm hart voor breken hebben bewaard. Johanna werd dichteres noch schrijfster, maar zij deed eenen stap, waartoe in hare dagen meer moed en meer heenzien over vooroordeelen noodig was, dan nu om papier te kleuren met inkt: zij werd eene dochter van Luther's leere. Hoe, en bij welke gelegenheid zij reeds in 1520 in gemeenschap kon treden tot den kleinen kring der hervormingsgezinden, blijve mijnen lezers nog vooreerst een geheim; gelijk het ook hare moeder en verwanten een geheim bleef, waarom zij, na eenen langen uitstap naar Woerden, van dáár teruggekomen was, wel zachter, wel deemoediger, wel minder bits, wel meer goedaardig, maar tevens zoo zichtbaar lijdend, zoo ontrustend bleek, zoo onherkenbaar veranderd in haar uiterlijk. Zeker is het, dat zij op Luther's woord: »onderzoek de Schriften!» het Evangelie geopend had, om er troost uit op te vangen, een troost, die heden onder het bereik ligt van iederen lijdende, maar dien deze dikwerf vergeten, tot hunne waarachtige schade vergeten, daarin te zoeken.

Met haren tweelingbroeder, die nu te Utrecht was teruggekomen en die op de Leuvensche Hoogeschool vertoefd had, om er eenige wetenschappelijke kennis op te doen, zonder bepaald naar eenen graad te staan, was Johanna innig vertrouwd geworden. Op een enkel geheim na, *dat* van hare toetreding tot het nieuwe geloof, zooals men het toen vrij oneigenlijk noemde, liet zij hem lezen in het diepste van haar hart, gelijk hij haar te lezen gaf in het zijne. Zijne liefde tot de Hooggeboren Jonkvrouw Ottelijne wist zij het eerst; maar zij ook was het, die het meest hem deed wantrouwen aan medegevoel, die met angstige zorg het klimmen van zijnen hartstocht zocht af te weren, die altijd het langst aan de waarheid van zijn geluk bleef twijfelen: de arme had immers zelve zoozeer het bittere van de teleurstelling gekend; zij had zoozeer het geloof verloren aan de verzekeringen van anderen! zij vreesde zoozeer voor haars broeders nog sterker gespannen verwachting de jammerlijke verplettering der verijdeling, voor zijn even vurig kloppend hart de grieven van

een koud verscheuren, voor zijnen forskeren mannelijken trots het bittere der vernedering. Zij onttooverde hem liever vooruit zijnen afgod, dan dat zij dien eens als eene verworgende slang tegen hem zoude zien opstaan; maar Aernoud's ziel had mogen huiveren voor den zwarten jammerspiegel, dien zij hem altijd voorhield, zijne liefde bleef gelooven en hopen, trots welgemeende waarschuwing en eigen diep geworteld vooroordeel, trots dien anders zonderlingen angst, die hem onder Ottelijne's sprekendste liefdeblijken de borst beklemden en de keel toekneep, als bij eene bange voorspelling van onheil en lijden. Ook had hij lang, zeer lang gearzeld, eer hij zich had overgegeven aan eigenlijke hoop, en zeer lang had hij willens niet verstaan, wat de zachte schoone hem met zoo roerend eene liefde trachtte duidelijk te maken. Zelfs nog te midden van zijn geluk was hij er schuw voor, en betwijfelde het somtijds, en dát juist gaf hem die stroefheid, dat weinig aanvallige, dat mijne lezeressen misschien reeds in hem misprezen hebben. Ik vrees zelfs zeer, dat ze mijnen Aernoud eene stijve en harde figuur zullen vinden, en ik heb een weinig de bewustheid, dat ik haar daarin heb voortgeholpen. En toch mag ik haar niet stijven in zulk een vooroordeel tegen hem. Hij kon niet anders handelen, hij moest niet anders zijn. Als burger moest hij den adellijken trots wantrouwen, als man moest de hoogheid der vrouw hem beleedigen; eene angstige zorg voor zijne rechten moest hem de hare meer doen achterzetten, dan zoo zij zijne gelijke ware geweest, of de lagere, die hij tot zich had opgeheven. Als broeder van Johanna had hij eene reden te meer, om zich te hoeden voor de klip des gevoels. Ieder toegeven van Bakelsze tegenover de Bisschoppelijke niet kon laagheid schijnen, moest hem vernedering zijn in zijn eigen oog. De inschikkelijkheid der liefde, die geenen wil kent dan dien van de aangebedene, die gewillige dienstvaardigheid, die voorkomt en die de gedachten raadt, moest *hij* wachten van *haar*, kon *zij* niet eischen van *hem*, ofschoon hij haar liefhad meer dan een van hen, die slaven zijn in de dagen van den hartstocht, om misschien, God wete en straffe het! na de bekoeling van den hartstocht, tirannen te zijn van de kortstondige heerscheres.

Niet alzo onzen Aernoud. Ottelijne's wenschen zouden altijd bevelen zijn voor hem, zoo zij slechts eerst geheel de zijne was, zoo het niet meer aan haar, noch aan iemand zoude staan, zijne bedoeling te misduiden, zoo slechts niet zijne toegevendheid zwakheid kon heeten, of de lage kuiperij van den burgerzoon, die bedelt om eene adellijke hand. Zoodra haar lot geheel zou afhangen van hem, zoude geen rimpel van zijn voorhoofd een wolkje brengen op het hare; dan zou hij buigen voor de buigzame, en zacht zijn voor de zachte; dan zou zij eerst recht weten, welk eenen schat van liefde hij voor haar had verborgen en weggelegd, zij, die reeds zoo gelukkig was bij het deel, dat hij haar toonde. Men ziet het, het was die strijd van zijnen hartstocht tegen zijne fierheid, welke hem weinig beminnelijk maakte en hem die gedwongenheid gaf, waardoor hij kon worden miskend en waarvoor wij in zijnen naam vergeving vragen.

Men ziet, hij had goede voornemens; het is van goede voornemens jammer, dat het niet altijd in onze macht staat ze uit te voeren.

VIII.

Uitkomsten.

Dordrecht, de oude wijdingsstad van Hollands Graven, reeds zoo woelig en bloeiend door haren handel, door haar kostbaar privilegie, dat haar ter gedwongen marktplaats schiep van zoovele koopgoederen, onbepaald in menigte en in soort; door hare ligging op vier rivieren, die waren als vier milde armen, welke niet ophielden, haar schatten en overvloed toe te reiken. — Dordrecht was nu meer woelig en levendig dan ooit. Maar het was nu krijgsgewoel, dat zich mengde tusschen de bedrijvigheid van den handel; het waren pieken en hellebaarden, die heenglinsterden door het touwwerk der schepen. Het was niet alleen van de spichtige masttoppen der vreedzame binnenvaarders, dat kleurrijke wimpels heen en weder wiegelden; ook breede vaandels, met Grafelijke kleuren en sierlijke stedewapens, schitterden hier onder. En mannen met vuurroeren en haakbussen drongen zich tusschen de kooplieden, en de stem van eenen bevelvoerenden rotmeester of vaandrig liet zich luide hooren tusschen het dingen en veilen der handelenden, of tusschen het blaten en loeien der levende koopwaar. Dat krijgsumoer echter scheen niemand te verwonderen of te ontrusten; de burgers van Dordrecht, anders zoo angstig wakende over hunne rechten, schenen zich ditmaal niet te ergeren aan die gewapenden, die men invoerde in hunne stad. Want het waren de steden en dorpen van Zuid-Holland, die hunne nieuw geworven en uitgeruste soldeniers heen zonden naar de Hoofdstad van Zuid-Holland, ter monste-

ring en regeling, en het gansche vaandel was nu hier bijeen onder bevel van zijnen Hopman, Meester Aernoud Reiniersz Bakelsze. Er lag zeker iets stuitends in, dat een Utrechenaar bevel zoude voeren over Hollandsche mannen; maar de Dordtenaars hadden zich sedert de herstelling van Meester Floris Oem, den moedigen voorstander hunner rechten, menige bitterder grieve van Graaf Karel willen getroosten. Ook had de Baljuw den nieuwen Hopman met veel heuschheid eene oefeningsplaats voor zijne manschappen aangewezen, en daarnevens hem zelve voor eenen billijken prijs eene woning afgestaan; want volgens de Grafelijke ordonnantie moest de bevelhebber zijn verblijf houden binnen de Hoofdplaats van Zuid-Holland, een bevel, waaraan het evenwel niet noodig was zich voor altijd strikt te houden, daar, in tijden van rust, de troepen zelve alleen op bestemde dagen bijeenkwamen, en verder als tot het burgerlijke terugkeerden, terwijl dus ook de *Capiteijnen* hunnensweegs konden gaan; slechts in de oogenblikken van nood en werkzaamheid zouden ze allen moeten heentrekken, waar 's Lands bescherming hen riep.

In eene binnenkamer van zijne woning, deftig genoeg gemeubeld naar aanzien van de zeldzame gelegenheden, waarbij hij er zich zoude ophouden, zat Aernoud. Was het de somberheid, die in het vertrek heerschte, en die, behalve door de kleine in lood gevatte ruiten en de lichtwerende luifel aan den voorgevel, ook nog bevorderd werd door het donkere beschot van gebruind eikenhout, die op hem terugwerkte, of wel eene eigene naargeestige stemming des gemoeds? Wij weten het niet juist, maar zeker is het, dat hij niet vroolijk was. Hij zat dáár in eene vrij lustelooze houding; de beide handen steunden hem het hoofd, en slechts van tijd tot tijd nam hij als in verstrooiing eene teug uit den tinnen beker, die vóór hem stond. Hij scheen in diepe gedachten verzonken; maar het waren geene blijmoedige gedachten, want iets verdrietigs en kwijnends lag als een ontsierend waas op zijn mannelijk schoon gelaat. Slechts bij tusschenpoozen verhelderde zich zijn oog en kleurde een glimp van genoegens zijne wangen hooger. Het was dán, als hij met een innig welgevallen had nedergezien op eene kostbare sjerp

van zware zijde, met kunstig borduurwerk versierd, die vóór hem lag op de tafel, en met welker gouden franjes hij speelde. Maar weder werd zijn blik somber, als die op het ontrolde perkament viel daarnevens, en het scheen dan alsof de ruime lederen armstoel hem te eng werd. Dan las en herlas hij menige zinsnede daaruit, terwijl hij heen en weder liep, als iemand, die door de beweging van het lichaam de onrust der ziel wil doen bedaren. »Mijn Aernoud; gij zult hier veel veranderd vinden. Uwe kloeke zuster en mijne eigene conscientie geven mij hoop, dat gij goed zult noemen en oorbaar vinden, wat hier geschied is!» Deze woorden vooral herhaalde hij vele malen in korte minuten, altijd denkende op dat *veranderd*, en dan plotseling sprekende met eene schielijke uitbarsting van drift: Verandering! waartoe verandering, Ottelijne? het was immers alles goed in uw huis zooals passend was voor uwen stand. Meest raakt men aan het slechtste deel met veranderingen, verbeterde de oude kwalen, om zich in nieuwe te steken, die veel moeizamer te dragen zijn.”

»Jonkvrouwe mijne, en welbeminde! wat mogen dat zijn voor zonderlingheden, waarvan gij bij dit schrijven spreekt, en zoo ernstiglijk? Zoo niet Johanna, mijne zuster, bij u was, en de gedachte zaken *goed* had genoemd, ik zoude in nog heftiger onrust zijn, denkende op den verleider.”

En toen hij, na zulk een luchtgeven, zich weder scheen te hebben gerustgesteld, hernam hij meer kalm: »En waarom zoude ik mij zelve kwellen, voorbariglijk betichtende de onnoozelheid! Deze vreeze, de onverklaarlijke angst, die op mij gevallen is, als een nevel op den blijden dag, is zonder andere oorzaak dan mijn verlangen naar haar, dan de lust, om van hare zoete lipkens gerustheid te kussen, en de zekerheid, dat ik haar niet zien zal in vele dagen, die zwaar zullen zijn om te dragen! Klagelijke bruijom, die ik ben! onzure boeien, die mij kluisteren aan dit vaandel, dezen dag en nog die anderen, tot na de groote monsterring te 's Hage. Ik ben een vrij man en toch gevangen: zie, zóó bindt een eed, een plicht; en waarlijk, ik dwaal reeds, vergetende den mijnen, die mij daar buiten roept.”

En snel, als wilde hij in beweging en in bedrijvigheid de verlichting zoeken, die hem de eenzaamheid niet bracht, verliet hij het vertrek, snelde den engen gang door, die het scheidde van het duistere voorhuis, rukte de huisdeur open en kwam toen op het pleintje, waar een gedeelte zijner manschap zich in den wapenhandel oefende, onder den lommer van frissche lindeboomen, die hen beschaduwden tegen de middaghitte. Het waren jonge of nieuw geworven voetknechten, wier onhandigheid bij de krijgsoefeningen nog tot menig kluchtig tooneel aanleiding gaf, en zelfs al waren zij die geheel meester, zoo moesten ze nog een vrij onordelijk hoopje uitmaken, in vergelijking ten minste van de wiskundige geregeldheid onzer hedendaagsche troepen. Om zich hiervan te overtuigen, leze men de Grafelijke ordonnantie, waarbij tot hun aanzijn besloten werd, en waarin onder anderen voorkomt: »Item soo zullen sij hebben eenen Duitschen degen ofte koerde ende eenen bosche voor dengenen, die daer mede omme kunnen gaen, en voor dengene die met geen bosche omme en kunnen gaen, zal men leveren een spietse, van achttien voeten ofte eene hellebaertse welck geweer sulcx gedeeld zal worden, dat onder alle Vaentgen wesen sal die minste helft hantbusschen, en van de andere helft die twee deelen spietsen, en de reste hellebaertsen of slachswaerden, enz.»

Op het oogenblik, waarin hun Hopman zich aan hen vertoonde, schenen deze soldeniers zich echter weinig te bekommeren om het doel, waartoe ze waren samengeroepen, want ze stonden in ongeordende groepen bijeen, schaterend van lachen en onder een drok en luid gevoerd gesprek; terwijl een jong, fijn mannetje, hun vaandrig, zich te vergeefs bemoeide om hem tot eenen zweem van krijgstucht terug te brengen.

»Wat beteekent dit gekal en waarom vervult niet ieder zijn plicht?» vroeg Aernoud, hen naderende.

»Omdat deze mannen zijn roekelooze onverlaten, die meer hun vermaak vinden in te kwellen eenen dienstknecht des Heeren, dan te doen wat hun is opgelegd,» sprak een monnik, die zich nu eerst vrijgelaten zag door den dartelen hoop, welke hem

tot een voorwerp van hunne scherts scheen te hebben genomen. Hopman Bakelsze, anders zoo weinig de persoon om vragen te doen zonder antwoord te eischen, scheen de zijnen nu plotseling vergeten te hebben, en evenzeer scheen hij des monniks klacht te verstaan noch te begrijpen; maar snel, en alsof alleen diens gestalte op hem die vreemde uitwerking deed, liep hij op hem toe, greep hem bij eene der wijde mouwen van zijne pij en riep met hartstocht: »Gij komt van haar? Is daar ginder onheil? Is zij ziek? Zendt zij u tot mij?»

»Neen, Meester Aernoud!» hernam nu de monnik, om zijne bekendheid met hunnen Hopman trotsch op de manschappen ziende, »neen, uwe Jonkvrouw is niet kwalijk, ten minste niet naar het lichaam. Ook is zij het niet, die mij tot u zendt: Slechts heeft zij mij verdreven uit haar huis! weggejaagd! mij, haren biechtvader!»

»Wij konden het licht denken, dat het een verloopen monnik was,» riepen de soldeniers zegepralende.

»Anders was hij geen zoopje komen vragen bij ons,» voegde een ander er bij.

»Neen, verdorven krijgsknechten! die erger zijt dan de Romeinsche, die de wacht hielden bij het Heilige Kruis,» schreeuwde pater Luciaan, »neen, niet verloopen, maar alleen een zulke die heeft moeten ruimen voor eenen verdoemelijken ketterpreker!—Ja, Meester Reiniersz, zie mij niet aan met zoo woeste oogen. De Jonkvrouw heeft haar huis en hart geopend voor de ketterische volgers van den Wittenbergschen Augustijner, drijvende verfoeilijke gemeenschap met hen, zoodat ik, als een vroom...»

»Onhebbelijke paap!» borst Aernoud uit, »gij bezondigt uwe ziele, lasterende de onnoozelheid! De Jonkvrouw, die gij meent, is rein en vroom onder allen! Zij *moet* het zijn, hoort gij, zij *moet*! en u, u heeft ze verjaagd uit haar huis, omdat gij haar hebt geërgerd met de zonde der onmatigheid, en nu, nuchter geworden zijnde, dicht gij logens en lasteringen, om u zelven vrij te pleiten, als altijd schavuiten doen.»

»Neen, Heer Hopman! ik spreek geene logens,» hernam Pater Luciaan, ontzet door het flinkerend en dreigend oog, dat op hem gericht was. »Zoo waarachtig ik de drie geloften heb

afgelegd, zoo waarachtig is Ottelijne van Lauernesse de medegenoot der Lutheranen!"

»Genoeg," riep Aernoud, geweldig bevende en verbleekende als een die sterft, »kom met mij!" en daarbij sleurde hij den Pater met zich voort, in zijn huis. Een lang gesprek volgde, indien men gesprek kan noemen akelig wanhopende uitroepingen ter eenere zijde en lange alleenspraken ter andere.

En eindelijk hoorde zich Berthold, des Hopmans eigen bediende, binnen roepen.

En toen hij het vertrek intrad, vond hij zijnen meester neêr-zitten in den armstoel als een wezenlooze, en het was alsof kramptrekkingen die forsche gestalte deden schudden, en die gelaatsspieren akelig verwrongen, en een brief en een sluier lagen verscheurd nevens hem, en Berthold trad bleek van schrik achteruit, en wreef zich de oogen als wilde hij ze verhelderen, en riep toen onwillekeurig en in ontzetting: »mijn God! *HIJ schreit!*" En de monnik had zich dicht in eenen hoek gedrongen, en stond die geweldige gemoedsaandoening aan te staren met zooveel angst, als wachtte hij zelf een vonnis van die tril-lende lippen.

»Mijn paard !....." was Aernoud's kort bevel aan zijnen knecht.

En toen deze, ijlings gehoorzamende, het dier gezadeld had voorgebracht, schoot Aernoud, zonder een woord te spreken, of zich om den bevenden Pater te bekommeren, dezen voorbij, en steeg te paard en rende weg, zelfs zonder den vaandrig, die hem opwachtte en die hem vragend aanzag, eene opheldering gegeven te hebben.

.

Een zacht avondrood wierp den terugschijn van zijn vluchtig purper door de ronde gekleurde glasschijven in het gewone huisvertrek der Jonkvrouw van Lauernesse.

Zij zelve zat dicht bij een der hooge boogvensters. Haar stoel en de tafel, die zij gebruikte, geplaatst op eene kleine estrade, ruim een half voet boven den vloer van het vertrek, lieten haar toe, zonder op te staan, somwijlen eenen blik te werpen

op de frissche lindeboomen van het vóórplein, en op het lieve landschap, dat zich ver achter hen uitbreidde voor haar oog. Zij was alleen. Zij genoot die stilte der eenzaamheid met een boek. Daar waren toch oogenblikken, waarin zij niet las. Dan boog zij haar fraai gevormd voorhoofd neer in de kleine blanke hand. En dan sloeg zij haar boek dicht, dat toch niet onverdeeld hare aandacht scheen te kunnen boeien.

»In trouwe, het moet zonde zijn zóó te lezen in dit kostelijk schrift, zoo vol nutte lessen ter zaligheid, en van zoo vroom eenen man,» sprak zij voor zich neder ziende; »slechts half mijn hart is daar heden bij!» En wel had ze gelijk. Wel waarlijk was het hart der lieve bruid bij den innig geliefden bruidegom, die nu haar geschenk (de sjerp) moest ontvangen hebben met hare brieven: zóó traag kon haar bode niet geweest zijn, dat ze niet nu reeds in zijne handen waren: En hoe konden ze opgenomen zijn! Wat mocht haar Reiniersz denken van het raadselachtige, dat zij er met opzet in gelegd had, als om hem voor te bereiden op wat hij toch weten moest, als om ten minste eenen eersten stap te doen tot de bekentenis, die zij meende, dat haar nu maar alleen zwaar zou vallen, omdat ze zoo lang reeds gezwegen had. Innig griefde haar nu de vroegere onoprechtheid: het ware dan nu gedaan geweest, het had haar zeker zoo menige onrust bespaard, en hem wellicht oogenblikken van ontevredenheid. Zij zoude nu lager staan in zijne achting, hij konde hare achterhoudendheid berispen en hare oprechtheid verdenken. Zij zoude voor hem hebben te blozen — maar hij zoude dat blokje weggukken, met hare tranen van berouw, en dan, dan zoude alles weder zijn als te voren; en dat zoude spoedig wezen, want de bruidsweken liepen al vast ten einde en binnen weinige dagen moest hij dáár zijn.

Goede Ottelijne; zij stelde zich haren Aernoud voor, zooals zij hem *wilde*, en niet zoo als hij *was*. Zij vergat, dat de vrees voor zijne grondbeginselen, voor zijne vooringenomenheid met wat zij niet achtte, haar het eerst genoopt had tot het verbergen van eene gedachte; zij vergat, dat ze nu zeer ver gegaan was op dat pad, waarvan zij het had geweten, dat hij de eerste schrede niet kon goedkeuren; zij vergat, dat er nog iets anders

tusschen hen lag, dan het verholen houden van eene luim, die ze had ingewilligd; zij dacht er niet aan, dat van den hoogen muur, dien zij tusschen zich en hem had opgericht, zij zelve geen enkelen steen zou willen afbreken, terwijl *hij* misschien de gansche inpuinstorting eischen zoude: met één woord, zij vergat, dat zij Evangelische was geworden en dat hij nog een Roomsche was; of liever, als zij er aan dacht, meende zij, dat de klove niet zoo heel groot kon zijn: dat zij zelve wel het nieuwe denkbeeld zoo gemakkelijk aangenomen had voor het oude, waarom ook niet haar Aernoud, haar ernstige, vrome Aernoud! Zij, die geen vooroordeel had af te leggen gehad, kende nog niet de kracht van eene vooringenomenheid. En zelfs al wilde hij geene schrede voorwaarts, terwijl zij niet terugwaarts zoude gaan, kon dat immers geen beletsel zijn voor hunne goede verstandhouding! ieder zoude denken en doen naar zijne overtuiging. De lieve, die slechts had te beminnen, wist nog niet, dat het vuur van Godsdienstijver ook nog eene tweede vlam kon hebben, den Godsdienstvaat! Dat zelfs bij dit alles haar geest zich niet gansch kon bepalen bij Luther's *Babylonische gevangenis der Kerke*, en dat zij dien vaak met bezorgheid liet afdwalen op den geliefde, was toch een wel natuurlijk verschijnsel; zelfs ook, dat ze, toen een luid gerucht zich hooren deed op het vóórplein, vooringenomen als ze was met het denken aan hem, schielijk en als bij ingeving uitriep: »dat moet hij zijn!» snel en vol innig verlangen opsprong uit den zetel, en zich plaatste in de breede vensternis, om beter te kunnen neerzien op wat daar beneden voorviel en of het radend instinct der liefde ook juist had gegist. De mollige hals in sierlijke ronding voorovergebogen, het voorhoofd gedrukt tegen de vensterschijven, stond zij dáár. Neen, het was geene hoop geweest, die verijdeld werd; geene gissing, die uitliep op bedrog: het was waarlijk eene voorwetendheid der sympathie. De ruiter, die zoo onstuimig afsprong van dat ros, die de teugels zoo driftig toewierp aan den toegesnelden stalknecht, die zich met ijrende vaart voortspoedde naar het huis, was waarlijk haar Aernoud, wiens verlangen hem zóó tot haar dreef; zij wilde hem den kleinen afstand, die hen nog scheidde, besparen. Zij

ook wilde hem toonen, dat geene mindere zucht haar tot hem trok, en ziet, hoe vaardig ook zij hem te gemoet wil, eer zij de deur van haar vertrek heeft bereikt, vliegt de geliefde die binnen, die geliefde, dien de hartstocht tot nog sterker spoed heeft voortgejaagd! Sidderend van vreugde en hoog blozend van verrassing, wil zij zich neerwerpen aan zijne trouwe borst... maar zie... een koud en afwerend gebaar drijft haar terug... ook hij zelf wijkt twee schreden achterwaarts, strak en dreigend staat zijn oog en schiet brandende blikken op haar; maar het was een andere gloed dan die der liefde. Op zijn voorhoofd, dat, evenals zijn gelaat, gloeit van sterke inspanning, trekken zich diepe rimpels. Wild en ordeloos hangt hem het haar, en zijn mond spreekt haastig, maar met zonderlinge klem: Aanhoor eerst, Mejonkvrouw! Een woord van ernst.

Nooit viel eene blijder hoop sneller tot harder teleurstelling terug, dan Ottelijne's hoop, toen zij zich zóó zag weggeweerd uit de armen van den geliefde; toen ze haren Aernoud zoo koel vond en zoo hard, hem, dien ze zoo vurig minnend zich had gedacht! Ook zonk ze bijna in één van schrik; zij kon niet zoo snel hare gedachten verzamelen, om er eene oorzaak voor uit te vinden; het duizelde haar in het hoofd, en zij begreep slechts onzeker, dat het iets vreeselijks moest zijn, dat was gebeurd, of nog moest voorvallen. Eer zij het zelve wist, had Reiniersz woord haar naar haren armstoel teruggevoerd. Zijnen hoed, welks prachtige vederen geknakt waren van den wind en den snellen rit, wierp hij verre van zich op hare tafel; daarna plaatste hij zich vóór haar, de armen over de borst gekruist, het felle lynxoog onuitstaanbaar scherp op haar gericht, en toen sprak hij haar aan met eene stem, waarin hij vastheid wilde leggen en kalmte, maar die bij tusschenpoozen beefde. Iedere zijner bewegingen, ook de onverschilligste, had iets dat vrees aanjoeg, want hij was verschrikkelijk in die houding; maar toch, bij die vrees eischte hij eenen tol van medelijden, want het was hem aan te zien, dat hij veel leed. Iedere trek van zijn gelaat verried eenen innigen, folterenden angst, en zijn hartstochtelijk hijgen naar antwoord moest verwoestend zijn voor ziels- en lichaamskracht beide.

»Men heeft mij gezegd... Pater Luciaan was het... (moge hij gelasterd hebben!), dat gij den Lutheraan!... Paul!... den man van Wittenberg, niet slechts geherbergd hebt, zooals passend was naar den eisch der gastvrijheid, maar hem ook hebt gegund uwe vriendschap en gul vertrouwen, hem raadplegende over de belangen uwer ziel, aandacht verleenende aan zijne woorden en naar zijnen raad handelende in alle dingen; het geloof en den Godsdienst betreffende — is dat waar, Ottelijne?»

Als een gruwzame schok, als een bliksemstraal, die verplettert, terwijl hij verlicht, ging die vraag der Jonkvrouw door de ziel; zij begreep nu alles! maar zij voelde nu ook het woord niet te weten, dat machtig was den hartstochtelijken toorn te ontwapenen van den geliefden man, die zich zoo plotseling voor haar stelde als geloofsrechter. Dáárop was zij niet voorbereid; zij had gehoopt zelve het eerst te kunnen spreken, zelve te kunnen verhalen en al sprekende met een vleiend woord hare zaak te bepleiten, zij had er niet op gerekend te moeten antwoorden; zij wist geen woord tot zelfverdediging zij wist niets, dan dat zij zich niet weer wilde verloochenen, en dat er nu waarheid geëischt werd. Ook was het schuw en zacht, en met een gebogen hoofd, dat ze stamelde:

»Ja, Aernoud! *dat is waar!*»

Hij kromp inéén, als iemand, wien een dolk door het hart gaat. En daarna zich opheffende, vroeg hij weder, met nog bleeker lippen, en op nog somberder toon:

»Is het verder waar, dat gij, vergetende en gering achtende de verordeningen der Kerk, geleefd hebt, en nog leeft, in gemeenschap met den uitgebannen ketter, lezende en psalmzinnende met hem uit verboden boeken en schriften, ondanks de tegenbeden en vermaningen desgenen, wien uwe ziele was toevertrouwd? En dat gij, voortgaande, u hebt beleden te zijn zijne voorstandster en medegenoot, leenende hem uwe heilige kapelle, aan de H. Moeder Gods gewijd, en den predikstoel, die daarin is, om dááraf te prediken de roekeloze doolleere Luther's, en daarin toelatende allen, die zich voegden met hem, uw huis openende tot de geheime en vloekwaarde bijeenkomsten der Evangelischen; zulks dat Vader Luciaan, als een

vroom Christen en een gehoorzaam dienaar der Kerk, niet kunnende door zijn vermanen en voorbeeld u aftrekken van deze dolingen, de plaats heeft moeten ruimen, schuwende uw dak? Zeg, Ottelijne! is dat ook waar?"

En zij antwoordde weder: »Ja, Aernoud! dat is ook waar!" daar dit het éénige was, wat zij uitspreken *konde*; want de zonderlinge kalmte, waartoe hij zich dwong, te midden van zijnen ziedenden hartstocht, de smartelijke nadruk, dien hij legde in ieder woord, de opzettelijke langzaamheid, waarmede hij zijn haastige drift pijnde de volzinnen uit te spreken, waren haar als de aanwijzing van een bepaald besluit.

En zij wist, wat dat was! een besluit van haren Aernoud.

Voor een oogenblik kwam de gedachte in haar op, om neer te vallen aan zijne voeten, vergeving smeekende, en afwending van wat hij voorhad; maar hij scheen die gedachte te raden, en zijn blik en eene snelle beweging hielden haar terug, en als door betoovering geketend bleef ze neerzitten, om nog te hooren, en weder te antwoorden.

»Afschuwelijk en doemenswaardig zijn die dolingen, Ottelijne!" vervolgde hij: »maar de tijd der verwijtingen is niet meer dáár. Ik hope, en daartoe helpe u God en alle Heiligen! dat het slechts dolingen zijn, en niet een boos en hardnekkig opzet, waarin ge volharden blijft. Daarom, antwoord nog op dit ééne; maar antwoordt niet lichtvaardig en snellijk, zooals daar even, toen slechts uwe tong te beslissen had tusschen logen of waarheid; antwoord mij na rijp beraad, na goed overleg van het verstand, na zelfbeproeving; antwoord mij als gold uwe keuze uw en mijn geluk hier op aarde, en het uwe voor de eeuwigheid. Want waarlijk, dat zal zoo zijn. Zult gij zóó antwoorden?"

Toen voelde Ottelijne in zich voor het eerst dien bezielenden moed en die sterke kracht, die eene diepe overtuiging en een vast geloof werken in de zwakheid. Toen voelde zij ook, dat de ure beslissend was, en eene ure van beproeving, waarvoor zij niet bezwijken wilde, en eene ure van strijd, waarin zij overwinnen moest. Maar toen wist ze ook, dat zij een eigendom had, dat ze niet opgeven konde. En de zwakke, die altijd

gebogen had voor den man, welke haar gansch beheerschte; die nog zoeven zich had willen nederwerpen aan zijnen voet, afsmeekende barmhartigheid, verhief zich recht op en antwoordde, wel met eene stem, die beefde, maar toch duidelijk, toch verstaanbaar:

»Aernoud! uwe woorden zijn vreeselijk en bitter om aan te hooren! als wildet gij mij dooden door ontzetting; maar spreek, want zoo uwe vraag *die* is, die ik mij voorstel, dan is mijne keuze gedaan — en God helpe ons!»

»Nu dan, Ottelijne! in den naam van uwer ziele zaligheid, vraag ik u, of gij wilt afstand doen van uwe dolingen, bekende, dat ze verfoeielijk waren, en vromelijk belijdende, dat ge verstrikt waart en verleid, en met berouw en ootmoed wederkeeren zult tot de Kerk, opdat na boete uwe ziele behouden blijve! Wilt gij dat, Ottelijne! wilt gij?»

Het moest het stompste medegevoel treffen, te zien, in hoe sterk eene spanning hij wachten bleef, en hoe dat forsche lichaam trilde van geweldige aandoening, en hoe nog hoop sprak uit zijn brandend oog, en hoe hij dat woord vooruit trachtte op te vangen, dat zij zoude uitspreken.

Maar zij, met al de inspanning van hare krachten, niet der vrouwelijke (de vrouw was niet dáár, de vrouw was teruggedrongen door de geloofsheldin; de bruid van Aernoud, de liefhebberende, de teedere, had niet Aernoud kunnen zien lijden, had dat lijden geheeld met ieder offer), maar die der jeugdige, der eerste geestdrift voor het groote denkbeeld »Godsdienst —» zij antwoordde snel en besloten:

»Nee, Aernoud! dat wil ik niet. Bij alles, waardoor ik hoop zalig te worden, bij den algenoegzamen verzoeningsdood van onzen Zaligmaker, ik weet wat ik gekozen heb, en mijne keuze is onberouwelijk! Want het heilig Woord der Schrift heeft mij voorgelicht bij mijne keuze. En ik heb geene boete te doen, want ik deed wèl, en daarom nogmaals: neen, Aernoud! dat wil ik niet! Maar hoor mij . . . en . . .»

»Gij hebt beslist,» viel hij haar met ijzingwekkende kalmte in de rede. »Zoo neem dan dat! Voortaan geen band meer tusschen u en mij. Wees gevloekt!»

En hij wierp den ring aan haar voeten, dien ze hem gegeven had als een zichtbaar teeken van hare trouw, en daarop wendde hij zich af, zonder meer een blik op haar te werpen, en deed vele schreden voorwaarts, maar wankelende als een duizelende.

Ottelijne had zoo iets gewacht, maar de wezenlijkheid, die wezenlijkheid, die zó kwam, verpletterde haar. Nauwelijks vermocht zij nogmaals te spreken: »Hoor mij!» Maar hij hoorde niet. Op ééns echter bij den uitgang der zaal, ontsnapte hem een snikkende kreet van hartstocht: »o Heere Jezus! neen, zoó scheidte ik mij niet van haar!» en hij keerde zich haastig om, en zij voelde twee brandende lippen zich klemmen op de hare, en zij voelde twee armen, die haar met onuitsprekelijken hartstocht vastdrukten aan eene borst, die hijgde, en zij hoorde eene stem, die nokkend gilte: »neen, ik zegen u!» en toen rukten zich die armen en die lippen los, en Aernoud was niet meer dáár. Ottelijne bleef als verbijzeld terug. Hare keel was als toegeschroefd, hare tong als verlamd; zij wilde hem terugroepen, maar konde niet; zij wilde opstaan en volgen, maar konde niet. Het was haar als iemand, wien een bang nachtspook op de legerstede houdt nedergedrukt, en die afwachten moet, tot hij is ontwaakt. Zij zou ook ontwaken!

Het stond den beklagenswaardigen Aernoud niet eenmaal vrij de ingeving zijner wanhoop te volgen, het huis, waar hij zoo gelukkig geweest was, en altijd had kunnen zijn, in snelle vaart te ontvliesen, als vervolgde er hem de groote zielemoorder der menschen: Satan. Hij was nog niet de lange gaanderij ten einde, of eene deur werd geopend, voetstappen ruischten achter hem, en eene vreemde hand greep zijne hand; hij zag om, het was zijne zuster Johanna, die hem stoorde.

»Volg mij!» riep hij en wilde haar met zich voortrukken; »van hier, van hier! dit is geen grond voor onze voeten, het brandt hier, hier huist ketterij en verderf! Hier moordt men zielen en harten,» voegde hij er bij, pijnlijk de hand op het zijne leggende.

»Aernoud! Aernoud!» antwoordde zij ernstig, terwijl zij hem staande hield, »hebt gij dan geen beter oordeel van de dingen, die nu gebeuren; verstaat gij dan niet beter de tijden, die ge-

komen zijn? En moet ik uwe woorden nemen, zooals ze klonken, dan ontvlucht gij Ottelijne, die u bemint en die gij bemint. Dan hebt gij zelve haar misschien de liefde opgezegd! En toen gij daar ginds dat hart hebt gebroken, Aernoud! hebt gij toen wel aan h et uwe gedacht? Rampzalige! weet gij, wat dat is, hopelooze liefde? Meent gij, dat de papen en de paperij, waarvoor gij knielt, en wien gij dit alles ten offer brengt, iets daarvan waard zijn; meent gij, dat zij uwe ziele zullen redden van den dood? Weet gij, dat ze lachen zullen met uwe ellende, dat ze spotten zullen met uwen ijver, met uwe vromigheid, en dat ze de schoulers zullen ophalen en u houden als eenen dwaas? Weet gij dat!" En z o sprekende wilde zij hem binnenvoeren in haar vertrek. Maar hij zeide heftig: »Johanna! zoo gij niet verdoemd wilt zijn, volg mij. De lucht besmet hier met ketterij!"

»Neen, ik volg u niet! neen, ik ga niet van hier; hier is mijne plaats, waar ik blijven zal, al verlaat gij die in onberaden drift en met kleine trouw. Ketterij noemt gij deze nieuwe leere! Bij den heiligsten naam, dien wij kennen, Leo X en zijne aanhang, d at zijn de ketters, en wie hen eeren, d at zijn de dwazen. En wij waren allen blind; maar de heilige man Luther heeft ons leeren zien, en ook mij zijn de oogen geopend."

»O mijn Heiland! dat had ik vergeten! gij ook!" riep Aernoud met eene hevige uitbarsting van smart, »gij! mij de dierbaarste, mij de allernaaste in het bloed, de naaste ook in het gemoed. Hoe kon ik dit vergeten! Spreek, ongelukkige! zijt gij verleide of verleidster?" En nu was hij haar onwillekeurig gevolgd, daar ze verder ging in de zaal, en plotseling stond de jonkman voor Paul, vroeger door hare hooge en breede gestalte als verborgen.

»O! deze hier!" riep Aernoud, met uitgestrekten vinger en vlammend oog op den Hervormer duidende, »wat vraag ik nog naar verleiding! Ellendige! gij hebt den dood verdiend," ging hij voort, hem naderende.

»Eerst doodt gij mij," sprak Johanna, fier tusschen beiden tredende.

»Hij heeft u dan reeds z oover gebracht, dat gij uw leven

zoudt stellen voor het zijne?" hernam Aernoud bitter; »maar vrees niet, mijne handen zullen niet voorbarig grijpen in het werk van den beul en in dat van den Duivel, wien hij beiden toevallen moet!"

»Ik sta in Gods hand, Heer!" antwoordde Paul bedaard; »maar waarlijk, hebt gij onderzocht, of gij zelf den goeden weg kent, die ten leven leidt? . . ."

»Geef mij rekenschap van deze verleide," viel Bakelsze in, slechts gehoor gevende aan zijnen eigenen hartstocht.

»Niet verleide," hernam Johanna haastig. »Niet *hij* gaf mij het eerst kennis van Gods Woord. Lang, lang reeds wist ik waar alleen troost te vinden is en hope, die niet bedriegt. En van u Aernoud! had ik zeker gewacht, dat gij ook komen zoudt tot de erkenning der waarheid, ja ik hope het nóg. Kom met mij en hoor!"

»Verlorene! laat mij!"

»Neen, ik wil u terugvoeren tot haar, die gij dwaaslijk vergeten hebt; ik wil u terugvoeren tot het geluk, tot het leven!"

»Slecht beradene! meent gij, dat ik haar ontvlucht zoude zijn, zoo ik mij nu mocht laten terugvoeren?"

»Aernoud! om 's Hemels wil, beraad u beter! Op mij zal de schuld drukken van deze scheiding, want *ik* was het, *ik*, die haar verder gebracht heb, dan zij zelve had willen gaan!"

En Johanna, die nooit smeekte voor zich zelve, wilde hem smeekend medevleien.

Maar hij stiet haar ruw van zich af. »Johanna! waarom hebt gij mij dat gedaan? Wees daarvoor gevloekt!" En de sterke vrouw, die zooveel gedragen had, dreigde neder te zinken bij dat harde woord van eenen broeder.

»O Heer! mijn God! mocht er minder twist zijn en minder bitterheid om Uws Naams wille!" zuchtte Paul, terwijl hij haar ondersteunde.

»Durft *gij* dat spreken, gij, die twist hebt gebracht en jammer, waar liefde had moeten zijn en zoete vrede?"

»Met mijn bloed had ik u heil willen brengen, u en haar!" hernam de Duitscher ernstig en met weemoed; »maar, zoo waar ik Jezus lief heb, ik kon niet anders!"

En als overtuigd door de roerende oprechtheid, die uit des jongelings trekken sprak, hervatte de ander :

»Ik geloof u, ik geloof u, want ook gij zelf, zijt gij niet een werktuig?» Toen, de oogen richtende naar het Oosten, en de vuist gebald opstekende, riep hij met bitterheid : »Luther! Luther! van dit alles zult gij rekenschap geven, en voorwaar, uwe verantwoording zal groot zijn!» en daarop snelde hij voort, nu door niemand weerhouden.

»Ja groot! want hem is veel gegeven: maar groot ook de vergelding!» spraken Paul en Johanna te zamen. En alle drie hadden ongelijk. Neen, het was niet Luther, die den tweelingbroeder opzette tegen zijne zuster, totdat hij haar vloekte, niet Luther, die den geliefde vijandig deed overstaan tegen de geliefde: dat was niet Luther, die de Hervorming bracht. Hij was het slechts, die haar uitvoerde; de dorscher, die het koren hielp te voorschijn brengen uit het kaf, toen de tijd der schifting dáár was. Hij was slechts gekomen, om uit te drukken en verstaanbaar te maken het groote denkbeeld, dat eeuwen had noodig gehad om te rijpen. En hij was gekomen op het juiste uur der rijpheid; daarom ook werd hij zoo goed begrepen en zoo snel gevolgd. Die het meest voor de Hervorming gewerkt hadden, dát waren juist hare bitterste vijanden. Dat onderscheidden niet de menschen van die dagen; maar Johanna had het half uitgedrukt, toen zij zeide: »Leo X en de zijnen, dát zijn de ketters!» want waarlijk, de diepe val van wie haar schragen moesten, bracht de noodzakelijkheid van een nieuwen opbouw der Kerk te beter in het oog.

IX.

Eene herinnering.

Wie Wijk-bij-Duurstede nu bezoekt, zou er de oude, doodsche en vervallen stad niet op aanzien, dat zij vroeger in kleineren omvang alles had bevat, wat de luisterrijke Bisschopsstad zoo verheerlijkte. Vele Utrechtsche Kerkvoogden, en bovenal de twee Bourgondische, David en Philips, hadden in dit Wijk meermalen de wijk genomen, als het hun in hunne Hoofdstad te bang werd, als ze grieven hadden tegen hunne burgers, of om minder kenbare redenen, maar dán ook zag men er den ganschen wemelenden stoet van Abten, Koorheeren, Kanoniken, Proosten en adellijke leeken, die het gevolg van die Prinselijke Priesters uitmaakten: en er werd toenmaals meer aardsche weelde en geestelijken hoogmoed langs hare oude straten omgedragen, dan er nu keurig ooft of frissche moesgroenten wordt langs getorst. Mijn kroniekschrijver haalt deze stad aan als een toonbeeld van de waarheid des spreekwoords »Nering is geen erfgoed,» en roemt hoogelijk haren bloei van vorige dagen: en geen wonder! hare gelukkige ligging maakte haar tot handel- en scheepstad, terwijl hare Bisschoppelijke Heeren niet nalieten, hun geliefd oord van rust van tijd tot tijd met alles te begunstigen, wat haar mocht bevoordeelen of hoog stellen onder de steden hunner heerschappij. Zoo waren de tolontvangsten aan Rhenen ontnomen, om er haar mede te begiftigen; zoo had men er zelfs in 1521 eene munt en menig ander privilegie, waar vele naburen met ijverzuchtige oogen op staarden. In de stad zelve echter woonden de Bisschoppen niet. Duurstede, het Slot, waar-

van zij gedeeltelijk haren naam ontleende, huisvestte den Heer met zijn Hof. Daar er van dit gansche deftig versterkte Kasteel, behalve een toren en eenig muurwerk en eenig gedeelte van het eigenlijke woonhuis, niets is overgebleven, om met goed recht tot het voorkomen van het geheel te besluiten, zou het mij vrijstaan, dien ouden Vorstenzetel naar verbeeldingslust op te trekken, en er poorten en portalen en zalen en gangen in te dichten, die er waren en niet konden wezen en die toch den lezer voldoen zouden; maar naar ik meene, heeft juister pen dan de mijne vroeger reeds die taak volbracht, en ik zoude in tegenstrijdigheden vervallen moeten, of in navolging. Om mij voor beide te wachten, bid ik u te gelooven, dat ge portalen, zuilen-gangen en zalen zijt doorgestaan, dat ze allen waren gesierd en gemeubeld, zooals dat in het Kasteel Duurstede voegde op eenen tijd, dat de regeerende Bisschop er huis hield; dat er edelen, hooge en lage geestelijken, leeken, edelknapen en knechten heen en weder liepen of dienst deden, en dat ge u nu met mij bevindt in een vertrek niet grooter of prachtiger dan menig ander, maar dat er toch uitzag als had niet iemand van die opgenoemden het recht, er ongeroepen binnen te gaan. »En nu, mijne Heeren! zouden wij wel doen, die lastige toltwisten voor eenen tijd dáár te laten, en op gesprekken te denken, die de ziel beter verpoezen!» De man, die zóó sprak, steeg daarbij af van eenen hooger en prachtigen zetel, wenkte twee mannen in krijgsmanskleeding, dat ze zich verwijderden zouden, en zette zich, in eene losse en ongedwongen houding, aan eene tafel, waaraan drie andere personen zaten te schrijven of in perkamenten bladerden.

En met niet meerdere voorafpraak ziet de lezer zich in tegenwoordigheid van Bisschop Philips en van zijne trouwe vrienden en raadsmanen, Gerrit van Nimwegen, zijnen hofkapelaan, die later zijn geschiedschrijver werd, Jacob Uit-den-Eng, Deken van St. Pieter, die, als Wij-Bisschop, voor Willem van Enckevoort nog eenmaal den zetel zoude beklimmen, aan welks voeten hij nu zat, en Boudewijn van Utrecht, de Vicaris van het Bisdom, die geene andere levensbeschrijvers heeft dan ons.

Er is zeer verschillend geoordeeld geworden over Philips van

Bourgondië, en wij zullen ons niet stellen als scheidsvrouw tuschen berispers en lofredenaars; wij willen alleen opgeven wat wij van hem weten, en hem daarna laten handelen, zooals wij meenen, dat hij kan gehandeld hebben.

Men heeft hem den *Goeden* bijgenaamd, maar er zijn meer vorsten geweest, wien men ook dat *Goede* naast den naam geplaatst heeft, en die toch niet zoo geheel *goed* waren. Gerrit van Nimwegen heeft van hem gezegd dat:

Hij den krijg en onrust heeft gehaat —
en tevens:

Als hij door list en schandelijke treken,
Nog in den krijg onnozel werd verwacht,
Wist zijn gedult des vijands magt te breken,
Die hem zoo trots ten strijd had uitgetart.

Maar dat was in een grafschrift, en men heeft grafschriften niet altijd voor waarheid sprekende karakterschetsen erkend. Een oud lied ook weerspreekt hetzelfde een weinig, en maakt ons bang voor hem, als zijnde een slecht Kerkvoogd, die:

. . . . Regeerde acht jaren tot 's lands schaden,
Die zijn' tijd meer overbragt in kostelijke banketten
Dan in de wapenen.
St. Martijns erfdeel aan vreemde hoven hij verzetten,
De vrije landen met dienstbaarheid hij verpletten:
In de oorlogen was de fortuin zijn stiefmoeder.
Hij overtradt d' oude costumen, privilegiën en wetten.

Maar dat oud lied kan wel gedicht zijn geweest door eenen bitsen tijdgenoot, die, evenals Willem Heda, niet geneigd was, het goede van den man te willen opmerken.

Erasmus heeft hem geprezen, noemende hem: „een Bisschop, niet min roemwaardig door zijne deugdsieraden, dan door den adeldom van zijne voorouders,” maar Erasmus was genoeg man van de wereld, om den Grooten van zijnen tijd kransen toe te werpen, die wat frisscher en voller waren dan ze hun toekwamen; onder anderen, waar hij zijne zeden prijst, zou men er

iets op kunnen afdingen, als zijn vriend van Nimwegen verhaalt, dat hij na den eenen dag te veel gedronken te hebben, altijd de sterkte had, zich 's anderen daags te onthouden, om de zaken weder in het evenwicht te brengen, en als deze zelfs van zijne natuurlijke kinderen spreekt.

Maar de lof van Erasmus kan ons toch wel ten waarborg zijn, dat hij een vriend was van geleerden en Letterkundigen, die de wetenschappen en hare beoefenaars eerde, en beschermde naar vermogen; dat hij meer overhelde naar verlichting, dan naar duisternis, en dat hij zijne onderzaten niet moedwillig gedrukt of belast zal hebben. In zijnen tijd ging het met het bisdom slecht, dat is zoo; maar het was toen ook een slechte tijd voor Bisdommen, vooral met naburen zooals Karel van Egmond, de Gelderschen Hertog, en met eenen Roomschen Keizer, zooals Karel de V, Hollandsche Graaf; en het pleit altijd voor Philips, dat Utrecht eerst onder zijnen opvolger geheel het wereldlijk zwaard heeft moeten scheiden van den herdersstaf, en den Keizer heeft gegeven meer dan des Keizers was.

Het is wel zeker, dat de Oostenrijksche staatkunde betere verwachtingen had, toen ze den Badenschen Bisschop de plaats zag ruimen voor eenen zoon van Bourgondië, en het is niet onwaarschijnlijk, dat deze, met trouwen moed voor zijn volk die verwachtingen heeft teleurgesteld, op welke alleen zijn zetel was opgebouwd. Daarom ook gelooven wij, dat de fouten, die men van hem heeft gezien, en veel van wat zijnen tijdgenooten in hem heeft mishaagd, met recht te stellen is op rekening van den drang der tijden, van de geheel bijzondere omstandigheden, waarin hij geplaatst was. Noch opvoeding, noch gemoedsaard hadden hem voor den Geestelijken stand bestemd. Natuurlijke zoon van Philips den Goeden, Hertog van Brabant, bruijste hem het warme Bourgondische bloed driftig en fier door de aderen; slechts zijne zachte moeder, de Brusselsche Jonkvrouw Margaretha Post; vermocht het, den trots te matigen van zonen, die eenen Vorst als vader kenden; en Karel den Stouten als halfbroeder. Door de zorg van dezen laatste, die zijn oudere was, gewerd hem, onder het oog dezer vrouw, eene opvoeding, zooals het den zoon zijns vaders betaamde, en zijn gelukkige aan-

leg had het in zijne macht gegeven, om er een juist gebruik van te maken; ook had hij met gelegenheid en vatbaarheid beide zijn voordeel gedaan; ten minste in al de verschillende betrekkingen, waarin later het lot hem plaatste, hoe uiteenlopend ze ook zijn mochten, en hoe weinig hij er op was voorbereid, heeft hij zich altijd met oordeel en schrandereheid gehandhaafd. Ondanks den dwarsbalk in zijn wapen, als lid van het Vorstelijk regeerend geslacht erkend en geëerd, was hij reeds in zijne eerste jeugd een geliefd edelman aan het hof van Gravin Maria, en een vertrouwd krijgsoverste in het leger van Keizer Maximiliaan. Als aankomend jongeling zelfs zijn hem stadhouderschappen toevertrouwd geworden, die hij met eer heeft bekleed. Eervolle gezantschappen hadden hem van tijd tot tijd naar verschillende landen heengevoerd, in merkwaardige Vorstenhoven binnengeleid. Zijn scherpziende blik had daarbij veel opgemerkt, zijn weetlustige geest had veel onderzocht. Ook Rome had hij gezien; en een onbevooroordeeld oog, dat *zien wilde*, moest zich ergeren over Rome, en Philips heeft zijn hard, maar billijk oordeel over de Christenstad niet verbloemd. Geen wonder dus, dat het waarheid kan zijn, wat Heda van hem getuigt, dat hij niet zeer ingenomen was met den Godsdienst en eene kleine achting had voor de geestelijken. Ieder, die toenmaals Rome kende, zooals hij, moest vrijgeest worden of Lutheraan. Philips heeft misschien tusschen die beide gewiefeld. Over den geestelijken stand en deszelfs plichten ten minste heeft hij denkbeelden in het hoofd gehad, die niet voegden onder de mijtermuts van eenen Roomsche-Katholieken bisschop. En toch werd hem die op het hoofd geplaatst, verzwaard nog bovendien met al de vergulde lasten van eene Vorstencroon! Plotseling en nog nauwelijks tot rust gekomen van eene gezantschapsreis naar Denemarken, waar hij Christiaan II diens schoone bruid Isabella had toegevoerd, zag hij zich den ring en den herdersstaf van het Sticht in eene hand geduwd, die gewoon was eenen Admiraalsstaf te zwaaien en een krijgswaard te dragen of eenen hofdegen.

Neen waarlijk, hij had andere ontwerpen, toen hij zich geheel meende toe te wijden aan de verfraaiing van zijn goed Slot

Zuidburg, met dien hartstocht voor de bouwkunst, dien hij, zelfs onder al de beslommeringen zijner kerkvoogdij, niet verloochend heeft. De Admiraal van Holland had wel nooit kunnen denken, dat hem een bisdom op den hals zoude worden geschoven. Hij had er niet naar geleefd. Hij had minnaressen gehad en bastaardzonen. Geen groot vergrijp in zijnen tijd tegen de zeden, voor eenen Ridder, die daarenboven krijgsman was; Hertog Philips van Bourgondië had de zijnen erkend, en liet ze opgroeien nevens den wettigen broeder: zoo ook deed menig adellijk Heer, en het kwetste niemand; slechts voor eenen Bisschop klonk dit alles een weinig hard, en toen men hem Bisschop maakte, was hij nog in volle mannelijke kracht, en zijn levensvuur niet gansch verkoeld! Daarom ook heeft men geen recht, hem van huichelarij te verdenken, als men hem zeggen hoort, dat hij niet zelf, hij niet het eerst, die zonderlinge standverwisseling had begeerd; want alles in hem, zijne aangenomen gewoonten, eene geneigdheid tot rust, niet ongewoon in hen, die, na veel gezien en veel gedaan te hebben, eindelijk alleen genieten willen, de toestand van zijn hoofd, en misschien zelfs die van zijn hart, streed met de nieuwe plichten, die hij zich zag opgedrongen. Zijne ingenomenheid met de nieuwe waardigheid moest juist niet sterker worden bij den tegenzin der Utrechtenaren, die, ja, hadden toegestemd in de schikking, welke Karel had begeerd, onmachtig als ze zich kenden om *hem* tegen te staan, maar in wier geheugen de dagen van zijnen broeder David nog te frisch bewaard waren, om geheel verzoend te zijn met eenen anderen zoon van Bourgondië, en wier bittere spijt, dat ze steun en bescherming moesten vragen, waar ze die vroeger hadden verleend, alleen hun wantrouwen evenaarde in den beschermer, dien ze hadden moeten aannemen. En ondanks dit alles schijnt Philips van Bourgondië zich als Bisschop te hebben bemind gemaakt. Hij wist soms eene Vorstelijke achtbaarheid te paren aan eene vriendschappelijke gemeenzaamheid. Hij toonde eene hartelijke belangstelling in de welvaart zijner burgers, was voor hen licht genaakbaar; sprak hen toe uit eigen beweging, en was van zijn volk geliefd: iets, dat beter voor hem spreekt, dan zijn grafscript.

Bisschop Philips had nog veel van den krijgsman behouden onder het Geestelijk purper; gelijk men zijn harnas nog dikwijls zag blinken onder het violet fluweel van zijnen mantel, en de ijzeren handschoen nog meermalen de vingeren drukte, die gewijd waren tot het Heilige Sacrament des Vormsels. Van daar ook doorgaans iets in zijne gebaren, dat streed met het achtbare wijkleed, en vaak in zijn spreken uitdrukkingen, die niet pasten bij zijn fluweelen schoeisel. In zijn scherp oog, geheel dat van zijnen vader, schitterde moed, maar geen strijd-lust; zijn eenigszins gebogen neus gaf iets fiers aan zijn gelaat, dat zelfs niet onbevallig was, hoewel zijn groote mond en zijn breede lippen hem eene uitdrukking gaven van hardheid en zinnelijkheid, die niet voor hem innam. Iets stroefs en onverschilligs, dat licht in het oog viel, moest meer van hem terugschrikken dan tot hem aantrekken, met één woord: hij moest spreken, om den onaangenamen indruk van zijn voorkomen te verbeteren. Maar ook als hij sprak, vooral als hij bevallen wilde, als hij innemen wilde, sleepte zijn goedhartige en gemakkelijke toon u onwederstaanbaar weg, en gij begreep niet, hoe gij u in hem hadt kunnen vergissen, en gij kondt uwe bewondering niet onthouden aan eenen Vorst, die het u zo licht maakte te vergeten, dat hij het was, en aan eenen Geestelijke, die zich zoo vrij hield van iedere Geestelijke gemaaktheid. Daardoor juist was hij het sprekendste tegenbeeld van den Vicaris, die zijnen stand nooit vergat, en wiens hooggestemde geest en ernstig karakter ternauwernood scherts en ongedwongenheid begrijpen, en die moeielijk vergeven konde in iemand met een zoo eerwaardig ambt bekleed als de Utrechtse kerkvoogd. En nu wij den lezer weder met den Vicaris samenbrengen, verzoeken wij hem, zich een weinig zijner te herinneren; wij hebben vroeger zooveel van hem gezegd, dat niemand van ons vergen zal het hier te herhalen. »Lastig!» sprak hij, op eenen toon, waarin bijna afkeuring lag. »Uwe Hoogwaardigheid zegt dit toch niet met ontkenning van de noodzakelijkheid der beraadslagingen, die ze vorderden?»

»Behoede ons!... Neen, mijn ernstfeste Vriend, zonderdat hadden wij u laatstmaal niet tot ons geroepen met een over-

ijling als hielden de Gelderschen reeds ons slot Duurstede in nauw beleg, en onzen eigen Hoogwaardigen persoon in klem en boeien. En sinds de laatste veertien dagen hebben ons geene andere woorden in de ooren geklonken, dan die van Kampen, Zwolle, Karel van Gelder, het Zwarte Water, enz. Ieder, die tot ons den mond opent, spreekt van toltwist: ~~X~~ ieder bevelschrift, dat wij te teekenen hebben, handelt over toltwist; al de goede penningen, die wij tot zooveel nutter zaken besteden konden, worden gebruikt voor den toltwist: in het kort, het pijn't ons af tot kwalijk wordens toe. En nu hebben wij er immers in voorzien; en van Hoorn af over zee zullen mijne trouwe Overijsselschen met wapenen en voorraad worden bijgestaan, en de uitvoering van dat besluit is nu immers aan vrome en edele mannen toevertrouwd, en daarom, dunkt ons, was dit het rechte uur, om dit ongeneugt eens wat te verzetten — onder uw goedvinden echter, mijn trouwe loods!" voegde hij er bij, half scherp, half schertsend tot den spreker gewend; maar deze antwoordde stoutnoedig en onverbiddelijk: »het is van God te hopen, dat al het bloed, dat weder gestort zal worden in dezen oorlog, even licht zal te verzetten zijn, en dat het Sticht zich ook eens met lichtigheid zal kunnen oprichten van de slagen, die overweldigers en beschermers beiden het in dezen misschien zullen toebrengen."

»Bij God en mijn zwaard!.... ik wil zeggen, bij St. Maarten!.." borst de Bisschop los, »dat klinkt als een verwijt! Zal dat dan voor *onze* rekening komen, dat bloed, waarvan gij spreekt, en die rampen, die gij voorziet? Hebben *wij* dan die rampzalige twisten aangestookt? Hebben wij dan niet altijd gewenscht, dat men ze sussen zoude? En toch, op ons zal de beschuldiging vallen van dit alles te hebben in de hand gewerkt met slim opzet en kwaad bejag! zoo waarachtig ik een Bourgondiër ben, evenals Karel de Stoute, zoo waarachtig is dit een logen. Had men ons gehoord, men had de inzichten van mijne Heeren de Staten van Utrecht beter ondersteund, zooals wij dat hebben gewenscht en ook aldus bevolen. Maar nu is de teerling geworpen, en helpe God de arme onderzaten en hen, die van dit alles de oorzaak zijn! Ik wasch mijne han-

den in onschuld, naar de wijze van Pilatus ; die anderen mogen toezien !" En daarbij drukte hij zich den grooten Duitschen hoed, dien hij ophad, diep in de oogen, stiet met luidruchtigen toorn eene voetschabel ter zijde en liep toen onstuimig heen en weder, de beide vuisten op de heupen gerust.

»Dat ik niet tot hen heb behoord, dat weet God!" zuchtte de Vicaris, terwijl hij de hand op de borst legde.

Gerrit van Nimwegen en de Deken van St. Pieter zagen elkander veelbetekenend aan, hetzij ze zich niet gansch onschuldig kenden aan de raadgevingen, die nu mishaaagden, hetzij dat ze die stormbui maar liefst in stilzwijgen wilden laten afdrijven. Ze stonden gelijktijdig en langzaam op, en wendden zich naar de deur, als hadden zij besloten heen te gaan.

Om te begrijpen, waarom het aanvoeren van de laatste punten den Bisschop en de zijnen zoozeer ontstemde, dient men te weten, dat er sinds eenigen tijd een twist was ontstaan tusschen de Steden Kampen en Zwolle, over eenen tol, dien de eerste wilde heffen op het Zwarte Water, in vergoeding van het oude lang bezeten tolrecht op den IJssel, hetwelk men nu langs dien weg begon te ontduiken ; en dat men Philips verdacht van dien tweedracht te hebben aangehitst, of ten minste niet met ernstigen goeden wil tot vrede te hebben gemaand, uit eene heerschzucht, die de Overijsselsche Steden te beter in ontzag zoude weten te houden, als ze zich onderling hadden uitgeput in eenen binnenlandschen krijg.

Zeker is het, dat er onder zijne raadslieden waren, die het aldus bedoeld hadden en bevorderd ; het is ook zeker, dat zij beter geslaagd waren, dan de vredestichters, zoodat ten laatste de kleine twistfakkelt eene heete moordvlam geworden was, die alomme met brand en verwoesting bedreigde. En alsof het nog niet genoeg ware, dat de broeders van hetzelfde landschap elkander wonden zouden, moest ook nog de vreemdeling, de Geldersche Hertog, de ervvijand van het Sticht en van Bourgondië, als ter bescherming worden ingeroepen : eene bescherming, waarbij zij meer konden verliezen, dan bij den stoutsten aanval van eenen vijand. Die bittere verdenking, die de omstandigheden en misschien zijne raadsmannen, hadden op hem geworpen,

was den Bisschop eene grievē, welke hem menig smartelijk uur kostte, die sterker werd bij elke bemoeiing, welke deze zaak van hem eischte, en bij ieder verlies, dat zij later hem toebrecht, vooral bij de zelfbewustheid van zijne onschuld, die hij altijd, bij iedere gelegenheid, tot op zijn sterfbed toe, heeft verdedigd, en vrijgepleit van dat zwarte vermoeden. De Vicaris zelf was getroffen over de hevige uitwerking van zijn woord, en hij was een te goed mensch en een te liefderijk Christen, om het harde daarvan niet zoo snel te verzachten als het in zijne macht stond. Schielijk naar de beide Heeren toegaande, sprak hij met ernstige oprechtheid: »Vergeeft mij! dat was mijne meening niet, om mijnen Heere op te zetten tegen iemand; wat gedaan is, werd ten goede bedoeld, de gevolgen zijn niet van ons, en er is Eén, die ten beste kan wenden, wat de menschelijke feilbaarheid ten kwade werkte: daarom gaat niet henen in arren moede, als hadde ik u booselijk gegriefd. En gij, mijn grootmachtige Heere! wij weten het allen, dat gij rein zijt in deze zaak, en de Hemel geve, dat niemand u minder recht moge doen dan ik: slechts wilde ik Uwer Hoogwaardigheid doen opmerken, dat wij niet zijn in de dagen van vroolijkheid en losse scherts; maar ik ben schuldig, dat ik het zoo deed als u moest kwetsen.»

En hij bleef in eene ootmoedige houding vóór hem staan. Bisschop Philips, even licht verzoend als lichtgeraakt, keerde zich naar hem toe, en zijne hand vattende, zeide hij:

»Op mijne trouwe, gij zijt een streng man, Heer Boudewijn! maar vromer en wijzer is er wel niet onder allen, die de pij gedragen hebben en nog dragen. Ik vergeef u gaarne, gelijk deze Heeren het ook doen; maar gij moet nu ook toegevend zijn, al ware het alleen voor ditmaal, en ons een paar uren den tijd helpen korten, sprekende van de geletterdheid en de fraaie konsten, in dewelke alle gij meer ervaren zijt dan een van ons.»

Zelfs de stugste boetgezant had aan zulk eene uitnoodiging van eenen Vorstelijken meester toegegeven, en ook Boudewijn gaf haar gehoor. Weldra dan zaten die mannen vertrouwelijk bijeen, vergetende in gesprekken, die bijna gemeenzaam mochten heeten,

alle veeten en geschillen en bovenal het hunne; handelende over alles, wat tot de fraaie letteren en wetenschappen van die dagen betrekking had, lezende en overwegende de brieven van vele geleerden en fraaie vernuften, die allen den Bisschop hulde deden van hunne talenten, gelijk hij hen aanmoedigde en eerde door zijne hooge ondersteuning en de achting, die hij hun altijd betoonde. Boven alles was te bewonderen het zuiver en gemakkelijk latijn van Philips zelve, de vlugge bevatting, waarmede hij altijd den duisteren zin dier schriften, in allerlei stijlversieringen als vermomd, begreep, en de goede smaak, waarmede hij het bevallige wist op te merken, en het overladene of wanstaltige verwierp. Men kon het hem aanzien, dat hij hier op een geliefd grondgebied was, en dat hij zich gelukkig gevoelde. Zoo ging een zoet uur voor den Utrechtschen Kerkvoogd voorbij: het was veel voor eenen Regent van dien tijd en van dat landschap, een vol uur van ongestoorde rust; maar het was hem ook niet toegezegd, dat het veel langer duren zoude.

Heer Jacob Uit-den-Eng moest zich verwijderen; op een woord van zijnen meester volgde hem de Hofkapelaan, en de Bisschop meende nu nog meer vrij en nog meer vertrouwelijk geliefde denkbeelden uit te storten aan de borst van den man, dien hij bijna nog meer beminde dan hoogachtte, ofschoon deze nooit vleier was, en zijne strenge beginselen bijna altijd botsten met de losse begrippen van Philips. Maar een dienende edelknaap trad binnen, en vroeg gehoor voor drie monniken van de orde der Capucijnen, die om dringende redenen den Bisschop spreken moesten.

»Wij kennen die dringende redenen,» antwoordde Philips, »klachten tegen den Prior, tegen leeken, die niet biechten willen of tegen wereldlijke Overheden, die hun hebben te kort gedaan, als men naar hun zeggen luisteren wilde; misschien wel vermetelen, die op nieuw handel willen drijven in het klooster, tot groote schade en ongeneugt van alle neringdoende luiden in het Sticht. Ik wil ze niet zien, nu ten minste niet — laat ze heengaan of wachten.»

»Mijn Heere! ze bidden Uwer Hoogwaardigheid zeer, hen

niet ongehoord van hier te zenden; want hunne zaak is van gewicht, betreffende Uwe Doorluchtigheid van zeer nabij: zoo werd mij bevolen te zeggen," sprak de Edelknaap.

»Monnikentreken! wij kennen die."

»Toch Heer, versmaad hen niet," zeide Boudewijn; »denk aan de fabel van Esopus, dien gij liefhebt: eene muis redde wel eenen leeuw, waarom zoude een monniksken niet iets vermogen voor eenen Bisschop!"

»Er is ten minste één monnik, die zeer veel vermag tegen den allergrootsten Bisschop," fluisterde Philips hem lachende in, »en naar uw wensch, mijn Vicaris! zullen wij hen dan hooren.

»Laat ze komen!"

De drie Capucijners, die eenige oogenblikken daarna binnenkwamen, wierpen zich aan de voeten van den Bisschop, met zulk eene overdrijving van slaafschen eerbied, als alleen in lage zielen vallen konde, en deze zag er uit, alsof hij hen liever had willen wegstooten dan oprichten.

»Nu dan, wat hebt gij noodigs, dat wij hooren moeten?" sprak hij, ziende dat zij zwijgen bleven.

»Wij smeeken ootmoedig vergiffenis, zoo wij vrij stouter zijn dan ons past," begon een hunner, die hun spreker scheen; »maar wij kunnen het slechts aan Uwe Hoogwaardigheid alléén mededeelen."

»Dat is jammer, wij zullen het dan niet hooren. Wij hebben geene geheimen, hoe ook, voor onzen Vicaris, en wij willen niet dat wie ons nadert, ze voor hem hebben zal: dus, spreekt nu, of zwijgt, naar u goeddunkt."

Bij het woord Vicaris overviel den monniken eene zichtbare onrust. Zij hadden den aanwezenden persoon niet aangezien, en dus ook niet kunnen weten, dat het Vader Boudewijn was, zelfs al kenden zij hem. De spreker toch, die tevens de moedigste scheen, wierp nu eenen blik op Van Heerte, eenen blik, waarin zooveel boosaardige zegepraal lag, dat deze zich het voorhoofd wreef, als iemand die zich iets tracht te herinneren.

Toen begon de Capucijner:

»Het zal dus onze schuld niet zijn, zoo de Eerwaarde Vicaris iets hooren moet, dat niet zoetelijk klinkt; want het is eene beschuldiging tegen gezegden mijn Heere zelve, dié wij aan Uwer Hoogwaardigheids voeten brengen, alleen uit liefde tot de gerechtigheid, en ter eere der Kerke Gods, die wij gehouden zijn voor te staan.»

Hij zweeg een oogenblik.

»Ga voort, monnik!» riep Philips, met den voet stampende.

»In den naam dan van onzen zeer Heiligen Vader Paus Leo X, van onzen machtigen Heer, den Roomsche Keizer Karel V, en van Uwe Hoogwaardigheid zelve, onzen hoogsten heer den Bisschop van Utrecht, en naar de volle en wisse overtuiging van onze eigene conscientie, beschuldigen wij den Vicaris, Boudewijn Van Heerte, hier tegenwoordig, van ketterij en van verstandhouding met ketters; al hetwelk te bewijzen wij met ons drieën besloten zijn, en bij machte.»

»Inderdaad, gij verbaast mij,» hernam Philips, met een gelaat, dat in het geheel niet verbaasd stond.

»En hoe weet gij dat? En sedert wanneer zijt gij in het bezit van die groote waarheid?»

Er lag in des Bisschops toon iets spotachtigs, dat de monnik voor ongeloof hield aan zijne betichting; daarom trachtte hij die te bevestigen door te zeggen: »voor omtrent veertien dagen waren wij gezamenlijk, zooals wij hier zijn, met nog twee andere broeders van ons convent, in de *Landsvrouw Maria*, eene stove of taphuis in het Bildsche. Een jonkman bevond zich ook aldaar, dien wij, uit zijn spreken en andere kennelijke teekens, licht erkenden te zijn een Belialskind, een ketter uit het gevloekte land van Saksen. Als nu welgezegde jonkman, die naam had Paul, bezig was God te lasteren, smadende de H. Kerk en hare dienaren, en sprekende woorden uit de H. Schrift als geen leek betaamt, zoo is mijn Heer de Vicaris daar binnengekomen in groote haast, en heeft denzelfden ketter verdedigd en gehandhaafd tegen ons, en daarna vernemende, dat hem gegeven waren brieven van aanbeveling van zekeren ongenoemde, maar dat zeker moet geweest zijn een ketter uit Duitsch-

land, heeft hij hem ganschelijk in zijne hoede genomen, en is met hem voortgereden naar het Slot Lauernesse, . . . waar gezegde Paul vele toespraken heeft gehouden, en ook zelfs sommige Edelen, die daar kwamen, in het heimelijk heeft verleid en overgehaald tot de dwaalleere, zoo men het gerucht gelooven mag."

Van het oogenblik af, dat hij begreep, hoezeer zijn bijzijn onwelkom moest wezen voor die menschen, had zich Vader Boudewijn met kiesche edelmoedigheid ter zijde gehouden, en zijner aandacht bezigheid gegeven met het inzien van verschillende papieren; toen hij echter zijnen naam hoorde in verband met eene beschuldiging, was hij onwillekeurig opmerkzaam geworden, en zoodra de Capucijner de *Landsvrouw Maria* noemde, had hij zich herinnerd en was zijne belangstelling toegenomen; maar toen het woord Lauernesse en de zinsneden, die daarop volgden, den spreker ontvielen, werd hij doodsbleek, en de kreet: »Jezus mijn Heiland, daarop was ik niet verdacht!» ontviel luid en doordringend zijnen sidderenden mond. De Bisschop, die niet bijzonder getroffen was door het verhaal, scheen echter in verwarring te geraken bij den hevigen indruk, dien het maakte op zijnen Vicaris, en met blikken en gebaren trachtte hij hem tot bedaardheid aan te manen.

»Uwe Hoogwaardigheid kan zich overtuigen, of het ook waarheid is, wat wij onder hoogst derzelve aandacht brengen; de blijkbare ontsteltenis van den Eerwaarde bevestigt nog sterker zijne schuld, dan onze aanklacht," sprak nu de monnik, met zooveel lompen trots en onweerdhouden triomf op zijnen vijand ziende, als stond deze reeds geboeid en machteloos voor een kettergericht.

»Dat is een zwaarwichtige en ergerlijke betichting, waarvan gij u zult te zuiveren hebben, mijn Vicaris!" sprak Philips, dezen aanziende met eene dubbelzinnige strengheid in de trekken, die zijne bedoeling niet onzeker maakte, en daarop het hoofd achterover werpende in den hooggerugden zetel, en de oogen stijf toedrukkende, scheen hij zich te bedenken; een oogenblik daarna wenkte hij Boudewijn tot zich, die opgesprongen was en die daar stond als een beeld van smart en verslagenheid.

»Wees dan goedsmoeds,» fluisterde hij hem toe; »hoe kan het in uwen spitsen geest opkomen, om vervaard te zijn voor die monnikskens? Gij zult zien, ik ga hen verlegen maken, als onze Hoogwaardige broeder David Zaliger, de Geestelijken, die hij tot onderzoeking riep.» En daarop luid zich tot de beschuldigers wendende, vestigde hij zijn scherp oog doordringend op hen, terwijl hij sprak: »Eene aanklacht als deze tegen zulk weleerlijk persoon, als mijn Heer de Vicaris, moet klaarlijk bewezen worden, en met kracht van geldige tuigenissen gestut, zal ze niet op den slecht beraden aanklager schandelijk nederkomen; en daarom ook, trekt terug eene betichting, die lasterlijk is en van geener waarde.» De monnik zette groote oogen op. »Want,» vervolgde de Bisschop, »gij hebt dat niet zelve gezien, gij zijt niet met gezegden mijn Heer gelijkelijk in het Stichtsche taphuis geweest.»

»Hoogwaardige Heer! dat is zekerlijk waar en de klare waarheid; zelfs valt het ook licht de ure te noemen, zooals met opzet wij ons voornamen: het was in het uur van de vroegmetten.»

»Booze en verdwaasde monniken! gaat henen, gaat snellijk henen,» riep nu de Bisschop, »en tergt mijne ziel niet tot toorn, door het aanzien van uwe snoode tronies. Is dat naar de manier van vrome en ordelijke kloosterlingen, om den tijd van vroegmetten over te brengen in taveernen en taphuizen? Heerscht dan in uw klooster niet meer tucht en stemmigheid, dat de Broeders het verlaten kunnen naar eigen zinnelijkheid en op een ontijdig uur! Wie is uw Prior?»

De monniken, die bij den veranderden toon van den Bisschop reeds in verwarring geraakt waren, werden geheel verslagen, toen die in strenge verwijtingen overging, en op eene rechtstreeksche beschuldiging duidde, die zij wisten, dat door een woord van hunnen vijand kon gestaafd worden, en zij wisten te goed, wat wraak was, om van dezen kant iets te hopen; ook verwisselde zich met kluchtigen zwaai hunne houding van trotsche aanklagers in die van overtuigde schuldigen, en de woordvoerder, zijne vorige driestheid vergetende, riep uit, zonder zelfs op des Bisschops vraag te letten :

»O Heilige Bernulphus! wees ons ter hulpe!»

»St. Bernulphus!» herhaalde Philips, »dan is uw klooster dat van St. Bernulphus tot Benschop, en uw Prior de vrome en achtbare Heer Gheraert van Zijnen; en wij doorzien gansch uw schendig bedrijf, en uw Overste weet niet van uw lasterlijk opzet, noch gaf u oorlof tot deze slimme kwaadsprekinge, en God weet, met welk eene mom van vromigheid gij eene uitvlucht tot Duurstede hebt weten te overdekken. En zoo de verontwaardiging over ulieder snoodheid hem den mond niet sloot, zoude onze Vicaris het kunnen tuigen, hoe hij u vond met kroes en kan, in stede van het getijboek en den paternoster.»

»Dat alles is hoogst strafschuldig en den Heiligen geklaagd. Eilieve, Boudewijn! lang ons perkament en eene schrijfpen: wij zullen dien broeders eenen vrijpas geven tot aan hun klooster, opdat de Eerwaarde Gheraert wete, wat ze hier verricht hebben en hoe ze zijn ontvangen.»

»O mijn genadige Heer! laat mij henen gaan, snellijk henen gaan naar Lauernessel!» smeekte vader Boudewijn zacht en dringend: en laat die arme zondaren van u trekken vrij en onverlet,» voegde hij er luider bij. »Gelijk ik hen vroeger hard viel over hunne ongeoorloofde uitspattingen, zoo vergeef ik hun nu van harte wat er snoods ligt in hunnen handel tegen mij.»

»Dat is een verstandig en Christelijk woord, mijn lieve zoon in Christus!» sprak de Bisschop met een opgehelderd gelaat. »En gij, schalk monnikgeboefte! ziet tegen welk eenen nobelen geest gij uwe lasteringen hebt uitgebraakt; dankt het hem, zoo ik u nu toesta en gelaste u schielijk heen te pakken zonder poene en rigoureuse vermaningen.» De monniken, ziende dat de zaak voor hen eenen zoo ongunstigen keer had genomen, en begrijpende dat er bij *dezen* Bisschop tegen *dezen* Vicaris niet veel meer te ondernemen viel, lieten zich geen tweemaal gezeggen, en na met schijnbaren ootmoed den eersten vergiffenis gevraagd en den anderen gedankt te hebben, trokken zij zich snel terug uit de Hoogwaardige tegenwoordigheid.

Zoodra Philips ze verwijderd zag, borst hij in een luid ge-

lach uit, en den Vicaris met de breede hand op den schouder kloppende, zeide hij: »welnu, fijnman! hoe heb ik dat voor u gemaakt? Maar het gaf moeite, want nooit werd beter wil kwalijker gesteund; het was of uwe abelheid u gansch verlaten had: zaagt ge er niet uit als de geletterde misdaad! Trouwens! zoo ik ze niet over stag gezeild had en met eene behendige wending den aanval in eene verdediging had verkeerd, de radde monnikstonge zoude ons nu en daarna een dieper lek geboord hebben, dan al de voorzienigheid van eenen goeden stuurman had kunnen stoppen, of liever, om den Admiraal te vergeten: de Bisschop had zijnen Vicaris niet kunnen redden. En nu, zeg mij schielijk, van wien was de brief, en wie mag de persoon zijn, dien gij hebt voortgeholpen? want dat ze waarheid kalden, bewees, zooals de schelmen wèl aanmerkten, uw arme zondaarsgezicht nog klaarder dan hunne woorden.»

»Ik heb naar rechten een kettergericht verdiend,» hernam de Vicaris met somberen ernst. »Niet dat ik, hetgeen God genadiglijk verhoede! op leeringen peis of die verbreid, die strijdig zijn met de leer der Kerk; maar omdat ik uit eene overdwaze verstrooiing, en door meer zorg en gehechtheid aan de wereldsche zaken van het Sticht, dan aan de waarachtige zielsbelangen der Kerkelijke kudde, vreeze meer kwaad gebrouwen te hebben, dan een gansch leven van berouw en boete en goede werken zal weten goed te maken. Luister, Hoogwaardige Vader!» En die man, wiens strenge deugd zoo hard was tegen zich zelve, deed op diep verslagen toon een ootmoedig verhaal van hetgeen hij zijnen misslag noemde, zijn vergeten van Paul op Lauernesse, zonder daar eenige inlichting te geven van zijnen persoon. Toen hij gekomen was aan de levensschets van den jongen Duitscher, en meer nog hem betreffende, viel Philips hem onstuimig in de rede. . . . »Mijn God! waarom hebt gij den knaap niet met u daarheen gebracht? Bertman! die vlucht uit Vlaanderen! dat kind, weggeroofd van eene moeder! alles, alles doet mij vermoeden, dat . . . ja, het moet zijn, het kan niet anders. . . . O! onvergeeflijke fout, hem aan zijn lot te hebben overgelaten, ik mag des duivels wezen,

zoo ik niet zelf heenrijd, om... maar neen, ik ben Bisschop van Utrecht. Boudewijn! mijn éénige, beste Boudewijn! ga gij, en spoedig! St. Maarten weet, in welke klem de jongen nu misschien reeds gevangen is... Begrijpt gij mij dan niet?... hij is... hij kan zijn..." hij fluisterde hem iets in het oor.

»Ook dát nog!" riep de Vicaris, het oog smartelijk ten hemel geheven: »Heere! van eene enkele fout maakt gij de verantwoording te zwaar."

»Gij tilt de zaak weer te moeizaam, mijn vriend!" hernam Philips troostend; »het is zooveel schade niet, dat de Utrechters ook eens hooren, wat men in Duitschland denkt, en de monniken en Geestelijken zullen wat beter toezien op zich zelve, als ze weten, dat het volk de oogen opent. Red slechts den armen jongen Paul; hij zou ons in dezen drang der tijden van geen gering nut kunnen wezen, en ga met haast, om op de zaken te Lauernesse toe te zien."

»Mijn hart wenscht niets liever; gave God slechts, dat het niet te laat zijn mocht!"

Het *was* te laat, dat hebben wij gezien, de pijl was afgeschoten, het stond niet meer aan menschen zijne vaart te stuiten.

X.

Een aanval en eene verdediging.

Ofschoon Vader Boudewijn de geheele waarheid niet giste, was toch de vrees, van wat Paul's verblijf op Lauernesse kon gewrocht hebben, reeds meer dan genoeg, om zijn schrik te billijken, bij de herinnering zijner zonderlinge verstrooiing, die er de oorzaak van was. De persoon van Paul zelf had een groot deel in zijne bekommering. Hoeveel Godsdienstaat kon deze zich nu niet reeds op den hals hebben gehaald; aan welken toorn, aan welken hoon, aan welke aanslagen der geestdrijverij en blinde vervolgzucht mocht de koene en vurige ijveraar der Hervorming zich niet reeds hebben blootgesteld! Toen hij zich zijner zoo schielijk aantrok, was dat met een dubbel oogmerk: vooreerst, om den jongeling, die hem was aanbevolen door eenen vereerden vriend, te behoeden tegen zich zelven, en om anderen te beveiligen tegen hem. Bij de stemming der gemoederen in het Bisdom en in het Graafschap moest Paul gevaarlijk zijn. Nog bezielde van Luther's vurige taal, zoo warm van diens lippen opgevangen: nog vervuld van het grootsche schouwspel te Worms, dat eene jongelingsziel moest ontvlammen in ijver, kon het niet anders, of hij moest kracht hebben geput uit die kracht, en overtuiging uit dat sterke geloof. En met kracht en overtuiging en geestdrift en warmte zoude hij spreken, en de anderen zouden hooren..... zooals men in Duitschland gehoord had. De Vicaris Boudewijn was een edel mensch, een man van een helder verstand, onbevooroordeeld genoeg, om veel goeds te zien, waar anderen niets zagen dan dwaling of boos opzet;

maar hij was te gelijk Katholiek Priester; dáárom was het hem zoo eene grieve, dat men Luther tot het uiterste gedreven had; die Kerkhervorming, ja! maar geene verandering der Kerkwet; zuivering maar geene scheuring, geen omstooten der bestaande gebruiken, omdat zij misbruiken geworden waren voor nieuwe instellingen, die ook misbruiken konden worden. . . Dáárom wilde hij niet, dat een jongeling als Paul die scheurzichte steunen zoude en verbreiden; dáárom moest hij niet verloren gaan voor de Kerk. Hij, Boudewijn, kende zich een overwicht op alle geesten; bij zijnen ijver had die jongeling zooveel zachtheid, zooveel licht opgewonden gevoel, zooveel weekheid, dat hij er niet aan wanhoopte, hem de ontvangen indrukken door andere te doen vervangen, zijner Godsvrucht nog eene andere richting te geven, en hem te vormen naar begrippen, die hem dachten de betere te zijn. Dáárom had hij hem niet uit het oog willen verliezen, en zeker was het zijn plan, hem met zich te voeren naar Utrecht, zonder hem één dag op Lauernesse alléén te laten, zoo niet de plotselinge opontbieding des Bisschops en de ontrustende tijdingen, waarvan zij het gevolg was, hem de belangen der Kerk hadden doen vergeten voor die van den Staat; of liever, zoo zijne aandacht niet telkens door al de verschillende gemoedsbewegingen, waarvan hij getuige en medewerker was, ware afgeleid geworden van de ontmoeting in den vroegen morgen; daarna waren het beslommeringen van allerlei aard, opéénstapeling van bezigheden, waarbij de eene de andere verdrong, waaronder zij geheel werd bedolven en weggevischt uit zijn geheugen, totdat der monniken wraakzucht haar daarin met zooveel ontzetting terugriep. Boven alles voelde zich de Vicaris ontrust over Ottelijne. Beter dan haar onnoozele biechtvader kende hij de Jonkvrouw. Hij wist dat dátgene, wat deze als godsdienstlauwheid schold, bij haar niets was dan de walging van het gezond verstand tegen ongerijmdheden, en de onvoldaanheid van eenen geest, die verder wilde zien dan den vorm. Hij zelf deelde die walging en die onvoldaanheid, maar hij had zich nooit met haar in gesprekken willen inlaten, die verder konden gaan, dan ze gaan moesten: hij kende leeken het recht niet toe, om te onderscheiden en oordeel

te vellen over de Kerk. Daarbij, die meer opgeklaarde denkbeelden, die hij zelf had, gaven hem strijd, en maakten hem niet gelukkig; waarom had hij eene vrouw, die welhaast als gade, als moeder plichten zou te vervullen hebben, waarbij zij zich zalig zoude voelen en hare zaligheid bewerken, noodig, zich te verdiepen en misschien zich te verwarren in bespiegelingen, waaraan hij, Godgeleerde, hij, de man met den vèr zienden blik, die zijne eeuw vooruit was, zich niet dan met schroom en met aarzeling durfde overgeven? Daarom had hij gezwegen. Maar zoude die andere ook gezwegen hebben? En wat moest het zijn, zoo hij gesproken had! Luther's gevaarlijke leer ingestort in deze smachtende ziel, door Paul's zoetvoerige taal! Die jonge man, sprekende tot die jeugdige vrouw van een gereinigd geloof, van aanbidding in geest en in waarheid! Zijne geestdrift en hare ontvangbaarheid voor indrukken, beiden op dien leeftijd, waarin men zoo gaarne idealen schept en tot zich neemt! Voorwaar, zoo hij gesproken had, was zij verloren, en hij moest gesproken hebben: wat toch waarborgde den Vicaris zijn stilzwijgen? Een gegeven woord, maar aan wien? aan eenen beschermer, die zijnen beschermeling onbarmhartig aan zich zelve overliet, te midden van vreemden; en dan nog, het gegeven woord aan eenen Katholieken Priester moest niet van groote kracht zijn tegen den vurigen predikijver van eenen jongen Lutheraan. En er waren weken verlopen! Wat had er al niet kunnen gebeuren! Zou hij den belangwekkenden Paul nog vinden? Of zoo hij niet meer *daar* was, *waar* en *hoe* zoude hij hem vinden? Angstparels, meer nog dan die der vermoeyenis, schitterden op het ernstig gelaat van den achtingswaardigen man, toen hij na eenen snellen rit in de schemering op Lauernesse aankwam. Dat was op den eigen dag van die treurige ontknooping, waartoe hij onwillekeurig de bouwstoffen geleverd had.

Boudewijn van Utrecht wilde zich bij zijne aankomst, rechtstreeks naar het vertrek der Jonkvrouw wenden, om zijne angstige vermoedens spoedig bevestigd te zien of opgeheven; maar een vreemde bediende, van een stroef en ernstig voorkomen, zonder liverei, zeide hem, dat de Jonkvrouw niet te spreken was. Niet te spreken! Ottelijne van Lauernesse niet te spreken

voor den Vicaris, den vertrouwden vriend van haren Hoogwaardigen bloedverwant! iemand wie ook, niet te spreken voor Vader Boudewijn van Utrecht, als hij dien de eer deed van het te willen! Het is waar, die bediende was vreemd; maar hij zeide zoo bepaald van geene uitzonderingen te weten, zelfs nadat de Vicaris zich genoemd had, dat hij wel zeker was, niet als uitzondering te zijn aangewezen. Een lager trots dan die van Boudewijn had zich misschien geërgerd; hij bedroefde zich slechts, want hij had niets meer noodig, om zijne vermoedens bewaarheid te weten. Gedurende eene korte besluiteloosheid, of hij terugkeeren moest of met gezag dóórdringen, kwam Donna Teresia toelopen op het gerucht der korte woordenwisseling. Eene zoo gunstige gelegenheid, om zich het hart lucht te geven, had de goede dame sinds vele dagen niet onder haar bereik gehad. Aernoud had haar zoo woest van zich gestooten, toen zij hem zooveel belangrijks had willen mededeelen, en daarna was hij in zulk eene toemeloze drift gevluht! De Vicaris was bedaard en zou willen luisteren; ook luisterde de Vicaris, hoewel het eene lange martelproef was, waaraan hij zich onderwierp; want de oude Spaansche spaarde hem niets; van het groote feest af, en van hare eerste ontdekking van den ketter, tot op de treurige catastrophie van heden toe, moest hij alles hooren; in het lange en breede schilderde zij met de somberste kleuren van haat en kwaadsprekendheid, nadat zij opgemerkt had met het vergrootglas des bijgeloofs en van den opgeruiden geloofshaat. Men denke, of het ook afschuwelijkheden waren, die zij herhaalde, van wat er voorviel op Lauernesse, en van hetgeen zij zoo hier en daar had opgevangen van de kettische leere, die dáár nu Godsdienst heete. Hoe ook voorbereid, de vreeselijke zekerheid en de nog ongedachte schrikkelijke uitkomsten verpletterden den gemoedlijken man.

»O mijn God, mijn God, ik zal bezwijken onder den last van schuld!» riep hij met bitter zelfverwijt.

»Helaas! ik bleef niet in dit onzalige huis, dat zekerlijk verdoemd moet zijn, om al de boosheden, die men er pleegt,» eindigde Teresia; »maar mijn Enriquez is verbonden aan den dienst van Ottelijne, en zij wil hem niet ontslaan, gelijk hij haar niet ver-

laten wil, en daarom blijve ook ik; doch ik zal mijnen zoon weren van de besmetting, zoolang ik kan."

Donna Teresia zeide niet, dat zij geen ander heenkomen wist, dan dat, hetwelk de gastvrijheid haar aanbood. »O! Uwe Eerwaarde moest hen in de kapel zien! Ze zitten daar soms allen te gelijk te zingen en te bidden op zijn kettersch, dat het een gruwel is om aan te hooren: ook ga ik alle dagen wel vromelijk te biecht in het naaste klooster, om mij te ontlasten van de zondige klanken, die tegen wil en dank mijne ooren bezoedelen. Ik weet, wat het zegt: »rein te blijven in het huis der zonde, dat weet ik." Wij moeten van den Vicaris zeggen, dat hij, onder dit gesnap, het koren had weten te scheiden van het kaf, de feiten van de uitlegging, die men er aan trachtte te geven; zoodra dus ook de goede Dame in persoonlijke klachten verviel, en hij begreep genoeg te weten, sprak hij: »Brengh mij nu schielijk bij de Jonkvrouw, of het mij nog gebeuren mocht een goed woord tot haar te spreken, en dat nuts wrocht."

»Ottelijne-nicht heeft zich opgesloten in haar bidvertrek, nadat ze weêr bijgekomen is van de bezwijming, waarin ze van mistroostigheid vervallen is, na het vertrek van Heer Aernoud. En ze heeft in smart en droeven onlust hare nieuwe vrienden zelfs van zich gezonden."

»Welnu, dan zal een oude haar mogelijk welkom zijn!" En zonder haar geleide verder te vragen, wendde zich de Vicaris naar het welbekende vertrek, en opende de deur.

»Dat manwif Johanna, die hier de wet stelt als moest haar broeder werkelijk Heer van Lauernesse worden, zal ook groote oogen opzetten, als ze hoort, dat ik, spijt haren slungel van eenen knecht, dien ze ten spie zet, een' hoog en vroom Priester bij mijne nicht heb binnengewerkt," sprak Donna Teresia, met eenen lach van voldoening, als maar zelden hare bleke lippen placht te omgeven. De Vicaris vond Ottelijne slapende in haren armstoel. Het was de slaap der afgetobde smart, die pijnlijke droomen geeft, of doffe matheid; de slaap met roode oogleden en bleke wangen, met ingetrokken lippen en onrustige ademhaling; die weldadige machteloosheid, die gevolgd is op de overspanning der hartstochten.

De strenge Priester zelf, die kwam met een woord van vermaning op de lippen, had medelijden met dat lieve bleeke ge-
laat en die moegeschreide oogen, aan welker wimpers nog een
traantje trilde. Diep geroerd bleef hij ze een poos aanstaren ;
toen knielde hij in stillen deemoed neder, trok zich den haren
gordel, die hem de leden kwetste, nauwer aan, tot hem de pijn
kleuren deed, en verdiepte zich toen in een lang en vurig ge-
bed : het was voor haar, dat hij gebeden had. Daarna stond
hij op en wekte haar met een zacht woord. Eerst schrikte zij
op en wilde vluchten ; maar op ééns terugkeerende, borst zij
in tranen uit en wierp zich aan zijne borst, met den uitroep :
»O mijn Vader !” Meer kon zij niet. Hij weerde haar zachte-
lijk van zich. »Zijn dat tranen van berouw, mijne dochter ! of
beweent gij alleen eene aardsche liefde, en niet die van de heilige
Moeder, die gij ontvlucht zijt ?”

»Er is veel gebeurd, mijn Vader !” snikte zij, zonder hem te
hooren ; »hij is verloren, Aernoud ! voor altijd voor mij verloren.
En wij hadden zoo gelukkig kunnen zijn !”

»Ja, mijn arm kind ! wel hebt gij veel verloren, ik weet
alles ; maar bij de smarten der Moedermaagd ! jammer niet
om het minste.”

»Neen,” sprak zij toen, »alleen het mindere betreur ik, en
dat moet zonde zijn ; want waarlijk, zoo ik al mijne hoop ver-
loren heb op aardsch geluk, heb ik eene vastere voor de toe-
komst, en ik heb gewonnen. Maar dat kost veel om te zeggen :
ik heb gewonnen ! met eenen blijmoedigen mond, en een oog
zonder tranen. Jezus, mijn Heer, vergeef der zwakke !”

Toen eerst, toen ze trotste op haren afval, kreeg Boudewijn
moed voor zijn priesterambt.

»En weet gij zeker, dat gij gewonnen hebt, driewerf rampzalige ?
Wie zegt het u ? De onvoorzienige knaap, die, zelf verbijsterd,
u, en wie hem hooren willen, medesleept in zijne verbijstering ?
Is het, omdat gij hem volgt op paden, waarvan hij zelf het eind
niet kent, noch weet waar ze heenleiden ; paden, door niemand
betreden, die er niet in overijling, of door verleiding op was
verdoold geraakt ? Is het omdat gij met verachting de altaren
den rug toewendt, waarvoor uwe ouders en voorouders sinds

eeuwen met eerbied knielden? Is het omdat gij u hebt losgerukt uit den schoot van eene Kerk, waarin zij allen, en millioenen met hen, Godvruchtiglijk geleeft hebben als vrome Christenen, en gestorven zijn met eene waarachtige hoop op zaligheid? Is het omdat gij u vrijgemaakt waant van de tucht eener moeder, die alleen maar streng is voor verharde zondaren? Ik zeg u: wie de tucht versmaadt, is niet wijs, en uit losbandigheid volgt wanorde, bloeien de Christendeugden niet! Is het omdat gij eenen achtingswaardigen en edelen jongeling van u vervreemd hebt, die u een goede leidsman had willen zijn voor dit leven?"

»O mijn Heere! gij weet wel, dat ik dit alles niet zocht, niet heb willen zoeken. Aernoud heeft mij zijne liefde opgezegd, omdat hij niet verdragelijk zijn wil met mijn nieuw geloof, noemende het eene dolinge; en Heer! dat weet gij ook, de Kerk is niet, wat zij was, toen mijne voorouders zich naar haar noemden; de meesten harer dienaren.... Vader Luciaan..."

»Wie zijt gij, kleine van verstand en geringe in kennis! om te rechten over de Kerk van Jezus en wie hem vertegenwoordigen op aarde?"

»Niet uit mij zelve zeg ik dit, Heer! maar Paul heeft mij opgewekt en moed gegeven, om kennis te nemen van Gods Woord. En hij heeft mij voorgelicht, en klaarlijk weet ik nu, hoe de Kerk is afgeweken van de zuivere leere des Woords, en van de eerste reinigheid des Christendoms, en van de broederliefde en van de tucht, en hoe de ziel niet te redden is, noch het hart beter wordt, door met botte volharding aan te kleven de dolingen, die monnik en Geestelijke (vergeef mij, Eerwaarde! mijne eerbiedenis voor u is daarom niet kleiner) leeraren en voortzeggen om slim bejag, en hoe ze, door den klagelijken euvel der aflaten, de groote, algeheele voldoening van onzen Zaligmaker al te schending verkorten, en hoe ze meer eer bewijzen aan de gebeenten van gestorven menschen, die de Heiligen zijn, dan aan God den Heer en Zijnen lieven Zoon! en . . .

»Paul heeft u gerechtigd tot dit onderzoek, zegt gij," viel

haar de Vicaris met hoogheid in de rede: »maar wie heeft hem *zelve* gerechtigd? Wie gaf *hem* de Geestelijke wijding? Wie riep *hem* tot de verkondiging des Woords? Hij, de knaap in het prille zijner jonkheid, die deze hooge zaken niet eens rijpelijk heeft kunnen overwegen met een koel gemoed en eenen spitsen geest! die niet kent, waarvan hij oordeelt; die niet hebben kan den rijpen geest des onderscheids; want zijne geestdrift, die u verleidt en wegsleept is een wild en verzen-gend vuur, dat zich zelf verteren zal, en waarvan niets resten zal dan dorre, koude assche, die niet vruchtbaar kan maken tot goede werken.»

»O! spreek zoo niet, niet alzoo van den gezegenden jongeling, op wien een deel van Luther's geest rust, Luther, dien de Heer gezonden heeft, om te niet te doen wat Zijne eer verkort.»

»En wie is Luther, verdoolde! dat gij op hem vertrouwt, als op eenen die niet feilt; dat gij op zijn woord smadelijk spreekt van Gods Kerk, die onfeilbaar is en gegrond op den rotssteen Petri, en u stelt tegen wie haar vertegenwoordigen op aarde?» sprak de Vicaris op strengen toon. Daarna verviel hij in een diep gepeins, alsof hij nadacht, of en hoe hij zoude voortgaan. Een oogenblik teekende zich op zijn gelaat eene uitdrukking van fiere bitterheid, en hij sprak bijna meer tot zich *zelve* dan tot haar: »Sinds de droeve tijden dáár zijn, dat leeken en vrouwen uitlegging eischen van de hooge zaken der Kerke en rekenschap vragen van hunne leidlieden, moet het voordeel zijn, hen daarvan volkomenlijk in te lichten, opdat ze weten, dat de Kerk niet bloost over haar *zelve*, en opdat ze niet misleid worden door valsche voorstelling, of misleid zijnde, daarvan terugkomen.» Toen, opstaande, schoof hij zijnen stoel nader bij dien, waarop zij plaats genomen had, en zich tot haar heenbuigende over de armleuning, begon hij zachter, maar met diepen ernst: »Zie, de Kerk kan zich verantwoorden, als zij het zich verwaardigt, ook zelfs tegen haren driesten aanvaller, ook zelfs tegen Luther. Weet gij, wat dat is: Luther? Weet gij, waardoor hij veel in zijn voordeel heeft, en zoovelen tot zich trekt? waardoor hij uitkomsten ziet boven zijne ver-

wachting en hoop? Ja, de Kerk is onfeilbaar, de Kerk verandert niet, en is niet veranderd, noch in wezen, noch in reinheid: mogelijk in vormen; maar die vormen waren noodig zoude zij alles omvatten. Maar juist om alles te omvatten, heeft zij ook alles moeten opnemen: het zuivere zoowel als het onzuivere; dat, wat haar verontreinigen kon, zoowel als dat, wat *zij* zoude reinigen; dat, wat haar eeren kon, zoowel als dat, wat zij opheffen moest uit de schande; zoowel wat haar stichten kon, als wat haar zoude ontstichten; zoowel nederigheid en ootmoed, als trots en eigenwaan; zoowel de armoede, die vroeg, als den rijkdom, die gaf, zoowel den zwakke, die bescherming afsmeekte, als den sterke, die haar aanbod — zij mocht niet uitsluitend zijn, zij moest algemeen wezen. Zij was het; maar zij werd er toegankelijk door voor de besmetting. Zoo zijn dan ook vele ondeugden binnengeslopen, vele misbruiken gewoonten geworden, vele ongerijmdheden, helaas! geduld. Zoo hebben weelde en eigenbaat en zinnelijkheid zich zetels gebouwd naast de altaren, en hebben door verkwisting, en onmatigheid, en afpersingen, en heerschzucht, en huichelarij, en onreine driften, de vromen geërgerd en de boozen aangemoedigd. De stadhouder van Christus of de grootwaardigheidsdragers der Kerk zijn geene Petrusen meer of Godzalige oudvaders. Julius II, Leo X en wie zij tot de eere des Kardinaalschaps riepen, hebben, op weinige eerwaardige uitzonderingen na, voorbeelden gegeven, die door de gansche lagere Geestelijkheid maar al te gretig worden gevolgd; wat te Rome geduld wordt en aangemoedigd, kan elders niet worden gefnuikt, en zoo zondigen zij voort, de een steunende op de straffeloosheid van den anderen, niet denkende, dat de Satan met vlamme oogen naar de schaapskooi heengluurt, die zij openstellen voor zijne aanvallen, en op de arme kudde, die met vrees en beven naar andere herders omziet, die ijveriger zijn en meer waakzaam; eener kudde, die in hare onkunde wolven kiest, die haar den hungerigen ziemoorder toevoeren, of onhandigen, die hen in gemoede op doolwegen brengen, welke niet minder zeker heenleiden ter helle. Zóó is voor dit oogenblik de staat der Kerk: dat weten wij allen, dat zien wij allen,

dat betreuren wij allen; maar die afdwaling harer dienaren is geen val der Kerk; maar die feilbaarheid van den mensch Leo geeft geen recht, om de onfeilbaarheid te loochenen van wie als vertegenwoordiger van Petrus stond of staat of staan zal, wie als opperhoofd der Kerk van den Heer der Kerk een licht ontvangt, hooger en helderder dan dat, wat zijn eigen oordeel en zijne eigene wijsheid hem geven kon. Of zijn de Apostelen verraders van Christus, omdat Judas hem verried? Of zijn misbruiken vaste geloofspunten? Of zijn ongerijmdheden vastgestelde verordeningen? Of zijn de Conciliën niet daar, om de aloude grondwet des geloofs te handhaven en de misbruiken te keer te gaan en den overmoed te fnuiken? Of levert dit tijdperk geene helderziende mannen op, die allen willen medehelpen, om de verbastering tegen te gaan en de reiniging te bevorderen? maar langzaam, maar zonder schokken, opdat alles blijve in éénheid en rust. Of is het noodig, dat men scheure, eer men geneest, en dat men vertrappe, om te zuiveren? Luther meent dat laatste: hij heeft gezien, evenals wij allen, hij heeft zich geërgerd als wij allen, maar hij heeft die ergernis lucht gegeven met schaamteloze luidruchtigheid. Luther heeft geen geduld: dat komt omdat hij geen vertrouwen heeft; waarom kan hij niet wachten als Gods lankmoedigheid toeft? Dat komt, omdat Luther trotsch is en wraakgierig. Luther's doel kan goed zijn geweest; maar hij heeft het te ruwelijk uitgedrukt, en men heeft hem met bitterheid en met onrecht tegengesproken. Dat heeft zijnen trots gekwetst. Hij heeft wond voor wond willen teruggeven. Zeg, Ottelijne! leert dat de Christelijke liefde, de allernoodigste deugd van het Christendom?" Ottelijne, die half van smart, half van verbazing in stomme oplettenheid dáár gezeten had, schudde treurig het hoofd. Nooit had zij den strengen, zwijgenden man, die nimmer zijne gevoelens had laten doorschemeren, en die meestal met korte, beslissende volzinnen een geschil had uitgewezen, zóóveel, en met zooveel vuur, hooren spreken: dat was weder eene gansch andere welsprekendheid dan die van Paul; dat was de taal van het gezag, de taal van den meerdere en van den wijzere, die weet, dat hij blindelings geloofs-toestemming eischen kan, maar die zich

verledigt, tot opheldering van wat hij beveelt, en tot verklaring van wat hij eischt; en dat was in den naam van datzelfde belang, waarvan Paul haar gesproken had, en ook verrukt, en ook overgehaald, en ook tot toestemming bewogen! En de jeugdige vrouw was noch genoeg gewapend met spitsvondige verdedigingswoorden om te kunnen tegen spreken, noch genoeg ingewijd in het diepere en hoogere leerstellige, om te kunnen scheiden en oordeelen. De taal van den Vicaris had zoowel hare overreding als die van Paul, en de laatste spreker moest noodwendig iets vooruit hebben op een hart en een hoofd, zoo geschokt als het hare. Daarom, toen zij het laatste moest toestemmen, scheen het haar bijna, alsof zij al het andere ook evenmin ontkennen kon.

Het scherpe oog van den Vicaris zag zijn voordeel en vervolgde: »Zóó toch heeft Luther gedaan. Zijne woorden zijn geeselslagen, die wonden, die openrijten, die beschamen, die verbitteren, maar die nooit verbeteren zullen. Alleen: zij wreken. Hij heeft in het vuur der gramschap de moeder niet ontzien, omdat hij feilen zag in hare kinderen; omdat zij hare kinderen heeft verdedigd tegen hem. Hij wist, dat zij scheuren had in haren mantel, dat hare schaamte die dekte met versiersels, en hij heeft haar die sieraden afgerukt en hij heeft tot allen gezegd: »ziet hare naaktheid!» Hij heeft hare opene wonden blootgelegd, en hij heeft gespot met de striemen, die hij zelf haar geslagen had. Is dat groothartig? Is dat Christelijke barmhartigheid? Hij heeft niet willen teruggaan, omdat men hem eenmaal heeft verstooten! Toch leeren de Schriften, de *eigene*, die hij *alleen* erkent, dat men vergeven zal tot zeventigmaal zeven toe! Hij is een mensch met hartstochten en gebreken, zooals ieder mensch, en hij heeft der Voorzienigheid de taak der loutering uit de hand genomen, en hij heeft herschepper willen zijn; maar zie, de hartstochten hebben hun spel gespeeld; de zwakheden hebben het hare gedaan en de herschepper wordt verdelger! De verdelger begint zijne taak schoon te vinden: van het puin der slooping stelt hij zich een voetstuk samen, en hij zegt tot de menigte: »ziet mij!»

»Is dat Christelijke ootmoed? Wij weten niet, hoever hij

nóg gaan zal, maar zeker is het, dat hij reeds verder gegaan is, dan eenig sterveling vrijstond. En nóg, was hij de wakkere, ondernemende bouwheer, die alles voorzag, die alles berekende, die alles wist te bepalen maar neen; de gebeurtenissen vallen op hem, hij niet op haar; hij gebruikt ze slechts als ze dáár zijn; hij is de man van het oogenblik, de man, die leeft bij gelegenheden: die man, die zoo stoft op de hulpe Gods, beeft voor den Satan, dien Gods Zoon overwonnen heeft! Is dat Christelijk geloof? En nu, wie is die man, die zelfs de allernoodigste deugden veronachtzaamt, dat hij gelijk zoude hebben, hij alleen, tegen de gansche wereld, tegen de doorluchtigste mannen der Kerk, tegen haar Opperhoofd, tegen de vergadering des ganschen Duitschen Keizerrijs!"

De Vicaris poosde een oogenblik en zag Ottelijne doordringend en vragend aan.

De Jonkvrouw zag veel te helder, om niet te weten, dat er vele drogredenen heenliepen door deze rede, dat er meer spitsvondig vernuft in lag dan duidelijke bewijzen; maar niet geleerd op Godgeleerde twistredenen, en niet voorbereid op zulk eenen aanval van hem, met wien zij het ondoenlijk vond zich te meten, sloeg zij aarzelend en schroomvallig de oogen op tot den man, aan wiens blik zij altijd met zulk eenen onbegrensden eerbied was geboeid geweest: toch had zij een woord in het hart en op de lippen, dat hare sterke overtuiging haar drong om te uiten, schoon bijkans de moed daartoe haar ontbrak.

»En zoo die man nu afgezonden ware van den Hemel . . . zoo hij eene roeping had tot zijne taak, zoo *hij* nu eens het uitverkoren werktuig ware» lispelde zij met eene zachte stem.

De Priester ontzette zich; hij begreep nog niets gewonnen te hebben: alleen met eene machtspreuk moest hij zich redden.

»Wat sterveling op aarde zal dat beslissen! En daarom te zekerder, Ottelijne! is het voorzichtig, is het oorbaar, is het heilige plicht te achten, niet af te wijken van het gebaande pad, dat zekerlijk door een Goddelijk licht werd aangewezen, waarvan wij allen den uitgang weten, en waarop men vrome-

lijk en rustiglijk kan voortgaan, en het niet op te geven voor een ander, dat alleen *misschien* goed zou kunnen wezen. O! om Gods wil! Ottelijne! waag uw geluk op deze wereld, en uwe hoop voor eene toekomstige, niet aan een onzeker misschien! . . . Spreek, Ottelijne, zegt dat verschil tusschen eenen monnik en de Kerk u zooveel, ziet gij daarin zooveel voordeel voor u, om al het genot uwer prille jonkheid, al de vreugde uws levens, elke wereldsche eer, de zaligheden van het echtelijk heil met eenen geliefden gemaal, de wenschelijke aangenaamheid van moeder te zijn, alles, alles! er voor te geven? De opgewondenheid geeft u nu moed voor het oogenblik, moed tegen elk verlies en tegen elken strijd; maar zult gij dien altijd blijven behouden, gij, zwakke vrouw! ook dan, als de geestdrift koud is geworden, en de zielskracht verlamd is onder de slagen? Want zij wachten u, Ottelijne! felle, snerpemde slagen, dof ratelende onweersbuien, die *zeker* nederkomen op uw hoofd. De Kerk heeft Luther uitgesloten van hare gemeenschap, en heeft hem weggestooten uit haren schoot; diezelfde vloek treft even zeker allen, die hem volgen zullen. Maar Luther is eenforsch man, die zich heeft heengezet over alles, die aanval met aanval vergeldt, die zijn trots zal opgericht houden en zijnen eigenwaan sterken, die niets meer te verliezen heeft, en die alleen maar winnen kan als hij voortgaat; maar gij, teedere en zedige maagd! zal u dat niet treffen, als alles u verlaten zal en allen? Als u de toegang verboden wordt tot Gods heiligdommen, als de vromen u zullen ontwijken, als uwe naaste verwanten u zullen schuwen: wat blijft u dan, om u te sterken en op te richten? Zal dan de enkele gedachte: »ik ben Lutherane!"" u een zoo groote troost zijn? Hebt gij trots, die u zal opwinden, of wraak, die u zal aanvuren, of zult gij iets te winnen hebben, dat u behoeden zal voor nederzinken? Kies nu, Ottelijne! want gij staat op het scheidspunt van uwen levensweg; gij moet teruggaan of voorwaarts: eene enkele schrede terug leidt u naar geluk en rust en vrede en heil; de andere, die voorwaarts gaat, jaagt u in onrust, in ellende, in al wat vreeselijk is, verder! altijd verder! altijd dieper tot aan het eind! O alle goede Heiligen! het eind! — beeft gij niet, Ottelijne! het eind!"

Werkelijk zat zij bevende dáár, de arme, aangevallen beurtelings met drogredenen en met schrikwekkende voorspellingen, — snikkend en bevend zat zij dáár: want nog meer de herinnering dan de toekomst maakte het haar bang. Zij had reeds alles verloren, en het verlies was nog zoo versch! en ieder woord van dien man deed haar zien, dat het onherstelbaar moest zijn; want ja, dat voelde zij in zich, diep en met onweerstaanbare overtuiging, zij *moest* dat alles opofferen, zij *moest* volharden, en het was nog iets beters dan een naam of eene leus, die Paul haar had gebracht. Maar weerleggen . . van den persoon en de leer, die men aanviel, wist ze genoeg om zelve te gelooven, maar niet genoeg om het ongeloof van eenen ander te bestrijden, bovenal zoo die andere de Vicaris was, en zij weerlegde den Vicaris niet. Eene vrouw, die zwijgt, omdat zij haar gevoelen niet weet te verdedigen, heeft het daarom nog niet opgegeven; integendeel, het hecht zich vaster in hare ziel, het wordt haar duidelijker en meer dierbaar naar mate zij er zich dieper in verbergt.

Zoo ook Ottelijne. Onder haar snikken riep zij alleen slechts: »ware Paul hier!» niet alsof zij weifelde, maar alsof deze alleen volkomen rekenschap zoude kunnen geven van hare standvastigheid.

»Luister, dochterken!» hervatte de Vicaris, en nam hare hand. »Eene enkele belofte aan mij, eene enkele boete voor God, en de dwaling, de misstap uit zwakheid en uit verwarring is vergeven. Het gebeurde op Lauernesse kan geheim blijven; wie de verholten prediking hebben bijgewoond, moeten en zullen zwijgen, om huns zelfs wil. Pater Luciaan's luide kreten doet onze Hoogwaardige Heere verstommen onder eene weldaad of onder eene bestraffing. Een jonger mensch van helder inzicht, die u beter zal weten te stichten en zeker welgevallig zal zijn, vervangt hem in uw huis. . . .»

»En Paul?» vroeg Ottelijne, op wier gelaat men niet eens besluiteloosheid las.

»Paul's lot hangt af van hem zelve. Hem wacht eene groote toekomst, eene schitterende lotsbestemming, of . . . smaadheid en zielesmart — hij moet kiezen tusschen die beide. . . .»

»Ja, mijn Vader!» viel de Jonkvrouw hem met levendigheid in de rede, als wilde zij door eene afleiding een antwoord ontduiken. »Waart gij het zelf niet, die den jongen vreemdeling hier heen voerdet, opdat hij herbergzaamheid zoude vinden onder mijn dak? Moest ik mij dan niet vertrouwen aan wien gij tot mij bracht?»

Had Ottelijne den Vicaris aangezien, terwijl zij die vragen ging uitspreken, zij zoude ze in de keel versmoord hebben, zóó smartelijken indruk maakten zij op den achtbaren man. Zijn voorhoofd en zijne lippen verschoten tot de lijkkleur. Zijn oog, nog fonkelend van de dreigende voorspelling, kreeg plotseling eene onbeschrijfelijke uitdrukking van verslagenheid en smart; zijn voorhoofd boog zich neder op de borst, als een, die met deemoed een verdiend verwijt ontvangt, en die hooge fiere gestalte, alleen gewoon om eerbied te wekken en achting te vorderen, kromde zich knielend aan de voeten dier jonge vrouw, en die strenge stem, die eenen Vorstelijken Bisschop zoo moedig durfde tegenstaan en zoo onverbiddelijk berispen, sprak smeekend en klagend: »Ja, Ottelijne! ik ben ééniglijk te beschuldigen, als hebbende u het verderf toegevoerd! O! zwakke en kortzichtige mensch, die ik was. Ik heb willen beschikken over de daden van anderen, en ik vergat, dat mijne eigene zelfs niet in mijne macht stonden.

»Ik heb eenen jongen geestdrijver tegen zich zelven willen beschermen en anderen tegen hem, en ik heb dat doende een net uitgespreid voor wie ik lief had. Vergiffenis, mijn arm, misleid kind! vergiffenis! Ik belijde ootmoediglijk kwalijk te hebben gehandeld, latende u zoo nabij den afgrond zonder waarschuwing. En daarom, zoo gij, niet achtende mijnen raad, u zelve neerstort in het verderf, zal het mij gerekend worden tot eene verdoemenis, als die eene ziel heb afgetrokken van haar heil. Uit barmhartigheid dan Ottelijne! om den wille der vaderlijke liefde, die ik altijd voor u gehad heb, maak mijne verantwoording niet zoo groot, doem mij niet tot eene zoo zware boete en eeuwiglijk berouw; want zoo waarachtig mijn hoofd de zeven wijdingen ontving, zoo waarachtig wacht mij eeuwige hellepijn voor iedere uwer toekomstige afwijkingen. In den naam dan der heilige Moeder Gods, die zacht was en die hare dochteren tot zacht-

heid maant, heb medelijden met u zelve en medelijden met mij.'>

En die statige Priester hief, smeekend de handen op naar die jonge vrouw! Die Geestelijke, die een zoo hoog gevoel had van de Geestelijke waardigheid, verootmoedigde zich voor wie boeteling had moeten zijn; die man, dien vrouwenliefde nooit had geplooid tot het eeren van het geslacht, vernederde zich voor eene vrouw. Die man, die zoo groot was in geheel Utrecht, maakte zich zelve zoo klein in het bidvertrek op Lauernesse!

Deze verdeemoediging moest Ottelijne roeren; maar sinds zij er niets in zag, dan de uitdrukking eener vrees, welke zij niet konde deelen, werd zij er door bewogen, zonderdat hij haar overhaalde. Ottelijne, die Aernoud had zien heentrekken, kon den Vicaris zien knielen zonder wankelen.

»Voor mij, mijn Heere!» riep zij, »kniel niet voor mij. Laat af u zelve te kwellen, en mij te schokken in mijn geloof. Waarlijk, ik zeg u, het is onnutte pijn. Gij hebt mij geene smart toegevoerd of jammer, maar de blijdschap die in Christus is; wat mij van de menschen toekomt, dat zal ik dragen, blijmoediglijk en vromelijk; want Jezus heeft gezegd: »neemt mijn kruis op u!» En zoo ik zwak ben, zal Hij mij sterken, en ik ben niet verlaten, zelfs niet als de Roomsche Kerk mij uitbant: want hij is met mij. In trouwe, mijn Vader! gij hebt mijne ziele behouden, Paul tot mij leidende, die mij heeft toegebracht tot de zuiverlijke Gemeente der Evangelische Christenen. En toen gij mij zoeven aangingt met vele redenen, waar ik niets tegen zeide, want gij zijt wijzer en grooter in wetenschap en van dieper verstand dan ik, die al de wijsheid der aarde wil vergeten, om de hemelsche wijsheid te ontvangen als een kind, toen bad ik in mijn hart alleen van God, dat er geen twijfel mocht oprijzen in mijn gemoed, en Hij heeft mij verhoord; want zie, ik vrees niet, en ik weet nu, dat Zijn Geest nimmermeer van mij wijken zal in eeuwigheid!»

Na dit woord stond Vader Boudewijn op; een blik op de Jonkvrouw had hem overtuigd, dat beden en dreigingen hier verder onnut zouden zijn: die fijne menschenkenner wist, dat die Jonkvrouw zich de tranen niet had weggewischt uit de oogen, noch hare snikken verwisseld voor zulke woorden, zoo

ze zich niet waarachtig den moed had gekend en de overtuiging, waarop zij roemde; en die wangen, die gloeiden van geestverrukking, en die oogen, die zich vol bezielde vertrouwen ten Hemel richtten, en die armen, die zich rustig kruisten over de borst, maakten het hem tot zekerheid, dat de zwakke maagd zich herscheppen zou in de geloofsheldin, als het uur der beproeving dáár was, en dat iedere verdere poging nutteloos zoude wezen. Hij had de sterkte van dat geloof gepeild. Hij was te veel Christen, dan dat ergernis en de krenking van niet geslaagd te zijn, hem tot een hard woord van toorn zouden hebben verleid, en wat er bitterheid mocht gehuisd hebben in zijn binnenste, overmeesterde hij met krachtige zelfbeheersching. »De heere God weet, dat ik het mijne heb gedaan, om mijne feil te herstellen,» sprak hij met eene zachte, bevende stem, en daarop luider en met meer verheffing van toon: »het moge u dan ook in eeuwigheid niet berouwen, mij niet gehoord te hebben; maar zoo gij mij nog éénmaal mocht willen hooren, Ottelijne! kom dan troost vragen van dezen mond, die voor u niet zal zwijgen, en zoo gij zeer moede zijt, kom dan uitrusten aan deze borst....» toen keerde hij zich om en wilde heengaan; met drift volgde zij hem en trachtte zijne hand te vatten.... »tot zóólang zijn wij vreemden....» voleindigde hij zacht, maar met hoogen ernst, terwijl hij haar terugweerde.

.....

 Nog een andere strijd wachtte Vader Boudewijn op Lauer-
 nesse: het was die tegen Paul, dien hij met zich troonen wilde
 naar Wijk-bij-Duurstede. Hij vond hem samen met Johanna.
 Zij wandelden door de sombere beukenlaan van een klein boschje,
 dat het huis ten zuiden omgaf. Beiden schenen in een ernstig
 gesprek verdiept. Dan, nauwelijks kreeg de Duitscher hem in
 het oog, of hij vloog hem te gemoet met een: »Eindelijk! mijn
 achtbare beschermer!» waaruit meer de hartstochtelijke jonge-
 ling sprak dan de kalme verkondiger van het Evangelie; maar
 Boudewijn scheen niets in hem te zien dan dezen.

»Verre van mij!» sprak hij, »gij hebt mijn al te roekeloos ver-
 trouwen schendinglijk misbruikt.»

»Ik moest, Heer! ik moest,» antwoordde Paul, terugtrekkende met zichtbare teleurstelling; maar toch voegde hij er met vastheid bij: »Een, sterker dan ik, drong mij tot spreken; ik had mijne roeping moeten verloochenen zoo ik gezwegen had, en dat mocht zelfs gij niet van mij eischen, en dat heeft de groote Zwarte 1) mij niet geleerd!»

»O mijn Philip!» riep de Vicaris, zich de oogen bedekkende met de hand, »gij weet niet, wat gij mij hebt toegebracht! Meent gij dan waarlijk wél te doen? Arme Paul!» vervolgde hij daarna bewogen, »ja, ik weet het, gij *moest*, gij zijt ook werktuig. Ik vergeef u! Geloofd zijn de Heiligen, dat gij u zelve nog niet verder in gevaar hebt gebracht! Personen, die een ernstig belang in u stellen, danken er den Hemel voor. En nu, volg mij snel: gij hebt op mij gewacht, ik kom u afhalen.»

»U volgen, Heer! nu?» hernam Paul, »helaas! het is te laat! Gij weet niet...»

»Ik weet alles, jonkman! zelfs *dat*, wat gij niet gissen kunt....»

»Haar mag ik niet verlaten in deze oogenblikken. Ik heb nu plichten te volbrengen, die mij beletten de wegen van anderen te gaan, zelfs al waren het die van eenen beschermer als Uw Eerwaarde.»

»Gij *moet* mij volgen, jongeling!» sprak Boudewijn met gezag. »Het geheim, dat rust op uwe afkomst, kon misschien....»

»Al moest het worden opgehelderd, zou ik de lage eigenbatelijkheid stellen boven mijn heilig werk?»

»Melanchton, die uw meester is, heeft u toevertrouwd aan mijne hoede.»

»En toch, zoo hij hier ware, weet ik, hoe *hij* beslissen zoude!»

»Nog *vraag* ik, jonge geestdrijver! weet, dat ik ook kan *bevelen!*»

»Doe dat niet, Heer! want het zou mij hard vallen u ongehoorzaam te zijn.»

»Het is eene machtige bescherming, die gij van u stoot, en in waarheid, gij kunt die noodig hebben in deze gewesten.»

1) Zinspeling op den Griekschen naam van Melanchton.

»De beste bescherming is bij God!» sprak Paul met vuur.

»Indien het een vader ware, tot wien men u voeren wilde!»

»Een man als gij liegt niet,» riep de jongeling, met hooggekleurde wangen. »Een vader! o Heere God! de verzoeking is groot! Een Vader!» En half besloten naderde hij den Vicaris.

Toen trad Johanna snel vooruit en naar hem toe. Haar blik had al dien tijd uitvorschend op Vader Boudewijn gerust, terwijl zij op geringen afstand tegen eenen boom leunde, als geen deel hebbende aan het gesprek; nu echter zag ze Paul minder aarzelen dan overhellen, en het was haar als moest zij hem steunen.

»Wie vader of moeder lief heeft boven Mij, is Mijns niet waard!» sprak zij, met die stembuiging, die haar eigen was en die altijd roerde. En als ontzet trad Paul terug.

Een zucht beefde van zijne lippen, met de woorden: »het is een zwaar offer!» En haastig deed hij eenige stappen voorwaarts, aan den arm van Johanna, de krachtige, die hem steunde.

»De onzinnige! Ik zal hem moeten dwingen tegen wil en dank,» sprak Boudewijn van Utrecht bij zich zelve; maar plotseling keerde Paul terug en hief de handen smeekend naar hem op.

»O! weer van mijn hoofd den vadervloek!»

»Gij kunt dat zelf; wat meer is, gij kunt hem zegen en rust brengen, gij kunt . . . hem . . . ja zult het middel zijn, om vijanden te verzoenen met vijanden . . . kom slechts met mij.»

»Neen, neen! ik mag niet,» riep Paul op den toon der snepende smart, en wendde zich snellijk van hem weg.

»Dweper!» sprak de Vicaris hem nastarende, »jammerlijke dweper! en toch benijdenswaardige!» voegde hij er zuchtend bij . . . toen verzonk hij in een diep gepeins. »Hoe jammer, dat zij beiden die offers aan niets beters brengen dan aan de twistzaak van Luther! Aan niets beters brengen? tot de geleerdheid van Melanchton toe heeft die man aan zich cijnsbaar gemaakt. En zie, voormaals had *ik* overwicht op die menschen hier. Wat gaf hun die kracht, om mij te wederstaan? wat! . . .»

en hij liet het hoofd op de borst zinken, en snoerde zich den gordel dichter om het Priesterkleed, als had hij noodig zijn stand beter te voelen. Toen ging hij ijlings voort en eenige oogenblikken daarna zag men hem heenrijden over de ophaalbrug van Lauernesse.

»Den Hemel zij dank! dat gij naar mijne stem geluisterd hebt,» sprak Johanna tot den jongen Hervormer. »Zoo gij hem gevolgd waart.... ik gruw van het denkbeeld! Het is schade zich te betrouwen op menschen, en eenen Priester van Rome vertrouwe men nooit, zelfs den besten niet! Het was een looze aanslag, die met openlijk geweld zal worden herhaald, sinds list niet baatte. Daarom vlucht van hier naar eene wijkplaats, die veilig is, en waar gij heil kunt brengen!» — »Waarheen?» — »Naar Woerden,» antwoordde zij ernstig; »het wordt eenmaal tijd....» —

»En Ottelijne?»

»Wij hebben Gods woord, wij zullen ons zelve stichten. Maar spoed u nu tot haar ten afscheid, want ik zeg u, iedere vertraging is een groot verlies!» En met hare onstuimige voortvarendheid rukte zij den jongen man voort, die te vergeefs zijne stem verhief om haar te beduiden, dat de Vicaris geen listig vijand kon zijn.

XI.

Stoornis en bitterheid.

Ik leide mijne lezers in bij de weduwe van Reinier Bakelsz Aernoud's moeder. Het was een deftig burgerhuis, op de Oude, Gracht te Utrecht, dat zij bewoonde. Reeds had het eenen steenen voorgevel, en was met leien gedekt: eene verbetering, door Mr. Reinier, als voorstander van hechtheid en sierlijkheid, even vóór zijnen dood aangebracht. Breede stoepbanken ontbraken niet, hoewel hij, die er zich nederzette, om een luchtje te scheppen, de beschermende luifel missen zoude; immers, het was geen winkelhuis, en geene koopwaren hadden noodig op de neêrgeslagen luiken van de benedenvensters te worden uitgesteld; de bovenverdieping echter, die vrij verre was uitgebouwd over de onderste, maakte een gedeelte van dit gemis goed, en eischte daarvoor eene schatting van licht. Het gebouw was vrij smal, doch hoog genoeg, en niet misdeeld van vertrekken, indien men ten minste oordeelen mocht naar het tal kleine venstertjes, alle ter halverwege door luikjes gedekt, die de glaszijven, beneden vierkant, naar boven in ovalen en anderen vorm, tegen de aanvallen van buiten beschutteden. Het was zonderling, hoeveel goed en stevig ijzerwerk in hengsels aan die luikjes was verkwist geworden; men brengt er nu minder te pas aan eene *barrière*, die eene gansche stad afsluit. De vijftien trapjes ter wederzijden, waarin de voorgevel naar boven toe spichtig uitliep, gaven dezen een aanzien van netheid en geregeldheid, dat met hunne stijfheid verzoende. Evenals al het houtwerk, was de deur beschilderd met eene somber groene,

naar het zwart overhellende verw, die er een waas van ernst over heen spreidde. De deur, in vierkante stijlen gevat, was in twee deelen horizontaal doorgesneden; het hout was als met kabbelingen uitgeschaafd, en het hooger einde van het bovendeel was afgerond, en prijkte met eenen reusachtigen ijzeren klopper. Die bovendeur stond nu open. Was het om een weinig meer licht op te vangen in de sombere woning, waar het reeds schemering was, schoon de zon het westen nauw was genaderd? of wel om den voorbijganger eenen blik te geven op dat lieve meisje, dat zat te spinnen in het voorhuis, tot een woonvertrek ingericht? of wel om haar zelve? . . . wij zouden het bijna van haar denken; want de helder blauwe oogjes dwaalden zoo dikwijls af van haar draaiend wielteje naar die opening, en zoo teleurgesteld wendden zij zich daarna weder terug op haren arbeid, dat ze blijkbaar verlangend uitzag naar iets, dat nog altijd niet was te zien.

Het zou wreed zijn, mijner lezeressen de beschrijving te onthouden van het toilet dezer burgerjonkvrouw, dat iets aanlokkelijks had door frischheid en kleurenpracht, schoon het misschien geene aanspraak mocht maken op die juiste vereeniging van het bevallige en eenvoudige, die wij goeden smaak noemen. In plaats van het rijke overkleed met de loshangende mouwen, dat meer uitsluitend de dracht der adellijken was, of ten minste alleen op hoogtijden door de burger-vrouwen werd aangedost, droeg zij een engsluitend keursje of zieltje van zware, lichtblauwe zijde, waaraan geen zilver boordsel gespaard was, en waarvan het afhangend strookje met bevalligen zwier nederviel over de breede plooiën van den bovenrok tot op de heupen. Het grootste sieraad der volmaakt sluitende mouwen bestond in langwerpige insnijdingen op schouder, beneden-arm en pols, die de ruime doffen der donkerroode voering te zien gaven. Een gordel van diezelfde hooggeschatte kleur, vastgesnoerd door eenen gesp van verguld zilver, omsloot de tengere middel sierlijk en stevig.

De mode eischte toenmaals nog niet, dat de weelderige vorm van den vrouwenboezem moest weggeperst worden onder een tirannisch harnas; maar in vergoeding daarvan misgunde zij elken vrijen blik op hals en schouders, die zij vermomde

onder eene soort van guimpe of bagijnen-hemdje van uitgezocht lijnwaad, dat, hoe ragfijn ook en zuiver wit, niet schadeloos stelde voor alles wat het omsluerde. Een smal zilveren halssieraad sloot het om de keel dicht, welker poezele blankheid door de sierlijke boei te beter uitkwam. Een ijverzuchtig hoofdhulsel, welks slippen laag nederhingen in den nek, bedekte ook weder, en nog strenger dan bij de Edelvrouw Otteijne, de donker bruine lokken der burger-schoone; want ze moesten donker zijn en van een sierlijk bruin: dit zag men aan de zwarte wimpers van de juist geteekende wenkbrauwen. Een wijde rok van een paarsachtige wollen stoffe, met breede zilveren strepen opgesierd, liet niets van de scharlaken strompelingen zien, en maar even de punten van het lakensche schoeisel, als het fijne voetje het radde wiel in beweging bracht, doch voltooide, met het breede voorschoot, dat aan de zijden losjes nederviel, en waarop de zilveren keten met het vrouwentuigje pronkend in het oog liep, den ganschen kleedertooi der lieve, die wij u voorstellen.

Meer achterwaarts, hoewel tegenover haar, zat eene andere vrouw, wier kleeding niet van de hare te onderscheiden was, dan alleen door stemmiger kleuren, door dichter huid, door smalle randen van vossenbont in plaats van het zilveren boordsel, en door de huismoederlijke stokbeurs' (*ménagère*) en het sleuteltuig. Deze spon voort met ijver en aandacht. Het was de weduwe Bakelsze zelve; op hare wangen lag nog de blos van gezondheid en kracht, hoewel die der jeugd reeds sedert twintig zomers was verbleekt. Het was haar aan te zien, dat zij de bezitster moest zijn van al die uitmuntende eigenschappen, welke toenmaals, en zelfs nu nog, eene waardige Nederlandsche huisvrouw kenschetsen. Weinig was er gedaan tot hare vorming, geene aangeleerde kennis bezat zij; de brouwersdochter van Woerden, die zij was, had nog weinig nuts kunnen trekken van de voordeelen, door Koster's uitvinding aangebracht; maar zij had genoeg natuurlijk verstand en juist oordeel, om in alles, wat hare vrouwelijke roeping betrof, met overleg en goed beleid en voorzienige bedachtzaamheid te werk te gaan. Zij was de trouwe en geduldige echtgenoot

geweest van eenen harden man, wiens onttembare drift hem den dood had gegeven vóór zijnen tijd; zij was de degelijke huisvrouw, de welberadene opvoedster en de liefhebbende moeder van hare kinderen — en het waren zonderlinge en zeer uiteenloopende karakters geweest, die zij had te leiden gehad. Het is waar, aan hare tweelingen had ze niet veel kunnen buigen, zij had Aernoud's hooge geest nooit recht begrepen, noch de diepte van Johanna's hart gepeild; maar, eene andere, die had willen *vormen*, had zeker *misvormd*, en zij had zich van hen weten te doen achten en beminnen, en de vóórliefde, die ze misschien hare beide jeugdige kinderen toedroeg, had ze nooit genoeg laten doorschemeren, om er eene vonk van huiselijke tweedracht door te ontsteken. Het was wellicht eene gelijkvormigheid met haren stillen en zachteren geest, welke zij liefhad in de jongere dochter, die nu aan hare zijde zat, en die *vele* harer huiselijke deugden had geërfd, nevens *al* de schoonheid harer beste jaren.

»Bijlo, Aafke!» begon vrouw Reinersz, wie het stilzwijgen verveelde, dat reeds lang scheen geheerscht te hebben, »het zal mij eens lusten wanneer gij dansen zult op de bruiloft van Aernoud en de Jonkvrouw van Lauernesse!»

»Lacy! ik zal niet dansen: alle vermaak zal mij onvermakelijk schijnen, zoo geprangd mij het hart is,» zuchtte het meisje.

»En waarom zoudt gij niet lustig zijn, kindlief? Ei, hanteer toch de vreugde in uwe jonge jaren, zoolang de smart wil borgen; het zijn zotte inbeeldingen, waar gij uw hoofd meê vult: of meent ge schier, dat het voor Aernoud geen bruiloft worden zal? Ik meen, dat we daarvoor geene zorgen behoeven te voeden, schoon het ook mij te bijster vertraagt, eer Johanna ons kond doet van den trouwdag! Het luidt zonderling zooveel uitstels. De adellijke Juffer zal toch wel geenen rouw hebben van hare beloftenisse, of schuchter zijn, om zich den poorterszoon tot Heer te nemen! het zou kwâluk voorspellen in het aanstaande hijlik!»

»Fij, moederken! wil niet erg denken van Ottelijne: zij is nobel en zacht, en niet zoo eene fiere feeks als menige Utrechtsche deerne, zegt immers Aernoud-broêr!»

»En daarvan tuigen ze in onze stad allen. Als ze voormaals ten hove ging bij onzen Heere den Bisschop, of te feest bij haren oom, den Kanonik van St. Jan, dan ging er maar één roep uit over hare liefalligheid, en minnelijke manieren; en ver van mij, dat ik schuins van haar zoude spreken: maar zie, kind! het wordt mij bang te denken, dat ik die statelijke Jonkvrouw *dochter!* noemen zal, en zij mij *moeder!* en dat mijn slecht huisken haar zal ontvangen, die afkomt van het adellijk Slot!”

»Peis daar niet op met bezwaren, moeder! Ik weet van Johanna, dat ze reeds lang heeft gewenscht hier te komen. En zij zal wel eerbiedenis voor u hebben en goeder minne; want reeds heeft ze zich met Aernoud verblijd, dat ze nu eene moeder zoude kennen en geen weesken meer zijn zou.” De weduwe voelde zich het oog vochtig worden. »Arm schaap!” sprak zij, »half verweesd van de wieg af! het zal een vroom en zoetzedig kind zijn; en mijn Aernoud is een braaf en groothartig man, die zich geene vrijster tot vrouw zoude kiezen, van wie hij niet wist, dat zij zijne moeder zoude eeren. En de goede Heiligen zijn wel met hem geweest, dat zij hem een partuur gegeven hebben, zoo ganschelijk naar zijn hart en zinnen! Want mijn zoons gemoed strekte zich altijd naar het hooge, en zijne zinnelikheden en kennis en abelheid in doorluchte zaken zijn veel eer die van eenen Vorst dan van eenen burger; daarom zal het hem vrij goed zijn, als meester te heerschen op het adellijk Slot, en die van Lauernesse hadden eenen slechteren Heer kunnen treffen dan Bakelsze Reiniersz, schoon hij ook geen Ridder is.”

Men ziet het, hoewel die moeder een zweem van hoogheid in haren zoon misprees, hooger toch zwol haar de borst bij het denkbeeld, hoe hij zijnen stand recht zoude doen, en hoe hij groot zou zijn in de wereld. Die moederlijke ijdelheid is misschien de schoonste vrouwelijke trots, en zeker de meest geoorloofde.

Aafke, die wel wist, welke gesprekken de goede vrouw het meest vleiden, en die er zeker haar belang bij had, om deze in eene opgeruimde stemming te houden, sprak nu:

»En of ook wel Aernoud geen Heerenhuis moge toebrengen,

rijker overvloed van lijnwaad, en gelijker gesponnen, en netter geweven, heeft geene Gravin van Wassenaar in hare spinde, dan gij hem medegeeft."

»Ja, zoete meisken! het is een waar woord, dat gij zegt," antwoordde vrouw Reiniersz met een glimlachje van genoegen. »Ik spon het alles zelve, en bijkans van zijne geboorte af ben ik er meê aangevangen, zeggende bij mij zelve: de aanstaande vrouw van mijnen zoon moet zijne moeder kunnen loven, als ze dien goeden voorraad te huis krijgt!"

En wie de groote gladgewreven kisten gezien had, met koperen beslag sierlijk belegd, en tot den rand toe met het fijnste lijnwaad gevuld, en wie zich dan herinnerd had, hoe in dien tijd die voortbrengselen der Hollandsche weefgetouwen als rijke geschenken aan Hoven werden aangeboden en door Vorsten onderling gewisseld, die, voorwaar, had de weduwe Reiniersz niet van redelooze pocherij beschuldigd.

»Het zilverwerk, dat bij meester Fijnaert in de maak is, zal ook niet versmadelijk zijn, geringheidswege," begon Aafke weder; »zeg, moederken! zult gij er de wapens van Lauernesse op laten uitbeelden?"

»Zeker niet, kind? en het zou mij pijnen, zoo Aernoud het afterna deed; het moet recht en slecht zijn: de adellijke vrienden moeten het zien kunnen, hoe de burger weduwnrouw nog een spaarpenningsken had, om de credenstafel van hare behuwd dochter op te pronken. Maar, van het zilver gesproken, dezen ochtend kreeg ik eenen bode van den meester, die meldde, dat het alles niet wel gereed kon zijn vóór St. Jacob, om de invallende Kerkmis van St. Pieter en Paul, die hem veel drokte geeft; en waarlijk, uit aanzien daaraf is het wel goed, dat ze nog marren met de bruiloft."

»En de oorzaak daarvan is ook niet ver te zoeken: moet Aernoud nog niet eerst met zijn volk te monstering naar den Haghe?"

Onder de laatste woorden had de lieve spreekster op nieuw den verstolen blik naar de deur gewaagd, en ditmaal was het met eenen hoogen blos, dat zij op haar werk terugzag; want twee jongelieden traden daar binnen, en het was uitgewezen

dat een van beiden de verwachte moest zijn. Aan den vrijen en gemeenzamen groet en aan de ontvangst, die hartelijk was zonder verwondering te toonen over hunne komst, was het blijkbaar, dat ze noch vreemdelingen, noch onverwachte gasten waren. De kleinste, die de oud-Vlaamsche kleeding droeg, de engsluitende hozen en het wambuis met de talrijke insnijdingen rondom armgewrichten, schouders en knieën, met de halve laarsjes van gekleurd laken, en een kort zwart zijden manteltje met rood scharlaken gevoerd, groette de weduwe Reiniersz als moeder, terwijl hij luchtig de Duitsche muts, met zilver lint en eene groote roos gesierd, van het hoofd op den rug achterover wierp, waar ze aan het zilveren vang snoer hangen bleef.

Het was Hugo, de jongste zoon des huizes, die, zijne neiging volgende, zich te Antwerpen bij eenen meester-schilder oefende in de kunst, welke sinds de groote voorbeelden in Italië en de uitvinding van van Eick, meer en meer de belangstelling en de geestdrift der Nederlanders begon op te wekken. Sedert eenige dagen toefde hij nu te Utrecht, om de feesten op Lauernesse te helpen medevieren. Zijne vroolijke, doch scherpe trekken, zijne dartele oogen en de donkere blos zijner wangen, kenschetsten den levenslustigen jongeling van een bloedrijk en prikkelbaar gestel, die in wilde drift opstuift bij een woord, om twee minuten daarna met eenen luiden lách te verzoenen. Zijn geheel voorkomen teekende meer los vernuft en oppervlakkigheid, dan diep nadenken en helder doorzicht. Hij was bevallig, rank, tenger, vlug, en het was duidelijk, dat het een beter danser moest zijn, dan theoloog. De jonge man, dien hij binnenleidde, verdient onze opmerkzaamheid meer. Reeds zijne kleeding onderscheidde hem van Hugo. Men zag bij hem geene bonte kleuren, zooals bij dezen, maar het deftige zwart, dat langzaam mode begon te worden onder de voorname en stemmige burgers. Het was toch niet uit pronkzieke navolging van anderen, dat de jonge man die stroeve kleurscheen gekozen te hebben, want hem sierde noch gouden halsband, noch zilveren stikwerk, noch die weelde van kleine amansen of gouden knoopjes, en alleen een zeer eenvoudig halsboordje, dat nedersloeg over het wambuis, brak het eentonige zwart. Eene bonnet van zwart fluweel, den vorm van Hugo's muts niet

ongelijk, dekte hem het sterk gekorte haar. Uit de keurige netheid en fijnte van zijn linnen zag men echter, dat meer verkiezing dan behoefte, overbodige pracht uit zijne kleeding hadden geweerd. Dat zullen wij te eerder gelooven, zoo wij hem kennen als Laurens Corneliszoon, neef en erfgenaam van eenen der ge goedste kooplieden uit Amsterdam, dat toen reeds met Antwerpen begon te wedijveren. Op eene handelsreis naar de laatstgenoemde stad, had hij met Hugo kennis gemaakt onder omstandigheden, die hen nauwer aan elkander verbonden, dan, bij het verschil hunner gemoedsstemming en geestesontwikkeling, mogelijk scheen. Die omstandigheden vernemen wij te gelegener tijd. Dat ze in karakter weinig moesten samenstemmen, daarvan overtuigde iedere blik op hun voorkomen, den vluchtigste zoowel als den scherpst ziende. Het was een rustig, een minnelijk gelaat, dat van Laurens. Beide, oprechtheid en schrandereid, spraken uit zijn helder open oog, van een rein lachend blauw. Op zijn effen voorhoofd, niet hoog genoeg om verheven genoemd te worden, en evenmin wanstaltig klein, lagen kalmte en vastberadenheid. Eene hechte gezondheid had die frissche tint gegeven aan dat anders blanke aangezicht, en deed die zuivere tanden van witheid blinken, en vulde het hoekige van iederen trek. Ook de fiksche, forsche gestalte en de breede borst verrieden lichaamskracht en een sterk gestel. Goedheid en welwillendheid spraken uit zijn gelaat, ondanks zekeren ernst waarvan het getuigde. Om het al op eenmaal te zeggen: het was eene dier echt Hollandsche figuren, zooals van der Helst ze later wist weer te geven, en die men altijd zoo gaarne ontmoet op ieder zijner tafereelen. Schrandereid zonder list, volheid zonder logheid, geene sprekende hartstochten, en toch evenmin suffe onbeduidendheid, blijgeestige gulheid, en toch dat deftige, dat de dartelheid weerde; en bij dezen jonkman, want hij kon nog een jongeling heeten, logenstrafte het innerlijke het aantrekkelijke voorkomen niet; toen wij zijn uiterlijk beschreven, hebben wij te gelijk zijn karakter geschetst. De weduwe Bakelsze scheen geen slechteren dunk van hem te hebben, want ze zag met meer moederlijk welgevallen dan ze misschien vooralsnog wilde toonen, met hoeveel vertrouwelijke teederheid hij haar lief-

tallig dochtertje naderde, en Aafke zelve. . . mij dunkt, zij heeft zich reeds genoeg verraden, en indien niet. . . de zoete verlegenheid, waarmede zij zijnen groet beantwoordde, en hare hand, die ze gewillig in de zijne vergat, hebben reeds alles gezegd. »Laurens komt afscheid nemen,» sprak Hugo voorbarig, ziende dat zijn vriend zweeg.

»Zoo ijlig, Corneliszen!» vroeg vrouw Reiniersz eenigszins onthutst. Aafke moest in het geheim zijn van dit beraamd vertrek, want ze vertoonde geene verwondering, schoon toch haar blosje verschoot.

»Daar is aan dat stijfhoofd niet met al te verzetten,» hervatte Hugo; »ik heb hem zoo hartig genood om niet heen te gaan vóór we op Lauernesse gebanketteerd hebben, maar het is ijdel dringen. Of ik hem ook al met een goed voorbeeld tot navolging por, mijne reis naar Italië verstellende tot na de vierdāgen, het wil niet baten!»

»Plicht gaat vóór solaes,» antwoordde Laurens; »ik weet dat Willem-oom met smerte zijne suffe hersens kwelt, om het gansch beloop der zaken alléén te drijven in mijn afzijn, en ik heb langer getoefd dan prijslijk is -- schoon ik het beste deel van mij zelve hier zal laten,» voegde hij er zachter tot Aafke bij, »en het mij ledig zal zijn in het wemelend Amsterdam, en duisterheid in het volle licht des daags, als ik er niet meer bestraald worde door de helle starren, die uwe oogjens zijn, mijn zoetzedig meisken!» Daarna zweeg hij plotseling, en het was alsof zijne gansche aandacht zich richtte op het snorrende spinnewiel van Aafke, of wel op het nette voetje, dat het in beweging bracht.

»En met wat occasie denkt ge te gaan, Meester Corneliszen?» vroeg de weduwe.

»Cromhout en Paauw zijn hier met een jacht, en ze hebben mij gulhartig een plaatsje aangeboden; het zou al te bijster vreemd zijn, zoo ik de jonstige gelegenheid slippen liet,» hernam deze met eenen zucht.

»Zeven malen!» riep nu Hugo, op zijne vingers tellende.

»Wat zou dat, broer?» vroeg Aafke, tot welke hij dit scheen te richten.

»Niets, ik tel de keeren, dat uw draadje brak, sinds wij hier zijn.»

Het meisje bloosde diep.

»Het zal dan geen gelijk doek worden, dat men weven zal van uw garen, kind!» merkte vrouw Reiniersz aan.

»Dat zou schade zijn,» hernam Hugo plagend, »want het moeten zeker fijne slippen worden en neusdoeken voor haren uitzet. Niet waar, zusterken?»

Aafke kleurde tot op den poezelen hals.

»Dáaraan denken wij nog niet, Hugo!» sprak de weduwe ernstig; toch voegde zij er bij met eenen glimlach: »de arme deern is zoo onteigend van de vreugdigheid, dat ze niet meent te dansen op Aernoud's bruiloft.»

Laurens wierp eenen sprekenden blik van blijdschap en teederheid op het meisje; daarop begon hij haar iets toe te fluisteren; zóó dicht naderde zijn mond hare wang, dat de nette slippen van het hoofdhulsel door zijne aanraking kreukelden.

»Aafke kind!» sprak vrouw Reiniersz haastig en zacht hoofdschuddend, ofschoon niet met eenen al te duisteren blik, »ga toch eens zien, of Elsje in de pronkkamer wel ter dege de kozijnen wrijft, en zoo niet, maan haar daartoe: dat uitgebeelde werk vangt zoo licht stof!»

Snel en zwijgend verwijderde zich het meisje. Laurens wierp eenen veelbeteekenenden blik op Hugo, wien het op ééns inviel, dat hij zijne penseelen moest gaan zoeken, en die wegwipte, terwijl hij zijnen vriend zachtjes toesprak:

»Als dit jonstige uur u niet tot eene fortuinlijke uitkomst leidt, zijt gij een zoo jentig meisken als ons Aafke niet waard.»

Het zou ook niet de schuld zijn van den schroom of het aarzelen des jeugdigen Amsterdammers, zoo die goede verwachting teleurgesteld werd; want snel en beraden naderde hij nu de weduwe met een:

»Vrouw Reiniersz! gun mij een ernstig woordje.»

Wat dat ernstig woordje zijn moest, hebben wij begrepen, en tegelijk ook, dat het in Aafke's moeder eene niet al te barbaarsche toehoorder zoude vinden. Zij wist ook niet één deugdelijk bezwaar in te brengen tegen zijne wenschen, dan zijne

korte kennismaking met hare dochter; maar daarentegen waren de Corneliszen, vader en zoon, en oom, zoo goed bekend en van eene zoo gunstige zijde, dat het Laurens niét moeilijk viel, ook dáárover de goede vrouw heen te helpen. De liefde maakt zoo welsprekend! »Welnu dan,» sprak zij, »als gij van zoo eerlijke gezindheid zijt, en nevens de goede vooruitzichten, waarvan gij spreekt, de toestemming hebt van uwen gezegden Heer Oom, aan al hetwelk ik niet twijfel, aanziende uwe oprechtheid en rondigheid, wil ik u gulhartig betuigen, dat ik een zoodanig rustig jongeling voor mijn dochterken tot man heb gewenscht; en toch wondert het mij zonderling, dat mijn lustig Aafke een zoo statig en stemmig gezelschap, als gij, tot liefste heeft gekozen, schoon het ook waar is, dat wij, vrouwen, kloeke achtbaarheid in den man meer prijzen, dan ijdeluitige zottelijkheid, en daarou wenschte ik wel, dat Hugo . . .»

Het was alsof die lofspraak op den ernst van zijn karakter, en die toestemming, die zoo gulweg van hare lippen gleden, den jongeling iets in het geheugen riepen; ten minste hij wreef zich over het voorhoofd, als iemand, die iets meent te zeggen, dat hem moeite kost. Toen sprak hij, als bij zich zelve: »Neen! het zou kwade trouw zijn, looselijk te verzwijgen, wat te weten zij recht heeft. Luister, vrouw Reiniersz! Mijn Aafke weet het en acht mij daarom niet slimmer: die stemmigheid, die gij in mij prijst, is het gevolg van . . . neen, het is nu de stond niet om dit alles breed en omstandiglijk te verklaren — weet alleen, dat ik mij heb begeven tot de onderzoekinge . . .» Eensklaps bleef hij in zijne rede steken, zooals de andere ook ophield te hooren, want met eenen enkelen geweldigen stoot werd de huisdeur opengeduwde (na het binnenkomen der jongelieden was ze gesloten geworden), en een man stortte binnen, die zich nederwierp op de eerste zitbank, die hem in het oog viel, en dáár zitten bleef met gebogen hoofd en slap neerhangende armen, zonder een enkel woord te uiten: een sprekend beeld van overspannen lichaamsvermoeiing of van wanhopige smart.

»Algoede Heiligen! Aernoud!» riep vrouw Reiniersz.

Zeker was het Aernoud, maar het moest ook juist eene moeder zijn, die hem op het eerste gezicht zoude herkennen, zóó weinig

geleek hij zich zelve. Die woeste, verwilderde trekken, dat akelig lijdend gelaat, die gestalte, die onmachtig zich ineenboog, — was dat Aernoud? was dat haar fiere zoon? Zelfs zijne kleeding was haveloos. Stof en dauw hadden het fluweel van zijnen hoed en het laken van zijn mantel ontluisterd, en de pluimen hingen als sierlooze snoeren langs zijn aangezicht, geknakt evenals hun meester.

»Aernoud! mijn zoon Aernoud! wat is u?» riep de moeder, naar hem toesnellende, en minzaam bekommerd hem de handen vattende. Hun brandende gloed ontzette haar. »Is er onraad te Dordt? zijn de Gelderschen in het Sticht? — maar neen, dat zou uwe wakkere ziel niet zoo ternederslaan!»

»Ik kom van Lauernesse,» antwoordde hij haastig, met moeilijke ademhaling.

»Gebenedijde des hemels! is het niet goed met Ottelijne?»

»Die vreemde weg!» hervatte hij, het hoofd onstuimig achterover slaande tegen het harde eikenhouten beschot.

Laurens had geene andere aansporing noodig, om zich snel te verwijderen van een tooneel, waar hij overbodig was. Het zou misschien goed zijn, zijn Aafke voor te bereiden op het zien van haren broeder. Hij nam den welbekenden weg naar het pronkvertrek.

»En nu, spreek, mijn zoon!» vermaande vrouw Reiniersz, bleek van bange verwachting, »ontlast uw hart aan de borst uwer moeder!»

»Daartoe ben ik gekomen!» antwoordde hij somber, en ijlend snel, alsof het hem verlichten zoude als het gezegd was, liet hij er op volgen: »mijn hijlik is af, moeder! en voor eeuwig!» en daarbij stortte hij zich met wilde aandoening in hare armen. Die bedaagde vrouw moest dien mannelijken jongeling steunen; die man, wien de eigenschappen der ziel, de lichaamskracht, de veelzijdige kennis, zoo ver verhieven boven die vrouw, die klein was van verstand en bekrompen van geest, en die niets wist, vroeg bemoediging van haar, die hem nooit recht had verstaan, die bij hem had opgezien, gelijk hij zich boven haar kende. Maar o! het bekrompenste moederhart begrijpt altijd de zielesmart van haar kind, zelfs

van het verhevenste — en houdt ook niet iedere zoon de moederborst voor de beste plaats om uit te weenen? en zoo de trek der Natuur hem daarop nederwerpt, was er nooit eene moeder, zoo zwak van hoofd, of het instinct leerde haar de nokkende snikken van zijne wanhoop te stillen tot de kalmer tranen der smart. Ook was het treffend te zien, hoe die afgestreden adelaar hem zocht onder de vleugelen van die trouwe klok.

»Laas, helaas! mijne vreeze was dan niet ijdel,» sprak de weduwe, »schoon ook *ik* het diep verborg in de geheimkamer mijner ziel: het was een al te hooge staat, waartoe gij klimmen zoudt, en nu kroont de Hooggeborene uwe blijde verwachtingen met erge teleurstelling. Fij van haar!»

»Dat is de zaak niet, moeder! zij beschreit de verbroken trouw met bittere tranen. Ik zelf heb van haar afgezien, ik het eerst»

»Dan kan het niet ernstelijk meenens zijn: minnetwisten ontstaan door een woordje en verzoenen met een kus!»

»Neen, moeder! het is niet een overijlde twist, waar berouw en verzoening pas geeft; wij zijn eeuwig gescheiden op deze aarde, en, zoo de Moedermaagd niet acht neemt op mijn jammerend smeeken, ook in het Paradijs!»

»Kind! kind!» jammerde de moeder, die met tranen en liefkoozingen zijne smart zocht te balsemen, »mar niet langer mij het al te zeggen, want ik ril zoo ik denke, wat er moet zijn geschied.»

En hij begon haar mede te deelen, wat wij weten: zoo geregeld en samenhangend als zijne smart het hem gunde, die nu, na de verlichting van het uitgesproken wee en de zoete tranen des medegevoels, allengskens de waanzinnige uitdrukking der wanhoop verloor voor de bittere zielsbedroefdheid over een nooit te herstellen verlies. Ook somtijds hadden de uitroepingen der goede weduwe hem gestoord. Toen zij nu alles wist, riep zij uit, met een haar eigen hoofdschudden: »Het is een klagelijke tijd, dien wij beleven, dat vrouwen zich moeien met de religie! Dat komt van dien grooten omzwaai van bedienden op het huis, die haar het huisbedrijf

uit de handen nemen en ledigen tijd geven tot tobben en peinzen, alsof het geen pas gaf, dat de jufferlijke handen zich uitstaken naar het vrouwenwerk. Maar ik zie er nog niet zooveel onraad in, Aernoud! mijn beste zoon! schoon het slim is, dat gij in arren moede haar het woord hebt teruggegeven, en er pralende linkers genoeg op de kust zullen zijn, die niet op het stuk van religie zien zullen; maar zoo ze u lief heeft, zal ze zekerlijk rouwe hebben, en Johanna, die wijs is en van een klaar verstand, zal het al ten beste plooiën; en als zij haren man te voldoen heeft en hare kinderen groot te brengen, geloof mij, mijn trouwe Aernoud, en zie mij niet meer zoo verwilderd aan, alsof ge vervallen waart van alle hoop, geloof mij, zeg ik, dan zal ze die vreemde zaken wel van zelve uit het hoofd stellen."

»O! zoo het mogelijk ware, dat ze tot inkeer kwam," riep Aernoud hartstochtelijk, en iets als een glimp van hoop flikkerde voor een oogenblik in zijn oog, maar snel liet hij de opgeheven handen zinken, en duister werd weder zijn blik, en hij voegde er bij: »neen! sinds ze mij kon laten heentrekken in zulk eene radeloosheid, zonder te buigen, is ze al te hardnekkig verstrikt in de netten van Satan."

»Neem het zoo hoog niet!" vermaande de weduwe; »als die Luthersche preekheer van haar weg is, zal het wel slijten. Het kan een onnoozele twist zijn met haren biechtvader: die Heerrooms zijn soms ook zoo verdwaasd in hoogen moed en zoo zonderling meesterachtig, meer geneigd de gemoederen te verdrukken en te beangstigen, dan op te richten en te vertroosten. Het is al om wereldlijk voordeel en gezag. En als uwe Otte-lijne van een nauwziend verstand is, kan haar dat wel tegen zijn geweest. Ik zelve heb er de ondervinding af, hoe ze zich moeien met wat hen niet aangaat. Toen uw vader zaliger op zijn laatste ziekbed lag, en ik op aanstaan van de vrienden den raad inriep van den konstrijken Heer Roncerius, den medicijnmeester, is toen onze Pastoor niet gekomen met veel misbaar, zeggende, dat we beter zouden doen, te beproeven, wat de Heilige reliquiën van St. Agniete vermochten; en toen de Doctor, die een driftig Heer was, hem wegdreef van het bedde,

als hinderende ons in de verzorging van den zieke, heeft hij toen niet eene drukte gemaakt, alsof we de Kerk hadden gelasterd, en heb ik toen niet heimelijk zijne handen moeten vullen met goede carolus-guldens, uit zorg, dat hij den zieke niet berechten zoude, als hij op zijn uiterste lag?"

»En gij hebt de reliquiën niet aangewend! en vader is gestorven!"

»Lacy!" antwoordde de weduwe en haalde de schouders op. »En heeft gezegde mijn Heere Pastoor mij nog niet kortelings, durven verwijten, dat ik mijne kinderen niet in vromigheid heb opgebracht, alleenlijk omdat Johanna niet vlijtig ter misse gaat sinds haar ongeval. . . ."

»Moeder! het is niet goed, dat men kwalijk spreekt van zijne Geestelijke Overheid, zij het ook, dat er onder hen kwade herders zijn. En nu ge spreekt van Johanna, dat verdubbelt mijne grievige; zij ook, zij is besmet met de strafwaardige pest der dolinge; gebied haar snellijk terug te komen in uw huis opdat ze op zulker wijze moge wederkeeren op den waren weg des heils!"

»Lieve zoon! ik zal Johanna nooden; maar ge weet, sinds de smert haar het hart heeft verbitterd, is er weinig te plooiën aan haren aard; ze heeft zich gewend hare eigene wegen te gaan; ze heeft wijsheid boven velen en de jaren om voor zich zelve toe te zien."

Een hooge blos vloog over Aernoud's voorhoofd; hij maakte een driftig gebaar met de linkerhand, terwijl hij zeide: »gij wilt alzoo niet geheel uw moederlijk gezag te werk stellen, om haar af te keeren. . . ."

»Mijn zoon! zij is het evenbeeld van u zelve; gij weet beter dan iemand, hoe noode het moederlijk vermaan iets op u vermocht, om uwe hooge zinnen tot nederigheid te stemmen!" antwoordde zij ernstig, doch zonder bitsheid. Hij boog het hoofd, als gevoelde hij diep dat zacht verwijt, en verbeet zich de bleeke onderlip. »Gij waart daarom niettemin een liefhebberend zoon," vervolgde vrouw Reiniersz opbeurend; »zoo ook Johanna, die mij eene goede dochter is. Maar het is nu tijd om van uwe eigene zaak te spreken. Gij keert naar Dordt terug. . . ."

»Zoo aanstonds,» antwoordde hij stug, zonder haar aan te zien.

»Niet vóór ge wat verkwikt zijt en uitgerust, hoort gij! En zoodra ge nu te Dordt zijt aangekomen, is dit mijn raad: spreek met meester Floris Oem, dat is een vroom en achtbaar man, die invloed heeft op uwe liefste en die haar in bedaarheid zal vermanen. En laat *zij* wat schikken, en geef *gij* wat toe! en zoo zal het zich met 's Hemels hulpe weder voegen ten beste!»

»Neen, moeder! *ik* geef niets toe, waar het de zaak van Gods Kerk betreft!»

»Kind! kind! hoed u voor zoo felle onverdragelijkheid; denk, dat het geluk van uw gansche leven er mede gemoeid is, en ook het mijne,» voegde zij er met tranen in het oog bij; »of meent gij, dat het mij niet jammerlijk hard zoude zijn, mijnen oudsten zoon, op wien ik mijnen ganschen trots gesteld had, als eenen dorrenden boom te zien verkwijnen? En als gij wist, hoe mijne voorzorg zich reeds bemoeid had omtrent uwen uitzet, en met welk eene blijde hope ik begonnen was alles te schikken!» De goede vrouw was hare aandoening niet langer meester, zij had zich zooveel moeite gegeven om bedaar te blijven en met bezonnenheid te kunnen spreken; de gedachte aan alles wat zij zoolang met zorg had bijeengebracht, en dat nu te vergeefs zoude zijn, geheel te vergeefs, ontnam haar de macht over zich zelve — zij kon niet voortgaan.

»Vrouw!» sprak Aernoud, »hoe kunt gij het meest beschreien aardsche vreugde, het meeste achtende wat het minste is — bedenk liever, dat Johanna verloren gaat, dat Ottelijne verloren *is!* Ottelijne! zij!»... en hij wrong zich de handen radeeloos samen van smart. Eene poos daarna vervolgde hij meest bedaar: »en ik zou verdragelijk zijn als het hare en mijne zaligheid geldt, om den wille van een tijdelijk geluk!»

»Mijn Aernoud! gij zijt oprechtelijk vroom; maar bedrieg u zelve niet, gij hebt die vrouw te lief, om daarna niet eeuwiglijk rouwe te hebben, dat gij van haar hebt afgezien, en een te laat berouw is wanhoop, mijn zoon! en alle wijsheidsraad zoude niet kunnen te recht brengen in gansch een leven, wat een berooid hoofd in een enkel uur van driftigheid heeft misdaan; daarom acht op mijn zeggen, laat uwe

moeder of wijze vrienden middelaars zijn tusschen u en haar."

»Zij begrijpt mij niet," riep Aernoud met dwepende geestdrift ten hemel ziende; en toen tot haar: »vrouwe! gij zijt eene flauwhartige Christin!"

»En gij een slecht beraden jongeling!" sprak vrouw Reiniersz, »die, niet aanziende de ondervinding van grijze haren, blindelings een jok van ellende op zich laadt, en hardnekkiglijk eigen meening de beste keurende, trots het trouwe vermaan eener moeder."

»Die meening is Godsdienst, moeder!" hernam hij met vuur, »en ik heb het beste deel gekozen; en daarom ook, zoo ge kettersche gevoelens voorstaat in uw huis, of toelaat dat anderen die voorstaan, ware die andere ook Johanna zelve, dan in Gods naam! vaarwel! moeder! ik kom niet meer over uwen dorpel," en hij wikkelde zich den mantel dichter om den schouder, en ging...

»Aernoud! Aernoud!" riep de weduwe, hem snel bij den arm vattende, »laat ons zóó niet scheiden: neem eerst uwe rust, en zie toch uwe zuster!"

»Groet haar van mij, ik kan haar nu niet zien; ik zoude hare vragen kunnen uitharden, noch beantwoorden, en ik heb reeds te lang verzuimd van mijnen plicht, waarvoor ik eenen eed zwoer. Mijn paard wacht ginds voor uwe deur..." En toch keerde hij zich om en wierp zich nog eens aan hare borst: »moeder! gij zegt wél, laat ons in vrede scheiden; maar, om der wille van alle Heiligen! hoed mijne zusterkens — gij zult er rekenschap van geven ten laatsten dage!" En hij drukte heftig hare handen en zijn brandende lippen op haar eerwaardig voorhoofd; daarna viel de huisdeur achter hem toe.

»Al het geluk van dezen dag is heen!" jammerde vrouw Reiniersz hem na.

De moederlijke droomen bij het spinnewiel waren smartelijk verstoord; dat was bitter, dat was snerpend bitter, maar wat zoude het geweest zijn, zoo ze voorwetendheid had gehad! zoo gewisheid vooruit haar iedere schoone hersenschim had onmogelijk gemaakt! Hebt uwe hersenschimmen lief, gij vrouwen! als ze teleurstellingen worden, betaalt gij ze zeker duur; maar hebt gij ze dan toch niet genoten?

XII.

Twee Hervormers.

Wij zien onzen jeugdigen Hervormingprediker in veiligheid te Woerden, zoo veilig ten minste als hij het zijn kon onder het dak der trouwe gastvrijheid van eenen weinig machtige, zoo veilig als hij het zijn kon in Holland, waar de plakaten des Keizers veel eerder kans hadden te worden nageleefd, dan in het Bisschoppelijk Utrecht; maar wij weten het, ofschoon hem hier boeien noch lijfswang wachtten, de voortzetting van zijn werk te verhinderen was toch de oogenschijnlijke toeleg, en het laatste gevaar meer vreezende dan al het overige, was hij het snellijk ontvlucht, als het meest dringende, zonder er op te letten, welk ander hij mogelijk in den mond liep.

Het vertrek, waar Paul zich nu bevindt, is eene studeercel, getuige de kleine schat van boeken en handschriften, die niet in een gewoon huisvertrek gevonden werd. Het is eng en hoog, en slechts flauw verlicht door eene koperen lamp, die op de ruwe houten tafel staat, nevens twee schenkkruiken en twee tinnen kroezen. Hij zit aan dié tafel tegenover eenen anderen man, jong als hij, die het Priesterkleed draagt, en die met belangstelling schijnt geluisterd te hebben of met geestdrift gesproken, want zijne oogen schitteren en zijn voorhoofd gloeit. Die man is Paul's gastheer. Die man is Jan van Woerden. Die man is Johannes Pistorius, die wij allen kennen, Nederlanders als wij zijn; want hij is het, die hier het eerst de groote zaak der Hervorming zich heeft aantrokken, met eenen moed en eene geestdrift, die

*Jan van
Woerden*

doch zijne geschiedenis leest ge elders, wij laten hem liever spreken zooals die geschiedenis leert, dat hij kan gesproken hebben. De laatste woorden, die gesproken zijn, hebben beiden in een zwijgend nadenken doen vervallen, dat de Priester afbreekt, terwijl hij met een flauwen glimlach een afgeloopen zandglas omwendt. »Het is, in trouwe, drie ure na middernacht, zóó hebben we ons in deze redenen verdiept, en gij moet vermoeid zijn door den snellen tocht van heden, broeder!»

»Het zegt weinig, of ik mijne rust wat later neem,» hernam Paul, »en ik houd er van, den oogenblik te gebruiken, die de mijne is. Hoe hebben wij, stervelingen, de zekerheid voor morgen?»

»Uw welbehagen is het mijne; want waarlijk, zij zijn mij van onwaardeerbare kostelijkheid, de uren met u gesleten in deze zoete eenzaamheid; maar dan ook, vóór wij verder gaan, drink eens, u zelve versterkende met eene teug van dezen goeden wijn; ik ben in waarheid een onhandig gastheer, vergetende meestal te nooden en met kwa voorbeeld slecht stichtende.»

Inderdaad, terwijl hij zijnen gast eenen edelen, tintelenden wijn in den drinkkroes schonk, nam hij zelf uit den zijnen alleenlijk eene teug water, met een eenvoudig gebaar echter, en zonder pralende gemaaktheid.

»Gij drinkt nooit wijn?» vroeg Paul.

»Noch iets anders, dat het bloed aanzet en de zinnelijkheid prikkelt,» hernam de andere, met eenen duisteren blik voor zich neerziende, als schaamde hij zich deze onthouding; terstond daarop hervatte hij evenwel met eenen zucht: »broeder! ik ben geduriglijk vastende en mij zelve pijnigende, om den geest de overwinning te geven over het vleesch; want mijn aard neigt zonderling tot de genietingen en de lusten des levens.»

En in waarheid, het was hem aan te zien, dat hij geene logen sprak. De natuur had hartstochten gelegd in dezen man; ze spraken uit ieder zijner trekken, uit al zijne gebaren, uit zijne korte, haastige ademhaling zelfs; en zijn oog, dat mat

en kwijnend stond, zoo ras de opgewondenheid het niet deed tintelen, en die uitgeholde wangen, die eene bleeke gele tint aannamen, zoo ras het onnatuurlijk rood der overspanning er van terugweek, getuigden tevens, dat hij ze pijnigde en smachten liet, en dat hij leed onder dien kamp. Hij was ook nog op lange na niet tot dien leeftijd gekomen, waarin de driftten gehoorzame leenmannen worden van de rede, maar op eenen leeftijd waarop het te vergeven was, dat de Priester zich jongeling voelde.

»Het is goed, het vleesch te kruisigen,» antwoordde de Duitscher met ernst, »en wie uit goeder oorzaak vast, daarbij den Heer biddende, en zonder bijgeloof, doet zeker wèl!»

»En toch moet het vergeeflijk zijn en geoorloofd, zijn bescheiden deel te wenschen van de geneugtelijkheden der aarde,» hervatte de andere, zich de onderlip verbijtende, en de saamgevouwen handen wrijvende. »O! dat onmenschenlijke celibaat der Priesterschap! Wat schade zoude het zijn, zoo men hun, die *alle* Sacramenten bedienen moeten, het ééne, dat den menschen het huiselijk geluk schenkt, niet onthield! zoo zij, die de vaders moeten leiden, en de echtgenooten raden, en de kinderen opvoeden, ten minste als vaders, als echtgenooten mochten voelen! Wat dunkt u, broeder!» en zonder het antwoord af te wachten, ging hij met hartstocht voort: »O! zoete zaligheden der liefde! o! onuitsprekelijke geneugten van den echtstaat! o! heilig, heilig huiselijk geluk! o! verdoemelijk wreede Hildebrand! o! schendige menschelijke verordening, die duizenden bij duizenden een leven te leven geeft; waarvan de fijne bloem der levensvreugd is afgerukt! Al te rampzalig lot des Priesters! geen kind op uwe knie, geen gade aan uwe zijde, geen zachte hand, die verkoelt als gij gloeit, geene liefelijke borst, die u verwarmt als gij verkleumt, geen kuische mond, die u een troostwoord toespreekt als gij lijdt, geen oog, dat uwen blik begrijpt, geen hart, dat uw hart verstaat! Niet omdat gij het niet vinden zoudt op uwen weg, niet omdat de liefelijke niet bestaat, die gij u wenschen zoudt, maar omdat het verboden is! — verboden! wie of wat gaf hun het recht *hier* te verbieden!»

En altijd terwijl hij sprak, ging de Priester voort de vuisten ineen te klemmen, met dat zenuwachtig gebaar dat hem eigen was.

Paul zag met verwondering naar hem op, en bloosde; op zijn kalm, onschuldig gelaat was het leesbaar, dat hij die kreten van onbevredigden hartstocht meer verschoonde dan begreep.

»Strekken uwe wenschen naar eene vrouw?» vroeg hij.

»Naar ééne,» hernam de spreker. »God zij geloofd! ja, zóó is het nu; voormaals was al, wat vrouw heette, mij een voorwerp ter verzoeking. Ik heb weerstaan en overwonnen; dat weet mijn God, die mij zag dag bij dag geknield op het kille steen van mijne bidcel, het lijf martelende met felle pijnigingen, in zulker voege, dat de duivel der begeerlijkheid voor eene poos was uitgeworpen, niet uit eigen kracht, maar omdat de Vader, hoorende mijne ernstige beden, die pogingen zegende en tot goede uitkomst bracht, en omdat Zijn Geest met mij was in den strijd.

»Maar nu ook strekt mijne begeerte naar een kuisch en eerbaar huwelijk met ééne uitverkoren vrouwe, zooals dat door God is ingesteld!» Eene poos bleef hij zwijgen en in gedachten verzonken: als beraadde hij zich; daarop vervolgde hij, met iets zonderlings in den blik, dat geene list was, maar toch ook geene vlekkelooze openhartigheid; »maar, ziet gij, ik ben Priester, en als zoodanig heb ik de canons bezworen . . niemand heeft, noch hier, noch, zoover ik weet, ten uwent, een zoodanig voorbeeld gegeven, en schoon mij bekend is, wat de gezegende Lutherus daaromtrent in het algemeen leeraart, durf ik mij daarop nog niet ganschelijk gronden in het bijzonder. Zeg mij dus, Paul! wat is daarin het oordeel der mannen van Wittenberg, en het uwe?»

En hij bleef Paul strak aanzien, met ingehouden adem, met bevende lippen, met opgezette neusgaten, de duimen in de handpalmen geklemd, en met geheel de houding van de sprekendste spanning der ziele het antwoord afwachtend.

En Paul antwoordde haastig en zonder zich te bedenken: »gij moet hijliken. Het is ons geboden, ons ééniglijk te hou-

den aan de Schriften, verwerpende alle menschelijke inzettingen, die daartegen strijden. En de heilige Paulus heeft het uitdrukkelijk gezegd: »een bisschop moet onbestraffbaar zijn, ééner vrouwen man!» Zoo ook waar hij waarschuwt tegen valsche predikers, helderlijk vooruitziende de tijden, die komen zouden; hen aanduidende als die verbieden het hijlik en andere geneugten des levens, welke God geboden heeft, met dankzegging aan te nemen. En schoon hij zelf niet is gehijlikt uit verkiezing, zoo is dit te meer een bewijs, dat hij niet sprak naar eigen zinnelijkheid, maar omdat de H. Geest hem te kennen gegeven had de bedoelingen Gods en van den Heer der Kerke! En daarom zeg ik u, broeder! kies u eene vrouw zonder schroom en met een gerust geweten.”

»Alzoo zal ik doen,” hernam de Priester, met eenen snellen, vroolijken uitroep. »Daartoe was ik besloten bij mij zelven, aler ik u raadpleegde; maar ik wilde niet alleenlijk op eigen gezag dus ergernis geven en aanstoot, uit vreeze, dat de gróote leeraren het veroordeelen mochten. Maar nu gij, die zekerlijk tot mij gezonden zijt met ingeving des Hemels, mij sterkt in mijn besluit, zal ik daarop gerustelijk afgaan, doende alzoo Zijnen wille, die leiden moet tot het goede einde.” De spreker zeide dit alles met eene zonderlinge vervoering, die, bij het hartstochtelijke zijner gebaren, niet vrij was van eene woestheid, welke den kalmen, gelijkmoedigen Duitscher eenigszins ontzette, zoodat deze hervatte, als om hem tot koeler beraad terug te brengen: »voorwaar! gij zult onbedenklijk veel ergernis geven in deze landen, waar dit alles gansch vreemd is! en ik duchtte zeer, dat gij veel leeds en onrust lijden zult om deze zaak: daarom zie ook op dát!”

»Neen, niet peinzen! niet wikken met lauwen zin wat schaden kan,” riep de ander opstaande, in heftige geestdrift, met vlammanden blik en gloeiende wangen. »Het zij daarmede zoo als het mijnen God behaagt, en ik wenschte wel, dat mij zoo groote zegen gewierd! Wat spreek ik van wenschen! neen, het is geen dwaze wensch, die in mij opwelt uit ijdelheid van hart — het is eene vaste overtuiging, die mij niet is aangekomen van mijzelfen. Ik *zal* lijden, dáárom, dat ik de gebo-

den der menschen de minsten heb geacht; en al zouden ze mij ook vervolgen ten bloede toe, te eerder en te meer gemoedigd ging ik dat hijlik aan!"

»Als de Heer ons oproept om getuigenis te geven voor Zijne zaak, moeten wij allen volgen en ons kruis dragen dankbaar en blijmoedig, al ware het ook zelfs in den dood. Maar uit eigen wil het gevaar te kiezen boven de veiligheid, zonder daartoe opgeëischt te zijn, dat is roekeloos! dat is God verzoeken! dat is niet des Christens plicht!" sprak Paul ernstig.

»De mijne is het!" hernam Johannes met schitterenden blik. »Hoor toe, wat mij onweerstaanbaar drijft. Ik ben een groot zondaar geweest. Ik ben het niet meer. Ik zeg dit niet omdat ik roeme in eigen deugd, maar in Zijne genade, die mij meer heeft gedaan dan anderen! Al de verdiensten van den Heer Christus waren er toe noodig, om mij de verlossing aan te brengen. En even gelijk St. Petrus meer liefgehad heeft dan de anderen, evenzoo wil ik ook grooter liefde toonen. Ik wil, o! mocht het mij gegund zijn! Ik wil *sterven* voor Zijne zaak!" Die laatste woorden zeide hij zacht en met doorringende klem.

»Gij hecht aan het wangeloof der goede werken?" vroeg Paul bevreemd.

»Daarvoor beware mij God!" antwoordde de man van Woerden met een glimlach. »Alleen, ik wil veel dankbaar zijn. Weet gij, hoe ik gekomen ben tot een recht verstand van wat tot de zaligheid dient?"

»Zoo als wij allen! door het onderzoek der Schriften, naar de aansporing van onzen eerwaarden doctor Luther, of uit u zelve, uit eenen prikkel naar betere kennis.'

»Neen, door eene zonderlinge en wel uitnemende genade des Heeren, Die mij gekozen heeft boven velen, schoon ik minder was dan allen. Van mijn prilste jonkheid af was ik een vat des verderfs, een boos en verwerpelijk schepsel, zondigende dagelijks door menigerlei zonden: kwaadaardig, wrevelig, haatdragend, tot wrake geneigd, en zonder ophouden gekweld door zinnelijke lusten, de onmatigheid meer beminende dan de reinheid des harten! En och! of de overtuiging

van dat alles mij nederig gemaakt hadde! Maar verre van dat! trots en hooge moed, die des Duivels waren, beheerschten mij gansch, en ik was met onbetamelijke zelfverheffing begeerig naar eer, die zoekende met achterstelling van Gods wetten en het vermaan mijner ouderen. Dat deze, ondanks mijn verwateren gemoed en booze gebreken, mij bevorderden tot eenen stand, waaraan voegt nederigheid en een zedig hart, was wel eene voorbeschikking des Hemels, die ook mij de vermogens des verstands niet onthouden had. Maar van alle snoodheid, die in mij heerschte, was mijn ongelooft, mijne flauwhartigheid, mijne koude onverschilligheid omtrent den dienst van God wel de meeste, die me bijbleef, wat zeg ik? die altijd sterker werd, zelfs onder het gewaad, die mij aan dien dienst wijdde. Nog te St. Jacobswoude, waar ik het eerst mijn herderswerk aanving, woelde in mij die twijfelzucht, en ik verkondigde der Gemeente eenen God, in wien ik zelf niet kon gelooven, neen erger! dien ik haatte, omdat ik meende niets van Hem te kunnen hopen voor mij, omdat ik in wanhoop mij zelve verdoemde; en toch, toen had ik reeds de gezegende lessen van den geleerden Rhodius mede aangehoord, de man, die met Luther geraadpleegd had ter zake van het geloof! Ik had toen dus reeds onderzocht en gelezen, maar met klein vertrouwen en met trotschen eigenwaan, meer zoekende te weten dan te gelooven. Dat komt omdat Zijne genade nog niet over mij was, omdat het den menschen niet gegeven is zelve uit eigen wille haar aan te grijpen, altijd als het hun lust. Neen, die zóó spreken, raden ten kwade, en zoeken meer eigen wijsheid, dan eigen behoud." Paul, wiens leven tot hiertoe stil en kalm was henengevloeid, onder de onmiddellijke voorlichting van de meest helderziende mannen der eeuw, en die hunne denkbeelden trapsgewijze en van lieverlede had opgevangen, zonder strijd te kennen of twijfel, voelde al wat er gevaarlijks lag in dat te ver trekken van een denkbeeld, dat lichter heenvoert tot rampzalige wanhoop, tot diepen val, tot dolle dweperij, dan tot een blijmoedig en werkdadig Christendom. Hij begreep, dat de *Priester*, die niet, als hij, gidsen had gehad op den weg der kennis, en die zelf zich een pad had moeten banen,

nog niet recht het juiste, midden had gevonden tusschen die twee; maar te gelijk ook begreep hij, dat het nu nog geen zaak was, om met het ijs der koele rede onbarmhartig op de gloeiende geestdrift neêr te vallen; toch sprak hij, als om hem zelve de overdrijving zijner woorden te doen inzien:

»Maar, broeder! de hooge mate uwer verdorvenheid moet de lieden, die om u waren, geërgerd hebben, en uwe Geestelijke Overheid...»

»Aanmerk dit,» viel Pistorius hem in, »dat ik niet of weinig zondigde met daden of met uiterlijk kwaad, den naaste kwelende, of onteigenende van het zijne, of iemand, wien ook, geweld aandoende, en niet helpende waar ik kon! Maar het was niet uit het rechte beginsel, dat ik zoo deed, niet om den wil des Heeren, maar uit vreeze van straf, om verdiensten te hebben bij God en menschen en om met Pharizeeuws welbehagen bij mij zelve op te zien. Niet alzo moest het zijn. Zie hier, hoe de genade tot mij kwam. Als Priester werd ik geroepen, eenen gruwelijken, driesten misdadiger, die om menschenmoord eenen gerechtelijken dood sterven moest, in zijne laatste ure bij te staan. Hij was diep verslagen en hoorde mijne vermaningen met ootmoed en berouw. Ik troostte en bemoedigde hem naar den besten raad van mijn verstand, en met alle gronden, die lagen onder het bereik mijner kennis, en zie, terwijl ik hem moed insprak en geloof en vertrouwen en hope, werd mijn eigen geloof en vertrouwen en hope al sterker en sterker; er ontsprank als een nieuw leven in mijne ziel, de gansche rijkdom van Gods genadeplan ontwikkelde zich voor mijnen geest, en werd mij duidelijk en klaar, als nooit te voren, en terwijl ik dien man tot bekeering bracht, wrocht zich als eene omkeering in mij zelve. Ik moet toen goed gesproken hebben, want eene overtuiging, beter dan iedere wijsheid, maakte mijne redenen vloeiend, en mijne lippen spraken woorden, krachtig tot overreding.» De jonge Duitscher, die ook dat bezielende van de geestdrift kende, en, ondanks zich zelve, door de opgewondenheid van den spreker werd medegesleept, drukte de hand op het hart en hief de oogen ten hemel met eenen vroemen glimlach, als om aan te duiden, hoe goed hij hem ver-

stond, zonder dit door een storend woord uit te drukken.

»Ook ging de man getroost en kalm de wreede straf te gemoet, die menschelijke gerechtigheid hem aandeed, en stierf blijmoedig in de hope op Gods ontferming, en zonder zorg voor zijne zaligheid. Dat alles had mij aangegrepen. »Hoe!» sprak ik in mij, »die zondaar, die euveldeeden gepleegd heeft met zijne handen, niet min toch dan gij met den geest, wien geen enkele dag van gebeterd leven meer gegund is, sterft weg zonder vreeze, alleen steunende op zijn berouw en op zijn geloof, dat hem als zekerheid is; en zoude *mij* dan in mijnen jonkheidsbloei niets overblijven dan angst voor verdoemenis; zoude ik zelf dan ook niet tot den Vader kunnen gaan, en tot Hem zeggen: »Heer! ik geloof, kom mijn ongelooft te hulpe!» Die gedachte kwam mij van God. En het was of mij gezegd werd: »bid vuriglijk!» En ik wierp mij neder voor het altaar in mijne kapel. En ik bad lang en veel, naar de inspraak van mijn hart, niet naar de voorschriften der Kerk. En daarna overpeinsde ik het gansch beloop van mijn leven, mijn verblijf te Utrecht, de lessen van mijnen vromen leeraar Rhodius, ook alles, wat hij mij van Luther en diens schriften had weten te zeggen, en daarmede sliep ik in. En in den droom was het mij, als lag ik zwaar geketend in een diep en akelig hol, waar alles nacht was rondom mij, en overal, boven, beneden, achter mij, aan mijne zijde hoorde ik tandgeknars en wanhoopskreten als van gemartelden en verdoemden, en gepijnd van eenen onbeschrijflijken angst, en met eene poging, die als bovenmenschelijk was, hief ik de zwaargeboeide armen omhoog en ten hemel, met de vraag: »wat moet ik doen om zalig te worden?» En een heerlijke glans van een rein zilver licht perste plotseling heen door die duisternis, en ik zag den gezegenden Luther, eenen Bijbel in de hand houdende, en de banden mijner armen vielen af, en ik stond op en ik las in Gods Woord de plaats, die hij mij open hield... en schoon het een droom was en het gezicht verdween, zoo haast ik gelezen had, zullen noch de woorden, noch het gezicht mij ooit uit het geheugen wijken, want het waren die zalige woorden van Paulus, die den zondaar zooveel moed geven:

»»wij dan, gerechtvaardigd zijnde door het geloof, hebben vrede bij God!''' en sinds dien tijd *had* ik vrede met God, want ik houd voor gewis, ook in droomen spreekt de Heer tot de zijnen, en zoo had ik nu de zekerheid, dat zijne genade mij geworden was, en mijn geloof wankelde nimmermeer, en ik ging in vrede voort mij te oefenen in de kennis van de Heilige Schrift, en zooveel in mijn vermogen is, die kennis aanwendende tot mijn nut en dat van anderen! Zoo ziet gij dan, dat ik, die zooveel schuldig was en wien zooveel is kwijt gescholden, eene dubbele schatting te brengen heb van ijver en dankbaarheid, ik, hoogelijk begenadigde van eenen diep verlorene, die ik was."

»De Heer zij gedankt, dat gij het geloof hebt en de hope; maar die strijd met eene zondige natuur en een verdorven hart is een strijd, dien wij allen kennen, en zoo gij u zelve vernedert, u noemende grooter zondaar dan een van ons, is dat alleen uw diepe ootmoed, die u beangstte," hernam Paul, wiens zachte en meer verlichte geest beter heenzag door die wolk van geestdrijverij, die dat heerlijk verstand omnevelde, en waarmede een zoo beminlijk mensch zich zelve afschetste als eenen uitgezochten booswicht.

»Neen, neen!" riep de Priester. »Ik sprak zoo niet uit lafzen ootmoed, maar opdat de Naam des Heeren te meer mocht geprezen worden om het groote werk, dat Hij in mij volbracht heeft, en daarom ook is het aan mij, om Zijnen roem te verheerlijken meer dan allen, openlijk en in het gezicht der gansche wereld, die het zien zal, hoe weinig ik hare geboden tel, waar ze in strijd zijn met de verordeningen des Hemels, als ik de vrouw mijner keuze huwe zonder schroom of geheimhouding, opdat ieder wete, wat ik bedoele; en zoo dan de Paus van Rome, of zijne machthouders in dit graafschap, mij ter verantwoording roepen, zullen zij een hard woord te hooren hebben, en dat luid weergalmen zal over al deze landschappen!"

»Ik bezweer u," viel de Duitscher hem in, met eenen angst, als moest hij hem reeds nu van een werkelijk gevaar terughouden, »het is nu niet geoorloofd uw' eigen lijden te kiezen;

hoed u voor alle sterke overspanning van den geest, die tot uitzinnigheid voert; en bedenk," voegde hij er zachter bij, »dat gij ook haar, de vrouw, die gij liefhebt, met zóó te doen, blootstelt aan ellende en bitterlijke smart."

»O! zij is daarop voorbereid, en wélgetroost met mij te lijden; want zij is sterk en uitnemend in vast geloof, mijne Johanna!"

»Johanna? is dat ..."

»De jonkvrouw, die u tot mij gezonden heeft, van wier moed en ijver gij alreeds de blijken hebt gezien, die ik, onder 's Hemels zegen, heb toegebracht tot de Gemeente der Heiligen, en van wie ik de éénige levensvreugde wacht, die mij nog toekomen mag op deze wereld, en ik heb eene zekere hope, dat zij mijne trouwe levensgezellin zal zijn; want wij hebben elkander lief met eene liefde, die onstraffelijk moet wezen in de oogen van den eeuwig Reine. En geen leed zal ons gansch ondragelijk zijn als wij het te zamen mogen torsen!"

»Volg dan in 's Hemels naam den raad van uw eigen hart," sprak nu de Duitsche Hervormer, met weemoedigen ernst hem de hand drukkende. »Nu bevreedmt het mij niet meer, die jonge Utrechtsche zoo wél onderricht te vinden en zoo goed doordrongen van de waarheid: in trouwe, ik begeer zeer u te hooren, verkondigende het zuivere Woord!"

»Gij zelf moet goed spreken, en met overreding," antwoordde Johannes, »en ik smacht sterk naar de prediking van uwe lippen, gevormd als ge zijt door de groote mannen van Wittenberg; en toch geloof ik, dat het uwe zaak niet is hier te spreken, zelfs niet in het geheim, opdat vooralsnog uwe schuilplaats verborgen blijve. Woerden is zoo dicht bij Utrecht, en de arm van den Bisschop reikt licht tot hier! Ik raad u zelfs niet op te gaan naar de plaats, waar ik prediken zal, dan verkapt."

»Zijt gij van meenens welhaast te spreken?"

»God helpende en Zijn Geest mij steunende, denk ik Zijn Woord te verkondigen voor de geheime Gemeente in den avond van St. Arnulphusdag."

»Dus over vier dagen!" riep Paul met eene blijdschap, die

vrij was van elke ijverzucht. »Maar zeg mij, kunnen die van Lauernesse het weten? Ottelijne, die veel lijdt, heeft waarlijk sterking noodig.»

»Ik zal haar daarvan kond doen. Ook zelfs uit Amsterdam en uit andere steden hiernevens komen ze in het heimelijk toevloeien; ik zal dan tevens bij machte zijn, om u te doen kennen en aan te bevelen aan onze vrienden, opdat ge op velerlei plaatsen bescherming moogt hebben, en gastvrijheid, hetwelk u goed zal zijn bij de omzwervingen, die u te wachten staan.»

»Ik prijs en dank uwe voorzienige vriendschap...» wilde de Duitscher zeggen; maar zijn gastheer viel hem met een driftig gebaar in de rede:

»Hooft gij het, Paul! daar kraait weer de morgenwekker. God zij geloofd! dat hij ons vindt wakende en op onzen post! Mocht dat altijd zoo zijn! Maar nu ook komt ons toe een uur van zoete rust,» vervolgde hij, de lamp uitblusschende, die bij het doorbrekende morgenlicht onnoodig werd; en daarop voerde hij naar het gezamenlijk rustbed den jongeling, hem nog vóór weinige uren vreemde, en hem nu broeder door sterker banden dan die des bloeds. Zóó snel en zóó hecht bindt het groote denkbeeld »geloof,» waar de hoop dezelfde is en waar de Christelijke liefde samenvoegt.

XIII

Het lijden van eenen ijveraar.

Geene weelderige kleurenpracht sierde meer hoven en velden ; waar leliën en rozen hadden geschitterd, hieven asters en herfstseringen nog slechts bescheiden de hoofden omhoog ; de meeste bloemen hadden reeds lang plaats gemaakt voor degelijker vruchten. Het groen verloor zijne kleur, de boomen hunnen bladertooi ; nóg waren de takken niet gansch ontbloot van hunnen satijnen loverdos, maar het was geene frischheid meer, waarvan ze blonken : het was een vaal geel met dorrende randen, dat de reeds nakende verleppling voorafging ; het waren nevels van spinrag, die ze omhulden, het waren geene gewiekte zangers meer, die er hunne nestjes in verscholen. Linden en eiken wierpen den grond hunnen dorrenden afval toe, als trotsche rijken, die minachtend den armen hunnen koperen penning toewerpen. De schaarsche druif was gezwollen en de lijsterbes was rood : het was herfst geworden. De herfst met zijne dagen van broeiige hitte, en zijne dagen van stormen, met zijne mistige nevels en met zijne scherp blauwe luchten, met zijne droeve morgens en met zijne vroege schemeringen, met zijne lachjes en met zijne luimen, had de plaats weten in te nemen van zijnen min grilligen voorganger. Maar hoe de saizoenen waren gewisseld, voor Aernoud was alles hetzelfde gebleven. Verrijdelde uitzichten, vernietigde hoop, geknakte levensvreugd, een verscheurd hart, en geen straaltje van liefde, dat al deze kille puinhoopen konde verwarmen. Hij was een van die menschen, wie de smart niet buigt, maar breekt, niet week maakt, maar

verstaalt; die niet klagen, omdat zelfs het medelijden van anderen hen kwetst. En het éénige hart, waaraan hij zijne klachten kon uitgestort hebben zonder blozen, het éénige medelijden, dat hij kon aangenomen hebben zonder schaamte, had hij van zich gestooten, als zijner onwaard. Den moederlijken drempel overschreed hij niet meer. De geestdrijver meende koud te moeten zijn voor wie lauw was in den Godsdienst. En in dien Godsdienst zelve, die hem alles moest vergoeden, voelde hij zich telkens meer en meer gegriefd. Reeds in 1518 en 1519 was er te Dordrecht, waar hij nu bepaald zijn verblijf had, een geest van misnoegen tegen de Geestelijkheid en tegen de wanorde in de Kerk, een zweem van Lutheranisme, zooals men het, gansch Holland door, algemeen had kunnen opmerken. Die afwijking van de oude vormen, en de toeneiging tot de nieuwe gevoelens, hoewel nog niet uitgedrukt in bepaalde feiten, kenschetsten zich echter door een mompelend morren tegen Kerk en Geestelijkheid en tegen wie haar voorstonden, en door een luidruchtig en hartelijk toejuichen van al wat hen tegenstond en aanviel, en bovenal door eene brandende belangstelling in de gebeurtenissen in Duitschland en Zwitserland, waarvan de kennis met de zeldzaamste snelheid herwaarts kwam; en Aernoud voelde het als bij instinct, dat het denkbeeld, waartegen hij zich wilde verzetten met al de vermogens zijner ziel en met al de krachten van zijn lichaam, iederen dag meer veld won, en zich al vaster indrukte in de gemoederen. Hij voelde als een geest van scheurziekte om hem, en bij hem en naast hem, altijd dichter, altijd nader, altijd stouter, en die geest was ontastbaar, en hij voelde het met onuitsprekelijke spijt, dat hij er niets tegen vermocht, niets, niets — want het was een damp, waarnaar hij sloeg, en een vluchtende klank, dien hij wilde terughouden, en golven, die voorbijdreven, en wolken, die benevelden, maar die niet te bereiken waren; en toch, die dampen stegen op tegen de altaren, waarvoor hij geknield lag; die klank bespote de tonen van het misgezang, dat hem heilig was; die golven bezwalpten met een onrein vocht tot zelfs de gewijde hoofden der Priesters, die hij eerde als de gezanten Gods; die wolken, eindelijk, verduisterden den glans van dien Godsdienst,

waarvoor hij reeds zooveel had opgeofferd en altijd voortgaan wilde op te offeren, totdat hij geen offer meer te brengen zoude hebben. En die onmacht om iets te kunnen doen, tegenover dien vasten wil om iets uit te werken, verbitterde hem nog meer, dan zijn ongeluk zelf. Het deed den forschen, vurigen man weg zinken in eene doffe matheid, die na grensde aan verstomping, eene verstomping, waaruit hij alleen dan oprees, wanneer hij meende het denkbeeld *ketterij* op de daad te betrappen en het onder het bereik van zijnen arm waande: dán eerst kwam er ziel in den ziellooze, en verhief hij dien arm bliksemsnel en onverzettelijk vast om te grijpen en te verpletteren; maar alleen teleurstelling was de uitkomst — het was een schaduwbeeld, dat hij had vervolgd. In 1520 durfde het Lutheranisme nog niets anders zijn dan een schaduwbeeld, vooral te Dortdrecht, onder eenen Burgemeester als Pieter Damaszoom van der Mijle, en eenen Pensionaris als meester Floris Oem van Wijngaerden, die reeds in 1518 geducht waren en gehaat om hunne strenge vasthoudendheid aan de oude begrippen en hunnen bitsen wederstand tegen de nieuwe. Uit gevoel van overeenstemming en hoogachting had Aernoud zich aan den laatsten aangesloten, niet om, naar den raad zijner moeder, door dezen, Ottelijne's voormaligen voogd, nog eene poging tot hereeniging met haar te wagen, de Pensionaris zelf achtte het met hem onnoodig, nadat zij zijne eigene scherpe verwijten en hevige bedreigingen en gemoedelijke vermaningen met korte, koele vastheid had durven beantwoorden. Want van Wijngaerden was haar gaan zien, en zij had hem hare hoogachting niet ontzegd, maar slechts de gehoorzaamheid, en zij had op zijne bedreigingen alleen geantwoord, dat hij voor haar Pensionaris van Dortdrecht was en niet anders, en dat zij als Leenvrouw van den Bisschop niemand rekenschap schuldig was dan dezen alleen. Sinds Ottelijne moed had gehad om zoo te spreken tot hem, wist hij, dat iedere verdere poging eene dwaasheid zoude zijn.

Die nauwe gemeenschap met hunnen Pensionaris liet het volk van Dortdrecht geen twijfel over omtrent de denkwijze van den Grafelijken Hopman, en zonder dat men hem nog bepaald iets wist ten laste te leggen, was hij veroordeeld en ge-

schuwd door eene partij, die allengskens de meerderheid kreeg. Hij las het in den duisteren blik, waarmede menigeen hem den groet schonk, dien men hem niet durfde onthouden; hij merkte het op in het schuw ter zijde gaan als hij naderde, in het plotseling zwijgen als men hem dicht bij zag; tot onder zijne krijgslieden toe vond hij geheime vijandschap en wantrouwen; en hij was van die menschen, die de hardheid verhardde en de bitsheid bitser maakte, en bij wie afkeer stuitte op trots. Zoo voelde de ongelukkige zich dagelijks eenzamer, en minder geneigd anderen te verdragen, gelijk zij hem onverdragelijk vonden. Al wat er bitters en scherps was in zijne ziel, al wat er hards en bijtends was in zijnen geest, werd immer meer aangeprikkeld en gespits; en dat gemoed, dat het geluk ende liefde hadden kunnen week maken en effenen, was door lijden en haat eene puntige rots geworden, waarop voortaan iedere zachtere aandoening schipbreuk zoude lijden. Wij hebben het noodig geacht zijnen zielstoestand een weinig te ontleden, om wat verder volgen moet, aan de juiste drijfveeren te zien toegeschreven.

Wij hebben laten doorschemeren, dat door hem van tijd tot tijd pogingen werden aangewend, om de sectenmakers van Luther op te sporen, en ze ter straffe over te leveren, anderen ten voorbeeld. In gemoede meende hij het zijn plicht, als rechtzinnig Katholiek, als gezworen dienaar van dien Keizer, die, bij een streng bevelschrift, van ieder zijner getrouwen had geëischt: »medewerking tot het rein houden van der Kerstenen wet van alle ketterije ofte suspicie van ketterije;» en wat zijne persoonlijke grievende daar voor ijver inmengde, begrijpt ieder, die zich mensch voelt, en zich herinnert, wat hij er door leed en verloor. Bijna was het hem ééns gelukt, zijnen Vorst, zijner Kerk en zich zelve eene veelbeduidende genoegdoening te verschaffen. Het was op eenen avond in de stad Amsterdam. Zijne plichten als Hopman hadden hem derwaarts gevoerd; hij moest van den Stedelijken Raad de vergunning vragen met zijn krijgsvolk hun rechtsgebied te mogen overtrekken. Hij verkreeg die vergunning; maar het was te laat geworden, om nog dienzelfden dag naar Dortrecht terug te keeren. Vreemdeling

in de toen reeds drukke koopstad, dwaalde hij onzeker langs slecht gekende wegen, om zijne herberg terug te vinden. Geene openlijke straatverlichting kwam toen nog den onbedachtzame te hulp, die vergeten had zich van draagbaar licht te voorzien; en Aernoud was een volstrekt achtelooze, waar het niet anders gold dan zijn lichamelijk welzijn, en boven alles achteloos in kleinigheden, zoodat hij nu ronddoolde in het duister en zonder gids, en het was een laat avonduur, waarop het ontmoeten van eenen dienstvaardigen wegwijzer meer een toeval zoude zijn, dan eene verwachte uitkomst. Eenen zulken toch vond de jonge Hopman, en wel in eenen persoon, die hij zich flauwelijk herinnerde meer te hebben gezien. Bij het licht van zijne eigen hoornen lantaren had deze hem herkend, en niet vreemd: hoe had Laurens Cornelisz de trekken van Aernoud kunnen vergeten, van Aernoud, die als een spookverschijning was komen oprijzen tusschen hem en de gewenschte beslissing van vrouw Reiniersz, van dien broeder zijner Aafke, over wien hij sinds dat uur zoo menige klacht had gehoord en zoo menigen traan had zien storten! Want de Amsterdamsche jongeling was toch niet naar zijne stad teruggekeerd zonder het zoete jawoord van zijne Aafke's lippen te hebben opgevangen, en sinds dat oogenblik was hij als een lid der familie beschouwd geworden, en de weduwe had niet gearzeld hem, de smartelijke teleurstellingen toe te vertrouwen, die Aernoud's heftige Godsdienstijver over hem zelve en de zijnen had gebracht. In ruiling daarvan had Laurens een ander vertrouwen te schenken gehad: zijn geheime overgang tot de nieuwe leer, die hem in Antwerpen door eenen Broeder der Augustijners was verkondigd geworden. Het was in eene vergadering van die nieuwe broeders, in lief en leed zoo nauw aanéén verbonden, dat hij Hugo leerde kennen, en Hugo in hem eenen vriend vond. Het was zeker eene bekentenis, die vrouw Reiniersz moest ter neder slaan. Haar jongste zoon, haar aanstaande schoonzoon, schuldig aan diezelfde afwijking van het gebaande spoor, die haar reeds van eene schoondochter beroofde! Maar de goede vrouw redeneerde dus: »Het zijn toch allen brave menschen, en het zijn juist bijzonder goede menschen, welke die nieuwe leer

zoeken; en sinds de Schepen Laurens Jansz van Haarlem de kunst van het printen heeft uitgevonden, zijn er zoovēle verbeteringen in de wereld gekomen, naar het zeggen van wijze lieden, en waarom zou er ook niet eens eene verbetering in den Godsdienst komen met de verandering der tijden, die wij beleven?" en van deze logica uitgaande, begon zij met in de jongelieden gevoelens te verdragen, die zij niet begreep, en die zij juist dáárom het gezond verstand had van niet te veroordeelen, en later . . . maar wij zullen dat ook later zien. »Wat zal Aernoud zeggen?" was evenwel de ontrustende vraag, die men elkander in den kleinen familiekring onderling deed; men vreesde alles van zijne heftigheid, en daarom werd er besloten, dat hij vooreerst niets weten zoude, zelfs niet van de geheime verloving. Bij deze toevallige ontmoeting zweeg dus de Amsterdammer van zijne betrekking, en zelfs van zijne bekendschap met den Utrechenaar, dien hij voortleidde. Het viel den weinig spraakzamen Aernoud, die bijna zonder deelneming was voor het gewone leven, niet in, om uit te vorschen, of en waar hij zijnen geleider meer kon gezien hebben; zoo waren ze dan, zonder vele woorden gewisseld te hebben, reeds niet ver meer van het huis, waar Bakelsze zijnen intrek dacht te nemen, toen uit eene zijstraat twee manen, evenals Laurens van licht voorzien, en in wijde mantels gewikkeld, de lakensche mutsen diep in de oogen getrokken, met lichte, vlugge schreden op hen toekwamen, en gemeenzaam naderden met een: »Gegroet, broeders!" Aernoud hief het gebogen hoofd op; het was hem, of er in eene dier stemmen een geluid trilde, dat hem trof. De langste der beide mannen nam den arm van Laurens, terwijl hij zeide: »Wij blijven heden niet zonder stichting! ziet, ik brenge u! . . ."

»Zwijg, Cromhout!" riep Cornelisz hem scherp en schichtig in het oor, en trachtte zich los te rukken, om met Aernoud voort te gaan.

»O! die fijne voorzienigheid," hernam Cromhout, »wie dan hoort ons op deze verlaten straat? Is het dan niet genoeg, dat de vrije tong des daags aan boeien ligt onder de vreemden, en moet zij ook nog bedwongen worden onder de huisgenooten des . . ."

»Wat is dat?» riep Aernoud, zich driftig van Laurens afwendende, die nog moeite deed om hem te verwijderen; maar eer de Amsterdammer het verhinderen kon, had de Hopman reeds den kleinen vreemdeling, die gezwegen had, metforschheid aangegrepen, zijn flonkerend oog eenen scherpen blik geslagen op diens gelaat, en zijn sidderende mond uitte schel en snerpend eenen kreet en den naam: »Paul!» Dezen naam uit te spreken en zich van den persoon te willen verzekeren, was voor den bruisenden hartstocht van Aernoud hetzelfde; maar de Hervormer was in de eerste verbazing, ontsteld achterwaarts geweken; met eene snelle beweging rukte Laurens de lantaren uit de hand van Cromhout, wierp die weg, zoowel als zijne eigene, plaatste zich tusschen den Duitscher en zijnen aanvaller, en riep Cromhout bevelend toe: »vlucht met hem!»

Met razende spijt hoorde de Hopman aan de weggijlende voetstappen, dat men den wenk gehoorzaamde. Vruchteloos trachtte hij voorwaarts te komen, om de vluchtenden te vervolgen; de gespierde armen van Laurens hielden hem sterk omvat, en zijne woedende pogingen, om zich los te wringen, stuitten altijd af op de bedaarde, maar vaste krachtsinspanning des Amsterdammers. Eerst toen deze begreep, dat zijne beschermelingen ver genoeg konden afzijn, om van den ijveraar niets meer te vreezen te hebben, liet hij dezen los. Vermoeid, zooals hij zelf was van de felle worsteling, wilde hij toch den broeder zijner geliefde niet zóó aan zich zelven overlaten: zijn goed hart hoopte zelfs nog op verzoening! — »Meester Bakelsze!» sprak hij trouwhartig, »ik heb u verhinderd in de vervolging van eenen weerloozen man, dat was mijn plicht, dat moet gij mij vergeven, of zoo gij u wreken wilt, welnu! mijne armen omklemmen uwe armen niet langer, gij hebt ze vrij, *gij* zijt gewapend, *ik* ben het niet, doe met mij naar u goeddunkt; maar zoo ge mijnen raad wilt hooren, toon u dan niet wars van den zoen, dien ik u bied in oprechtheid, en sta mij toe u veilig te brengen waar gij hoort! Reik mij uwe hand!»

Ofschoon ziedend van gramschap en stampvoetend van drift

was toch Aernoud nog niet zoo gansch verblind door zijnen toorn, om niet snel te bevatten, dat deze groothartige toespraak hem nog sterker de handen bond dan de boeien, die hem zoo straks nog, verhinderden ze te verwegen. Maar zoo zijne natuurlijke edelmoedigheid het hem belette nu gebruik te maken van zijn voordeel, geen woord van eenig mensch ware toch machtig geweest, hem in zachter stemming te brengen, dan in die van verkropte woede, en het denkbeeld van verzoening vond hij even ongerijmd als de verdere hulp van dien vijand onnoodig.

Ook scheidde hij zich snel van dezen, terwijl hij hem hoonend toevoegde: »Geen vrede met u in der eeuwigheid, Lutheraan! Eeuwige strijd tegen u, ketter en verdediger der ketters! Strijd tegen u, zoolang ik ademhaal!»

En dat woord was hem zoo waarlijk ernst, dat, sinds die vriendelijke ontmoeting, de stad van Gijsbrecht hem een voorwerp werd van rustelooze aandacht.

Hier huisden de Lutheranen, hier durfden zij in schendige bijeenkomsten samenscholen, hier zoude hij niet naar schaduw en grijpen, waar hij der gerechtigheid en der Kerk offers wilde brengen; en zoo vaak daarna zijne dwepende ijverzichte zich lucht wilde geven, zoo vaak zijne handen jeukten naar daden en zijne tanden knersten van spijt, zag men hem ijlend voortjagen naar de Amstelstad. Het was vreeselijk, dat hij er juist zijn moest op den dag dat een bode van Utrecht tot hem gezonden werd te Dordt.

XIV.

Een sterfbed in 1521.

Eene zonderlinge stilte heerschte in het ruime binnenvertrek van de weduwe Bakesze, waar anders snorrende spinnewielen van vrouwelijke vlijt getuigden, en waar men gewoon was Aafke's stem te hooren, zich den arbeid verzoetende met een zedig liedje, of den gezelligen kout van moeder en dochter samen, die der uren lengte scheen te korten. Die stilte werd toch niet veroorzaakt door het afzijn der bewoners; want integendeel, veel meer personen dan die gewoonlijk den huiselijken kring van vrouw Reiniersz uitmaakten, bevonden zich dáár. Zij stonden allen, in verschillende houdingen gegroept, rondom de ontzaglijk ruime bedstede, die ten minste vier personen ligging had kunnen geven, en die van binnen bijna het aanzien had van eene sombere poort, gewelfd als zij was en beschoten met bruin eikenhout, waaraan het talent van eenen kunstigen snijwerker zich had uitgeput in sierlijk loofwerk, afgewisseld door engelenbeeldjes, die u uit de hoogte vriendelijk toelachten, en door grimmige saterskoppen, wier grijnzende blik voor eenen wakende gansch niet vroolijk moest zijn om aan te staren. Daaraan dachten zij niet, die er met belangstelling naar heen zagen. Paul van Mansfeld stond er nevens Laurens Cornelisz en Hugo, en tusschen de beide dochters der weduwe zag men Ottelijne van Lauernesse. Er lag verslagenheid en smart op aller gelaat, eene smart, uitgedrukt naar elks bijzonder karakter; want terwijl Aafke luid schreide, en zich leunde tegen haren Laurens, als zocht zij voor zich kalmte en kracht uit

zijne rustige gelatenheid, stond Johanna dáár zonder tranen en zonder kreten, bleek en strak zooals altoos; slechts duiden het krampachtig trillen harer onderlip en een zenuwachtig lachje, dat bij haar nooit meer *vroolijkheid* spelde, de meer dan gewone smartelijke zielsstemming aan. Zij steunde Ottelijne, de diep gebogene, wier frissche rozen verkleurd waren tot een mat bosje, en die telkens met onrust om zich zag, als ware zij schuw in het midden van Aernoud's verwanten. Hugo schaamde zich het vocht niet, dat zijne oogen bedauwde; hij was de éénige, die in luide woorden of in eene bede droefheid of hope te kennen gaf. En Paul hield de gevouwen handen en de oogen ten hemel gericht, als droeg hij aller nooden op aan God, of bleef verzonken in diep weemoedig gepeins. Maar hoe ook verscheiden in uitdrukking, eene verwachting, die meer vrees scheen dan hoop, een grievend wee, dat met elke minuut steeg, lag als een dicht floers van rouw op al die menschen, die dáár ademden: dat komt, omdat zij zich hadden verzameld rondom een ziekeleger, dat zeker een doodsbed zoude worden; omdat een sterfbed altijd iets zeer aandoenlijks is en plechtigs voor iederen sterveling; maar bovenal, omdat dit het sterfbed was van eene, die ze allen liefhadden, het sterfbed van vrouw Reiniersz! Zonder van die zwakke wezens te zijn, die bij iederen aanval van lijden of ramp ineen storten, als een gebouw, waarvan men de muren verbrijzelt, had toch de smartelijke teleurstelling, door Aernoud haar bereid, maar inzonderheid zijn halsstarrig wegblijven uit hare woning, de arme moeder hevig geschokt. Het had haar vast gestel ruw aangetast en met éenen ruk geknakt, zooals altijd eene frissche bloem door eenen enkelen ruk lichter van den sappigen steel breekt, dan eene dorre, welker vezelen taai zijn. Zij had dat lichaamslijden verbloed, om haar Aafke niet misschien nutteloos te ontrusten, of eene zware weklacht te doen opgaan over haren zoon; maar de natuur had zich ondermijnd gewroken over die pogingen tot overmanning, en toen eindelijk eene werkelijke krankte haar aangreep, was zij plotseling uitgeput en zonder krachten tegen aanvallen, die eene minder sterke misschien had wederstaan. Het was ook zulk eene groote grievie voor

die vrouw, die altijd ordelijke rust en eendracht had weten te bewaren in haar huis, die botsing, die zoo plotseling was ontstaan tusschen haar en dien oudsten zoon, dien zij zoo hoog stelde, tusschen hare tweelingen, op wier innige gehechtheid zij altijd met zooveel moederlijk welgevallen had nedergezien; het gaf haar zulk een aandoening van namelooze bitterheid, te weten, dat hare kinderen elkander voortaan niet meer in liefde verdragen zouden, en dat Aernoud immer verre zoude blijven van den dorpel, dien hij ten beschermer had moeten zijn, of dat hij dien overschrijden zoude met woorden, harder en bitser dan er ooit onder haar vreedzaam dak hadden weerklonken.

Meermalen had zij er aan gedacht, om zelve het eerst haren zoon terug te roepen in hare woning, om van hem vrede te eischen en verzoening; maar ze kende hem immers, en er was veel gebeurd, wat *hem* althans niet ter verzoening zoude neigen. Zij had dus uitgesteld, zoolang zij durfde; nu echter . . . sinds twee dagen, dat zij in zich hoorde als eene inwendige stem, die van een naderend einde sprak, wilde zij beproeven, wat het woord eener moeder vermocht: neen! dat was geene valsche hoop, meende zij, eene bede, die uitgesproken werd met stervende lippen, moest een heilig bevel zijn, en zóó hard kon eene jongelingsziel niet wezen, of zij moest zacht gestemd worden bij het naderen tot de sterfsponde eener moeder.

Het waren nu twee dagen, sedert een bode was afgereisd naar Dordrecht; de zoon kwam niet. De zieke kromp pijnlijk ineen, zoo vaak iets haar hem herinnerde; of liever, geen oogenblik had ze van helder bewustzijn, of zij sprak zijnen naam uit, op eenen toon, die de anderen van smart deed huiveren. Men was nu aan den avond van den tweeden dag, en men had de hoop opgegeven. Het dichtst nevens de legerstede merkte men eenen man op, dien de lange, zwarte tabbaard, met eenen smallen rand van bruin bont omzoomd, en de deftige bonnet deden kennen als behoorende tot den stand der geleerden; zijne bemoeiingen omtrent de zieke, de angst, waarmede allen als vragend aan zijne oogen hingen en aan zijne lippen, maakten het duidelijk, dat hij de arts moest zijn.

»Daar is hij; het is Aernoud! het is mijn zoon!» riep op ééns de zieke, zich met schichtige inspanning omhoog heffende; schielijk echter zonk ze weder mat en teleurgesteld in hare kussens terug; een flauw gerucht, dat zij gemeend had buiten te hooren, had haar doen hopen, dat iemand naderde. »Niet waar? hij zal nog wel komen!» vroeg zij, met de ingezonken, glasachtig schrille oogen in het rond ziende. Ottelijne drukte haar de klamme hand, als eene sprakeloze bevestiging van die hoop. »Zoo hij vroeger hier ware geweest, had het heil kunnen brengen,” sprak Johanna; »nu echter vreeze ik onheil, zoo hij kwame.”

»Lacy! ja, sinds Laurens hier is,” snikte Aafke.

»En Paul dan?» voegde Johanna er bij.

»Wij zullen ons verwijderen bij zijne komst, om geene ergernis te geven,” fluisterde Cornelisz tot zijn meisje.

»Licht neigt hij tot verzoenlijkheid bij een sterfbed,” hernam Hugo.

»Ach!» zuchtte Ottelijne, »hij is zoo onverzettelijk van hoofd, aanmerkende opkomende meeningen als vaste besluiten, en in toorn niet lichtelijk bewogen tot zachtheid. Zoo de bode hem gemeld heeft, dat ik hier ben, zal het om mijnentwille zijn, zoo hij niet komt. Want zijne liefde is wel zekerlijk verkeerd in grammen haat.” En de arme hield zich de handen voor de oogen, om geene tranen te laten zien.

»Zoo men nog iemand wacht, is het hoogelijk tijd, dat die kome,” sprak de arts, zacht en van de zieke afgewend, tot Laurens: »want ik zeg u, deze vrouw heeft geene twee uur meer te leven!»

Hoe verwacht ook, die aankondiging klonk vreeselijk voor wie haar hoorden.

»Dan moeten die laatste oogenblikken besteed worden aan het heil harer ziel!” antwoordde Paul, Ottelijne zachtelijk ter zijde schuivende.

»Jonge man! zoodanige aandoenlijkheden der ziele, als die, waarop gij doelt, verhaasten de stervensstonde.”

»Maar verlichten de bangheid des stervens,” hernam de Duitscher.

De arts wendde met eene zonderlinge mengeling van spot en minachting het hoofd af, terwijl hij er bijvoegde: »en daarenboven, geen Priester is hier; als die komt, kan zijne hulp onnoodig zijn.»

»De Priesterlijke wijding van Rome is niet een volstrekt vereischte, om eene stervende den laatsten troost te brengen.» hernam de Duitscher.

»Meent gij zoo?» sprak de arts snel terugwijkende, »doe daarin gelijk gij wilt; alleen gun mij, dat ik verder ga: andere lijders wachten mij — daarna kom ik terug.» En de man verwijderde zich met haast; men had kunnen opmerken, dat hij bij Paul's woorden zeer bleek geworden was.

En Paul had recht gezegd: bij dit sterfbed zoude een gewijd Priester van Rome misplaatst zijn geweest, want de stervende was geene Roomschezinde meer. Toen hare gezondheid wankelende werd en het lichaam zich al te zichtbaar boog onder het lijden der ziel, had Aafke in hare bekommering Johanna teruggeroepen; zij had den steun van die zusterhand noodig. Johanna was niet *alleen* gekomen. Op haar eenzaam Slot, tegenover de bitse figuur van Donna 'Teresia, was het Ottelijne te bang geworden, sinds geene vroolijke hoop de sombere wanden harer zalen meer sierde met rozen en licht; zij volgde de zuster van Aernoud in de woning zijner moeder, misschien wel — wie kent de ragdraden, waaraan zich de hoop der liefde vasthecht? — met verwachtingen, die tot hiertoe nog altijd waren teleurgesteld. Vrouw Reiniersz had haar ontvangen als eene dochter, en bij eene nauwere kennismaking met dat zacht en liefelijk schepsel griesde het haar telkens meer, dat ze haar vreemde zoude blijven, dat Aernoud zooveel heils had van zich gestooten. Getrouw aan haar grondbeginsel, om niet te veroordeelen wat zij niet kende, had de weduwe geene der beide jonge vrouwen over hare gevoelens verontrust of moeite gedaan; die eerste toegeeflijkheid moest noodwendig de bron zijn van menige andere: zij duldde de gesprekken over de nieuwe geloofsleer, waarin zich ook later Laurens mengde; zij leerde ze aanhooren met belangstelling, met klimmende deelneming, met overtuiging eindelijk; zij ook wilde van toen

aan onderwezen worden; zij brandde van verlangen, om de prediking te hooren van eenen Evangelischen Leeraar, maar Paul reisde in Holland, en zijne vrienden wenschten hem voor zijne veiligheid niet in Utrecht terug. Eene poging van den Vicaris, om hem met een Bisschoppelijk machtwoord, ondersteund door de wereldlijke krachten van Utrechts Vorst, van Ottelijne terug te vorderen, was alleen mislukt, omdat, door Johanna's zorg, de jonge man toen reeds verre van daar was; doch ze strekte hun tot een bewijs, hoeveel belang er moest gesteld worden in het bemeesteren van zijnen persoon, en hoe noodig het dus was, dat hij zich niet blootgaf. Maar Johannes van Woerden predikte somtijds in zijne stad, en met dien warmen Godsdienstzin, die sterker wordt naarmate de jaren klimmen, of bij een levendig besef van een naderend einde, had de weduwe den heimelijken tocht naar Woerden mede ondernomen, waaraan meerdere van hare medeburgers toen reeds begonnen deel te nemen. Zoo was zij belijdster geworden van de Evangelische geloofsstellingen. Toen Laurens, om hare ziekte, van Amsterdam werd opontboden, was Paul van Mansfeld bij hem; en de zucht om eene stervende toe te roepen: »schuldvergifenis en zaligheid!" en tot de overblijvenden te spreken van wederzien, had dezen, in weerwil van zijnen Hollandschen gastheer, doen besluiten, om, met blinde verachting van wat hem konde bedreigen, zich weder te wagen op Utrechts grondgebied, binnen de muren der Bisschopsstad zelve!

Shakespeare laat zijnen Hamlet zeggen: »daar bestaat meer tusschen hemel en aarde, dan zich de wijsbegeerte dromen kan", en onder dat vele reken ik ook dat onverklaarbare iets, dat zielen, sterk aaneen verknocht, hetzij door overeenstemming, of door het bloed, gelijktijdig van elkanders wèl of wee overtuigt, dat haar als van elkanders nadering bewustheid geeft, of met onweerstaanbaren trek naar elkander heendrijft op oogenblikken, waarin zij elkander juist het noodigst zijn. Wij zouden het niet gaarne wagen om te beslissen *wat* het is; slechts betuigen wij te gelooven, dat het *bestaat*. Raadplege

ieder zijne eigene ondervinding, en ieder ook zal eene proeve weten bij te brengen tot staving van mijn bijgeloof, of wat het anders zijn moge. Het is ten minste zeker, dat een dergelijk gevoel Aernoud met onweerstaanbare macht heentrok naar Utrecht; dat er als eene stem binnen in hem was, die tot hem zeide: »ga uwe moeder zien!» schoon ook de bode, door deze afgezonden, hem niet te Dordrecht vond, schoon ook hij te Amsterdam met menschen samen was, aan welke hij zich door éénheid van denkwijze en éénheid van wil had verbonden, en het dus geene afleiding was, die hij zoeken ging. Hoe dichter hij Utrechts poorten naderde, hoe nameloos sterker dat verlangen werd; de harde man werd bijna week; het scheen den ijveraar nu toe, dat hij met te veel bitsheid zijne meening bestreden had tegenover eene moeder; hij wilde haar gemoedelijk toespreken en zacht vergiffenis vragen voor de heftigheid en voor het halststarrig vermijden van hare liefkoozingen — o! het werd hem te bang in het leven, om nog niet éénmaal het moede hoofd neer te leggen aan de zachte, warme moederborst. Zoude hij Johanna vinden? Hij hoopte het niet, hij geloofde het ook niet. Ottelijne zoude haar zeker bij zich terughouden hebben, en er was geene vrees, dat hij botsen zoude met de tweelingzuster. Alles scheen hem nu licht en gering, zoo hij zich slechts verzoenen kon met zijne moeder, zoo die boezemangst, die hem nu beklemde, slechts werd opgeheven door dien minzaam goedhartigen toon van vroegere dagen. En toch, dat wicht van benauwend voorgevoel drukte hem zwaar en zwaarder, naarmate hij de moederlijke woning sneller tegenging. Ook naar Ottelijne was hij met zochtieljk een besluit heengesneld, om een vreeselijk vermoeden nog vreeselijker bewaarheid te vinden: ook nu was het hem als moest hem deze avond beslissend zijn, als ging er iets gebeuren... dat... Hij had zijn paard overgelaten aan de zorg van zijnen bediende, zoodra hij de stad was binnengereden, en liep nu peinzende, doch met snellen tred, de welbekende Oude Gracht langs, al meer en meer den stap verhaastende, tot hij eindelijk het gewenschte huis vóór zich zag. Met drift greep zijne hand den klopper — die was omwoeld met eene zachte stoffe. Dat was vreemd, ontrustend! Driemaal stiet hij met den

degenknop tegen de huisdeur, opdat men hooren zoude, drie-maal telkens harder — men hoorde niet, men opende niet. Dat was nog vreemder, nog meer ontrustend! Met alle inspanning zijner krachten trachtte hij nu die deur open te rukken; doch den stevigen grendel, die haar van binnen tegenhield, ook slechts te verwrikken, ware voor menschenkracht ondoenlijk; het was reeds onzinnigheid het te beproeven. Daar viel den getergden jongeling iets in. In de smalle steeg, ter zijde van het huis, was nog eene andere deur, die toegang gaf tot een kort portaal, en van dáár naar het woonvertrek. De dienstbode kan dáár bezig zijn, dáár zal men hem openen. Ook zal hij meer omzichtig wezen. Een lichter, bescheidener tik zal bij de vrouwen misschien eerder gehoor vinden, dan een woest geklop, dat haar voor onraad te vreezen geeft. Zoo doet hij, en met gelukkig gevolg: de kleine deur wordt ontsloten. Zonder der verschrikte dienstmaagd eene vraag te doen, of zelfs een antwoord te geven op de hare, schuift hij haar driftig ter zijde en ijlt het portaal door, het woonvertrek in, dat nu de plaats is, waar zijne moeder te sterven ligt. Wat is het hem zonderling! Hij begrijpt niet recht: zeker is dat een leugenachtig spel der zintuigen; maar ziet hij dáár niet allen, die hij lief heeft of haat, allen bijeen, allen rondom een ziekbed? en die kranke, met die weggezonden oogen, met die vervallen trekken, met dat doodsweet op het voorhoofd, is dat niet zijne moeder! Neen, dat zijn spookgestalten, door eene uitsporige verbeelding om hem heen getooverd; het is niet denkbaar, dat al die menschen dáár juist zouden samen zijn. Heeft ook het lijden en de onrust hem het verstand verward? Het moet zoo iets zijn, want het duizelt en gloeit dáár zoo zonderling. Hij drukt de hand tegen het voorhoofd.

»Aernoud! mijn zoon! Aernoud! mijn zoon!» roept de zieke, wier rondstarend oog hem nu ontwaart.

Die stem, zijn naam, meer heeft hij niet noodig, om zich neer te werpen in de armen, die zich verlangend naar hem uitstrekken, en hij kust met brandende smart de bleeke uitgeteerde hand, die onzeker naar zijne handen rondtast. Daarna heft hij zich op en staart langzaam in het rond met akelig verwilderden

blik; zijn oog blijft beurtelings eene lange poos rusten op elk der aanwezigen, maar zijn mond uit geen enkel woord. De anderen zwijgen ook, ze staan als versteend: dat plotseling in hun midden zijn heeft zoo iets van eene verschijning, die niet natuurlijk is, dat zwiĳgend staren heeft iets schrikwekkends, dat hen rillen doet en meer ontzet, dan de hardste woorden van woede en gramschap.

Nu eerst keerde hem de bezinning terug. Ja! die vrouw, dat is wel Ottelijne, de voormaals geliefde, om wier wille hij zoo ondenkbaar lijdt; die andere daarnevens, wèl Johanna, de tweelingzuster, de vriendin zijner ziel, die hij heeft moeten vloeken. De man dáár, die dat schreiende meisje steunt, is wel dezelfde, die eens zijnen geloofsvijand heeft beschermd, wien hij haat heeft gezworen! en die vijand zelf, die gehate, de eerste oorzaak van al zijn leed, staat hij dáár niet het naast bij het ziekbed zijner moeder, bijna rakelings aan zijne zijde? Dát was meer dan hij dulden kon, meer dan hij dragen mocht! en met eene beweging, die snel den zwenk zijner gedachten volgde, stiet hij den jongen Hervormingsleeraar hevig terug, en hem met de krachtvolle vuist aangrijpende, hield hij hem ter zijde; met de andere hand wees hij op Laurens, terwijl hij sprak: »In den naam des Keizers! gij zijt mijne gevangenen!»

Dat woord deed twee vrouwen in luide kreten uitbarsten: Ottelijne, die door Johanna werd ter zijde geleid, en Aafke, die zich dichter aan Laurens vastklemde, als om hem te beschermen tegen den vreeselijken broeder of af te houden van eenige bitse daad.

»Aernoud! wat port u om geweld te doen aan deze mannen?» sprak nu Hugo, die hem naderde: »het zijn vrienden van ons huis, vreedzame lieden, die»

»Scheurmakers zijn het, zeg ik u, en sectenbroeders van den aartsketter Luther, die, na eenen steun gevonden te hebben in de dwaasheid en roekeloosheid van slecht beraden vrouwen, gebruik willen maken van de benevelde zinnen eener kranke, om haar mede te sleepen in het moeras der dolinge, waar de ziel bij verloren gaat.»

»Noem niet met zulk eenen harden naam, wat gij niet kent; beslis niet zoo vermetel wat doling is, en onderzoek voor het minst, aleer gij verwerpt,» zeide Paul, die, hoewel als in de hand van eenen geduchten vijand, nog eerder aan de verdediging van zijne zaak dacht, dan aan die van zijnen persoon, en daarna vervolgde hij met die vaste waardigheid van eenen weerlooze, die zich onschuldig kent:

»Laat af van mij, Heer! en weerhoud mij niet: mijn plicht roept mij bij dit sterfbed. Ziet gij niet, dat die vrouw, die uwe moeder is, als bezwijmt van schrik, en dat ze die felle handeling afkeurt, schoon haar de kracht faalt, om dat te uiten? Gun mij, haar den troost van haren Godsdienst toe te spreken, opdat ze wèlgemoed zij bij den zwaren overgang naar het betere leven! — Daarna, Heer! zal ik hooren, waarvan gij mij schuldig houdt, en door wat macht gij mij dwang wilt aandoen; want, ziet ge, tegen de wetten verzet ik mij niet.»

»Noch ik! als de Hopman zijn bevelschrift toont tegen eenen gezeten burger uit Amstelredam, en het hart heeft, in het aanzien eener stervende moeder, den verloofde zijner zuster gevankelijk weg te voeren!» voegde Laurens er bij.

»Sterven!» riep Aernoud met eene plotselinge uitbarsting van smart, »ja, bij God! zij zou sterven en verloren gaan! Wat vergeet ik het meeste, terwijl ik denk op het mindere!» En zijne hand, die als machteloos neerviel, weerhield Paul niet langer.

»Jezus! Maria! zij zoude sterven zonder eenen Priester, die haar bijstaat, zonder gebruik te hebben gehad van het allerlaatste en noodigste Sacrament! Moeder! mijne arme moeder! leef nog, leef nog! bid tot de goede Heiligen, dat zij uwe uren nog rekken! ik ga, ik vlieg, en breng u eenen Priester! al moest ik hem ook wegsleuren van voor de trappen des altaars!»

»Geen Priester! geen Priester hier!» riepen alle mannenstemmen en die van Johanna.

»Moeder! ik wil uwe ziel redden; beveel de uwen, dat zij zich niet daartegen stellen.»

Met al de uitdrukking, die zij in het verdoofde oog wist te leggen, troonde de zieke den zoon tot zich, die snel toetrad met eenen zweem van hoop op het gelaat. Doch zij zeide alleen

met eene gedempte stem, die telkens te kort schoot: Aernoud! wees . . . verzoenlijk . . . ik zal u . . . zegenen — doe niemand . . . geweld . . .”

»Hoor mij, moeder! en geef verlof, dat ik eenen Dienaar van Gods Kerk tot u bringe, opdat uwe ziele leve, schoon ook uw lichaam, ons dier en veel geliefd, met den dood van ons scheidt. Ik bid u, aanhoor mijne nutte smeeking: één woord, één enkele wenk van toestemming! Vrees hen niet, die het anders willen; ik zal u tegen allen beschermen! spreek toch!”

Maar de weduwe schudde weerstrevend het hoofd.

»Zij is reeds berecht naar de wijze van haar geloof, en zonder Paapsche bijvoegsels of onthouding! zij heeft het Avondmaal met ons gebruikt, onder de beide gestalten —” sprak Johanna, met meer zegepraal en met minder Christelijke verschooning voor de denkwijze van anderen, dan de zachtmoedige jonge Leeraar het haar gepredikt had. Ook boog deze het hoofd, met eenen diepen zucht.

»Door dwang van ulieden, rampzaligen! die haar willens overlevert in de macht van Satan”, riep Bakelsze, met den voet stampende en de handen radeloos ten hemel slaande; zijne stem was heesch en dof van afgrijzen en toorn. Daarop wierp hij zich op de knieën voor het rustbed der stervende, greep hare handen met woeste aandoening, en sprak met woorden, zoo kalm als hij ze wist te vinden: »nóg is alles niet verloren . . . Neem eenen Priester, moeder! Er is nog herstel mogelijk, ik bezweer u, hoor mij. Wilt gij eenen Priester? Zeg slechts dat gij het wilt.”

»Ik wil. . . vredig sterven. . . doe mij geen. . . moeite aan . . .”

Het was akelig te zien, hoe de angst der verwachting, die zijne trekken tot hiertoe gespannen hield en die een koud zweet bracht op zijn voorhoofd, mat bleek als dat van de stervende zelve, nu plotseling afwisselde voor eene wilde, razende geestdrift, die hem de oogen deed vlammen en de trekken verwrong. Hij rees ijlings op:

»Nu, zoo zal ik u tegen wil opdringen, wat gij onzinnig verwerpt,” en hij wilde voortgaan.

»Neen, Aernoud! dat zult gij *niet*,” sprak Johanna, die met

vastheid hem in den weg trad. »Gij zult rustig met ons blijven en deze laatste ure niet banger maken dan zij is. Moeder heeft begeerd, hare kinderen, en wie hen aangaan, rustig verzameld te zien bij haar verscheiden, en gij zult geene stoornis brengen, waar wij eendrachtig zijn.»

»Ik zal doen wat plicht is! Terug, zoo gij niet wilt, dat ik vergeten zal vrouwen te sparen.» Daarop sprak hij plechtig, zich het hoofd ontblootende: »Heere Jezus! gun mij dit ééne, dat *zij* moge behouden worden door mij!» Bij die woorden zag hij om naar vrouw Reiniersz, en merkte op, hoe Paul de plaats bij haar hoofden-einde weder had ingenomen, en tot haar sprak van een oord, waar eendracht zou heerschen en eeuwige liefde.

»En gij, volg mij!» riep hij den Hervormer toe.

»Ja, ik volg u, opdat deze rust moge hebben,» antwoordde Paul ernstig verwijtend; »want zie, ik heb meer barmhartigheid met uw bloed, dan gij zelf.»

»Zoo er ontferming in u is,» hervatte de ijveraar met vuur, terwijl een zonderlinge gloed zijne wangen kleurde, »herroep dan hier uwe leere, die dwaas is en Godslasterlijk; geef deze ongelukkigen aan zich zelve terug; onttoover hen, die gij betooverd hebt, opdat nog behouden worde wat verloren was — en op mijne knieën wil ik u danken, u eeuwig als mijnen weldoener roemen, en de Heiligen zelve zullen u goedkeurend toewenken voor die ééne daad van menschenliefde.»

Allen die daar waren, stonden in bange verwachting wat volgen zoude, want Paul scheen diep getroffen, en Aernoud sprak met innige overtuiging, en het gold hier een groot belang, en het antwoord zoude beslissen, of die menschen hun hart en hunne hoop gevestigd hadden op een stelsel van menschelijke uitvinding, dat door den verdediger kon worden geplooid en opgegeven ter liefde van eendracht en rust, of op eene leere van Goddelijken oorsprong, die niet *mocht* worden verloochend, zelfs niet om vrede te stichten tusschen bloedverwanten. En Paul begreep beter dan allen het gewicht van dit oogenblik. »Daarvoor behoede mij God,» sprak hij, het vrome oog ten hemel heffende, »dat ik herroepen zoude, wat ik onder Zijnen zegen heb gepre-

dikt als waarheid; dat ik ten aanzien van al deze leden der nieuwe Gemeente, en voor het aangezicht van eene stervende, die daarmede tegen mij getuigen zoude bij God, mijnen Heer, zou verloothen en Zijn Heilig Evangelie; dat ik handel zoude drijven met mijn geweten en met de rust dergenen, die zich aan mij hebben toevertrouwd, al ware het dan ook om twist te mijden en bitterheid!" Toen drukte hij zegenend de rechterhand op het voorhoofd der weduwe, terwijl hij plechtig voortging: »neen, sterf gerust op het Woord, dat ik u verkondigd heb, het voert tot zaligheid!" En daarop plaatste hij zich naast Aernoud als te zijner beschikking.

Men zag het de anderen aan, dat ze herleefden, en geroerd waren door eene taal, kalm en waardig als deze, toch sidderde meer dan één hunner, want de oogen des Hopmans flikkerden als fakkels, en het was hem aan te zien, dat alleen opgekropte drift hem de lippen boeide. »Zonder marren voort dan!" riep hij eindelijk met moeite uit, den jongeling met zich sleurende, maar het stond niet meer aan hem de plaats te verlaten naar eigen wil, zoo als hij er gekomen was, want het was Aafke, die hem bij zijn kleed hield, het was Ottelijne, die smeekend zijne knieën omvatte. Hij sprak haren naam uit, zacht en geroerd; maar toch wendde hij zich snel af, als ware dat een schandelijk toegeven aan zijn gevoel, en hervatte luider: »Vrouw! sinds ik verleen moest u te minnen, heb ik verleerd u te kennen," en daarbij scheurde hij zich schielijk van haar los, tot ze wankelend nederviel. Hij zag niet om! een zacht gekreun der stervende alleen bewees het aandeel, dat zij nam in dit tooneel.

Hij zag niet om! Hij repte zich voort. Nu echter traden Hugo en Laurens hem in den weg. »Hindert mij niet, ongelukkigen! de tijd is te kostelijk. De verdoemenis mijner moeder of uw leven, ketters! denkt niet, dat ik aarzele," en een uitgetrokken degen flonkerde in zijne hand.

»Mijn God! waarmede heb ik zulk een sterfbed verdiend?" riep de kranke, wier levensgeesten als opgewekt werden door de hartverscheurende smart zelve. Toen, met de inspanning van hare laatste krachten zich overeind richtende, ondanks de

pogingen van Johanna, riep zij luid: »Schande over u, Aernoud! ge zijt een slechte zoon, uwe moeder martelende...»

»Vergiffenis voor hem!» smeekte Ottelijne.

»Wil toch in vrede scheiden,» vermaande Paul.

Dan, Johanna, die zag, hoe niemand week, noch terugtrad, meende een eind te maken aan den jammer, door zich nogmaals te stellen tusschen degenen, die zij lief had, en in hare overijling, zonder omzichtigheid, stiet zij de lamp van de kleine tafel, nevens het bed; uitgebluscht viel die neder. Het was de éénige, die het vertrek verlichtte. Die volkomen duisternis was tergend bij zooveel angst, als allen leden.

»Uit den weg! wie het lijf bergen wil,» klonk Aernoud's stem met akelige woestheid, en een dof gestommel, als van menschen, die worstelden, volgde; daarna stiet Hugo eenen bangen kreet uit. — »Ik ben getroffen, broeder!» en daarop sprak hij zeer flauw, nauw verstaanbaar: »dit is de dood!»

»Zoo vloek ik den broedermoorder!» verzuchtte de weduwe Reiniersz, wier opgescherpte zintuigen alles begrepen en opmerkten, schoon ze niet machtig was iets te verhinderen; en het was met haren laatsten zucht dat ze den zoon vloekte, want daarna viel haar lijk in de armen van Ottelijne, die nog getracht had haar die vreeselijke woorden op de lippen terug te houden. Een schelle, snerpende kreet bewees, dat die vloek was gehoord geworden door hem, wien hij trof. Toen viel er eene deur met hevigheid toe.

Men kon niet weten, wie gebleven was, wie vluchtte.

En wèl had de beklagenswaardige weduwe gelijk, toen zij uitriep: »waarmede heb ik zulk een sterfbed verdiend?» Neen: zorgende huismoeder, als zij altijd geweest was, trouwe opvoedster harer kinderen; wakker en waakzaam in iederen plicht, die haar was opgelegd; voorstandster van orde en vrede; stille, bezadigde burgervrouw, die nooit iets ondernomen had, dat vreemd kon schijnen of onvoegzaam; die altijd had teruggebeefd voor het denkbeeld *opspraak*; die alle zedige, huiselijke deugden had beoefend, en die niet ééne grove ondeugd had gekend; die nog in gezondheids vollen bloei voor eene doodswâ had gezorgd, met dienzelfden geest van voorzienige orde, die den

uitzet voor den zoon gereed hield — die vreedzame vrome had wel niet verdiend, noch kunnen gissen, dat er bij haar sterfbed een treurspel zoude gespeeld worden, vol wanorde en tweedracht, vol wilden hartstocht en tranen, tranen, niet van smart en rouw, maar van woede en spijt; een treurspel van vlammeende geestdrijverij en vrome bitterheid, waarbij broeders met het wapen in de hand zouden opstaan tegen broeders, waarbij de tweelingzuster met ruwen triomf den tweelingbroeder zoude tot wanhoop brengen, waarbij een groothartig jongeling de geliefde vrouw van zijn hart zoude wegstooten, waarbij ieder van de haren de smart vergeten zoude over de stervende, om zijn woord te mengen in den twist der levenden — een sterfbed, dat niets zoude zijn dan eene lange worsteling in stede van een weemoedig en hartroerend afscheid vol liefde en teederheid; dat zoude aanvangen met een stout vergrijp tegen de verordeningen der bestaande Kerk, om te eindigen met eenen broedermoord en eenen moedervloek! En toch, de arme had zoo gaarne gezegend!

Dat was zeker gruwzaam en hard! Neen, geene daad van het leven der brave was van zoo smartvol een einde de schuld; niemand der haren ook, noch Ottelijne, noch Johanna, noch zelfs Aernoud! Dat komt omdat zij stierf in 1521; omdat het de geest der eeuw was, die gesproken had in de taal der eeuw, waarvan iedere uitdrukking een deinzende schok was en ieder woord eene schetterende botsing; eene taal, die zoo luide sprak, dat iedere zachte stem des bloeds en der vriendschap door haar overschreeuwd moest worden; omdat die taal een denkbeeld vertegenwoordigde, zoo gewichtig en groot, dat het alle overige belangen als licht en klein zoude ter zijde schuiven, en de opoffering eischen van ieder minder doel: want het was het groote denkbeeld *Godsdienst*, waarvoor gestreden zoude worden, en dat geheel de zestiende eeuw en menigen tijdkring der volgende heeft beziel en in beweging gebracht!

Bisschop Philips de Goede.

In het Bisschopshof te Utrecht was alles op nieuw leven en glans. Philips van Bourgondië was, sedert twee dagen, teruggekeerd in zijne stad, in zijn paleis.

Het was drie ure in den namiddag, toen *de late* genoemd, en waarop het nu voor velen nog geen middag is. Meestal gebruikte de Bisschop dezen tijd tot zijne uitspanning, in wandelingen en rijtoeren, of in gemeenzame gesprekken met zijne gunstelingen en vrienden. Van een klein gevolg verzeld, reed hij nu in vollen draf de groote voorpoort binnen, wierp zich van het paard, met eene vlugheid, als ware hij nog in den vollen bloei des levens, en schreed, met rasschen, driftigen gang, allen die om hem waren vooruit, de rijen der wachtende hovelingen door, tot in zijne groote binnenzaal, waar hij, blijkbaar ontstemd, den dienst terugwees van hen, die hem van zijn rijgewaad wilden ontdoen, den kleinen schalken hofnar bij het eerste woord het zwijgen oplegde, zijnen Vicaris roepen liet en al zijne lieden verwijderde, om met dezen en zijnen hofkapelaan alleen te zijn.

»En nu, mijn voorzienige Boudewijn!» sprak Philips (nog altijd zonder zich te zetten), »zult gij, die alles weet, mij nu ook zeggen, wat onze goede poorters van Utrecht bedoelen met dien opstand bij eene begrafenis, waar zij mij, God betere 't! meê onthalen, te welkomst binnen hunne muren?»

»Hoogwaardigste! tot mijne smart en smaad moet ik beken-

nen hieraf niet met al te weten, en de minste Edelknaap, die Haar heeft verzeld, zal uwe Hoogwaardigheid daaraf beter inlichten dan ik, die dit uur van uitspanning heb genomen als eene ure van afzondering en boete!"

»Het was meer de Geestelijkheid dan de gemeente, die den opstand gemaakt heeft," merkte Gerrit van Nimwegen aan. »En dat heeft zijne oorzaak!"

»Ziedaar onzen vromen kapelaan beter in kennis van zaken dan wij zelve, of zij, die daartoe verordend zijn," hernam Philips, met eenen half verwijtenden blik op den Vicaris, »maar het is goed, dat toch iemand *weet*: wij bidden u dus voort te varen, Eerwaarde!"

»Het was de Pastoor der parochie, die weigerde het lijk in gewijde aarde te begraven, aangezien er sommige geruchten van Lutherij, en wat dies meer zij, rondgingen van de overledene, die gestorven is zonder van eenig Priester de Kerkgerechten ontvangen te hebben. Het volk evenwel, ondersteund door sommige aanverwanten der gestorven vrouw, van oordeel, dat zij, die zoo goed geweest was voor alle nooddriftigen en ellendigen, niet in hare zonden zoude gestorven zijn door eigen schuld en wil, meende den Parochiaan door dwang te noodzaken, zijne kerkdeuren te ontsluiten; leeglopende Geestelijken en bedelmonniken, waar onze stad, lacy! te vol van is tot schade van hare rust, vielen den parochiaan bij, en juist in het heetste van die turbulentie kwam uwe Hoogwaardigheid de plaats overrijden bij de Buurt-kerk: waaruit volgt, dat er geenszins kwaad opzet in lag of kleinachting voor uwen persoon, maar alleen een te jammerlijk toeval!"

»Dat luidt vrij beter dan de twee Wijksche Heeren, die met mij waren, het verklaarden, zeggende, dat de Poorters uit kwader meening dus oneerbiediglijk eenen oloop maakten! al hetwelk geloovende, ik, misschien wat al te rauwelijk, door mijne trawanten de menigte heb laten uiteendrijven en daarmede klerk en poorter beiden wellicht onrecht heb gedaan," hernam Philips verdrietig, en daarna den Vicaris vriendelijk aanziende, voegde hij er bij: »dat komt omdat wij onzen rustigen Boudewijn niet ter zijde hadden, om zijn kalm beraad te

stellen tegen onze heftigheid van opvatting! Dat mij Utrecht vergeve! het zit in het bloed."

Die pralende ijdelheid op de verwantschap van Karel den Stouten was den zoon van Margaretha Post te vergeven.

Het zwijgen van zijnen Vicaris scheen den Bisschop ditmaal minder toestemming te zijn dan afkeuring, eene afkeuring die hem drukte. Om zich eene houding te geven, wendde hij zich op nieuw tot van Nimwegen, met de vraag: wie de persoon was, wier uitvaart zooveel stoornis had gegeven.

»De weduwe van den oud-Schepen Reinier Bakelsze," antwoordde deze.

De Vicaris boog het hoofd op de borst en liet eene doffe weeklacht hooren.

»Dus van dien Bakelsze, waar onze vrouw nicht bijna aan vermaagschapt zoude geweest zijn. En die dezelfde is... Bij St. Maarten! de parochiaan is een ezel, dien ik dwingen zal voor haar eene uitvaart te vieren, als ware zij eene stift dame van Oudwijk! Maar gij, mijn waardige Gerardus Noviomagus! hoe weet *gij* dat alles zoo in het bijzondere?"

»Uit zeer goede oorzaak. In het afzijn uwer Hoogwaardigheid kwam mijn Heer de Schout van Utrecht, bijgestaan door twee Schepenen, uwer Hoogwaardigheid verslag doen van het gebeurde aan het bewuste sterfhuis, dat wil zeggen, van wat mijn gestreng Heere gist, dat er gebeurd kan zijn; maar uwe Hoogwaardigheid niet vindende, heeft hij mij van alles ingelicht, en nog daarenboven dit geschreven bescheid terugelaten tot uw beter verstand."

»Geef," riep Philips, het perkament driftg ontrollende.

Terwijl de Bisschop las, sprak de hofkapelaan zacht en ter zijde met den Vicaris.

»Ge begrijpt, toen ik dat wist en van den oploop hoorde, nabij de Buurt-kerk, liet ik er mij aan gelegen zijn, er het naaste van te vernemen, zonder toen nog te weten, hoe mij dat ten goede zou komen om onzen Heer te kunnen bevredigen."

»Hoe zijn de Heeren van den Gerechte er toe gekomen, om zich met de zaak te moeien?" vroeg Boudewijn.

»Door de dienstmaagd der weduwe, die schreiende en gilende bij de bureu is komen inloopen om ontzet, daar ze vreesde, dat er met der daad moord en doodslag plaats vonden in het huis harer meesteres.»

»En toen.....»

»Toen heeft het meer dan een uur geduurd, eer die van het Gerecht ter hulpe kwamen. Gij kent den tragen en omslachtigen gang van onze stedelijke rechtsbedienaren; zoodat, toen men eindelijk te middernacht tot het onderzoek overging... werd er niets gevonden dan het lijk der vrouw van het huis, die blijkbaar van ziekte gestorven was, eenig bloed ter zijde van de deur, en veel verwarring in het vertrek; allen, die ondersteld werden dáár geweest te zijn, hadden tijd genoeg om te ontkomen.»

»Geloofd zij God!» sprak de Vicaris, met bleeke lippen. »Het zou te groote jammer en ellende zijn geweest, dié daaruit voort kon spruiten!»

»Mijn Heer de Schout is opmerkelijk schrander in onderstellingen,» riep nu de Bisschop; »schade slechts, dat hij niets weet! De dienstmaagd, hard geperst, heeft van Lutherij gekald en van manslag; maar dat heeft door niets schijn van waarheid. Wij wenschen in trouwe meer helderheid in deze zaak. Mijn Vicaris! ge zijt zonderling bewogen. Uw uitroep en geklag toonen, dat gij er beter van onderricht zijt, dan één van ons, de voorzienige heeren van het Gerecht er onder gerekend; wij bevelen u dus niet langer dus vreemd en bescheiden te zwijgen, en veeleer te spreken openhartig en met waarheid.»

»Ik zal spreken,» hernam Boudewijn, zichtbaar getroffen, »ik zal spreken, schoon het mij pijn, meer dan ik klagen kan; maar, Heer! geloof dit, eerst uwe ophelderingen gaven mij er vrijheid toe, want wat tot mij gezegd werd met woorden van wilde wanhoop, was te onsamenhangend, te zeer verward en te veel zweemende naar uitzinnige zelfbeschuldiging, om te worden oververhaald als getuigenis, zonder betere inlichting. Ik heb den jongen Hopman Bakelsze gesproken, nadat hij weggevlucht was uit het huis zijner moeder.

»Gesproken! neen, dat is het woord niet. Het werd mijne taak hem op te richten uit den klagelijksten toestand, waartoe wel een redelijk mensch vervallen kan. Ik had den avond doorgebracht bij den Prior van het klooster der Geschoeide Karmelieten, en geheel in ons onderhoud verdiept, hadden wij het verloop der uren niet bemerkt. Zoo was het meer dan middernacht, eer ik huiswaarts keerde. De St. Nikolaas-kerk voorbijgaande, zag ik bij het helle licht der maan eene menschelijke gestalte geknield nederliggen op den dorpel, ik hield haar voor een lijk, zoo onbeweeglijk lag ze daar. Een mensch vermoord op den dorpel van Gods huis! de gedachte deed mij rillen! Het kon ook een arme misdadiger zijn, die op gewijde steê eene schuilplaats had willen zoeken tegen de vervolging van het wereldsch gericht. Ik naderde. Ik leide hem de hand op het ontbloote hoofd. De lange zwarte lokken waren vochtig van den nachtdamp. Mijne aanraking scheen hem met eenen plotselijken schok tot eene mate van bewustzijn terug te brengen. Hij wendde het hoofd schichtig om. Twee verwilderde zwarte oogen zagen mij strak aan . . . Ik herkende den Hopman Bakelsze! Ik sprak tot hem; maar hij antwoordde slechts als een die raaskalt, in radelooze taal, in verwenschingen van zich zelve, in woorden die niet sloten. Mij scheen hij niet te herkennen. Ik trachtte hem op te richten; maar hij klemde zich vast aan de steenen pilasters, als wilde hij daar zijn verscheiden wachten, dat nabij scheen, aangezien de gansche versterking van zijn uiterlijk. Toen noemde ik eenen naam, dien ik wist, dat hem treffen zoude . . . en daarop . . .” De Vicaris, wien dit verhaal zichtbaar veel kostte, werd nu doodsbleek, en liet het hoofd in de hand rusten, als moest hij zich herstellen, eer hij voort kon gaan. Het moest een diep roerend schouwspel van menschelijken jammer zijn geweest, waarvan de herinnering dezen man zoo aandeed. — »Neen, ik beschrijf het niet verder,” hervatte hij na eene poos van zwijgen, dat ook zijne hoorders niet afbraken. »Weet slechts, mijn Heere! dat hij ten laatste een woord uitstiet, als mij ter inlichting: »Ik heb mijnen broeder vermoord! mijnen eigenen broeder! Zij heeft mij gevloekt! Ze zijn allen verdoemd — de geest van Luther is in hen ge-

varen!" Ik begreep toen, dat onberaden Godsdienstijver..."

»Broedermoord! o, heillooze gruwel!" riep Philips, »en hebt gij den dader in goede verzekering gebracht?"

»Zeker neen, Heer! ik dankte het den bijstand des Hemels, dat ik hem, na een half uur martelens, in eene doffe lijdzaamheid van dáár konde voeren, dat hij zich rustig liet heenleiden naar zijne herberg, en dat ik hem eindelijk te paard kon vervorderen, onder het goed geleide van twee mijner knechten."

»Bij St. Maarten! dat is wel de onberadenste handeling, die nog door eene geschoren kruin is uitgevoerd," riep de Bisschop met heftigheid. »Eenen man ter vlucht te vorderen, die zich aan doodslag schuldig bekent! Bij het bloed van alle martelaren! gij wist toch, dat wij de wetten willen gehandhaafd zien!"

»Zekerlijk, Hoogwaardigste! maar ik ben een dienaar Gods en niet van den Gerechte. Ook sta ik hier niet als Aernoud's aanklager, want gewis, wat ik weet, werd mij niet dáartoe vertrouwd."

»De Hopman is burger van onze stad, wij kunnen hem indagen en ter verantwoording roepen," sprak Philips streng, den gang zijner eigene gedachten volgende.

»Heer! zie daarvan af," smeekte Boudewijn, »de ongelukkige wordt gekweld door een fel berouw, dat hem scherper pijnigt dan de hardste aardsche straf, en daarenboven, het was om de vurige min voor zijne aangevallen Kerk."

»Zooveel te beter voor zijne ziel; maar niettemin zullen wij niet dulden, dat onze burgers straffeloos gedeerd worden en uitgemoord, naar de willekeur van anderen, en dat de poorters van dezelfde stad elkander onderling om het geloof ont-rusten. Bij St. Maarten! wij voeren het zwaard zoowel als den staf, en zoo het noodig is, zullen wij het eerste gebruiken, tegen wie in onze plaats den laatsten in de hand vatten! En die Heer Aernoud Bakelsze, die strenge ijveraar, die mijne nicht heeft verworpen, schoon ze van een bloed was, daar het zijne, noode meê vermengd mocht, zal door ons op strenge rekenschap gevorderd worden voor deze woeste manieren."

»Bij zulke verscheidenheid van denken over de wichtigste zaken

kon hij Jonkvrouw Ottelijne niet huwen," merkte de Vicaris aan.

»Hij kon toch verdragelijk zijn voor eene vrouwe, zoo welgeboren en liefallig.»

»Om der wille dier eigen verdragelijkheid, die gij prijst, smoor deze gansche zaak," antwoordde de Vicaris, zacht en vast: »er konden feiten bloot komen, die u zouden noodzaken van den weg der zachtigheid af te gaan, dien ge u voorgehouden hebt te volgen; ge zoudt u botsen tegen den wil des Keizers, tegen het plakkaat van Worms op de trouw van mijn woord, er kon meer onheils uit ontstaan, dan ik te laden heb op uw gewijd hoofd of op mijne gebogen schouders;" en geheel fluisterend voegde hij er bij: »Paul is er in betrokken.»

»Bij mijnen Heiligen Patroon! *dien* had ik gansch vergeten," riep de Bisschop, wiens hartstochtelijk en wisselziek karakter altijd eindigde met gehoor te geven aan den indruk van het laatste woord; »het zou schade zijn ons niet spoedig te verzekeren, of onze hoop ijdel was. Ga, mijn goede Boudewijn!" en hij gaf hem ter zijde een bevel, dat van Nimwegen niet scheen te moeten hooren. De Vicaris verwijderde zich daarop.

»Te avond wachten wij u hier terug met onze geprente vrienden van Latium! Vergeet onzen Plinius niet!" sprak Philips tot zijnen hofkapelaan. Gerrit van Nimwegen begreep dit ingewikkeld bevel, en liet zijnen meester alleen. De Bisschop liep als in onrustige verwachting zijne zaal op en neder, van tijd tot tijd in zich zelve afgebroken woorden mompelende: »Zonderlinge ommekeer van menschenlijke gewaarwordingen! Wat is er geworden van die schoone verbintenis van twee jeugdige harten? Vijandschap, haat, bloed ligt er tusschen sinds wij grijs werden!" En na eene Pauze: »als de jonkman nu ten goede wil, kan alles misschien nog gekeerd worden, wat nu vast met droeve haastigheid aanrukt . . ." En dan weder: »oorlog wil ik niet . . . oorlog wil ik waarachtig niet . . . maar toch . . . ik zal het Sticht voorstaan met geweld en door list, zooals het best mag. Ik leerde niet den krijg onder Maximiliaan en oefende dien niet onder Philips, om flauw en laf het Oversticht af te staan aan munitieke onderzaten en hebzuchtige

vijanden. Vijand! Karel van Egmond, vijand van Philips van Bourgondië! . . . dat luidt als heiligschennis, dat luidt als eene bespottung van eene gedeelde hostie! als een schimp op een eerlijk ridderwoord! Karel! Karel! wij hadden nooit vijanden moeten zijn. Wat hadt gij noodig u te mengen in den twist mijner gehoorigen! . . . Maar wat spreek ik? is de Hertog van Gelderland niet gansch iets anders, dan de jeugdige gijzelaar Karel? Is Philips, de Bisschop van Utrecht, dezelfde met Philips, den Edelman aan het Hof van Gent? Of was het niet kinderen dwaasheid en jongelings vermetelheid, een verbond te sluiten tusschen den zoon van Bourgondië en den zoon van Gelre? Ziet men ooit de welpen van leeuw en tijger gepaard samen gaan? ziet men ooit valk en havik vredig opstijgen in de lucht? . . .” En weder na eenigen tijd vervolgde de Bisschop: »Mijn volk weet niet, hoe die onzalige twist en die krijg, die volgen zal, mij nog dieper gaan, dan ik toonen mag! En hij? Zou het hem leed zijn? Ik wil het weten! ik wil weten, of er onder den Hertog nog iets van den mensch schuilt — daartoe . . . zal mij Paul dienen, en zoo niet” Plotseling zweeg Philips en nam eene deftige houding aan; want de deur van zijne zaal werd geopend en iemand trad binnen. Het was zeker de verwachte niet, want de Bisschop stond verrast van zijnen zetel op, terwijl hij uitriep:

»Bij St. Maarten! wat mommerij! is dit eene vrouw?»

»Lacy, ja! Hoogwaardige Heer! en mocht ze niet onwelkom zijn, schoon wel ongebeden!» antwoordde de vrouw, zich aan zijne voeten werpende.

De Page, die haar had binnengeleid, was blijven staan en zag schroomvallig naar zijnen meester op, als om uit te vorschén, hoe die overrompeling opgenomen werd.

»De Vrouwe van Lauernesse had eene zoo sterke begeerte om uwe Hoogwaardigheid te zien,» sprak hij verontschuldigd. . . . »en aanmerkende haren rang en dat ze van uwe maagschap was, durfde ik niet weigeren.»

Werkelijk was het Ottelijne; maar de lange falie van zwarte zijde, die ze nog toegeslagen hield, vermomde haar de gestalte en het gelaat.

»De knaap heeft geene schuld,» sprak zij, »ik ben dóórgedrongen tegen zijnen wil; ik wilde niet, dat hij mij vooraf noemen zoude. Gij hadt mij gehoor kunnen weigeren! maar toch! nu ik hier lig aan uwe voeten, afsmeekende een oogenblik gunstige aandacht voor mijne woorden, nu zal, nu kan, uw Hoogwaardigheid mij niet van zich stooten!»

»En wat geeft u te vermoeden, dat gij *niet* welkom zoudt zijn?» vroeg de Bisschop, met iets in den toon, dat men verwijtend had kunnen noemen, nadat hij zijnen Edelknaap door eenen wenk heengezonden had.

Verlegen sloeg zij de oogen neder en antwoordde niet. Zij gevoelde op dit oogenblik al het pijnlijke van hare veranderde betrekking tegenover eenen man, die alles weten kon, wat er in de laatste maanden met haar was voorgevallen — en die Bisschop was!

Daar zij zwijgen bleef, vervolgde Philips: »En nu, wat wenscht gij van ons, lieve nicht, en . . . welbeminde dochter in Christus, zouden wij bijna zeggen . . . zoo wij niet wisten, dat ge sinds eenigen tijd u aan ons vaderlijk gezag hebt onttrokken.»

Dit woord van eenen Bisschop van Utrecht zoude ieder, tot wien het gericht werd, van schrik hebben doen verstijven, als men bedacht, hoe naijverig die Kerkvoogden waren op hun gezag, hoe hoog van macht, hoe vrij en willekeurig in hunne vonnissen en in de uitvoering daarvan; ook verbleekte Ottelijne, maar de kalme toon, waarop het woord gesproken werd, een toon, die Philips in grooten toorn niet eigen was, gaf haar moed om te antwoorden.

»Heer, voor u zal ik nooit ophouden eene gehoorzame dochter te zijn; ten minste,» voegde zij er haastig bij, »in zoover dat te vereenigen is met . . .»

»Neen, arm kind,» viel hij haar in de rede, »dat zal nooit samengaan: zij, die u daarmede vleien, willen u blinddoeken, of bedriegen zich zelve. Luther ook wil er dien glimp aan geven; maar laat hem vrij de monnikskap dragen en zijn leven lang in zijn klooster kluizen: wie zóóver de eerbiedigheid verzaakt en zulke zaken aanrandt, als uw Wittenberger en zijne volgers, heeft in eeuwigheid geen vrede met Rome, noch met

de Geestelijkheid, die Rome erkent. — Maar toch," vervolgde hij goedig, haar de wang streelende, »schoon de Bisschop van Utrecht dit zeggen moest aan een schaap, dat zich afscheidt van zijne kudde, God beware Philips van Bourgondië, dat hij u hard zoude vallen — ge zult zonder dat wel genoeg te dragen hebben, en....," eindigde hij bijna fluisterend, »veroordeele uwen Luther wie wil, sinds ik Rome zag, kan *ik* het niet. En nu, mijne schoone nicht en lieve leenvrouwe! laat u oprichten en zet u. Ik ben nog genoeg Ridder, om eene zoo volschoone Juffer niet zoo vóór mij te willen zien, dies te minder nog de schoonste bloem van het Sticht, uitnemende boven allen in vernuft en begeerlijke kennis." En te gelijk leidde hij haar met veel hoffelijkheid naar eenen zetel. »Wij lezen zeker nog altijd Virgilius en Plato? hoor! ik sta u toe de Schriften van mijnen vriend Erasmus ter hand te nemen; maar vergeet ter verpoozing niet Esopus en zijne geestige dieren."

»Ach, Heer! van kunst en geletterdheid is hier de sprake niet," begon de Jonkvrouw, »ik verkeer in diepgaanden angst over het lot van eenen vriend."

»Ik begrijp u, gij denkt op uwen onhoffelijken Aernoud, die zijnen vromen ijver tot een uiterste drijft, dat hem lijf en have konde kosten, zoo...."

»O mijn God, laat mij *nu* niet op dezen zinnen!" riep Otte-lijne met diepe ontroering; »mogen hemel en aarde hem niets van dit alles toerekenen! Ook nog voor hem te moeten vreezen.... ik draag reeds zooveel....," vervolgde zij met zachte, bevende stem; en daarna, als wilde zij zich zelve overtuigen, sprak zij meer luid en vast: »neen! zijne verdiensten bij de Kerk spreken gewis hem vrij," en na eene pauze wendde zij zich weder tot den Bisschop: »Heer, ik ben hier om te smee-ken voor eenen ander, eenen, die mij ter harte gaat als een broeder, een dierbaar hoofd, en van wonder groot belang, dat zeker in gevaar is. Ik bedoel Paul, den jongen leeraar Paul, die zoó goed spreekt en dien ze den Lutheraan noemen, omdat hij...."

St..... st.....! niet zoo luide ketterij onder mijn dak, mijne schoone!" viel de Bisschop in. »En stel u gerust, Paul is in een veilig oord, in goede bewaring, onder lieden, die het

wèl met hem meenen, en welhaast, als hij zelf zich daar niet tegen stelt, heeft zijn zwervend en roemloos leven een einde.”

»Ja!” riep de Jonkvrouw smartelijk, »juist dat was het wat hij duchtte, Hoogwaardige Heer! Ik weet het, hij *is* in uwe macht. Trawanten van u hebben hem weggeleid uit de woning, waar hij zich veilig dacht. Waar heeft men hem heengevoerd? In eenen kerker misschien! Heer! ik weet, gij stelt belang in hem, en nooit of nimmer zal hij u dáárin voldoening geven, dat hij het heilige werk verzaakt, dat hij vreugdig en moedig heeft op zich genomen. Met dwang en hardheid zult ge niets op hem verkrijgen.”

»Moei u niet met onze handelingen, Jonkvrouw van Lauerne! Gij hebt goed geraden: die jonkman is in onze macht; maar dank daar den Hemel voor! zonderdat, was hij misschien alreeds in boeien, ten believe van mijn Heer den Schout van Utrecht.”

»Geloofd zij de Heilige God!” riep Ottelijne, de handen ten hemel heffende, »gij veiligthem dan voor dezen . . . en ik, dwaze, die durfde meenen . . . dat uwe Hoogwaardigheid zelve tot dat onderzoek last had gegeven!”

»Ha! nu zou het mij wonder doen, zoo onze welbeminde nicht niet meer wist van deze diep verholene zake, dan Schout en Schepenen met al hunne wijsheid kunnen uitvinden, of het door boei en duimschroef der arme dienstmaagd ontlokken.”

»Vraag *mij* niets, Hoogwaardigste! want ik kan niet spreken tegen waarheid, en door te zwijgen zou ik u vertoornen!”

»Daarom, eerlijk en welgemoed opgebiecht, en zijt getroost en zonder schroom: het zal niemand schade zijn zoo ik wete!” En door die verzekering gerustgesteld, of misschien géene kans meer ziende om te weigeren, begon Ottelijne den Bisschop te onderrichten van hetgeen er in het huis der vrouwe Reiniersz was voorgevallen, dikwijls in den loop harer rede gestuit door aandoening en herinnering, of door nadere ondervraging van Philips. Dit gesprek, hoe belangrijk ook voor den laatste, kan het niet zijn voor ons, die reeds alles weten en die daarenboven oude kennissen hebben op te zoeken.

XVI.

Mismoedigheid.

De Bisschop had niet te veel gezegd, toen hij verzekerde: »Paul's gevangenschap is vrij dragelijk.» Menige adellijke Jonkvrouw was niet zoo goed gehuisvest, noch omringd door zooveel weelde, noch gediend met zooveel zorgzame oplettendheid, als de eenvoudige Hervormingsprediker, op het oogenblik, waarop wij hem wedervinden. In het binnenste van het Bisschoppelijk paleis bevond zich een vertrekje, klein en afgezonderd, maar dat was als een kort begrip van alles, wat er sierlijks kon gevonden worden in de eigen zalen van zijn Hoogwaardigheid zelve. De koude wanden waren vermomd onder dikke, wollige tapijten, uit de fabrieken van Utrecht; zelfs de vloer was met een dergelijk weefsel bekleed: eene fijne en zeldzame weelde in eenen tijd, waarin Hendrik VIII, en menig groot Heer met hem, in zijne vertrekken nog slechts de voeten drukte op versche biezen of fijn wit zand; maar wij weten het, de Geestelijke Vorsten hadden eenen juisten smaak voor het *comfort*, en vele aardsche middelen boven hunne bloot wereldsche medeheerschers vooruit. Het meubel, dat, onbescheiden genoeg, de ruimste plaats innam, was een ledikant van stevig eikenhout, welks stijlen en pilasters, sierlijk uitgewerkt en verguld, een vierkant verhemelte omhoog tilden, breed en stevig genoeg, om er een rot voetvolk zonder gevaar of hinder op wacht te kunnen zetten. Zware gordijnen van zilverlaken hingen af van dit trotsche bedkanteel; één derzelve was ter zijde geschoven, en

liet eene kostbare spreij van scharlaken zien, met eenen breeden rand van sabelbont omzoomd. Het kleiner huisraad, tot een slaapvertrek behoorende, dat te gelijk tot woonkamer strekte, stond in bevallige orde ter zijde, op eene soort van credens, en was van fijn hout met zilver beslag, van het toen zoo hooggeachte venedijnsche glas, of zelfs wel van zilver verguld. Eene lage eikenhouten tafel van duchtigen omvang was voortgeschoven, dicht nevens eene zitbank, in den muur vastgehecht, met lederen rug en kussens voorzien. Dit vertrek, dat onder menigen Bisschop van een verdacht gebruik moest zijn geweest, had twee zichtbare uitgangen, waarvan de eene naar de binnenzalen voerde, door Philips zelven bewoond, en de andere naar eene galerij leidde, en van dáár naar de eerste vóórzaal. Beide waren van buiten gegrendeld. Een derde uitgang, vermomd onder het wandtapijt, was in verband met eene in den dikken muur uitgehouwene trap, die wellicht dieper en verder bracht dan voor veiligheid en leven wenschelijk kon zijn van hem, die gedwongen werd hem af te klimmen. Hoe goed men zich hier ook verstaan had op openingen voor menschen, aan die voor daglicht had men gansch niet gedacht. Zelfs geen klaver- of ruitvormig uithouwsel, hoog in de zoldering, liet een enkel zonnestraaltje toe of het zwakste tintje van licht. De kunst vergoedde zooveel zij vermocht. Eene koperen lichtkroon, die negen brandende waskaarsen plaats gaf, hing in het midden der zoldering, maar zoo nabij deze, dat zij meer daar scheen om de gepleisterde cherubijnkopjes bij hun *grimlachen* toe te lichten, dan om den lager geplaatsten aardbewoner bij zijne bezigheden van nut te zijn. Was het daarom, dat Paul niet las, ofschoon meer dan één boek zijne tafel sierde? Was het dáárom, dat twee schotels met keurig vleeschgebraad en de verdere aanrichting van eenen middagmaaltijd ter zijde waren geschoven, zonder te zijn aangeroerd? Wij gelooven het niet, want de verveling scherpt de oogen van den gekerkerde, en ook eene luite, die in het duister te bespelen ware geweest, lag als een nutteloos speeltuig aan zijnen voet. Op sierlijker kerker kon wel nooit eenig gevangene aanspraak maken; maar toch, ook achter gouden tralies wordt het den vrijen vogel bang! En zeker, in moede-

loozers onlust lag wel nooit een gevangene neder, dan de jeugdige Hervormingszoon op de zacht bekleede rustbank van zijnen opgedrongen gastheer. Hij had het hoofd achterover geworpen tegen de zijleuning van zijne zitplaats, en de lange lokken van het zachtblonde haar wiegelden hem tergend en hinderlijk voor oogen en wangen, zonder dat hij zelfs de moeite nam van ze weg te schuiven; hij liet de armen slap nederhangen, als miste hij de veerkracht om ze op te richten; door den blonden sluier heen zag men de matte bleekheid en de smartelijke ontstemming zijner trekken. Men had zelfs sporen van tranen kunnen zien. Melanchton zou ze hem vergeven hebben. Ze waren niet gevloeid om persoonlijk leed, noch uit kleinhartige vrees voor eigen gevaar. Ze hadden hunne oorzaak dieper, en eene meer edele bekommernis drukte hem. Hij was dan nu in de macht van den man, die hem wel zeker beletten zoude met het werk voort te gaan, dat hij met heilige geestdrift als zijne roeping beschouwde, en waarin te volharden hij met oprechte trouw had beloofd. En nog had hij het zich getroost, zoo het hier, hoe vroeg ook, de eindpaal van zijne vrome loopbaan had moeten zijn, indien hij die had kunnen bezegelen door een schitterend en stichtend uiteinde, anderen tot voorbeeld en bemoeiding; zoo hij martelaar had mogen zijn van zijne leer. Maar neen, zoo zoude het niet wezen, alles spelde hem eene stille, heimelijke schorsing in zijn werk, zonder opzien of geweld, eene zachte, doch onontkombare opsluiting, eene afzondering van alle menschelijke wezens, wien hij zijne denkbeelden konde mededeelen. Heimelijk weggelicht uit de wereld met naam en bestaan, als een, die er nooit was geweest, dood voor zijne vrienden, zijn spoor voor altijd uitgewischt bij allen, die hem liefhadden: dat was het, wat hij vreesde en wat hij maar al te zeker voor oogen zag, in geheel de wijze, waarop men met hem handelde. Het vooruitzicht van de langdurige smartelijke werkeloosheid, waartoe men hem scheen gedoemd te hebben, de onmacht om ook zelfs het minste in geheel dien toestand te veranderen, de onrust over zijne vrienden, van wie hij in zoo hachelijke oogenblikken was gescheiden geworden, de onmogelijkheid om van hun lot kennis te krijgen, of hen over het

zijne gerust te stellen, bracht hem in die akelige stemming van diepe mismoedigheid, waarin het scheen, alsof alle krachten van ziel en lichaam hem verlaten hadden. Er zijn van die oogenblikken, waarin de mismoedigheid tot ons insluipt door alle poriën, waarop wij haar inademen met iederen luchtdronk, waarop zij ons omspint met haar ragfijn net, ontastbaar en onzichtbaar beide, zoodat wij het verbreken kunnen evenmin als zien, en niets vermogen dan er ons machteloos in rond te wentelen, zonder er ons uit te kunnen loswikkelen. In die oogenblikken is voor ons verloren alles, wat het verledene vroolijks kan hebben of de toekomst bemoedigends. Herinnering en hoop beide zijn er voor ons niet. De ziel mist het vermogen, om zich aan die zoete troosteressen aan te sluiten. Zij is te mat om zich op te richten, zij geeft zich geheel over aan dat gevoel van lijdelijke loomheid, bijna vindt zij er wellust in, en zinkt ten laatste weg tot de lage verstomping der onverschilligheid. Het is hare gevaarlijkste stemming!

Zij had Paul overmeesterd; wie had in den jongeling, die dáár in trage neêrslachtingheid nederlag, den moedigen en bezielden Hervormingsleeraar gezocht, sterk met zijnen Bijbel en met zijnen God tegen alle machten der aarde? Zoo drukken eenzaamheid en doodsche rust eenen geest neder, die gewoon is zich te uiten, en zijne geestdrift te ontvonken aan de geestdrift, die hij zelf bij anderen opwekt en aanvuurt.

Ook zijne kleeding had eene in het oog vallende verandering ondergaan. Het armelijke studentengewaad, dat nog bijna aan de monnikspij deed denken, was vervangen door eenen dos, zooals des Bisschops jeugdige hovelingen zich op hof-feestdagen zouden gekozen hebben. Een ruim overkleed van korenblauw satijn, met kraag en afhangende strooken van fijn zwanendons, hing losjes henen over eene wambuis van een zachte rozenkleur, in de lengte over de borst met uitsnijdsels en inzetsels van witte zijde gevoerd, dat nog veel van het fijne linnen hemd liet zien, aan den halsboord met eene smalle gladde kantstrook omzet, die door eenen band van geslagen goud dicht om de keel werd toegesloten. Hozen van rood scharlaken en schoenen van dezelfde stof, met gouddraad opgewerkt, voltooiden deze klee-

ding, die beter dan de vroegere, aan de fijne leest en de zachte, bijna vrouwelijke schoonheid des jongelings recht deed. Het zal noodig worden te zeggen, door welken samenloop van omstandigheden wij hem in dezen veranderden toestand voor ons zien.

In den treurigen nacht van het sterven der weduwe Bakelsze had het misbaar, dat de dienstbode bij vreemden aanhief, allen, die getuigen waren geweest van het jammertooneel, het noodzakelijke eener snelle vlucht doen inzien. Ook hadden ze den tijd die hun nog gegund werd, niet laten voorbijgaan, maar zich her- en derwaarts verstrooid, ieder waar het hem het veiligst dacht. Ottelijne had de wijk genomen naar haar Slot en bood allen herbergzaamheid aan. Maar Laurens verkoos met zijne Aafke naar elders heen te trekken. Johanna had nog eene zusterplicht te vervullen aan Hugo, waarbij Paul haar behulpzaam wilde zijn. Hij, dien ze dood hadden gewaand, was slechts in eene diepe bezwijming weggezonden, en tot stervens toe afgemat door bloedverlies en smartelijke overspanning. Er was niet aan te denken hem naar Lauernesse over te voeren, zelfs al had men, zoo in het midden van den nacht, zonder argwaan te wekken, eene der stooterige karren die toenmaals het éénige voertuig waren, kunnen machtig worden. Gelukkig was zeer in de nabijheid het huis van eenen schrijnwerker, dien men te Woerden als lid van de nieuwe Gemeente had leeren kennen. Dáárheden! was snel hun besluit. De sterke vrouw en de jongeling, krachtig door vrome menschenliefde, torsten hem op hunne armen derwaarts, niet zonder schroom van slechts een lijk in te brengen, maar zonder vrees, of wel die deur hun geopend zoude worden, en voor drie zoo gevaarlijke gasten herbergzaamheid gegund; want de broederliefde sloot alle leden van de kleine Gemeente eng en vast aaneen. En zoo Luther's naam veel zou ontbinden en veel zoude wonden, hij zou ook veel vereenigen en vele smarten helen! Ook wachtte hen geene teleurstelling. Ze vonden gewillige hulp, omzichtige zorg en blijmoedige dankbaarheid voor dit vertrouwen. In eene woning, klein als deze, waar slechts één vertrekje konde afgezonderd worden voor den zieke en

wie hem verpleegden, kon de aanwezigheid van Paul voor geen der leden van het gezin verborgen blijven. Om den knechten geen argwaan te geven, ging hij door voor eenen Duitschen bloedverwant der huisvrouw, en verwijlde, in zijne onbekendheid gerust, in den achterwinkel, die tot huiskamer strekte, wanneer het zijne beurt werd te poozen van het oppassen des gewonden. Op den tweeden middag was hij dáár ingesluimerd op de harde bank, vermoeid van eenen ganschen nacht wakens. In dien ochtend was de Bisschop uit Wijk naar Utrecht teruggekeerd. Volgens eene gewoonte, die hij bovenal na een langdurig afwezen niet verzuimde, bezocht hij de winkels en werkplaatsen zijner Utrechtenaren, met die innemende belangstelling in hunne vorderingen en kunstvljijt, die den Vorsten zoo goed staat en die hem de harten zijner burgers gewonnen had. Zálk ik het een toeval noemen, dat hem juist dien dag bij den behendigen en bekenden »bijlhouwer" binnenvoerde? De Vicaris, die hem vergezelde, noemde het later: leiding der Voorzienigheid!

Hoe het zij, na een minzaam onderhoud met den meester, na eene vriendelijke toespraak tot zijne werklieden, na eene ruime bestelling, die hun voor vele weken arbeid gaf, scheen Philips zich te willen verwijderen, maar vooraf bezon hij zich, klaagde over dorst, en vroeg tot verkwikking eene teug hartig bier. Die eere en die gemeenzaamheid, op iederen anderen tijd zoo hoogelijk welkom, om met zooveel dankbaarheid na jaren nog herinnerd te worden, scheen den goeden baas bijlhouwer nu in eene verlegenheid te brengen, al te zichtbaar, om niet door Philips te worden opgemerkt. Hij dacht zich de oorzaak in eene valsche schaamte, en om met goedheid aan de aarzeling een eind te maken, sprak hij: »Acht eenen houten drinkbeker voor mij niet te gering; ik heb op het slagveld uit den helm van eenen soudenier gedronken; zie, ik wil mijne rust bij u nemen, om u te toonen, hoe ik de woning, die eenen eerlijken poorter goed genoeg is, niet te slecht acht voor mij." En te gelijk stapte hij den achterwinkel binnen, en terwijl de huisvrouw, zoo haastig als haar knikkende knieën voort wilden, kruik en kroeze aanbracht, liep de Vicaris, die

zijn Heer gevolgd was, in verstrooiing het vertrek op en neder. Zijn oog viel op den sluimerenden Paul. Zijn voorhoofd, dat zich kleurde van verrassing, getuigde, dat hij hem herkende. Hij wisselde fluisterend eenige woorden met den Bisschop, die de burger en zijne gade niet verstonden, hoewel zij er den zin van gisten, toen zij den laatste driftig zagen opspringen, terwijl Vader Boudewijn op den sluimerende toeliep, hem de hand op den schouder leide en hem deed ontwaken. Daarom sprak hij hem toe in het Latijn, en de jongeling, die zoo weinig handigheid had om zich te verbergen, was overbluft aan zijne voeten gevallen. Zijn gastheer en diens vrouw stonden versuft en verbijsterd van angst tegenover den Bisschop, die hen eene poos zwijgend aanzag en daarop vertrok. Ook de Vicaris ging; maar Paul wist, dat hij in hunne macht was, want Boudewijn had hem de keuze gelaten tusschen het verderf van wie hem geherbergd hadden, of een gewillig en rustig volgen van twee der trawanten, die den Bisschop vergezelden. Hij kon niet weifelen, ondanks de bede van de moedige menschen, die zich wilden opofferen: waren niet Johanna en Hugo mede in het hoogste gevaar, zoo men weerstand bood of aan ontvluchten dacht? Ook kwamen de Bisschoppelijke dienstmannen zich zeer spoedig van hunnen gevangene verzekeren, doch verlieten eerst in den avond met hem zijne schuilplaats. Toen voerden zij hem naar een gebouw, dat hem een klooster toescheen, waar men hem noodzaakte zijn gewaad voor eene prachtige kleeding te verwisselen. Hier werden hem ververschingen aangeboden en eene poos rust gegund, waarna men ook die plaats verliet en hem heenvoerde naar het Bisschopshof.

Het statige paleis, waar men hem binnenleidde, hield Paul er ten minste voor, hoewel zijne geleiders het hem niet noemden, gelijk hij het hun niet vroeg. De Vicaris had hem gewaar-schuw, dat iedere vraag nutteloos zoude zijn. Door eene eenzame galerij, die niet verlicht was, en door zalen, evenzeer doodsch en donker, brachten deze lieden hunnen gevangene henen tot in het verblijf, waar wij hem nu zien. Eerst toen verwijderden zij zich, en een kloek man, niet meer in den bloei des levens,

verving hen. Deze strekte Paul tot hofmeester en tot kamerdienaar, tot cipier en tot page, tot meester en tot slaaf, slechts niet tot gezelschap, slechts niet tot afleiding, zelfs niet tot hoorder zijner klachten of overbrenger van eenige bede; want de man was doofstom, gehoorzamende alleen aan wenken, en maakte zich slechts verstaanbaar door teekens. Zoo voelde zich Paul dan volstrekt afgesloten van de gansche mensche-lijke samenleving, in het midden van een bevolkt en woelig Hof, welks levenslustige feestvreugde bij wijlen rondom hem klonk, verstoken van elke mogelijkheid om zich te uiten; de twee éénige hulpmiddelen, waardoor de mensch zich mededeelt aan den mensch, waren hem ontzegd: de stem en het schrift; want ofschoon de man hem verpleegde met de zorgende oplettendheid eener oude min en met de eerbiedige dienstvaardigheid van eenen lakei, die aan Hoven is grijs geworden, had hij op Paul's aangewezen verlangen om schrijf-behoeften hoofdschuddend en met schouderophalen geantwoord. Een bewijs, dat er een tegenbevel bestond. De boeken, die de jongeling gevonden had, vergoedden hem geenszins zijnen eigenen Bijbel, uit voorzichtigheid in de handen van zijnen gastheer gelaten; het waren ongewijde Latijnsche dichters en niet uit het roemrijkste tijdvak der Romeinsche letterkunde; het was meer een tergen van zijnen goeden smaak, dan een tegengift voor verveling. Maar de verveling was nog niet tot hem gekomen; onrust, smart, gissingen, twijfel en zelfverwijt, die allen in zijne ziel heen en weder woelden, hadden voor de kerkerverveling geene plaats gelaten. Na de onrust voor anderen en de smart voor zich zelve te hebben doorgeleefd, na zich in gissingen te hebben afgepijnd, had de twijfel hem aangegrepen, de twijfel aan zijn werk, aan zich zelve, aan zijne roeping. »Neen het was vermetele eigenwaan geweest, dat hij, zwakke jongeling, de taak der mannen op zich had genomen; dat hij, knaap, die de innigheid der huiselijke banden niet kende, de onrust had gebracht in de huisgezinnen, en de liefde verstoord tusschen bloedverwanten: hoe wist hij, ongewijde, dat hij waarlijk geroepen was, om de uitdeeler te zijn van den schat des Evangelies.... hoe, indien zelfverblin-

ding en zelfroem eens bevonden werden de ware drijfveeren te zijn van zijnen opstand tegen de bestaande instellingen . . . hoe, indien . . . maar was het Melanchton zelf niet, die hem had toegewijd . . . Melanchton! . . . Daar greep een smartelijk zelfverwijt hem aan. »Melanchton immers had hem aanbevolen in de zorg van den Vicaris, en hij had niet naar de stem van den Vicaris gehoord, en toch uit die stem had hem het bevel van eenen vader tegengeklonken, en Christus had, om den wil van Zijne leer, niet van éenen enkelen menschelijken plicht ontslagen! en Luther predikte geene andere leer dan die van Christus! en hij, die den kinderplicht had verzaakt, had kinderen opgezet tegen ouders en ouders tegen kinderen; daarvoor ook was zijn werk gestaakt geworden, en zou hij het verijdelde zien; daarvoor ook had hij de genade Gods en de gunst zijns aardischen vaders verbeurd; want hij voelde het, dat moest zoo zijn, sinds de Vicaris, die kennis scheen te dragen van de bedoelingen des laatsten, hem niet meer met zachtheid had toegesproken, sinds hij hem hier, hier zoo dicht in zijne nabijheid, aan zich zelven overliet, sinds hij zich niet meer om hem bekommerde, dien hij toch vroeger zoo dringend en smeekend met zich had getrouwd . . .» Zóó mijmerde de moedellooze voort, wiens verslagen geest, in ziekelijke mismoedigheid neergezonken, zich door niets wist op te heffen, evenals hij het matte hoofd niet eens ophief, toen zijne kerkerdeur open ging . . . het zou zijn cipier-verpleger zijn, dacht hij . . . het was de Vicaris, bleek het hem, toen de statige man vlak vóór hem trad, en hem lang en ernstig aanzag met eenen diep weemoedigen blik. Was het wonder, dat de jongeling, in de beschreven geoemdsstemming dus overvallen, met eenen smartelijken uitroep aan zijne voeten viel? Was het wonder, dat in het gesprek, hetwelk toen volgde, de scherpzinnige, welberaden Vader Boudewijn, die, met fijne berekening en diepe kennis van het menschelijke hart, zijne woorden had overdacht, als eene zegepraal behaalde op den wijfelende, die, ontevreden met zich zelven, zonder vertrouwen op zich zelven, alleen sprak en antwoordde naar de inspraak van zijn huidig gevoel, en die behoefte had aan een woord van troost en van vergiffenis? Was het wonder,

dat de naam Melanchton, met behendigheid van dien van Luther gescheiden, gebruikt werd, om eene volgzaamheid af te eischen, die door den diep verslagene met eene stomme hoofdbuiging werd toegezegd?.... Was het wonder, eindelijk, dat de jongeling, door duizend strijdige gewaarwordingen overstroomd, zich in de armen wierp van den verheven spreker, toen deze ten laatste op veelbeteekenenden toon tot hem zeide: — »En nu, volg mij naar den Bisschop van Utrecht!»

Met een gebogen hoofd, op den Vicaris geleund en bijna wankelend van aandoening, trad hij de hooge Bisschopszalen door en het vertrek binnen, waar de Kerkvoogd zelf hem wachtte. Philips sprak nog met Ottelijne, die nu vóór hem stond en een antwoord scheen te verbeiden.

»Ga getroost, mijn kind!» fluisterde hij haar toe. »zoo waarachtig ik den ring voere en den staf, zult gij, noch iemand, ontrust worden om des geloofswille in mijn gebied, en het zwaard van St. Maarten zal zich alleen tot bescherming opheffen over het Huis Lauernesse, zoolang Philips het voert.» Toen scheen hij willens haar weg te leiden door eene zijdeur.

Maar Boudewijn, die met Paul de vleugeldeuren binnentrad, voerde haar dezen te gemoet, zoodat zij hem zien moest, gelijk ook haar flauwe kreet van verrassing het aanduidde; toch liet de Bisschop haar van zich gaan, zonder eenige opheldering!

.....

Bij den zetel van zijnen Heer liet Vader Boudewijn den jongeling aan zich zelve over, die onwillekeurig nederknielde. Eene lange poos staarde de Bisschop met aandacht op hem, en maakte de aanmerking, alleen hoorbaar voor den Vicaris, die zich achter hem geplaatst had: »hij heeft geheel de gestaltenis zijner moeder;» daarop wendde hij zich luid tot Paul zelf, en sprak met goedheid: — »Eindelijk aan mijne voeten, jonge man! dat heeft moeite gekost; maar nu ook richt u op, en laat mij u vrij in het aangezicht zien, wij hebben veel met elkander te spreken.» En daarbij reikte hij hem de hand. Paul greep die met vuur en kuste haar met sidderende lippen. Het was niet de gevangen prediker der Hervorming, die den Bis-

schop van Utrecht, zijnen kerkermeester, door eene hulde, de vrijheid of een zacht lot hoopte af te vlijen : de jongeling dacht niet aan Hervormingsleeraar, noch aan den Bisschop van Utrecht ; hij zag in dien vasten grijsaard, voor wien hij knielde, iets anders dan eenen vreemde : zijne verbeelding, opgewonden door het samenstemmen van velerlei waarschijnlijkheden, bovenal door menig woord van den Vicaris, dat hem toespeling scheen, spiegelde hem voor wat hij innig wenschte, en zijne rede liet zich begoochelen door hare blinkende tooverbeelden, totdat hij de koortskloppingen der opgewondenheid in overtuiging hield voor de waarachtige inspraak der natuur. Hij zag eenen vader in den Bisschop van Utrecht. Voor het eerst voelde hij al de innigheid der kinderliefde, al de heiligheid van het vaderrecht, al den gruwel der kinderschuld : ongehoorzaamheid. En hij stond voor zijnen vader bezwaard met die schuld ! Niet vreemd was het, dat de aandoening zijne lippen trillen deed en zijne knieën, dat hij zich leunen moest aan de stevige houten tafel, om niet neer te zinken, dat hij slechts met moeite antwoordde :

»Spreek, Heer! uwe woorden zullen mij bevelen zijn. Dat was altijd mijne vurige begeerte, u te hooren. Van u zegt men, dat gij het geheim mijner geboorte kent. O! verberg het mij niet . . . niet langer . . . Dat ik eenen Vader kenne . . . eenen vader omhelze . . . eenen vader vergiffenis vrage . . . en dan . . . dan beslisse de Hemel over mijn verder lot door zijnen mond !»

»Ge werdt toch niet te bijster gedreven door die kinderliefde, toen wij, in den naam van uwe magen, u door onzen Vicaris mannen lieten, om tot ons te komen!» hernam de Bisschop met eenen glimlach, die de scherpste van zijne aanmerking verzachtte.

»Wat ik mijnen plicht geloofde, stelde zich toenmaals tegen mijn zielsverlangen, mijn Heere!» hernam Paul met eene zachte stem ; »maar nu smee ik te mogen weten»

»Niet zoo haastig, jonge man! Nieuwe kennis legt nieuwe plichten op. En het is noodig, vooraf te weten, of gij bereid zijt de uwe te vervullen, met verzaking van vroegere zottelijke inbeeldinge.» Een oogenblik zweeg de Bisschop, als zocht hij eene inleiding ; toen, met welgevallen op Paul's sierlijken dos wijzende, vervolgde hij :

»Zie u daar in een goed gewaad, Jonker Paul! en dat vrij beter past aan uwen stand, dan de pij van eenen Lutheraanschen klerk, eene pij, die zoo nette leden en zoo hupsch een uitzicht te jammerlijk onrecht deed! Gij hebt met de pij afgedaan, en, zoo wij hopen, voor altijd; want gij moet afstand doen van de dwaselijke dweperijen, waaraan gij tot hiertoe uwen goeden tijd hebt gewijd, en van uw onwettelijk predikambt.... Neen, zie mij niet aan met strakke oogen en verkleurde kaken, alsof ik u een doodvonnis aanzeide. Ik ga u niet spreken van wat er verkeerd kan liggen in alles wat gij reeds bedreven hebt; wij willen dat dekken met den mantel der vergevende liefde; wij zijn, zoover wij weten, geen lid van het Heilig Ambt, dat ze, God betere 't! welhaast in de Nederduitsche Keizerslanden zullen invoeren, en wij zitten hier niet om onderzoek te doen naar uw geloof, noch om te beslissen, of uwe leere kettersch is en verdoemlijk. Meer nog, wij misprijzen uwen Luther niet geheel. Wij willen nu niet vragen, of hij recht heeft, zoo vinnig aan te vallen op de Geestelijkheid en de verjaarde instellingen der Kerke, als hij dat doet. Wij willen alleen zeggen, hij moet zich met de dingen, die hem aangaan: hij is geordend Geestelijke, en hij spreekt in de zaken van Geestelijkheid en Religie; maar den zoon van uwen vader voegt het niet, als een omzwerfende landlooper herberg te zoeken bij lage poorters en huisluiden, te prediken achter heggen en hagen of in verholen taveernen, in geen beter gezelschap dan van uitgelopen monniken en zwerfzieke nonnen, vertwijfelde burgers en burgeressen, die niets te verliezen hebben, looze bedriegers en slimme huichelaars, of zoo uwe behagelijke kunst van spreken u in beter lieden gunste brengt, in goede huizen en wel adellijke Sloten toegang geeft, er ellende in te brouwen en spijtig discoort, en daarna te teeren van der vrome lieden dank voor zoo goede diensten! Geboren als gij zijt, uit eene moeder, die eene vorstentelg was, en eenen vader, die over wijd gebied den heerschersstaf zwaait, wacht u eene schitterende bane te Hoof of in het veld; het zwaard past u en de sporen, maar niet de pen en het boek, tenzij voor uitspanning. Ridderlijk ten strijde te gaan voor eer en voor vaderland, of als midde-

laar vrede te stichten, waar volkswoede en vorsten hebzucht eenen onrechtmatigen krijg aanvangen willen; bevallige vrouwen dienend en koozend ter zijde te staan, om er eindelijk eene te vinden, die u de zoete liefdewond heelt, in een eerbaar en loffelijk huwelijk: ziedaar het lot, dat u wacht en waarvan ge uw deel kiezen kunt. Of zoo de Geestelijke staat u beter vleit, grijp haar dan niet aan eigenmachtig, onwettig en als ongewijde een Abtenstoel of een Bisschopszetel staan niet te hoog voor uwe eerezucht, voor uwen rang. Maar laat varen dien zottelijken ijver voor het Lutherdom, dat wel zijn beslag zal krijgen naar 's Hemels beste bestiering, zonderdat ongeroepen er zich mede moeien. Laat gansch varen uwe voormalige dweperijen, en word een vroed Edelman, een Ridder, een goede zoon. Wilt gij?"

»Wat gebiedt mij mijn vader? Het gebod des vaders moet hier de stem Gods zijn, die ik gehoorzamen zal," riep Paul treurig; doch tegelijk wierp hij zich hartstochtelijk in de armen van den Bisschop.

»Gemak, Jonker!" riep Philips van Bourgondië met eenen glimlach, »ik ben uw vader niet;" en toch voegde hij er vriendelijk bij, hem nauwer aan zich sluitende: »ik zoude er trotsch op zijn, u met geen minderen naam te noemen; ik wil van mijne zonen wenschen, dat het geene slimmere kwanten mogen wezen."

De Vicaris, die tot hiertoe bij zijns meesters armstoel had gestaan, zwijgend en onbewegelijk als een Romeinsch raadsheer, fronste nu geërgerd het voorhoofd Het hinderde hem altijd, als Philips zich woorden of gevoelens ontvallen liet, die niet pasten bij zijnen gewijden tabbaard; maar nu, op een oogenblik, waarin de waardigheid van den Kerkvoogd de waardigheid van het vaderschap vervangen moest, scheen hem zulk een blootgeven dubbel gevaarlijk toe; ook voegde hij er vergoelijkend bij: »Uwe Hoogwaardigheid *was vader*, eer zij de wijding ontving!" Maar dat woord was overbodig, want noch de aanmerking, noch de verbetering was gehoord geworden.

»Mijn vader — NIET!" herhaalde Paul, den langzamen nadruk der ontzetting op iederen klank leggende, en trok schichtig de

uitgestrekte armen terug, en liet die in vertwijfelde teleurstelling nedervallen langs de heupen, en week drie treden achterwaarts als van duizelenden schrik getroffen.

»Wij zijn toch verwanten,» hervatte Philips troostend. »Gij hebt evenzeer een dubbel recht op mijne belangstelling, dat der vriendschap en dat van het bloed!»

»Zoo was het dan niet met het gezag van eenen vader, dat ge mij hebt opgeëischt; niet door de macht van eenen vader, dat ge mij hebt afgehouden van mijn heilig werk; niet als vader, dat ge mij thans afvergt, de taak onvolbracht neder te werpen, opgevat willig en met vurigen ijver, en met waarachtig geloof aan de zekerheid mijner roeping,» hernam Paul, stouter en met fierder blik en vaster stem, dan hij nog sinds zijne gevangenneming gesproken had: dat kwam omdat de Hervormer herleefde, zoodra de zoon in hem dood was, omdat hij zich verongelijkt mensch gevoelde, nadat hij onder het ongehoorzaam kind had gebukt gegaan; omdat het hem niets zeide, dat de Bisschop van Utrecht zijne pogingen afkeurde, al was die dan ook in het bezit van vorstenmacht, om die afkeuring kracht te geven, zoo slechts niet een vaderlijk bevel als het machtwoord des Hemels tusschen beide trad... zoo slechts niet de gedachte: »dat komt van God!» den twijfel aan zich zelve steunde of opriep. De prediker Paul hernam zijnen ouden moed, zijn vroeger vuur, zijne vroegere geestdrift. Er zou tegenstand zijn. Hij zag het aan de duistere blikken van den Vicaris, aan het onrustig hoofdschudden van den Kerkvoogd; tegenstand, geen weerloos verkwijnen, geen machteloos onderwerpen, tegenstand! Nu was hij gewapend.

Met een driftig gebaar gebod Philips het zwijgen, en vervolgde toen: »wees zeker, dat dezelfde afstand, dien ik van u eisch, de eerste voorwaarde zal zijn, die uw vader op erkenning en kinderrechten stellen zal; en wees zeker, dat ik zelf, Bisschop als ik ben en voorstander der Kerk, niet zoo grooten afkeer kan hebben van scheurmakerij en opstand tegen Rome als hij, want ziet gij, jonkman! ik heb Rome gezien en...» Door een scherp kuchje herinnerde de Vicaris zijne tegenwoordigheid. »Maar het is hier van mijne overtuiging de rede

niet," hervatte de Bisschop, met schrandere dien uitweg nemende tusschen het voortgaan in eene ongepaste uitdrukking en het afbreken zijner rede; daarom staat het mij niet vrij, hem eenen zoon aan te bieden, bevlekt als gij met de zonde van ketterij, en die niet eens willens is zich te beteren en van zijn doolpad af te gaan. En zoo vraag ik u nogmaals: wilt gij uw onoorbaar leven verzaken, en een vroom en nobel Jonker wezen, zooals God u heeft doen geboren worden?"

»Ik voel mij geroepen de gezuiverde leer te verkondigen. Hoogmachtige Heer!" hernam Paul zacht, doch vast, »en ik erken geen verschil tusschen menschen dan dit alleen: godvruchtigen en goddeloozen; tot de eersten wil ik trachten te behooren en anderen opleiden ook alzoo te worden; over de laatsten"

»Bij God en St. Maarten! zóó uitsporrig drijven die dwepers hunne gevaarlijke stelsels," riep Philips, uitbarstende, »dat ze Heeren en burgers gelijk zouden stellen! Vermetele knaap! en gij zegt dat *mij*, eenen Prins van Bourgondië! Dergelijke opinies kunnen kwaad brengen dien ze predikt, en ik zeg u, zoo gij niet verstandig wilt zijn op mijn vermaan, maak het dan uit met uwen vader, die u zal weten te dwingen, als ik u tot hem gezonden heb; maar daar het toch nog niet zoover is, daar staatkundige redenen mij noodzaken u nog voor eene wijle terug te houden aan mijn Hof, leef er als in vrijheid, wandel, rijd, speel, scherts met mijne hovelingen, ik zal u eene eerlijke plaats onder hen aanwijzen; maar vergeet daarbij Paul, den Lutheraan; het zou te schadelijk zijn en mijner waardigheid en dier arme lieden zielen te kort doen, zoo ik kon dulden, dat in u de wolf in mijne schaapskooi rondsloopt. Evenzeer moet ik verzekerd blijven van uwen persoon, daarom zweer mij bij al wat heilig is, bij uwen Bijbel, bij uwen Luther, dat gij noch van uwen Bijbel, noch van uwen Luther spreken zult, tegen wie ook, zoolang gij aan mijn Hof, in mijne stad, in mijn gebied toeven zult, en evenmin eene poging tot ontwijken beproeven."

»Vergeving, Heer!" hernam Paul met eenen glimlach, »dat is hetzelfde als te beloven mijne zaak voor altijd ontrouw te

worden." En toch voegde hij er weemoedig bij: »toon mij een schriftelijk bevel van mijnen vader en ik zal.... moeten.... gehoorzamen."

»Gij brengt mij tot het uiterste, Jonkman! zóó iets is niet onder mijn bereik, maar beter zijn onder mijn bereik de middelen om u te dwingen, zoo ge hardnekkig weigert volgzzaam te zijn. Mijne sterkte Vreeland, met haren schromelijken kerker, kan zich lichter voor u openen dan ontsluiten."

»Een betere dan ik bewoont den Wartburg!"

»Tot hiertoe hebt gij de hardheden der gevangenschap niet gekend!"

»O! zij zullen mij liever zijn dan die ontzenuwende weelde, die mij hier heeft omringd."

»Gij wilt het! mocht u dit woord eenmaal niet te laat rouwen ! Uit Vreeland komen geene beden tot ons."

»Ik zal ze niet slaken, dan tot God," sprak de jongeling standvastig. »En Hij, voor wien wallen en vesten niets zijn, zal mij te Zijner tijd wedergeven aan mijn werk, en op nieuw stellen voor het oog der Gemeente."

»Genoeg!" zeide de Bisschop, die zich omwendde tot zijnen Vicaris, met wien hij zacht en veel sprak; deze verliet hem, ook Philips scheen willens een ander vertrek binnen te gaan, . . Paul volgde hem . . . »Heer! ga niet van mij, zonder mij te zeggen wien ik toebehoor, wat gij voor mij zijt."

»Eèn ketterleeraar zal op zijne hooggeboren bloedmagen niet trotsen. Gij zult niets weten."

»Heer! ik wil hen gedenken in mijn gebed."

»Bid voor uwe aanstaande rechters, en laat mij," riep Philips met gemaakten toorn, en rukte zich snel los, want hij voelde zich niet sterk genoeg om de smeekingen des jongelings te weerstaan, en hij had zich voorgenomen, niet toe te geven.

Een uur later verliet een jonkman, omstuwde van een sterk geleide, te paard het Bisschopshof. Dat was Paul, dien men heenvoerde naar Vreeland.

XVII.

Hoe zij toen leefden.

Na haar gesprek met den Bisschop, was Ottelijne meer gerustgesteld naar haar Landslot heengetrokken. Zij wist, dat geene vervolging het dierbaar hoofd van haren Aernoud nu meer dreigde; dat Philips, deels om eigen bedoelingen, deels uit inschikkelijkheid voor hare beden, de treurige rechtszaak zoude onderdrukken, waarin zij zoovele harer vrienden betrokken zag. Nu leefde zij stil en droevig voort op Lauernesse. Zij leed veel! maar zij leed minder dan Aernoud. Ze leed anders. Hij had alleen verloren, zij had ook gewonnen. De Godsdienst begon het ledige aan te vullen, en nieuwe denkbeelden, frisch, krachtig en zielsverheffend, beschermden haar tegen de wanhoop, en veranderde die in smart; maar het was niet de smart, die krijscht en raast, en die zich uit in wilde, nokkende snikken; niet de smart, die, opgekropt, en onder gehuichelde zielssterkte vermomd, het hart bitter maakt en toesluit en verstompt: het was de smart, die tranen heeft en gebeden, die opheffen; de smart, die loutert en beter maakt, die wel neerbuigt, maar die niets verbreekt, die alle lagere tochten doodt in de ziel, maar die opricht en reinigt al wat er goeds in ligt en groots! Zóó was het Ottelijne. Zij treurde; maar zij treurde met onderwerping, met liefde, met hope! Zij durfde haren Aernoud nog lief hebben, en zij durfde het zich bekenen; zij zag boven zich eenen Hemel, en in dien Hemel hereeniging van wie de aardsche dwalingen en vooroordeelen gescheiden hadden. . . . een kostbaar voorrecht, die zij vóórhad

op haren rampzaligen bruidegom, die niets dan wanhoop zag, waar hij heenstaarde. Sinds geen leeraar haar meer terzijde stond, stichtte de Jonkvrouw zich zelve zooveel zij vermocht: met ijver las en onderzocht zij alles, wat er in den geest der Hervorming in Duitschland en Nederland geschreven werd. Zónderling was het, hoe snel die schriften zich verspreidden, en dóórdrongen tot dáár zelfs, waar men hunne kennis niet kon vermoeden, in weerwil der plakkatens, die er tegen waarschuwden. Die plakkatens waren te laat gekomen, of liever, om hun doel niet te missen, hadden zij er nooit moeten zijn. Die schriften hadden al de geweldheid van verboden waar; maar neen! het was nog iets beters dan de zucht tot overtreden, het was eene warme, heilige belangstelling in den Godsdienst, het was die edele behoefte naar zedelijke verbetering en zedelijke verlichting, die het volk van Noord- en Zuid-Nederland met zulk eene vrome weetgierigheid de handen deed uitstrekken, en toegrijpen, ten koste van welken prijs ook, naar alles, wat het nieuwe kennis beloofde en nieuwe inzichten.

Ottelijke hernieuwde nu weder de verstandhouding met hare geletterde vrienden; want verre van haar, dat zij zoude weggezonden blijven in eene laffe smart, die zich van ledigheid voedt, hief zij zich op met de kracht en den moed eener gezonde ziel en van eenen sterken wil. Sinds zij den voet gezet had op het pad, waarop martelaren hunne kroon verwierven, voelde zij, dat haar nog te veel lijden wachten kon, om bij eene eerste levensramp zich in werkelozen rouw af te matten; liever verzamelde zij al hare krachten tot eenen toekomstigen strijd. Onafhankelijk van hare geloofsbegrippen, had zij nog vele lastige worstelingen met bloedverwanten en vrienden. Nauwelijks was het voor zeker bekend, dat hare verbintenis met Reiniersz onhereenigbaar verbroken was, of alle vroegere huwelijksaanzoekers hernamen hunnen moed. Slechts zeer enkelen lieten zich afschrikken door den reuk van ketterij, die bij het teruggeven van den bruidsring opsteeg boven het Huis Lauernesse. De meesten van hen dachten, dat, bij eene bruid als deze, eenige onrechtzinnige gevoelens wel te dulden waren.

Het was merkwaardig, hoezeer een geest van verdraagzaamheid plotseling onder die Edelen oprees. Sommigen behielden zich voor, de *vrouw* na het huwelijk te bekeeren: een vrome ijver, waarvan ze tot hiertoe niets blijken lieten aan de Jonkvrouw. Weder anderen durfden wel niet openlijk het Lutheranisme goedkeuren, maar heimelijk toch was Ottelijne er hun te dierbaarder om, en zij lieten het haar zelve niet onduidelijk blijken: het was immers eene aanspraak op hare onderscheiding. Zelfs al was het hart der Jonkvrouw niet zoo geheel vervuld geweest met het gevoel voor eenen anderen, toch zoude haar schranderere blik de laaggeestigheid dier meeste aanzoecken hebben doorzien en de zwakheid der anderen beklaagd; met moed en met vriendelijke waardigheid wees zij ze allen terug, allen, allen, en de vastheid, waarmede zij het durfde, bewees, hoezeer ze waarlijk besloten was. Het verbitterde velen . . . maar zij was vrijmachtige meesteres harer daden, onafhankelijk, door vermogen en rang, en . . . veilig tegen openlijke aanvallen of heimelijke lagen, door de bescherming van den Bisschop, die tot twee malen toe beschuldigingen, tegen haar ingebracht, met toorn en verachting had afgewezen, en die haar in het geheim telkens liet vermanen tot omzichtigheid. Zijne goedheid en voorzorg gingen zelfs zóó verre, dat hij zijn kapelaan Gerard van Nimwegen van tijd tot tijd bij haar zond, een man van onverdachte rechtzinnigheid, die helder genoeg zag om verdraagzaam te zijn, en wiens tegenwoordigheid voor de wereld als eene ontkenning was van de gevaarlijke verdenking van ketterij en Lutherdom, die voortaan rustte op het Huis Lauernesse. Noviomagus was een geletterd en onbevooroordeeld man, die gaarne en veel met Ottelijne sprak, en zijn later gedrag doet vermoeden, dat hij meer bekeerling werd dan bekeerder, vooral ook omdat sinds eenigen tijd een man van fijne geleerdheid en van machtige overreding, en die geheel overhelde naar de nieuwe Godsdienstbegrippen, de pogingen der Jonkvrouw kwam steunen. De jeugdige en beminnelijke Willem de Volder, die toenmaals nog door geene betrekking gebonden, zich veelal te Utrecht ophield, bezocht Ottelijne van tijd tot tijd. Wij herinneren ons, dat hij reeds vroeger in behoefte aan reinere

Godsdienstbegrippen met haar samenstemde; nu had ze hem geheel in haar vertrouwen laten deelen, en wist weldra, dat ook hij voortgegaan was en heimelijk een belijder geworden van de gezuiverde leer. Zij verborg hem niet wat zij er reeds voor had opgeofferd en hoe zij er nog dagelijks voor leed; en die beiden steunden en sterkten elkander in het vrome voornemen, om dien goeden strijd standvastig te strijden, en dien voor lief noch leed, voor menschenvrees noch voor menscheener op te geven, of te verzaken. De Bisschoppelijke kapelaan was somtijds getuige van die gesprekken en van die geestdrift, en zoo hij er toenmaals niet volkomen mede instemde, later bleek het dat hij gereed was van denkwijze te veranderen, zoo ras hij zich overtuigd hield, dat er eene betere was.

Op raad van sommige vrienden had Ottelijne zekeren Augustijner, die niet te streng Pausgezind was, aangenomen tot biechtvader voor de lieden van haar huis. Deze las de mis in hare kapel, tot groote blijdschap van Donna Teresia, die het moeielijk begon te vinden dagelijks naar een der naburige kloosters te moeten heensukkelen, met weinig goeden wil begeleid door Enriquez of door eenen der bedienden, en die toch nog genoeg verheven zelfbeheersching had, om, door hare louterende tegenwoordigheid, wel de beschermengel te willen blijven van Lauernesse, dat in deze dagen van ketterij en verkwisting de gebeden en het huishoudelijk toezicht der vrome dame evenzeer noodig had, bij al die gasten, die af- en aanreisden, die dagen en weken bleven vertoeven, die de vastendagen vergaten en die er uitzagen, als hadden zij sinds langen tijd in de biecht geene absolutie gehad. Nooit echter verwaardigde zij zich meer met gasten of gastvrouw aan te zitten, die beiden ook haar volgaarne van dien last ontsloegen. Met haren zoon trok zij zich meestal in haar torenkamertje terug, terwijl niemand den armen Enriquez haar gezelschap benijdde.

Nu wij weten, hoe het leven onzer Jonkvrouw rustig voortvloeit, hoewel ook niet gelukkig, kunnen wij iets van onze aandacht geven aan andere personen.

Het eerste treft ons Aernoud. De ongelukkige, die zich aan

broedermoord schuldig waande, die van den moedervloek zeker was, bij al de overtuiging, die hij in zich omdroeg, van naar zijn beste geweten gehandeld te hebben, leefde voort in eene stille, doffe wanhoop. Hij had de ziel zijner moeder niet kunnen redden: Hugo was *door hem* de eeuwigheid ingegaan, zonder boete of berouw! Ottelijne ging hardnekkig en stoutmoedig voort op haar gevaarlijk pad. De smetstof der ketterij breidde zich hoe langer hoe verder uit in zijn vaderland, en er werd niets tegen gedaan, dan een aanhitsend dreigen in machteloze plak-katen, die niet gehandhaafd werden. Zijn hart kromp ineen, als hij er aan dacht, hoe het prachtige gebouw, *de Kerk*, dat opgericht was om te tronen boven de volkeren, onder de zwakke aanvallen van onbeduidende vijanden langzaam zou worden vernield, en hoe met haar alles zoude ineenstorten, waarop hij zijne hoop voor de toekomst had gebouwd. Want . . . en het wordt eenmaal tijd dien blik te werpen op zijn karakter, hij had geene gebreken dan die van eene hooge, grootsche natuur, maar hij had ze ook alle. Al wat trots en fiere eigendunk voor sterke hartstochten kunnen leggen in eene mannelijke borst, woelde en brandde in de zijne; eene gloeiende eierzucht, vroeg reeds ontwaakt en vroeg ook gekrenkt, was met iedere krenking vermeteler geworden, gelijk ook zijn trots met iedere vernedering steeg. Op de Hoogeschool te Leuven, met de zonen van Nederlands besten adel samen, had hij zich nooit minder gevoeld dan huns gelijke. De historische oudheid hunner namen klonk hem, zoon van een onbekend burger, bespottend en hoonend in de ooren. Hij was niet genoeg wijsgeer, en het lag ook niet in den geest van zijnen tijd, om zich met den Diogenes-mantel der schijnbare onverschilligheid over hunne voorrechten te verblinden, of ze van uit dichterlijke ideaalwerelden klein te vinden en zijner wenschen onwaard. Hij benijdde ze rondborstig en onverbloemd, en hij bekende het zich. Hij wilde ze de zijne maken. Hij wilde *worden*, wat hij niet was geboren. Daartoe moest hij veel zijn van zich zelve, omdat hij niets was door het lot; te edel en te weinig plooibaar om zich in kuiperijen te krommen en te plooiën, wilde hij zich geëerd en verheven zien om strenge deugd en hoogere kennis. Ook werd hij geëerd,

maar bemind zeker niet; zijne stugheid en ernst schrikten de vroolijke, levenslustige jongelingen af, zij naderden hem zelden, en zijn schuwe trots, die altijd terugzetting vreesde, hield hem op fieren afstand van hunnen vroolijken kring. Zijne minderen zocht hij niet, hunne laagheid of bekrompenheid stuitte hem: dat waren de menschen niet, met wie hij leven kon; toch moest hij zich aansluiten aan menschen, om door hen gekend te worden en verhoogd. Hij wendde zich tot de Geestelijkheid. Zijne ijdelheid voelde zich minder gekrenkt, zoo zij te buigen had voor de vertegenwoordigers der Goddelijke, dan voor die der aardische macht, en te lichter viel het hem, daar de hulde aan eenen Priester gebracht, zelfs in geen Vorstelijk oog vernederen konde, en eenen invloed beloofde, die tegen vorstenmacht konde opwegen. De Priesterschap is geene ondankbare meesters, zij beloont gaarne en veel wie haar bewierookt, en zoo Aernoud in hare kaste had willen intreden, snel en gemakkelijk had hij zich onder hen tot hooge waardigheden verheven gezien. Maar hij kende zich te jong van hart, om zich aan eenen stand te wijden, die van de heiligste banden des samenlevens uitsloot. Van die nauwere verbintenissen met de gewijden van Rome had de jonge man die strenge vasthoudendheid aan de begrippen van het Katholicisme ingezogen; dat vaste geloof aan het noodzakelijke der kerkelijke instellingen, waarvan zijn helder verstand, zonderdat, het gebrekkelijke en onvoldoende niet zou miskend hebben; dat lijdelijk overgeven aan hare beslissingen en dat waarachtig vertrouwen op hare heiligheid en onfeilbaarheid, dat later eenen zoo noodlottigen invloed zoude uitoefenen op zijn leven. Met hen viel de Staat, had men hem gepredikt; hij wachtte zijne verheffing van de hooge machten in den Staat; hij klemde zich aan Rome vast, met wegstooten van alles, wat hem daarvan konde afrukken. Eene secte staat op, die Rome aanvalt; die alle menschen gelijken rang geeft voor God; die, als noodwendig gevolg harer prediking, laag leert neerzien op wereldsche onderscheidingen; die de Kerk scheidt van den Staat. Hij is bijgevolg de natuurlijke vijand van die secte. Met die denkeelden rotsvast in het hoofd, met eene verterende eierzucht in de borst, keert hij uit het studieleven.

in de weduwlijke burgerwoning zijner moeder terug. Zijne onrustige zucht naar meesterschap en hoogheid verwacht hem en doet hem aarzelen in de keuze van een beroep, dat er toe leidt. Onderwijl geven de voordeelen van zijn verstand, zijne bekende grondbeginselen, de reine zedelijkheid van zijn levensgedrag, bijna eene uitzondering op de gewone zeden der jeugd, de deftige ernst zijner manieren, hem een aanzien onder de grijsaards van zijne stad, en zijne rappe behendigheid in lichaams oefeningen eenen rang onder de jongelingen. In de schutters-doel-spelen herhaalde malen tot koning gekroond, was zijn gezag niet voorbijgaande met de wisseling van het spel, maar bleef zijn rijk onder hen duurzaam; niemand hunner scheen het zich tot schande te achten de mindere te zijn van Aernoud Reiniersz! en Aernoud zelf maakte gebruik van zijn gezag, alsof het hem wettig toebehoorde, alsof het niet aan hen stond het hem te ontnemen. Bij een dier spelen ontving hij zijnen prijs uit handen der schoone Bisschopsnicht, der Jonkvrouwe van Lauernesse, en van toen aan moest de eerezucht in zijn hart plaats ruimen voor eenen anderen harts-tocht; of liever die beide versterkten elkander. Toch was de hooge rang der geliefde in zijn hart meer een hinderpaal, dan eene aanleiding; niet uit eene vrouwenhand wenschte hij zijne grootheid; zijn wantrouwen, zijne schuwe vrees voor vernedering, zijne fierheid, hadden lang gekampt; maar toen de liefde de sterkste was gebleven, toen de Jonkvrouw, die hem begrepen had, hem voorkwam en hem zoo overtuigend de hare bewees, toen ook gaf hij zich geheel over aan de blijde hoop en aan de stoutste vooruitzichten. Toen bepaalde hij zich tot den kriegsstand, als den éénigen, die voegen kon aan den Heer van Lauernesse; zijne eerezucht wakkerde op met de goede kans, die hij voor zich zag. Meester van zoo uitgestrekte bezittingen, gerugsteund door zijne aanstaande verwantschap met den Bisschop, goed gezien als hij was bij de Geestelijkheid, die zooveel vermocht op den Keizer, en van zijnen overwegenden zedelijken invloed zeker, zou het hem niet te moeielijk vallen eene machtige, eene beslissende stem te krijgen onder den Adel van Utrecht, om van hun mindere, dat hij was,

meer te worden dan huns gelijke, hun meerdere . . . misschien, wie wist . . . wie kan de juiste grens bepalen, waar de droomen van eenen eierzuchtige blijven stuiten! waar is de Alexander, die zich niet veel liever eene nieuwe wereld ter verovering heeft gedroomd, dan tevreden te zijn met de bekende, die vóór hem lag? En nu had zich het spook Luther geplaatst tusschen al die grootsche ontwerpen, had zich die gansche wijsche werkkring plotseling voor hem gesloten, en Luther is aan het hoofd der secte, vroeger reeds gehaat uit overtuiging, uit geloofsijver, uit liefde voor de maatschappelijke orde! Nu vermeerdert zijn haat met al de sterkte van zoo smartelijke persoonlijke grievens, met al den gloed van twee groote hartstochten, die hij teleurgesteld ziet, met al de onzinnige razernij der wanhoop, die alles heeft verloren! Alles verloren! ja zoo was het, tot den laatsten zegen eener geëerde moeder toe, tot het onschatbare goed van een onbevlekt geweten! Alles verloren, tot zijne geboorteplaats toe, die hij had moeten ontvluchten als een sluipmoordenaar, en die hij niet meer konde binnentreden, zonder vrees voor een schandvonnis! Alles verloren! Rome, waarvoor hij alles had opgeofferd, zoude hem een deel moeten vergoeden. Met al de inspanning van de laatste spranken zijner geestkracht zoude hij zich dan ook vastklemmen aan Rome; maar nu ook siddert en beeft hij voor haren ondergang. Vroeger had hij Broeder Maarten een armzalig, scheurziek monnikken geacht, en zijnen aanhang een hoop gering en nietsbeduidend schuim, dat met een weinig strengheid en vastheid ware te verstrooien geweest; nu scheen de eerste hem een onverwinbaar tegenstander en de laatste eene hydra, waarvan de ontelbare hoofden niet te verpletteren zouden zijn. De vereenigde macht van Leo X en Karel V scheen hem nu te zwak tegen Luther. Bij zijne terugkomst te Dordt vond hij een bevel om zijne manschappen op te roepen, en met deze een deel te gaan uitmaken van de bezetting der zeestad Enkhuizen, die men nevens de andere havens aan de westkust der Zuiderzee wilde versterken tegen de mogelijke aanvallen der Geldersche Vriezen, wier stoute ondernemingen men altijd konde vreezen, zoolang er niets tegenstond dan hun wil en de wijde plas, die bond-

genoot van vriend en vijand beiden, voor allen even wisselziek en even grillig, die den aanvaller met zacht gevelel aftroont van de kust, om den aangevallene daarop door woeste toornvlagen voor zijne nadering te beschermen. Zee! wèlgelijkend beeld van de wufte menschen en trouweloze vrienden, zóó wèlgelijkend, dat men nooit heeft vergeten u bij elkander te vergelijken, zoo dikwijls men zeeën noemde, of van trouweloze vrienden sprak.

Toch daagden er geene vijanden op rondom West-Frieslands kust, en geene werkzaamheid gaf verstrooiing of afleiding aan den ongelukkigen hopman, die beide zoo noodig had gehad tot verzachting van zijne vlijmende smart. Door plicht aan die plek geboeid, eenzaam en werkeloos te midden van eene stad, waar alles gewoel was en bedrijvigheid, restte hem een schat van onvervulden tijd, om zich aan gepeinzen en herinnering over te geven. En dat moest hij ontkomen, hij voelde het, wilde hij zich hoeden tegen doodelijke zwaarmoedigheid, of tegen krenking des verstands. Hij wilde werkzaamheid zoeken en afleiding, ten koste van welken prijs ook. Zoo viel het hem in, zich nauwer aan den dienst des Keizers te verbinden, en een vaderland te ontvluchten, waar hij niet ééne der zoetheden van een vaderland smaakte, waar hij iederen dag zich in machteloze ergernissen verpijnde. Met een snel besluit vertrok hij naar Spanje, waar het ons nu niet gegund is hem te volgen. X
Zijn hart, dat zich toegesloten had onder de slagen van den rampspoed, en dat toch verteederd had kunnen worden onder den zachten warmtegloed der liefde, had, zoo al behoefte aan een laatst vaarwel van de zijnen, te veel fierheid, om zoo week een gevoel te toonen. Ook, waar zoude hij ze zoeken, de arme verdoolden, verdoold naar den geest, verstrooid naar het lichaam! Ottelijne! ja, haar was hij zeker te vinden dáár, waar hij eens gehoopt had altijd met haar te zijn, maar . . . die zwakheid zoude . . . beiden martelen . . . tot geene uitkomst leiden, dan die van . . . God mocht het weten! . . . van vernieuwde bitterheid. Met kalmte kon hij haar niet zien, nooit meer! Ook verliet hij zijn vaderland, zonder een vaarwel toe te roepen aan wie hem het naast waren, en hem ontsnapte geen blijk van aan-

doening, dan een enkele doffe zucht, toen de duinige kust hem voor het laatst tegenschemerde.

Van daar dan ook, dat Johanna te vergeefs poging deed, om hem door brief of bode van Hugo's herstelling bericht te doen, zoodra zij het wagen durfde, dat wil zeggen, zoodra zij zich en haren broeder buiten het bereik achtte van zijne ijverende geestdrift, waarvan zij het ergste vreesde! Zoo schielijk den zwakken Hugo het reizen mogelijk was, had zij met hem Utrecht verlaten, en zonder hinderlijke ontmoeting hadden zij Antwerpen bereikt, waar zij huisvesting en gastvriendschap vonden bij Hugo's ouden meester, die met zijne gade mede tot de heimelijke religie behoorde; want reeds had de Hervorming in deze bloeiende koopstad stille, maar groote vorderingen gemaakt. De levendigste en welvarendste handelsstad der Christenheid, dat zij toen was, vereenigde binnen hare muren bij afwisseling de zonen van alle natiën. Dat heen- en wedertrekken van vreemdelingen, dat af- en aanreizen van hare eigene kooplieden en zeevarenden naar alle vreemde gewesten, begunstigde uit vele oorzaken tegelijk de verbreiding van haar denkbeeld en de ontvangbaarheid voor haren invloed. De predikers en belijders konden de openbare aandacht lichter ontsnappen, bij zoovele andere vreemden in zeden en denkwijzen, die geduld werden. Onbekrompener inzichten van menige maatschappelijke instelling maakten als van zelve eenen Antwerpschen koopman vrijzinnig; het denkbeeld »vrijheid" was door hem zoo goed begrepen in het Staatkundige, dat hij het ook zeer licht bevatte en gaarne tot het zijne maken wilde in het Godsdienstige. Tot onderzoek vond hij te midden van behagelijke welvaart, die een verpoosde arbeid gunde, tijd genoeg. Er heerschte waarlijk Godsdienstzin, schoon de overmoed van luie en trotsche monniken eene arbeidzame bevolking, fier op haren arbeid, walgde, schoon de domme kunstgrepen van eene verwaande Geestelijkheid, wier driestheid en aanmatiging klommen met hare onwaarde, leeken moesten stuiten, die zich in reizen hadden gevormd en die de voordeelen der beschaving al meer op prijs begonnen te stellen, die zich zelve praktisch in land- en volkenkunde onderwezen, en die de kunsten en uitvindingen van geheel

het buitenland tot de hunne maakten en benaderden. Zwitsers en Franschen, jonge Antwerpenaren, die te Génève gestudeerd hadden, en hunne vaders, die er handel dreven, hadden reeds zeer vroeg in hunne stad van de nieuwe begrippen, die Zwinglius toenmaals openlijk begon te leeren, met warmte en ingenomenheid gesproken. De indruk was niet zonder vrucht gebleven, en toen sommige leerlingen van Luther, iets later, werkelijk eene leer predikten, waarvan zij tot hiertoe alleen maar eenen zweem hadden gekend, vonden die eene wèl toebe-reide aarde. Ondanks het versche voorbeeld van hunnen Prior, Jacob Probst, die uit zijne stad was weggesleept naar eenen Brusselschen kerker, waar hij nog altijd zijn vonnis wachtte, hadden vele zijner leerlingen, en inzonderheid Henricus Voës, Johannes Esch en Hendrik van Zutphen, allen Augustijner monniken, met vromen moed zijn aangevangen werk vervolgd, en zagen het met de heerlijkste uitkomsten bekroond.

Onder de prediking van den laatste werden Johanna's moed en geloof, zoo *zij* het noodig kon hebben, altijd meer opgebouwd en gesterkt, en het stichtelijk samenzijn in eendracht en broederliefde, dat haar hier in heimelijke bijeenkomsten dikwijls te beurt viel, vond zij een voorrecht, waarvoor zij haar geboortelandschap gaarne zoude vergeten hebben, zoo niet al te dierbare betrekkingen haar derwaarts hadden getrokken. Het scheen echter, dat Johanna bestemd zoude zijn, de bitterheid van geloofsverschil met die haar lief waren, zonder ophouden te smaken; want verre er van, dat Hugo, na zijne herstelling, een hartelijk aankleever zoude gebleven zijn van een geloof, dat hij in den eigenlijken zin met zijn lichaam verdedigd had, was hij van lieverlede teruggevallen tot het vroeger verzaakte Katholicismus.

Weinig standvastigheid van karakter, bij eene licht opgewonden verbeelding, had hem daartoe gebracht, gelijk zij hem vroeger snel en onbedacht tot den anderen overgang had doen besluiten. Bij het nedervallen, toen Aernoud's degen hem trof, had hij, in de duizeling van schrik en smart, een nog niet verleerd gebed op de lippen genomen: het »Maria! Heilige Moeder Gods! behoed mij!» half gedacht, half uitgesproken, had

hem gestrekt als een noodgebed, toen hij geen ander aaneenschakelen kon.

In eene bezwijming daar nederliggende, hadden die woorden hem in het hoofd gespeeld, en het beeld der Liefelijke, die zij aanriepen, vertegenwoordigde zich voor zijnen geest, te midden van de kermende en klagende menschengestalten rondom hem. Hoe vaak had de *schilder* Madonna's gezien! beelden, waaraan altijd zijne kunstbroeders de aandoenlijkste uitdrukking gegeven hadden van moederliefde en maagdelijke reinheid! Hoe vaak had hij niet zelf zijn zwak penseel aan hare verheven trekken gewaagd; hoe dikwijls, aan hare voeten zelve, bezieling afgesmeekt voor zijne taak! En nu . . . hij had de altaren verlaten, waarop men haar hulde bracht . . . verder gingen zijne gedachten niet — de doffe flauwte, door veel bloedverlies veroorzaakt, streek als een diepe slaap op hem neer. Was het vreemd, dat hem, in dien tweeslachtigen staat, hangende tusschen dood en leven, eene verschijning voor het oog der ziel kwam, waaraan hij later als eene wonderdadige geloofde? Maria zag hij, de Heilige Moeder Gods met hemelsche trekken en in een reiner lichtgewaad dan stoffelijke verven op een paneel kunnen werpen. Zij staarde hem lang en droevig aan, en schudde toen het hoofd met eene onuitsprekelijke uitdrukking van afkeuring en medelijden. De jongeling begreep den zin van die beweging zoo volkomen, dat hij, met al de macht van zijnen wil, verbetering beloofde; waarop twee bevallige handen zich zegenend boven zijn hoofd hieven, en hij zich met eene blijdschap vervuld gevoelde, zoo onuitsprekelijk groot, dat hij die ondanks zijne zwakheid trachtte lucht te geven door gebaren en stem: dat was het oogenblik, waarop Johanna met dankbare verrukking uitriep: »de Heere zij gedankt! hij leeft!»

De woorden, die hij daarop sprak en dikwijls daarna nog herhaalde, werden gehouden voor het ijlen der bewusteloosheid; maar voor Hugo zelve hadden zij eene diepere beduidenis: hoe meer hij in krachten won, hoe zekerder hij werd van zijne genezing, hoe sterker hij zich begon te overtuigen, dat de tusschenkomst en voorbede der Moedermaagd hem het veege leven behouden hadden; dat het niet goed kon zijn den dienst

eener zoo liefderijke en machtige beschermster verlaten te hebben, en dat het voortgaan in de ondankbaarheid hem de gunst haars heiligen Zoons zelve onwaardig maakte. Velen dier eerste Hervormden hadden nog zoo duistere denkbeelden van eene gezuiverde aanbidding in geest en in waarheid; er kleefde hun nog zooveel zinnelijks en stoffelijks aan, er was nog zooveel kinderlijks en nevelachtigs in hun geloof, en de redenen, waarop velen hunner het aannamen, steunden nog dikwerf op zoo zwakke gronden — en bovenal was dit zoo bij Hugo, die uit nieuwsgierigheid hunne bijeenkomsten bijwoonde, en in een oogenblik van opgewondenheid met Laurens voortgegaan was op hetzelfde pad, dat hij dezen zag betreden, zonder zich heel veel rekening te geven van dien stap en zoo diep na te denken over zijne eigene gronden. Nu botste zijne diepe vereering voor de Goddelijke Maagd, de dichtstrijkste zijner godsdienstige droomen, zijne dankbaarheid voor wat hij hare weldaad noemde, ten scherpste met den overdreven afkeer van wat de andere partij bijgeloof en afgoderij heette. Het is natuurlijk, maar het is treurig, dat in den eersten vurigen ijver om misbruiken af te schaffen, zooveel goeds is terzijde geworpen in te vergetrokken verbeteringszucht; dat nooit de mensch het midden heeft weten te kiezen, en altijd in zijn *voor* of *tegen* met te veel blinde geestdrift is te werk gegaan.

O! de Hervorming heeft stroomen van licht, heeft ontelbare zegeningen, heeft heilige voorrechten en oneindig veel goeds en groots aangebracht aan de menschheid; maar ook zij heeft veel liefelijks, veel wat zacht en schoon was, vernietigd in hare reinigende woeling, zooals altijd stormen vernielen, terwijl zij zuiveren, en onder dat schoone en groote ook de vereering der jonkvrouwelijke Moeder.

O! het was het zuiverste, het schoonste, het liefelijkste denkbeeld dier zintreffendste aller eerediensten, de verhevenste moederliefde, bij wat de reinheid het meest eerbiedwaardigs heeft, de hoogste moedervreugd nevens de bitterste moedersmart, de schoonste moedertrouw bij de treurigste moederlijke verlatenheid, moedertrots en moederschande, moederlijke opoffering en moederlijke zegepraal, en dat alles vereenigd op het voorhoofd

van eene maagd, en het is een God, die de zoon is van die maagd! Is het vreemd, dat de romaneske zin dier ridderlijke middeleeuwen, zooveel dichterlijks in de Heerlijke vereenigd vindende, haar tot Hemelkoningin verhief en Goddelijke hulde toebreacht, die, helaas! eindigde met de eere der Godheid te na te komen? maar is het toch ook niet te betreuren, dat men haar onder het Protestantisme zoo volkomen vergeet? Iedere stad, ieder land, dat zijne merkwaardige vrouw heeft, vindt er zijnen trots in om haar te noemen, te prijzen, te vereeren, door standbeeld of afbeeldsel der vergetelheid te onttrekken: en wat heeft de Protestantsche Christenheid gedaan voor de vrouw, die het gewijde middel heeft mogen zijn van het eeuwig heil, dat zij hoopt en verwacht?

Men denke zich Hugo's zachter gevoel in dien afmattenden strijd tegen zijne nieuwe geloofsgenooten, en tegen Johanna, de strenge, die het nieuwe denkbeeld van omverwerping tot het uiterste dreef, en wier weinig zinnelijke verbeelding, door eene zware werkelijkheid afgestompt, niets van zijne wårme vereering begreep. Ook had de trouwe oppasser met den herstellende vaak bitteren twist in stede van vroolijken dank; en deze zelf, gekrenkt in zijn heilig gevoel, vol berouw over eene overijlde verzaking, die hem nog daarenboven met eenen geëerden broeder in bloedige onmin had gebracht, had maar weinig genot van zijn hernieuwd leven. Ook was het hem niet mogelijk het langer uit te houden; de twisten werden dagelijks heviger en bitterder; Johanna's scherphheid was beter geschikt af te schrikken dan over te halen, en... op zekeren avond, toen zij zijn geleide dacht te vragen voor eene heimelijke bijeenkomst der nieuwe Gemeente, vond zij hem samen met eenen Katholijken Geestelijke, die hem den anderen morgen heenvoerde naar de mis. Van toen af was elke hoop op eene goede verstandhouding verloren. Johanna wantrouwde Hugo. Hugo vond het ondragelijk, zóó nevens haar te leven. Ook las hij het in de blikken van zijnen Lutheraanschen gastheer, dat deze den afvallige verdacht. Die dubbele argwaan, door niets gerechtvaardigd, krenkte hem bitter. Vreemd aan boos opzet of kwade trouw, open en rondborstig van karakter, als hij was, moest hem die span-

ning tusschen vroeger geliefden onuitstaanbaar zijn; ook kon zijne tegenwoordigheid hen in gevaar brengen, door de Katholieken meer bijzonder op hen opmerkzaam te maken. Zijne kunstreis naar Italië was tot hertoe door de voorvallen in zijne familie verhinderd geworden, hij besloot nu die te ondernemen. Smartelijk aangedaan door het denkbeeld, dat hij van zijne liefderijke oppasser in stuursche onmin zou moeten scheiden, goedhartig en licht vergevensgezind, evenals licht geraakt, wilde hij van zijne zuster met hartelijkheid afscheid nemen; dan, zij wees hem met onverzoenlijke bitsheid terug: toen wist hij, dat hij zijne zuster verloren had!

Ons blijft over van Laurens Cornelisz te spreken, als een der personen, over wiens lot wij nog in het onzekere zijn. Hij was met zijne verloofde in haast naar Woerden gereisd, waar Jan van Woerden hunnen echt Priesterlijk inzegende. De bejaarde vader van Johannes, Jan Dirksz, koster der kerk, stond als getuige bij dit huwelijk met eene jonge vrouw, zuster van de hemelijke Gemeente. Dieper dan zij het konden vermoeden, trof het geluk der nieuwgehuwden den jongen Priester; toch verrieden zijne strakke trekken en zijne zachte, ernstige stem niets van zijne smartelijke bijgedachten, toen hij den zegen over hen uitsprak. Zijne betrekking tot Johanna was hun nog een geheim gebleven; zoo zagen zij dan ook niets dan de gewone belangstelling in trouwe geloofsgenooten, in zijne onrustige vragen naar al wat bij het sterfbed hunner moeder was voorgevallen, en naar het oord, waar Johanna met Hugo veiligheid had gevonden tegen de vervolging, die zij vreesden. Nog twee dagen vertoefde Laurens met zijn Aafke te Woerden, op den vriendelijken drang van den gastvrijen Dirksz; toen voerde hij haar met vroolijken trots als wettige gade in het huis zijns ooms, die haar als eene eigene dochter ontving. De jonge vrouw zoude volmaakt gelukkig zijn geweest, zoo de smartelijke herinnering aan het verledene, de droevige twist, die hare naaste verwanten van één had gescheurd, en de onrust over de mogelijke gevolgen van dit alles, niet veel alssem hadden gemengd in de zoete teugen harer huwelijksvreugde. Later vinden wij dit paar weder terug, evenals onze overige kennissen, die bijna allen tot 1524 in den-

zelfden toestand voortleefden, ieder volhardende in zijn eigene gevoelens en meeningen, en zich in hun lot schikkende of het nog meer ondragelijk makende naar het eigenaardige van ieders bijzonder karakter. Tot zóólang dus komen zij ons niet in den weg en hebben wij niet noodig hen op te zoeken, waardoor wij gelegenheid krijgen, om een weinig over de openlijke zaken en voorvallen na te denken, die reeds zooveel invloed hadden geoeffend op hun leven en dat nog verder zouden blijven doen. Zoo wij, onder het schetsen der lotgevallen van bijzondere personen, misschien een weinig het groote en algemeene vergeten hebben, was het omdat men uit enkele trekken licht tot het geheel kan besluiten, omdat dit eerste tijdperk der Hervorming tot zoo veelzijdige en afwisselende beschouwingen uitlokt, dat ze alleen stuk voor stuk en bij kleine deelen onder het gezichtspunt dienen gebracht te worden, en eene beschouwing *en bloc*, waarbij men het geheel met eenen enkelen blik overziet, daarbij onmogelijk wordt. Het zal noodig zijn, dat wij nu onze schade gaan inhalen.

XVIII.

Een hoofdstuk dat ook wel overgeslagen
kan worden.

Het is meer dan overtollig, het diep verval van Godsdienstzin, zedelijkheid en beschaving der Geestelijkheid, vóór en ten tijde der Reformatie, op nieuw aan den schandpaal te stellen bij wijze van tafereel. In feiten heb ik er reeds op gewezen, en zal dat nog verder moeten doen; daarenboven, betoogend en geschiedschrijvend, onder alle denkbare vormen, hebben meerderen, dan ik er noemen kan, het reeds vóór mij gedaan, tijdgenooten zoowel als die van zeer verre op die eeuw terugzien, sommigen met kleingeestige eenzijdigheid en met eene geestdrift, die te verdenken is, anderen met passende onpartijdigheid en in zuivere waarheidsliefde; de lezers dus, die ik mij voorstel, kunnen het allen weten, en het is geene te groote beleefdheid, ieder hunner eenige kennis toe te vertrouwen van een zoo belangrijk tijdperk; om niet eens te spreken van die velen, in studie en doorzicht mij onbereikbaar verre vooruit.

Ze weten dus, hoe Leo X, een man van fijnen smaak en van letteren, die kunsten en wetenschappen liefhad met den hartstocht van eenen Italiaan, die hij was; de rust van een leven, opgesierd door alle bedenkelijke wellusten des levens, liever had dan de belangen der Kerk, die hem waren toevertrouwd; hoe hij in behagelijke sluimering de oogen liever sloot voor de kankerziekte, die zijne schaapskooi besmette, dan ze met wakkerheid te openen, om helder toe te zien bij hare genezing.

Zij kennen den beklagelijken invloed, dien zijn voorbeeld en dat van zijn Hof uitoefenden op de zedelijkheid der gansche Christenwereld, en de vreeselijke terugwerking daarvan op het verval van het Roomsche Pauselijke Rijk. Ze kennen den eenvoudigen monnik, die opstond en die zijne stem verhief tegen Rome, dat in het eerst van uit hare hoogte zijne pogingen met eenen glimlach van verachting beschimpte; dat zijne zaak voor niets meer hield dan eene theologische quaestie; dat met een spottend schouderophalen toezag bij de onnoozelheid en de geestdrift en de goede trouw van hem, die zich de moeite gaf ze te opperen en te ontwarren; en dat vergat op te merken, hoe die man de vertegenwoordiger was van den volksgeest, en hoe deze lang naar een moedigen voorganger gewacht had om zelf te spreken. Toen men ontdekte, dat de aanvaller gedacht was en te vreezen, was het te laat. De aanvaller had eenen krachtigen adem en eene sterke stem, en het was niet meer in de macht van het gansche Heilige Genootschap, noch van eenig mensch, hem tot zwijgen te brengen; en al ware het ook zelfs, dat men *hem* beletten konde te *spreeken*, men had het volk niet meer kunnen beletten te *zien*. »Kerkhervorming» was het wachtwoord geworden, dat alle weldenkende en helderziende mannen, leeken zoowel als het betere deel der Geestelijkheid, uit het eene eind van Europa tot het andere elkander toeriepen. Rome! het ware u goed geweest, zoo gij *toen* nog hadt willen hooren; maar gij hoordet niet.... en... Leo X stierf, jong nog, doch te laat, dan dat zijn dood der Kerk voordeel had kunnen doen; hij stierf, toen zijne fouten en zijne misdrijven al het kwaad hadden gedaan, dat er schijnt noodig geweest te zijn, of liever, toen hij de partij, die hij voorstond, in eene wanorde had gebracht, die geen zijner opvolgers tot hiertoe in orde heeft kunnen herscheppen. Na hem had Adriaan VI de sleutels van St. Pieter in de waardige, maar zwakke handen gevat, of beter, bij de oneenigheid der Kardinalen en hunne onderlinge jaloezie, had de Spaansch-Oostenrijksche invloed zich in het Conclave weten te doen gelden boven den Franschen, en de leermeester van Karel V zag zich als door toovermacht op den hoogen Pausenzetel geheven.

De Christenheid haalde weer vrolijk adem, de hoop herleeftde. Adriaan was een eerwaardig Priester, een vroom mensch, een Geestelijke van onberispelijken levenswandel en van eenvoudige zeden, een geleerde, die zich bekend gemaakt had als hervorming wenschende in de Kerk, en die te willen aanvangen dáár, van waar zij werkelijk moest uitgaan: met de verbetering van het hoofd en der hooge leden. Met voorbeelden toonde hij, hozeer zijn afkeer van overtollige weelde opricht was en welgemeend, en hoe hij de kerkelijke belangen dacht te stellen boven alle andere, en er kwam rust, de gespannen rust der verwachting. En toch, die hoop en die verwachting zijn niet door eene blijde uitkomst bekroond geworden, die verheffing heeft niet gebracht wat zij beloofde.

»Zijne korte heerschappij, slechts bij maanden te tellen,» spreken zijne lofredenaars klagend, »was er de oorzaak van;» »het diep ingewortelde verderf», voegen de Kerkgeschiedschrijvers er bij, en zeker met groot recht; maar wij, die noch geschiedschrijvers zijn, noch lofredenaars, hebben den moed ook nog op eene andere te wijzen. Adriaan was niet de man voor zijnen tijd, niet de man voor zijn werk. Wij noemden zijne hand eene zwakke. Wij vinden dat door alles bewaarheid. Zijn gedrag in Spanje, toen hij, met eene volmacht van Karel V in de hand niets heeft gedaan om die te doen gelden tegenover den Kardinaal Ximenès, die hem dwong eene rol te spelen, zoo nutteloos lijdelijk, als wel nooit een Staatsman van een zelfstandig karakter zich met berusting zou hebben laten toebedeelen. En toch, tot twee malen toe werden hem uit Brussel medehelpers toegezonden, als een bewijs, hoe opricht men van dáár zijn gezag wenschte te steunen. Vergeefs! hij heeft nooit iets durven ondernemen tegen den behendigen mededinger, die het de drie Nederlanders liet aanzien, hoe *hij* alleen regeerde in hunnen naam. Ook zijn de raadslieden des jeugdigen Keizers geëindigd met eene volmacht krachteloos te maken, die toch geen harer afgezondenen wist te doen eerbiedigen, en niet dan na de beslissende terugzetting van Ximenès, bij de komst des Konings, heeft Adriaan moed gehad met der daad Regent van Spanje te zijn. Voorwaar! in den man, die

z66 handelen kon en zich laten behandelen, is het niet vreemd, dat hij het zwaard van Petrus niet met vuur heeft aangegrepen, en niet met eene krachtige hand heeft gezwaaid; dat op zijn hoofd de drie kronen te zwaar wogen, gelijk hij voorzag en altijd heeft geklaagd. Bij vrome gemoedelijkheid voelde hij al het gewicht van zijnen staat; weifelend en besluiteloos zag hij het kwaad, en misschien de middelen om er in te voorzien, maar, teruggeschrikt door den grooten omvang van het werk, liet hij den opgeheven arm altijd weder kleinmoedig neervallen. Het was zijn stelsel voet voor voet te gaan; maar de altijd dieper zinkende Kerk had snelwerkende hulpmiddelen noodig, zoo zij nog kon worden opgericht, en de tegenpartij ging met ongeloofelijk snelle schreden voorwaarts. En was het ook niet eene gevaarlijke dwaling voor den Godgeleerde van 1522, die al de fouten der Kerk zoo goed inzag, dat *hij* die tegenpartij zoo weinig begreep om hare goede trouw te verdenken, terwijl hij alleen hare overdrijving had moeten laken? Zeker, het was de daad van eenen edele en van eenen wijze, het schitterendste vernuft van zijne eeuw tot raadsman op te roepen tegen die partij, en de pen te kiezen van Erasmus, daar hem het zwaard van Karel V ten dienste stond, zooals Brandt zegt; maar hij schijnt toch slechts raad gevraagd te hebben, zooals velen, om er zwijgend naar te luisteren en daarna zijnen eigenen weg te gaan: en de last, die hij zijnen Nuncius Cheregaat voor de Rijksvergadering van Neurenberg opdroeg, om na het beproeven van zachte middelen tot dwang en hardheid over te gaan, moge passend zijn geweest en vergeeflijk voor eenen Roomschen Bisschop, staatkundig was het zeker niet in eenen Paus, die weten kon, hoe het bloed der martelaren het zaad der Kerk kan worden, en hij leert ons tegelijk, wat er op den duur van zijne verdraagzaamheid zoude geworden zijn. Hij beraamde eene reis naar Duitschland; daarna, was zijne belofte, zoude er met kerkverbetering krachtdadig een aanvang worden gemaakt. Waarom eerst dan? waarom uitstel? waarom het aarzelend verschuiven der zwakheid, die niet wil weigeren en die niet durft geven? waarom niet reeds uit Italië, waar nog geene zonen der Moederkerk haar openlijk de ge-

hoorzaamheid hadden opgezegd, en waar ze toch zoovele kinderen telde, die de verbeterende tuchtroede hoog noodig hadden? waarom niet begonnen dáár, van waar hij zelf had erkend, dat men beginnen moest? waarom niet uit Rome, het brandpunt van zijne macht? Omdat Adriaan VI niet de man was met den krachtigen wil, met den volhardenden en zelfstandigen geest, met den ondernemenden moed, die hij had moeten zijn; omdat hij terugschrikte tegen de groote zondaren rondom hem, die zich met opgerichten hoofde tegenover hem plaatsten; omdat hij den strijd alleen maar zijdelings durfde wagen en niet rechtuit, in vreeze van tegenstand; omdat de Italiaansche doorslepenheid een net om hem had heengeweven, dat hij voelde, doch zonder de kracht te hebben om het los te scheuren, of de behendigheid om het los te knopen; omdat hij zoovele en zoo fiere hoofden had moeten vernederen, om machtig werkende voorbeelden te stellen; omdat er misbruiken moesten uitgeroeid worden, die zij allen zouden beschermen met onbeschaamde stoutmoedigheid, en met al de kunstenarijen der list; omdat hij wel tegen zijne Nederlandsche vrienden heeft geklaagd over de onmacht van eenen Paus, die het goede wil, maar niet heeft beproefd, wat een Paus *kan*, die met ernst zijnen wil doorzet; omdat het laf bejammeren van eigen verloren levensgenoegeen niet de stemming is van een groot man, wien het hart sneller klopt en de borst hooger zwelt, bij het denkbeeld zich geplaatst te zien op eene hoogte, van waar hij de weldoener der Christenheid kan zijn; omdat, in het eind, deze Kerkvoogd noch behendig staatsman was, noch groot regent, omdat hij een eerwaardig *Hoogepriester* had kunnen zijn in tijden van rust, als het er alleen op aankwam om door eigen voorbeeld te stichten, maar een zeer middelmatige *Paus* was in eenen tijd, toen Rome Sixtus V noodig had en niet Adriaan VI. Hij stierf snel na het sluiten van een verbond tusschen Karel V, Hendrik VIII van Engeland, Lodewijk van Hongarije en sommige Italiaansche Vorsten, dat eene der voornaamste uitkomsten van zijn staatkundig leven is geweest en dat in zijne bedoeling bestemd was om de zedelijke kerkhervorming te steunen en door te zetten; doch de namen, die wij hierbij genoemd vinden,

doen ons vreezen, dat er niet veel anders van zoude geworden zijn dan eene algemeene en meer planmatige vervolging van wie men toen ketters noemde, zonder oprechte pogingen ter zuivering van de gebreken der Kerk zelve. Onze Kerkvorst schijnt van deze Vorstenvereeniging eenen beteren dunk te hebben gehad; ten minste hij heeft er eene deelneming in betoond, die hem naar geest en lichaam zoozeer heeft vermoeid, dat zij onder de oorzaken van zijn plotsling afsterven wordt opgegeven door hen, die zich willen uitzonderen van het algemeene volksgeloof, dat op eene vergiftiging zinspeelt, zooals het bijna nooit een hoog en uitstekend personaadje eenen gewonen en natuurlijken dood sterven laat. De Christenheid treurde over hem, en met recht: in lang niet had haar mat oog op zoo eerwaardig eene kruin de trotsche Pausenkroon gedrukt gezien, noch eenen herder gevonden, die zoo oprecht de verdwaalde schapen in zijnen schoot terugwenschte en zoo waardig was ze er in te verzamelen.

Om tot Nederland te komen, waar wij meer bepaald het oog moeten heen wenden, de verheffing van Adriaan was een feit geweest, dat er tot het uitbundigste vreugdebetoon aanleiding had gegeven: een Paus van hunnen landaard (een tot hiertoe ongezien verschijnsel), dien Utrechts burgers onder hun oog hadden zien opgroeien in lagen staat! wiens trapsgewijze vorderingen in Geestelijke en maatschappelijke eere door hen met de hartelijkste ingenomenheid werd nagestaard en met vurige opgewondenheid toegejuicht. Hun aller eigenliefde was gestreeld in die verkiezing, evenals zij voor hunne verbeelding de schoonste uitzichten opende: de nieuwe Kerkvorst toch had zoovele vrienden behouden in de Nederlanden; hij had ze tot hiertoe nooit vergeten of gering geacht; en had er blijken van gegeven onder anderen ten behoeve van Meester Floris Oem van Wijngaarden, hoe zeer hij zijnen invloed te hunnen nutte wilde aanwenden. Al de Kapittels van Utrecht waren er trotsch op, dat de Proost van hunnen St. Salvator den Pausenstaf zoude zwaaien, en voor het eerst misschien was de hooge Bisschoppelijke Geestelijkheid in het hart welgezind voor den Bisschop van St. Late-
raan. Want van ouds af heerschte er onder de Utrechtsche

Geestelijkheid een geheime tegenzin om een ander opperhoofd boven zich te zien dan haren eigenen Bisschop; zij maakte als een afzonderlijk lichaam uit, te midden van de andere Nederlandsche Geestelijken; het was altijd haar trots, zoo min mogelijk van den H. Vader af te hangen, en alleen de noodzakelijkheid van zijne erkenning voor eigen gezag bij het volk had er haar uiterlijk den schijn van doen behouden: des te harder viel het haar te zien, hoe Utrecht krioelde van monniken, dikwerf vreemden, altijd volstrekt afhankelijk van Rome; hoe zij deelden in voorrechten en hulpbronnen, die den ingeboren Kerkzonen bij uitsluiting alleen moesten toebehooren; hoe aflatveilers hunne leeken verarmden en giften afpersten, ten behoeve van de Pauselijke schatkist. Vooroordeel tegen het monnikswezen en de aflaten was als eene eerste schrede tot het Lutheranisme, dat van deze strijdpunten allereerst was uitgegaan, en zoo de nieuwe leer een weinig beter hunne zwakheden had verschoond en hunne wereldlijke belangen begunstigd, en niet zoover van haar eerste beginsel was afgeweken, zoude zij die reeds vroeg in massa zijn toegevallen; en zelfs zonderdat was haar geest aanvankelijk voorbereid, zoo niet tot hervorming, ten minste tot de meest vrijzinnige denkwijze over het Pausschap en deszelfs instellingen. En het moest juist een Paus zijn, zoozeer naar hunnen wensch, als Adriaan VI, om nog voor eenen tijd hunne toeneiging tot afval tegen te houden. — Bisschop Philips was aan het hoofd van hen, die zich verheugden. Zoo dikwerf wij dezen Prelaat hebben ingevoerd, heeft men in zijne gesprekken en handelingen eene vrijheid van denkwijze over geestelijke zaken kunnen opmerken, waarvan wij vroeger de waarschijnlijke redenen meenen te hebben aangewezen; en zoo hij die in zijn onderhoud met Ottelijne en met Paul onder de plooiën van zijne Bisschoppelijke waardigheid trachtte te verbergen, was dat vaak onhandig genoeg en meer uit staatkundige inzichten of persoonlijke bedoelingen en op krachtig aandringen van zijnen strengen Vicaris, dan werkelijk uit overtuiging. Uit zijne zachtheid voor Ottelijne en hare vrienden, uit de bescherming, die hij hun heimelijk toezeide, is het duidelijk, dat hij het Lutheranisme eer begunstigde dan tegen-

Y stond; en zoo hij niet bepaald eene overhelling had naar de nieuwe Duitsche denkbeelden: hervorming *in* de Kerk achtte hij noodig en stond haar voor. Ook had hij zich omringd van mannen, die met zulke gevoelens instemden, en de meest verlichten onder hen waren zijne vrienden geworden; maar zijne bijzondere omstandigheden hielden hem de handen gebonden, die hij zoo gaarne gerept zoude hebben, om de zegeningen uit te deelen, welke hij noodig keurde. Zijne nauwe betrekking tot Karel van Oostenrijk, wiens bescherming hij behoefde en toch vreesde, de verachterde staat van het Sticht, de kostbare oorlogen met Gelderland, de telkens afnemende invloed van Utrecht op Holland en de omringende provinciën, waaraan zijn eigen vader, Hertog Philips, den eersten schok had gegeven door zijn concordaat met Bisschop Roelof Diephout, en zijne willekeurige plakaten, maakten het voor hem eene te gevaarlijke daad, om zich ook nog den Paus tot vijand te maken en binnenlandsche tweedracht op te wekken, waartoe de partijschappen, ingeslapen, maar niet dood, zoo licht aanleiding zouden gegeven hebben bij zijn ondersteuning van verlichting en vooruitgang. Maar onder eenen Paus als Adriaan, die zelf tucht en orde voorstond en van zoo goede voornemens de blijken gaf, kon er toch gedaan worden, wat men vroeger had moeten laten rusten. Gebreken mochten worden aangevallen en bestraft, zonder dat deze Stadhouder van Christus zich in zijnen waardigheid zoude gekrenkt gevoelen of te kort gedaan. De statuten van den Legaat Nicolaas Cusa, die door zijn broeder David waren nageleefd en uitgebreid, en die nu met meer goeds, dat reeds geplant was bij de zegenrijke doorreize van dien Prelaat, in veroudering waren geraakt en in vergetelheid, liet onze Bisschop herzien, op nieuw afkondigen en ter opvolging dringend aanbevelen; en Philips van Bourgondië was niet de man om zijne bevelen te laten verachteloozen. Ook begonnen kerkorde en tucht geene ledige klanken te worden in zijn Bisdom; ook begon er bij Priester en Klerk meer lust tot onderzoek te komen en minder hardnekkig vooroordeel; ook begon het volk meer naar onderricht te haken en de Geestelijkheid minder onwillig te zijn om het te geven: met één woord, de goede

aarde lag toebereid en omgeploegd daar, en het zaad had alleen maar noodig in de voren te vallen, om frisch en krachtig te ontkiemen — en ook daarom nu nog eene dankbare herinnering aan Cusa! aan den zoon van Cus, den kweekeling der Deventersche school, die hij later zoo edelmoedig bedacht, Cusa, door Aeneas Silvius den Hercules des Pausen genoemd, en wiens knods toch het bijgeloof heeft bestreden, die de blindheid op zijne wijze naar het licht heeft gevoerd en die, schoon Pauselijk Legaat en uitdeeler van aflaten, zooveel heeft toegebracht tot het welslagen van Luther's werk, op wien Wessel Gansfortius, Agricola, Josquin van Groningen en Erasmus met meer of minder oorspronkelijkheid van aanleg en opvatting hebben voortgebouwd en opgetrokken, gewettigd als ze zich achtten konden door zijn hoog en stichtelijk voorbeeld.

Men denke zich den plotselingen schok van teleurstelling en smart, die de onverwachte treurmare van Adriaan's dood over Utrecht bracht, dat alzoo gestemd was, en over gansch Nederland, dat zooveel hoopte. Na een stormachtig en langdurig Conclave, beklom Clemens VII den ledig gelaten Pausenzetel. Uit het geslacht Medicis en bloedverwant van Leo X, volgde hij de staatkunde van den laatste, zoo al niet geheel zijn levensgedrag. Men wist nu, dat men van hem niets te hopen had voor het goede, door zijnen voorganger gewild of reeds gewerkt: sommigen, die met geestdrift hervorming hadden gewenscht *in* de kerk, gaven den moed verloren en wendden nu den zoekenden blik met minder afkeer en met meer vertrouwen henen naar Luther, die haar schiep *buiten* de Kerk; anderen, meer bevooroordeeld of meer vasthoudend in een ééns genomen begrip, hoopten op de beloofde algemeene Kerkvergadering, toen de Rijksdag van Neurenberg afliep, zonder iets uit te wijzen of eenige andere uitkomst te brengen, dan voor de eene partij een afgeperste belofte om het plakkaat van Worms met ernst na te leven, en voor de andere het vaste voornemen, om die belofte zoo weinig mogelijk na te komen, en het despotisch Keizerlijk Interium, dat strekken zou tot aan de beslissing van den eersten Rijksdag te Spiers, en dat Paus, Rijksvorsten en Luther allen evenzeer mishagde en ongeschikt scheen. In dit

tijdperk van onzekerheid en aarzeling, moest hij, die zijn denkbeeld verkondigde met een waarachtig geloof aan zijn denkbeeld, de overtuiging, die sprak tot gemoedelijke weifeling, eene schoone kans hebben, om hoofden en harten te winnen. Door zijnen pennestrijd met Hendrik VIII gedwongen, zich zelven en der wereld eene juiste rekenschap te geven van zijn willen en denken, had zijne leer eene planmatige vastheid gekregen, die haar tot daartoe ontbrak, en zijn groot werk ging met wijde schreden voorwaarts, terwijl de anderen nog besluiteloos stilstonden. Jammer, dat toen juist de éénige man, wiens machtigen geest hij vreesde, de erkend geleerdste en scherpzinnigste van Europa, Erasmus, zijne pen tegen hem puntte, en dat in dien twist, vooral aan Luther's zijde, met onvoorzichtige bitsheid gevoerd, eene stelling met kleingeestige hardnekkigheid werd volgehouden en tot een uiterste gedreven, die hoofden over hem deed schudden en harten voor hem toesloot, welke anders wellicht de zijne waren geweest, dat hij eene nederlaag leed, die hij niet heeft bekend, maar die Melanchton zwijgend heeft toegestemd; jammer, dat, juist toen, treurige sacramentstwisten, haarkloverijen over de beteekenis van een woord, aanvallen met spitsvondige drogredenen en verdedigingen met doldriftige vinnigheid, voorrangstwisten en dweperijen, Zwinglius hier, Carlstadt dáár, Muntzer en wie hem volgden ginder, het hooge doel deden vergeten, de heiligheid der zaak aan den twijfel blootstelden van vijanden en min doorzichtige vrienden, en, wat meest van al haar benadeelde, de éénheid braken, die haar machtigste steun had moeten zijn. In den Staatkundigen toestand van Europa heerschten dezelfde ongewisheid en aarzeling, als in den Kerkelijken. Verre toch was het van rust. Hier de Duitsche Rijksgrootten verdeeld, en ontevreden op Keizer en Paus, welke voor het oog der wereld eene éénheid vertoonden, die beiden niet van harte ging, en waarvan zij argwanend loerden wie haar het eerst zoude verbreken, eene éénheid, waarop toch, gehuicheld als zij was, de Fransche Koning met afgunst en ijverzucht staarde, zoekende hoe hij die verdeelen zoude; de Spanjaarden ijverzuchtig op de Koningsgunst der Nederlanders, de

Nederlanders nog in rust, maar met beide handen hunne vrijheden vastgrijpende en het oog wijd geopend, onrustig rondziende naar de hand, die ze hun ontweldigen zoude . . . aan de eene zijde Christen Vorsten en Christen Edellieden, die op eenen oorlog tegen de Turken heenzagen als eene gewenschte afleiding voor de opgeruide gemoederen, aan de andere Christen Vorsten en Christen Edellieden, die liever eigen ingewanden zagen oprijten en den strijd overgebracht in eigen vaderland, aan eigen haard, tegen broeders, die zij verketterden, en aan het eind, als begin van uitbarsting van dit alles, het verkeerd toepassen van de nieuwe leer, of liever het gebruiken derzelve tot een voorwendsel, om een moeizaam gedragen juk af te werpen en een lang verbeterd ongeduld lucht te geven, en voor eeuwen van onrecht vergoeding te vragen: de boeren-oorlog, door Luther afgekeurd en luide misprezen, en toch hem naar het hoofd geworpen als uitkomst van zijne prediking, als gevolg van zijn stelsel . . . later . . . maar gaat het u niet, mijne lezers! als mij, wie het duizelt in het hoofd en wie het schemerig wordt voor de oogen bij dien blik op het groote en algemeene, dien ik niet vermijden mocht? Hij geeft een gevoel, als van wie op eenen toren staat, en die te veel tegelijk ziet, om goed te kunnen zien . . . daarom, ik bid u, volgt mij weder naar de laagte, naar den roman.

De Geldersche oorlog was op het eind van 1521 met felle woede uitgebarsten, en in het *Oversticht* (Overijsel) was alles vlammen en bloed. Onder de veldheeren Roggendorp en Niklaas Wildredorp leden de Geldersgezinde Vriezen, naar een sijn berekend maar wreed plan van Bisschop Philips, al de ellende van krijg en landverwoesting, ten behoeve van hunne naburen. Die afleiding gaf Hertog Karel veel werks en verminderde tegelijk zijne hulpbronnen. De ongelukkige Vriezen, van alle zijden geperst, gedrongen, verdeeld, zonder hoop op de bescherming van hunne vrienden, kozen als éénigen toevlucht de partij van hunne machtige vijanden en schaarden zich in de krijgsvrijen der Bourgondiërs. Karel van Gelderland, gesterkt door Fransche hulptroepen, verhaalde met woeker het leed, hem in Vriesland aangedaan, te land en te water, op Utrecht en Overijsel beide, en het waren schrille bloedtooneelen, die vaak de vlammen der uitgeroofde kloosters en burchten moesten bijlichten. Moedeloos en tot in de ziel gegriefd, had zich Bisschop Philips, sinds Maart 1524, op zijn Slot te Wijk-bij-Duurstede teruggetrokken. Wij weten het, die oorlog ging hem dieper, dan hij het klagen konde; met een onbeschrijfelijk gevoel van weemoed en zelfverwijt zag hij het leven en de welvaart zijner onderdanen, de rijke inkomsten van zijn Bisdom en de rust van zijnen eigenen ouderdom, die hij zoo gaarne gewijd had aan wetenschappen en verlichting, verloren gaan in eenen nutteloozen krijg, dien het eenmaal in zijne macht had

gestaan te onderdrukken. Later, toen hij daartoe met ernst pogingen had aangewend, vermocht niets, zelfs geen zacht woord van vriendschap, zelfs niet de treffende stem van het bloed, den schorren alarmkreet des oorlogs tot zwijgen te vleien. Die geheime en slecht geslaagde vredesonderhandelingen hingen nauw samen met Paul's lot. Ze werden aangevangen, zoodra de Bisschop van zijnen persoon zeker was, en eerst toen ze hun doel misten, werd voor hem den sluier zijner afkomst opgeheven.

Wij verlieten hem op weg naar zijne gevangenis: het sterke Vreeland; na drie jaren tijds vinden wij er hem nog weder terug. Hij had er verlaten en treurig geleefd, maar toch niet de ellende des kerkers gekend. De dreigingen van Philips waren alleen maar *dreigingen* geweest, de jongeling had niet ééne geriefelijkheid des levens gemist. Het is zoo, zijn sprakelooze kerkmeester uit Utrecht was hem ook hier gevolgd, en men onthield hem boeken zoowel als schrijftuig, maar dat laatste was spoedig anders geworden. Op zekeren avond kwam Philips zelf hem bezoeken. Hij was zonder gevolg en in een wereldsch gewaad. Hij scheen daarbij al de gestrengte waardigheid van den Kerkvorst te hebben afgelegd, en sprak Paul toe, gemeenzaam, gulhartig, maar met iets neerslachtigs in gelaat en houding. Met geen woord drong hij aan op zijnen vroegeren eisch, die den jongen Hervormer zoo zwaar had toegeschenen, maar bracht integendeel, op eene wijze, die Gezen tot spreken moest uitlokken, het gesprek op Paul's geliefkoosd onderwerp, hoorde hem aan met belangstelling en welbehagen, richtte vragen tot hem, zooals alleen iemand dat kon, die van hetzelfde gevoelen was, glimlachte goedkeurend bij zijne antwoorden, en kwam allengs in eere betere luim en meer opgewekte stemming. Het was alsof hij verstrooiing zocht en die ook had gevonden. Het bevallig Latijn van Paul en zijn Grieksch uit de school van Melanchton gevielen Philips, den man van smaak en letteren, in zoo hooge mate, dat hij met zijn gewone onstuimigheid uitriep: »Bij den hemel! en ze zouden willen, dat wij zooveel geletterdheid en zooveel fijne kuust der taal versuffen lieten en versmachten op de wijze van Tantalus, te midden van ons lief

bisdom, dat milde bronnen heeft voor alle wetenschap! Neen! mijn zoon en zeer lieve neef! schoon wij u de vrijheid niet kunnen geven, al waart gij rechtzinnig als de nieuwe Dataris (1) van zijne Heiligheid Adriaan VI, wij willen u van nu af de opsluiting dragelijk maken met al wat u tot vreugd kan zijn en tot nut; dat is wel het minste wat ik doen kan voor eenen, dien ik zoo onschuldig gekerkerd houd. Fronst de Vicaris het voorhoofd, zooveel te erger voor hem: gij zult boeken hebben, en gij zult lezen al wat Doctor Maarten schrijft, en dat vlug genoeg komt overwaaien naar hier, en ijverig genoeg wordt verspreid tegen dank der plakaten en ordonnantiën. Gij zult schrijven naar hartelust, want, naar ik gis, moet gij rap met de pen kunnen omgaan, en ik zal komen en overzien wat gij geschreven hebt, en met u redetwisten als slechts die verwenschte oorlog in het Oversticht er mij den tijd toe gunt!" vervolgde hij, met eenen zucht en een gemelijk gebaar, en daarop nam hij een haastig en verstrooid afscheid, als iemand, die zich eenen verwaarloosden plicht herinnert. Zeker had hij nog vele en gewichtige zaken te verhandelen met den Kastelein van zijn Slot, want lang nog duurde het, eer de jonge gevangene uit het schelle gekras van grendels en hengels konde afeiden, dat de hechte burchtpoort zich opende, om haren Heer uittocht te geven.

De Bisschop hield trouw zijn woord. Alle geschriften, waarin hij belang stellen kon, kwamen Paul toe; hem werden de middelen gegeven, om zijne eigene gedachten op papier te stellen en aan zijne vrienden te schrijven, zonder hoop evenwel, dat hij hun ooit die brieven zou kunnen toezenden. Altijd was het een zoete troost en een voorrecht, waarop hij nooit had durven hopen. Bij een tweede bezoek van Philips, dat spoedig volgde, waagde de jongeling nog weder eene zijdelingsche bede om opheldering over zijne afkomst, en tot zijne hooge verrassing verhoorde de Bourgondische Vorst die ten volle, na de aanmerking, dat zijne goede bedoelingen nu toch geheel verijdeld waren, en dat hij niet ééne reden meer kende,

(1) Enckevoort.

die hem recht gaf, Paul's vrome standvastigheid in zijn geloof langer op de proef te stellen tegen zijne kinderliefde.

De jongeling *wist* dan nu voortaan, maar het verging hem met die kennis, als met alle andere kennis: zij scheen hem niet gelukkig te maken; want het was een beschroomde en treurige blik, dien hij voortaan naar den Bisschop opsloeg, als deze hem zijnen zeer lieven neef noemde; en hij moest nu wel volkomen overtuigd zijn van de noodzakelijkheid zijner gevangenschap, want hij gaf zijn woord om geene poging tot de vlucht aan te wenden, zoo men hem meerdere vrijheid liet, en schikte zich in de voorwaarde, om als een voornaam Geldersch krijgsgevangene te worden aangemerkt.

Sinds dien dag had hij de vrijheid, op zelf gekozen uren in den slottuin rond te wandelen. Ruime lucht en beweging waren hem hoogst noodig. Gebrek aan beide had reeds vrij nadeelig gewerkt op zijn gestel, hoogst vatbaar en teer; eene lichte kuch, die hem gewoonte geworden was, en waarop hij niet achtte, en eene hooge prikkelbaarheid van zenuwen waren er de gevolgen van, die hem zelven in het minst niet ontrustten; hij genoot slechts de voordeelen van zijnen nieuwen toestand zoo dankbaar, als hij het konde, bij al het smartelijke, dat hem drukte, en met de lijdelijke overgevendheid van wie niet meer hoopt en zich in zijn lot heeft geschikt. Een vertrek van den Slotvoogd, dat een vroolijk uitzicht had op de lachende landouwen, en dat zon en licht toeliet, in zoover hooge boogvensters het gedoogden, was hem ingeruimd geworden, en uren lang stond hij in de breede vensterbank, het voorhoofd vastgedrukt tegen de witte glasschijven, en staarde met dat onbeschrijfbaar weemoedige heimwee naar vrijheid en werkzaamheid, dat zoo tergend den gevangene aangrijpt, naar de bevallige rivieroeveren; zag, hoe de koele Vecht zich kronkelde door het landschap; oogde de glansrijke bochten na, die zij vormde en die schenen als schitterende eerebogen van geslepen staal of mat zilver; naar de grillige spelingen des lichts, neergeworpen op het kleurig veldtapijt; bespiedde de visscherspinken en marktschuiten, die heen en weer wiegelden op het Horstermeer; of telde de eilandjes, die zij schiep, als de stroom zijn vloeiend zilver uiteen

sloeg, om eene strook lands te omarmen of eene weide. Eens, toen de punten der golven tintelden onder het witte licht der maan, wier glanzige schijf zich vermenigvuldigde in de kabbeling, trok eene lichte kogge, die op stroom afgleed, de aandacht van den jongeling. Niet dat een vaartuig een vreemd verschijnsel was op eene vaart, die naar zoovele plaatsen heenvoerde; maar op de bijzonderheid, dat zij, zoo lang na zonsondergang, in een oord, waar vriend noch vijand haar opmerkte, plotseling eene kleurrijke vlag heesch en breed liet uitwaaien van hare steng. Het ware de kleuren van Gelre, rood, geel en blauw onder elkander geschakeerd. Had de jonge Mansfelder ze gekend, hoe zoude hem het hart geklopt hebben! Maar hij wist het niet, en toch maakte eene onverklaarbare nieuwsgierigheid zich zóó van hem meester, dat hij driftig de grendels van zijn venster afschoof, het openstiet en zich voorover boog, om beter te kunnen zien. Men scheen zijne beweging van de andere zijde ook te hebben opgemerkt, want op hetzelfde oogenblik werd het wapperende kleurendoeck neengerukt, en een bootje losgemaakt van het verdek. Drie mannen stapten daarin en roeiden voort, zoo dicht mogelijk de eerste slotgracht voorbij. Verder te naderen, scheen meer hun wil dan hun vermogen; want de breede slotgracht was zonder water, en stond niet in verband met de rivier. Reeds verwonderde zich Paul, dat de schildwacht, die op den burchtwal post had, van dit alles niets scheen op te merken, toen hij dezen teekens zag wisselen met de mannen, die daarna aan het land stapten en zich naar de ophaalbrug begaven, welke voor hen werd neergelaten. De jongeling glimlachte over zich zelve, want hij zag drie vreedzame huislieden, in hunne grauwe hansopkleeding, die manden met versche groenten droegen, en wat zoozeer zijne belangstelling had gaande gemaakt, bleek niets te zijn dan een toevoer van levensmiddelen voor het kasteel. Teleurgesteld wilde hij zich afwenden van zijn venster, toen de schildwacht vlak tegenover hem staan bleef, omzichtig rondzag, of ook iemand oplette, en hem toen in het Duitsch toeriep: »kom snel af in den slottuin!» — Het was de stem van Bertmann, die hij herkende; ook besloot hij te gaan: het was wel het uur niet, waarop hij gewoon was

zich daarheen te begeven, maar toch, de avondklok had eerst pas geluid, het was niet al te scherp in de herfstlucht bij een heerlijk maanlicht, en het verlangen van den gevangene kon niet al te vreemd schijnen; ook werd het ingewilligd, en spoedig daarop wandelde hij om in de sombere lanen, met een hart, dat klopte van allerlei aandoeningen. Niet lang bleef hij alléén. Bertmann, zijn voedstervader, *de schildwacht*, naderde hem, gevolgd van eenen anderen persoon in huismanskleeding, die van middelbare jaren scheen en die sterk gebukt ging. Van onder de neerhangende randen eener grijslakensche bonnet, zagen de oogen van dien man glurend naar Paul heen, terwijl Bertmann met een ruw en hartelijk gebaar op dezen toeging.

»Dat is eene onverwachte kans, hé! mijn Jonker! Doe snel dezen overrok aan, werp uwe muts in het zand, en neem den hoed hier,» sprak hij, terwijl hij hem beide overreikte, »en volg ons haastig.»

»Maar, Bertmann! hoe wist gij, hoe hebt gij uitgevonden?...»

»Tot verwondering en vragen is hier de tijd niet: wij moeten vluchten; deze man en ik hebben ons verbonden om u te redden — volg ons!»

»Dat kan niet zijn,» zuchtte de jongeling.

»Geen moed!» mompelde de man in het grauw, en zijne licht blauwe oogen vonkelden.

»Waarom niet (?)» vroeg de soudenier, die des jongelings aarzelen evenmin begreep, »ik zeg u, wij hebben eenen uitweg uit deze rottental; terwijl ons volk van de kogge hier vóór groente inbrengt, helpen wij er achter eenen gevangene uit. Overvloed van voorraad en een mond minder! ha! ha! de Kastelein kan niet klagen. Meent gij, dat Bertmann de Utrechtschen drie weken voor niet zou gediend hebben? Maar haast u dan, Jonker! Bij St. Dominicus! die een goed krijger was, de boot heeft geene scheepslanding in — kom,» en hij wilde metterdaad de hand leenen tot de vermomming.

»Hoor dan, Bertmann! ik moet hier blijven, ik mag niet, ik heb mijn woord verpand!»

»Aan de Bourgondiërs!» sprak de grijze man met eenen bijtenden glimlach. »Bij den hemel, Jonker! uw vader zou niet

ver gegaan zijn, zoo hij zijne eeden aan Bourgondië gehouden had!"

»Mijn heer vader was meester van zijne daden, en ik, zoo veel het God blijft, van de mijne!"

»Niet zoozeer, of gij zult ons te volgen hebben, en wel nu!" hernam de grijze man streng en zich plotseling oprichtende, met iets zóó gebiedends in de houding, dat Paul ontzet terugdeinsde en eene poos noodig had, eer hij zich herstellen kon, om er bij te voegen: »zoolang het verschil tusschen goed en kwaad mij duidelijk blijft, zal ik trouwe houden, wien ik trouw heb beloofd!"

»Zoo niet met wil, dan door bedwang!" riep de vreemde hevig, en daarop bevelend tot den soudenier: »Bertmann!"

»Mogen de heiligen mij straffen, zoo ik niet gehoorzaam, Jonker!" hernam deze, den jongeling frisch bij den arm vatende: »wij zijn de Vecht niet afgekomen, met zooveel gevaar, gansch om niet!"

Maar die beweging was zijn doel niet gunstig: een gevaarlijke getuige had haar opgemerkt, en eene andere hand, die niet ongewapend was, hief zich tegen den ongeroepen bevrijder op; het was die van Paul's doofstommen wachter, welke, met de schranderheid van eenen, die het gemis der zintuigen door oplettendheid vergoeden moet, die wandeling op een zoo ongewoon uur had mistrouwd, zijnen gevangene met kattenschreden was nageslopen en hem achter eenen boom had bespied. Zoolang de woordenwisseling tusschen dezen en die vreemden de kalmte van een gesprek had behouden, hield hij zich onzijdig, den jongeling, aan wien hij zich gehecht had, die uitspanning gunnende; maar zoodra eene daad, als van aanval, zich voegde bij de woorden, had hij zijne tusschenkomst noodig gerekend, en terwijl hij met de eene hand zijn kort zwaard trok, bracht hij met de andere den hoorn van zijn gordel aan den mond, en liet dien schel en schetterend weerklinken. Om het gevaar van Bertmann's hoofd te weren, en misschien ook de verlokking tot vlucht te weerstaan, wierp Paul zich snel in de armen van zijnen wachter.

De soudenier, nu van zijnen aanvaller bevrijd, besluiteloos

of hij den strijd moest beginnen of opgeven, zag vragend naar zijnen makker om. Deze was met twee stappen bij hem. Een gedruisch, als van gewapenden, die naderen, liet zich hooren.

»Daar vloeit te veel Bourgondisch bloed in zijne aderen!» sprak de grijze man luid, »de ellendige heeft zijne boeien lief! Laat hem, Bertmann!» En daarop Paul aanziende met eenen blik, waarin gramschap en bitterheid gloeiden, zeide hij hem:

»En gij, weerspannige! wacht voortaan nooit iets van Karel van Gelder! gij hebt niets verdiend, dan zijne verachting!»

»O mijn God!» stamelde Paul, met bleeke lippen, de beide armen naar den vreemde uitgestrekt, maar tegelijk viel zijn hoofd in bezwijming neder op den schouder van den doofstomme. De Gelderschman sloeg geen oog meer op hem, maar vluchtte met zijnen soudenier, ruggelings achteruit wijkende in het gezicht der slotsoldaten, die vast naderden, langs eenen uitweg, dien Bertmann ontdekt had of daargesteld. Ze bereikten de boot, ze bereikten de kogge, eer men van het Slot eene sloep in gereedheid had, en zeilden weg voor het oog der verschalkten, fier trotseerend de kleurige vlag hijschende, onder den sarrenden jubelroep van: »Gelre en Engeland!»

»Hij waagde zich voor mij! Heere! wees mij genadig! behoed hem!» riep Paul, dien men naar zijn vertrek had teruggeleid, terwijl hij het vaartuig naogde.

Sinds dien dag werd hij scherper bewaakt, doch niet strenger behandeld. Het was duidelijk, dat hij onschuldig moest zijn aan den toeleg; ook was de Bisschop later volkomen tevreden met de opheldering, die hij hem gaf van zijn gedrag.

Ieder mijner lezers weet nu, dat Paul zijnen vader heeft gezien in den Hertog van Gelderland; maar ik *weet*, dat allen daarom niet minder eene inlichting verwachten over die vreemdsoortige bloedverwantschap. Op gevaar af van hen te vervelen, ga ik aan hunne verwachting voldoen.

Op zijn zesde jaar, door Karel den Stouten, na de bemachting van Nijmegen, uit zijn vaderland weggevoerd, werd Karel

van Egmond aan het Bourgondische Hof opgevoed. Als Vorstenzoon bejegend, moest hem het wicht der ballingschap toch niet te zwaar drukken. Menige blik van medelijden en van goedwilligheid vestigde zich op het belangwekkende jongskén, uit staatsbelang reeds zoo vroeg in de banden der gijzelaarschap, terwijl zijne naaste bloedverwanten, de een uit zwakheid en wraaklust, de andere uit eene verfoeilijke eierzucht, die de heiligste banden des bloeds vertrapte, hem van zijn erfgoed onteigenden; terwijl de eene verkocht en de andere onrechtmatig zocht te overweldigen; want Aernoud van Gelder, de zwakke vader, en Adolf, de onnatuurlijke zoon, bepleitten beiden met gelijke heftigheid hunne zaak bij den strijdlustigen Hertog, nadat ze hem, onvoorzichtig genoeg, in hunne twisten gehaald hadden, en nadat hij zich reeds in het bezit had gesteld van het voorwerp des geschils, terwijl diens aanspraken hem tot hunnen mededinger maakten. Maar ook de duistere blikken van argwaan en haat zagen dreigend neder op de spruit van Gelderland, van wien men vreezen kon, dat hij twisten zoude vernieuwen, door overmacht verstikt, maar niet gedood. Doch het knaapje zag die blikken niet, niet de gewaarwordingen, die hij opwekte; zag niet de onrust in de oogen der omringenden, als hij reeds in zijne spelen een karakter toonde vol moed en ondernemingszucht en hardnekkige onbuigzaamheid, als hij nooit de mindere wilde van zijne grootere makers; begreep niet de handelingen der menschen om hem heen, nu eens vleierend toegeeflijk, dan weder onbillijk streng, en vierde in kinderlijke natuurlijkheid zijnen hartstocht en zijner ondeugden bot, verheelde niet ééne zijner eigenschappen of wenschen, zonder te weten, hoe hij eene gevaarlijke oplettendheid tot zich trok, of onverdienden onwil versterkte. Bourgondië's trotsche Hertog stierf, en Gelderland stond als wettig eigendom op de lijst der bezittingen zijner rijke erfdochter; doch Maria's oproerige onderdanen ontboeiden den gevangenen Adolf, en de Staten van Gelderland noemden hem wettigen Heer! Nauwer bewaking voor zijnen kleinen zoon, die plotseling van zijne speelmakers gescheiden werd. Maar Adolf, Hertog zonder land, zoo als hij vroeger de macht had bezeten zonder den naam, bood

zijne rechten zonder macht der rijke Landsvrouw aan met zijne vrijgeworden hand. Eene slechte partij voor de bezitster van zoovele Staten, op wier verbintenis de eerste Vorstenhuizen van Europa vlamden, als eene veel begeerde fortuin; maar de staatkunde der machtige Gentenaren ondersteunde zijn vermetel aanzoek, en Maria beefde, dat men haar eene verbintenis zoude opdringen met den man, die zich in zijnen vader eenen zoo slechten bloedverwant had getoond. Ondertusschen streed hij haren strijd, haren oorlog met Lodewijk XI en . . . eene schermtuseling bij Doornik, waarin hij sneuvelde, bevrijdde van zijne verdere aanzoeken de jeugdige Maria, die zich haastte haren Maximiliaan te huwen. Karel erfde de rechten zijns vaders, de liefde van wie de Bourgondiërs haatte, de belangstelling van Frankrijk en Nederland en den staatkundigen haat van het regeerend Huis. Treurige nalatenschap, die zwaar moest drukken op het hoofd van een tienjarig kind; die het ter prooi moest geven aan al wat de groote aanspraken der eerezucht, zonder de middelen om ze te doen gelden, het meest tergends hebben; ten wapen, dat de partijzucht zoude opnemen; ten voorwendsel van iedere eigenbaat, van iedere vervolging en van iederen argwaan, want de staatkunde wantrouwt altijd wien ze heeft mishandeld. Toch waren Maximiliaan en Maria edelmoedige kerkermeesters. Nauw voelbaar was de keten der gevangenschap, die ze heensloegen om hunnen minderjarigen vijand. Zoo zijne handelingen bespied werden, was het onder den schijn van teedere vriendszorg; zoo hem eene wacht omringde, was het eene eere-wacht, en zoo men hem beperkte in deze of gene vrijheid, was het omdat zij niet paste aan eenen Hooggeborene als hij. Voor het overige deelde hij in al de vermaken van het Hof, en ontbeerde niets van wat een weelderig Vorstenleven siert. Ook zag hij van zijnen dubbelzinnigen toestand nog niets dan de lachende zijde.

Nog een ander wezen leefde voort in dubbelzinnigen toestand onder het oog der Hertogin en later van haren weduwnaar. Het was Philips, bastaard van Bourgondië, de jongste der onwettige zonen van Maria's grootvader. Iets ouder dan Karel en met meer oprechtheid bemind dan deze, was hij somtijds

zijne voorspraak en altijd zijne toevlucht, als eene der schakels van diens keten had geklonken of genepen. Veel gelijkheid van gemoedsaard, maar zeker nog meer eene gelijkheid van lot, verbond de aankomende jongelingen innig en hecht aaneen. Beiden waren Vorstenzonen, zonderdat hun de voorrechten of de macht van Prinsen waren toebedeeld; beiden waren voorwerpen van achterdocht en bekommering voor wie hen verzorgden, de eene door zijne ongelukkige verhouding tot het Hof, de andere door zijne onwettige geboorte; beiden droegen de gevolgen van ouderlijke schuld en ouderlijke zwakheid; beiden schenen voorbeschikt tot groote rampspoeden en tot groote daden, of tot een jammerlijk wegwijnen in onbekendheid en vernedering. Geen wonder, dat zij elkander gevonden hadden, zonder elkander te zoeken! Ze waren verbondbroeders geworden (*frères d'alliance*) naar een nog heerschend gebruik onder de jonge Edelen. Een priester had eene gewijde hostie tusschen hen gedeeld, en zij hadden de gelofte afgelegd, elkander »hou en trouw" te zijn in nood en dood. Hoe konden zij ook weten, dat het niet in hunne macht zoude staan, die gelofte te houden, dat de fortuin en de wereld hen vaneen zouden scheuren, hen her- en derwaarts zouden drijven naar verschillende oorden der aarden, om hen later weer bijeen te voegen, maar zoo dicht, dat ze elkander den grond niet zouden gunnen, dien ze besloegen, en dat ze zich tegenover elkander geplaatst zouden zien als grimmige vijanden! Onberaden jongelingsvriendschappen! stroovuur, dat het ijs van het zelfbelang in het rijper leven bluscht; lichtvaardige eeden, die gevaarlijk zijn, omdat men er zijn geloof aan de menschheid van afhankelijk maakt, en omdat de teleurstelling doet twifelen aan de menschheid. Philips en Karel hadden er aan moeten denken, dat ze Bourgondië en Gelre konden worden; ze zouden later het leven van eene smart minder beschuldigd hebben. Een derde was in hun verbond opgenomen, maar met nog zachtere banden aan beiden gehecht, eene liefelijke, teedere gestalte, aanvallig en beminnelijk, zooals niet vele van haar geslacht: Maria, de jongere zuster van Philips. Geene vlammen in zwarte oogen, geene gloeiende blos op de wangen, geene geregelde

trekken, die de schoonheid uitmaken, lokten de blikken der bewondering op haar; maar als een waas van liefelijkheid en reinheid sprak uit de lelietint, die haar de leden dekte, en uit de diepe blauwe oogen, die geene andere uitdrukking hadden, dan die van ootmoed en teederheid; zij was als eene lelie van dalen, die het liefst het schuwe witte kopje tusschen de groene bladeren verbergt, want hare bescheidenheid en zedigheit waren gedreven tot schuwheid toe. En dat had zijne oorzaak. Zij was, sedert den dood harer moeder, toevertrouwd aan het opzicht van Vrouwe Anna, mede eene dochter van Philips den Goeden, nu gehuwd aan Heer Adolf van Ravenstein, 1) en zij leefde in diens huis niet geëerd, niet gelukkig. Men beschouwde haar dáár als eenen last, dien men dragen moest, maar waarover het vrij stond zich te wreken door kleinachting en bitse bejegening. Men gaf zich in hare dagen de moeite niet, een zacht vrouwelijk gemoed te ontleden en uit te vorschen, om te weten, welke deugden er verdienden aangekweekt te worden en welke opgewekt, om lijdelijke zachtmoedigheid van nietsbeduidende verstomping te schiften, en nederigheid niet te verwarren met gebrek aan waardig zelfgevoel. Men huldigde eene schoone vrouw om hare schoonheid, en eene misdeelde om haren bruidschat; maar die noch schoon, noch rijk was, achtte men der opmerking niet waard, en alleen uitzonderingen hadden den lust of de gaaf, om in het geheim harer aesthetische waarde in te dringen. Daarom ook werden de zoodanigen van de omringenden laaggeschat en vertrappt. Maria's schroomvalligheid werd sidderende blooheid onder de ruwe verdrukking van Ravenstein, onder de norsche overheersching zijner gade. Haar gemoed werd een slaafsch vergeten van eigenwaarde, waarbij tot geene deugd de kracht behouden blijft, en haar geest, voor welks ontwikkeling men niets deed, zonk bijna weg in de verstomping der nietsbeduidendheid; zij zoude een engel van zachtheid en stille vrouwelijke deugden hebben kunnen zijn, zoo eene schrandere moeder dáár ware geweest

1) Heer van Kleef.

om ze te leiden. Margaretha Post was haar te vroeg ontvallen. Haar broeder Philips begreep wel hare waarde, maar hij zelf was onmachtig om iets voor haar te doen, en vergoedde slechts in oprechte broedermin, wat hij haar door anderen voor leeds zag toebrengen. Zijn vriend Karel moest haar kennen, zij moest het klaverblad der vriendschap voltooien: zij werd meer, zij werd er de geur van en het sieraad. Zij verzelde Anna nooit ten Hove. Hoe armzalig eene houding had het bedeesde kind er gemaakt! Veelmalen bleven de jongelingen uren lang in vrijheid met de Jonkvrouw samen. Maria won er zooveel bij, gekend te zijn, en Egmond beminde haar vóór hij nog den hartstocht begreep, en Egmond was voor Maria's donker leven de eerste bezielende lichtstraal! Juist die scherpe verscheidenheid van karakter vormde hen voor elkander; de vurige jongeling, in wiens borst reeds de kiem lag van al de deugden van eenen koenen, ondernemenden geest, die heerschzucht voelde, maar haar nooit had mogen toepassen, moest zich eene geliefde wenschen als deze, zacht, buigzaam, onderworpen, plooibaar; en alles wat eenen gewonen jongeling van haar zou hebben afgeschrikt, trok den avontuurlijken Prins tot haar aan. Zóó gelukkig waren zij, dat zij toekomst en vreeze er bij vergaten. Ondertusschen riep Maximiliaan, na den vroegtijdigen dood zijner jeugdige gemalin, voogd gebleven van zijnen zoon, de jonge Vorsten tot het werkdadige leven op. Gent en andere Vlaamsche Steden wilden zijne voogdij-schap niet erkennen, en hadden hem zelfs den jongen Graaf ontweldigd. Hij wilde zijne rechten met de macht der wapenen handhaven, en de onlusten ontvlamden in eenen fellen binnenlandschen krijg. Karel van Egmond zou de eerste proeve zijner dapperheid afleggen in dezen oorlog. Onbewust gebleven van het onrecht, hem zelve aangedaan, had hij nog niet geleerd, dat hij eene andere zaak te verdedigen zou hebben, dan die van den Aartshertog, en dus greep hij met drift naar de eerste gelegenheid tot daden, die zich hem aanbood. Met Maria's kleur gesierd, met hare beste wenschen begeleid, de verbeelding gloeiend van stoute droomen, van zegen, overwinning en eere, trok de jonge Vorst met zijnen Veldheer mede. Bij Den-

dermonde deed hij van zich spreken; bij het innemen van Oudenaarde onderscheidde hij zich, en het was verder een moeilijke, maar leerzame proeftijd, dien hij had doorgebracht, toen eindelijk Vlamingers en Gentenaars, den oorlog moede, in 1485 den vrede maakten, en hunnen Graaf teruggaven in de handen van zijnen vader. Na een vluchtig wederzien van zijne Maria, volgde Egmond den Aartshertog naar Frankfort, waar de Rijksvorsten bijeen waren tot het kiezen van eenen Roomsch-Koning. Op Maximiliaan zelve bepaalde zich hunne keuze, en Karel ontving, bij diens kroning te Aken, met meerdere Edelen, plechtig den ridderslag van den nieuwen Keizer. Maar de oorlog met Frankrijk, die weder opvlamde, gunde den jongen Ridder nauwelijks den tijd, den kostbaren sluier, door zijne Dame gestikt, uit hare handen te nemen en om zijnen schouder te slaan. Hij moest zich voegen bij het leger in Artois. Een korte krijgstoct zoude dat voor hem zijn, evenals die ongelukkig was voor zijnen veldheer. Reeds bij Béthune werd de jongeling gevangen genomen, naar Frankrijk weggevoerd, en eerst in 1498 kwam hij naar Vlaanderen terug; maar hij keerde niet zooals hij gegaan was. Hij was bij de Franschen ter schole geweest in haat tegen het Hof van Bourgondië en het Huis van Oostenrijk. Men had hem geleerd, dat hij een zoon van Gelderland was, en hij voelde zich den gekrenkte, den beroofde, den mishandelde, die recht had tot wraak, en recht tot wedervergelding. Het diep gevoel van verongelijking, al wat de eerzucht en de toorn het meest hartstochtelijks en vurigs kunnen leggen in de ziel van eenen jongeling, had de zijne tot ziedenden hartstocht opgeruid: de hoofsche behandeling in Frankrijk, de deelneming, hem dáár betoond, en misschien de hoop op ondersteuning zijner plannen, die men door dit alles liet heenschemen, waren meer dan genoeg, om hem moed te geven tot iedere onderneming, hoe avontuurlijk ook, en schijnbaar onuitvoerlijk. Het was eene zonderlinge onvoorzichtigheid geweest van Maximiliaan en de zijnen, om den jongen wolf in hunnen strijd met zich te voeren, opdat hij de kracht zijner tanden en zijne klauwen kon leeren kennen; onvoorzichtigheid, die alle vroegere voorzorgen wedersprak en nut-

teloos maakte. Men had Karel van Gelder niet van zijn erf moeten versteken of men had hem het gebruik van het zwaard niet moeten leeren; zoo Karel van Gelder bij tijds in een klooster ware verscholen geweest, of geene andere lucht had ingeademd, dan de lauwe hoflucht van het Aartshertogelijk paleis, hij zou den voet niet gezet hebben in Frankrijk, en hij had zijnen arm niet uitgestoken naar Gelderland. Het is opmerkelijk, dat meestal overweldigers en dwingelanden fouten maken, waarvan zij op het eind de straf dragen en hunne slachtoffers het voordeel.

Zoo gaarne had Karel, bij zijne terugkomst in Vlaanderen, zijn hart, dat bijna brak onder al de gewaarwordingen, die hij er in verkropte, lucht gegeven aan de trouwe borst van zijnen Philips; deze, misdeeld als hij, zou hem verstaan: van dezen kon hij raad vragen en... waarom niet? den steun van zijn arm! Maar hij was niet daar! in de geschillen met de Vlamingen en den Ruwaard had hij, vreemd genoeg, de partij der eersten gekozen, en boette nu, na den vrede, die keuze met eene vrijwillige ballingschap aan het Hof van zijnen broeder David te Utrecht.

Slechts Maria vond hij; maar ook haar vond hij dezelfde: zij die geen deel had in het leed hem aangedaan, die het nauwelijks begreep en het alleen maar voelde, als hij het haar klaagde, die trouw zijn beeld had bewaard in haar hart, die slechts gekwijd had en niet geleefd in zijn afwezen. — Maar *hij* kende nu den hartstocht. De Fransche vrouwen hadden hem opgevoed in de liefde, als de Fransche mannen in den haat, en Maria's zachte, reine geest schrikte terug van zijne onstuimigheid, van de wilde en vurige woorden, waarin hij beide uitte. Hoe beefde zij, als zij hem in dreigende verwenschingen tegen hare bloedverwanten en Landsheeren hoorde losbarsten, als hij haar met scherpe, vaste trekken ontwerpen afschetste, die haar zoo ongehoord misdadig toeschenen, maar die siddering was nog kalmte bij hare ontzetting, als hij haar van liefde sprak, als hij liefde gebood, niet afvleide door zoeten dwang. Zijn handdruk was niet de zachte aanraking des vertrouwens, maar het krampachtig vastklemmen der overspanning;

zijne licht blauwe oogen schenen donker door den gloed, waarvan zij schitterden: zij verschool zich tegen hunne uitdrukking angstig aan zijne borst; maar omhelzingen, als de zijne, waren het niet, die haar tot rust konden brengen. Tot zijne blijdschap hadden hare verwanten nog niet over hare toekomst beschikt. Wij weten, dat noch hare schoonheid, noch haar bruidschat, de Heeren van het Oostenrijksche Hof in verzoeking konde brengen. De oudere kinderen van Philips den Goeden waren bij zijn leven in hoogen en voordeeligen stand geplaatst en prinselijk uitgehuwd; maar deze jongere bleef meer verlaten en onverzorgd achter, dan het der dochter van haren vader betaamde. De gelieven vonden in deze verongelijking alleen eenen hinderpaal minder. Gelieven zien soms oorzaak tot vreugde, waar ieder ander slechts rouw en spijt konde zien. Maria was vrij, Maria zou de zijne worden, had Karel met eenen duren eed gezworen. Maria wilde de zijne worden, zij had het beloofd; met oprechte liefde dacht hij, met angst en onrust wist zij; want zij durfde niet terugtreden, de zwakke, die begon te voelen, dat zij meer vreesde dan liefhad. Maar zoo Egmond, besloot eene dochter van Bourgondië te huwen, was dat niet om hare hand af te vragen van Oostenrijk. Oostenrijk zoude weigeren, hij wilde geene weigering van Oostenrijk; het geslacht van Karel den Stouten had hem reeds-zooveel onthoudèn; hij had het wel iets anders af te eischen, dan eene vrouw; en dat wilde hij ook, maar met de wapens in de hand—voortaan geen vrede meer met de overweldigers. Ja, hij wist het, Gelderland was ontevreden met zijnen nieuwen Heer. Ja, hij wist het, in Gelderland klopte menig hart sneller en hief menige borst zich hooger, als men zijnen naam noemde. Ja, hij had er vrienden en vele wêlgetrouwen, en hij zoude zien, wat eene gerechte zaak en een volhardende wil vermochten tegen de overmacht: hij wilde zijn vaderlijk erfgoed gaan heroveren, doch hij moest van Maria zeker zijn. Toch begreep Karel, dat hij de Jonkvrouw, zelfs niet als zijne gade, met zich kon voeren op eenen krijgstoct aan het andere einde van Nederland, en waarvan de uitslag zoo onzeker was. Hij moest haar eerst plaats bereiden op eenen Hertogsetel; maar haar verlaten, zon-

der een recht op haar te hebben, wilde hij niet. Met vreeze en beven gaf de zwakke toe; zij had te kampen met eene dubbele overmacht; hoe had zij dien man in het aangezicht durven zeggen, dat hij haar nog meer vrees inboezemde dan liefde! In het diepste geheim werden zij Priesterlijk verloofd, en toen Karel wegtrok, om zich een Hertogdom te verwerven en hun openlijk huwelijk voor te bereiden, verliet hij reeds zijne *vrouw*. Met zijne gewone veeleischendheid liet hij haar beloven zich bij hem te voegen, zoodra hij haar zeker reliekdoosje toezond, dat hij medegebracht had uit Frankrijk. Op het heilige gebeente, dat het bevatte, moest zij het bezweren, en alle straffen des Hemels tegen zich inroepen, zoo zij niet gehoorzaamde. Zij zwoer, maar hij had het haar kunnen aanzien, dat ze ineenkromp bij dien eed; o! die gepantserde held had die zwakke pluim niet aan zijn harnas moeten vastsmiden, die avontuurlijke Heldenvorst had die maagd van was en sneeuw niet aan zijn hart moeten nemen. Zijn staal kon hare zwakheid kwetsen en hare broosheid kon hem wonden toebrengen, waartegen geen harnas beschutte. Karel's vermetel ondernemen slaagde aanvankelijk gelukkig. Doesburg en Nijmegen vielen hem toe, meerdere steden toonden gelijken wil. Maximiliaan, wiens verbazing en toorn wij den lezer te raden geven, liet de steden tot trouw manen. Zij gehoorzaamden; alleen waren de steden en de Keizer het niet eens, *wat* getrouwheid was. Wij schrijven niet de geschiedenis van Gelderland, en zoo ook komt het ons niet toe, de groote worsteling, die van nu af aanving, stap voor stap na te oogen. Met afwisselend geluk kampte Karel tegen den Keizer, die zelf in de Nederlanden terugkwam, en later tegen den jongen Aartshertog; zich altijd met onverslachte veerkracht oprichtende van elke nederlaag, zich met schrander beleid elke zegepraal ten nutte makende, behendig in het aangrijpen van gelegenheden, en vindingrijk in het scheppen van hulpbronnen; maar, wie ook zegevierde of wie verloor — Gelderland leed, Gelderland zag den besten bloesem van zijn welvaart vernield en afgerukt, en de hoop voor vele jaren tegelijk gingen verloren.

De jonge Hertog, ondanks de uitspraak der Keurvorsten, als

zoodanig door een deel zijner Staten erkend, vond intusschen nog oogenblikken van verpoozing, om aan zijne hartsbelangen te denken. Zijne liefde voor Maria moest wel waarachtig zijn en getrouw, want zij was nu de laatste, de éénige van haar geslacht, die hij nog wilde liefhebben. Hij had getracht zijnen Philips over te halen, om zijne belangen te dienen aan het Utrechtsche Hof; het ware hem goed geweest eenen steun te hebben bij den bisschop! Maar de jonge Prins, door omstandigheden en familie-verbintenissen geboeid, en misschien niet geheel verheven boven den invloed van het vooroordeel, dat Karel's gedrag omhulde met eenen donkeren nevel van ondankbaarheid en kwade trouw, antwoordde ontwijkend, verweet hem zijnen opstand tegen den Aartshertog, en klaagde hem aan als die eenen slagboom opgericht had tusschen hunne vriendschap. Toen gaf Karel den vriend verloren, en met nog meer gescherpte woede spitste hij zich tegen het gehate geslacht, waartoe deze behoorde. Maar toch, aan Maria bleef hij gelooven. De vrouw, die aan zijn hart had gerust; de zachte, die geenen anderen wil kende dan den zijnen; die, eenzaam in het midden van al hare verwanten, zich alleen had aangesloten aan hem; die zijne slavin was en zijne zuster, zijn kind en misschien de moeder van zijn kind; de schoone rank, die zijnen fieren stam zoude sieren, en die hij opgericht zoude houden boven de trotsche kruinen van hare minachters! Hij had nu plaats voor haar. Het trouwe Nijmegen zoude de poorten wijd openen voor de nieuwe Hertogin; zij was er ten minste even veilig als onder zijne vijanden; zij zoude onder zijne hoede zijn. Eenen wapenknecht, nog door zijnen vader aan zijnen dienst verbonden, en die hem gehoorzaam was, als de rechterhand aan den wil, zond hij af naar Vlaanderen, met het herinneringsteeken der trouw, om de jonge vrouw naar hem heen te voeren. Het was Bertmann, dien wij kennen. Hij vond Maria van Bourgondië als gewijde Non in een klooster der Ursulinen! Door omkoopings en list drong hij tot haar door, toonde haar zijne volmacht in de reliekdoos, waarop zij volgzaamheid had gezworen, leide haar uit, hoe hij de middelen had voorbeschikt tot eene heijmelijke vlucht; en toch . . . zij weigerde te gehoorzamen. De

man dacht aan dwang, en trachtte haar door sterke verzekeringen te overtuigen, dat zij slechts had te willen om vrij te zijn; en toch, zij *wilde* niet. Was het afschuw en vreeze voor den ruwen zendeling, die er zeker krijgshaftig genoeg uitzag voor eenen vrouwengeleider? was het eene zwakhoofdige gehechtheid aan nieuwe plichten? Zeker had ook dat zijn deel in hare weigering; maar de waarachtige reden lag dieper. Niemand *had* haar de geestelijke afzondering opgedrongen; integendeel, men had haar veel liever zoo zien heenleven, verwaarloosd en vergeten, dan eenen uitzet te bekostigen, zooals die voor eene dochter van Bourgondië paste; en uit eigen vrijen wil had ze naar den sluier gegrepen. Nauwelijks was Karel van haar gegaan, en de hevige gemoedsaandoeningen, die zijne komst, zijn afscheid, en wat daar tusschen lag, voor haar gegeven hadden, een weinig gesleten, of zij voelde in haar eenzelvig en onafgewisseld leven al de prikkels van verwijt en onrust. Die onrust en dat verwijt namen toe, sinds de naam van Egmond nooit meer voor haar werd uitgesproken, dan als eene verpersoonlijking van verraad en gruweldaden; als telkens sterk en hooggekleurde berichten tot haar kwamen van zijne wreedheid en gewelddadigheid; als de openlijke meening, rondom haar, hem brandmerkte met alles wat de haat het zwartst en afschuwelijkst kende; en dien man had zij trouw beloofd, aan hem was zij verbonden door haar woord en door al wat menschelijke banden het innigst en sterkst kennen, die man zoude de vader zijn van haar kind, want... ontzettende vermeerdering van haar leed! zij voelde, dat zij moeder zoude worden; dien man, eindelijk, had zij met eenen duren eed beloofd tot hem te komen op zijnen eersten roep, om onafscheidelijk met hem vereenigd te blijven; zij had dat beloofd, toen ze reeds in zich met onuitsprekelijke huivering voelde dat zij dien eed niet houden kon, dat ontzetting en ijzing niet de gewaarwordingen waren, waarmede men eenen echtband moest knopen, en dat het zachte en zoete gevoel van innige liefde, dat zulk eenen band op den duur dragelijk moest maken, van haar geweken was, sinds de jonge lieveling van haar hart in den Hertog van Gelderland was herschapen, sinds zij zijn heftig

karakter had leeren kennen. Neen, zij kon, zij zoude, zij moest nooit voor vast verbonden worden aan dien man; neen, haar eed was meined geweest van dat zij dien uitsprak, heiligschennis tegen God en haar beter gevoel. Neen, dat was meer dan zij dragen kon in den stillen boezem, aan woeste gewaarwordingen en groote schokken zoo vreemd; meer dan zij opsluiten kon in haar eigen kleinmoedig hart; maar van waar zou haar de moed toekomen zich te openbaren aan die strenge bloedverwanten, die de onschuldige reeds met zooveel onwil bejegenden, te zeggen: »de man, dien gij allen zoo haat, die u allen dagelijks krenkt, in al wat uwe eerezucht en uwe belangen het meest dierbaarst hebben, is de mijne, mijn echtgenoot, bij eede heb ik gezworen naar hem heen te trekken op zijn gebod; ik ben zijn eigendom en hij is de vader van het kind, dat uw bloedverwant zal zijn» — neen, die waarheid was meer dan de zwakke kon uitspreken, zij rilde als zij aan het oogenblik dacht, dat die waarheid voor zich zelve spreken zoude; maar zij deed de oogen dicht voor al wat ook het zwijgen gevaarlijks had, en zweeg, zelfs toen haar zielsangst tot eene vertwijfeling steeg, die men bij de haren voor eenen aanvang van krankzinnigheid hield. Eindelijk vertrouwde zij, onder het heilige zegel der biecht, haar geheim aan haren Biechtvader, een vroom en goedaardig man; maar wiens doorzicht ook niet dieper ging dan zijn gebedenboek. Een verbond met zoo verfoeilijk een wezen als hij, die opstond tegen den Keizer van het Heilige Roomsche Rijk, met eenen zoo goddeloozen verkwister van menschenbloed, kon geacht worden niet geldig te zijn, oordeelde hij; dat hadden de Heiligen niet aangenomen; daartoe hadden zij hun gewijd gebeente niet geleend; zoo vroom eene Jonkvrouw, als deze Maria, was niet zóó verlaten van hare Heilige Schutsvrouw, om voor altijd in de macht te moeten blijven van zulk eenen dwingeland: neen, die betoovering, die alleen door Satans macht kracht op haar had, moest verbroken worden; dat kon alleen door eene betere en reinere gelofte gewerkt worden; zoo zij bruid wilde worden der Kerk, verviel van zelf het vroegere bruidswoord, en Satan moet zeker terugtreden voor Christus — dat waren redenen, zooals

Maria ze wenschte. De zwakheid steunt zich zoo gaarne aan een Godsdienstig voorwendsel, en de kleinhartigheid verbergt zich het liefst onder een vroom gemoedsbezwaar. In waarheid droeg ze onrust in het geweten, en die zou gestild zijn, drong zij zich op, als zij den raad van den eerwaarden Vader volgde; ook was zij daartoe besloten, en niets deed haar aarzelen, zij wachtte alleen op de gelegenheid om het uit te voeren.

De dood van Bisschop David van Utrecht kwam haar te hulp; met zijne onmetelijke nalatenschap verrijkt, keerde Philips naar Vlaanderen terug, om zich met het Hof van Oostenrijk te verzoenen; dien broeder dien zij liefhad, opende zij haar hart, klaagde hem hare angsten en vroeg zijne hulp. De jonge Vorst wilde haar afkeeren van een besluit, dat den man, dien zij beiden hadden liefgehad, eenen zoo wreeden slag moest toebrengen; hij trachtte Karel's beeld met zachter trekken voor haar te schetsen, sprak van de mogelijkheid eener vereeniging, en hoe zij het middel zou kunnen worden tot eenen minnelijken vrede; maar haar Biechtvader en het vooroordeel, dat zij omvat had met hoofd en hart beide, waren te sterk tegen hem, en toen hij zag hoe ze onverzettelijk was door hare bloohartigheid zelve, beloofde hij haar zijnen bijstand. Een niet onbelangrijk legaat van haren broeder, den Bisschop, voorzag in haren Kerkelijken bruidschat. Philips drong haren wensch door bij de Ravenstein's; Pater Gervaes onderhandelde met eene Abdis der Ursulinen; eenen tijd van voorbereiding zoude zij doorbrengen in een Landslot, dat tot de kloostergoederen behoorde; eene bejaarde leekezuster volgde haar dáár; niemand dan Heer Philips en de Pater hadden er toegang. . . en . . zij werd er moeder van Paul, moeder van een kind, dat ze geen vader wilde geven en geene moederlijke zorg! moeder van een kind, dat ze prijs zoude geven aan al de schande, aan al den jammer, aan al de hulpeloosheid en onzekerheid eener onwettige geboorte, om zelve in heilige rust eene jeugdige onbedachtzaamheid te beweenen, die ze had kunnen goedmaken met een weinig moed; om zelve veilig te zijn tegen de stormen van het lot, gaf ze haar kind hulpeloos ten prooi aan den oceaan des levens! maar ze droeg toch haren zoon ter

bescherming op aan St. Paulus, en een heilig kruis, een zinnebeeld van haren eigen vromen zin, met goedhartige wreedheid ingedrukt op het lichaam van hem, die zich nog niet voelde leven, moest hem wijden aan den Hemel en hoeden voor aardsche ramp. Zoo had de *heilige* dan hare plichten vervuld voor die, welke de natuur der *vrouw* oplegde; Pater Gervaes gaf dispensatie, en weldra nam de nieuweling, de Non, hare plaats in de rijen der godgeheiligde maagden.

Het was juist toen, dat Bertmann tot haar kwam met den last van zijnen Heer. Wat ook de trouwe dienstman aanwendde; hoe hij ook de stem boog tot zachte klanken, zijner lippen zoo vreemd; hoe hij in het eind, terugvallende in zijnen aard, tot dreigingen en verwenschingen overging; het bleef ál vruchteloos. Aan den Hemel verbonden dooreenen nieuwen eed, stiet zij het onderpand eener vroegere trouw met ontzetting ter zijde en had geen woord van troost voor den bedrogen echtgenoot, dan dit ééne: »laat mijn Heer niet toornen, het was de wil des Hemels! hij is vader, maar voor het kind is gezorgd.» Met niets beters moest de arme Bertmann heentrekken. Het was een gevaarlijke post, zóó weer te keeren tot eenen Heer als Karel, »den dollen Hertog,» zooals men hem noemde, en een ander had zeker de Geldersche grenzen niet gezocht. Maar Bertmann had meer vriendschap en meer moed; toch overdacht hij bij zich zelve, hoe hij de mare op het voorzichtigst brengen zou, zoodra hij het kwartier van Nijmegen naderde; toen plotseling de Hertog hem te gemoet kwam, die met zijnen stoet van Heeren en Ridders naar Batenburg heentrok. Karel's adelaarsblik onderkende zijnen bode het eerst; maar die was alleen, alléén! en geene vrouw met hem op het paard! of geene, die naast hem reed! en tegelijk voelde 's Hertogs eigen ros zich de sporen onbarmhartig hevig in de zijden gedrukt, en niemand van het ontzette gevolg wist, waarom de Heer zoo eensklaps in brieschenden ren vooruit jaagde. Bertmann begreep beter. Dienaar en Heer naderden elkander gelijktijdig met gelijke drift. Met een gelijk besluit, alsof één zelfde wil hunne beweging bestuurde, stortten ze zich van het paard. Slechts knielde de eerste, het hoofd

gebogen, en de andere greep hem met beide handen bij schouder en arm, en schudde hem, als was het de vraag hem vaneen te rukken.

»De Bourgondiërs hebben haar vermoord, en gij hebt het niet geweerd!»

»Uwe vrouw leeft, Heer!» sprak de vassal, die voor zulk eene aanklacht geene verdediging noodig had; »maar»

»En gij waagt het alléén te keeren,» hernam de Hertog, met de korte ademhaling der woede, en dreigde het ontbloote hoofd van den vassal met zijn kruiszwaaard.

»Zij werd gehinderd,» hervatte deze, nog aarzelend met de droeve waarheid.

»En gij hebt u niet met uw leven gesteld tegen de hinderenis!» Een behendig ontduiken van Bertmann deed hem den slag ontgaan, die deze woorden vergezelde; alleen de schouderplaat ving dien dreunend op. De dienstman achtte het nu zaak, eene ootmoedige houding te verzaken, die zooveel gevaarlijks had en geen enkel voordeel beloofde. Ook richtte hij zich op, greep den weggeworpen helm, trad snel drie schreden terug, en sprak toen deemoedig, maar met vastheid:

»Mijn lieve genadige Heer! beschuldig niet, aler gij hoort eenen knecht, die u trouw was en uw gebod gehoorzaamde: mijn leven is altijd in de macht van mijnen Heer! wat schade, zoo hij eerst mijn woord verstaat?»

»Spreek dan,» beval de jonge Hertog, wiens trekken eene geweldige spanning verrieden; »is zij ingekerkerd?»

»Zoo Mevrouw gekerkerd ware geweest in des Aartshertogs sterksten burchtsteen, hadden deze handen venstertraliën en grendels gebroken... maar lacy, Heer! ze was besloten binnen gewijden muur en met eigen wil.»

»God straffe u voor de leugen!» riep Egmond, met eene stem, die niet meer als eene menschenlijke klonk. »En mijn last....»

»Werd kenbaar gemaakt, maar niet gehoorzaamd. Hier, Heer! . . .» en hij reikte hem het reliekdoosje over, »het perkament, dat rust nevens het heilig gebeente, zegt u alles; de Biechtvader schreef dat, en Vrouwe Maria heeft er haar kruis

onder gezet bij wijze van handteekening." Zonder spreken rukte Karel het doosje open en las... niet lang toch, want Bertmann zag hem besterven, wankelend, krampachtig om zich heen grijpen, en snelde toe om zijnen arm te leenen. Inmiddels naderde het gevolg, gelukkig voor den armen krijgsman, die meer verlegen was met den onmachtigen Heer, dan vroeger met al de macht van zijnen toorn. Bij het zien van zijnen stoet kwam Egmond de bezinning terug; haastig sprak hij een hol: »Zwijg, Bertmann!" tot dezen, en besteeg zijn paard zonder iemand der zijnen iets te zeggen; maar zijn gloeiend oog en zijn ge-laat, van verkropte aandoening verwrongen, waarschuwd hen: »vraagt mij niets."

En daar was er geen zoo stoutmoedig, dat hij vroeg; maar allen hielden voor zeker, dat Gelder en Zutphen aan de Bour-gondiërs verloren waren.

Nog dien eigen dag werd Bertmann bij den Hertog geroepen. Toen eerst liet de laatste zijne hartstochten ongebreideld los, de vassal, die hem kende en zich op zóó iets had voorbereid, rilde later nog bij de herinnering van wat hij bij dat onderhoud hoorde en zag. Op nieuw kreeg hij bevel tot eene reize naar Vlaanderen; maar nu niet als vriendelijke bode bij eene ge-liefde vrouw. »Gods vloek en die der Heiligen ruste op haar, gelijk zij zich die toegezworen heeft!" sprak hij van Maria; »ik vergeef haar nooit," en met vreeselijke bedreigingen verbood hij, door woord of daad, harer hem te herinneren.

Het werk van den trouwen knecht was nu Karel's zoon weg te schaken uit de handen, waaraan Maria hem had vertrouwd. Zijn bloed mocht niet afhankelijk wezen van Bourgondië, en het zou zeker Maria eene grievé zijn, haren zuigeling in zijne macht te weten; zij zoude beven voor het lot van het kleine schepsel, al ware zij slechts zooveel moeder als eene tijgerin: dat zoude ten minste een zweem van wraak zijn. Maar toch, den kleinen Paul wilde hij niet zien, noch zelfs kennis hebben, waar hij leefde, zoolang het beeld der eedschenderes nog zoo frisch in zijn geheugen stond. Bertmann moest hem voedstervader zijn, zou de middelen hebben tot zijn onderhoud, zou hem brengen waar hij wilde, nooit hem zijne moeder noemen en zijnen vader

niet dan na een bepaald bevel. Later wilde Karel beproeven, of hij het kind kon liefhebben. Nu zoude hij het liever versmoren dan omarmen. Dit was de uitkomst van dat gesprek, en de bevelen, die Bertmann medekreeg. Met ongeschokte volharding en moed volvoerde hij, zooals wij weten, het koene waagstuk, te gevaarlijker vooral, daar voor Maria's bloedverwanten het bestaan van hunnen kleinen neef geen geheim méér was, en ieder hunner een scherp oog hield op dit belangwekkende wicht. Maar Philips van Bourgondië, die trouw wacht had gehouden bij Maria's kind, toen zij zelve het verliet, wantrouwde de al te hartstochtelijke belangstelling der overigen. Een eerste mislukte aanslag deed Bertmann in zijne handen vallen. Menschen, die goede bedoelingen hebben, omsluiëren die niet al te dicht: de Gelderschman zag in den Bourgondischen Heer geen en vijand van zijnen meester en eenen welmeenend bloedverwant van het kind. Hij schroomde niet iets van zijnen last mede te deelen, en Philips, die het vaderhart meende te herkennen in die poging van Karel om zich meester te maken van zijn kind, wilde haar ondersteunen en tot eene goede uitkomst brengen; toen meende Bertmann hem *alles* te moeten zeggen, de bittere smart van zijnen Heer, zijne billijke gramschap en zijnen rechtvaardigen eisch. Van toen af had hij eenen heimelijken bondgenoot in den Prins, die zijnen voormaligen vriend dien laatsten dienst nog gaarne bewees, en zoo gelukte de onderneming dan ook volkomen.

Hier hecht de verdere geschiedenis van Paul zich vast aan Bertmann's verhaal, waarop wij verwijzen; slechts wete men, dat de Geldersche krijgsman, in wiens bewaring het reliekdoosje met het bijgevoegde geschrift van Pater Gervaes was overgegeven, het zijner zuster als den grootsten schat van zijn pleegkind had toevertrouwd, en de Graaf van Mansfeld sprak waarheid, toen hij zeide het kind gevonden te hebben, verlaten in een uitgeplunderd dorp, de reliekdoos tusschen de kleederen geborgen. Het perkament was verloren geraakt; maar de Gravin, in de vaste overtuiging, dat dit pand haar pleegkind eenmaal nuttig kon zijn, had het zijner oplettendheid aanbevolen.

Met deze kennis verrijkt, zal het gedrag van Bisschop Philips tegenover Paul den lezer niet meer vreemd schijnen, noch ook zijne hoop om door den hervonden zoon eenen verbroken vriendschapsband weder aan te knopen; maar staatsbelang en wraakzucht hadden een dubbel schild geslagen om het hart van den verouderden Vorst. Karel van Egmond, de wanhopige avonturier, was, na jaren van onverpoosden strijd, gevestigd Hertog van Gelder geworden; hij had aan dien strijd de beste krachten van zijnen mannelijken leeftijd gegeven en de fijnste bloem van geest en gemoed, en nu hij zich gevaarlijk nabuur wist, nu de Bisschop van Utrecht, de zoon van Bourgondië, de broeder van Maria, als aan zijne voeten lag, nu hij zijne wraak wist in handen te hebben, nu was de stem van het bloed niet zoo luid als die van de eerzucht, en het lang gedroomde genot der vergelding; ook schreef hij koel aan den Bisschop terug: »Hang den jongen of worg hem, naar uw welbehagen; hij is meer van uw bloed, dan van het mijne; om de min van zijn leven, wijk ik geene handbreed van Overstichtschcn grond, en zijne vrijheid koop ik met geenen vrede, die u beter voegen zou dan mij.» Toen wist Philips, dat er geen zoen te treffen zou zijn, en hij beschouwde den jongen neef als overgelaten aan hem alleen. Op zijne wijze, en uit zijn oogpunt gezien, deelde hij dezen het geheim zijner geboorte mede, maar gaf hem te kennen, dat hij, als zoon van zijnen vijand, van den vijand des Keizers, gevangen moest blijven, totdat deze krijg zou geëindigd zijn.

Paul wist nu, dat hij wees was, ofschoon in het bezit van beiden zijne ouders; dat hij geene rechten op hen had dan die van haat en toorn, en dat beiden hem verstooten hadden. De poging des Hertogs om zijne vlucht uit Vreeland te bevorderen, was echter eene duidelijke tegenspraak van zijne onverschilligheid en koelheid omtrent dien zoon. Daarvoor ook dankte hem Paul in zijn hart, en vroolijker gedacht hij nu eenen vader in zijn gebed, welken weer te zien hij toch hopen kon noch wenschen: want was hij niet nog bij dit alles een verklaarde vijand van zijn geloof!

Een bruidsfeest op Lauernesse.

Men was in het begin der Grasmaand van het jaar 1524.

Eene plechtigheid bereidde zich voor in de slotkapel van het Huis Lauernesse. Niet dat men haar optooide met bloemfestoenen en prachtige kerktapijten, of dat vele waskaarsen ontstoken werden vóór de Heiligen-beelden, en dat er wierookgeuren rondwalmden of orgeltonen ruischten, en een statige rei van zangers zich gereed hield in het koor, om hymnen te zingen en *te Deum's*; integendeel, het sierlijke misgereedschap werd weggenomen van het altaar, de Heiligen-beelden werden ter zijde gezet, de schilderijen afgenomen; niet meer kaarsen brandden er, dan tot de verlichting van het gebouw volstrekt noodig waren; geene knapen in hunne witte koorhemden dwaalden rond in bezigen ijver, en geheel de dichterlijke toestel van eenen Roomsch-Katholieken feestdienst werd ter zijde gesteld voor de eenvoudige voorbereidselen van eene Godsdienstoefening, die minder tot de zinnen sprak. Een huwelijk zoude er ingezegend worden naar de gebruiken en instellingen der nieuwe Lutheraansche Gemeente.

Eenige bedienden volbrachten gezegde verandering. Sommigen hunner hadden eene uitdrukking van ernst op het gelaat, alsof zij volkomen het gewicht beseften van hunne handeling; anderen gingen meer lichtzinnig te werk, en zelfs met de lage zegepraal en de ruwe onbeschoftheid, die minbeschaafden kenmerkt bij hunnen haat of afkeer. Het scheen hun vreugd te geven, nu met vermete le driestheid voorwerpen te behandelen, die zoolang

te hunner vereering en aanbidding waren tentoongesteld geweest, en die alleen door de gewijde handen des priesters hadden mogen aangeroerd worden. Zij wreekten zich in verguizing voor vroegeren eerbied.

Deze lieden droegen niet meer de liverei der Lauernessen. Sinds Ottelijne had geleerd hare dienstboden broeders te noemen, wilde zij niet, dat de kleuren der dienstbaarheid langer hunne schouders vernederen zouden.

Een der oudsten onder hen nam met eenen duisteren blik een crucifix van het altaar weg; die blik werd opgemerkt door zijnen jeugdigeren makker.

»Het heeft schijn of het Hendrik niet zint, dat de paapsche teekens den schop krijgen, Wilbrand!» sprak deze, eenen anderen aanstootende.

»Hem heugen nog de gulden koeken, die de laatste Heerroom hem op Allerkinderen-dag uitreikte voor zijne kleinzonen.»

»De laatste; goed ook, dat het de laatste was: we zouden geen den derden mispaap meer hebben geduld.»

»Negen en vijftig jaren heb ik er iederen hoogtijd voor gekniel.» riep Hendrik, eenen traan wegdrukkende, terwijl hij het altaarstuk hielp afnemen.

»Hendrik! Hendrik! zal een rustig man, als gij, nog zóó het hart hangen aan een paapsch conterfeitsel?» duwde Wilbrand hem toe; »het is toch niet het mooie meiskesbeeld, dat u in de oogen hippelt?» Het was in waarheid een dier roerende Maria-beelden, wier verheven bevalligheid de ziel met zulk eene zachte aandoening treft.

»Geeft het u hartzeer, dat ge niet meer ter misse zult klepen?» vroeg een der anderen.

»Hooft,» antwoordde nu Hendrik, »ik ben een zoo goed Lutheraan als een van u, en misschien beter dan sommigen, die zich met de Zwingliaansche dolingen inlaten; maar ziet, menschen! ik zeg u, het is hard, dat de kostelikheden van den autaar af moeten, die er ten sierade stonden, zoolang het Huis Lauernesse een riddergoed geweest is en eene kapel heeft gehad. En dat ter wille van eenen overlander, die er geen hart voor hebben kan; want uit haar zelve had Mejonkvrouw zoo

aanstootelijk eene ergernis niet bevolen : ze heeft er toch ook van kind af voor geknield."

»Laat de Eerwaarde Busscher dat niet hooren, hij zou er dij een woordje af weten te zeggen in de preek!"

»Eigenlijk konden wij toch wel in vromigheid toeluisteren naar het sermoen, al hing er hier of daar een onnoozel Lieve-Vrouwsbeeld aan den muur," merkte een der jonge mannen aan.

»Neen! zeg dat niet," bestrafte hem een ander, »al dat vertoon van uiterlijkheden is uit den Booze en afgoderij; de zinnelijkheid trekt zonder dat wel genoeg af van den Heer. En het zal ons goed zijn, dat wij van nu aan Gods Woord zullen hooren verkondigen in een bedehuis, rein van de aanhangselen des bijgeloofs, zooals thans de Duitschers uit Saksen, naar de nieuwe aanwijzing der gezegende leeraars van Wittenberg, het allen mogen hooren."

»En was het nog enkel dit!" hernam Hendrik, weder met eenen zucht: »maar wel zeker, op wat ze dezen avond volvoeren zullen, rust 's Heeren zegen niet. Wat zal er het eind van zijn?"

»Wel hoe! dat juffer Johanna te man neemt een' jong Heer, dien ze liefheeft, en dat ze ingezegend wil worden naar de wijze van haar geloof? dat is Gode behagelijk en kan in niets schaden."

»Ja, zoo het een jonkman ware; maar, lacy! ik vermoed ik weet . . . Hoort, ge zijt allen onzer lieve meesteres en vrouwe van harte toegedaan, wel genegen en trouw!"

»Wie meent van anders?" riepen ze eenparig.

»Nu dan, omdat de Jonkvrouw er zich mede moet, ergert het mij te meer! Dit hijlik kan kwaad brouwen aan wie het drijven; want de bruidegom is . . ." hij aarzelde en verbleekte, »een Priester," bracht hij met moeite uit. »Een Priester, zeg ik u. Te Woerden heb ik hem gezien de mis dienende, toen we nog bij de oude Kerk hoorden."

»Het is zoo groote schade niet, dat hij de kaproen op den tuin gehangen heeft, voor zoo knap een persoon als deze Heer, en die nog zoo jeugdig is; en het past vrij beter een eerbaar

hijlik te zoeken, dan, zoo als de laatste Pater van het Huis, met eene non door te gaan," merkte Wilbrand koeltjes aan.

Maar de anderen mompelden: »Trouwen! een Priester! Het is een gewaagd stuk, broeders! waar we de hand toe leenen."

»Bijlo is het! in dagen, als die wij beleven, waarin een mensch niet wéet, wanneer de dag der vervolging over hem komen kan!"

»Zoo is het, en het zou niet vreemd zijn, dat ze hier in het Sticht ook eens geloofsrechtters instellen gingen, op de wijze van Mr. François van der Hulst in Braband, en in de andere landschappen des Keizers!"

»Komt de vreeze boven, makkers!" sprak Hendrik, spotachtig, »de vreeze voor uw eigen lijf; fij, broeders! daarop moeten wij bereid zijn, Lutheranen, als we ons noemen, geene vervolging om des geloofs wille te mijden, maar die blijmoedig en met geduld onder de oogen te treden; daartoe ben ik gezind en van ganscher harte besloten, zoo weinig drift ik ook toon om te vernielen, wat tot het oud geloof hoort."

»En dat is nu naar de wet van het nieuwe geloof, dat Priesters trouwen; waarom heeft de eerwaarde Doctor Maarten daar dan niet ook het voorbeeld af gegeven?"

»Dat zult gij alles duidelijk verstaan uit de predikatie, die de Eerwaarde Johannes dezen avond spreken zal, bij gelegenheid van de huwelijks-ceremonie," hernam een der jongere bedienden; »en gij zoudt zoo dwaselijk niet vragen, als gij, evenals ik, de Schrift kost lezen: gij zoudt dan weten, dat er geen gebod is, dat den gezalfden des Heeren beveelt den echt te mijden, maar veeleer, dat ze dien zoeken moeten en eeren door hun stichtelijk voorbeeld, om zich te beter te onderscheiden van afgodische priesters en nuttelooze monniken."

»Ja zoo, dat is wat anders!" riepen de meesten, meer bevredigd; »als dat zoo gemeend is, om zich te onderkennen van de mannen des bijgeloofs, dan heeft niemand er zijn zwaar hoofd over te schudden," voegde een er bij, op Hendrik ziende.

»Hoe Donna Teresia dit opnemen zal?" vroeg een ander.

»Ze zal zich van spijt dood ergeren, die Spaansche huispoes!"

»Zoo dát ware! maar ze zal beginnen met ons te laten *dood* hongeren, bij wijze van boete.»

»Wat het haar spijten moet, dat we niet meer vasten!»

»Weet gij, waarom ik het eerst meeliiep naar de preek te Culenburg?» vroeg Wilbrand.

»Als wij, omdat ge de monniken in haat kreeg, en de mis verfoeidet!»

»Mis geraden. Om de gele Donna te kwellen, die mij altijd uitkoos, om haar naar het Karthuizer klooster te geleiden, en het is niet uit te drukken, welk eene vreugd het mij gaf, te kunnen zeggen: »mijne conscientie verbiedt mij met u ter mis te gaan.» Hoe ze de kleine haviksoogen opsloeg, en zich kruiste en haren rozenkrans nam om te bidden, te bidden zoo vlijtig, als een monnik, die met eene deern gedanst heeft en die zijnen Prior in de verte ziet aankomen.»

Na zoo aardig geweest te zijn, zag Wilbrand rond, of niet een goedkeurend gelach hem beloonen zoude; maar de trekken bleven ernstig, de geestigheid was niet in den smaak gevallen. De meesten dezer lieden hadden te ze er met overtuiging den ouden altaren den rug gewend, om lichtzinnigheid op dit punt goed te keuren. Meerderen hadden den mond geopend om te antwoorden, toen de zoon van het voorwerp der spotternij de kapel binnentrad, met bevelen van zijne meesteres. Men zweeg, en met betere orde werden de laatste veranderingen ten einde gebracht; toch altijd nog onder dezelfde gesprekken, waarvan wij een gedeelte teruggaven, niet omdat ze belangwekkend waren uit zich zelve of voor den roman, maar omdat ze een weinigje schetsen, hoe de minbeschaafde zonen der nieuw herboren Kerk hare beginsels begrepen en betrachtten. Het was nog eene zeer onvolledige kennis, het waren nog zeer onvolledige gronden, het waren zoo kinderlijke en onbepaalde begrippen, die zij er van hadden en waarop zij ze beleden. Er was nog veel verbetering van den grond noodig, eer het zaad, dat er in gestrooid was, goede vrucht zoude brengen; maar toch, het lag er en het ontkiemde. Ze hadden ten minste aangenomen; later zoude te bezien staan, hoe ze terug zouden geven.

Het kan vreemd schijnen, dat Ottelijne, reeds zoolang belijdester van de Lutheraansche Hervormingsleer, eerst nu hare kapel liet inrichten naar de meer eenvoudige behoeften der nieuwe prediking. Hendrik had gelijk, een nieuwe leeraar had er haar toe aangezet; maar de Vrouw van Lauernesse had te veel zelfstandigheid van geest, om niet alleen op anderer dingen, en tegen eigen gevoelen aan, tot eene verandering, zoo gewichtig in beteekenis als deze, over te gaan. Zij zelve wilde het nu, maar ook eerst *nu*. Tot hiertoe had ze, raad nemende van de voorzichtigheid, alles bij de oude orde gelaten, en zelve op de plaatsen, waar ze best konde, in de vereeniging met de heilmelijke Gemeenten te Culemborg, te Woerden en elders, of met een paar vertrouwde vrienden in haar bidvertrek, haren Godsdienst gehouden; alleen nu sinds weinige dagen de laatste kapelaan op eene ergerlijke wijze haar huis verliet, nadat hij door zijne erger dan vrijzinnige denkwijze en slappen ijver de Roomschegezinden had ontsticht, en de Lutheranen tot spot gestrekt, besloot ze niet op nieuw eenen Katholieken Geestelijke op Lauernesse in te nemen, te meer, daar hare bedienden, op twee na, eenparig verklaarden, niet meer ter mis te zullen gaan. — Deze twee, geboren vasallen van het Huis, wenschten nog gaarne daarin geduld te worden, ofschoon zich vasthoudende aan het oude geloof; maar hetzij Ottelijne zich bij hare handelingen niet door zoo partijdige oogen wilde bespied zien, hetzij ze de verdraagzaamheid der nieuwe Lutheranen te juist beoordeelde, om die lieden en hunne welgemeende vroomheid er aan te wagen, zij verwijderde hen en plaatste hen in een klein jachthuis, dat verder uit de nabuurschap lag. Van toen af had als van zelve moeten volgen de wijziging der Roomsche-Katholieke kapel tot een Lutheraansch bedehuis; maar de jonkvrouw, die het wenschte, had nog gearzeld, tot de uitspraak van anderen haren wil kwam steunen. Johannes Busscher kwam, in het geleide van Johanna's bruidegom, en wij hebben de uitkomst gezien.

Maar wie ook heentrok, of Lauernesse vermijdde, of zich voegde naar de gebruiken, die er werden ingevoerd, Teresia alleen trotseerde alles, zij week niet en zij schikte niet. Otte-

lijne had het haar meer dan ééns met een zijdelingsch woord te kennen gegeven, dat zij het elders beter konde hebben, meer rustig en evenwel door hare tusschenkomst op goeden voet zou kunnen leven, maar Teresia had nooit begrepen; er zijn punten, waarop sommige menschen onbeschrijfelijk stomp kunnen zijn, en ofschoon haar olijfkleurig vel oranje werd van ergernis, zij week niet van de plaats. En haar wegzenden door een bepaald bevel? Een bediende zendt men weg; maar eene bloedverwante, eene adellijke vrouw, eene zoodanige, die niet ophoudt zich te beroemen op diensten, die zij het Huis en der meesters bewezen heeft en nog zal voortgaan te bewijzen, die zich met opdringende zorgvuldigheid onontbeerlijk maakt! het ging niet licht, het zou hard geschieden hebben en onheusch, en de Jonkvrouw was er te goedhartig voor en te kiesch.

Zij bleef dan; zij had zeer zeker een bepaald doel met dat blijven, dat zij zeer wijselijk bedekte, zonder het uit het oog te verliezen, terwijl ze er met katachtig geduld op zat te loeren. Die alleen oppervlakkig oordeelde, had het engelengeduld genoemd, want het was eene lijdzaamheid, eenen beteren oorsprong waardig, waarmede zij elke ergernis droeg, elke bitterheid slikte, elken aanstoot mijdde; want waarlijk, te ontkennen was het niet, voor eene Roomsgezinde, ook de minst nauwgezette, moest er veel stuitends en hinderlijks zijn op het Huis Lauernesse, zooals het er sinds de laatste tijden toeging; en dan Donna Teresia, de bigotte, zwakhoofdige Spaansche, de vrouw, op welke ieder, met uitzondering van Ottelijne, iets te wreken had en zich tot wraak geoorloofd rekende, die vroeger hare kwetsbare zijde veel te veel had opengelegd om die nu ontzien te kunnen hopen! de grieven, der Pausen-vereester toegedacht, werden nog verdriedubbeld door die, welke men der gehate huisbestuurster schuldig achtte.

Een Christelijke zin had bij de nieuwe Hervormden vergoelijkende liefde moeten werken en verdraagzaamheid. Maar, we weten het, ze waren nog niet ver gevorderd; en daarenboven, enkele hoogverlichten mogen het zoetklinkende woord »verdraagzaamheid» in de rij hunner deugden optellen en beoefenen, voor de menigte is het een *woord*, de menigte brengt het niet in

toepassing, de geest der menschen *is* niet verdraagzaam. Het Christendom heeft niet opgehouden verdraagzaamheid te prediken en liefde, en deszelfs belijders, hoe ze zich ook noemden, hebben niet opgehouden, in den naam van datzelfde Christendom, te vervolgen *zonder* liefde.

Men heeft de opmerking gemaakt, dat verdrukten *alleen* verdraagzaam zijn; dat zal dan zeker wezen in het nalaten van handelingen of luide betuigingen; want in den geest... in het binnenste hunner ziel... zie het in den verbeterden spot, waarmede zij de denkwijze hunner verdrukkers hoonen, in die plannen van vergelding en dwang, die broeien onder de gebukte kruinen, uit die sprakelooze bedreiging, die bij elke verzuchting suist uit de geperste borst. Neen, verdraagzaamheid is niet de licht verkregen deugd van het algemeen, niet de gemakkelijke, de eerste aanwinst van een vroom en gemoedelijk hart, niet de bijzondere eigenschap van deze of geene secte, die haar openlijk predikt; zij is veeleer de dochter van het hoofd, dan van het hart, nog meer het kind der rede, dan dat der liefde; zij heeft bijna zooveel koude als licht; zij is er niet en zij zal er niet zijn, waar warmte is en gloed. Beschaving en verlichting zijn zeker hare ouderen, we zien het aan de vorderingen, die ze maakt in onze dagen; maar ze heeft nog andere verwanten: lauwheid en onverschilligheid! Van lauwheid en onverschilligheid was men vrij in de dagen, toen de Godsdienst onder de hartstochten hoorde; en daarom, wij, die hooger staan, die beter zien, die helderder denken, die ons minder laten wegsleepen door opwellingen en gevoel, vergeven wij een weinig de onverdraagzaamheid van Teresia, toen zij heerschte, en nu zij zich de overwonnene voelde van Ottelijne's lieden, die het volk vertegenwoordigen, van het volk zelf, als het zich onverdraagzaam zal aanstellen, en van wie zich verder vreemd zal toonen aan die deugd, hetzij in den roman of in het leven, ware het ook, dat hij eene hooge verwachting te leur stelde.

In de bovenzaal van het Huis zat de bruid, nevens de Jonkvrouw van Lauernesse. Maar dáár was niets van de blijde

feestvreugde, die anders, door alle tijden heen en bij alle volkeren, eene vereeniging, als die haar wachtte, placht te verzellen. Geene frissche loofkransen sierden het eikenhout der wanden, die duister zagen als altijd; geene vroolijke bruidskroon opgehangen boven hare zitplaats; geen rei van speelnooten, met bosjes op de wangen en de schalkheid in den blik; geen feestvierende stoet van magen of vrienden: niemand dan Ottelijne bij haar; Ottelijne bleek en droevig, eerder eene treurende weduwe, dan eene juichende speelnoot; niet eens feestkleederen voor zoo feestelijk eenen dag, het somber en statig zwart van den rouw, niet de rozenstrik der vreugd, niet die pronk van gesteenten en paarden, van geslacht tot geslacht overgeërfd om het wichtigste levensuur mede te sieren, en dan op haar gelaat niet één trek, die der blijde bruid paste. Want zij het zoo, dat ernstige overweging der jonkvrouw, op den vierdag van haar huwelijk, het voorhoofd omwolkt en de wangen bleekt, en dartele lachjes wegneemt van hare trékken, het is toch een zoete weemoed, die dan een traan hangt aan vroolijke oogen; en het moge iets smartelijks zijn dat het getooid hoofd nederbuigt bij het indenken der zware plichten, die het op zich laadt, het is niets dan de nevel, die heenschuift over de zónneschijf, en die zal optrekken, als de bruidsluier is ter zijde gelegd. Maar, hier *was* geen weemoed, hier *was* geene liefelijke smart, die goed staat en die aantrekt: het was koele, bittere, onverzachte ernst; het waren oogen, die somtijds bewusteloos rondstaarden, en die dan weder vlamden, als van zegepraal; een voorhoofd, dat gloeide, en eene borst, die beurtelings zich met trots ophief en dan weder zichtbaar jaagde; iets van een strijdend offer en iets van eene zegepralende heldin. Dat waren bleeke lippen, die zich niet tot eenen glimlach plooiën *konden* voor den bruidegom; de kus der liefde zelf moest koud worden op dezen mond, en de doodelijke bleekheid op *deze* wangen was nog iets anders, dan het weggestorven bosje op die eener andere; want het werd soms afgewisseld door een vlamvend rood, dat onrust gaf aan te zien; zoo twee blinkend zwarte vlechten, als ebben lijsten, dit marmer omsloten, was het meer dat ze bij toeval het eenvoud-

dige linnen hoofdhuldsel ontsnapt waren, dan dat ze als sieraad werden ten toon gespreid; daar was niets van eene bruid in haar, of liever — dát was de bruid, zooals Johanna Bakelsze het zijn moest; de jonkvrouw, die eenen Roomsch-Katholieken Priester tot echtgenoot nam in een wettig huwelijk; bij haar weten de eerste, die dat ongehoorde waagde, en niet zeker, of ze niet ook de éénige zoude zijn!

Op de breede zitte naast haar geplaatst, hield Ottelijne Johanna's hand in de hare geklemd, en zag met diepe ontroering naar de pijnlijk verwrongen trekken der fiere jonkvrouw op. Weeker en teerder gevormd dan deze, voelde zij het leed, met haar en voor zich zelve te gelijk. In haar oog blonken de tranen, die deze miste, die deze niet schreien kon. In smartelijke toepassing bracht ze Johanna's toestand op zich zelve terug. Hoe blijde eene bruid zoude *zij* geweest zijn, zoo de broeder van deze vrouw aan hare zijde had gezeten, zij getooid met de mirtenkroon des huwelijks; hoe weinig zoude *zij* gehuiverd hebben tegen die vereeniging, die aan deze andere zulk eenen smartelijken kamp scheen te kosten en zulk een moeielijk besluit! O! zoo hij gewild had! zoo hij gewild had! zoo hij niet juist het offer had gevergd van hare heiligste overtuiging! Het hart brak haar als zij aan die overdenkingen toegaf, en met geweld dwong zij dan hare aandacht zich te vestigen op Johanna, op Johanna alléén; maar hoe vruchteloos! deze aan te zien, was weder aan hem te denken. Hoezeer geleeek zij haren broeder, diezelfde hel flonkerende blik; diezelfde fierheid op het gelaat, te scherper uitkomende door de smart; zeker moest hij nu ook zoo bleek zijn en zoo strak voor zich heenstaren; ook hij zou zich zoo weinig toegeven aan zijn gevoel; ook hij zou zich geene klacht veroorloven of geene ontboezeming gunnen, die verzacht — ook hij moest lijden. . . . waar kon hij nu zijn? . . . welke vrouw bespiedde misschien nu met diepgaande belangstelling, met hartstochtelijk medelijden, dat geheime hartzeer op dat fiere gelaat; of welk man stond nu vóór hem met haat in de oogen, gewond door zijne heerschzucht of door zijnen trots? want, dát wist zij, met onverschilligheid kon niemand tot haren Aernoud opzien; en toch, wat

zoude het haar gezegd hebben, zoo zij het wist? was hij dan niet zonderdat voor haar verloren? wel zeker verloren! En zoo bracht altijd het hart hare denkbeelden op hem terug, en er waren oogenblikken, dat zij moeite had om niet luide haar overkropt gevoel lucht te geven; daarom juist had ze gewild, dat ook Johanna die behoefte gevoeld zoude hebben; dat zij slechts éénmaal, slechts *nu*, van die moeielijke en onnatuurlijke zelfbeheersching had afgezien; dat zij zich ten minste éénmaal had willen uitstorten aan de borst eener vrouw, vóórdat ze voor altijd zich ging vasthechten aan den arm van eenen man, tegen wien ze niet klagen mocht.

De beide vrouwen waren nog alleen. De mannen toefden nog zich bij haar te voegen. Een geritsel, alsof eene deur zich opende, deed Johanna schichtig omzien; zij rilde, Ottelijne voelde het krampachtig drukken harer handen, maar haar mond zweeg.

»Ge ontzet, zuster?» vroeg de Jonkvrouw van Lauernesse met deelneming.

»Toch niet; ik dacht, dat ze kwamen, de Predikant en mijn lief;» dit laatste woord sprak zij met dien zenuwachtigen glimlach, dien wij meer hebben doen opmerken.

»Johanna!» zeide toen Ottelijne, »ik ben u nader verwant, dan eene zuster naar het bloed. Ge martelt u zelve, en om niet, ontveinzende leed en kommer, die u zwaarlijk moeten drukken. Zoo menigmaal bad ik u een vertrouwen af, dat gij nooit schonkt. Nog is deze ure de onze, mogelijk is het de laatste, die ons zoo bijeen ziet. Weer u niet van eene klachte aan het hart van die met u lijdt. Gij zijt al te zonderling bevoegen voor eene die verloofd is: hebt gij dan niet lief dien gij tot man aanneemt?»

»Wie zoude hem liefhebben, zoo niet ik! wie zoude hem tot vrouw willen zijn, in tijden als deze; hij, de man zijnde, wie hij is, zoo niet ik!» barstte de Utrechtsche plotseling met heftigheid uit, en daarna haar scherp oog op de Jonkvrouw vestigende, vroeg ze hartstochtelijk en bijna bitter: »Weet gij, wat dat is, liefhebben?»

»Gij vraagt dat *mij*,» riep Ottelijne, op het smartelijkst ge-

troffen door eene vraag als deze: »Johanna! gij, die *weet*, die alles weet!" en het was der arme, die zich reeds zooveel moeite had gegeven om eenen schijn van kalmte te bewaren, niet mogelijk meer te zeggen.

»Ik weet gij hebt Aernoud bemind en veel en boven allen," hernam Johanna, meer met bevreemding dan met teerheid op haar neerziende; »maar toch, gij hebt Christus boven hem gesteld: het meerdere was u meer! Maar liefhebben is als men aanhangt, ten koste van de ziel, ten koste van Christus!"

»Dát, wat de menschelijke instellingen tot misdaad maken, is geene zonde voor God, wij weten het immers, lieve zuster!" antwoordde de Jonkvrouw, zich herstellende. »Hang niet te zeer aan het woord *Priester*, alsof het heiligschennis ware, dat gij voor God gaat bezegelen. Gij doet het niet op het gezag van eenen enkele, die zou kunnen dolen. Gij geeft niet onberaden gehoor aan de stem der tochten, die misleiden kan. Godvruchtige en welwijze mannen hebt gij beiden over dit stuk geraadpleegd, en zij hebben het goedgekeurd; die wijdluftige Gnapheus, mijn vriend, heeft er van geoordeeld..."

»Wat acht ik dáárop, dat de Kerkwetten Jan van Woerden, den *Priester*, het huwelijk verbieden? hij zal mijn gade zijn, ten spijt van aller menschen wet en van aller menschen macht," sprak Johanna met vuur, en daarop verzonk zij weder in haar vorig strak gepeins, alsof ze besloten was niet verder te gaan in haar vertrouwen.

»Ik vreesde het," begon de Jonkvrouw van Lauernesse weder zacht en ernstig. »Gij hebt den Antwerpenaar nog niet vergeten!"

»Vergeten! vergeet de haat?" vroeg de Utrechtsche met eenen vlammenen blik.

»Haten, vriendin! het is klagelijk, dat gij haat en liefde beide tot zonde drijft. Mag de Christin haten?"

»Hare broeders, neen! maar de ellendige ligt nog geboeid in de slaafsche banden des bijgeloofs; en dus... laat ons zwijgen over dit."

»Zóó eng heeft onze Heer de liefde niet beperkt," begon weder Ottelijne, nog ernstiger. »Hij heeft ook gezegd: hebt

uwe vijanden lief... maar ik zwijge, sinds ik hoop, dat gij spreken zult; ik kan u niet zoo zien overkropt van een jammer, dat u de borst toenijpt en bezwaart; ik mag de getuige niet zijn van eenen echt, die u zoo tegen is of zooveel zorg verwekt."

»Belijdt elkander uwe schuld," sprak Aernoud's zuster, als in zich zelve, met eene diepe verzuchting, en daarna rees zij op, ging recht voor Ottelijne staan, drukte de handpalm sterk tegen het voorhoofd, en begon toen, als had ze dien steun noodig om zich te kunnen uiten: »Alle vleesch is zwak, zuster! en het was dwaze hoogmoed van mij, te wanen, dat ik sterk zoude zijn, ik alleen boven allen van mijn geslacht, boven alle menschenkinderen. Ottelijne! gij weet mijn klagelijk geval van vroeger, ik heb eenen man liefgehad met al de kracht mijner ziel, ik werd bedrogen! Gij hebt eene groote smart te dragen, Ottelijne! maar gij weet niet, wat dat zegt, bedrogen te zijn door wien men liefhad, bespot, vernederd in het teerste, dat er zijn kan, gehoond! O! dat maakt erger dan rampzalig, dat maakt een mensch slecht, dat verwoest alles, wat er goeds in eene ziel overbleef. Ook werd ik van toen af wat ik worden moest: ik besloot alles te haten en allen. Ik zag met bitteren spot neer op den Godsdienst, die mij geen troost konde geven; met diepe verachting op de armzaligen, die haar verkondigden; ja, ik geloof zelfs, dat ik toenmaals God haatte." Zij zweeg een oogenblik; toen vervolgde zij op nieuw met eene sterkere stem: »Te Woerden, bij bloedverwanten, ontweek ik voor eenen tijd den hatelijken last van een valsch medelijden, dat mij begluurde, om zwakheid af te zien op mijne trekken. Te Woerden sprak men van eenen Priester, die niet was als de anderen, die niet sprak als de anderen. Nieuwsgierigheid dreef mij met de anderen tot hem. Hoe het mij was, toen ik hem hoorde, sprekende woorden, zooals geen ander vóór hem, weet ik niet goed te zeggen; maar ik sprak tot mij zelve: »bij dien Priester wil ik ter biecht gaan."» In maanden was ik niet ter biecht geweest. Het was mij te hard, mij te verootmoedigen voor eenen mensch. Toch deed ik het voor hem. Zijn oog moet zijn doorgedrongen in het binnenste mijner ziel; ten minste hij sprak van

stonden aan open en vrij uit tot mij van zijne denkbeelden, daar gevaar bij was, om ze vreemden mede te deelen. Ge weet, hoe ik ze moest aannemen! Van toen af begon ik te begrijpen, dat er toch iets beters was dan aardsch geluk. En ik besloot enkel God te leven en Christus, mijnen Heer. Geene menschenliefde zoude mij meer van Hem aftrekken; dat was zelfs nóg mijn besluit, toen Johannes mij de zijne beleed, toen ik hem de mijne toezeide, maar zonder hartstocht, uit plicht, om te voldoen als vrouw aan mijne bestemming, als Gods gekorene aan mijne roeping. Geene andere, dacht mij, zou den moed hebben dien man te huwen, toen hij mij de vervolging voorlegde, die op ons komen kon om des Heeren wil. Met trotsche vreugde nam ik voor, mij ten offer te geven, volbrengende Gods wil, zonder aanzien van menschen, en niet uit eigen zinnelijkheid. Toenmaals was ik sterk, versmadende zijne liefkoozing en machtig toegerust tegen zondige zwakheid. Zóó was ik, toen gij mij het eerst zaagt; zóó bleef ik bij mijne reize naar Antwerpen, kalm en boven de tochten verheven. Hoe anders had ik meer dan twee jaren afgescheiden kunnen leven van hem, die mij gestadig maande in brieven, door vertrouwde broeders overgebracht! Maar ik weerstond, met Gods hulp, en zijne wenschen verlokten mij niet. Ten laatste, nadat hij bevrijd was uit die korte gevangenschap om des geloofs wille, waarvan gij weet, en die ons spelt wat we te wachten hebben, klom zijn ongeduld in de hoogste mate en hij *vorderde* mijne terugkomst. Zijn *bevel* was des Heeren roepstem, die ik veilig kon volgen, Ottelijne! ik kwam. Ik vroeg eene schuilplaats bij u, sinds geene ouderen woning meer voor mij dáár was. Geheugt u nog, hoe het u wonderde, dat ik niet heentoo naar Woerden, om nader bij hem te zijn? Dat was, omdat ik toen nog overmacht had op mij zelve. Ik verkreeg van hem, dat hij niet tot mij zoude komen, dan om mij af te halen als vrouwe. Ik verkreeg nog, dat alleen een waarachtig Evangelisch Leeraar onzen echt zoude inzegenen, en niet, zooals licht geschieden kon, een omgekocht Priester van Utrecht. Hij jammerde om dit uitstel; maar de Hemel zegepraalde ook over zijnen wil. Daarop voert de Voorzienigheid hem Busscher te gemoet, die in zijne stad leeraart,

en die er in toestemt hem hier heen te volgen. Ik zie hem weer, het was heden... O God! o God! diep gevallen die ik ben, ik weet nu, dat ik hem liefheb met hartstocht, met onzinnigheid, met geringachting van wat niet hij is, met de zinnelijkheid der vrouw. Te vergeefs kwel ik mij, om mij te overwinnen. Te vergeefs versterk ik mij door het inwendig gebed; te vergeefs houd ik den schijn van kalmte en koelheid, het is al om niet. Daar binnen woedt de tocht. Daar binnen brandt de hel! Daar binnen woont hij, die mij afscheidt van God." Dat laatste sprak Johanna snijdend en luid; maar zacht, met eene zachtheid, die akelig aandeed, voegde zij er bij: »Nu beef ik voor het offer, nu ril ik voor het hylik, dat eene plechtigheid is, die hem wijdt aan den dood." En weer heviger vervolgde zij: »Ik gun hem niet meer aan God! ik wil hem niet afstaan aan Christus, ik neem hem voor mij, voor mij alleen; ik wil hem behouden, ik verzaak mijne roeping, ik vergeet mijn werk. Ik wil den Hemel missen om hem. Ik ben verdoemd!" Eenen rauwen smartkreet stiet ze uit en zonk op beide knieën ter aarde, de handen wanhopig ten hemel heffende. Het was vreeselijk haar aan te zien, de ongelukkige! wier hooggestemde ziel tot die radelooze dweperij was vervallen, die het bovenmenselijke eischt van den mensch en de natuurlijkste gewaarwordingen, die, welke hem het meest veredelen, tot zonde maakt, alsof het miskennen van Gods eigenschappen wetten deugd ware. Het is die dweperij, die God mishaaft en die den mensch onteert, die niet opheft, maar die alleen tot vertwijfeling leidt, en van de vertwijfeling naar iederen gruwel en tot iedere dwaasheid, die zij bedrijft in den naam van eenen God, die heilig is en alwijs. Hoe wild gloeiden die oogen, door geen milden traan zacht verkoeld! Hoe brandde dat voorhoofd bij die lijkkeur der wangen! Hoe klam waren die handen van een koud angstvocht! Hoe krampachtig hijgde die boezem onder gesmoorde snikken! Hoe weinig geleek die vrouw naar het zacht en ootmoedig beeld eener vrome Christin; hoe weinig naar eene Maria, die het goede deel had gekozen!

Ottelijne staarde diep bewogen op haar. Zij, de meer verlichte, die wel een zwaar offer had willen brengen, toen het

gevraagd werd, maar die niet zich zelve had afgepijngd, om onnatuurlijke offers uit te vinden, en hetgeen meest strijdig was met haar hart, zich als plicht op te dringen; zij had moeite, om zich in te denken in de verwarring van deze ziel, maar toch meende zij niet te moeten zwijgen.

»Dat is verbijstering,» sprak zij, »die u het hoofd verwart en opzet tegen uwe eigene natuur. Door zulke vroomheid is de Heer niet gediend; een geloof, dat zóó strijdt tegen de menschelijkheid, is geen gezond geloof. Wat is der vrouwe eerste plicht, dan haren man lief te hebben en hem aan te hangen? En wat is meer natuurlijk, dan dat men beeft voor wat hem dreigt, dien men liefheeft, dat men wenscht afgeweerd te zien wat hem schaden kan! Ga gerustelijk ter inzegening, vriendinne mijne! de Heer wil niet, dat men zich perst om te bestaan tot wat zoo strijdig is met het gemoed: wien men mint niet te beminnen, schoon het geoorloofd is en wel betamelijk. Waarom zou de echtliefde niet samen kunnen gaan met die voor den Hemel? Ik oordeel dat eene vrouw in het hylik zonderdat wel genoeg plichten op zich neemt, en zware, die zij, ter eere Gods vervullen kan; en waarvoor zou het zonde zijn, dat gij u toebidt om vreugdig te leven en ongestoord, met uwen uitverkoren vriend? Lacy!» en men zag het der Jonkvrouw van Lauernesse aan, hoeveel het haar kostte, ten troost van eene andere zich boven eigen smart te verheffen, en al de snerpende gewaarwordingen, die haar met zóó te spreken telkens aangrepen, als met geweld ter zijde te zetten, »lacy! zoo uw broeder niet onverdragelijk ware geweest voor mij, ik had niet geaarzeld hem trouwe te houden en liefde te geven, zelfs al ware hij bij het oud geloof gebleven, en de Heer zou het mij niet tot zonde hebben aangerekend»

Zeker moet de Utrechtsche niet veel geluisterd hebben naar het woord van hare gezellin, want zij viel haar in de rede, sprekende tot zich zelve als eene, die den gang harer eigene denkbeelden heeft gevolgd.

»Het was wel aan mij, Aernoud te vermanen! het was wel aan mij, Hugo te berispen, ik, die mijnen God en Zijne leere verloochenen zou om een mensch!» riep ze met smartelijk zelfbespottung.

»Dat zoudt gij niet,» antwoordde Ottelijne, zich met deernis naar haar toebugende, terwijl zij op nicuw hare handen nam: »neen, Johanna! gij misleidt u zelve, zóó sprekende met bitterheid en onrecht. Neen, gij zijt goed en sterk, beter dan menige andere: slechts uw oordeel is omneveld door eene duistere wolk. En neem dezen raad van mij: klaag uwen vriend, wat gij voelt en vreest, en verheel hem niets, hij is wèl verlicht en van een uitnemend verstand, duidelijk vattende de meening der Schrift, van vurige vroomheid en oprechtelijk Godvreezend. Hij zal u onderrichten en klaarlijk doen inzien, dat uwe vreeze ijdel is en niet zonder doling... en nu, ik smeeek u, wees vroolijkmoedig; uwe ziel is krachtig in het dragen van leed, neig haar nu buigzaam tot welgemoedheid, nu u gegeven wordt wat gij wenschet. — Wat dunkt u, zuster! zoo wij te zamen baden?»

»Ja, hij moet weten, hoe het goede beginsel in mij is weggezonden, en hoe de Hemel is geweken voor hem, opdat zijne voorlichting mij redde van deze vertwijfeldheid: ik zal hem dan *alles* te danken hebben,» hernam Johanna met vuur; en daarop de handen vouwende, wendde zij zich tot Ottelijne: »Ja, zuster! gij hebt wèl gezegd... laat ons bidden...»

En de beide vrouwen knielden te zamen neder.

Dat gebed werd echter spoedig gestoord. Een gestommel beneden op het slotplein bewees, dat de hoorn van den wachter het sein had gegeven om de ophaalbrug neer te laten, dat vreemden die overgingen, dat zelfs de burgpoort zich voor hen opende... De vrome aandacht der juffers was niet meer bestand tegen hare onrustige nieuwsgierigheid, wat dat zijn kon. Zij luisterden, zij wilden gaan vernemen... maar reeds kwam Wilbrand ijlings het vertrek binnen.

»Mevrouwe! twee boden uit Wijk-bij-Duurstede, die eene mondelinge kondschap brengen.»

»Laat hen spoedig tot mij,» sprak Ottelijne, een weinig verbleekende, »zoo laat in den avond een bericht van mijnen Heer den Bisschop! wat mag dat zijn? Welaan! Wilbrand! wat aarzelt ge nog?»

»Nog een ander persoon, een Ridder — een Heer, ten

minste . . . naar de kleeding . . . bidt om huisvesting en om u te zien."

Mijn dak verleent gastvrijheid aan Heer en burger; maar, wie is hij?"

»Hij noemt zich Paul van Mansfeld; maar het kan niet dezelfde zijn, die . . . of Satan zelf moest . . ."

»Paul levend en in vrijheid, hoort gij het, Johanna?" riep de Jonkvrouw in vroolijke verrassing. »Wilbrand! leid hem bij den Heer bruigom, totdat ik afgedaan zal hebben met de boden."

Maar reeds was het te laat voor dit bevel, want Jan van Woerden trad zelf binnen, vergezeld van den Leeraar Busscher en twee anderen: eenen eerwaardigen grijsaard, zijnen vader, en eenen man in vollen levensbloei, Laurens Cornelisz.

»Zoo zal ik dan de boden ontvangen in de benedenzaal," vervolgde Ottelijne tot haren bediende; »meester Paul zal nu *hier* welkom zijn," en daarop tot de anderen, terwijl zij zich verwijderde, »mijne vrienden! ik ben zeer bezwaard over wat ik zal hooren! mocht dit alles slechts geene storing brengen in uwe voornemens!"

Jan van Woerden naderde nu Johanna, die hem nog niet had aangezien, en, met het oog strak naar den grond gericht, de fijne ruiten van het ingelegd houtwerk scheen te tellen. Ook hij had, vroom en gemoedelijk, als hij was, den tijd, die eene zoo gewichtige daad voorafging, doorgebracht in Godsdienstige overdenkingen en in het gebed, en het vertrouwen, de hoop, het geloof, de Christelijke moed, de geestdrift en de kracht, geput uit het verkeer met God, straalden af van zijn voorhoofd, en als een glans van bezieling schitterde er op zijn gelaat en uit zijne helzwarte oogen. Hij droeg de kleeding van een deftig burger, het wambuis en de hosen van gitzwart Leidsch laken en de platte zijden bonnet.

»Hebt gij moed, liefste mijne? En zijt gij nu krachtig en wel gesterkt, om met een vreugdig gemoed het woord te spreken, dat u binden zal aan mij en voor eeuwig?" sprak hij met eene zacht roerende stem tot zijne bruid, terwijl hij hare hand nam. Van die aanraking schrikte zij op; een vlammeud rood

trok haar over de wangen, om daarna voor de lijkkleur plaats te maken, die zelfs hare lippen niet spaarde. Zij trachtte iets te zeggen, maar de ontroering liet haar geene stem.

»Sla toch uw oog naar mij op, Johanna mijne en welbeminde,» smeekte hij.

Toen eerst zag zij hem aan. Hij ontzette van dien blik: zoo iets zonderlings en wilds sprak er uit. Eene vraag beefde hem op de lippen; maar zij werd afgeweerd door het binnenkomen van Paul, dien Enriquez inleidde met eene mengeling van zegpraal, van hoogachting en van gemeenzaamheid.

Zoo niet Johanna en twee der mannen verzekerd waren geweest, dat *hij* het was en niet een ander, zoude het hun moeite gegeven hebben, hem terstond te herkennen. Zóó was hij veranderd. Zijne gestalte had iets meer mannelijks gekregen, en toch had zij niets krachtigs. Hij was vermagerd. Het lichte inkarnaat van eene teedere, maar goede gezondheid, had plaats gemaakt voor een schilderachtig scherp afgeteekend blosje, dat ontrusten moest wie het begreep. Zijne borst was eenigszins ingevallen en zijn hals licht gebogen. Zijne oogen stonden dof, en eerst toen hij, na een woord van Johanna, door de anderen met hârtelijke begroetingen omringd werd, flonkerden zij met blijden glans. Hij droeg een Riddergewaad in den smaak van dat, waarmede wij hem in het Bisschopshof zagen; wij weten, hoezeer het zijn uiterlijk recht deed. De eerste woordenwisseling van verrassing, genoeg en deelneming laten wij gissen. Wij sparen onzen lezers reeds zoo weinig; ze mochten gaan meenen: dat wij hun raadvermogen wantrouwden.

Wij zien dus eerst naar hen om, nu Ottelijne terugkeert, met het hooge rood van zichtbare aandoening op de wangen en met den snellen, zenuwachtigen tred van iemand, die een smartelijk nieuws met haast verkondigen wil.

»Johanna! op uwen hoogtijd passen mij droefkleederen, in stede van vroolijk pleeggewaad; en gij ook, mijne eerzame vrienden en lieve broeders! rouw moet ook u vervullen voor jongst, nu Utrechts Bisschop verscheiden is, nu Philips van Bourgondië, die wel terecht werd bijgenaamd de Goede, door God is opgeëischt, zoo wij hopen tot zaligheid.»

Die plechtige aankondiging van zoo gewichtig een feit werd niet met de sprekende verrassing van den eersten schrik ontvangen; ze was hun ook niet meer nieuw. Paul had er hen van onderricht: aan dit sterven had hij zijne vrijheid te danken.

Niet enkel de geest des Bisschops had zich neergebogen onder de hartkwetsende grievende van den Gelderschen en Overijsselschen oorlog; ook zijn lichaam begon te lijden onder de spijt en ergernis. Tot in Zeeland, in zijne Heerlijkheid Sommelsdijk, tot in Vlaanderen toe, had hij bij wijlen zijn verachtend gebied ontvlucht; om het jammer en het verval van het geteisterd Oversticht minder nabij te zijn, om niet dagelijks te hooren, hoe Gelderland spotte met Utrecht, hoe Frankrijk hulptroepen aanvoerde tegen Oostenrijk, en bovenal, hoe Karel van Egmond zijn voordeel deed met den onspoed van Philips van Bourgondië. Maar altijd toch vond hij zich verplicht op nieuw terug te keeren tot het landschap zijner heerschappij; het ware te ongehoord wreed en onvoegzaam geweest, Utrecht zoo gansch verweesd te laten in zoo bange tijden. Zoo sloot hij zich dan op in zijn geliefd slot Duurstede, en, wij weten het, hij vertoefde er sinds Maart.

In de jeugd geeft het ongeluk veerkracht, en aanval wekt op tot wederstand, en de moed wast aan in de mate van het verlies, in de mate van het gevaar; maar zóó niet in den gevorderden leeftijd; de tegenspoed onderwijst dien alleen moedeloosheid en neerslachtigheid; het is alsof deze den moeilijken kamp schuwte, die hij weet dat slechts eene kortstondige zege brengt; deze vlijt zich liever neder in matte lijdzaamheid, dan nog eens met kracht den arm op te heffen tot het werk; deze wijkt veel liever achteruit, ter zijde, naar beneden, dan door een moedig voorwaarts te beproeven, wat er nog te winnen zou zijn geweest, en zoo, ondanks dit wegschuilen voor het onheil, het onheil toch tot hem komt, en omsingelt en van nabij bespringt, sluit hij liever de oogen en wendt het hoofd af om het niet te zien, en verstompt zich en zoekt bedwelmings en afleiding, in plaats van ten minste kalm en wél beraden naar een laatste redmiddel om te zien. Zóó was het, dat Philips van Bourgondië, in navolging van sommigen, die

de vergetelheid van het verdriet houden voor het wegnemen van het verdriet, zich meer en meer toegaf aan eene treurige gewoonte, hem vroeger niet vreemd, en in het gebruik van zijnen tijd misschien te verontschuldigen. Bij feestmalen, die hij vaker en prachtiger aanrichtte, dan de rouw van het Sticht dat misschien gehengde, dronk hij zich duizeling en vergetelheid bij het lustig rondgaan van schenkan en beker. Op eenen der eerste dagen van April had hij, in gezelschap van eenige Utrechenaars, op nieuw aan die overmatige gastmaalsplengingen toegegeven, en des anderen daags, zooals in zijn karakter lag, zich schamende over zijne zwakheid en ontevreden over zijne weinige zelfbeheersching, had hij verfrissing gezocht en helderheid van geest in de vrije lucht, tegen de dampen van het gastmaal en de nevels van den roes. Onverzeld wandelde hij rond in zijn Wijker bosch, waar reeds menig boomknopje en menig heester eenen aanvang toonde van bloei. Die eenzaamheid in Gods schoone Schepping, die altijd uitlokt tot ernstige overdenkingen, vooral na de bewustheid van eene fout; die wandeling, waarbij de mensch Philips alléén was met zijnen God, afgescheiden van alles, wat den Prinselijken *Bisschop* hinderen kon tot zich zelve in te keeren, en tot hem te gaan, mocht zijner ziel voordeelig zijn geweest, zijn verzwakt lichaam was zij tot schade. De scherpe voorjaarskoude viel fel neder op de borst, die hij bij een openhangend kleed bloot droeg, of met een fijn plooihemd licht gedekt. Reeds terstond bij zijne terugkomst op het Slot voelde hij er de ongunstige uitwerking van, zelfs zóó, dat hij zich genoodzaakt zag het rustbed te kiezen voor den staatszetel, van waar hij de belangen van het Sticht had moeten regelen. De geneesheeren erkenden die plotselinge ongesteldheid als eene zeer gevaarlijke; en Philips zelf verblindde zich niet over haren aard. Hij nam die waarheid aan met de gelatenheid van een goed Christen, misschien met de dankbaarheid van een moede, die, dicht bij zich, plotseling eene schuilplaats ziet. Als van zelve leidde de gedachte van den dood hem op het punt van verzuimde plichten, en zoo ook trad Paul voor zijnen geest: Paul, een onschuldige, dien hij alleen uit staats-

belang en vijandshaat tot hiertoe van de vrijheid had beroofd; Paul, zijn bloedverwant, die van hem iets beters had kunnen vorderen dan kerkerlijke opsluiting; Paul, de jongeling, dien hij had liefgekregeu; Paul, de zoon van het Evangelie, wiens begrippen hij begon te deelen, en wien hij, ondanks dat, tegen beter weten aan, uit berispelijke voorzorg, uit laakbare volgzzaamheid aan den raad van een ander, verhinderd had in het verbreiden van het Evangelie, en dien hij nu in gevaar bracht, om na zijnen dood in handen te vallen van zijnen opvolger, die hem als Geldersch krijgsgevangene hard konde behandelen, of als ketterleeraar heen sleuren voor een Geestelijk gericht, of bij uitwisseling afgeven in de macht van eenen vader, van wien de rampspoedige zoon niets goeds te hopen had. En dat had *hij* gedaan, dien het volk de Goede noemde, tegenover eenen weerlooze! Zoo kwam eene handeling, die hem vroeger noodwendig en verschoonbaar had toegeschenen, die hij en anderen zachtheid noemden, hem nu, in die oogenblikken van onbeneveld zelfonderzoek, ontdaan van de kleingeestige bijbelangen der aardschgezindheid, voor als eene wreedheid en eene onverschoonbare gewelddaad. Zóózeer is het wat anders, de daden en berekeningen der schranderen en machtigen, beschouwd van de zijde des Staatsbelangs en der eerezucht, en beschouwd met opzicht tot hunne verantwoording voor God.

Mogelijk had reeds Paul zijn deel gehad in de gepeinen van Philips op zijne eenzame wandeling; maar zeker is het, dat deze op zijn ziekbed geen noodiger plicht meende te hebben, dan dien, om voor de vrijheid en toekomst te zorgen van eenen, die nu altijd voor hem stond als een onrechtvaardig mishandelde. Den Vicaris, den éénigen, wien hij zoo teer eenen last durfde toevertrouwen, den éénigen ook, die al het gewicht er van kende, gaf hij het bevel tot de bevrijding van zijnen neef, met bijvoeging van den wensch, dat hij hem nog zien mocht vóór zijn verscheiden. Maar de strenge Boudewijn onthield liever eenen stervende de dierste begeerte, dan eenen Lutheraan van eene gevaarlijke welsprekendheid, als Paul, aan het sterfbed te brengen van eenen dubbelzinnigen Katholiek, als de Bisschop; ook trok hij niet heen naar Vreeland, voordat de

laatste de Katholieke Kerkgerechten ontvangen had, en sinds deze door dat sacrament der Kerk tot haar op nieuw geheiligd was, mocht geen uitgebannene van de Kerk haren eigendom naderen. — Philips schijnt er zich in geschikt te hebben; misschien ontbrak hem de lust of de bewustheid om nader op zijn verlangen aan te dringen; maar toch vinden wij eene bijgedachte aan den jongeling terug in die bittere klacht over den Gelderschen oorlog en in die plechtige verontschuldiging van zijne deelneming in deszelfs ontstaan en voortdoring, die hij nog als met zijnen laatsten adem uitte.

De verrassing van den jongen Hervormer, toen hij den Vicaris bij zich zag, grensde aan het onaangenaam gevoel van schrik en stoornis, dat iemand overvalt, die gerekend heeft op een uur van rustigen en ongestoorden geestesarbeid, en die nu vruchteloosen woordenstrijd en nutteloos tijdverlies te gemoet ziet. En inderdaad, in het eerst scheen vader Boudewijn zijn ongunstig vermoeden te rechtvaardigen; want, zijn stelsel getrouw, liet hij niet gissen, dat hij de bode was van verlossing en vrijheid, vóórdat hij ten minste beproefd had, of de andere dit voorrecht niet met een offer wilde koopen, en onderzocht, of gemis aan opwekking en aanmoediging hem de veerkracht op nieuw niet verslapt had en de geestdrift verkoeld, en of er nu niet nog iets te winnen ware voor de zaak, die hij voorstond met de angstige vasthoudendheid van wie eenen twijfel dooden wil, door eene overtuiging luid uit te spreken. Maar wij hebben reeds begrepen, dat hij den jongeling in eene stemming vond, weinig geschikt voor zijn oogmerk; nog vol van den gloed en de overtuiging, die zijne tegenwoordige studie van Luther's schrijven aan de Straatsburgers tegen de Karelstadsche dwalingen hem gegeven had, voelde hij zich sterk en krachtig tegen eene partij, die met flauwe hoop van overwinning aanviel. De controverse valt niet in onzen smaak, en, zoo wij hopen, ook niet in dien onzer lezers, gelukkig ook behoort zij niet tot het plan van dezen *roman*; anders zouden wij elkander hier en elders moeten pijnigen met staaltjes van theologische disputen, die voor niemand hier van nut zouden zijn en voor allen zekerlijk tot verveling. Wij vertellen liever,

hoe vader Boudewijn eindelijk gedrongen was zijn besluit op te geven, en hoe hij toen ook, met al de openhartigheid eener grootmoedige natuur, den jongeling onvoorwaardelijk zijne vrijheid aankondigde, en hem bekend maakte met de beschikkingen, die de Bisschop gemaakt had, om hem in die vrijheid onafhankelijk te houden, zooals het zijnen aanverwant paste. Na de eerste opwelling van dankbare blijdschap, bleef Paul met smart en rouw stilstaan bij het afsterven van den man, die toch de éénige zijner verwanten was geweest, welke hem een woord van goedheid en vriendschap had toegesproken, die hem even had opgeheven uit de vergetelheid voor de zijnen en met wien hij daarin terugviel. Vader Boudewijn stoorde zijn weemoedig nadenken door de vraag: »werwaarts hij zich nu dacht te wenden?»

Paul zweeg.

»Zie hoever die ongelukkige twisten, waarin gij vrijwillig partij kiest, u gebracht hebben,» hernam de Vicaris, »dat niet uwe eerste gedachte zijn kan: Gelderland en uw Vader! Gelderland! waar gij u Vorstenrang winnen kondt, en uw vader, die getoond heeft u te minnen! Maar dit ééne bid ik u, ik verg het niet af door eenigen drang, want sinds mijn Heer heeft gewild, dat gij vrij zoudt zijn zonder bepaling, heb ik geen recht u iets op te leggen of af te vragen; doch om mijnentwille, om diens min, die uw eerste beschermer was in deze landen, en vroeger de vriend van hem, dien gij uwen meester neemt, verlaat de Utrechtsche kwartieren, tenzij gij er toeven wilt als ridderlijk en welgeboren edelman; predik niet langer in ons benarde Sticht de gevaarlijke leere der Duitsche doctoren, die hier alleen dienen kan om de gemoederen nog meer te verwarren en in opstand te brengen en de verdeeldheid te vermeederen, die nu naken gaat bij de keuze van eenen nieuwen Bisschop en bij de bloedige oorlogskreten van Gelre! Wilt gij dat beloven?»

»Ik trek heen naar Holland,» antwoordde Paul besloten, de rechterhand in de zijne leggende.

»Maar, ongelukkige! in Holland loopt gij de vervolging en het verderf in den mond; in des Keizers erfgraafschap zal men

de plakkaten gaan handhaven, die hier, waar we onder eene andere wet leven, ongestraft worden ter zijde gesteld. Arm kind! laat de blinde geestdrift u niet in den dood drijven voor zoo weinig als het gevoelen van Luther. Paul! mijn jongskens! ik heb u veel te lief, dan dat ik u daar niet afmanen zou; keer veeleer naar Wittenberg terug, dáár kunt gij vrijelijk zijn, wie gij zijt, bij de vorderingen, die de nieuwe denkbeelden nu in Saksen gemaakt hebben."

»Al zoo is mijne roeping niet, Eerwaarde!» sprak Paul met vuur, »niet dat ik in rust en in veiligheid mijne dagen zoude slijten, nutteloos en alleen voor eigen vreugd. Niet daartoe gewerd mij die lange voorbereiding van drie jaren stille afzondering en onverpoosd onderzoek, om werkeloos weg te sterven en de talenten te begraven, die gegeven waren om er mede te woekeren. Neen, daarvoor beware mij God, dat ik Zijne leidende Voorzienigheid al zoo miskenne! Zoo daar in Holland vervolging is om des Woords wille, dat ze mijn arm leven nemen! het behoort niemand toe dan den Heere, die het gaf, en vreugdig geef ik het Hem ten offer, als ik het gebruikt heb naar Zijnen last."

»In Gods naam dan, ik hinder u langer niet," sprak toen de Vicaris, getroffen door het vaste geloof en het onverzettelijk besluit, dat schitterde uit de sprekende bezieling van geheel zijn gelaat. »Gelukkige! die zóó kunt gelooven," en hij wendde zich met eene soort van vervoering van hem af; daarop, als om het veelbeteekenend gezegde, dat hem ontvallen was, te verbeteren, hervatte hij meer bedaard: »want ten minste zoo dwaalt gij ter goeder trouw, en dat moge u niet tot zonde zijn. En nu, mijn zoon! neem den zegen van eenen bejaarden vriend, sinds die van den Vicaris u van geene beteekenis kan zijn," en hij leide hem zachtkens de hand op het hoofd, dat Paul, van eerbied getroffen en door die vriendschap bewogen, diep nederboog.

Daarop had Boudewijn van Utrecht hem eene geldelijke toelage van wege Philips van Bourgondië ter hand gesteld en hem den persoon aangeduid, bij wien hij die som jaarlijks zou kunnen ontvangen, had de noodige bevelen gegeven tot zijne vrij-

lating aan den slotvoogd van Vreeland en was heengefeden, terwijl Paul hem met weemoed nastaarde.

»De eerbiedwaardige man!» dacht hij, »waarom kromt hij zich onder het dwangjuk van Rome? waarom werpt hij het niet ridderlijk af, sinds hij daarvan het wanstaltige en ongeschikte heeft kunnen inzien? waarom dringt hij zich zelve eene overtuiging op, die hij niet bezit, en waarom perst hij anderen aan te nemen, wat hij in het diepste zijner ziel zelf moet verwerpen? Waarom?»

Ofschoon hij zijn woord had gegeven, om niet meer in het gebied van Utrecht te prediken, was er echter niets, dat Paul belette de Jonkvrouw van Lauernesse nog éénmaal te bezoeken, en de plaats weer te zien, waar zijne eerste aankomst zoo belangrijke gevolgen had gehad voor zijn lot en dat van anderen. Zoo was het, dat wij hem op het Huis zien aankomen, tegelijk met de rouwbode van Duurstede.

Dit alles was in korte woorden ras door den jongen Hervormer aan zijne vrienden medegedeeld. En het was alleen hare vurige belangstelling in den Mansfelder, die Johanna macht had gegeven op zich zelve, om tot zóólang de hartstochtelijke beweging terug te houden, waarmede zij nu haren bruidegom ter zijde trok, met dit woord: »ik wil u spreken, ik wil u alleen spreken, mijn Heer!» Daarop had Jan van Woerden haar buiten de zaal gevoerd.

Zoodra Joan Busscher onzen jongeling als Paul van Mansfeld had hooren aanspreken, was hij hem met drift genaderd.

»Lutheraansch prediker . . . en van Mansfeld! het moet dezelfde zijn. Meester! ik was het, die gezamenlijk met u tot het werk in Holland was geroepen.»

»Ik weet het, Joan Busscher!» hernam deze, »en veel heeft het mij gejammerd; ook zelfs heeft uw toeven mijn werk een ander beloop gegeven. Doch het was in den raad des Hemels zoo besloten, dat het niet zóó zijn zoude, als de mannen van Wittenberg het beschikt hadden.»

»Daartoe was de groote geweldenaar van Gelder het werktuig, die mij in zijn dwangsteen te Nijmegen vele maanden lang in kommer en ellende liet verkwijnen, en onder bittere kwellingen

tot afstand van mijn geloof wilde brengen. Averechtsche dwin-
geland, als hij was, die niet gelooven wilde, hoezeer hij zich
vergreep aan zich zelve en aan....”

»O zwijg van dit,” smeekte Paul, »geen woord van dien
man, die....”

»Gij zoudt zóó niet spreken,” hervatte Busscher, »zoo gij
wist.... ik ben gemachtigd u eene ontdekking te doen,
die....”

»Die mij geen geheim meer is, Busscher! Bedenk slechts,
ik had meermalen een mondgesprek met den Bisschop van
Utrecht.”

»Gij kent dan nu uwe afkomst?” vroeg Laurens.

»Lacy, ja! maar ik weet nu ook, dat mijn vader voor mij
verloren is,” hernam Paul, met eene zachte, bevende stem;
»daarom bid ik u, mijne vrienden! nooit meer een woord daar-
van! Dat is over mij gekomen, opdat ik op aarde zoude leven,
als door niets gebonden aan de aarde, en opdat ik het oog
slechts gericht zoude houden ten Hemel,” voegde hij er bij,
meer tot zich zelve dan tot de anderen, met vrome berusting
den blik opwaarts heffende.

Middelerwijl had Busscher met eene ondubbelzinnige uitdruk-
king van tegenzin op Paul's prachtig gewaad nedergezien, en
toen deze zweeg, sprak hij vrij scherp:

»Het is toch niet met zulk eenen aanhang van wereldsche
ijdelheid, dat men de wereldliefde vergeet! Zulk eene uitne-
mende kleedij past beter eenen paapschen pronkjonker, dan eenig
wedergeboren Christen, veelmin eenen leeraar, die het woord
Gods verkonden zal in het midden van Zijn volk.”

»Mijn broeder,” hernam Paul, met zachtheid, »laat zoo ge-
ring eene zaak u niet ergeren. Het is niet uit zondige prach-
tiefde, dat ik op dit stond het gewaad van eenen edelman drage,
in stede van een stemmig leeraarskleed; slechts had ik in mijnen
kerker geene keus en wete, dat statelijk uitwendige vergramt
niet den Heere, die alleen maar het hart aanziet; of dat Hem
behoort in waarheid en in oprechtheid. Daarom ook zal ik dit
gewaad behouden. zoolang ik in deze streken verwijle; maar
heb toch geene vrees, dat ik daarmede den zwakken van hoofd

ergernis zal geven. In het gebied van het Sticht zal ik het woord niet meer voeren tot het volk."

»Het was niet kloek zich die belofenis te laten afpersen door die van Babylon!"

»Ik gaf die uit eigen vrijen wil."

»Dat was roekeloos en niet de daad van eenen ijverigen dienaar des Evangelies. Kunt gij weten, wat er verloren zal gaan door uwe schuld? Kondt gij weten, dat er iemand hier zoude zijn om uwe taak op te vatten?"

»Spreek zóó niet, Eerwaarde! God zij geloofd! in dit landschap is de goede boodschap gebracht en velen hebben haar verstaan, die haar verbreiden kunnen, en het is tegen onzen plicht ons te binden aan één oord."

»Het was lauwheid en slapheid toe te geven aan den wil van wie het licht tegenstaan." Hier was het dat de terugkomst van Ottelijne eenen redetwist afbrak, die ongetwijfeld van Busscher's zijde in eenen hevigen en bitteren strijd kon ontaard zijn. Met de hartelijkheid eener zuster en met de vereering eener leerlinge, die den man wederziet, door wien de beste kennis tot haar gekomen is, verwelkomde zij hem, niet zonder met eenen zweem van smartelijke verrassing de verandering van zijn voorkomen op te merken; aan die zijner kleeding had zij een vrouwelijk welgevallen, dat der rijke Stichtsche edelvrouw te vergeven was. Men betreurde met de vrouw van Lauernesse het onverwacht verlies van Bisschop Philips; want waarlijk, men had te veel bewijzen van zijne zachtheid en inschikkelijkheid voor de afgescheidenen van den ouden eeredienst, om niet te weten, dat het voor allen een verlies was, en om niet te vreezen, dat de opvolger, hij mocht dan gekozen zijn onder Gelderschen of Oostenrijkschen invloed, niet een zoo onbevooroordeeld en verdraagzaam Heer zoude wezen. Men begreep recht goed, dat er niet te winnen was bij de verandering.

Eene reden te meer, waarom de jonkvrouw raadde de plechtigheid van het huwelijk nog heden te laten doorgaan: »wij weten niet hoeveel dagen nog de onze zullen wezen," voegde zij er bij, als onder de macht van een onbestemd voorgevoel; ook roept de bloedmaagschap mij, tegenwoordig te zijn bij de

uitvaart van Heer Philips, als hij te Wijk zal worden bijgezet nevens den zaligen Heer David, zijnen broeder; dus bidde ik, laat de voorbereidselen in de kapel niet vergeefs zijn."

»Dat zullen ze niet," sprak nu Jan van Woerden, vooruit tredende, terwijl zijn vader Johanna bij de hand binnenvoerde, »dat zullen ze niet, wij zijn allen bereid."

Dien grijsaard, van Woerden's vader, hebben wij meer onopgemerkt gelaten, dan hij het verdient. Wel droeg hij de zilveren eerekroon der grijsheid; maar hij was vrijgebleven van de sufheid des ouderdoms, die hem niets had gebracht dan het kalmer beraad van den rijpen leeftijd, die over het onstuimige vuur der jeugd heeft gezegevierd. Even gezond van hoofd, als groot van hart en helder van blik, was hij, ongeacht een scherp onderscheid van maatschappelijke positie, de vriend, de gemeenzame vriend geworden van Erasmus. Deze historische waarheid te zeggen, is wel zijne beste lofspraak. Men kan het hoogste verwachten, van wie met zoo hoog eenen geest in de overeenstemming der vertrouwelijke vriendschap heeft geleefd. Het was zekerlijk met opzet en met diens raad dat hij zijnen zoon tot den priesterstand bestemde, in eenen tijd, toen die stand zoo diep was gezonken in de achting van helderzienden. Die zoon moest iets beters worden, dan een dienaar van Pausengrootheid en een verduisteraar van 's volks beste schatten. Het was dat heldere inzicht, dat oordeelkundige werken voor de toekomst, dat hem Rhodius tot meester gaf, dat de heilige vonk van verlichting in hem werd aangegloeid en tot vlam gestookt, en de zoon was *geworden*, wat de vader en de groote vriend hadden gehoopt. Het is zoo, zijne geestdrift had iets aangenomen van de overdrijving der dweperij; maar hooge moed en krachtig geloof in sterk vertrouwen waren ook tegelijk de kostbare vruchten van die hooge opgewondenheid, van die sterke ingenomenheid, die zich voor bezieling hield en die tot ieder offer besloten was en gereed. Het huwelijk van zijnen zoon keurde Johannes Dirks goed en noodzakelijk. Hij hoopte, dat het levensgenot hem een weinig meer aan het leven zoude hechten, en de zorg voor een wezen, dat voortaan in alles zijne belangen zoude deelen, hem iets meer tot de werkelijkheid

zoude terugbrengen en de wilde overspanning der geestdrijverij zooveel matigen, als noodig was. Juist daarom was Johanna hem niet de meest gewenschte schoondochter, omdat haar moed en hare geestdrift niet tot tegenwicht konden strekken van de zijne; maar hij wist ook, dat alleen eene Jonkvrouw, als zij, bereid zoude wezen, zoo hachelijk eenen band te sluiten, als die zijn moest: het huwelijk met eenen Priester. Hij had, en niet zonder moeite, het zonderlinge bruidspaar tot eenen geheimen echt overgehaald; zij wilden dien in het eerst vieren openlijk in hunne eigene stad, op lichtklaren dag, ten aanzien van het volk; maar nu ook wilde hij zelf zijnen zoon naar den trouw heenvoeren, en als het ware door den zegen des vaders dien des Hemels vertegenwoordigen. Hij had Johanna dien avond gadeslagen met vaderlijke belangstelling, en opgemerkt, hoe ze onder haar koel uiterlijk iets vreeselijks verborg, dat haar gruwzaam pijnigde; hij wilde weten, om de toekomst van zijn kind, om haar eigen heil wilde hij het weten, wat zij leed en waarom zij leed, en toen zij zich afzonderde met den bruidegom, was hij hen gevolgd; eenmaal op den weg der vertrouwelijkheid, had zij beiden niets verzwegen, en zijne wel-sprekendheid, gegrond op helderen godsdienstzin, had gezegevierd over hare aarzeling en haar ongegrond zelfverwijt, zoodat ze nu bemoedigd aan de zijde van haren Johannes voorttrad, toen Busscher zeide: »Nu noode ik u allen, mij voor te gaan naar de kapel.»

De Heer van Viterbo.

In de schemering gleed eene overdekte schuit over de breede vaart, die van Leyden, langs Woerden, heenloopt naar Utrecht.

Zij kwam van de Utrechtsche zijde. Die vrachtschuit voerde eenen vreemden last: mannen, vrouwen, knapen zelfs, in stemmige kleeding en van ernstig uitzicht. De witte linnen huiven der vrouwen waren met zwarte falies gedekt of met kaproenen. De gekleurde onderkleeding der mannen, bij de meesten vermomd onder eenen deftigeren overrok van zwart laken of wol. Onder die menschen waren er, die nadenkend en in diepe aandacht nederzaten, als verzonken in het gebed; niets was dáár van dat gejoel, dat eene zoo groote menschenmenigte in zoo klein bestek, op eenigen tocht bijeengebracht, gewoonlijk vergezelt. Zelfs de knapen en jonge meisjes waren rustig en onthielden zich van scherts en gelach. Verschillende standen zaten daar zoo vreedzaam en broederlijk ondereen gemengd; dat bewees duidelijk het onderscheid in fijnheid van kleederstof en zelfs van snede.

Eene tweede schuit, eveneens bevracht, volgde kort op de eerste.

Van de tegenovergestelde zijde voer een ander vaartuig hun te gemoet. Dat was een sierlijk overdekt jacht met prachtig uitgesneden en vergulden achterstevén, met ranken, spichtigen mast en zwierenden wimpel. Behalve een paar varengasten, die werkeloos tegen de verschansing aanleunden, stonden twee personen in eene soort van liverei, lichtgroen en bruin, op den

voorsteven bijeen; uit de norsche wijze, waarop de grootste van hen, een sterk blond persoon, zijnen makker antwoordde, die altijd door nieuwsgierige vragen deed, was het te zien, dat meer nooddwang dan sympathie hen hier te zamen voegde. Op eene zijbank nevens den stuurstoel zat een man, op Spaansche wijze gekleed, reeds gesierd met het kleine plooi kraagje, dat het rijk der monsterkragen voorafging, die op den zwarten mantel met lichtgroene voeringzijde het kruis van St. Jacob droeg; een bewijs, dat hij ridder moest zijn. Het gelaat van dien man had eene zóó in het oog vallende uitdrukking van lijden, dat noch zijne gebiedende fierheid, noch zijne terugstootende bitterheid hem beschermden tegen het medelijden; zóó zeker deelde de overtuiging, dat hier eene groote smart verloochend werd, zich mede aan den stompzinnigsten toeschouwer. Eene diepe groeve had zich gevormd tusschen de oogen, die felle oogen, zoo brandend en zoo droog! een dwarse rimpel op het voorhoofd kruiste haar, zoo vaak zich de spieren van dat gelaat bewogen, en vormde zoo, door eene zonderlinge toevalligheid, het gezegende en toch schrikwekkende teeken, waarvoor de Christenheid beurtelings huivert en dankt. Zijne wangen waren als ontvleescht van vermagering; we zouden ze kleurloos noemen, (want de frissche levensblos der gezondheid miste er aan) zoo de donkerbruine tint van wie in lucht en ongemakken zich hardde, of de stralen der zuiderzon op zich heeft voelen branden, niet ook kleur heeten kon. Een spitse knevelbaard, gevoegd bij lange zwarte lokken, waaronder reeds grijze liepen, gaf iets krijgshaftigs en sombers beide aan trekken, waarop reeds zoo weinig zachts en vroolijks lag. Toch was hij schoon; maar het was eene schoonheid, die pijn doet om aan te zien: de schoonheid van den Laöcoon, de schoonheid van eenen verwoesten tempel!

»Dek u, Silvio! en neem uwen mantel,» sprak hij tot eenen tengeren knaap, die op een kussen aan zijne voeten zat, en die rilde en zich ineen wrong van koude bij den scherpen avondwind en den killen dauw. Dit bevel werd in het Spaansch gegeven. Toch kon die man geen Spanjaard zijn, ofschoon kleding, spraak, gelaatsverw en zelfs het waardige trotsche zijner

houding en gebaren tot de dwaling mede helpen moest, als men er hem voor hield. Hij was forscher van bouw, breeder van schouders en van wezen, dan men zich eenen zoon van Iberië denken zou; maar boven alles kenmerkte het gesprek, dat hij aanving, hem als Nederlander. Die twee elkander volgende vaartuigen hadden zijne aandacht getrokken. In zuiver Hollandsch wendde hij zich tot den man, die het roer hield en die niet eens den gewonen groet gewisseld had met de voorbijvarende bootslieden. »Wat mag dat zijn, schipper?»

»Het is — wat *niet* mag zijn,» antwoordde deze met de vrijmoedige scherts van een varensgezel.

»Dat is een vreemd bescheid,» sprak de Heer.

»Toch naar waarheid, gestreng Heerschap! Het zijn luiden van het nieuwe geloof, die tot Woerden te preek varen.»

Als een lijder, wien een hechtend verband met éénen ruk van de smartelijke wonde wordt weggetrokken, sprong de vreemde op, en greep den stuurman heftig bij den arm.

»Weet gij dat *zeker*, mensch?»

»Zoo zeker,» hernam deze, »als ik u daar ginds neffens het oude Slot van Woerden het torentje meen te wijzen van de kapel, waar ze straks vergaderen zullen (1)!» hernam deze, niet weinig getroffen door de uitwerking van zijne woorden.

»Wist ik dan niet, dat het zóó zijn moest?» sprak nu de andere langzaam, op zijne plaats terugzinkende.

Het was opmerkelijk te zien, hoe twee groote zwarte oogen, vol ziel en vuur, ieder zijner bewegingen volgden.

Het waren die van den jongen dienaar, voor wiens gezondheid hij hem zorg hebben zien dragen.

»En wagen die lieden dat dan maar zoo openlijk, met kleinachting van den Keizerlijken wil en diens bevelschriften?» begon eindelijk de ridder, die zich hervat had, na eene pauze.

»Wat zal men zeggen, gestreng Heer! het kwaad zit diep en wast aan met elken dag; half Woerden is er mee bezet.

(1) Hoe vreemd het mij voorkome: in *Batavia Sacra* wordt de kapel, nevens het Slot, uitdrukkelijk genoemd als de plaats waar de Evangelischen hunne eerste vergaderingen hielden.

En ge denkt zeker op de plakATEN, die daartegen luiden; maar die zijn zonderling streng, naar het zeggen van de lieden, en, in oprechtheid gesproken, in Holland houden wij niet van zoo grooten dwang om zulker zake: ze worden te slapper nageleefd om der strengheid wille."

Het voorhoofd des toehoorders rimpelde zich. »Maar de Overheid?" sprak hij.

»Bij get! die Heeren gaan zelve luisteren, en daarenboven . . ."

»Wat doet de Geestelijkheid daarin?"

»Dat is het slimste, dáár zit de knoop, Heer! de man, die de Kerk stichten moest, gaat zelf in de doling vóór. Het is de Priester van Woerden, die Lutherij preekt. En schoon hij er, een half jaar geleden, al voor gekerkerd is geweest, mijne Heeren van den gerechte hebben geene oorzaak tegen hem gevonden, naar het schijn heeft; ten minste hij is los geraakt en weer van nieuws aan begonnen. Sommigen laten zich zelfs verluiden, dat hij eene vrouw getrouwd heeft; maar het gerucht gaapt altijd wijder dan de daad, en het zal wel eene huishoudster zijn op de wijze van menig pastoor en priester, die hij zich sinds een paar dagen thuis gehaald heeft."

»Weet men den tijd, waarop die vereeniging aanvangt, en hoe lang zij duurt?"

»Ik weet het fijntjes, op eenē minuut na! Als de avondklok luidt, trekken ze ter kerk op, en het preeken duurt langer dan eene zingende mis! dat belooft ik je."

De ridder zweeg eenige oogenblikken. »Daar zijn dus nog wel twee uren," sprak hij bij zich zelve, en daarop luider: »Berthold!"

De groote blonde knaap kwam van den voorstevē en naderde zijnen meester. Deze gaf hem fluisterend eenige bevelen.

»Ik zal het beproeven," zeide deze met een gelaat, dat niet meer zoo helder stond.

De vreemde trok middelerwijl een opgerold perkament uit een zijden zakje aan zijnen gordel. »Met dit zal men mij gehoorzamen. Berthold! het is veel en van gewicht, dat ik u aanbe-trouw," voegde hij er in het Spaansch bij.

»Ik weet het, Heer!" hernam deze met eenen zucht. »Ge

hebt somtijds over mijnen ijver geklaagd, maar nooit mijne trouw verdacht."

»Op uwen *spoed* komt het aan," hernam de andere in de landtaal. »Schipper! laat mijnen dienaar aan wal."

Dit bevel werd uitgevoerd, en daarna wendde de vreemdeling zich met iets strengs in den toon tot zijnen stuurman. »Ge weet veel van deze zaken, vriend! en met bekwame stiptheid: hoe komt gij tot die kennis?"

»Het is, bij St. Nepomuk! niet te verwonderen," hernam de man op knorrigen toon en met een verdrietig gezicht, terwijl hij zijn roer eenen duw gaf, die zeker niet onder de regels der stuurmanskunst begrepen was, »heb ik daar niet vrouw en jongen, die mee te preek loopen?"

»Maar gij hindert hen dan daarin niet met mannelijk gezag?"

»Ja! goede Heer! wat zal men zeggen? de jongen is mijne tucht ontwassen, de vrouw is er nooit onder geweest, en dan nog, vrede in huis is een wenschelijk goed voor een degelijk man, die niet in taphuizen of stoven verkeert. En bij mijne zonden! Guurt is een eêl deugdelijk wijf en eene krasse huisvrouw, al zingt ze de kettersche liederen tot er de keel heesch af wordt, en Ruprecht is een jongen, niet erger dan een ander, en met de schipperij handig genoeg, al moeit hij hem met Lutherij tevens; zoo laat ik ze dan geworden en denk: als de fleur van het nieuwe er af is, komen ze wel weer onder de oude vlag mee."

Het uitdrukvolle gelaat van den edelen Heer teekende minachting en toorn, toen hij met bitterheid antwoordde: »het is de trage lauwheid van dezen landaard, die dit land verzinken doet in ketterij, zoo God en onze Heer Keizer daarin niet voorzagen," en daarop voegde hij met iets, dat naar medelijden zweemde, in de stem: »zeg, ongelukkige man! zullen uw bloedmagen nu weer daar zijn?"

»Ik heb, leider! oorzaak het te vreezen, edele Heer! maar wil mij toch eens zeggen, heeft die vraag eenige beduidenis?"

»Zij heeft er eene! Wee! wie in deze dagen vader is of echtgenoot, vriend of... broeder!" antwoordde de ridder op dof somberen toon, terwijl hij bij het laatste woord verschrikt stilzweeg, als ware het zijner lippen bij verrassing ontgleden;

toch vervolgde hij: »Ja, gezegend wie zonder banden is! wie als een dorre boom alleen staat in deze bedrukte tijden; want het is de tijd, waarvan de Profeten gespeld hebben: »de zoon zal opstaan tegen den vader, en de moeder verzaken haar kind, de bruidegom trappelen het hart...» hij scheen zoo niet meer te kunnen voortgaan, maar eindigde met bitteren spot: »Dát zijn de mirakelen, die Luther doet! En al die schennis en al die jammer, en al de godslasterlijke tegenstrevingen van de liefsten met de liefsten, en al die tranen en al dat bloed, ze komen ons toe door *zijn* Evangelie! Voorwaar! aan de mirakelen zal men den Heilige kennen.»

De schipper, die de bitterheid van zijnen passagier begreep, noch deelde, liet zich nu afleiden, gelijk hij het dezen zocht te doen met den uitroep:

»Dat zou ook bijzonder geweest zijn, als dát niet gevolgd was; uwe Edelheid kan nu zien, dat het is zooals ik zeide: »de Grooten gaan voor;» deze hier, die, zoo het geroep waarheid spreekt, eene lijfelijke nicht is van den zaligen Heere Bisschop van Utrecht, moet eene venijnige ketterin zijn, die nooit eene preek mist, hetzij te Woerden of waar ook,» en hierbij wees hij op een bevallig tentjacht, dat langzaam voorbij roeide in de richting der schuiten.

De ridder, die trillend van belangstelling had toegeluisterd, wierp eenen scherpem blik onder het luchte tentdoek en kromp met eenen doffen zucht ineen.

»Jezus! mijn God! Ottelijne! riep Aernoud, dien wij reeds lang erkend hebben.

»Uwe Edelheid schijnt er ontzet af,» hervatte de Schipper: »licht dacht zij niet, dat eene zoo edele dame zich met zoo vreemden handel inliet, en het is van geringe luiden niet te laken, dat ze bij zulker exempelen...»

»Geen ander middel! geen éénig!» barstte Aernoud los, die wel niet naar des sprekers woorden had geluisterd. »En zij komt in dezen uitersten nood door mij; zij ook! zij het eerst onder de slagen, die ik toebreng! Dat were genadiglijk God!.... Bootsman! wend om, de vaartuigen na, ik bezin mij op mijne reize.....?»

»Heer! gij hebt mij ingehuurd tot Utrecht,» antwoordde deze aarzelend, »voor drie carolusguldens.»

»Ge zult het dubbele hebben; maar gehoorzaam zonder uitstel.»

»Zooals het Heerschap belijft,» sprak de man, en gaf zijnen bootslieden de noodige bevelen tot het veranderen van koers.

Aan Bakelsze scheen ondertusschen de ruimte, waartoe hij beperkt was, te eng, en de snelle vaart van het ranke scheepje tergend traag; want terwijl hij tot een besluit gekomen was en het deed uitvoeren, was reeds het vaartuigje, dat zoo sterk zijne belangstelling wekte, aan zijn gezicht ontsnapt. — Hij stortte de kajuit binnen, en spoedig daarop riep zijn schel sifflet er zijn jongen dienstknaap tot hem.

Met hijgende onrust had deze de zonderlinge gemoedsgeesteldheid zijns meesters bespied; zijne drift, zijn schrik, zijne hartstochtelijke spanning, het plotseling veranderen van den tocht, dat alles, voelde hij, moest eene gewichtige oorzaak hebben; maar het arme kind begreep de taal niet, waarin gesproken werd; het had niets kunnen opvangen van wat er omging, en het bleef ter prooi aan de akeligste gissingen; vragen? ... men had Aernoud slechts aan te zien, om te weten, hoe eene vraag zoude worden opgenomen, en daarenboven, Silvio kende zijnen meester sedert lang.

Niets beangstigt zoozeer, dan de onzekere schaduw van een gevaar, waarvan men de gestalte niet kent, bovenal, als men het meest vreest voor een ander. En Silvio had zijnen meester lief, en Silvio sidderde voor dezen. Ook wierp hij zich aan zijne voeten en schreide luid.

De schipper ondertusschen was evenmin tevreden met het gedrag van zijnen passagier, als voldaan over zich zelven. »Verbruid, zoo ik te lichtvaardig gekald had! die man met zijne geheimzinnige manieren en zijnen Spaanschen mantel stelt al zonderling belang in de zaken, die ik hem met overgauwe rondheid vermeldde. Wis heeft hij wat uitstaande met de Lutheranen, en waar haal ik raad, zoo ik ze verklapt heb. . . .

»Ja, dat zal niet gebreken! uwe radde tong heeft zekerlijk meer kwaads gebrouwen, dan berouw tot goed kan maken,»

voerde hem een zijner varensgezellen te gemoet; »op dat vreemde Heerschap had ik van stonde aan geen goed oog. Het kon er wel een zijn, die tot de Spagnoolsche Inquisitie behoort, die de Keizer hierheen brengen wil, als de luiden kallen!»

»Wees mij genadig, gij, Heiligen!» zuchtte de stuurman; »ik heb hem van Guurt en Ruprecht gesproken. Marten! help mij uit dezen drang.

»Weet ge wat ge doet, meester?» sprak de knecht zacht, maar vast; »vraag hem ronduit wie hij is en wat hij in het schild voert, en zoo hij daarop niet vrij en ruitelijk weet te antwoorden, welnu! gij zijt meester aan boord, vier sterke armen staan tot uwen dienst en de vaart is wijd en diep. Ruprecht zal hij niet meer verklagen en licht wordt menig onnoozele er mee gered.»

»Zwijg met zulke taal,» hernam de andere, vol afschuw. »Ik ben zestig jaar oud geworden, niet zonder zonde, maar toch, Godlof, zonder schanddaad; de Heere erbarme zich over de mijnen! maar zóó kan ik ze niet helpen. Hem vragen, dat moge een ander die durft, en toch,» ging hij voort, eenen blik in de kajuit werpende, »gaf ik er een lief ding voor, om te weten wat hij drijft, dien ik daar in heb!»

Een vluchtig terugzien op Aernoud's verblijf in Spanje zal den lezer bevredigen, zoo hij die nieuwsgierigheid deelt.

Door meester Floris Oem van Wijngaarden, die even diep medelijden had met zijn lot, als hij deelde in zijne beginselen, den Kardinaal Adriaan aanbevolen, sinds den dood van Ximenes in Spanje alvermogend, was Bakelsze Reiniersz in der tijd naar Madrid heen getrokken. Zijn persoon en karakter rechtvaardigden en staafden aanbevelingen, die hij alleen maar noodig had om zich in het licht gesteld te zien; niet tot bemantering van onbekwaamheid, of tot voortdringing van lafhartige blooheid. Toen de baan der eere en bevordering hem eenmaal openstond, streefde hij haar op, met snelle en machtige schreden. Met eenen onderscheidenden rang in het leger begiftigd, streed hij in de oorlogen tegen Frans I met den persoonlijken moed van eenen soldaat, die den dood meer zoekt dan vreest, en met de alles wagende vermetelheid van den ongelukkige, die herinnering

en nadenken, de telgen van lichaamsrust en levensveiligheid, voor zijne gruwzaamste vijanden houdt, wien het slechts wél is in gewoel en moeite. Daarbij ontwikkelde hij als bevelhebber een schrander beleid, een helder vooruitzien, eene tegenwoordigheid van geest en eene vindingrijkheid van hulpmiddelen, vrij zeldzamer nog dan de onversaagde dapperheid.

Na de terugkomst des Keizers in Duitschland, streed hij onder zijn oog, en Karel V was wel de schrandere en billijke veldheer, die eenen krijgsman als dezen moest opmerken en onderscheiden; de gemeenzamer leefwijze op eenen veldtocht bracht den Nederlander onverhoeds in de tegenwoordigheid van eenen Vorst, dien hij in de hofzalen van Madrid niet dan met strakke en statige ceremoniën had kunnen naderen, welke zeker tot het herkennen van zijne hoedanigheden het meest ongunstig zouden zijn geweest. Nu echter had de Keizer hem ontdekt en vond het goed hem aan zich te verbinden door eere en gunst. De éénige hartstocht van hem, die alle andere hartstochten had moeten opgeven, was Karel's scherpziend oog niet ontgaan. Aernoud's gloeiende eerzucht kreeg voedsel en lokaas beide. Hij zag de riddersporen zich aangegespt en zich tot den adelstand verheven; de fiere burger van Utrecht mocht voortaan Hidalgo's van den tweeden rang zijns gelijken noemen: was dat een stap vooruit? De verbeterde wangunst der onopgemerkten zeide het hem; de met moeite uitgebrachte gelukwensen der gekrenkte Edelen stamelden het hem toe; zijne gevleide ijdelheid hield het hem voor. Maar het flikkeren van het klatergoud had hem verblind, die vergeten kon hoe het voorrecht als Utrechts burger hem niet éénen last oplegde, terwijl de Hidalgo aan den Koning van Spanje gebonden was door de schitterende eereketen, die hem met zijn ridderschap gegeven werd, en waarvan hij niet wist, welke lasten er konden worden aangehangen. En toch, schoon hij een doel had bereikt, dat, hoelang ook beogd, als onbereikbaar ver van hem had afgelegen, schoon hem een wensch was verhoord geworden, die als brandende tocht in zijn binnenste had gewoeld, schoon hij zich opdrong, dat hij gewonnen had en er reden was tot verheugen, wie verdenkt Aernoud van geluk, van blijmoedigheid,

van vrede! hij zelf had het zich niet voorspeld, noch er voor dit leven op gerekend; de knagende jammer, dien hij met zich sleepte, maakte hem iedere liefkoozing der fortuin, iedere winst van zijn eigen werk tot een vreugdeloos goed, dat hij met onverschilligheid het zijne zag. Moedervloek, broedermoord, verwantentwist en verijdelde liefde waren als zoovele droppels, die gal en alsem mengden in iedere teug, waarmede roem- en eerzucht hem laven wilden; als zoovele marteltuigen, die gestadig hem het hart doorvlijmden; als zoovele slangen, die altijd doodelijke beten gaven aan zijne rust. Het is zoo, zijn geweten voelde zich vrij, want zijne bedoeling was goed geweest; zijn godsdienst sprak hem vrij; zijn verstand keurde zijne daden goed; maar luider dan geweten, vroom vooroordeel en rede, klonk de stem der Natuur, die wraak nam over wat hij zich als plichten had opgedrongen. Een broeder, wiens bloed door onze hand heeft gevloeid; eene moeder, die stervende ons niet heeft gezegend; eene innig beminde vrouw, als weggestooten van ons hart, blijven altijd duistere beelden, al draagt men ze op een zuiver schild. Tegen die zielepijn zocht de lijder, als een vroom en geloovig Christen, die hij was, den troost van zijnen godsdienst. Hij zocht zich eenen biechtvader onder de Dominikanen. De Dominikanen! eene geduchte broederschap, geëerd evenzeer als gevreesd, gediend en gehoorzaamd met een ontzag, dat meer van schrik had dan van achting; scheppers en werktuigen der dompigste geestdrijverij, ketterdooders van hunnen stichter af, die jaarlijks in het vroom Katholiek Spanje zelf eenen tol eischten van ketterbloed, ter eere Gods en van St. Dominicus, onverschillig waar zij het vragen moesten: van Jood of van Christen; van eenen verstokten godloochenaar of van eenen zwakken geloovige; van eenen helderen geest, die moedig zijnen tijd één denkbeeld vooruit durfde zijn, of van het verbijsterd verstand, dat zich in mijmerende overspanning met booze machten verbonden waande. De Dominikanen, wier looden hand zwaar drukte op de borst van wie in Spanje ademde, zwaarder nog in het zedelijke, dan de drukkende zuiderlucht in het fysieke, zóó zwaar, dat het gesmoorde zuchtje, door angst afgeperst of weemoed, vertolkt werd als een oproerskreet tegen

de Kerk. De Dominikanen! die het aartsbroederschap van den rozekrans hadden uitgedacht; die de decreten van Thomas d'Aquin durfden stellen boven het Evangelie; die, met lasterlijke en vermete kleinachting van der Evangelisten roeping en bezieling, een ander Evangelie hadden samengesteld, dat beter strookte met hunne bedoelingen, door Paus Alexander IV (tot zijne eer zij het gezegd!) wel gedoemd, maar onder hen niet vergeten. Waren zij het, die Aernoud hadden gezocht, zij, die alles wisten en die alles berekenden? was hij het, die tot hen kwam, in een dier oogenblikken van radeloze vertwijfeling, waarin de sterveling genezing zoekt, al is het ook bij vergift? het is nooit te ontwarren geweest; maar zeker is het, dat Fra Bernardo, een fijn, buigzaam, geslepen mensch, despoot of slaaf, naar het de gelegenheid eischte, vrijgeest voor zich zelve, dus te beter geschikt om met der anderen vroom geloof te spelen en winst te doen, zijn zieleherder werd, zijn boezemvriend en weldra zijn meester; zijn meester, eer hij het wist of gissen kon. Even als eene vrouw, had de Fra zijne heerschappij weten te vestigen met gestreel en zonder den schijn van meesterschap aan te nemen. Zoo de trotsche Nederlander het Spaansche monnikenjuk had gevoeld, hij had het afgeschud met al de kracht van eenen hoogen geest, met al den moed der onafhankelijkheid, die altijd de zijne was; eerst dan, als het terugtreden zijn verderf kon zijn en radeloos onverstand, mocht hij het weten, hoe hij niet meer vrij was; tot zóólang hoedde eene fijne berekening zijn hoofd voor de botsingen van kleingeesterij, en zijnen fieren nek voor de schande van een dienstmerk. Niettemin was Bakelsze de eigendom der Dominikanen geworden met ziel en lichaam, met alles wat het zijne was en ze als het hunne konden wenschen. Te vreemd klinkte het niet, dat hij onder een overwicht bukte, waarvan Karel V zich nooit geheel heeft kunnen weren; dat Philips II — van alle Monarchen de ijverzuchtigste op Koninklijke vrijmacht, de minst meegeevende, waar het eer of ontzag gold, — gedragen heeft met gebukten hoofde en gekromde schouders. Maar ondanks zijnen klinkenden titel van beschermer des geloofs, waarop hij in Neerland trotste, dien hij in Spanje noodig had, maar dien

hij in Duitschland zoude verloochenen en dien hij behield, zelfs nadat hij Rome had geplunderd, was Karel V toch genoeg zelfstandig Vorst, om eene Orde te wantrouwen, die als onafhankelijke macht nevens de zijne ging; en dat nauwe aansluiten van zijnen Nederlandschen gunsteling, die als krijgsman er zich vrij van had kunnen houden, aan eene broederschap, die hij in eer hield, zonder haar vriend te zijn, mishaaide den Keizer, en bracht eene verkoeling teweeg, nauw merkbaar zeker voor oppervlakkige toeschouwers, maar helder zichtbaar voor het zon-microscop der wangunst, die met verbeteren woede toezag, hoe de Keizer tot in Spanje zich zijne Nederlandsche geboorte wist te herinneren en zijnen landgenooten voorrechten schonk, die hare zelfzucht inbreuken noemde op eigen rechten. Aernoud in het bijzonder had zijne vijanden; zijne somberheid, zijn trots, die als een fier ros steigerde, zoodra men hem wondde, zijne groote eigenschappen zelfs, hadden hem haat berokkend, van wie hij door geene enkele daad haat had verdiend. En zij waren velen, en zijn beschermer was sinds lang niet meer dáár, zijn groote stadgenoot Adriaan, eerst door den Pausenmantel, daarna door de lijkwa van hem gescheiden! en meer dan eene kleine gaping was er niet noodig voor list en boosaardigheid, om de verwijdering groot te maken tusschen hem en zijnén hoogen meester. Zijn zeldzaam oponthoud te Madrid begunstigde die aanslagen, en het viel de kuiperij zoo licht; hem gebreken toe te dichten, misslagen uit te vinden, voornemens aan te wrijven, groot genoeg en boos genoeg, om hem te doen vallen.... zoo niet de sterke hand van zijne geestelijke vrienden hem had opgericht gehouden, zoodat, toen de Keizer er toe besloot, hem naar zijn vaderland terug te zenden, er voor gezorgd was, dat het niet als eene verbanning zoude zijn, maar met eene eervolle zending, die aanspraak moest geven op nieuwe bevordering.

Ter handhaving van zijn Wormsch plakkaat tegen de Lutheranen, had Karel V, omstreeks 1522, Frans van der Hulst, een Brabandsch raadsheer, als geloofsonderzoeker, door geheel Nederland aangesteld; nog altijd met voorzichtigheid zijnen Hollanderen den gehaten naam van Inquisiteur sparende. Ni-

colaas van Egmond werd hem tot ambtgenoot gegeven. Beiden schijnen door zoo ruwe handelingen en zoo overdreven gestrengheid den aanvang van hun gezag te hebben gekenmerkt, dat de Keizer, den licht gekwetsten vrijheidszin vreezende van een volk, waarover hij slechts *Graaf* was, den laatsten van zijn ambt ontzette; en zijn hooge rang beschermde den eersten ter nauwernood voor eene schandelijke lijfstraf. Onder de slagen dier beide mannen was er echter in Brabant reeds menig slachtoffer gevallen. Martelvuren waren te Brussel ontstoken geweest. Hendrik Voës en Johannes Esch, trouwe leerlingen van Luther, hadden moedig den brandstapel beklommen, en hun bloed was als altijd het zaad geweest der Kerk. Lichter toegevend aan eenen eersten indruk, sneller weggesleept door het voorbeeld dan hunne noordelijke landgenooten, grepen de Vlamingen de Hervorming aan, met al de geestdrift voor het nieuwe en vreemde, en met al den hartstocht der opgeruide verbeelding. Wat ginder met bedaarden, maar vasten tred, onder bedekking des geheims, voortging, met zoo weinig ergernis, als eene kalme bezonnenheid mogelijk maakte, draafde dáár in vollen ren in het heldere zonnelicht naar het doel, met onbesuisden moedwil aanstoot gevende wie zich ergerde, en brekende wat niet boog. Nonnen vluchtten uit de kloosters; wat monnik heette, geraakte in eenen doodelijken haat; de Geestelijken zelfs werden met baldadigen spot bejegend op de openlijke straat, en vaak genoeg mishandeld of met woestheid bedreigd. Dat waren de gevolgen van eenen eersten tegenstand, die van de zijde der machthouders nieuwe en scherpe maatregelen, zoo niet vorderden, dan ten minste wettigden. Ook in het bezadigder Holland werden de plakATEN, schoon vernieuwd en herhaald, gehouden als nutteloos beschreven perkament, sinds geen van Hulst en Egmond meer dáár waren, om hunne straffe betekenis gevoelig te verklaren en aanschouwelijk te maken. Landvoogdes en Keizer hadden zich met elkander beraden, en den gehaten Brabander zou men op nieuw, en nu onverbloemd gewapend met het zwaard der inquisitie, zien optreden voor de oogen van Nederland. Maar dat er rechtvaardigheid geëischt werd, en geene nuttelooze wreedheid, besefte de keizer, die

billijk was en geen tiran van zijn volk, recht goed. Er moesten rechters zijn, strenge rechters, maar geene beulen; ijverige werkers van den gehoonden godsdienst, van het miskende Vorstengezag, maar geene roekeloze verplassers van menschenbloed. Mr. van Hulst en zijne ambtgenooten hadden eenen man van strikte grondbeginselen noodig, om op hunne handelingen toe te zien. Het moest een Nederlander zijn, een zulke, die onafhankelijk was van al zijne landgenooten, en den Keizer waarachtig aanhangende en getrouw, die moeds genoeg zoude hebben, om zich in de ure der beslissing te stellen tegen de Keizerlijke machthouders, of tegen de menigte, naar den eisch van het oogenblik; en te gemoedelijk, om onberaden op het gezonde vleesch in te houwen, maar tevens vroom en besloten genoeg, om het ergerlijk lid af te rukken en weg te werpen.

In Aernoud Bakelsze vond men vereenigd wat men zich wenschen kon; stemmen, door Dominikaanschen invloed aangeblazen, maakten er Karel opmerkzaam op, toen deze aan Aernoud's verwijdering dacht; naar zijn vaderland terug te keeren met zulk eenen last, met zulk een aanzien, met zulk eene macht, moet dezen vleien en vereeren beide, en .. de jonge Utrechenaar, dien niets aan Spanje boeide, dien niets naar Nederland trok, dan zijn plicht en de overtuiging er nuttig te zijn, reisde af naar Brussel, om der landvoogdesse zijne volmachten te toonen en te doen bekrachtigen. Nauwelijks was hij er aangekomen, of Philips van Bourgondië verwisselde met ontzettingsvolle snelheid den Bisschopstabberd van Utrecht voor de linnen lijkwa. Bij de verkiezing van zijnen opvolger was het Karel V van het hoogste belang, zijnen invloed te laten gelden boven dien, welchen de Fransche en de Geldersche staatkunde er op mochten uitoefenen; haastig vervaardigde hij in dien zin bevelen af om Bakelsze, dien hij als Utrechenaar met de gangen des Kapittels bekend dacht, naar de zetelstad van het Sticht heen te zenden. Van de reize derwaarts was het, dat de ontmoeting der Lutheraansche vaartuigen hem zoo snel afhield. Zijne eerste handeling, het wegzenden van Berthold, gold hen inderdaad, zooals men vermoeden kon. De Dominikanen hadden Karel V niet laten raden, dat hij eenen ijveraar afzond in plaats van eenen bemid-

delaar, eenen, die in deze zaak te veel partij was, om koel wikkend rechter te zijn; de Keizer wist niet, dat hij vuur bracht bij zwavel en vonkengloed bij tondel. Bij het zien der Lutheranen, bij het hooren, hoe vermetel zij hunnen afval ten toon droegen, bij de zekerheid, dat het nu geene schaduwen waren, waarnaar hij tasten zoude, was het niet noodig, dat de haat, die in zijne ziel gloeide, op nieuw ontvonkt door iedere herinnering, welke zich bij hem opdrong, nog versterkt werd door het denkbeeld van plicht. Mr. van Hulst was nog niet weder aangeeld, of ten minste niet in Holland aanwezig; werkeloos schenen geestelijke en wereldlijke Overheid beide; het was noodig en het was zeker goed, dat hij zelf hunne taak op zich nam. Eene gansche vergadering van die vermetele oproerigen, op heeterdaad betrapt, de verbeterlijken gedwongen tot bekeering en de onverbeterlijken overgeleverd ter straffe, dat zou een indrukwekkende aanvang zijn van zijn werk; zijne eerste verschijning, die zich aankondigde door zoo geducht eenen greep, zou schrik en ontzag brengen onder de schuldigen, en hen voorshands den moed benemen tot zulke godslasterlijke en misdadige samenkomsten, wier vermetelheid zelve licht verleiden medesleepte. Zóó oordeelde Aernoud, en diensvolgens had hij zijne maatregelen juist en zeker genomen, zonder versooning, zonder medelijden, als de verderfengel met het zwaard, toen plotseling de gestalte van Ottelijne zich plaatste tusschen hem en zijne offers, neen! zelve de gedreigde was, zelve het eerste offer zoude zijn, zelve zou neerstorten, met wie hij omverwierp. Dat was iets vreeselijks voor den man, die nog beminde, die nog altijd zijn hart had in strijd gezien met zijne overtuiging, die nog nooit zijnen hartstocht het zwijgen had kunnen opleggen met het ernstige woord *plicht*, noch overschreeuwen met eenig scheller klinkend geluid. Wat zal hij doen? zal hij treffen of sparen? zal het hart het geweten omkoopen? zal de jongeling sterker zijn dan de medestander der Inquisitie?

Haat — Liefde — Strijd.

Zoet en welgelukzalig samenzijn in Gods huis! plechtige en zielverheffende ure, toegewijd aan gebed en Godsvereering in het midden van Zijne gemeente! Als arm en rijk zich scharen naast elkaar, als de grijsaard ter reie gaat nevens de frissche Jonkvrouw, als de sterke en de moedige nederknielt nevens den zwakke en den bloode, als de fiere het hoofd bukt tegelijk met den deemoedige, als de schrandere en diepdenkende hetzelfde doel heeft met den onkundige en kleine van geest, al ze dáár binnen die muren alles ter zijde stellen: iedere aardse vreugde en elken aardschen wensch; iedere onheilige zorg en iedere ongeoorloofde zucht, om niets te zoeken, noch te weten, dan God! enkel God! als ze de aarde daar buiten laten, en de voet die den gewijden drempel betreedt, het stof heeft afgeschud, om de vleugels des Cherubs aan den enkel te schoeien.

Plechtige en zielverheffende ure, zoet en welgelukzalig samenzijn! want ook God zelf is daar. Hij is onder die allen, die met ernst de gedachten hebben afgetrokken van wat niet Zijner is. Zijn Geest rust op hen, gelijk zij dien zich afsmeeken; hun gewordt als een voorsmaak van den Hemel, want ze leven nu als met de ziel alléén, want ze voelen zich vatbaar voor rein geestelijk genot, voor het genot, dat den Hemel maakt, en ze zijn der zaligheid zoo nabij, als immer sterfelijke ongestorvenen het zijn kunnen: want ze verkeereren met God!

Zij, die nu daar bijeen waren, in de Slotkapel van Woerden, genoten met verhevene blijdschap en met stichtelijken ernst dat

heil. Hun was het aan te zien, dat zij àl den prijs er van gevoelden, dat zij het werkelijk genoten. Ze hadden er recht op: ze hadden het zich gekocht, ieder afzonderlijk met een offer; die van zijnen stand, deze van zijne huiselijke rust, gene van zijn levensgeluk, anderen van de gunstigste uitzichten, allen met het trotseeren van vooroordeelen, allen met persoonlijk gevaar. Want het was eene vergadering der afgescheidenen van de heerschende Kerk, het waren Lutheranen! en hoe toegevend of zwak de Overheid van Woerden ook zijn mocht of schijnen voor hen, ééne luim, ééne gril, één ommekeer van inzicht, tuschenkomst van ander gezag of moedwil van vijanden, en... daar buiten grimden vervolging en dood! en toch, ze zaten rustig en blijmoedig bijéén, kalm als in volle veiligheid, en geene enkele gedachte dwaalde af naar de buitenwereld en wat hen dáár toefde!

Het is treffend in te denken, hoe die menschen bereid waren een voorrecht zoo duur te betalen, dat wij voor *niet* ontvangen en dat wij zoo lauw en onverschillig aannemen, tot zelfs te vergeten, dat het een voorrecht is, om er niet meer in te zien, dan eenen plicht: dat komt, omdat tegenstand geestdrift wekt; en ontbering lust; en drukking veerkracht; omdat men vergeet te grijpen naar wat altijd onder het bereik der hand ligt; omdat de ziel licht insluimert onder rust en zich zoo goed behaagt in het stof, dat het er haar juist wel bang moet worden, eer zij de vleugelen uit zal slaan, om er zich uit op te heffen.

In meer stilligen zin, dan wij het bedoelden, dachten de lieden, die daar bijéén waren, zich de tegenwoordigheid van hunnen God, want ze vierden, wat hun Luther noemde: »de waarachtige, onbedriegelijke Christelijke misse, het Sacrament des Avondmaals.»

Johannes van Woerden stond voor het altaar; hij droeg zijn Priesterlijk koorgewaad: Luther's voorbeeld had nog niet tot een ander gewettigd. Rondom, nevens, vóór, achter, tegenover hem, knielden, bont dooréén, zonder onderscheid van kunne, van stand, van ouderdom, allen neder, die genot wenschten te hebben van de bondsteekenen, die zijne hand hun onder beide gestalten toereikte. Velen hadden ze reeds ontvangen en waren

ter zijde gegaan, om in nadenken of gebed de prediking af te wachten, die later volgen zoude. Reeds had men Laurens ernstig en in zich zelve gekeerd zien terugtreden. Hij was alléén daar; zijne Aafke was niet met hem. »Een zuigend kind hield haar te Amsterdam terug,» had hij met eenen duisteren blik ten antwoord gegeven, toen hare zuster naar haar vroeg. Daarbij lag er meer verdrietelijks op zijn voorhoofd, dan bij een gelukkig huisvader, die van zijnen zuigeling spreekt, mag te vinden zijn, en meer achterhoudendheid, dan met zijn eigen gul en open karakter bestaanbaar scheen.

Aan Johanna was het nu, om de zichtbare teekenen der Goddelijke genade te ontvangen uit de handen van haren echtgenoot. In het lichte gedrang, dat bij het nog ongewone der plechtigheid en het wanordelijke der regeling natuurlijk volgen moest, had ze niet opgemerkt, hoe een man nevens haar geknield was, die aandachtig bad. Nu eerst zag zij hem aan. Hemel! hoe flonkerde op éénmaal haar oog, dat nooit een traan had gekend. Hoe overgloeide een fel rood plotseling dat onvermengde leliewit der wangen, hoe scherp zichtbaar was de krampachtige trek om dien mond, hoe hoonend fier stonden op ééns alle trekken van dat wezen!

Zij had haren Antwerpenaar herkend: Herman Machielsen, den man, die haar de belediging had aangedaan, welke de *vrouw* niet vergeeft. Ook stond ze driftig op, als wees ze den beker der verzoening af, die ook *hare* vergeving van vijanden eischte; het scheen boven hare macht, met dankbaarheid en zielsverheffing de lippen te drukken, waar de zijnen hadden gekleefd. Machielsen, die haar reeds vroeger had gekend, wist nu, dat zij hem kende. Hij boog deemoedig het hoofd en vouwde de handen samen op de knieën; hij scheen lijdelijk af te wachten, wat volgen zoude. Zoo Johanna de geheime geschiedenis van zijne laatste levensjaren had gekend, zij had het geweten, dat het lot haar gewroken had, schoon zijn uiterlijk niet zoo sprekend van zijn lijden getuigde. De hand, die hij gekozen had met verwerping van de hare, was de tuchtroede geworden, die zijn lage trouweloosheid strafte. Hij had geleerd, wat dat woord van Salomo beteekende: »De grimmigheid van eene kiffach-

tige huisvrouw is als een gestadig druipen." En de smartelijkste der smarten, huiselijke jammer, was zijn deel geworden. Ze had hem onverschillig gemaakt voor zijne uiterlijke welvaart; iedere voorspoed was hem vergald geworden; lust en kracht tot werken, tot opheffen uit zijne ellende, had hij verloren; in loome moedeloosheid neergedompeld, had hij, in den besten bloei der mannelijke jaren, alle hoop op levensgeluk en levensvreugd opgegeven, en hij had niet geweten, wáár vergoeding te zoeken, toen hij, bij eene zijner reizen naar zijne voormalige moederstad, de kennis maakte van eenen vromen Augustijner monnik, volgeling van Luther en heimelijk verspreider van diens schriften en gevoelens. Het was niet meer de ijdele, zelfzoekende jongeling, die met het hart van een meisje een handelsspel had gespeeld; maar het verdriet had hem gerijpt tot eenen nadenkenden, fijngevoelenden man, week van hart, sinds het eenmaal gebroken was door berouw en smart. Met knagend berouw griefde hem, wat hij gepleegd had; met brandende spijt oogde hij na, wat door hem verworpen was. Niet vreemd was het, dat hij den Augustijner zijn leed vertrouwde, dat hij verlichting zocht en heul bij de opgeklearde godsdienstbegrippen, die deze hem leeraarde. Hij werd ijverig en geloovig Lutheraansch Christen van eenen werktuigelijken en onverschilligen Roomschezinde, die hij was geweest. Hij verzuimde geene gelegenheid, om zich in zijn geloof te versterken en daarvan getuigenis te geven. Zoo ook had hij veelmalen de vergaderingen te Kuilenburg en elders bijgewoond, en hij wist, dat Johanna hem *broeder* moest noemen. Maar door zelfbeschuldiging schuw en gebukt, had hij haar oog vermeden en hare nabijheid ontweken; hoe hij ook smachtte naar hare vergiffenis, hij vreesde hare hardnekkigheid, haren trots, en hij wilde niet verbitterd zijn, voor alles niet tegen haar, als hij zich zou verootmoedigd hebben en zij hem terugwijzen. Zóó wachtte hij, tot eene heilige plechtigheid, als deze, voor hem spreken zoude tot haar hart. Wij hebben gezien, hoe het oogenblik, dat beslissen moest, gekomen was en hoe hij wachtte. Der hartstochtelijke, diepgekrenkte vrouw, die met eenen echt, uit het wanhopigste beginsel, de ellende eener verstoorde jeugd

had besloten, wie het woord *wraak* zelden op de lippen had gebeefd, maar die het zooveel te dieper had bewaard in haar hart, was het aan te zien, dat zij het wrang gevoel van den haat het luidst in zich spreken voelde, dat zij geen erbarmen had met den gehaten boeteling, geen erbarmen met zich zelve, terwijl ze wrokkende tegen den schuldige haar eigen oordeel uitsprak; dat ze voornemens scheen zich de gewijde bete en de gewijde teug te onthouden, die de dienaar Gods haar ging aanbieden. Maar Johannes van Woerden, die als haar biechtvader vertrouwd was geworden met hare geheimste gedachten, die hare aarzeling zag, die alles raadde bij het zien van den nevenman, wien een strijd van aandoeningen op het gelaat leesbaar was, trad statig naderbij met kelk en ouwel, en zag de weifelende aan met eenen blik, waarin hij alles legde, wat de mensch van zijne zielsgedachten kan uitspreken door het oog; en het zijne, reeds zoo veelbeteekenend en vlammend van de heiligste bezieling, sprak voor Johanna treffend verstaanbaar. Zij begreep; ontzet en geroerd zag zij ter zijde naar den belediger, die smeekend op haar staarde; ze voelde, hoe de vereenigde blikken van die twee mannen haar tot een grootsch besluit opriepen, hoe de teekens daar vóór haar het afeischten . . . zij hoorde het zacht gesproken, maar ernstig vermaan van van Woerden: »Indien gij niet vergeeft uwen vijanden, zoo zal ook uw Vader, die in den Hemel is, enz.» en ze erkende al het zware, maar ook al het noodwendige, maar ook al het verhevene van het woord: »vergeeft uwen vijanden.» Bitterheid en scherpe wrok dreven weg als booze dampen. Het vocht, dat verbittering voor eeuwig scheen gestold te hebben in het oog, droppelde langzaam over de bleeke wang; weer zonk ze neder op de knieën, en ernstig en zwijgend reikte zij den vijand de hand der verzoening. De Christin had gezegevierd over de vrouw! X

Dit tooneel, zoo belangrijk voor wie er aan deelnamen, was alleen door de naastbij omringenden opgemerkt geworden en de aandacht der verderaf zijnden ontsnapt. Zeker was het voor Ottelijne verloren gegaan.

Vermoeid, en door hare vrome aandoeningen overstelpt, had

de Jonkvrouw, nadat zij van het altaar was teruggetreden, plaats genomen op eene bank, dicht tegenover den ingang, en bleef in een ernstig gepeins verzonken. Later valt haar oog onwillekeurig op de deur, die zij heeft zien opengaan twee malen strijkt zij met de vlakke hand over de oogen; zij ontstelt, als eene, die eene verschijning ziet, en glimlacht tegelijk over hare zinsbegoocheling, want het moet zinsbegoocheling zijn . . . de man, die is binnengekomen en die met de flonkerende oogen snel de vergadering heeft overzien, om ze daarna met ijzingwekkende uitdrukking op haar te vestigen, kan immers Aernoud niet zijn, wiens lot haar een raadsel is gebleven, om hetwelk uit te vorschen zij zich te vergeefs heeft verpijnd. En toch, hij gelijkt hem sprekend! maar het is niet meer de Aernoud van voorheen: de kleeding van dien man is die van eenen vreemdeling, en niet de zijne; de zeer duistere gelaatstint van dien man is niet de zijne, noch die vervallen wezenstrekken, scherp en hard en vreemd aan de bevalligheid, die de zijne was; dat gelaat heeft eene uitdrukking van wreed zielelijden, die vrees aanjaagt, en daar is niet die rustige fierheid, die haar zoo lief was; daar is slechts wilde trots, die schijnt te dreigen. Neen! dat kan haar Aernoud niet zijn, zóó kan ziele smart in korte jaren een menschelijk voorkomen niet verwoest hebben, niet zulk eenen frischen, bloeienden jongeling tot zulk eenen schrikwekkenden man! Ottelijne wil zich die bange gedachte verdrijven. »Hij is het niet,» dringt zij zich op. »Moge hij het niet zijn,» bidt zij van God, met doodsangst en medelijden, met bittere smart en schuwe vrees, in haar gebed wil zij kalmte zoeken, maar vergeefs! ze voelt het, schoon ze de oogen gesloten houdt, die van den vreemde moeten nog op haar gericht zijn; hare aandacht is weg, zij kan den geest niet opheffen naar den Hemel: de verbeelding rukt dien altijd weg op het wezen tegenover haar . . . zij . . . maar ze voelt zich op den schouder tikken; die aanraking ontroert haar als eene aanraking van den doodsengel; zij ziet rillend om: Aernoud staat naast haar, en wel zeker hij; zijn gebiedend gebaar houdt den kreet op hare lippen terug, dien angst of verrassing haar willens schijnt af te

persen, hij spreekt haar toe, zijne stem is zacht en hol, maar doordringend, en nog genoeg de stem van vroeger, om voor haar overredend te wezen.

»Ik was eens uw vriend, Jonkvrouw! ik zal nooit uw vijand worden, ik wil nu uw beschermes zijn, volg mij!» En reeds vatte hij hare hand, om haar tot opstaan uit te noodigen. En werkelijk stond zij op: was het onwillekeurig in bewusteloosheid van zich zelve? was het een toegeven aan de verrassing van het wederzien, of aan de overmacht van den geliefde? was het met of zonder beraad? . . . zij zelve had het u niet kunnen zeggen, zelfs niet eens, hoe zij, niet meer meesteres van zich zelve, sinds Aernouds vaste hand de hare dicht in de zijne hield gesloten, door hem snel en behoedzaam naar buiten werd geleid, eer iemand had kunnen opmerken wie eigenlijk vertrok, te meer daar hare vrienden dicht om het altaar vereenigd waren, zooals wij gezien hebben, en dáár hunne gansche aandacht geboeid werd, terwijl de overigen, die haar minder kenden, zoo al haar vertrek hun in het oog ware gevallen, haar gehouden hadden voor iemand, die geene gelegenheid had om naar de preek te wachten, zooals meermalen gebeurde.

De kleine Spaansche page wachtte met een gezadeld paard; licht, als ware zij een kind geweest, tilde Aernoud de Jonkvrouw in den zadel, steeg nevens haar op, en in vollen ren ging het voort, altijd voort, de kleine dienstknaap volgende, zoo snel zijn slechte renner het hem vergunde.

Dit alles was gebeurd in seconden, bliksemsnel, en voordat Ottelijne dit voornemen gissen kon, of er zich tegen verzetten.

Nu echter was zij zóóver tot herkenning van zich zelve gekomen, dat zij verscheidene angstige uitroepen achtereen voortbracht :

»Aernoud! ik ben u gevolgd! . . . omdat. . . gij het wenschet,» voegde zij er langzaam bij. — »Gij hebt mij willen spreken, — nu, zoo spreek en laat ons afstijgen, of kom mij zien op Lauernesse! — Toen ik met u ging, was het in het geloof aan uwe goede trouw, — niet opdat gij mij weg zoudt voeren van mijne vrienden en behandelen als eene gevangene, of als

eene, die men wegroof." — Tusschen iedere dezer zinsneden had zij eene tusschenpoos gelaten, als wachtte zij zijn antwoord ; het volgde niet ! toen voegde zij er bij met al de inspanning van haren moed : »Meester Bakelsze ! ik was zonder kracht en zonder bewustheid, om mij tegen uwe handeling te weren ; gij hebt gemeend, dat ik willig met u ging, maar ik zeg u neen, ik zeg u luide neen, het is tegen dank, dat ik met u ben, ik wil terug naar de gewijde plaats. . . ."

»Daar dreigt u gevaar, Jonkvrouw ! kerker, dood, het ergste . . ."

»Mij alléén ?" vroeg zij bezonnen, denkende op hare vrienden.

»Allen, die daar zijn," sprak hij dof en dreigend.

»O mijn Heere !" zuchtte Ottelijne ; hare geestkracht begaf haar op éénmaal bij de vrees voor de anderen, reeds hadden de ongewone beweging en de ongewone schokken haar afgetobt tot uitputting toe ; nu zonk ze machteloos voorover, in tweeën gebogen, zonder veerkracht, als een geknakte bloemstengel, zoodat het den sterken linkerarm van hem, die haar omvat hield, bijna te moeielijk viel haar overeind te houden ; toen vleide hij zachtkens haar hoofd tegen zijne borst, sloeg zijnen mantel over haar heen, tegen den scherpen avondwind, en hief de hand omhoog, als om den Hemel te bezweren met dit woord :

»O genadige Koningin des Hemels ! mocht zij nog behouden worden ! Toren mijner hope neem haar in Uwe hoede !" En op nieuw joeg hij voort in vollen draf, als bij den rit van Leonore ; slechts was het hier een levende minnaar, die zijne geliefde den dood ontrukte, in plaats van een spooksel, dat haar dien te gemoet voerde ; slechts waren de verschrikkingen van dezen tocht veel minder, en de zedelijke smart voor beiden veel meer.

In de halve schemering van den avond waren zij weggere- den van de Slotkapel ; maar toen Ottelijne eindelijk opleefde uit hare bezwijming, was de maan opgekomen en het was licht, als een dag in den nacht. Zij wikkelde zich los uit den mantel, waarmede hij haar omhuld had, hief zich een weinig op en zag om zich heen.

»Waar zijn wij, heer Bakelsze ?" vroeg zij.

»Wij hebben Utrecht ter zijde, Mejonkvrouw! zoo ge het hoofd omwendt, ziet gij de Witte Vrouwenpoort.» (Zij waren op den Bildschen straatweg).

Ottelijne herkende duidelijk het steenen kruis, opgericht ter gedachtenis aan Nicolaas van IJperen en Gerrit van Noordwijk, door Walraven van Brederode op die plaats vermoord.

»Gij voert mij naar Lauernesse, Heer Bakelsze!» vroeg zij weder, schuw naar hem opziende.

»Ik breng u, waar het u goed zal zijn,» antwoordde hij, met die korthed, die aan verdere vragen een eind maakt.

De arme begreep wel, dat zij geene betere opheldering verkrijgen zoude; zij zuchtte en zweeg. Zij begon zich te verliezen in gissingen, wat toch zijne bedoeling kon zijn met deze schaking; zóó toch was het te noemen. Geen oogenblik kwam in haar op, te twijfelen aan de waarheid van zijn woord, dat hij haar redde van een dreigend gevaar; want zóózeer kon levensverdriet den adel van zijn hart niet verdorven hebben, dat hij een logenachtig voorwendsel geven zoude aan eene daad van geweld; dat hij haar onder schijn van zorg weg zoude rukken van eene plaats, waar ze yeilig was, om haar aan gevaar of onheil prijs te geven. Zoo was niet Aernoud, die veeleer, als hij zich reden dacht tot toorn of wraak, haar zijn zwaard in het hart zoude drijven, terwijl zij omringd was van al hare dienstmannen; maar zelfs, wat hij *goed* noemde, kon weinig van hare keus zijn; hunne begrippen van wat heilzaam was en verkieslijk, moesten zeer uiteenloopen, en zij begon het er voor te houden, dat hij wel alleen het gevaar harer ziel kon bedoeld hebben, toen hij haar aan eene vergadering van Lutheranen onttrok. Maar hij moest haar immers daarin toch reeds verloren gegeven hebben, en het was niet na jaren, die daartusschen lagen, dat hij nog wanen kon, bij den voortgang, dien de nieuwe leer maakte, haar voor het eerst in zulk eene bijeenkomst te vinden. — Doch, hoe ook, die zorg, die belangstelling troffen haar. Had hij zoolang buiten haar geleefd, om nu tot haar terug te komen, dan moest daarvoor eene reden zijn: had het ongeluk hem misschien verdraagzaamheid geleerd? maar, waarom dan die sombere, kort afgebeten

toon? de toon van eenen onwilligen beschermer, niet die van eenen geliefde, die zijne vroegere rechten komt terugvragen . . . dan, hoe het ook ware, eene aandoening, zooals zij die in lang niet gekend had, iets als eene schemering van hoop, mengde zich in den angst, in de onzekerheid, die haar het hart deed kloppen, en schoon onrust haar de wangen verkilde en verbleekte, kleurde menige gedachte ze somtijds met een zacht blosje. Ze had toch, sinds hunne noodlottige scheiding, voor altijd de hoop opgegeven dezen man weder te zien, hem te spreken, nabij hem te zijn, en toch diep in haar hart had die wensch altijd blijven schuilen; tot den prijs van elken angst zoude zij zeker besloten hebben, dien verhoord te zien, had men het haar kunnen voorstellen! en nu was hij dáár, dicht bij haar; hetzelfde ros droeg hen beiden; zijn arm hield haar middel omvat; haar mat hoofd had steun gevonden tegen zijne borst; hij had met haar gesproken en het scheen zijn voorneemen haar veel te zeggen en wat gewichtig was; daarom zeker wachtte hij, tot ze rustig op eene veilige plaats waren, en zij, die het zich sinds lang ten plicht gemaakt had schoone droomen op te geven en lachende hersenschimmen altijd ter zijde te stellen, omdat ze nooit moesten worden verwezenlijkt, die begonnen was de werkelijkheid des levens aan te nemen, in al haren onverbiddelijken ernst, trachtte zich nu met luchte schetsen van mogelijkheden en rozenkleurige droomerijen den avontuurlijken tocht te verlichten.

Hij scheen geene andere zorg te hebben, dan die van spoedig het einde te zien van dien tocht; het was alsof hij haast had zich te ontlasten van hetgeen hij zich had opgelegd, of zijn eigen zwijgen hem drukte; want nauwelijks verflauwde zijn jeugdige klepper van draf, of zijne sporen gaven hem nieuwen drang, zoo dan al niet nieuwen lust.

Eindelijk scheen hij zijn doel bereikt te hebben; het kon thans elf ure in den nacht zijn. Bij den klaren sterrenhemel en het zuiver licht, dat de maan uitgoot over het landschap, in een oord, dat ze honderdmaal had bezocht, dat ze kende als haren eigenen erfgrond, herkende Ottelijne licht in het statige gebouw, waarvoor zij halt hielden, Oudwijk, een adellijk

vrouwenklooster van de Benedictijner orde. Eene huivering rilde haar door de leden: zou Aernoud willens zijn haar een *klooster* tot kerker te geven? maar, neen! dat was een kinderachtige inval, dacht zij, zich herstellende; wat gaf hem macht over haar, de vrije leenvrouw van Lauernesse, meesteres van zich zelve! hier noch elders zou iemand het recht hebben haar tot eenige daad te dwingen; daarenboven de abdis, Ada van Drakenburg, moest haar kennen; met eene harer oudmoeien, die Stiftdame was geweest, had ze wel eens het klooster bezocht, en deze goede, eerwaardige vrouw zou geene daad van geweld tegen haar ondersteunen noch bevorderen, zoo het mogelijk kon zijn, dat een man als Bakelsze, die had uitgedacht. Zij wilde er ten minste het eind van zien, vóór zij zich verzette; ook steeg zij af met zooveel kalmte in de houding, als zij slechts wist bijéén te rapen, en volgde zonder ééne vraag of aanmerking, toen hun de kloosterpoort was geopend, nadat Bakelsze zich had genoemd. Ongetwijfeld moest men hen gewacht hebben, want ze werden niet in de spreekkamer geleid; maar eene leezuster ging hen voor naar een dier vertrekken, afgescheiden van de bewoonde cellen, waar men somtijds vrouwelijke gasten huisvestte, eene gastvrijheid, die, bij de volstreckte ongeschiktheid der herbergen, voor edele en eerbare vrouwen, die reizen moesten, ten goede kwam. Hoewel meer tot gemak ingericht, dan de verblijven der zusters, getuigden ze echter nog van kloosterlijke eenvoudigheid, en dat, hetwelk men Ottelijne en Aernoud binnenleidde, maakte geene uitzondering op dezen regel. De leezuster zette hare koperen lamp op de tafel en liet hen alleen.

Ottelijne alléén met Aernoud, na eene scheiding als de hunne! De Jonkvrouw van Lauernesse, de dochter, de heldin van het Lutheranisme, samen met den nieuwen Spaanschen Hidalgo, met den medegenoot der Inquisiteuren, met den vriend der Dominikanen, samen in eene kloostercel!

De jonge vrouw wierp zich neder op eene zitbank met tapijtwerk bekleed, de éénige, die hier gevonden werd. Zij deed het, onder voorwendsel van vermoeidheid, maar eigenlijk om het trillen harer leden te verbergen; want dit samenzijn be-

angstte haar op het uiterste. Er was een tijd geweest, dat zij zijn gezelschap zoude gekozen hebben boven ieder wereldsch vermaak; maar nu . . . zij had Inst de dienende vrouw terug te roepen, zóózeer vreesde zij dit onderhoud, zij voorzag dat het haar ten ongewachten zegen moest worden of tot vernieuwde smart, en zij had nog gaarne weder de beslissing willen verschuiven; ze herdacht zich Aernoud met zijne stormende drift, zijne lichtgewonde hooghartigheid, zijner werkzaamen Godsdienstijver, door geene stervende moeder zelfs teruggeschrikt; ze herinnerde zich dat zwaard, uitgetogen tegen verwanten, dat bloed, dat toch had gevloeid; zij was zeker van hare eigene standvastigheid op één punt, ze zag in verbeelding reeds dit tooneel gewelddadig eindigen, en ze zag huiverend naar hem op met eenen schichtigen en onderzoekenden blik, alsof ze reeds iets dergelijks in zijn oog had kunnen lezen. Toch drukte zijn gelaat niets vreeselijks uit. Integendeel, hij had zich het hoofd ontbloot en den mantel weggeworpen, die zijn rijk gewaad had bedekt gehouden, met het kennelijk doel om te bevallen; hij scheen, met eene machtige poging op zich zelve, zijnen trots van vroeger, zijne stugheid van zoeven, te hebben weggeweerd uit geheel zijn voorkomen, waaruit iets eerbiedigs sprak, iets schroomachtigs, iets smeekends zelfs, als wilde hij haar gerust stellen en vergiffenis vragen beide; eene roerende zwaarmoedigheid had op zijn gelaat de harde uitdrukking dier wrange smart vervangen, die anders de ijzing wekte tegelijk met het medelijden, en er trilde eene wegsleepende teederheid in zijne stem, toen hij de Jonkvrouw naderde en haar vroeg: -- »Ottelijne! bemint gij mij *nog*!»

Op zulk eene vraag was de Jonkvrouw niet verdacht geweest; zulk eene zeldzame ommekeer was meer dan haar schoonst gekleurde droom haar had voorgetooverd; met zooveel innemende zachtheid op de lippen en in het oog had zich haar Aernoud nooit aan haar getoond, zelfs niet in de schoonste dagen van haar geluk; en toch, hij moest nu zijn, wat hij scheen: Bakelsze was geen huichelaar en de logen niet in hem.

En haar geloof deed hem recht. Hij voelde zich, zooals hij zich voordeed. Nooit had hij haar, zooals nu, eenen blik laten slaan

op den schat zijner teêrheid; maar de verholen mijn in zijn hart had dien altijd gedragen, zij had die volstrekt ongedeeld bezeten, zelfs toen hij haar verloren gaf; geene schoonere, geene hoogere, geene, die door sprekender hartstocht den zijnen had gezocht, had ooit slechts den vluchtigsten indruk gemaakt op dit hart, genaakbaar alleen voor eene enkele; geene sterveling, dan alleen deze vrouw, mocht het weten, dat Aernoud Bakelsze week kon zijn als de fijnstgevoelende van zijn geslacht; en nu hij haar weder zag, de éénige, die hij liefhad, weêr volgzaam aan zijne stem en weer meegevende aan zijnen wil; nu hare redding haar als op nieuw tot de zijne maakte; nu een snel uitgedacht ontwerp hem de mogelijkheid voorspiegelde van haar terug te winnen; nu gaf de angst, haar zeker te verliezen, hem meer schroom en diepgaande onrust; nu vermeesterde eene onuitsprekelijke verteederling zijne opgedrongene koelheid, en zijn uiterlijk verried onwillekeurig, hoe zijn gevoel éénmaal zegepraalde over zijnen wil, totdat de laatste de ingevingen moest volgen van het eerste; want toen Ottelijne, onder tranen zoeter dan sinds lang haar glimlach, met bevende lippen en nauwelijks hoorbare stem had geantwoord: »Is die vraag noodig, Aernoud?» vervolgde hij met nog meer weemoedige zachtheid:

»Ja, zij *is* mij noodig, voor wat ik verder te spreken heb, sinds ik zelfs met al te rouwe onzinnigheid afstand deed van liefdesrechten, en u oorzaak gaf tot haat; daarom moest ik zekerheid hebben, dat gij nog weder hooren wilt, als eene die lief heeft, met lankmoedigheid, met goelijk geduld, een rouw woord vergevende, om des doels wille en zonder tegensprekinge, die de rede bemoeielijkt; want ik heb veel te zeggen: wilt gij zóó luisteren, Jonkvrouw?»

Zij boog zich alleen toestemmend, aandoening en verwondering beide boeiden haar de tong.

Toen vervolgde hij, altijd op dien toon van overlegde bezadigheid, die telkens eene overwinning moest zijn op zijn karakter en op zijne gevoelens:

»Ik had ongelijk, Ottelijne! toen ik, norsch en gram, met gulgauwe rondheid van woord en daad, mij losscheurde van u, die

mijne bruid waart voor God en menschen. Dat was niet goed, ik had daarop moeten zinnen, dat dolen geen misdrijf is; ik had moeten indenken, dat eene vrouw, als gij, bedeed met groote gaven des verstands en van uitnemende kennis en wetenschap, beter luistert naar overredinge, dan naar menschen-dwang; ik had de woorden moeten kiezen, waarmede men eene vrouw wint en overhaalt; ik had vooroordeelen moeten ontzien, in stede van die hard te vallen; ik had mijnen wil niet moeten opdringen als eene wet, noch mijnen afschuw uitspreken als eenen vloek; ik had afkeers schuwheid moeten verkappen onder het kleed van courtoisie; ik had zacht moeten zijn en verschoonlijk en verdragende; en ik was hard en vol dolle verwoedheid en onverdraagzamen ijver; maar ook het mocht hard heeten, in u, juist in U, datgene te moeten zien, wat mij van elke verschrikking en van elke ondeugd de meest verschrikkelijke scheen en de meest zondige; het woord *ketterij* klonk mij altijd zoo schril in de ooren, en het toen het eerst te moeten hooren, passende op u! de ketterij uitgebeeld te zien in uwe gestaltenis!" De donkere blos, die over zijne wangen vlamde, en de wilde haast, waarmede hij die laatste woorden uitstortte, deed het Ottelijne zien, wat hij toen moest geleden hebben, schoon hij het met geen woord uitdrukte. »En toch, ik had ongelijk met te handelen, zooals ik deed," hervatte hij, zich weder meester, »ja! ik *had* ongelijk, ik had u niet moeten loslaten, ik had niet van u moeten gaan: ge zoudt niet tot hiertoe gekomen zijn, niet zoo diep u verward hebben in de . . ."

Hier vestigde de Jonkvrouw eenen droeven blik op hem, die wel bewees, hoe weer de hoop haar begaf; zij wilde spreken.

»Dit bid ik van u, zwijg tot ik zal geeindigd hebben," hernam hij ernstig. »Zoo gij verloren gaat, komt zeker een deel van uwe verdoemenis voor mijne verantwoording; maar het zal niet gezegd zijn, dat ik niet gezocht heb te herstellen, wat ik te overijld jammers wrocht door grammen moede. Ik ben nu gemeenzaam geworden met het woord *Lutheraan*, met het denkbeeld *ketterij*. Het moest wel! Ik heb haar immers gezien

onder alle vormen, ook in de eerwaardigste . . . ik weet nu, hoe ze de aderen binnendringt ongemerkt, en zonder dat men het weren kan, als een vluchtig, ontastbaar venijn; hoe ze zich met het bloed heeft vereenigd, eer men weet dat ze tot het lichaam toegang vond; hoe ze den mond binnengaat met den adem, en door het oor het hart verpest; ik weet, hoe haar gevaarlijk denkbeeld door nieuweidsglans verrast en verlokt, en door eenen schijn van zuiverheid en gezonde rede de onnoozelheid verleidt en de edelmoedigste verstanden inneemt; hoe zij in de Heilige Kerk gebreken weet uit te vinden, die afschrikken moeten van haren dienst; hoe ze de heiligste zaken schendt met eenen spot, die ontwijdt wat hij aanrandt; hoe zij de Schrift, die om des misbruiks wille slechts aan enkelen was toebetrouwd, openstelt voor de eigendunkelijke uitlegging van iederen onwetende, die nauw denken kan, veel min oordeelen, opdat het den schijn zoude hebben, dat ze door vrij onderzoek de zielen tot God willen brengen, opdat nobele gemoederen zich tot haar zouden voegen, meenende deugd te doen, terwijl ze den zielemoorder toevallen; hoe zij, die Lutherij plegen, verdeeld zijn in tweederlei slag: in verleiders, die God en zijne Heiligen roekeloos verzoeken, en in verleiden, die, door zelfwaan verblind, in opgewondenheid, die een valsch vuur is, meenen door God geroepen te zijn. Die dwazen! zij verwerpen de wonderdaden, die de gezalfde Priesters verkondigen als gewerkt door Heiligen en belijders; zij houden ze voor loos bedrog en arglist, voorgevende dat God niet meer werkt door mirakelen en bovennatuurlijke krachten, en toch noemen ze zich bezielde en gedrevenen door den Geest! Ze dwingen tot wantrouwen in het eene, en eischen geloof voor het andere. Hoe is dat te vereenigen? aanmerk, hoe zij zich ongelijk worden en tegenspreken; waar vindt men dusdanige weersprekinge in de ware Kerk? En toch, dat zijn de beteren, de bedrogenen, van wie ik nu spreke; wie met opzet de zielen van anderen naar het verderf heentrekken, wetende wat ze doen, en uit welke inzichten, zijn niet de minst gevaarlijken, maar hen noem ik nu niet verder, ik wilde alleen bewijzen, hoe ik nu dat Lutherdom ken en doorgrond, en hoezeer ik

mijn afgrijzen overwonnen heb, om het te naderen en te ondertasten, tot er mij niets meer vreemd van was. — Ge ziet, ik sta rustig vóór u, en toch weet ik, dat ge Lutherane zijt, dat ge nog voor korte uren met de Sektarissen samen waart, terwijl een afvallig Priester schennis pleegde met het Sacrament des altaars !”

»Aernoud ! ik mag u niet aanhooren, als gij zóó spreken wilt,” riep nu Ottelijne, die tot hiertoe moeite gehad had zich te bedwingen ; zij voelde met een onbeschrijfelijk leedwezen, hoe die man nooit meer met haar konde samenstemmen ; hoe hij, met den waan van onbevooroordeeldheid in zich, alléén de zwarte zijde zien wilde van wat zij als heilig hield, en hoe er eene scheiding tusschen hen was ontstaan, grooter dan ooit de toegeslijkheid der liefde zoude kunnen aanvullen.

»Ook is het *dit* niet, wat ik u zeggen wilde, Mejonkvrouw !” viel hij haar in. »Ik wilde u vergiffenis vragen voor mijne overijling van voorheen, en tegelijk uwe toestemming verkrijgen om haar te mogen goedmaken ; daartoe was ik u opheldering schuldig van mijn vroeger gedrag, van mijne huidige gevoelens ; — maar daarom verdenk mij niet, noem mijnen terugkeer geene laagheid ; zoo ons beider vooruitzichten dezelfde waren gebleven, zoudt gij mij thans noch ooit vóór u zien ; de gelukkige, de geëerde, de machtige vrouw van Lauernesse, met hare rijke bezitting en haar hoog aanzien onder de Edelen van het Sticht, zou het woord *berouw* nooit gehoord hebben van de lippen des onvermogenen poorters ; maar nu Otte-lijne ! ik wenschte, dat ik eenen zoeten glimp had voor wat éénmaal moet gezegd worden de tijden zijn gekeerd Jonkvrouw van Lauernesse ! het grijs geluk van uw geslacht sterft in u. Uw hoog en hecht huis wiegelt op zijne fondamen-ten, en gij, zwak rijsken ! kunt het niet steunen, wat zeg ik ? gij zelve zijt het, die het ondermijnt het zal vallen door u, in puin storten boven uw hoofd ; niet omdat de Gelderschman woedt en brandt in het Sticht ; niet omdat de Bisschop, uw verwant, zijnen zetel leêg heeft gelaten ; niet omdat gij zonder Heer zijt en beschermer, die het zwaard voor u trekken kan in de partijschappen der Edelen ; niet door anderen ; maar door u

zelve, door uwe eigene keuze, omdat ge Lutherane zijt, omdat gij het zijt met de onverholen oprechtheid van eenen vrijen en kloeken geest. Het is een gewaagd stuk, Lutheraan te zijn: de Lutheraan, balling der Kerk en van het Keizerrijk, heeft niets, bezit niets, is niets; zeg niet, dat de rijkdom beschermt tegen de wet; juist de rijkdom zal de vervolging uitlokken, want, leider! de eerwaardigste der menschelijke handelingen worden bevlekt door gouddorst en eigenbaat, en het zal niet aan verraders falen noch aanklagers, sinds de helft van het vermogen der schuldigen het deel wordt van den wroeger! Zeg niet, dat hoog aanzien beschermt tegen de straf: op een toren ziet men eer, dan op de lage dorperswoning: het hooge verzoekt tot vernederen. Zeg niet, dat uwe vrienden invloed hebben en macht: de Lutherane heeft geene vrienden meer, of wie hare vrienden zijn, hebben geenen invloed. Ottelijne! gij moet het reeds ondervonden hebben of wel die het nog bleven, wachten tot ge gevallen zijt; steun niet op de trouw uwer vazallen, schoon gij ze tellen kunt bij honderden: de Lutherane heeft geene vazallen meer, want allen zijn ontslagen van trouw en gehoorzaamheid! Meen niet, dat ik u ontzetten wil, met beelden te malen, die valsch zijn, en op tijden te doelen, die niet komen zullen; beter dan iemand weet ik, wat Karel V besloten heeft in deze zaken, en beter dan iemand ook, hoe hij houden zal wat hij besloot; zelfs eene Vrijvrouwe van het Sticht is niet meer buiten het bereik van zijnen arm; de Bisschop — of het moest zonderling tegenvallen, en de kanunniken, in deze tijden van verval, meer moed hebben, dan ooit in die van Utrecht's besten bloei, — de Bisschop, die uws bloedmaags zetel inneemt, is een afhangingeling van den Graaf-Keizer, en bij den nood, waarin het Bisdom verkeert, en bij de macht van eenen Heer, als Karel V, kan het niet anders, of deze moet eenen onbepaalden invloed krijgen in het Sticht. En zoo al niet, onberaden samenkomsten, als die van heden, brengen u in zijne macht. En ik zeg u, de Keizer wil een eind zien aan deze beroering in de Kerk. Hij wil het door geduchte middelen, en mannen van trouwe devotie en van bekwaamen ijver zijn door hem belast met de uitvoering van zijnen wil, ik behoor tot hun getal want zie, Ottelijne!

dezelfde ommezwaai van het lot, die u zwak maakt in het midden van uwe macht, heeft mij opgeheven en groot gemaakt naar wensch en streven. Ik ben niet meer de poorter, die zijnen rang moest houden van de jongste uwer liefde en wien de liefde alleen dat denkbeeld verdragelijk maakte; ik ben de gelijke der Edelen geworden; nooit zal ik twintig voorvaderen tellen met gekroonde wapenschilden, maar ik zelf, ik alléén, ben de stamvader van mijn adellijk geslacht, dat luisterrijk genoeg aanvangt, om tot het hoogste te klimmen. Ik ben Spaansch Hidalgo; de Heer Koning gaf mij den ridderslag te Madrid, de eereketen zijner gunst, en genoeg inkomsten, om mijnen rang op te houden met eere. Men noemt mij ridder van St. Jacob en Heer van Viterbo! Als Nederlander verzaak ik mijn vaderland niet; maar ik ben een aangenomen zoon van Spanje, en Spanje heeft getracht mij te vergoeden, wat ik in Nederland verloor. Aernoud Bakelsze bestaat niet meer; vergeten zij met hem, wat jammer hem heeft gedrukt! de vrouwe van Lauernesse sterve als hij en vergeten zijn met haar de dolingen harer jeugd en eenzaamheid, en de vrouwe van Viterbo vange een nieuw leven aan met eenen gemaal, wiens naam reeds haar beschermt tegen verdenking, wiens macht haar veiligen zal tegen onheil en wiens liefde haar het leven zoet zal maken en zalig. Wilt gij dat, Ottelijne! wilt gij een einde maken aan ons beider lijden?" begon hij, op éénmaal weer den toon van innemende teerheid hervattende, waaruit hij trapsgewijze vervallen was tot dien van strenger ernst, en tegelijk haar dichter naderende: »Wilt gij dat, Ottelijne? wilt gij vergevend zijn en zachtmoedig en u voegen naar mijne bede?"

»Ik durf nauw begrijpen, waar gij op doelt, Aernoud," antwoordde zij zacht en aarzelend, »want ik vreeze, uwe bede heeft eene voorwaarde.... die.... ik wel besloten ben niet te vervullen," voegde zij er vaster bij. Toen hij daarop zweeg, hervatte zij: »En zoo niet, Heer! meent gij dan, dat uwe redenen mij bewegen zullen uit zelfbelang? Veeleer afschrikken.

»Ik beken het u. Mijne liefde is groot en belangeloos, zij wil geene bijgedachten. Zoo de gevaren, waarmede gij dreigt en waaraan ik geloof, op handen zijn, en mij treffen moeten naar

Gods wil en heiligen raad, denk ik die niet laf te ontduiken aan de borst van eenen gemaal, wiens faam van rechtzinnigheid mij ten schild zoude zijn tegen de vervolging van vijanden en geloofshaters. Ik wil niets vooruit hebben op mijne broeders, en wat God mij met hen of boven hen oplegt, zal ik willig dragen."

»Zoo hoor mij dan om mijnentwil, Jonkvrouw! die te groot-hartig zijt, om op eigen welzijn te zien. Zoo zie dan op mij, die eenmaal rust wil van smart; zie mij aan, Ottelijne! Niet waar, ik heb geleden! Eene vrouw als gij, die men bemind heeft zooals ik u, offert men niet op zonder veel te lijden. En toch deed ik het, ik heb Gode gegeven al wat Godes zijn kon. Men prijst de Heiligen hoog en stelt hen ten voorbeelde, omdat zij zich de oogen wegrukten of de borst, om niet te zondigen; ik heb meer gedaan dan zij! ik heb mij het hart levend uit het lichaam gerukt en het neergelegd aan den voet van Zijn altaar. Ik heb een offer gebracht, niet minder dan Abraham, en geen engel heeft het geweerd en God heeft het aangenomen. Maar nóg kan Hij terug geven, nóg! Aan de voorbede van Zijnen lieven Zoon en van zijne welzalige Moeder (hij maakte eerbiedig het teeken des kruises) zal het mij niet falen. Ik heb mij met plechtige geloftenis toegewijd aan Haren bijzonderen dienst!" Een oogenblik zweeg hij en vervolgde daarop: »Hoe ik leed, nooit heb ik het geklaagd, en zeker nog in dezen ochtend dacht ik niet, dat mij een woord van klachte zou ontglippen, tegen wie ook, en allerminst tegen u! en echter dezen avond, toen ik u weder zag, schepte ik uit wanhoops overmaat nieuwe kracht en hope. Was het mijn veranderde staat, die mij vrij gaf tot u te gaan zonder schijn en laagheid, was het dat vreeselijk doodsgevaar, waarin ik u zweven zag door mijn beleid... was het..."

Maar plotseling viel Ottelijne hem in de rede met eene snelle gevatheid:

»Och, Aernoud! of gij mij toch zeggen wildet, wat dat gevaar was, en of mijn geloofsvrienden nog te redden zijn!"

»Hen wacht de straf des ketters: en niet één hunner, van wie verhard blijft, is meer te redden."

»Heilige God! en uwe verwanten zijn dáár! Laurens, uw schoonbroeder! Uwe eigene zuster Johanna! Wat zal er van hen worden!» Hij kromp pijnlijk inéén en zijne lippen verbleekten; maar hij antwoordde dof en plechtig: »Ze zijn in Gods hand en in die van hunne rechters.»

»En *mij* wilt gij redden!» riep zij blozende onder hare tranen en getroffen door dit sterk bewijs zijner liefde.

»Met overtreding van mijnen plicht,» sprak hij somber, en, voorover leunende op de tafel, drukte hij beide handen tegen het hoofd, smartelijk uitroepende: »O! ik *moest*, Ottelijne, ik *moest*; kon ik u ombrengen, *ik*, met eigene hand!»

De Jonkvrouw was als buiten zich zelve van radeloze onrust en smart, ze wist niet om wien ze het meest moest treuren. Ook Paul was dáár geweest, hij zoude gepredikt hebben na het avondmaal; ook Enriquez, haar jonge neef, door haar het moederlijk opzicht ontvoerd en voor het eerst bij de plechtige samenkomst ingeleid, en als de strenge wet moest worden nageleefd, zoude een gruwzame dood hun deel zijn, en ze kende er onder hen, die moed hadden martelaren te sterven. — En dat had Aernoud hun aangedaan, die Aernoud, die haar liefhad, dien zij beminde. O! ze was opgesprongen, handenwringende van angst, maar toen ze hem zag, ook overstelpt door eene onwillekeurige aandoening, en toen zij gevoelde, hoeveel zij nog bij hem gold, greep zij weder moed, en zijne knieën omvattende, bad ze vleiend en met krachtige woorden voor het behoud van hare geloofsgenooten en vrienden.

»Hun lot is reeds buiten mijne macht, en zoo ik het konde, ik mocht ze niet helpen, noch wilde het»

»Ik wil met hen sterven,» hernam Ottelijne, moedeloos opstaande. »Heer! ik *wil* niet de éénige gespaard blijven in zóó grooten nood.»

»Niets meer daarvan, Mejonkvrouw!» antwoordde hij gebiedend, en daarop zachter: »Neen, eenig geliefde! gij zult leven, leven voor mij, en mijne schuld niet bezwaren en de hoop niet beschamen, waarmede ik u redde, en de Heiligen niet verzoeken, die niet tweemaal eene uitredding ten beste hebben voor wie onberouwelijk is. Luister. Ik heb u eenen dienst bewezen, ik vraag

er mijn loon voor. Ottelijne ! het is het eerste, wat ik u afbid, en ik heb recht op uwe dankbaarheid. Nooit heeft eene vrouw, ook niet de schoonste, mijn hart geroerd ; ik heb om u geleden, zooals geen ander lijden kon : ziet gij, onder mijne haren zijn reeds grijze ; toch ben ik nog jong ; ziet gij, mijn oog is ingezonken en ook mijn aangezicht heeft geen schijn van bloei meer of van frischheid, hoewel in 's levens beste kracht. Laat het nu genoeg zijn ! geef mij een oogenblik van verademing, van hope ! ik eisch mijn loon, gij zijt het mij schuldig ; weiger het mij niet, nu ik het u afsmeek, nu ik het u knielend afsmeek ! ik, die nooit heb geknield, dan voor mijnen Keizer en voor mijnen God !”

Werkelijk knielde hij aan hare voeten, de hooge, trotsche gestalte, die nooit had gebogen en zoo weinig plooibaar was ! ook scheen het een breken en niet een buigen, toen hij zich nederwierp ; er moest ook veel gebroken zijn in die trotsche borst, in dit fiere mannenhart, en hij moest wel behoefte hebben aan heeling en wel bewust zijn van het belang zijner bede, om haar zoò te richten aan eene vrouw. Ottelijne beefde van eene aandoening, die het meest de verbazing was van den schrik.

Aernoud ! en knielend ! Wat zou het zijn, als die eik zich zou oprichten, als die vruchteloos had geplooid ? Eene gewaarwording als van vreeze overviel haar tegelijk met eenen onuitsprekelijken weemoed bij het denken aan dat lijden, waarvan hij haar de sporen aanwees. Zij ! zij alleen kon het schatten, en ze voelde zich als overweldigd door den wensch om toe te geven aan wat hij eischte ; al wat er voor liefde tot hem gloeide in hare borst, deed zijne rechten gelden op datzelfde oogenblik. De beproeving was te sterk, en ze bad inwendig, dat de verzoeking wijken mocht. Hartstochtelijk teeder vatte zij zijne handen om hem op te richten, en groote tranen droppelden neder op zijn hoofd, waarover zij zich heen boog, toen zij antwoordde met iets zwaks en weifelends in de stem : »Zoo kan ik u niet zien, Heer ! wat wilt gij van mij, wat moet ik doen ?”

»Mij met eede zweren, dat gij u naar mijnen wil voegen zult in één ding, eer wijk ik niet van deze plaats, hoe laag zij zijn moge !”

»In alle dingen, mijn Heer! slechts niet in verandering van geloof! Buiten dit is er geen, dat ik u weiger. Geef mij te kiezen tusschen u en de wereld, en ik zal niet aarzelen; maar stel mij niet tusschen mijn God en u; want zoo waarachtig de dood het eind is van alle leven, zoo waarachtig zoude ik u den mindere achten!» En toen zij dit gezegd had met inspanning van al de overmacht van Christelijken moed op vrouwelijke zwakheid, moest zij zich weder neerzetten: en bad in gedachte tot God om het einde van dien strijd.

»Ik vraag u *geene bekeering*,» hernam hij bitter, terwijl hij opstond, »nog niet. Ik zal het droeve schouwspel van Lauer- nesse niet hernieuwen; ik zal geenszins een overijld besluit vergen op eene keuze op staanden voet, die tot berouw kon voeren, zoo ras zij gedaan was. Ik weet te veel, wat het zegt u te verliezen, om zoo groot eenen schat te zetten op ééne worp, op de kans van één oogenblik. En daarom niets van dit, ik heb niet gehoord en ik wil niet verstaan; ik heb tot last de zonden te straffen, waarvan gij bekentenis zoudt doen, en het zou mij strekken tot verzwaring van een plichtverbreken, waarvan ik nu reeds niet weet hoe mij te zuiveren. Maar ik acht alles gering om u; daarom, o Jonkvrouw! weder mijne en veel geliefde! hoor mij dáárin en verhoor mij, dat gij blijven wilt in deze heilige en eerwaardige plaats, waar ik u bracht ter uwer veiligheid en in goeder meening, totdat ik zal terugkeeren, om u af te halen en heen te leiden naar uw huis; dat gij in dien tijd met de hoogwaardige abdis van dit klooster raadplegen zult over het stuk van Godsdienst, hare onderrichting ontvangende met zachtmoedigheid en zonder veroordeel. De abdis is eene doorluchte en welhoeffelijke vrouw, die u geenerlei dwang zal aandoen, ook zelfs niet om ter misse te gaan, een voorrecht, dat ge, lacy! verloren hebt. Zij is eene schrandere vrouw, begaafd met vele treffelijke kennis, die wijsgeeren en kerkvaders gelezen heeft, en die de H. Schrift kent en er van weet te oordeelen, met wie ge kunt redetwisten tot onderkenning der waarheid. Zij was van mijne bedoeling onderricht en wil die steunen uit aanzien van den rang, dien ik houde in het Graafschap Holland. Het staat aan u, Otte-

lijne! om reeds morgen, nog wel dezen eigenen nacht, terug te keeren naar Lauernesse; ik gaf u geenen kerker, toen ik u eene wijkplaats zocht. Maar om mijnentwil blijf hier, ten kortste drie weken; vele stormen zullen dan heengewaaid zijn over uw hoofd, zonder het te deren, en gij zult hier rust vinden en... misschien zaligheid. Zoo ik na dien tijd niet gekomen ben en ge bevinden zult, dat ge niet kunt terugkeeren in den schoot der Heilige Kerk, trek dan in 's Hemels naam alléén naar uw Slot, en zoo ik keere zal ik weten, dat gij mijne hand versmaadt tegelijk met mijnen Godsdienst. Weiger mij niet die drie weken van overweging, Ottelijne! drie weken zijn zeker lang, met opzicht tot een besluit; maar ze zijn zeer kort, met opzicht van den tijd, waarvoor men beslist. Schenkt gij ze mij, Jonkvrouw?"

Ottelijne had toegeluisterd met kalme waardigheid.

»Aernoud! ik wil het en beloof dat. Het zal niet gezegd zijn, dat ik u eenig verzoek heb geweigerd, dat mij geoorloofd was toe te staan; maar," voegde zij er treurig hoofdschuddend bij, »denk niet, dat overweging mij tot iets anders zal stemmen, dan tot volharding. Ik kan mijn beter oordeel niet meer verloochenen, ik kan mij niet meer buigen onder het dwangjuk des bijgeloofs en van priesterlijken offerdienst, sinds ik Christus kenne als het waarachtige en éénige offer, dat..." maar zijne hand sloot haar heftig den mond.

»Een ander vaarwel, Ottelijne! een beter," riep hij, terwijl zijne rechterhand de hare vatte en die vasthield, »wij zien elkander nooit weder, of om voor altijd te verzamelen; vergeten wij nu eene wijl, wat er tusschen ons ligt; hoe het voormaals anders was en hoe beter; hoe wij elkander liefhadden en hoe schoone uitzichten de onze waren; en wat wij plannen vormden: ik voor uw heil en geneugt, gij voor het mijne; hoe nooit een paar zich beter samen voegde, en hoe men op ons zag met afgunst en bewondering, roemende ons goed geluk en blijde vooruitzichten; en hoe dat alles gekeerd is, Ottelijne! sinds het spooksel Luther zich plaatste tusschen u en mij. O! daarom een ander vaarwel dan dat, wat eene lastering is van wat ik heilig houd!" En hij drukte haar in zijne armen

en zag lang en aandachtig op haar, als bepeinsde hij trek voor trek, als wilde hij haar gelaat voor immer in zijn geheugen prenten. Zij... gaf een oogenblik toe aan het gevoel bemind te zijn en weer te rusten aan de geliefde borst; die korte hereeniging, die eene scheiding als de hunne voorafging, bedwelmdde haar door zóó stormachtige en zóó gemengde aandoeningen van verrassing en schrik, van ontzetting en liefde, van toorn en vreeze, van ongenoegen en medelijden, dat ze altijd slechts aan den laatsten indruk kon toegeven

»Aernoud mijn!» fluisterde zij.

»Volschoone! nog bevallig boven allen!» sprak hij, al wat voorafging vergetende.

»Inquisiteur!» riep gillend de stem van eene leekzuster aan de deur der cel, die Silvio tegelijk opende, terwijl hij zich neerwierp aan de voeten van zijnen meester.

»Inquisiteur! geldt dat u?» vroeg Ottelijne.

»Mij!» was het antwoord, dat dof klonk en verslagen.

Niet sneller scheidt een musketschot de duif van haren tortel, dan Ottelijne zich na dit woord losrukte van Bakelsze en met schuwen schrik terugweek tot op den achtergrond van het vertrek; van dáár staarde ze op hem met diepe, koele minachting, zonder een enkel woord te spreken.

Hij stond roerloos en liet de armen slap nederhangen, als van verlamming getroffen. Hij boog het hoofd; voor het eerst sloeg Aernoud Bakelsze de oogen neder!

»Inquisiteur!» herhaalde de Jonkvrouw, bijna beschimpend.

»Veroordeel mij niet,” begon hij en deed eene schrede voorwaarts.

»Mij niet nader, Heer van Viterbol en verwijder u, verwijder u schielijk, zoo ge wilt, dat ik mij niet ontslagen zal rekenen van eenen eed aan eenen Spaanschen geloofsrechter, die Nederlander was.”

Hij antwoordde niets; het was zeker de overspanning van den toorn, die hem de stem belemmerde. Met éenen ruk, die het arme kind deed ineenkrimpen van pijn, hief hij zijnen knaap op, en sleurde hem met zich, na eenen blik te hebben geworpen op Ottelijne, die tegelijk de uitdrukking was van

de scherpste woede en van onuitsprekelijk harteleed. Zoo was nogmaals het einde verbittering geweest, hoe ook beiden zich bezadigdheid en matiging hadden opgelegd.

De kleine Spanjaard, die de oorzaak geweest was van dit laatste tooneel, was het zonder opzet.

Vermoeid van den snellen rit, en het wachthouden voor de binnenpoort niet minder moede, had hij zijn verlangen geuit, om te worden binnen gelaten.

Niemand had hem verstaan; maar de leekzuster had hem de plaats gewezen, waar voor de leekbroeders, om het tuinwerk aan het klooster verbonden, een oponthoud was.

Zijn Spaansche trots scheen gekrenkt door eene gelijkstelling met die lagere knechten, ten minste hij stelde er zich op het hevigst tegen te weer, zoodat de zuster het recht meende te hebben de tusschenkomst van zijnen meester in te roepen; hij was haar gevolgd in zijne verlegenheid, weinig wetende, hoezeer hij een oogenblik van geluk stoorde, dat verpoozen moest voor jaren van ondenkbaar lijden.

Eene uitredding.

Laurens Cornelisz, die eene handelsreis door Noord-Brabant volbracht had, na den dag, waarop wij hem zagen in de vergadering der Lutheranen te Woerden, trad nu, na maanden lange afwezigheid, zijne woning binnen.

In Holland, dat toen reeds begon te worden en, zoo wij hopen, altijd blijven zal het eigendommelijke vaderland van huiselijke gezelligheid en huiselijk geluk, dat er beter dan in ieder ander Land begrepen werd; het Land, dat het spreekwoord: »eigen haard is goud waard" heeft uitgevonden, dat oneindig veel uitdrukt voor lieden, die de waarde van het goud zoo goed wisten en die zeggen durfden: »Oost-West t'huis best," in eenen tijd, toen Oost en West Dorado's en Edens moesten zijn voor een handel- en goudlievend volk zooals zij; in Holland had en heeft het toetreden van den Heer des huizes aan eigen haard na eenig afzijn iets opmerkelijk karakteristieks. Op zijn gelaat ligt iets vergenoegds en blijmoedigs, als gewerd hem nu de ware belooning voor inspanning of arbeid. De voldaanheid van zijnen blik, de rustige gulheid van zijnen glimlach, de vastheid van zijnen gang, het vrije en losse van zijne gebaren, de vroolijke haast, waarmede hij voortspoedt, drukken uit, dat hij terug gaat nemen, wat hij uit plicht heeft ontbeerd en wat hij, ontberende, heeft hoog geschat.

Van de andere zijde wordt den komende bewezen, hoezeer hij welkom is. Elk lid van zijn huisgezin, dat zijne bezigheid staakt, om hem te zien en het eerst zijnen groet te ontvangen,

of den hunnen toe te roepen; zijne kinderen, die met vroolijk gejoel om hem dringen; zijne vrouw, die allen wegweert en met blijde drift zich neerwerpt aan zijn hart, hare rechterhand drukt in zijne slinke, het hoofd rusten laat in zijnen arm, die haar omvat; die vertrouwelijk voorhoofd en lippen prijsgeeft aan zijnen hartigen welkomstkus; zijne vrouw, die soms eenen traan heeft in het oog en altijd eenen glimlach op de lippen, die ieder offer ten beste heeft voor haar kind, en die toch zijnen eersten blik niet gunt aan haren zoon, die wel tien woorden tegelijk zou willen spreken, om hem te schielijker mede te deelen, wat zijne belangstelling kan wekken of zijne vreugd, en waaraan hij zijne aandacht geeft, tegelijk met het luisteren naar de vragen der kleinen om hem.

Maar toen Laurens Cornelisz op zijnen drempel wederkeerde, gewerd hem niet die ontvangst, die het hart zoo goed moet doen, en waarop hij zoowel recht had als een ander; want hij had ook een huisgezin, ook kinderen en ook eene gade, die hij tot vriend was en steun, die hij een rustig en zoet lot had bereid, toen zij wees was en als verlaten stond van de haren; eene gade, die hij gekozen had uit oprechte en trouwe liefde, zonder bijjoegmerk of belangzucht; die de zijne was geworden in den bloei harer jeugd, na een rond en eerlijk aanzoek, met toestemming van hare moeder en van haar zelve; want hij was een braaf en degelijk man, die achting verdiende en liefde waard was, en die alle deugden bezat, welke hem hadden moeten maken tot den afgod van zijn gezin; en ook op zijn gelaat lag die glimp van welgemoede blijdschap, die den zijnen aangenaam moest wezen, schoon niet zoo gansch onvermengd, als wij het ieder hoofd des huisgezins wenschen.

Eerst aan de huiskamer kwam zijne Aafke hem tegemoet, en met iets in de trekken, dat naar bedeesdheid en verlegene verwondering zweemde: kon hij *haar* te vroeg komen? Hij had lang gewacht, eer men hem had open gedaan, nadat hij zijnen deurklopper had gelicht, en zijn huisknecht had hem zoodom verschrikt aangezien, dat alleen een zoo open en onergdenkend karakter, als het zijne, er geen kwaad uit zou gedacht hebben; maar een bediende, door de thuiskomst van zij-

nen heer overvallen en in eenig lichtschuw opzet gestoord of voorkomen, was, hoewel meer zeldzaam, toenmaals evenmin een mirakel als nu, en de echtgenoot kon er de vrouw des huizes niet minder welkom om zijn.

Deze ook bood hem haren zuigeling aan tot eenen kus; hij drukte zijne lippen op het frissche mondje en vroeg toen op dien eigenaardigen toon, waarmeê vaders naar hunnen oudsten zoon vragen:

»Aafke! waar is mijn jongen?»

»Ge hebt Cornelis liever dan Betteke,” sprak ze verwijtend, terwijl zij de kleïne in het wiegje legde. »Hij slaapt reeds, wilt gij hem zien . . . in zijn kribje,” voegde zij er bij, als om hem aan te zetten.

»Zoo straks ga ik hem wakker kussen; ik wil eerst weten, hoe het u vergaat, mijn lief trouw wijfje!” en zijnen arm om haar midden slaande, terwijl hij zitten ging, bood hij haar zijne knie tot zitplaats. Zij bleef staan, schroomvallig op hem neerziende. Blijkbaar scheen hare liefde te kampen met eene andere gewaarwording, die zij trachtte te verbergen, doch met weinig behendigheid.

»Altijd bleek,” ging hij voort, haar zoo oplettend aanziende, dat zij kleurde: »Wat ge een frisch en jentig meiske waart, toen ik u hijlikte, met wangen vol en blozend als de granaten, die onze Heer Koning in zijn wapen voert, en een zoet lachje, waarop ik nooit starenmoede was. Maar toch zoo lief en liever nog zijt ge mij dan toen; alleen heb die lieve lachjes en lonkjes niet enkel ten beste voor uw dochterken. Uw man moet utoch de meeste zijn . . .” en hij zag teeder naar haar op.

»Andere vrouwen kwijnen niet zoo in het hijlik,” hernam zij treurig, alleen op het eerste antwoordende, »slechts ik, die . . . naar rechtens toch uwe wettige vrouw niet heeten mag . . .” de tranen, die lang hare oogleden hadden bezwaard, borsten plotseling uit.

»Gij weet, vrouw! ik wil geenen twijfel op dit stuk,” hernam hij ernstig en bijna streng. Zij gaf zich gene moeite om die tranen te sluiten, die hem zoo onnoodig schenen en zoo ongepast, maar hij vervolgde: »Voor God en menschen zijt gij mijn

echte wijf, wat ook de valsche priesters en papen kallen! En nu ik op die voorstanders van het bijgeloof denke, heeft de sneege heerroom, dien we kennen, zijne ranken weer vernieuwd, en hebt ge toen mijnen wil en wensch opgevolgd, met hem, rechte voort, door Thomas de deur te laten wijzen?"

Zij antwoordde niet, alleen zij schreide nog luider en wendde het hoofd af, toen hij haar aanzag.

»Ha! de verwenschte field! hoe kon ik nog vragen! dat zijne venijnige tong onmoete brouwt in mijn huishouden, mijne lieve vrouws hart van mij afkeerig maakt in mijn afzijn, en schendig tweedrachts bitter zaad strooit tusschen lieden, die God gevoegd heeft, om in eendracht en liefde samen te wonen! De plage over den Paap, zoo ik hem treffe! het weerkomen zou hem verleerd zijn; maar de sluwe bloodaard zal er niet gauw mee zijn zich te toonen als ik met u ben . . . anders . . .»

»Laurens, Laurens!» snikte Aafke met gevouwen handen, als bad zij hem te zwijgen.

»En gij ook, Aafke! zijt eene kleinhartige Christin en eene weerbarstige echtgenoot, die niet hebt geacht op mijn bevel, zooals plicht was en gij bezworen hebt. Fij van u! u te begeven in raadslagen met de bedriegelijke dienaars van Rome, die alleen uit kwade inzichten u zouden opzetten tegen uwen man . . . die . . .»

»Houd op, houd op,» riep zij, hartstochtelijk hem den mond toesluitende met de poezele hand. »Pater Vincent is een vroom en eerwaardig Heer, die alleen uit goeder meening . . .»

»En ge zoudt voor hem spreken, zijne zaak opnemende tegen mij!» riep hij meer verbaasd dan toornig; »Zoover dan heeft hij u reeds gebracht, beklagenswaardige! . . .»

»Ach, Laurens!» hernam zij, schreiend en liefkoozend zich aan zijne borst werpende, »Laurens! zoo gij wildet, wij konden zoo gelukkig zijn!»

»En waarom zijn wij niet gelukkig, dwaas kind!» hernam hij zachter, »en wat moet ik dan willen, om een eind te maken aan dit getob?"

»Doen, wat Pater Vincent ons raadde . . .»

»Wat raadde de vrome man?» vroeg hij met eenen spot, die nog de opwalmende drift scheen te bezweren.

Was het aarzeling voor wat zij zeggen moest, of schuwe huivering voor het voorstel, dat haar was in den mond gelegd, die haar belette het luide uit te spreken? maar zeker, zij fluisterde het slechts stamelend hem in het oor.

De uitwerking was geen luid uitbarsten in blinde woede, maar een waardig en diep misnoegen, het misnoegen van eenen, die zich gekrenkt voelt, maar die het beneden zich acht over de krenking na te denken. De bezadigde toorn van den verstandige, die het werktuig, waardoor men hem wondt, niet verwart met den schuldige, die het gebruikt.

»Nu, zwijg, vrouw!» sprak hij ernstig, zich losmakende uit hare omarming, »en nooit meer een woord van dit, zoo ge mijne lankmoedigheid niet verzoeken wilt. Met den Priester zal ik spreken. Wat gij in overijling gesproken hebt, zij u vergeven. En de Heere hoede ons voor de gevolgen!» Na deze woorden, uitgesproken op een korten, maar vasten toon, en als kostte het hem moeite geene andere te zeggen, bleef hij zwijgen.

Zij zweeg ook en wierp in verlegenheid schuwe blikken naar hare spinde, zoo glad gewreven en pronkende, op haren breeden rand met zooveel sierlijk aardewerk van Delftsch fatsoen, dat in latere dagen zou vervangen worden door het prachtiger Oost-Indisch porselein.

»Lang mij eene teug biers, zoo ge wilt,» sprak hij eindelijk, met goelijke verzoenlijkheid een eind makende aan die spanning. »Ik heb hard gereden en heb veel dorst.» Ijlings bracht zij het begeerde, eene tinnen schenkan en eenen dergelijken kroes, beide u toeblinkende als zuiver zilver.

Terwijl zij zich voorover boog om in te schenken, viel zijn oog op een sieraad, dat zij om den hals droeg. Eene nieuwe wolk verdonkerde hem het voorhoofd.

»Ik had gemeend, dat gij die paapsche versierselen van u gelaten zoudt hebben, sinds wij de paapsche misse afzwoeren! Dat gouden kruisje aan een snoer beenen kralen, zonder sier of waarde, past de Evangelische Christin niet uit bijgeloof, en de vrouw van Laurens Cornelisz niet als sieraad . . . Ik heb er u beteren geschonken.»

»Het is eene gift van mijnen broer Aernoud, toen ik mijne eerste communie deed, en ik heb het gedragen van mijne jonge jeugd af, totdat . . . wij trouwden,» voegde zij er zacht en aarzelend bij. »Ik heb het hernomen, omdat . . . het mogelijk de gift is van eenen afgestorvene; nooit hooren wij iets van hem, sinds Egbert Adriaansz ons liet melden, dat hij naar Spangien was vertrokken.»

»De hemel geve, dat we nooit meer van hem hooren mogen dan we reeds weten, Aafke!» sprak de echtgenoot met nog meer duisteren blik.

»Ge zijt zonderlinge zeer haatdragend, vergevende zelfs niet na zoovele jaren eenen afwezende!»

»Ik spreek niet van oud zeer, maar van eenen verschen slag... Zie, Aafke! zoo God de Heer het niet voorzien had, waart gij weduwe en zusterloos en wat al niet meer! En dat door dien eigensten Heer Aernoud, uwen broeder! dien fraaien papist.»

Zij verbleekte en greep haren gade angstig bij den arm, als wilde zij hem nog tegen het geleden gevaar beschutten.

»Aernoud levend! . . . en in het land terug! . . . en hij wilde u! . . .»

»Overleveren aan een kettergericht, niets minder,» hernam hij, misschien gevleid door de liefde, die sprak uit haren angst. X

»Luister, melieve! en laat het u te meer manen, om in alle dingen de gemeenschap te mijden met lieden, wier arglist slechts te gelijken is met hunne wreedheid.»

»Ge weet, kort na de voltrekking van Johanna's hijlik te Lauernesse . . . zou Jan van Woerden in zijne stad . . . maar gij ziet mij zoo schrill aan en gij beeft zoozeer, ga toch zitten,» en hij trok haar naast zich.

»O! mijne arme zuster Johanna!» zuchtte Aafke.

»Zucht niet over haar, schoon ze in verdrukking komen kan en vervolging, zij is sterk en vroom en zal het al lijden om Christus' wille! We hielden dan hoogtijd in de Slotkapel te Woerden»

»Laurens! zou het niet goed zijn, op eenige beter vertrouwde plaats van dit alles te spreken?» fluisterde zij nauw hoorbaar zacht.

»Ik ken geene betere; dan mijn eigen huis,» hervatte hij fier; »in onze vrije stad Amstelredam zal een vrij burger toch wel zonder spie zijn in zijn eigen huis.»

»Denk op de meiden . . . Thomas»

»Die weten immers en we hebben ons nooit om haar ontzien, verzaak zóó ijdele vrees.»

Zij vouwde de handen met eene smartelijke berusting, hij vervolgde :

»Nadat we allen in statelijke aandacht des Heeren lichaam genoten hadden, klom de eerwaarde jongeling Paul op en verkondigde ons des Heeren woord, sprekende over de algemeene genoegdoening van onzen Zaligmaker, naar de woorden van Paulus, Hebreëu X : vs. 14. »Want met ééne offerande heeft Hij in eeuwigheid volmaakt degenen, die geheiligd worden.» Het ware u voordeelig geweest, Aafke! zoo gij, evenals wij, die prediking hadt aangehoord : hoe hij de welzalige waarheid ons wist voor te stellen met kracht en gepastheid; hoe de overtuiging sterker in ons werd en vaster met ieder woord; hoe hij het ons helder wist te maken en duidelijk; hoe hij ons wist te doordringen van eerbied en dankbaarheid, voor weldaden zoo groot en zoo gansch uit genade geschonken; hoe hij ons wist op te wekken tot het mijden van de zonde en tot het aankweken van deugd, uit liefde voor zooveel liefde En dan zijne taal, zoo roerend, zoo wegslepend, zoo vol geestdrift en vuur, en toch zoo eenvoudig, zoo krachtig en liefelijk beide. Paul! dat is niet zoo als de andere predikers, die ik vroeger hoorde, niet als de Augustijners van Antwerpen, niet als de Zwinglianen van Zürich of Bazel niet zelfs als Johannes van Woerden. Uit hem spreekt iets zoo milds en weeks, dat u toch meer aangrijpt en zoetelijk beweegt, dan vele harde woorden van een ander, die dreigen en bestraffen; ze zeggen, dat het de geest van Melanchton is, die uit hem spreekt, en het moge zoo zijn. Melanchton is een waardige steun van den grooten Leeraar, en niet de mindere in kennis. Alleen vermeen ik met vele anderen, dat de Mansfelder wel wat sterker had kunnen spreken tegen de papistische stellingen der aflaten, die een gruwel zijn, als verminderende de grootte van Christus'

verdiensten; nauw mengde bij de Pausgezinden en hunne doling er in, alleen met een woord roemende Luther, die het eerst de Christenheid van dat afgodische juk had afkeerig gemaakt; misschien is hij te zacht van aard en te goêlijk, om zoo bitse en straffe woorden te kunnen uiten, als noodig zijn tegen die verblinde vijanden van de reine leer. Mogelijk ook had hij die doemwoorden voor het laatst gespaard, want hij heeft zijne rede niet geheel kunnen ten einde brengen. Hetzij door veel lijden in zijne langdurige kerkelijke opsluiting, hetzij door eenige zielskwellung of teêrheid van gestel; maar zijn lichaam is zwak, als krachtig zijn geest; de inspanning, waarmede hij gesproken had, tobde hem ganschelijk af; hij hoestte veel, en meer, en trachtte zich te overwinnen, totdat hij machteloos nederviel. Het zou velen tot schrik en ergernis zijn geweest, want de kwade uitleggingen van zoo geducht een voorval zouden niet ontbroken hebben, zoo niet zijn hartelijke uitroep: »O Heere! laat mij sterven in Uw huis en in Uwen vrede, nu Gij mij vindt, doende Uw werk!» en de zachte kalmte van zijn gelaat, allen gesticht hadden en tot tranen bewogen. Twee van de broeders leidden hem weg en brachten hem ter verzorging in Dirksz kosters huis, hiermeê ook was onze samenkomst gestoord en geëindigd, en zonderdat moest zij het zijn, want tegelijk kwam een vreemd man de kapel binnen loopen, met dit vermaan: »Breekt spoedig op en bergt u van hier! Het gevaar naakt.» Een ieder ging toen van dáár, zoo spoedig doenlijk, zonder te weten of te onderzoeken, welk het gevaar was dat dreigde, en waarvan niemand ietwes bespeurde. Maar dank zij den barmhartigen waarschuwer en dank vooral den Heere, die Zijner gemeente die uitredding schonk! Een half uur daarna had de schout van Dordrecht, met eene bende Keizerlijke soldeniers, in den naam van het heilige Ambt en van Mr. Nicolaas van Egmond, die weer hersteld schijnt, de kapel omsingeld en geen enkele van ons zou ontsnapt zijn! En daarna ging de sprake, dat het uw broeder Aernoud was, die uit Spangiën gekeerd is als een groot heer, die Schout en Geloofsrechter heeft aangezet en van wege de Landvoogdes gemachtigd was tot dien aanslag. Eene fraaie daad zóó te woe-den tegen onnoozelen, en nog daar te boven tegen zijn eigen

bloed; meest allen, die hem lief hadden moeten zijn, waren dáár bijeen.... ook de jonkvrouw van Lauernesse.... die sinds dien dag spoorloos is verdwenen. Sommige meenen dat ze zich verwijderd heeft vóór de preek; maar dat was ongerijmd en nauw denkbaar van haar, die aan Paul's lippen hangt, als ware hij de Heilige Apostel zelf, wiens naam hij voert; anderen vreezen, en dat heeft beter schijn, dat ze in de opschudding van haren edelknaap verwijderd werd, en dolende, door eenig geloofsvijand of afgedankten vrijer is opgelicht geworden, gelijk zij er velen heeft. De man, die ons gewaarschuid heeft, was een knecht van Bakelsze, Berthold, die...."

»Kan het zijn, Berthold!» riep Aafke, »een knecht uit ons huis...." Dit waren de eerste *woorden* van deelneming, die zij gaf aan dit verhaal.

Met de hand het hoofd steunende, had zij geluisterd, en slechts korte uitroepen van schrik, verwondering, blijdschap had zij geuit, en altijd met eene pijnlijke gedwongenheid, die toonde, hoe weinig zij op haar gemak moest zijn in de tegenwoordigheid van haren man of bij zijn verhaal. Nu echter werd haar het verder spreken belet door een heftig geklop aan de voordeur. Laurens stond op, om te zien wat dit zijn kon; maar reeds had Thomas geopend, en een man stortte ademloos binnen en wierp zich neder op hunne zitte nevens de tafel, met de bede: »Bergt mij voor vervolging!»

Het was Johannes van Woerden, die dus schuilplaats vroeg.

Geheel zijn voorkomen duidde uitputting aan en vermoienis; zijne kleederen waren gescheurd en met slijk bespat; zijn hoofd was ontbloot: de gitzwarte haren dropen van een vocht, dat geen water was, en in groote perels stond datzelfde vocht op zijn verhit voorhoofd. Hij hijgde van afmatting en snakke blijkbaar naar adem en naar lafenis. Aafke week met eenen flauwen kreet naar de andere zijde van het vertrek; Laurens, integendeel, naderde, en bood hem eenen volgeschonken beker.

»Om 's Hemels wil; zwager! wat port u tot zulk eene vlucht? zijn uwe vervolgers nabij?»

»Zoo nabij, dat alleen het twijfellicht van de schemering kan belet hebben, dat ze mij hier zagen ingaan...." antwoordde

Johannes, na gedronken te hebben. »Mogelijk hebben zij zich vergist in het rechte huis. Het is niet lijfsgevaar, dat ik ducht en tracht te ontvlieden, integendeel; ik was op weg om het te gemoet te gaan; maar, ziet gij, die mij nu vervolgen, zijn lieden van het laagste grauw, met kwaadaardige roffianen van den grafelijken Schout aan het hoofd, die mij in dolle woede mishandelen willen en verscheuren, in het water werpen of voor het minst op schandelijke wijze heenslepen naar het gerecht En dat is juist wát ik niet wil,» hernam hij na eene pauze; »ik wil moedig en onverlet heengaan, dáár, waar ik geroepen ben. Ter verantwoording ben ik geroepen door de Overheid, en ik wil voor haar verschijnen op haren eersten eisch, waardiglijk en zonder dwang zooals het de zaak past, die ik voorsta. Daarom vlucht ik den schendigen moedwil van deze aanvallers, en bid u, mij schuilplaats te geven voor dezen nacht; morgen ga ik alleen en rustig naar 's Hage, of, zoo het zijn moet, vraag ik een eerlijk geleide van de Amstelredamsche overigheid.»

»Dat zal goed zijn, mijn Eerwaarde Heer en zwager! maar hoe zijt ge dus te 's Hage geroepen?»

»Toen ik laatstmaal ontslagen werd uit den kerker, was mij uitdrukkelijk verboden voort te gaan met prediken op aangevangen wijze, wat ik, zoo ge begrijpt, toch niet meende te laten, noch liet, niet gezind zijnde de Overheid te gehoorzamen, waar zij zich mengde in Goddelijke zaken. Ik leeraarde daarna zooals altijd, misbruiken aanvallende, waar ik die vond, en de Heilige Schrift zuiverlijk en onvervalscht den volke verkondigende. Dit stootte sommigen te Woerden, het werd aangebracht en. . . een bevelschrift van verbanning uit de Landen van 's Graven gebied lag gereed, toen ik van Lauernesse terugkwam met mijne vrouw. Verbanning was zachtigheid in vergelijk van de zware poene, die men gezet heeft op het stuk van Lutherij, en het scheen, dat mijne Heeren van den Gerechte toen nog niet tot de uiterste hardigheid geneigd waren. Mijn huwelijk, dat ruchtbaar geworden is, sedert wij terug zijn in onze stad, zal de zaken gekeerd hebben, of misschien de wederaanstelling van Mr. François van Hulst en Heer Niklaas van Egmond, die door heer Aernoud Bakelsze uit Spanje en Brussel herwaarts is gebracht.... Niemand

dan Johanna onderrichte ik van het oordeel der verbanning, dat over mij gekomen was, opdat de gemeente niet versagen mocht, en de viering van het heilig avondmaal, dat ik alevel voornemens was te bedienen, zonder stoornis mocht afloopen. Ge weet, hoe we daarbij door eene merkwaardige en zeer bijzondere uitredding een groot perikel ontkomen zijn, hoe 's Heeren sterke rechterhand ons behoed heeft tegen booze aanslagen. Daar Holland, op hooger bevel ter zelfder dage het vonnis der uitbanning hernieuwde en de landdeken van Utrecht mij van het pastoorschap tot Woerden ontzette, en mijnen Heer vader van het Kosterambt, hielden mijne vrouw en vrienden bij mij aan, voor het minst mij uit de stad te begeven, en achtereenvolgens predikte ik in het heimelijk op dorpen en buiten de steden van den omtrek. — Maar de broeders te Woerden baden mij terug te keeren tot hunne stichting en vertroosting, hetgeen ik deed, stil voor mij heen levende in het Huis van Pieter Willemsz bakker, vooral om des schijns wille zijne hanteering drijvende. Wat zou ik mij meerder achten dan Paulus, die ook zijn handenarbeid niet te gering geacht heeft tot onderhoud van zijn lichaam, ik alzoo tot behoud van het mijne, de handen gebruikende, die de Heer gezegend heeft met sterkte; maar het was Zijn wil niet, dat ik lang dus ongewoon een leven zou slijten. Mijn verblijf werd in 's Hage vernomen, dies werd ik daarheen ontboden om rekenschap te doen van mijne handelingen, en dat voldoet beter mijne inzichten, dan alzoo heimelijk van mijne waardigheid verstoken te zijn. Ter verantwoording hebben zij mij opgeroepen, en met Gods hulp zal ik mij verantwoorden voor het oog van dit volk van Nederland en van de gansche wereld, en dat, wat ik spreken wil, zal strekken hun ter schande en beschaming, die de waarheid tegenstaan, en die de banden des bijgeloofs willen aanleggen, daar we vrij gemaakt zijn in Christus!" Deze laatste woorden sprak hij met dat eigen vuur en dat vlammend oog vol moed en geestdrift, die bewezen, hoezeer de zielemoed en geloofskracht de uitputting van zijne stoffelijke krachten wisten te overwinnen en te verlevendigen; meer bedaard voegde hij er bij: »In de vaste overtuiging,

dat de rechtvaardiging zelve mij tot eene veroordeeling zal worden bij eene rechtbank, wie de onschuld in dezen de grootste schuld zal zijn, wilde ik u en de lieve broeders van Amstelredam nog een woord van afscheid en vermaning toespreken, al eer ik mij ging overleveren. Op weg hierheen, terwijl ik in het naaste dorp wat verkwikking nam, werd ik herkend door eenen van des Schouts speurhonden, die mij gevankelijk wilde meevoeren, zich houdende of hij er toe gerechtigd was; zijne metgezellen ondersteunden zijn opzet, maar de waard van de herberg gaf mij de gelegenheid te ontsnappen; nevens de Muiderpoort echter haalden ze mij weder in en ruiden eenigen van het kleine volk tegen mij op, dat met groot misbaar en dreigementen mij achtervolgde tot hiertoe.....”

Dat ze de vervolging nog niet hadden opgegeven, bleek uit een stormachtig gerucht van menschenstemmen en stappen, dat onder dit verhaal telkens nader kwam, en nu met wilden spoed voorbij ijde...

Allen luisterden eene poos met ingespannen belangstelling.

»Hoe blijft gij dus schroomvallig en verslagen ter zijde staan, vrouw Cornelisz!» vroeg Jan van Woerden daarna, terwijl hij Aafke aanzag. »Wees welgemoed: veeleer geve ik mij willig over, dan dat er onheil op u komen zou door mij!»

»Johanna! mijne arme zuster! hoe is het haar?» vroeg de aangesprokene, zonder rechtstreeks antwoord te geven op zijn aanbod.

»Wel en veilig gehuisvest bij een vroom en eerwaardig gezin te Woerden. Zij wilde mij volgen, en het heeft moeite gekost, haar tot blijven te bewegen. — Zoo ik mocht komen te vallen, gedenkt harer dan, met liefde en zorg. Zij was mij eene overwaarde en zeer geliefde echtgenoot, en hare trouw was mijn beste aardsche goed; ook heb ik met haar drie weken lang de zoetheden des levens gesmaakt, eer deze verdrukking over ons gekomen is. Meer goedertierenheid van God, dan waarop het eenen mensch, als ik was, vrijstond te hopen. Ook ga ik gesterkt en gemoedigd voorwaarts den weg op, dien Hij mij leiden wil, Hem dankende en prijzende voor Zijne goedheden, die vele zijn, en gereed....”

Weêr was de Joelende volkshoop teruggekeerd. Ditmaal hoorde men het verward gedruisch van hunne nadering van hun stand houden vóór het huis van Cornelisz.

»Dat zijn de vervolgers,» sprak van Woerden. »Ze zoeken mij hier.»

»Waar u te bergen?» sprak Laurens, nadenkend rondziende, »zeker dringen ze in dit huis!»

»Zoo het niet zonder grooten overlast geschieden kan, dan ga ik» begon Johannes.

»In die spinde, vrouw!» hernam Laurens, met een verhelderd oog, »zij is ruim en diep; zoo gij uw vrouwelijk tuig daarin ter zijde werpt, zal er plaats zijn zonder hinder gij sluit die en»

»O Heiligen des Hemels! neen!» gilte Aafke, haren gade afwerende, die reeds het meubel naderde »Mijne beste pronkgewaden van damast en zilverlaken zijn daarin,» voegde zij er langzaam bij, als viel haar die rede voor hare weigering nu eerst in.

»Liefdelooze Christin!» riep Cornelisz, door eene weigering om geen hooger belang, tot het uiterste gebracht, »die aardsch goed meer bemint, dan uws broeders veiligheid.»

»Veilig is hij dáár niet,» riep ze met doodelijke onrust in het oog en met den hoogen blos der wilde overspanning op de wangen, en plaatste zich vóór hare kast met uitgestreken arm, als had die zwakke arm, die reeds krampachtig trilde, een bolwerk kunnen zijn tegen hunnen wil.

»Laat af uwe vrouw tot iets te persen, dat haar nood doet,» riep de Woerdenaar; »zóó onwaardig eene schuilplaats kies ik mij niet. Mocht gij eenen uittocht weten, waardoor ik mijne vlucht vervorderen kon, zoo wijs mij die, en zoo niet . . . De Heer kan mij bewaren, ook te dezer ure, of in hunne handen geven, naar het Hem goeddunkt. Ik berust!»

»Mijne vrouw kan gelijk hebben,» hervatte Cornelisz, »eene dergelijken schuilhoek doorzoeken ze zeker»

Een woest geklop aan de huisdeur bewees nu, hoe zeker de vervolgers naderden.

Laurens sloeg een smal kruisraam open, dat uitzicht gaf op

eene kleine binnenplaats. De kamer was gelijkvloers. Van Woerden begreep en klom uit.

»Nu, duw die bruine deur open daar ginds, grendel ze van binnen, zij voert naar eenen stal, die ongebruikt is; gij vindt dáár eenen uitgang op de straat; in de gracht daarnevens ligt mijn eigen tentjacht, ga daarin, zoo men uwe schuilplaats te na komt; niemand zoekt u dáár.»

Van Woerden knikte dankbaar en welgemoed, en volgde de aanwijzing, die men hem gaf; onderwijl stond Aafke nog altijd als wezenloos op dezelfde plaats, en scheen niet meer deel te nemen aan wat er voorviel.

Het onzinnig geroep der menigte en het beuken op de voordeur, die gesloten was gebleven, vermaanden Laurens hun ongeduld te ontzien.

Hij beval Thomas te openen, maar alleen hen binnen te laten, die stadskleuren en keuvel droegen of eenige andere onderscheiding, die zulk een indringen ten minste wettigde. Dit gaf eene poos vertraging en hem de gelegenheid, om zich rustig neer te zetten bij zijnen haard en zijne vrouw uit te noodigen dit voorbeeld te volgen. Daarop stormden zes mannen met ruwe gelaatstrekken en nog ruwer gebaren het anders zoo vreedzame huisvertrek binnen, en beweerden met drift, dat een man dit huis was binnengeslopen, dien zij zochten en die niemand minder was dan de kettersche prediker, die tegen God en menschen had gezondigd, en dien zij straffen wilden of voor het minst aan zijne rechters in handen leveren.

»Ik heb eenen zoodanige niet geborgen,» antwoordde Laurens Cornelisz ernstig en kalm, »en mij dunkt, gij kondt eenen eezamen burger met vrede laten in zijne eigene woning. Gij moest van Laurens Cornelisz weten, dat hij de man niet is, om schurken en schavuiten steun te geven tegen het Gerecht.»

»Praatjes! gij moogt voor geene trouwe kerkgangers bestaan, gij en uwe vrouw, en van dezulken is te wachten, dat ze de ketters meer toegedaan zijn, dan afkeurig! — Wij willen uw huis onderzoeken!»

»Gij moogt het vrij; denkt echter niet, dat ik u geleide; wat gij doet is eene inbreuk op mijn burgerrecht, en daarbij

ben ik vermoeid van eene reize en wensch uit te rusten. Hola! Thomas! leid die mannen mijn *huis* door, van zolder tot kelder!”

»Met oorlof, wij vangen aan in deze kamer.»

»Niet dus, vrienden!” smeekte Aafke's bevende stem, »ik zorg, gij maakt mijn kind wakker.»

»Geen nood voor uw kind, vrouwken!” riep men hoonend. En dezelfde stem vervolgde met een ruwen lach, tot de zijnen gekeerd: »Mijn koerde tegen eene haakbus, dat zij hem ver-stoken heeft in hare spinde.»

»Moeder des Heeren! hoe komt gij op dat!” riep Aafke, verschrikt opstaande.

»Omdat wij van die loopjes de weet hebben, fijn zusje!”

»Zoo onderzoekt zelve,” sprak Cornelisz., tusschen hen tredende. »Mijne vrouw niet nader, mannen! den sleutel, Aafke!”

Maar Aafke bleef zonder sprake en beweging door eene ont-zetting, waar Laurens zich geene oorzaak voor dacht. Bij een herhaald verzoek wees ze werktuigelijk op het tuigje, dat aan haar zijde hing, maar gaf niets.

»Ei ziet! zij is niet gesloten,” riep een der Schoutsdienaren, die de hand geslagen had aan de spindeur. Snel rukte hij die wijd open. En werkelijk, men zag een man in priester-gewaad, zooveel de schemering toeliet te zien, nog in den besten bloei des levens, met pikzwarte haren en baard, in be-zwijming aangeleund en half weggescholen tusschen sierlijke vrouwengewaden.

»Of wij het wild riekten!” zeide de vervolger, zegepralend den gevangene met zijnen sterken arm omhoog heffende.

»Vriend! uwe ure is gekomen.»

»Wat is dat?” riep Laurens, en zag zijne vrouw aan met eenen blik, waarin de dood lag voor haar.

Zij wierp zich aan zijne voeten met eenen akeligen jammerkreet.

De Priester wilde spreken; maar de schrik had zijne stem belemmerd.

Eindelijk, terwijl men hem bond, riep hij uit: »ik ben niet, dien gij zoekt.... ik ben Roomsch Priester....”

»Wij weten dat,» snauwde men hem toe, »zwijs!» en een dreigend gebaar drong het gehoorzamen op. Hij zou ons willen wijsmaken, dat Satan hem in een ander omgetooverd had, omdat wij in dit duister zijne trekken zóó niet kunnen zien. Welnu, meester Laurens?»

Toen begreep Cornelisze dat zijn antwoord beslissen moest.

»Bij den eeuwig levenden God! zoo ik dien man schuilplaats verleend had, ik zou hem niet aldus overlaten. Maar dat heb ik niet. Ingeslopen moest hij zijn zonder mijn weten en wil, dus voert hem vrij met u.»

„Uwe vrouw weet er meer af,» riepen enkelen, lachend op Aafke wijzende, door haren echtgenoot nog niet opgericht.

»En nu voort!» hernam Laurens gebiedend.

»Ik ben Priester Vin....» riep deze, terwijl men hem wegvoerde; maar het gejuich der menigte, die het voorhuis was ingedrongen, het geschrei van Aafke's kind en de ruwe dreigingen van zijne geleiders verdoofden iederen klank van zijne matte stem..... En hij zweeg en de woeste hoop stuwde hem voort.

.....

Toen Laurens Cornelisz met smartelijke bekommring het onderscheid herdacht van zijne *vrouw* en zijn *meisje*, had hij gelijk. Zij was niet meer dat aanminnige Aafke, bloeiende van gezondheid en levensvreugd, enkel lachjes en blosjes, en levende in liefde voor hem, die hij zich als bruid had gekozen en als gade ingeleid in zijne woning: hare krachten waren ondermijnd, haar blos verbleekt; blijde levenslust lachte hem niet meer toe uit hare trekken, de man harer keuze vervulde niet meer geheel haar hart; zijne liefde was niet meer genoegzaam voor haar geluk: niet omdat een ander in zijn rechten was getreden; niet omdat zij het hart deelde tusschen hem en hare kinderen, — het vrouwelijk hart is groot genoeg, om moeder- en huwelijksliefde te zamen te vatten! — maar omdat knagende kommer was ingeslopen in haren boezem; omdat de rust verdreven was uit hare ziel; omdat al, wat zij liefhad, haar oorzaak gaf tot

vreeze en bangen twijfel. Wij herinneren ons van haar, dat de eerste lentedagen haars huwelijks de zonnearmte der onvergalde vreugde niet hadden gekend; van het sterfbed eener moeder, uit het midden van eenen bloedigen verwantentwist in ijzende haast weggevlucht aan de hand van eenen bruidegom, met niet minder overhaasting heengevoerd naar het altaar, was haar voor het eerste niet de weemoedige troost van den rouw, noch voor het laatste de pralende triomf der feestvreugde gegund. Dat had haar wee gedaan, zij had zich misdeeld gevoeld, en het had de zorgvolle teederheid van Laurens, de verwisseling van plaats, de nieuwe sierlijk ingerichte woning te Amsterdam en de voorkomende vriendschap des ouden Ooms noodig gehad om die duistere wolken van treurigheid en ontevredenheid te verdrijven. Maar het waren niet de eenigen, die den Hemel van hun huiselijk geluk zouden benevelen. Zij leefden niet in eenen tijd, waarin wederzijdsche achting en liefde, wederzijdsche plichtsbetrachting en inschikkelijkheid, liefde tot orde en liefde tot vrede, genoeg waren om dat te verzekeren. Aafke was een geheel ander wezen, dan hare zuster Johanna. Volgzzaam en geleidelijk had zij van hare eerste jeugd af de godsdienstplichten van het oude geloof betracht met vrome nauwgezetheid, zonder er veel over na te denken. Zij geloofde en zij trachtte haar leven te richten naar dat geloof. Wat had ze beters noodig, de kinderlijk gestemde; de weinig ontwikkelde die hogere geestelijke behoeften gevoelde noch begreep! Zij eerde haren biechtvader; zij vond de kerkplechtigheden stichtelijk; de statelijk getooide Dom, dien ze op hoogtijden betrad; de flikkerende waskaarsen, talrijk, gekleurd, met bloemkransen getooid, op zilveren en gulden kandelaren; de geuren van den wierook, de streelende tonen van orgel- en feestgezang; de breede rij van Kanunniken in hun achtbaar koorgewaad; de hoogheerlijke kleederpracht van den Bisschop, wiens tegenwoordigheid, als die van den zichtbaren Hoogepriester, nooit naliet haar met bevend ontzag te vervullen; de goede Heiligen, met hunne wonderen en reliquiën; de vroolijke kerkmissen met hare feestvuren en gewoel: al dat eigendommelijk poëtische van het Katholicisme en van het Katholicisme in eene

bisschopsstad, als Utrecht, had niet nagelaten hare verbeelding te treffen en op te winden. En niet zonder een heimelijk leed-gevoel oogde zij dat alles na, toen zij het vaarwel zeide, om, met wie haar het naast omringden, eenen eenvoudigeren, min zinnelijken godsdienstvorm na te leven.

Zij deed het, omdat zij Paul, Ottelijne, hare moeder, allen, wier inzichten zij vereerde, er van hoorde spreken met de opgewondenheid der overtuiging, omdat Johanna het haar met krachtige woorden opdrong als het betere, omdat zij noch den moed, noch de wapenen, noch zelfs den lust had, om die allen tegen te streven, maar boven alles, omdat Laurens het wilde en noodig achtte. Niet uit eenige verstandelijke behoefte dus was zij hervormde geworden, die uit het woord *hervorming* niets begreep dan het afschaffen van gewoonten, die haar lief waren geworden; die het vrij onderzoek van de Schrift niet voor zoo groot eene weldaad hield, daar het lezen zelf haar eene zeer moeilijke inspanning was en ze van de Schrift genoeg meende te hooren, als ze trouw luisterde naar het Evangelie, dat de dienstdoende priester toch 's zondags ook las. — Daarbij, wat was er stichtelijks in die nieuwe godsdienstoefening, nu eens gehouden in een huis, in eene schuur, op eene onbezochte plaats buiten een dorp, op zijn best in eene kapel, zonder waslicht of wierook? Was dat God eere brengen? die lange, onstuimige alleenspraken, waar zij bitse en liefdelooze aanvallen hoorde tegen menschen en zaken, die zij heimelijk nog hoogschatte? alleenspraken die haar verveelden of ergerden? Kon de Heere Jezus en Zijne Heilige Moeder, die ginds te Utrecht met zooveel statelijke pracht geëerd werden, gediend zijn met dat eentonig psalmgezang van zoovele ongewijden, en met dat gebed, dat ieder leek verstaan kon en dat niet zoo deftig klonk als het Latijnsche van den mislezer? Zij hoopte het, want zij was nu toch eenmaal aan die godsvereering gebonden; maar in haar hart vreesde zij van neen, en het gaf haar somtijds eene onrust die ze niemand durfde klagen. Boven alles had haar het voltrekken des huwelijks mishaagd, die trouwplechtigheid zonder mis, zonder voorafgaande heiliging, priesterlijke oorbiecht en boetedoening, zonder iets van dien feestelijken pronk, die bij

andere bruiden haar hart zoo getroffen hadden, en van een zoet verlangen vervuld; niet voor het oog van eene verzamelde gemeente, maar in het heimelijk, als eene lichtschuwe daad, scheen haar nauw de kracht te hebben van eene verbintenis voor het leven, noch de wettigheid voor het oog der wereld. Meermalen zat ze tobbed en twijfelend op dit punt, en Laurens, die haar soms mijmerend vond en in tranen, en wien het moeite had gekost haar te brengen tot de bekentenis van hare kwelling, kuste haar lachend de onrust van de wangen en de tranen van het oog, en stelde meer ernstig haar voor, hoe weinig die twijfel rijmde met de nieuwe leer, die zij omhelsd had en hoe beledigend zij was voor zijne liefde; daarmede moest het afgedaan zijn, dacht hij, en hield het er voor, als hij haar weêr rustig zag: maar het was er niet mede afgedaan! Wat de liefhebbende *vrouw* nog had kunnen voorbij zien of licht achten, ging de *moeder* nader aan het hart. Toen haar eerste kind moest gedoopt worden, was Jan van Woerden nog erkend priester in zijne stad, en het sacrament des Doopsels werd door hem toegediend aan haren Cornelisz, zonderdat het haar leed gaf. Maar toen zij moeder werd van eene dochter, was de priester van Woerden, om de smadelijke beschuldiging van ketterij, in eenen kerker geworpen, en hare moederlijke vroomheid wilde haar kind niet ongedoopt houden, tot het toeval eenen leeraar der Lutheranen in hare nabijheid voerde. Zij verbad Laurens met tranen en liefkozingen, tot hij haar toestond, de kleine door eenen geestelijke van den openbaren godsdienst te laten doopen. Laurens gaf toe; niet eens meende hij noodig te hebben als voorwaarde te stellen, dat het dochtertje daarom niet te min als hervormde zou worden opgevoed; was niet zijne gade zelve eene belijdstster van de leer, die hij zoo ijverig voorstond? Maar hij vergat, dat zij niet, zooals hij, had gekozen uit vrijen wil en met oordeel des onderscheids, dat haar veel door het hoofd ging, wat zij den moed niet had hem te vertrouwen, en, boven alles, dat Rome niet los zoude laten, wat haar als eigendom was opgedragen en aanvertrouwd; toch was het zoo. Toen het kind was aangeeteekend in zijn doopregister, kwam Pater Vincent, van de orde der Minderbroeders, de moeder bezoeken. Dat was een

natuurlijk gevolg, een plicht der welvoegelijkheid tegenover de vrouw van eenen aanzienlijken burger, als Laurens Cornelisz, schoon beide echtgenooten niet ter misse gingen; eene omstandigheid, meer stootend dan bevreemdend, in eenen tijd, waarin zij, die zich nog openlijk Roomschgezind bekenden, met opzigtelijke verwaarloozing of strafbare vrijgeesterij, de uiterlijke plichten van dien geloofsvorm verzuimden of overtraden. Aafke was zonderling bewogen, toen voor het eerst een Roomsch-Katholiek Geestelijke hare eigene woning betrad; hoelang was het, sinds ze aan eenen zoodanige haar hart had geopend, met dat gemoedelijk vertrouwen, dat hun stand en hunne achtbare wijding eischte! sinds Paschen 1521 had ze niet als biechteling gelegen aan de knieën van eenig *Priester*, en toch zoo menigmaal had ze behoefte gevoeld aan priesterlijke schuldvergifenis, na een bijzonder onderzoek harer heimelijkste overtredingen, en niet aan die algemeene zonden-vergifenis na eene even algemeene zonden-belijdenis, die de nieuwe predikers leeraarden. Toch was het haar of de Hemel zelf haar dezen toezond, een eerwaardig, ernstig man, met niet te stroeve hardheid op het gelaat, noch afschrikkenden trots of aanmatiging in de oogen. Zoo ze zich aan hem toevertrouwde... hem iets zeide van de angsten, die haar zoolang folterden, hém raadpleegde over de toekomst van hare kinderen, die haar verontrustte, zoodra zij er aan dacht! Laurens was uitgegaan... het oogenblik was gunstig, het keerde misschien niet terug... Pater Vincent las misschien in hare eerbiedige en onzekere houding iets van de aandoeningen, die in haar streden... misschien ook vond hij het zonderdat plicht eene nalatige Christin te vermanen... zeker, ten minste kwam het tot eene verklaring, tot een vertrouwen, tot eene biecht... van toen af was ze niet meer meesteres van haar zelve, zij had zich een opziener gegeven en eenen meester, die hare handelingen zou besturen en richten, en die over haar heerschen zou door al den schrik en al de macht, die eene vrome, eenvoudige ziel kan ontzetten en verpletteren. En het vreeselijkste daarvan was, dat dit nieuw gezag in volkomen strijd zoude zijn met een ander, dat ze openlijk had erkend en trouw gezworen en gehoorzaamheid schuldig was: dat van haren echtgenoot. Verre van gerustgesteld te zijn

door de geestelijke toespraak, moest zij als vaste waarheid hooren bevestigen, wat ze met bangen twijfel had gegist. Haar echt *was* niet wettig, hare kinderen droegen de vlek der onwettige geboorte op zich, en ze leefde voort in eenen gedurigen staat van zonde, waarop de vloek des Hemels rustte. Ziedaar eene marteling van ieder uur, voor geheel haar leven! Het was plicht voor eenen Priester, de afgedwaalde schapen terug te brengen in den waren schaapsstal; maar met eenen man als Laurens Cornelisz, moest met de meeste omzichtigheid en uiterst behoedzaam gehandeld worden: verbitteren was den wissel en zekeren tegenstand uitlokken; omkopen door de tranen en liefkoozingen eener biddende vrouw; afmatten door het dagelijks wederkeerende spiegelgevecht van huiselijken twist; verteederen en tot wanhoop brengen door het schouwspel van haar lijden en smart, dat was te doen... en het geschiedde. De sluwe Pater maakte een verdrag met zijne boetelinge, wie hij den moed noch den ijver eener openlijke martelaresse konde toevertrouwen; het was genoeg, zoo ze in het geheim werkte aan het zieleheil harer kinderen. Het was genoeg, zoo ze slechts haren echtgenoot wist over te halen tot een plechtig en vernieuwd huwelijk, volgens de instelling der Katholieke Kerk: ze moest niet rusten, tot ze dit van hem verkregen had, het overige zou van zelf wel volgen. Ze had niet noodig hem te ergeren en te wederstreven door eenigen openlijken overgang; ze moest alleen, zooveel in haar was, de gemeenschap mijden met ketters en ketterpredikers; ze moest in het geheim boetedoeningen volbrengen, die haar strekken zouden tot aanvankelijke zuivering, en daar zij, als kerkelijk gebannene, vooralsnog de mis niet hooren mocht, zooveel te ijveriger aan hare zaligheid werken door vasten, bidden en goede werken, die hij haar aanwijzen zoude. Tot dat alles verbond zich de jonge vrouw, en zij trachtte het te houden. Meerdere bezoeken van den Priester maanden haar daartoe gedurig sterker aan en werden altijd gevolgd door zijdelingsche toespelingen op het gewenschte doel, door smartelijke betuigingen van een zielelijden, dat lichaamskrante voortbracht, van ingewikkelde verwijten en van al wat vrouwelijke zwakheid voor wapenen meer hebben tegen de kwets-

bare zijde van eenen man. Dat zij in waarheid leed, en gevoelde wat ze klaagde, daarvan getuigde hare afnemende gezondheid maar al te zeer en ontrustend genoeg voor den liefhebbenden echtgenoot. Maar Laurens had de Adder geraden, die naar zijn geluk beet. — Op zekeren dag beval hij op dien vasten en korten toon, die gehoorzaamd wil zijn, de bezoeken van Pater Vincent niet meer te ontvangen, hem kort af te zeggen, dat haar echtgenoot het haar verbod, en gaf Thomas en de andere bedienden den last, dezen aan de deur af te wijzen, zoo hij daarna terugkeerde. Wij hebben gezien, hoe dat bevel was opgevolgd geworden, toen Aafke, die, onder schijn van moederzorg, den kleinen tocht naar Woerden niet met hem had willen ondernemen, van zijn langer afzijn den noodlottigen raadsman gebruik liet maken, zooals *hij* wilde. In haren angst, bij de onverhoedsche komst van haren gade, had zij Vincent gesmeekt zich te verbergen, en deze, die eene uitbarsting evenzeer vreesde als zij, had zich in de lastige schuilplaats geschikt, nog tot op het laatste toe hopende op eene onopzettelijke ontkoming. Daarin was hij op de wreedste wijze teleurgesteld; met eigen gevaar moest hij de vlucht bevorderen van eenen verafschuwden vijand zijner Kerk maar hij was meester geworden van belangrijke geheimen, die hem ditmaal *niet* waren toevertrouwd onder het zegel der biecht.

XXIV.

In Utrecht en op Lauernesse.

Het mislukken van zijnen aanslag tegen de vergaderde Lutheranen had in Aernoud's ziel zoo gemengde aandoeningen opgewekt, dat hij zich zelve niet recht wist te verklaren, welke van beide gewaarwordingen in hem de overhand behielden: die van dankbaarheid aan God, dat hij niet op nieuw het werktuig tot verwantenjammer was geworden, of die van spijt en teleurstelling, dat het hem niet gegund was zijne nieuwe loopbaan door zoo schrikwekkend een strafgericht te openen. Het is zeker, dat hij den bewerker van die uitkomst met een hard afscheid van zich zond, schoon deze nog eene verontschuldiging waagde en men hem niets ten laste wist te leggen, dan alleen onverschoonlijke traagheid. Hij had zijne bevelen eerlijk overgebracht; alleen hij had stapvoets gereden, de soldeniers konden niet anders dan te laat komen. Bakelsze zag Berthold vertrekken met de berusting van eenen doodarme, wien de schuldeischers het laatste meubel weghalen uit de hut; het is nu afgedaan, hij kan nu niets meer verliezen! men neemt hem de zitbank weg, het is wel, hij zet zich neêr op den vlakken vloer. Zoo ook Aernoud. Berthold was als knaap in zijnen dienst gekomen, toen hij zelf ook nog knaap was. Daarna had hij hem nooit weêr verlaten. Hij was zijn boogdrager geweest bij de schuttersfeesten, had zijn paard gezadeld voor iederen tocht naar Lauernesse, zijne rusting vastgesnoerd voor iederen krijgstocht, zijne wonden verpleegd na iederen strijd. Berthold was de laatste vriendenborst onder zijne landgenooten, waartegen

hij zijn hoofd had willen aanleunen, een dergenen, voor wiens trouw hij met zijne eer had willen instaan; en ook dezen had het Lutheranismus hem nu ontnomen. Het was zóó goed! de fiere martelaar van het Katholicismus wist, dat hij den kelk tot op den bodem zou moeten drinken; iedere teug bracht hem nader aan het einde. Ook op Ottelijne rekende hij niet meer. Zoo eenzame overpeinzingen in de stilte des kloosters, verwijdering van gevreesden invloed, en de fijne redekunst der abdis hem somtijds eenen grond voor hope gaven, de wreede ontkenning van hunne samenspraak, zijn noodlottige ambtsnaam, zoo onbarmhartig heengeworpen tusschen een vaarwel, waarvan de herinnering in zijn voordeel zou zijn geweest, en bovenal de sprekende verachting, waarmede Ottelijne hem dien naar het voorhoofd had geworpen als een schandmerk, maakte iedere hope tot dwaasheid, en toen hij in den ochtend, na de derde week, naar Oudwijk heentoo om de beslissing te zien, hoorde hij met eene onbewegelijke houding de mare aan, *dat de Jonkvrouw van Lauernesse, na het uur van vroegmetten, naar haar Huis vertrokken was.* De hoffelijke abdis wilde nog verslag doen van hare pogingen in zijn belang, maar zijn oog, niet zijn mond, legde haar het zwijgen op, en zonder een woord van dank of van spijt reed hij spoorlags van dáár. Slechts kruiste zich de rimpel van zijn voorhoofd met de diepe groeve op zijn gelaat, dat ijzingwekkend bleek zag. De sluier zijner fierheid heeft bedekt, ook zelfs voor het oog van Silvio, wat hij voelde en leed, toen de torens van het Huis Lauernesse, met hunne luchte wapenvaantjes in de verte zichtbaar, zijn opgeheven oog troffen. De toorn tegen Ottelijne, ontvlamd bij haren schimp, had slechts een oogenblik gegloeid. Geene vrouw leefde er, wier schimp hij zou gedragen hebben; elke vrouw stond bij hem te laag, dan dat hoon van haar hem kon bereiken; maar Ottelijne's hoon had hem getroffen; hij had dien gedragen, en — toch vergeven. Bij overweging zeide hem zijn oordeel, hoe, meer dan iedere andere naam, de naam, waarmede men hem noemde, in Nederland was verafschuwd, hoe hij zelf, als gelukkig en vrij jongeling, trotsch op zijn Utrechts burgerrecht en ijverzuchtig op Nederland's vrijheden, van ver-

foeiing zou zijn ineengekrompen, had iemand hem kunnen spelen, wat hij wezen zou; hoe hij dien naam, dat woord, bloedig zou hebben teruggegeven; en toch hij moest het nu aanhooren en zwijgen: dát hadden de Lutheranen hem ook gedaan. Wanneer zou de dag komen, dat de Goddelijke wrake zich vereenigen zou met de zijne, wanneer?

Ottelijne's oponthoud in het klooster had hem ook van eene andere zijde niet gegeven, wat hij bedoelde; hij meende haar ter zijde geschikt te hebben bij de eerste heftigheid der ketterprocessen, die nu gingen aanvangen, en waarbij een al te vurige ijver haar licht kon verleiden tot onberaden stappen; maar de tijd was omgegaan en de vervolging *was* nog niet aangevangen. Ottelijne was door geen enkel bloedig voorbeeld afgeschrikt geworden, door geene enkele gevangenneming voor het minst tot voorzichtigheid vermaand. Wereldlijke Overheden, noch geloofsrechters in Holland hadden iets tegen de Lutheranen kunnen ondernemen, de laatsten hadden geen punt van aanval geboden of wel de eersten weifelden nog, aangemaand door eenigen wenk van den Stadhouder Anthonie van Lalaing, Grave van Hoogstraten (die Heer Hendrik van Nassau sinds 1522 was opgevolgd) om den gemoederen in Zuid-Holland, door de accijns-twisten reeds in onrustbarende beweging, niet nog nieuwe grieven te geven bij den weer ontbranden oorlog met Frankrijk en de voortdurende twisten tusschen Gelderland en Utrecht, waar Holland zich niet buiten houden kon. En de Heer van Viterbo zelf was in Utrecht in zoo velerhande bemoeiingen en beslommeringen gewikkeld, dat hij, ondanks zich 'zelven, in de werkelooze lijdzaamheid berusten moest. Wij weten hem met den last van Karel V. vereerd, om nevens andere hooggeplaatste personen (niet met name genoemd) van 's Keizers wege invloed uit te oefenen op de Bisschopsverkiezing te Utrecht, en sedert 6 Mei was de vergadering des Kapittels geopend. In hoedanigheid van Utrechts burger, was het hem licht gevallen zijne moederstad binnen te komen, zonder belemmering van de Gelderschen, wier krijgsbenden dóórgedrongen waren tot voor de poorten van Utrecht, om iederen verdachten Hollander het binnenkomen der Bisschops-

stad te beletten. Want Karel van Gelder wilde door ieder middel, dat te bezigen was, eenen Bisschop van zijne keuze op den Utrechtschen zetel geplaatst zien, terwijl van de andere zijde ook de Kardinaal-Bisschop van Luik zijne Luikenaars het Sticht deed binnentrekken, omdat hij de prinselijke mijtermuts op eigen kruin wilde drukken. Bourgondische troepen, zooals Karel van Oostenrijks krijgsvolk in die streken nog altijd genoemd werd, zagen bij die bewegingen niet ledig toe, en de geestelijke Bisschopskiezers, na plechtige gebeden samen gekomen in vredige statigheid, om onder aanroeping van Gods Heiligen Geest zich een kerkelijk opperhoofd te kiezen, die voor hen een gewijd Hoogepriester moest zijn, zaten als omgeven van drieërlei strijdlustige krijgssrotten, met gevelde lansen en uitgetrokken zwaarden tot den aanval gerust, met vlammende oogen starende op iedere hunner bewegingen, den klank van ieder hunner woorden opvangende en terugkaatsende tegen de borstwering hunner stalen harnessen, en zóó eene uitspraak afwachtende, die beslissen zou tegen wien ze hunnen aanval moesten richten; een stalen muur met spits geslepen pennen, opgetrokken tegen schapen, die zich eenen herder kiezen. Men voelt het, *hoe* de Kanunniken vrij waren! Om niet te spreken, hoe list het geweld ondersteunde, onergdenkende goedrontheid verschalkte door slinksche streken, openhartige eenvoudigheid door dubbeltonige tusschenspraak tot een ander doel brengende, dan het beaamde, en ten slotte in verwarrings bonte dwarreling haar spel en spot drijvende met de verschrikte welmeenendheid, en haar alleen de teleurstelling latende of de schande. In dat alles moest Aernoud zich mede laten rondslingeren, en zelfs een handelend aandeel nemen. Ten gunste van Hendrik van Beijeren, Bisschop van Spiers en zoon van den Palzischen Keurvorst, moest hij medewerken. Hij, fiere, opene man, die nooit eene gedachte had gedacht of hij had haar durven uiten, die van iederen anderen weg dan den openlijken en rechten eenen afkeer had; hij, Nederlander, moest den Keizerlijken adelaar eene nieuwe prooi in den klauw voeren, een stuk van zijn eigen erf; hij, Utrechtenaar, moest een hoog achtbaar voorrecht van zijne stad helpen schenden, waarop zijn mond van der jeugd af met fieren

eerbied had getrotst. Dát hadden de Lutheranen niet gedaan, maar de dolle eierzucht, die bevrediging had gezocht tegen elken prijs, die hij als een sjilpend vogeltje opgekweekt had aan zijne borst, en die tot eenen lammergier was opgewassen, wiens vratige honger moest gevoed worden met het beste van zijn bloed. O! nu eerst voelde hij, hoe zwaar die gulden Keizersgift woog, die men als een licht sieraad om zijnen hals had geslingerd, en hoe gevaarlijk Vorstengeschenken zijn voor eenen vrijen man!

Deze Kanunniken wilden geen Duitscher, genen geen Franschman. Gelderland wilde hun een Lotharinger opdringen of een Luneburger, een verwant van de Vrouwe van Gelder. Misschien uit aanzien zijner troepen, had Everard van der Mark, Kardinaal van Luik, eenigen hunner op zijne zijde; Bichel, Deken van Keulen, kwam mede in aanmerking; maar sommigen onder hen, die vrij durfden *spreken*, zooal niet *stemmen*, oordeelden, dat er in den schoot der Utrechtsche Kerk mannen werden gevonden, uitstekende door deugd en geleerdheid, en die, geene eigene macht medebrengeude ten zetel, het Sticht met krachtiger ijver en minder overheerschende baatzucht zouden voorstaan, dan die kleine of halve Vorsten, die op niets doelden, dan op vermeerdering van gebied. Zij, die zóó dachten en het durfden uiten, noemden onder die vele waardigen ook den Vicaris. — Boudewijn van Utrecht is lang onzer aandacht ontsnapt; het is hem niet wél gegaan, sinds wij hem uit het oog verloren. Met diepen rouw was hij het lijk van eenen Heer gevolgd, in wien hij, ondanks de gebreken, die hij in hem veroordeeld had, nog den laatsten waarborg van Utrechts onafhankelijkheid naooede. Al hadde Philips tienmaal slechter geregeerd, het ware het bisdom toch ten voordeele geweest, zoo hij in deze tijden van verwarring en krijg nog den staf had kunnen vasthouden, naar welken zich zoovele gewapende handen begeerig zouden uitstrekken, de eene om te vatten, de andere om uit te reiken, zonder er naar te vragen, hoe hij lijden zou of geschonden worden onder zoo ongewijde aanrakingen. Dat had Boudewijn vooruitgezien, en toch leed er zijn welgezind hart niet minder om, toen hij zijne vóórvreeze gerechtvaardigd zag, toen, alsof

er niet genoeg lansen geveld waren en zwaarden getrokken, de eigen burgers van Utrecht zich aansloten aan de vreemden, om de aarzelende en wikkende Kanunniken tot eene rassche beslissing te dwingen: die dwazen! alsof bij het gewicht der zaak eenige dagen van vertraging iets beteekenen kon! Daarbij, hoe ging den Vicaris de beroering in de Kerk ter harte! de stille, maar geduchte zegepraal van Luther's beginsel onder alle standen, en de onhandige wijze, waarop men het aanviel. »Als er bloed moest vloeien om deze zaak in *Nederland*, had de Kerk haar pleit verloren in *Nederland!*» sprak hij steeds met onverbloemde vrijmoedigheid, en met diepen weemoed zag hij, ondanks dit woord, de tijden naderen, waarvan Erasmus zeggen zou, met een woord uit zijn *hart* gegrepen: »het was beulen-, maar geen theologantenwerk!» Dat liefdeloos verketteren van wie ter goeder trouw dwaalden, van lieden, die tenminste belangstelling toonden in de waarheden, waarnaar zij onderzoek deden, en die de anderen met flauwhartige onverschilligheid hoe langer hoe meer ter zijde lieten rusten, verwijderde hem van eene partij, wier aanmatigingen niet meer gelijk stonden met hare verdiensten; die, in plaats van achting voor zich af te dwingen door het verbeteren van aangetijgde fouten, zich hoe langer hoe meer begon te beijveren om te worden zoo als de vijanden haar schilderden. Maar toch, Luther verwierp hem te veel; Luther gaf hem de handen te veel ruim aan leeken en ongeletterden; Luther had den sluitboom opengesteld tot iedere verwarring en tot iedere eigendunkelijke uitlegging, die altijd twisten moesten geven en oneenigheid, en hij begreep de gedaante der volmaakte, heilige Kerk niet anders, dan als een beeld van rust, van liefde en van éénheid. En het kostte hem eenen doorgaanden zelfstrijd, Melanchton te vergeven, dat hij door zijne talenten en aanzien tot dit alles medehielp, in plaats van ze te gebruiken tot waarachtige opbouw der gewijde zaak. Zoo stond Boudewijn van Heerde weifelend tusschen de beide denkbeelden. Verschrikt, zoo dikwijls hij zich betrapte op eene schrede voorwaarts, een vergrijp tegen zijne Kerk, en niettemin elke schrede rugwaarts schuwende als een vergrijp tegen zijn beter oordeel. Gevaarlijke zielstoestand van eenen mensch op een punt zoo teeder, die, na

een aftobbend heen- en weerslingeren, zich neigt tot den stilstand der onverschilligheid, of tot eenen hachelijken zijstap: de uitwijking der vrijgeesterij. Het waar en innig geloof van den Vicaris behoedde hem misschien voor beide, maar zijne rust had er niet bij gewonnen, en het was treurig te zien, hoe die kloeke zuil, zonder kapiteel of voetstuk, daar stond, ongedekt en ongesteund, prijsgegeven aan iedere rukvlaag van den orkaan en aan iederen ratelslag des onweers. Gevaarlijke toestand, niet minder van de maatschappelijke zijde, voor eenen hooggeplaatsten geestelijke, die Rome zuiveren wilde en Wittenberg het zwijgen opleggen, die blootstond aan eenen tweezijdigen haat: Paus Adriaan werd door de Italianen gehaat en door de Duitschers bespot; de monniken noemden Erasmus² hoofdketter en voorlooper van den Antichrist, terwijl de Lutheranen hem Scepticus noemden en den bitsen toenaam Balaâm niet spaarden. Wij weten niet, of dit gemeenschappelijk lot met die groote mannen den Vicaris getroost heeft; maar wel, dat nog vele anderen van zijn tijdvak en van de uitmuntendsten en geleerdsten op zijn standpunt stonden; en dat ze misschien steun vonden aan elkander, kan waar zijn geweest. Niet minder evenwel voelde van Heerde het moeielijke van geplaatst te zijn, zooals hij was, tusschen Gerardus Noviomagus, die twee jaren later openlijk van het Hervormd geloof belijdenis deed, en Jacob de Ridder, Wij-Bisschop van Utrecht, een man, wiens karakter wij schetsen in die feiten: onder Frederik van Baden, toen hij Algemeen Vicaris was, heeft hij verscheidene reliquiën, die vergeten, verachteloosd en ongeëerd lagen, uit het stof dier vergetelheid en oneere opgeheven, en ter aanbidding op geschikte plaatsen gesteld. — Later heeft hij zeker mirakel, door het L. V. beeld van Jesse gewrocht aan eene Klarisser non te Delft, onderzocht, goedgekeurd en openlijk verkondigd. En hij was het, die de hoogmis van den H. Geest heeft kunnen zingen te Utrecht, toen het Bisdom, naar het wereldlijke, overging in handen van Karel VI

De Ridder was geen vriend van Vader Boudewijn, die hem bij Philips van Bourgondië vervangen had als Algemeen Vicaris, en op wiens invloed en hofgunst hij ijverzuchtig moest

zijn. De Vicaris zag met medelijdende verschooning op die pogingen, om hem te krenken, neer, die na den dood van den Bisschop eerst sprekend uitkwamen; maar hij zelf verdroeg zich niet met Geldenhauer, niet beter ten minste, dan de Christelijke liefde het hem volstrekt gebod. Die spanning tusschen deze drie mannen, vroeger uit nooddwang rondom den Bisschop vereenigd, vermeerderde het pijnlijke, dat de tusschentijd van een gevallen gezag en het nieuwe, dat optreedt, altijd hebben moet voor hen, wier lot door het laatste zal worden beslist. Vader Boudewijn wachtte het zijne zonder onrust en zonder hoop. Macht en eer waren hem nooit iets geweest, dan de middelen om het goede te stichten waar hij kon, en zooals hij het goede verstond; en het zou hem geen offer zijn van beide afstand te doen, zoo ras het bleek, dat men hem niet meer den waardigste keurde voor zijne taak, of wel, dat de nieuwe meester zijne inzichten niet zou instemmen noch steunen; als sommigen der Kanunniken iets lieten doorschemeren van hunnen wensch, dat hij die meester zelf mocht zijn, glimlachte hij smartelijk. Ja, hij zou die verheffing gewenscht hebben, zoo zij mogelijk ware geweest. Ja, wat Adriaan nauw had kunnen aanvangen te Rome, zou hij weêr hervatten te Utrecht. Hij voelde in zich de kracht en de behendigheid, om den Bisschopsstaf op te nemen en waardiglijk te zwaaien. Hij zou den ring niet aan den vinger steken als een ijdel sieraad, maar als een waarachtig bondsteeken van trouw aan de bruid. Hij kende de belangen van het Sticht, de eischen en de rechten der burgers, hunne begrippen van die hunner opperheeren en de middelen om hen te leiden; de behoeften van het bisdom en deszelfs krachten en zwakte, de wegen, waarlangs het nog te redden mocht zijn, en die, welke deszelfs val zouden verzekeren en verhaasten.

Ja! hij voelde het, hij zou voor het landschap zijner geboorte veel kunnen zijn; maar hij wist ook, dat de Hemel een wonder had moeten doen, om de zwakke stemmen van twee of drie Kanunniken overwegende kracht te geven op de luide kreten van zoovele machtigen, op hunne beloften, op hunne dreigingen. Ook gebeurde, wat te voorzien was geweest: de sterkste, en

die het best gediend was, overwon: toen de keuze der Kanuniken bekend werd, noemden ze Hendrik van Beijeren! en de Graaf van Holland had Utrecht eenen Bisschop gegeven.

J'ai maint chapitres vus, qui ne se sont pas mieux tenus!

Hoe Everard van Luik vreedzaam afzag van zijne aanspraken, teruggeschrikt zeker door de macht van den vijand, die aangevallen moest worden; hoe Gelder, wiens voordracht niet eens ernstig in aanmerking was genomen, ondanks de groote beloften, waarmede hij haar behagelijk had gemaakt, met verdubbelde woede den oorlog voortzette tegen het Sticht; hoe hij met lasteringen, die mogelijk slechts de waarheid vergrootten, den nieuwen Heer ten afschuw maakte voor zijne nieuwe onderzaten, nog vóór deze onder hen verscheen; hoe Hendrik van Beijeren eerst in September tot hen kwam; hoe nooit het zwaard heeft gerust onder het beheer van dezen man, even onhandig voor den vrede als ongelukkig in den krijg; hoe hij van alle kanten ontrust, vervolgd, gelasterd, gehaat, vernederd door Karel V, verdreven door Karel van Egmond, ten laatste radeloos, en zonder eene andere uitkomst te weten, dan eene laagheid en eene fout, de teekenen des wereldlijken gebieds neêrlegde aan de voeten des heerschzuchtigen Keizers, die reeds lang op dien buit had gevlamd, leert de Geschiedenis . . . en . . . het ligt buiten onzen weg.

Bij Hendrik's wijding waren de Ridder en Geldenhauer beiden in hunne ambten bevestigd geworden; Boudewijn van Heerde alleen had het zijne moeten afstaan aan Johan van Goch. Nog meer, zooals na iederen val, kwamen vijanden en ontevreden rondon den gevallene te voorschijn kruipen, als slakken na eenen regen, en hieven klachten aan over inbreuken en vergrijpen, die ze zelve niet geloofden en toch waarschijnlijk maakten. De officiaal, die zijn gehaat en verleidelijk ambt onder het bestuur van dezen Vicaris gematigd en eerlijk had moeten drijven, wist een last van grieven en fouten tegen hem op te sommen. De Capucijnen van het Bernulphusklooster hadden hem evenmin vergeten. Kleine en lage zielen bewaren

eenen wrok in het geheugen, als groote en edelmoedige eene weldaad; hun mond, door Philips' machtwoord verzegeld, zweeg nu niet meer; met driestheid voegden zij hunne beschuldiging bij de overigen, en schoon dat alles noch bepaald genoeg was, noch door genoegzame getuigen gestaafd, om eenen man, als Boudewijn, ter verantwoording te roepen, ontnam men hem toch, wat hem te ontnemen was in voorrechten en inkomsten, en hoewel men om zijne hooge achting onder de besten en edelsten, om zijne deugden, die niet te loochenen waren, het woord niet luide durfde spreken, bleef er toch als eene onzekere verdenking van schuld, van onrechtzinnigheid op hem drukken. Die smet op vader Boudewijn! Hij hief het oog vragend ten Hemel! maar toch, hij boog het hoofd onder de vernedering. Had hij dat niet verdiend aan hen, in wier lot hij zich had gemengd met menschelijke vóórwijsheid, die weder bewezen was dwaasheid geweest te zijn! Wat had hij noodig gehad zich te stellen in Paul's wegen, waardoor hij juist had verzekerd, wat hij had willen voorkomen? dát had Ottelijne's toekomst beslist; dát had Aernoud eindeloozen jammer gebracht; dát had het sterfbed van vrouw Bakelsze gemaakt tot een tooneel van ellende en verwarring; dát had de haren her en der verstrooid en wrokkend tegen elkander opgezet. In den naam des Heeren wreekten Boudewijn's vijanden slechts dezen. Zoo kwam een vroom en angstvallig zelfverwijt de bitterheid van den tegenspoed nog verscherpen, en de man, die zich altijd verheven had geweten boven allen, gunde zich nu in het ongeluk niet eens de bewustheid der eigenwaarde boven zijne vijanden, en, in boete en rouw weggezonden, nachten bij nachten neergeknield voor het beeld van den gekruisten Christus, in biechtstoel bij biechtstoel verlichting zoekende en gewetensrust, sinds de verstrooing van een werkzaam leven hem niet meer ter afleiding was, verkwijnde de eerwaardigste der edelen en de edelste der eerwaardigen voortaan zijn leven in noodelooze zelfbeschuldiging en gewetensangsten . . . Dat had Aernoud op hem vooruit, die, in de vaste overtuiging van zijnen plicht te hebben gedaan en voor zijnen plicht alles te hebben opgeofferd en voor zijnen plicht gestreden te hebben zonder verflauwen, het

hoofd met fierheid opheffen durfde onder de menschen, en met rust den geest naar boven wenden tot God. Beiden hadden el-
 kander weder gezien, en het had Bakelsze van eenen grooten last
 ontheven; het was hem eene eerste verademing geweest in zoo-
 veel lijden en eene vergoeding voor die andere, waarop hij de
 hoop verloren had. De Vicaris wist hem te zeggen, dat zijn
 broeder Hugo niet aan zijne wonde gestorven was, dat geen
 moedervloek dus langer op hem drukte, die alleen over den
 broedermoorder was uitgesproken! dat vrouw Bakelsze, door
 beschikking van Heere Philips, eene eerlijke begrafenis had gehad
 en in gewijde aarde rustte; dat het deel van haar vermogen,
 dat Aernoud toekwam, met dat, waarover de Bisschop beschik-
 ken mocht, ingevolge zijn recht op de nalatenschap, van wie
 zonder communie en testament stierven, gebruikt was geworden
 tot plechtige zielmissen voor de rust der overledene, die de
 openbare meening hadden bevredigd, de Kerk hadden verzoend,
 en... wie kon twijfelen aan de genade Gods, ook het heil harer
 ziele bevorderd. — Zalige troost, die in dit alles lag voor dezen
 jonkman, zoo zalig, dat hij in vrome dankbaarheid den Hemel
 te loven gedacht in eene reeks van goede werken en voor eene
 poos weer deelneming toonde aan het leven; want hij wilde
 Johanna uitvinden, die Ottelijne in hare bekentenis den Bis-
 schop genoemd had, als de verpleegster van Hugo; want hij
 wilde het verder lot van dien broeder kennen en, zóóveel ver-
 mocht die nieuwe opwekking op hem, dat hij den afkeer ver-
 won, die in betere dagen hem gescheiden hield van Egbert
 Adriaanz, en dezen bloedverwant opzocht, die als beschikker
 der zaken van zijn huis het oponthoud der zijnen weten kon.
 De kleine bierbrouwer droeg de borst wel eens zoo hoog, sinds
 er een tijd was geweest, waarin hij had kunnen zeggen: »Z. H.
 Paus Adriaan VI, mijn neef!» en sinds men in Utrecht, met
 eerbied hier en daar het gebouw aanwees, uit last van zijnen
 hoogen bloedverwant opgetrokken of verfraaid; maar die vol-
 doening zijner ijdelheid was wel het éénige, wat die verheffing
 voor hem had gewrocht. Onder de Pauselijke ondeugden, die
 Adriaan VI miste, behoorde, voorzoover men er van heeft kun-
 nen oordeelen, ook zeker het Nepotisme, en zoo hij al zijne

gunsten of weldaden eene enkele maal tot zijne bloedverwanten mocht hebben uitgestrekt, tot een zoo weinig beteekenend wezen onder hen, als Egbert Adriaanz, die de eersten niet kon waardig zijn en de laatsten niet noodig had, strekte zich zijne Pauselijke aandacht niet uit. Of het voor den man, die met belachelijke aanmatiging reeds beloften had uitgedeeld, zich de houding van beschermer had gegeven en al de dwaasheden gepleegd, die in zijn karakter lagen, eene teleurstelling moet geweest zijn, heeft men niet noodig nader aan te wijzen. Te meer eer moet men hem geven, dat hij zich wijselijk troostte met hetgeen hem restte, de teleurstelling als eene gewachte uitkomst voor deed komen, in kerkelijke zaken een luid woord medesprak, geene der daden van den nieuwen Paus goedkeurde, zijnen oudsten zoon naar Leuven zond om in de godgeleerdheid te studeeren, met de vaste overtuiging, aan de wereld eenen nieuwen Adriaan te geven, en zich onder al die grootheid en verwachtingen van grootheid evenwel niet weinig gevleid voelde, toen de oudste der Bakelszen, wier bloedverwantschap hij in den laatsten tijd een weinig verloochend had, als een groot Heer in Utrecht te voorschijn trad, van Keizerlijke gunst en Keizerlijk vertrouwen de blijken droeg, en, na dat alles, hem opzocht met meer hoffelijke goedwilligheid, dan waarop hij nog immer van dien neef had kunnen roemen. Te meer smartte het hem daarom, dat hij den Heer van Viterbo juist ditmaal niet verplichten kon met de inlichtingen, die deze verlangde. Laurens had in Aafke's naam haar erfdeel opgeëischt; Johanna had het hare gevorderd uit Antwerpen, van waar hij niet wist of ze was teruggekeerd; om Hugo's aanspraken had zich niemand bekommerd; hij moest toen zeker niet met zijne zuster samen zijn geweest, en toen, noch later, gelegenheid gehad hebben ze te doen gelden. Was dit een bewijs voor zijn leven? was het de zekerheid van zijn dood? men kon het eene stellen, het andere vreezen, te beslissen was het niet.

Zoo schielijk het hem gegund was, en wel in den tijd van het bijeenroepen eener Synode door den nieuwen Bisschop, verliet dus Aernoud Utrecht, met de hoop, in Holland door zijdelingsche tusschenkomst berichten in te winnen over zijnen

broeder bij Laurens Cornelisz; rechtstreeks in gemeenschap te treden met dezen, den fellen Lutheraan . . . het was hem niet mogelijk, nooit zou hij hem kunnen naderen als broeder, en op nieuw als vijand . . . God mocht hem de beproeving sparen!

De Vicaris, bekend met den last, aan Aernoud toevertrouwd, deed in een ernstig onderhoud nog pogingen, om hem tot verdraagzaamheid en zachtheid te stemmen in de zaak der Lutheranen. Ombrengen kon nooit overtuigen zijn, en er was nog geene leer, van wiens uitvinding ook, door het zwaard uitge-roeid, maar wel uitgebreid; wat de pen en de tong niet vermogen, dat geve men Gode over! En het was geenszins zaak het gezag van den Heer Keizer en de rust van het goede Graafschap aan die proef te wagen. En hij wees met het woord van Erasmus op den raad van Gamaliël. Maar Erasmus zelf was Aernoud een verdacht gezag, en Gamaliël's raad versterkte hem te meer in het gevoelen, dat eene leer, zoo zichtbaar bewezen Goddelijk te zijn, ook rein moest gehouden worden van verderfelijke nieuwigheden. — »Lang genoeg," sprak hij somber, »was er met zachtheid geduld geoefend, en met zachtheid was niets gewonnen, en het kwaad was toegenomen. De Tempelridders waren eene groote en machtige vereeniging geweest, uitgebreid over alle deelen der aarde, en toen ze vervallen waren van hun zuiver geloof in zondige ketterijen, had de wil der Koningen over hunne gezamenlijke macht gezegevierd en ze bestonden niet meer. Hoe zou dan een Karel de Vijfde, met zoovele landen onder zijn gebied, als ooit dezelfde sceppter had vereend, niet machtig zijn, om eene sekte van de aarde te wischen, orde- en wetteloos opgestaan, samengesteld, op weinige uitzonderingen na, uit de geringere standen der maatschappij, niet één van zin en in haar beginsel zelf de kiem tot iedere verdeeldheid aanwijzende, die in Zwitserland reeds partijschappen kende (Mantz, Grebel, Zwinglius), die, waar zij meesteres was, reeds twistte met de haren (Luther en Carlstadt te Wittenberg), neen! waarlijk, het was zaak, woelingen uit te bluschen, die altijd nieuwe onrust zouden scheppen. Had Mahomed door het zwaard verwonnen tot schande der Christenheid, Lu-

ther zou door het zwaard vergaan, die Christenheid ter eere: de bijl had lang genoeg aan den boom gelegen, het werd nu tijd haar op te nemen." En Aernoud zweeg daarmede, zelf overtuigd en hopende, dat zijn toehoorder het ook zoude zijn; maar deze antwoordde ernstig en vermanend: »En toch wee de hand, die de bijl opnemen zal. Het is zekerlijk schade in eigen borst te houwen!" En met die waarschuwing verliet hij den onwrikbaren ijveraar.

Spoedig daarop verliet deze Utrecht zoo hij geweten had, welk gevaar dáár het éénige wezen dreigde, dat hij uitsloot van zijnen algemeenen verdelgingswensch, hij ware niet van dáár ge- gaan, zonder ten minste haar nog eens de hand te reiken ter hulpe.

Met eene verrassing, die veel had van schrik, ontving Donna Teresia, welke Ottelijne in verdacht gezelschap te Woerden waande van deze bericht uit het klooster van Oudwijk. Zou de Jonkvrouw dit gewijd verblijf hebben gekozen met inzichten van reiniging en bekeering? Zij begon het te vreezen; want waarlijk, die bekeering lag niet in haar plan. Daarvoor had ze niet, zoolang alle tergingen geduld, alle ergernissen gedragen, daarvoor niet haren zoon Enriquez lijdzaam zien meêtrekken naar Woerden op zijnen eigenen wensch, met vergunning van Ottelijne. Dat was der moeder eene doodelijke grief geweest, en toch, zij had die zonder uitbarsting geduld; eene veile hartstocht was sterker dan hare moederliefde; hebzucht overwon gewetensbe- zwaar en ouderzorg. En ze zag hoe de ure naderde, waarop zij dien hartstocht voldoening kon geven; zoo de vrouw van Lau- ernesse volhardde in haren opstand tegen de Kerk. Met onge- veinsde vreugde verwelkomde zij dus hare nicht, toen deze op het Huis terugkeerde, wel neerslachtig en gebogen, maar toch zonder woord of daad, die van eene veranderde gezindheid ge- tuigde. Der Donna's blijdschap grondde zich op deze bereke- ning: Ottelijne zou ongehuwd sterven. Enriquez was haar lieve- ling, haar neef, en Enriquez zou deel hebben in haar testament. Maar Ottelijne was nog zeer jong, en de oomen der Jonkvrouw hadden kinderen, die haar nader stonden. Zijn aandeel in haar vermogen kon dus niet groot zijn, en Teresia zelve zeer waar- schijnlijk geen genot hebben van die bezitting, zoo alles op ge-

wone wijze afiep. Een woord in het Wormsch plakkaat had haar getroffen: »de aanklager een derde deel van des beschuldigten goed!» Maar in hoever zou een bevelschrift van den Roomsche-Keizer in Utrecht van kracht zijn? Het was wel een Keizer, die zelfs Pausen dwong; maar toch Teresia wilde beter zekerheid.

Ook was het woord »vervolgving» tegen de Lutheranen in Utrecht nog niet uitgesproken: onder Bisschop Philips was er niet aan te denken; wat Hendrik van Beijeren doen zoude, wachtte zij met onrustig verlangen en toen deze mijtervorst zich nauwgezet Roomschegezind, zichtbaar genoeg afhangeling van den Keizer, betoonde, om met vrucht eene aanklacht van ketternij te durven wagen en het nu tijd werd tot de uitvoering eener lang bepeinsde daad, voelde zich Teresia aarzelen: zij was vrouw, het vuur der jeugd was in haar gedooft, de machtige geestkracht miste hare kleine ziel, schoon ze bedorven genoeg was om de daad te willen, om de uitkomst te wenschen, was ze schroomachtig voor de openlijke handeling; het was wel verdienstelijk kettens het strafgericht toe te voeren; maar toch . . . eene bloedverwante, door elk gekend als hare weldoenster, zij zelve eene edelgeborene, een lid van haar geslacht prijs te geven aan . . . de Hemel wist welk vonnis; het loon voor dit verraad te vragen en te genieten . . . hoe meer zij aan dit alles dacht: hoe meer zij er voor terugdeinsde . . . niet weinig misschien in dien afkeer gesterkt door de overweging, dat de Officiaal, voor wien zeker deze zaak dienen moest, onder het vorige Bestuur te zeer was gespeend geworden, om niet den goeden buit tot den zijnen te maken en de gediensstige aanwijster met een schraal deed af te zetten. Niets is zoo vindingrijk als eene sterke begeerte, na veel wikken en overpeinzen vond de Spaansche het middel uit, om Ottelijne's rijkdom machtig te worden, zonder zich in het oog der wereld verachtelijk te maken. Het middel was niet geweldig; een zoodanig, dat eener vrouw paste; dat te volvoeren was, zonder een oogenblik den statigen tred harer deftigheid te verzaken; dat niets dan veel list behoefde en een weinig geluk. Nauw had zij het uitgedacht of ze ging het volvoeren.

Het was eene wisselzieke Septembermaand, die van 1525, die wij nu met onze geschiedenis intreden: eerst was zij zonnig en kalm begonnen, vergoeding belovende voor menigen mislukten zomerdag, nu kreeg ze plotseling herfstbuien, en door de schoorsteen der Slotzalen van het huis Lauernesse gierde de storm, en de ruiten der kruisramen rinkinkten klapperend in hunne gevatsels, als hadden reuzenvuisten ze gegrepen en met woede geschud; stormvogels kliefdten krassend de droeve nevellucht, waardoor de zon geen straaltje vermocht heen te persen, schoon hare gele tint, die schemerde achter de wolken, bewees, hoe noode zij der aarde hare lonkjes onthield, nu het uur van den dag haar te heerschen gaf. Want het was morgen en haar rijk, voor heden lang ingegaan.

In Ottelijne's woonzaal verzoette men zich de guurheid daar buiten met de warmte van een vuur, dat knetterend opvlamde in den wijden schoorsteen, een vuur, niet van huishoudelijk toegetelde houten, of van spaarzame turven, wiskunstig in eenen vierhoek geplaatst, maar een vuur, breed en hoog opgebouwd, als eene houtmijt, met eenen schat van zware takken, forsche armen van eeuwenoude eiken, en met eenen rijkdom van harden veenooft gestevigd. Een vuur waarbij Jonathan zelf zich met behagelijken glimlach zou hebben neêrgezet, en waarbij hij inspiraties zou gevonden hebben, even roerend verheven als die hij nu altijd vindt bij zijnen gloeienden lieveling. Een vuur, om alles te zeggen, zooals er geen onder het oog van Teresia kon worden aangelegd. De aanminnige zelve trad binnen met haar gebedenboek in de hand, zij kwam uit de late mis; zij groette met eene statige houding en eenen loenschen blik op het schoorsteenfeest de jeugdige meesteres van het huis, die er neven zat, met een spinnewiel vóór zich, zonder dat juist haar wiel lustig snorde; want zij wijdde geheel hare aandacht aan iets, dat iemand, die tegenover haar stond, geleund tegen eene zitte, haar voorlas. Het was een der nieuwste geschriften van Erasmus, zijne gemeenzame samenspraken, kortelings te Bazel uitgekomen. Die man had een belangwekkend voorkomen: een weinig bleek en vermagerd was zijn gelaat; maar de opgeruimdheid eener heldere ziel lachte u toe uit zijn schrandere

blauw oog. Hij droeg de kleeding der geleerden, hoewel nog in de jaren der jongelingschap. Het was Willem de Volder, in de Geschiedenis beter als Gnapheus bekend, die sinds eenige dagen huisvesting en schuilplaats genoot op Lauernesse, nu hij der gevangenis van Delft was ontvlucht. Teresia zette zich, niet zooals gewoonlijk, op de kleine verhooging bij een der kruisramen neder, maar ze plaatste haar spinnewiel recht tegenover dat der Jonkvrouw, met het kennelijk voornemen om een gesprek aan te knopen. Hinderde haar hierin de lectuur van de Volder, of ergerde zij zich over het aanhooren van zooveel Latijn, dat zij niet verstond? misschien was het om beide redenen samen, dat ze morrend mompelde: »Studeerden ze min, het zou haar in het spinnen baten! Ottelijne wierp eenen blik op haar, als wenschte zij haar stilzwygen. »Fij toch, laat Clerken studeren en doet uw ambacht, het zal u meer vromen dan ...» vervolgde de Spaansche.

»Lieve vrouw nicht! moeide elk zich met het zijne, het zou vrij het beste wezen,» viel de Jonkvrouw in.

»Hoe ze zich zelve in prang brengen en ook beschamen, door dit valsch vermeten,» vervolgde Teresia.

»Donna Teresia! ik wil geen bitse woorden op dit stuk, niemand zegt u iets als ge ter misse gaat. Wij waren afgesproken elkaar niet hinderlijk te zijn. Wie vergt u met ons te blijven? Lauernesse heeft meer vertrekken, neme elk zijne vrijheid!»

»Ik heb gezwegen zoolang de nood mij niet tot spreken perste; maar nu, schoone vrouw nicht! zou het u voordeelig zijn naar mijn woord te luisteren, schoon het ook ruw klinkt en niet zoo zoetelijk in uw oor, als de Heilige Kerktaal tot wereldsche ijdelheden verbruikt.»

Gnapheus en de Jonkvrouw wisselden eenen blik en eenen glimlach; het was de *Inquisitio de fide* dat zij lazen.

»Eischt dat, wat gij zeggen wilt, dan zoo grooten spoed, dat gij ons deze morgenure niet rustig laten kunt tot vermeiinge des geestes?»

»Als ge wensch hebt tot behoud van het uwe, neen, Me-jonkvrouw!»

»Wil u dan verklaren zoo het zijn moet,» sprak Ottelijne verdrietelijk, die vreesde op nieuw een dier lange huishoudelijke vertoogen te zullen moeten uitstaan, waarin de Donna zoo bijzonder welsprekend was; alleen begreep ze niet, hoe de inleiding er bij paste.

»Heer vriend!» sprak ze tot de Volder, »ik rade u voor eene wijle een beter gezelschap te zoeken, dan het onze, de eenzaamheid. De huiselijke aangelegenheden hebben dit met de wetenschappen gemeen, dat ze alleen belangrijk zijn voor de ingewijden.»

»Een getuige en raadsman zal hier niet te veel zijn!» sprak Teresia, »zoo meester de Volder uw vriend is, dat hij blijve!»

Zoo bleef dan Gnapheus, en de Spaansche begon op plechtigen toon: »Jonkvrouwe nicht! een groot onheil dreigt u en van nabij, en bijaldien de goede Heiligen u zoo verlaten hebben, dat ge ditmaal mijne waarschuwingen niet acht en mijn raad niet hoort, is het zoo zeker met uw jong leven en blijde vrijheid gedaan, als met St. Katharina, maagd en martelares, toen ze in handen viel van den goddeloozen Heidenschen Keizer. De Officiaal is in aantocht naar Lauernesse!»

»Waartoe?» vroeg Ottelijne, die een weinig verbleekte.

»Zoete Koningin des Hemels!» riep Teresia, »zij vraagt nog waartoe! Waartoe anders, dan om onderzoek te doen naar de ketterijen, die hier gepleegd zijn geworden en nog worden . . . om onderzoek te doen, naar ik weet niet welke verdachte luiden, die hier geherbergd werden en schuilplaats vonden of nog vinden.» En zoo er nog iets aan de toepassing ontbreken mocht, vulde Teresia's blik die aan, door scherp op de Volder te zien.

Een donkerroode gloed overtoog het gelaat van den geleerde; maar hij zweeg en scheen in gedachten te vervallen.

»Erntfeste vriend, die vrouw heeft geene andere dan lage en veile redenen voor dit woord, zij haat wie mij welkom zijn op mijn Slot; acht niet meer op hare taal, dan op die van eenen gildenaar!» fluisterde Ottelijne hem toe.

»Laat haar voortgaan; zij haar doel hatelijk, wat zij weet kan ons nut zijn mede te weten. En liever vlucht ik heden, als ik vreezen moet uw gevaar te vermeederen.»

»Dat zult gij niet, Heer Gnapheus! mijn gevaar vermeedert gij niet en ik laat u niet gaan. Meent gij, dat mijn huis niet groot genoeg is, noch wèl voorzien van geheime schuilplaatsen, om éénen enkelen vriend te bergen?»

»Dat neem ik aan als waar; maar ook voor mijne eigene veiligheid houd ik het met de vlucht: eens vijands oog loert scherp; gij zoudt niet mogen zweren niemand geborgen te hebben, en het martelaarschap dient mij niet.... Wat mij nog boven het hoofd hangt, weet ik niet; maar één ding weet ik zeker: mijn geloof denk ik nooit te verzaaken; maar alevel hoop ik er het lijf af te bergen en de vrijheid, als dat met niets ergers dan de vlucht is te winnen.»

Na dit terzijde, wendde zich Ottelijne weder tot Teresia: »Gij zijt goed onderricht, Nicht! alleen ik wenschte te weten, hoe ge tot zoo fijne kondschap kwaamt,» sprak zij met zekeren nadruk.

»Het is niet uit één mond, dat ik de droefmare weet. Dezen ochtend werd mij, door den Pater biechtvader van het klooster, verteld, dat de Officiaal, gesterkt door andere heeren van het Geestelijk Gerecht, eene buitengewone rondreise kwam doen, en daar de Pater een goedhartig en vroom man is, die zich zijne laatste krankheid nog wel herinnert, waarin ge hem wijn en verkwikkingen zondt, meer, zooals ik toenmaals aanmerkte, dan voor eenen zieke voegzaam was, heeft hij de deugd der dankbaarheid niet verzaakt, en mij in het heimelijk verwittigd, dat het op Lauernesse gemunt was, opdat ge uwe voorzorgen kondet nemen!»

»Monniken-dankbaarheid,» merkte Gnapheus twijfelend aan.

»Indien aan eene, dan durf ik aan deze gelooven,» sprak Ottelijne, »het is eene beproefde, en de man is eenvoudig en oprecht; maar hij zelf kan misleid zijn.»

Het geelachtig vel van Teresia nam eene purperroode tint aan. »Zóó misleid, vrouw! dat ook Enriquez dezen ochtend te Utrecht, in het volle marktgewoel, door eenen man op zijde werd genomen, die hem influisterde: »Laat Vrouwe Ottelijne vluchten. De nood dringt!» en die daarop zich voort maakte met zoo groote haast, dat mijn zoon hem niet kon erkennen; dat moet zeker betrekking hebben op de komst van den Officiaal.»

»Welnu! ik zal dien man met vertrouwen afwachten!»

»Ge weet toch, dat ge niet onschuldig zijt, Ottelijne Nicht!»

»Ik ben onschuldig aan wat misdaad is.»

»Niet aan wat zij zóó zullen noemen,» viel de Volder in.

»Vriendin mijne! versmaad toch niet te waken voor uwe veiligheid. Deze nieuwe Bisschop, die veertien nieuwe heilige dagen heeft ingesteld, schijnt mij wel een man toe, om het gezuiverd geloof te vervolgen onder den naam van ketterij!»

»Zij dat, zooals de Hemel het wil! Ik zal niet schromen openlijk getuigenis te geven van mijne gezindheid.»

»Beste Jonkvrouw! ik vreeze zeer, dat gij niet daartoe geroepen zult worden; meent ge dat men u, eene groote edelvrouw, openlijk zal terecht doen staan in deze tijden, waarin het voorbeeld van uwe standvastigheid de zaak der tegenpartijders meer schaden zou dan baten? Veeleer gaat het u als onzen armen vriend en voorganger Pistorius, die nu sinds zoo lang in een kerker wegkwijnt. . . . Ik zeg u, houd het met de vlucht.»

»Ik vreeze den kerker niet in den dienst van den Heere God.»

»Het is wel te zien, dat gij den kerker niet hebt gemaakt, zooals ik, als ge daarvan met zulk eene lichtigheid spreekt. Geloof mij, als gij gestaan hadt nevens de sterfsponde van een vriend, weggeteerd onder de jammeren des kerkers, snakkende tot zijnen laatsten adem naar lucht en vrijheid, die toch niet de zijne werd, dan toen de ziel vrij was van de banden des lichaams; als gij gezien hadt, hoe noch de adel van het gemoed, noch de oprechte deugd, noch de fijne bloem van kunst en wetenschap baten mocht tegen de akelige versuftheid, waarin de steendwang ons stort..., om het al te zeggen, zoo ge, als ik, Cornelis Hoen hadt zien lijden, zien sterven, ge zoudt, als ik, de kluisters ontvloeden zijn zoo ge kondt, en niet rustig blijven, als men er u mee bedreigde. . . . Daarom, Ottelijne! vriendin, veel geacht en waard! als ge gelooft aan het gevaar, houd het met de vlucht! Het zou al te groote schade zijn, zoo de schoone Lauërloot zoo vroeg werd afgerukt in de eerste frischheid van haren bloei. . . . het is ook verdienste te *leven* voor zijn geloof: daarom, ik herhaal het ten derden male, houd het met de vlucht!»

»Zoo ik wilde, kan ik? Kan de dochter der Lauernessen, de laatste van haren stam, de éénige, het huis harer vaderen verlaten? de bezitting, door ieder der voorouders vermeerderd, prijsgeven aan de hebzucht van wie er naar grijpen wil, en als eene slechte deerne dolen gaan en teren op der vreemden gastvrijheid? Moet zij niet waken voor het goed, haar ongeschonden toevertrouwd, om het ongeschonden na te laten aan wie haar de naasten zijn? Niet dat ik met zondige gehechtheid mij hang aan het aardsche goed; maar het is ook plicht te veiligen wat in onze handen is gegeven, mijne vassallen, de kinderen mijner onvrijen. . . . moet ik niet met hen blijven, hen beschermen, zoolang de Heer ze in mijne hand laat? Ge weet toch, voorzienige vriend! dat de vlucht is als eene bekentenis van schuld, en de mijne zou strekken tot overtuiging van den rechter! en ik zou een deel van mijnen eigendom ter prooie zien van den Officiaal, om, wat er restte, te worden onteigend door vreemden.»

»Zal die u dan meer verzekerd zijn, als gij blijft en veroordeeld wordt?»

Op die aanmerking van de Volder wist Ottelijne geene tegenspraak, en de keuze tusschen de beide noodlottige kansen scheen haar zoo hard, dat ze met de handen voor de oogen moedeloos zwijgen bleef.

»En juist daarop heb ik eenen vond uitgedacht, ik, de klein geachte, alleen goed en bekwaam geschat voor het lage huisbedrijf en het opzicht daarover, die, hoewel bloedverwante, nauw aangezien werd onder al die welbespraakte Doctoren en Doctoressen, die hier hoofden en gasteerden. Ik ben gereed en in staat u in den nood bij te staan, nu het fijne vernuft ten einde raad is!» sprak Teresia, met die bitse aanmatiging, die haar eigen was, en die zij zelfs niet kon afleggen, noch wilde op een oogenblik, waarin waarschijnlijk een hartelijk woord den besten ingang zou gevonden hebben. Zij zorgde er voor den angel van de list niet in honig te doopen, en die list is zeker wel de gevaarlijkste, omdat het ruwe woord den toon dier vrije, goedhartige rondheid heeft, waardoor de schrandere verstrikt wordt, die door de zoete vleierij

zoude heenzien. Door het kwaadaardig woord, dat hare vrienden trof, gewond en beledigd, sprak dan ook Ottelijne meer toornig dan wantrouwend:

»Het zou barmhartig zijn, lieve nicht! ons al aanstonds uw middel aan de hand te doen, zonder dien noodeloozen schimp op hen, wier goeden wil van mij gekend is, gelijk ik aan den uwen geloof, hetwelk ik, zoo ik meen, u altijd heb getoond, met nooit te vergeten de achting, die ik aan uwe jaren, onze namaagschap en uwe goede diensten verschuldigd was, onaan gezien de weinige éénheid van denkwijze en gevoelens tusschen ons, en zoo bidde ik, haast u met ons te verklaren, hoe ge mij op nieuw nuttig wilt zijn en het grootste recht verkrijgen op mijne dankbaarheid.»

»Nicht Ottelijne! zoo wil ik, doch antwoord mij eerst op dit: zijt gij overtuigd, dat ik tot hiertoe het bestier van uw huis met orde, met oplettendheid, met vlijt en met zorgvuldigheid heb waargenomen?» Zij wachtte antwoord.

»Zeker ja,» hernam de Jonkvrouw verwonderd, terwijl Gnapeus, binnensmonds een *mons parturiens* prevelde.

»Heb ik altijd het uwe tegen roekeloos aantasten en ruwe verkwisting geweerd en met macht en kracht de spaarzaamheid voorgestaan en het overbodige gemijd?»

»Een weinig te veel zelfs,» antwoordde de Jonkvrouw met een glimlach.

»Heb ik ooit iets verachteloosd, wat u tot voordeel kon strekken, of toegelaten, wat tot nadeel mocht zijn? Heb ik van het uwe ooit iets benaderd of aan mij gehouden, zonderdat gij zelve er mij toe gerechtigd hadt? In één woord, heb ik trouw en wel eerlijk het uwe bestierd en beschermd, en zijt gij van die eerlijkheid en trouw overtuigd?»

»Voorwaar, ja! beste nicht Teresia! maar, waartoe nu dit alles.»

»Om van u te vragen, dat ge het verledene zult nemen als een waarborg en onderpand voor de toekomst; dat ge mij ganschelijk vertrouwen zult bij het voorstel, dat ik u ga doen. Zie, Mejonkvrouw! zoo gij besloten zijt tot de vlucht en werkelijk ontkomt, vervalt uwe rijke bezitting aan den geestelijken rech-

ter . . . maar zoo het goed u niet meer behoort, vermaakt is of afgestaan aan iemand, tegen wiens Christelijke gezindheid en goeden reuk bij de Kerk niets valt te zeggen . . . zou het ook den gierigsten Officiaal moeielijk vallen meer dan eene kleine vergoeding van den erfgenaam of bezitter te eischen."

»Dat luidt waar," sprak de Volder, »men zou zich niet kunnen verhalen op eenen vreemde; maar in zulker voege is toch mijne Jonkvrouw onteigend van het hare . . ."

»Daartoe is het aan mij, dat zij het opdragen moet . . . zoo blijft zij, afwezend, nog de vrije beschikking houden over haren eigendom, genietende het bedrag der inkomsten, ik mij alleen beschouwende als hare rentmeesteres en bestierster, en voortgaande hare zaken te voorzien en te verzorgen, zooals op heden, alleen met deze hope en uitzicht, dat, zoo een terugkeer op haar Slot haar onmogelijk werd (hetwelk ik evenwel niet verhope!) of wel dat ze ongehuwd of kinderloos kwam te rusten . . . mijn Enriquez, die met de zaak bekend moet zijn, het aanbetrouwde goed als het zijne bezitten moge . . ."

»Zoo onterve ik geheel de kinderen van mijne vaderlijke oomen . . ." hervatte de Jonkvrouw aarzelend.

»Aan uwe moeders magen, meen ik, hoorde het Huis!" antwoordde Teresia; »ik ben er de eenige vertegenwoordigster van; mijn zoon is een edelman, de kinderen van den Deken der goudsmids zijn het niet . . . Enriquez kan eene Hollandsche Jonkvrouw huwen . . . zoo het zijn moest eene dochter van eenen uwer oomen . . . zoo blijft uw erfgoed altijd de eigendom van uw bloed, en het Huis Lauernesse nog voor eenen val bewaard, want het zou een val zijn . . . eene verbeurdverklaring van gerechtswege!"

»Aernoud! uwe voorspelling," barstte Ottelijne met smartelijke herinnering los. »Maar toch, ik heb besloten het al te offeren, zoo het geëischt werd . . . *dus* hoede ik nog wat ik kan en vermag, slechts het is een bedrog . . ."

»Wees voorzichtig, gelijk de slangen . . . zegt de Schrift," viel Gnapheus in.

»Een goed woord, Meester de Volder! en eene daad, die men aanprijzen kan met eene spreuk, uit wat gijlieden de Schrift noemt, moet immers wel oorbaar zijn, mijne Nicht!"

»Waarom heeft Enriquez mij dit alles niet bericht?... Ik wensch hem te spreken,» zeide Ottelijne, een antwoord ontwijkende.

»Hij is terstond daarop teruggedren naar de Utrechtsche zijde, om te weten of reeds de gevreesde mannen in aantocht zijn; ook de Pater-biechtvader heeft mij beloofd heimelijk kondschap te doen, als zij in het klooster aankomen, waar ze te nacht vertoeven zullen.»

»Om zeker morgen hier te zijn,» sprak de Volder, »en dus, Jonkvrouw en Vriendin! maak snel uwe beschikkingen; het is geene schade, op de vervolgers eenen dag vooruit te hebben, en daarom, dat wij nog heden afreizen, indien ge mijn geleide aanneemt! ik rade u zeer in Oostfriesland eene wijkplaats te zoeken totdat deze stormen zijn overgewaaid. Grave Edzard begunstigt zonderlinge zeer die tot Luther behooren.»

»Nog heden! en ik heb zooveel af te doen...»

»Mijn raad is, dat gij heentrekt in den nacht, Jonkvrouw Nicht! te beter kunt gij uw spoor verbergen...»

Toen rees Ottelijne op met eene krachtige overwinning op zich zelve; want, wat zij volbrengen ging, was een afstand van al het hare.

»Gnapheus! wil mij bijstaan en getuige zijn in het opmaken van die overdracht en van mijnen uitersten wil.»

De dood der jonkvrouw van Lauernesse.

Met het opkomen der maan was de storm tot een vinnig koeltje gestild; (als zilverzand glinsterde, bij haar liefelijk licht, het eenvoudige kiezelgruis, waarmede het vóórplein van het Huis Lauernesse bestrooid was.) Drie paarden stonden gezadeld, en bedienden wachtend daarnevens, getrouwen van Ottelijne, die hun leven zouden gesteld hebben voor het hare. Een ander man, zeker een van hen, die reizen moesten, trappelde ongeduldig heen en weder, terwijl hij zich het overkleed dicht om de leden trok. In het eind moest zich zijn ongeduld uiten.

»Dat vrouwen toch altijd de ijdeluiterij stellen boven alles, zelfs boven den treffelijkèn prijs van het leven!» barstte hij uit. »Certeijn laat zich Jonkvrouw Ottelijne nu nog den spiegel voorhouden, om te zien, of de wrong van het hoofdhulsel recht zit onder de falie! Langer mag ik dat dwaas vertragen niet lijden! Enriquez! wil toch uwe meesteres manen niet meer te toeven.»

De edelknaap liep de Slotpoort in, die open stond, en nam den weg naar de bovenvertrekken. Eene vrouw kwam luid schreiend en in de verwarring eener diepe droefheid den trap af, dien hij op wilde.

»Wartoe dat onoorbaar gekrijt, Griete! is de Jonkvrouw nog niet gereed?»

»Gereed! de Hemel geve dat zij het geweest is, Enriquez! God heeft haar tot zich geroepen.»

Enriquez bleef haar strak aanzien, zonder te vragen of te antwoorden.

»Zij is dood!» herhaalde Griete met nog luider snikken.

»Ge zijt uitzinnig, creatuur!» riep de page, »nog vóór twee uren was zij bloeiend gezond, als eene frissche roze.»

»Bij de waarheid van ons nieuw geloof! het is, zooals ik zeg; zij is verscheiden tusschen die ure en nu: ontzield ligt ze op haar rustbed!»

»Ik wil zelf zien!» Hij rukte haar de lamp uit de hand, en vloog met zenuwachtige haast het slaapvertrek in.

En het bleek waarheid te zijn, wat de dienstjuffer gezegd had: de bloem van het Sticht lag dáár, als eene van wie de ziel is weggenomen, en die den laatsten strijd heeft gestreden, rustig, als van eene, op wie een loodzware slaap is neêrgestrekken, maar een slaap zonder de ademhaling van den slaap, zonder den bos van den slaap, zonder den glimlach of de speling der trekken in den droom. Zij lag met gevouwen handen, als ingesluimerd onder het gebed; zij was reeds in haar reisgewaad gekleed, als ware de dood haar overvallen, midden onder hare voorzorgen tot levensbehoud; de wrong van het hoofdhulsel was losgegaan, en voor het eerst werd voor vreemden de volle pracht harer goudblonde lokken zichtbaar, daar ze neêrkronkelden tot op het scharlaken der oversprei, en zich dartelend vermengden met het marterbont van den kostbaren rand.

Aandoenlijk was het, en toch bevredigend, op deze doode te zien. De schoonheid, de jeugd, de rijkdom, de macht, de voortreffelijke vermogens des geestes, alles was geweest; maar ook het lijden was geweest! wat treurt men dan nog om het andere verlorene, als men zeggen kan: »het lijden is geweest!» En is er dan één lijden, waarvan de dood *niet* zegt: »tot hiertoe en niet verder?» O! dat men dáaraan dachte onder de smarte!

Nevens het rustbed stond Teresia met de gepaste stemmigheid van den rouw op het gelaat, maar zonder tranen. Zij verkwistte niet gaarne iets, zelfs niet hare tranen. Behoorde de huichelarij niet onder hare ondeugden, of vond zij het noodeloos, die hier te gebruiken?

Enriquez onderscheidde spoedig genoeg de vreeselijke waar-

heid van Griete's woord; terstond knielde hij neder bij het hoofden-eind, en gaf zich lucht in onstuimige wanhoopsklachten, zonder iets te zien, zelfs niet zijne moeder, die zich toch nederwierp aan zijne zijde, haren rozenkrans greep en het gebed voor de doode begon. Gnapheus, tot wien de treurmare nu ook was doorgedrongen, kwam zijn ernstig woord der droefheid en verwondering voegen tusschen de luide klachten van Enriquez en Griete.

»Weet niemand hoe het haar is aangekomen?» vroeg hij.

»Dat weet alleen de Heere!» sprak Griete. »Ik kan wel zeggen, hoe het mijne meesteres is vergaan bij mijn weten. Nadat ze hare zaken had afgemaakt, die haar bezwaarlijk en zuur moeten gevallen hebben, te oordeelen naar de diepe mistroostigheid, waarin ze vervallen was, kwam mijne wellieve Jonkvrouw in dit haar slaapsalet; terstond heette ze mij al hare sieraden bijeen te zoeken en te bergen in het kistje, dat dáár nog staat, zooals ik deed. After na moest ik haar helpen bij het wisselen van hare daagsche kleeding voor een overkleed en regenfalie van steviger en minder sierlijke stoffe. Het was wel blijkelyk, dat ze gansch moede was, want ze wierp zich in hare zitte en eischte eene teug kruiderwijn, die ik ook bracht, zooals vrouw Teresia weet, die mij den eigen beker van onze meesteres gevuld langde van de credenztafel. Gezegde mijne Jonkvrouw dronk herhaalde reizen, zeker in verstrooing, want ze keek altijd met starre oogen recht vóór zich, als eene, die in den slaap wandelt. Ik had haar liever luid op hooren krijten; daarop was het of ze eensklaps weêr bij zinnen was, want ze zeide tot mij, goedig en vriendelyk, als altijd: »Griete! ik verreize van mijn Huis. . . voor langen tijd vreeze ik, gij zult mij vooreerst niet volgen, maar daarna als ik zelve wete, waar de Heer mij heenleiden zal; neem tot geheugenis van mij de armbanden en hangers, die ik altijd gedragen heb, en mocht ik niet keeren. . . kind! houd u bij uw geloof. . . ik geef er veel voor, en toch, het rouwt mij niet. . . schoon ik voel *wat* ik geef! Keere ik niet Griete! zoo zijt gij verzorgd in mijn testament, gelijk ook de anderen.»

»En rijkelyk! dat is waar,» sprak Teresia tusschen de tanden.

»Zij liet toe, dat ik haar de handen kuste, en daarop her-
nam ze zeer mat . . . »eene zonderlinge loomheid drukt mij de
leden, ik moet ietwat rusten . . . ik wil het op mijn eigen rust-
bed, het zal voor het laatst zijn” Ik hielp haar daarbij,
en daarna gebod ze mij te gaan en haar op te wekken na
middernacht. Toen ik op dat uur keerde, vond ik Mejonkvrouw
in zoo rustigen slaap, dat ik uit medelijden nog een poos afliet
haar te storen; maar daar zij het geboden had en het al gereed
was, en daar haar wel dierbaar leven er aan hangen kon, over-
mocht ik mij zelve en hield aan met roepen en nooden, dat al
vergeefs was, totdat ik hare hand wilde schudden . . . en die
koud voelde als ijs” Het arme meisje snikte en jammerde
op nieuw bij de herinnering. Gnapheus had inmiddels met scherpe
blikken op Teresia gezien, die met de oogen neêrgeslagen ijverig
had gebeden en eindelijk sprak:

»Alzoo is dan het uiteinde geweest van de laatste loot der
Lauernessen nu, de Heiligen zijn geprezen! zóó is het
beter, dan of ze gevallen waren in de handen van den ketter-
meester, of volhard had, een lang leven door, in de zonde
der ketterij. — Nu! ik zal voor eene uitvaart zorgen, niet
minder rijk en prachtig in aanzien van de conditie, waarin zij
leefde, dan die van onzen zaligen Heer, den schoonen Koning
Philippus. — Griete! laat terstond twee knechten opzitten en naar
het klooster van Mariëndaal rijden, om den Pater Biechtvader
te nooden hierheen te komen. Er is wel priesterzegen noodig
bij een lijk als dit.”

»Moeder! Mejonkvrouw is gestorven in de belijdenis van Lu-
ther's leere,” sprak Enriquez.

»Hoe weet gij dit, knaap! Griete! ga, van nu aan heb ik
hier te bevelen.” De jongeling scheen nog willens zich te ver-
zetten, schoon het meisje ging.

»Laat ze naar hare eigen zinnelijkheid dit lichaam voorzien,”
sprak de Gnapheus, »de ziel is toch reeds de macht van den Pries-
ter ontvaren. . . .” Toen wierp hij eenen langen smartelijken blik
op de doode, wier voorhoofd hij kuste. »Zoo, vaarwel! liefelijk
omkleedsel van eene uitnemende ziel, die, zoo God wil, eene
betere welkomst is bereid in den Hemel, dan mijn afscheid zijn

kan op aarde. . . . Ik moet heentrekken! zoo ge te behouden waart geweest met mijnen dood, ik had mij in uwe plaats gesteld; maar nu. . . . ik heb moeder en zuster. . . . Enriquez, broeder! ook gij, vaarwel! vergeet u niet in morrenden rouw, die straffelijk is voor God. . . . *Gij* zijt immers onschuldig aan deze ramp. . . .”

»En wie niet? vroeg Teresia bits.

»Ik heb mijne overtuiging! *radix omnium malorum est cupiditas!*” sprak Gnapheus bij zich zelve, en daarop luid tot de Spaansche: »Vrouw! bewaar uwe nieuwe rijkdommen wel, ik wenschte niet te betalen, wat ze u kosten. . . .” en hij verwijderde zich haastig.

»Aartsketter!” was al wat Teresia wist uit te brengen.

Toen schoot Enriquez toe op zijne moeder. »Moeder! kan het waar zijn, wat die man zegt? hebt gij dat gedaan?” en hij wees op de doode.

Teresia antwoordde niet, zij stond dáár, als aarzelde zij een woord uit te spreken, dat haar op de lippen brandde.

»Moeder! spreek en zeg neen! want zoo waarachtig ik in God geloof, ik zal zonder verschooning zijn, al zijt gij vrouw, al zijt gij die vrouw, waardoor ik het leven drage. Moeder! antwoord toch, vloeit er ook niet Spaansch bloed in mijne aderen? en gij weet van de onzen, dat zij de wraak prijzen boven de lijdelijkheid.”

»Mijn geheim weet ik alleen en zal ik blijven bewaren, sinds gij niet waard zijt het te kennen,” riep zij.

»De bekentenis is voldoende!” riep de jongeling. »Ottelijne! dierste meesteres! gij zult gewroken worden,” en hij drong dichter en dreigend op haar aan.

»Ave Maria! Jezus! hoor ons! Christus! verhoor ons! Heer! ontferm u onzer!” gilde Teresia.

»Wel past het u te bidden, vrouw! want uwe uur zou gekomen zijn, zoo ik geen Evangelisch Christen ware,” voegde hij er langzaam bij.

Donna Teresia herleefde, zij zag den korten handdegen in de scheede terugglijden. »Dwaze en booze zoon! denkt gij op moedermoord? gij zoudt deze doode opwekken door uwe zonde, uwe moeder heeft veel voor u gedaan, en gij. . . .”

Het binnentreden van den Pater-biechtvader stoorde haar. De knechts hadden niet ver behoeven te rijden om hem af te halen, reeds was hij nabij het huis. In den nacht zich niet onziende den tocht te doen, om de Jonkvrouw, zijne weldoenster, te waarschuwen, dat de vervolgers in aantocht waren en niet eens zich de rust van den nacht zouden gunnen, om bij het dagen op Lauernesse te zijn.

De eerwaardige man zag met eenen strengen blik op de Spaansche. »Vrouw Teresia! is hier eene misdaad gepleegd, of is dit de vinger Gods?» vroeg hij ernstig.

»Pater! ik zal den armen rijkelijk schenken van de kettersche goederen, die nu aan mij vervallen zijn, en de Kerk....»

»O Heere God! ik wil geen deel hebben aan de overwinst des duivels,» riep Enriquez en stormde de deur uit.

.

Het was eene akelige, sombere plaats de grafkelder der Lauernessen, met een verwulf, dat de zerken hunner bidkapel raakte en eene bevloering van leisteel, die dieper lag dan de fundamenten van het huis; eene plaats, afgesloten van de aarde en ver van den hemel, waar nooit een menschenvoet zich waagde, of het moest zijn om zijns gelijke ter laatste woning te brengen; waar geen levende verblijven kon, dan met huivering en killen schrik; om en rond overal de teekenen van dood en vergankelijkheid, zoo het oog in het stikke duister had kunnen zien, lange rijen kisten, in looden hulsels langer gewaarborgd tegen worm en rotting, om hier afgesloten te worden en vergeten, die allen de geraamten inhielden van menschen, die geleefd hadden, menschen uit vorige eeuwen misschien, die hartstochten hadden gekend, begeerten nagejaagd, deugden geoefend, smarten geleden, ondeugden gepleegd, die lief gehad hadden en gehaat waren geweest, die macht hadden bezeten en geweld geoefend, en die toch allen waren geëindigd met de doodkist. Voor het oog der ziel en voor het oog des lichaams was het eene akelige, sombere plaats! Maar het was ook een akelig somber schouwspel dat er te zien was, vreemd zoowel als vreeselijk; het was geen verblijf voor levenden, en toch verwijlde

eene levende hier tusschen de dooden, want zij leefde wel, die vrouw, die, half overeind gerezen, met den linker elleboog geleund tegen den kant der kist, met strakstaand oog in het rond staarde, als had haar blik door het duister willen heenboren; maar eene levende was het toch; met de witte lijkwâ bekleed, met den doodkrans der maagden op het voorhoofd, en die men tot rust gegeven had de harde planken, die alleen der dooden leden niet kwetsen. Een diepe zucht ontsnapte haar, en daarop het hoofd neêrbuigende op de hand, scheen ze wilens in den loomen slaap terug te zinken, waaruit ze nauw was ontwaakt, toen plotseling een schitterende straal van licht haar de oogen trof, die zich heenwendden naar het schrille schijnsel. Het was veroorzaakt door eene fakkel in de hand van eene, die naderde, en die het tooneel verlichtte, schoon niet vervroolijkte; het was de kleine, onbehagelijke gedaante van Teresia, die misschien alleen op deze plaats in haar versleten rouwgewaad geenen glimlach aferste; zij droeg nog eene kleine kruik en een kistje, dat vrij zwaar scheen, te oordeelen naar de wijze, hoe zij het hield. Langzaam daalde zij de twintig trappen af, nadat zij de deur van het gewelf omzichtig gesloten had; daarop was ze snel bij: Ottelijne!

Mijne lezeressen hebben die uitkomst verwacht; met de onder- vinding van 1000 en . . . ? romans vóór zich, konden ze op zoo iets verdacht zijn, en ik durf hopen, dat ze genoeg goeden dunk van mij hadden, om mij niet voor de onhandige te houden, die hare heldin laat sterven in het XXV^{ste} Hoofdstuk, daar het boek eerst met het XXX^{ste} eindigt. Geloof mij, ik had Ottelijne niet opgegeven, al had ik olifanten of hippopotamussen laten aanrukken, juist bij tijds, te harer redding, of eenen enkelen paladijn de wonderen laten doen, die zeven en dertig anderen te zamen nauw verrichten konden; al zou ik er beesten op hebben laten africhten, of zevenarmige menschenrassen voor uitvinden . . . en die dood, die niets meer was dan een lange, diepe slaap, heeft, hoop ik, niemand verschrikt; maar tegelijk ook, hoop ik, door niemand verdacht te worden van op dien schrik gerekend te hebben; zoo die in mijn doel lag, had ik nog wel een ander midde gevonden om dien aan te jagen.

Slechts heb ik mijne jonkvrouw bestemd andere lasten te dragen, dan die haar op Lauernesse konden drukken, en daartoe moest de list der hebzucht het middel geven.

Teresia bracht hare kruik aan den mond der ontwaakte, die veel dronk en daarop sprak: »het is goed dat gij water brengt, het is mij dor in het verhemelte, als sloeg de tong tegen hout, en toch, ik zorgde, gij zoudt niet wederkeeren.»

»Ge kondt betere gedachte hebben van eene, die u zelfs in den dood niet verliet.»

»Het is zoo, liefderijk en vroom waart gij biddende bij mijne kist, toen ik . . . ontwaakte, zooals gij het noemt . . . met een gevoel van bange benauwdheid in die engte»

»Ge kunt denken, of huiverige ontsteltenis mij aangreep, toen ik beweging hoorde . . . Uw goed luk wilde, dat het mij terstond inviel geen gerucht te maken, waardoor gij zoudt verloren zijn geweest.»

»Hoe toch? mijne bedienden zijn geene verraders!»

»Zouden zij zich weten te verbergen? hunne vreugdigheid en hunne verwondernis konden achterdocht wekken; maar zonder dat, boven uw hoofd zijn de meesten uwer vassallen bijeen; de Pater biechtvader houdt eenen bidstond voor het heil uwer ziel . . . De kapel is tot nieuwe heiligheid gewijd . . . en»

»Spaar mij dat!» riep Ottelijne, »en zeg mij, is het nacht of dag?»

»Het is het schemeruur; gisteren, om dezen tijd, werd gij nog met de levenden gerekend.»

»En nu voortaan met de dooden!»

»Zoo gij uwe veiligheid verzekeren wilt, ja! de Officiaal is nog hier met zijne klerken, en niemand weet, wanneer hij heentrekken zal. Lacy! waar ik op gehoopt had, is niet gebeurd: hij wil zijn deel van uwe nalatenschap, bij wijze van boete, en daarvoor blijft hij wacht houden tot men uit Utrecht beslist zal hebben. Het heeft moeite gekost, uw lijk (dat we er voor hielden) van smadelijke handelingen te weren, hij weigerde u een eerlijk graf bij uwe vadersen, tot het mij eindelijk, met hulp van den Pater, die antwoordde, dat gij u stervende kondt bekeerd hebben, geoorloofd werd u hier te laten bijzetten

zonder omhaal van plechtigheden, iets, dat we prijzen moeten, aanziende het nu ter uwer redding strekt. Maar blijf niet als eene vertwijfelde daar zitten en vat moed en hope; zie, ik heb kleederen voor u gebracht en al wat ik voor kostbaarheden geborgen heb voor de waakzame oogen des Officiaals . . . ook gereede penningen in deze beurs, die u strekken zullen tot teerpenningen op reis, tot tijd en wijle toe, dat gij u met naam en persoon weder vrijelijk vertoonen kunt."

»Dat zal wel nimmer zijn, of ik moest nu in dit oogenblik met u gaan, mij toonen en hun bewijzen, dat ze gedood hebben."

»Dat zou zijn den schijndood gemeden te hebben, om den werkelijken in den mond te loopen; aan de weinige barmhartigheid, die ze der doode getoond hebben, zult gij weten; wat ze der levende zouden doen. Veel beter dient u de vlucht — waartoe ik u (de Heiligen helpende!) denk te vervorderen."

»Het is duidelijk, dat de Heer mijne vlucht niet heeft gewild, die verhinderende door eene zoo plotselinge krankte."

»Het is nog duidelijker, dat de Heiligen uwen dood niet willen, daar ze u als opgewekt hebben uit het graf."

»O! dat ik er in gebleven ware!" zuchtte Ottelijne, in tranen uitbarstende, »wat zal ik nog in het leven . . . en ik rustte daar zoo kalm! O! veeleer welkom was mij nu nog den marteldood, welke zij daar boven mij zouden bereiden, dan levende als eene gestorvene rond te sluipen over de aarde . . ." Een oogenblik bleef ze zoo mijmerend en liet het hoofd rusten op Teresia's schouder; daarna vouwde zij de handen als in het gebed, en sprak met grootsche berusting:

»Maar het is ons niet gegeven ons eigen lijden te kiezen. Niet mijn wil, Heere! maar de Uwe!" Toen hief ze zich moedig op uit de doodswoning, en deed zich door Teresia de lijkwâ verwisselen voor het gewone vrouwengewaad.

»Waar is Enriquez, weet hij?" vroeg ze.

»Spreek mij niet van mijnen zoon, hij is mijn huis ontvlucht met eene betichting op mijne eer, die mijne gebenedijde patronesse door uw herleven logenstraft . . . Hij meende, dat ik u gift gemengd had . . ." en zij zag Ottelijne van ter zijde onderzoekend aan.

»Zijne warme vriendschap voor mij heeft hem verblind, ik weet, dat gij daaraan onschuldig zijt; de schokken van zoo smartelijk eenen dag hebben mij dien overval voorbereid... maar, nicht Teresia! opdat ik van u scheide zonder eene booze verdenking op iemand die mij, in dezen, goede zorg betoonde: wie heeft mij bij het Hof van Utrecht verklaagd? zweer mij, dat gij het niet zijt.»

»Zoo waarachtig moge mij de Heilige Maagd met voorbede bijstaan in nood en dood, als *ik* daaraan onschuldig ben... wie het zijn mag, weet ik niet, maar wel dat reeds onder Bisshop Philips zulke aanklachten tegen u gericht werden, die toen niet gehoord, nu zonder genade of versooning zullen zijn aangenomen...» sprak Teresia, en zij kon zoo spreken: niet middellijk had zij er nu of toen de hand in gehad, maar dat ze soms haren nood had geklaagd, luid en veel, over de gruwelen der ketterije, die ze dagelijks op Lauernesse zag voorvallen onder hare vrienden en bekenden, onder leeken en priesters, in de kloosters, waar ze biechtte, en in de kerken, waar ze de preëkheeren hooren ging... dat ze in de laatste dagen bovenal kwistig was geweest met die geruchten, dat zeker, was een natuurlijk gevolg van de vele ergernis, die haar gegeven was, en geenszins met opzet gedaan, om den Official op zijnen buit te wijzen. Neen, zij had hare weldoenster niet verklaagd, dáárop kon ze met een gerust geweten zweren, dát konden alle menschen getuigen, onder welke zij vrijmoedig het hoofd durfde opsteken, als men van deze treurige gebeurtenissen zou spreken!

»En, meester de Volder! is hij het ontkomen?» vroeg Otte-lijne met iets angstigs in de stem.

»Die heeft niet gewacht tot uw lijk koud was, om zich weg te maken,» antwoordde Teresia, altijd bitter.

»De hemel zij gedankt! met hem was er te veel verloren.»

»Ik acht hem niet behouden, als hij oostwaarts opgegaan is, zooals zijn voornemen was; het volk van den Gelderschman blakert en moordt aan die zijde van het Sticht, en des Bisschops benden trekken er heen en weder...»

»Zoo zal het ook mij ongeraden zijn op mijn Jachtslot in Eemland de wijk te nemen, zooals mijn voornemen was.»

»Voorzeker niet! Ge moet naar de Hollandsche zijde heen; gij hebt immers vrienden in Holland en bij menigte, van uwe sekte....»

»Wien ik welkom zijn zal, en ik wil dan in Gods naam den tocht aanvaarden.... Teresia! hebt gij den sleutel, die mij uitgang geeft door de gewelven heen naar de buitenzijde van dit huis?»

»Hier is hij. Maar Jonkvrouw nicht! neem eerst nog wat uwe rust; zal ik u spijs bezorgen?»

»Het is mij beter onder Gods vijen hemel, dan in deze vreeselijke schuilplaats; ook zegt gij, dat het schemering is, dat is het beste uur voor vluchtenden. Zoo verkapt als ik nu ben, alleen en zwervende, zal niemand mij herkennen. Ik zal eenen wagen eischen in eenige dorpers woning waar ik vreemd ben.

En nu ga, Teresia! uw afzijn mocht opgemerkt worden; hoor alleen dit woord nog van mij en acht er op, als kwam het uit eenen veêgen mond. Van nu aan vervult gij mijne plaats, gij hebt die begeerd.... het zij zoo, ik heb mijn hart losgemaakt van het aardsche, bezit die in de vrede; de tijd, dat ik haar zal kunnen terugvragen, is nog verre; zoo die ooit naakt! maar daarom ook, behandel de mijnen billijk en liefderijk, wees barmhartig voor de armen en niet hard voor de dienenden, uw geloof leert dat, zoowel als het mijne; gij weet, nooit spaarde ik mijn goud voor de behoeften van anderen, handel gij niet anders! in uren, zooals ik ze te dezer dagen gekend heb, zult gij er de vruchten van smaken, en wat alles besluit, van al het mijne ontneme ik u niets, dan mijne lijfsieraden; maar ter verantwoording zult gij geroepen worden van dat vele, eenmaal zeker! door eenen Rechter die, alleen genade teruggeeft voor liefde! Houd u daarop bereid!»

»De Heilige Teresia zij mijne getuige, dat ik op vele goede werken peize, Jonkvrouw nicht!» sprak de Spaansche met eenige verlegenheid, terwijl zij het teeken des kruises maakte, »en ik zal u nooit vergeten in mijn gebed.»

Ottelijne zuchtte: »Laat mij de fakkel.... en nu, vaarwel! dank voor uwe laatste diensten!» En die twee vrouwen druk-

ten elkander de hand ten afscheid, de eene met verhevene vergevingsgezindheid, de andere met eene mengeling van schuwen schroom en weêrhouden zegepraal. Was het werkelijk medelijden, of sprak de overtuiging van de grootte des offers haar zoo sterk aan? maar Teresia riep met eenen zweem van welgemeendheid in den toon, toen ze Ottelijne met eenen overspannen haast den weg zag nemen naar het gewelf, dat ten uitgang leidde, zonder omzien of aarzelen: »Wat ze veel verlaat voor deze ketterije! Och! of ze er nog van terugkeeren kon ter goeder ure!»

De dikke wolken, niet meer door stormen voortgezweept, stortten nu van uit haren neveligen schoot eenen rijken overvloed van lang vergaarde dampen over het aardrijk uit. Een sterke stortregen plaste neder en veronaangenaamde, met den dubbelen last van koude en vocht, den tocht van wie als voetganger in het halfduister voortliep op het breede voetpad, dat heenvoerde naar het Nederstichtsche dorp Odijk. Hoeveel te zwaarder moest die weg vallen aan de eenzame vrouw, aan Ottelijne, die, gewoon aan al de gemakken der weelde van haren tijd, met de smartelijkste gewaarwordingen in de borst, met het uitzicht van al het hare te verlaten voor altoos! daaraan schreed te voet en zonder geleide, in een weer, waarin ze hare paarden zou gespaard hebben, en op eenen tijd, waarop zij, zonder de hoogste noodzakelijkheid, geenen bediende zou uitgezonden hebben. En toch moest zij zelve nu voort op dat pad, in dat uur, in dit weder, beladen met den kleinen schat, dien ze vroeger als onnoodig sieraad met lichtheid droeg, zonder er aan te denken, en dien zij nu met moeite torschte als haar éénigen rijkdom, om te strekken tot vervulling harer noodigste behoeften. Ja! de martelares van het Lutheranisme had wel zeker alles voor hare geloofsbegrippen geofferd en zij zou van dat offer al de gevolgen smaken. De nicht der Bisschoppen, vermaagschapt met den besten adel, had geene bloedverwanten meer. De vrouw van Lauernesse had geenen naam meer en geen Slot. De schoone, jeugdige vrouw, die zooveel dienende ridders had kunnen hangen aan den wenk van haar oog, had nu op zoo droef een tocht niet éenen geleider; want ze had geene

schoonheid meer en geene jeugd, want ze was dood, en wie zou haar tellen onder de levenden? De meesteres van een huis, dat altijd de mildste gastvrijheid had verleend aan vreemden, was nu bekommerd, of er wel in het dorp, waarop zij toeging, voor haar een nachtverblijf zoude wezen en bijstand om verder te komen.

O! uit de zaak, waarvoor zij dat alles droeg, onafhankelijk van het zielelijden, dat zij daarvoor reeds op zich genomen had, moest wel veel kracht kunnen geput worden en veel geestdrift, om niet liever nog om te keeren, om geluk en rijkdom en al het verlorene weder te vinden met ééne enkele daad! Want o! indien Ottelijne had willen herieven als Katholieke, hoe menige machtige vriendenarm had zich naar haar uitgestrekt en hoe licht ware het geweest haar te redden van den toorn des Bisschops en van de lagen der hebzucht! en toch geen zweem van zulk eene gedachte kwam op in hare ziel; en hoe zou ze zich zelve veracht hebben, zoo die in haar had kunnen opkomen! Zij bracht haar offer geheel en vrijwillig zonder laffen rouw of zijdelingschen terugblik, of beschuldigende wanhoopskreten, maar ook zonder overmoedige gevoelloosheid, zonder Stoïsche verstomping. Op eene weeke borst was het, maar op geene verstaalde, dat zij moedig de slagen opving, die ter beproeving zouden zijn van hare krachten, van haar geloof: ze waardeerde wat ze gegeven had; maar om Christus' wille gaf zij het gaarne, gelijk zij van Dezen kracht afbad, om het te ontberen; want, waarlijk, met meer blijmoedigheid dan dit duistere pad, ware zij den martel-dood te gemoet gegaan, dien zij ging ontvluchten; weinige oogenblikken van opgewonden geestdrift waren dan genoegzaam geweest voor eene grootsche overwinning; maar zich onderworpen te zien aan vele en velerlei ontberingen, groote en kleine, altijd wederkeerend, de lijdzaamheid afmattend, het geduld uitputtend, die meer neêrbuigen dan verheffen, meer tergen dan aansporen, meer vernederen dan louteren, dat was wat eene aanhoudende, eene duurzame poging der ziel vereischte en eene onverwrikte vastheid des geestes; maar Luther's woord had haar geleerd niet haar eigen kruis te kiezen, maar het kruis van Christus gewillig op zich te nemen, en met verheven kalnte had zij het zich op

de schouders geladen en ging het nu torschen. Nog een ander denkbeeld gaf de ootmoedige vrome gelatenheid: door opvoeding, door gewoonte, door gemoedsaard, door lichaamsgestel zelfs, was Ottelijne gehecht aan de verpleging, aan de genoogens, aan de heerschappij, aan de eerbiedenis die zij nu afstond; zij was zich bewust van die gehechtheid, van die natuurlijke overhelling tot zingenot, en de gedachte, dat zij het mindere misschien te veel had lief gehad, dat daarom dit offer van haar werd gevegd, deed haar zich deemoedig buigen, als voor de roede der kastijding van eenen liefderijken Vader, maar die ook de Alwijze was, en die zijn feilbaar kind verbeteren wilde, niet — straffen.

Dat bij dit alles nooit sterveling meer verwijderd kon zijn van de stemming, die men vroolijkheid noemt; noch tevens meer ver van die der wanhoop, begrijpt zich van zelf.

En het was een tocht van bij de twee uren, dien zij had af te leggen; de afstand van Lauernesse en Odijk was, door de zijdelingsche ligging van het Huis, even ver als die van Utrecht naar het dorp. Dichter sloeg de Jonkvrouw het lange regenkleed over hoofd en schouders tegen de snerpemde droppels, die haar het teëre vel teisterden. Schoon komenden lichter vervolgers konden geweest zijn dan helpers, zou haar de ontmoeting van een menschelijk wezen welkom zijn geweest; maar er kwam niemand, om het eenzame van den weg met haar te deelen. In het eind was zij bij de eerste woning van het dorp genaderd, daar zij wel hopen kon onbekend te zijn. Sidderend bij die eerste handeling in haren nieuwen toestand, lichtte zij den klinkring der deur. . . . Eene vrouw kwam toelooopen en verleende op de eerste bede, de gevraagde schuilplaats. Toen zij was binnengetreden, zeiden het haar de nieuwsgierige blikken van het boeren echtpaar, dat hare kleeding (schoon het de eenvoudigste was, die men had kunnen kiezen, toch altijd die van eene edelvrouw) bij hare verlatenheid, zoo al geene verdenking opwekte, ten minste tot de vreemdste uitleggingen aanleiding geven kon, en dat deze menschen er heimelijk het hunne van dachten. Ze waren echter licht te bewegen tot eene overeenkomst, waarbij zij Ottelijne bij het aanbreken van den dag naar Kui-

lenburg zouden brengen met hunnen marktwagen, en tot zóólang zoude deze in hunne woning vertoeven en rust vinden. Toen dat besloten was en een goede prijs bedongen, noodde de vrouw, die met geene kinderen gezegend scheen, haar gulhartig uit aan het gereed staand avondmaal deel te nemen. De Jonkvrouw wenschte het, en voor het eerst zette de dochter der edelen, uit behoefte, zich neder aan de tafel van vreemden, van geringe huislieden. Bij het tafelgebed, dat toenmaals niemand verzuimen zoude, leenheer noch dienstknecht, maakten man en vrouw aandachtig het teeken des kruises, dat de Roomsche-Katholieke kerkwet voorschrijft en dat Ottelijne naliel, hetzij uit ongewoon- te, hetzij uit beginsel; de vrouw had dit verzuim opgemerkt en stootte haren man aan. »Eene vrome Christin is het niet,» fluisterde zij hem ter zijde in.

»God beware ons voor den vloek der ketterij over onze tafel!» sprak de man halffluid, en daarop tot Ottelijne gewend :

»Hebt gij geen kruis ten beste voor de eer van den Gekruiste? wilt gij biddende niet gedenken aan de martyrisatie van Zijne zoete leden, zoo zijt gij mede van de Lutheranen en de ketters, waar Gods vloek op rust, die de Kerk uitbant en waar een vroom Christen niet meê verkeerem mag zonder schade voor zijne ziel.»

»Ik hoor tot de Evangelischen, gij hebt het geraden,» her- nam Ottelijne, een weinig ontsteld door die toespraak; »maar laat ons de religie daar buiten laten, sinds wij beiden leken zijn en gij mijn gastheer.»

De vrouw nam haren rozenkrans en verschool zich in eenen hoek bij de bedstede, waar zij het dichtst was bij het zuiverend wijwater; de man stond driftig op.

»Uw gastheer! met oorlof, vrouw! den langsten tijd ben ik het geweest. Ketteren, duld ik niet onder mijn dak; wie met serpenteu huist, krijgt van den venijne; kwâ zelschap doet dolen; men is besmet, eer men het gist, en onze Heer Pater zegt met vroed vermaan: »op wegen en straten mîjdt, de ketters en groet ze niet op de merkten, veelmin geeft ze wijkplaats in uwe huizen!» daarom verlaat het mijne met haaste.»

»Dat zooveel hupschheid van tronie zooveel aâlweerdige boosheid dekken kan!» riep de vrouw, het hoofd schuddend.

»Wat is het u, menschen!» sprak Ottelijne, »dat ge dus verdwaasde begrippen voedt omtrent de Evangelischen? hoort naar mij.»

»Niet hooren, vrouw!» riep de man, »stop u de ooren tegen de ranken dezer verzoekster. Zij zijn allen rad van tong, en wijven kunnen nu doctoren omzetten, als de Pater in het sermoen heeft gezegd. Maar mij zult gij niet te sneeg zijn, of St. Nicolaas, die de patroon van ons dorp is, in zulker voege, dat wij zelfs zijn eigen Hoogheilig beeld in het wapen voeren, moest ons wel ganschelijk verlaten hebben.»

»En ze staat dáár als de blanke onschuld zelve,» viel de vrouw weer in; »als het kwaad schuilt onder zoodanige aanklokkelijke gestaltenis, is het niet vreemd, dat de Allerheiligste Moedermaagd het met bloedige tranen beschreit, als geschied is in vele kerken van het landschap Holland en elders.»

»Nu voort, vrouwel!» gebod de man, toen Ottelijne nog besluiteloos staan bleef, als begreep ze niet, dat men haar werkelijk huisvesting weigerde: haar, die gastvrijheid had geoefend aan iederen vreemde; misschien dacht zij er aan, hoe de hooge Heer van Vianen, aan wien de Heeren van Odijk en Beverwaard leenplichtig waren, het zich eens eene vreugde zou gerekend hebben, haar op zijn Slot als gast te mogen inleiden... en nu, deze vassal van zijnen dienstman verstiet haar met norscheid!

»Neem van mijn brood mede zooveel het u lust,» vervolgde de boer, »den honden weiger ik het niet: slechts verlos ons van de plage uws bijzijns, zoo gij niet wilt dat ik u erger bejegene.»

»Dat dan een uwer knechts mij met eene kar heen brenge naar Culemborg, ik zal drievoudig den prijs geven, dien gij bedongen hebt.»

»Het ware beter, dat gij uw geld besteden gingt in goede werken en om aflat te koopen. Wij willen geen accoord met Satan en de zijnen; uwe muntspecie kon wel van de soort zijn, die in dorre bladen verandert, als men ze gebruiken wil, zooals meer geschied is.»

Bij zooveel hardnekkig vooroordeel en dogmatische sloof

was aan overtuigen noch verbidden te denken; ook wendde zich Ottelijne verslagen naar de deur, en verliet de hut der onverdraagzaamheid. Zij voelde zich zoo uitgeput en zoo ongeschikt om zonder rusten voort te gaan, dat zij het als eene gunst des Hemels zoude hebben aangezien, als op dit oogenblik Bisschoppelijke trawanten haar gegrepen hadden en zich met haar vervoer belast; zij vond geen en moed op nieuw dezelfde kans te wagen in dit dorp, en weer eene herhaling van hetzelfde tooneel te gemoet te gaan, en in eene herberg.... hoe onzeker of ze ook dáár nachtverblijf vinden zou, en zich blootstellen aan de beschimping, aan herkenning, wie weet wat nog, van de ruwe lieden, die dáár in drinkgelag mochten zijn; zij waagde het niet..... Met meer onvaste schreden, dan zij ze nog gezet had, sloeg zij, het dorp vermijgende, eenen anderen weg in; zij tastte rond met de handen, zij wendde het hoofd zoekend heen en weder, of daar niet ergens eene rustplaats zijn mocht; maar geene weldadige hand had tot der vermoeiden dienst eene bank opgericht, geene gediensstige storm had een boomstam onvergeworpen.... ten laatste wierp zij zich neder op den vlakken grond.... het hoofd geleund tegen eenen der knotwilgen, die hier den oever van den krommen Rijn omgaven, en vouwde de handen in den schoot. Toen greep eene moedeloosheid haar aan, zooals ze die nog nooit had gekend, en ze riep uit met de woorden van den Psalmist: »zijt mij genadig, Heere! want mijn hart is bange!»

»Ongelukkige! wie ge ook zijn moogt, die zoo klaagt; het is goed zich te berouwen op de genade Gods in alle nood!» sprak een voorbijganger, die haar genaderd was, zonderdat zij zijnen zachten tred over den weeken grond had kunnen hooren bij de hevige gemoedsaandoening, die hare aandacht afleidde.

»Mijn Heer en mijn Vader!» riep Ottelijne, die de stem herkende, en zij strekte de armen uit naar den Vicaris. Zij had hem niet weêr gezien na het korte oogenblik van treurige spanning in het Bisschopshof.

»Ottelijne! gij, arm kind! wat zult gij hier.... waarom niet

vroeger gevlucht, ik heb u doen waarschuwen! Ach, de ure is dan nu gekomen, waarvan ik spelde, dat u alles verlaten zou; maar zoo schielijk! — en zoo verlaten, niemand met u! en nu, zijt gij wel moede? rust dan, dochter! aan deze borst, waarin altijd voor u een vaderlijk hart klopt.”

En hij knielde nevens haar en hij vlijde de moede tot zich.

O! hoe het haar toen wèl was!

En zij vond kracht, om hem alles mede te deelen.

»Wat begeert nu mijne dochter?» vroeg hij ernstig, »den raad van den priester of den troost van den vriend? de hulp van den vader is haar stilzwijgend toegezegd.»

»Achtbare man! gij weet, dat ik eens eene keuze gedaan heb, die mij de beste is gebleken, zelfs nog in dezen uitersten nood; het was zekerlijk zondig, mistroostig te zijn, omdat ik niet wist, waar te verpoozen bij zooveel jammers als tegelijk op mij viel; maar daarom verloochen ik mijnen Heer Jezus niet, noch betrouwe mij minder op Hem, die zelf geenen steen heeft gehad, om het hoofd op neder te leggen, opdat Hij ons eene ruime plaats zou bereiden in Zijnen zaligen Hemel. Is het niet reeds Zijne hand, die u tot mij leidde, mij ten troost? en daarom, zoek mij niet aan met Priesterlijke redenen, maar wil mij ten vader zijn en vriend.»

»God beware mij, dat ik eene overtuiging, zoo sterk en zoo wèl beproefd, aan het wankelen zoude brengen! het eerste dat ons past, is u eene veilige en goede huisvesting te zoeken; daarom sta op, steun vrij op mijnen arm, zoo ge nog voort kunt gaan, het zal niet ver meer zijn.»

»Waarheen brengt gij mij, mijn Vader?»

»Waar ik zelf gehuisvest ben, bij den Pastoor van Odijk.»

»Bij den Pastoor...» herhaalde Ottelijne aarzelend.

»Wees gerust, Jonkvrouw! zóólang zijt gij nog niet vervreemd van de Kerk, dat gij niet weten zoudt, hoe er in haren schoot, zelfs in deze jammerlijke tijden, nog Priesters gevonden worden, die de Christenliefde oefenen als den eersten Christenplicht. Zoo ik u voorstel aan dezen man als eene gast van mij, zal hij niet vragen, waarom en wie, en zoo ik hem zeg, dat gij Lutherane zijt, gevlucht voor vervolging, zal hij met zorgzaam

medelijden op u zien en u iedere moeite sparen; mij immers betrouwt gij?"

Tot éénig antwoord nam zij zijnen arm; de eerwaarde man dwong haar, hem den last van haren kleinsten schat af te staan, zoo gingen zij voort, onder menigerlei vraag en opheldering.

»Maar, Eerwaarde Heer! hoe komt het zoo toe, dat gij hier waart, om mij te vinden in dit hachelijke oogenblik?"

»Ik ben verbannen en verdreven uit Utrecht."

»Verbannen? gij, mijn Vader! kan dat zijn?"

»Ter zake van ketterij en gemeenschap met ketters," sprak hij bedaard.

»Het is nauw geloofbaar, Heer! ketterij? gij, de rechtzinnigste Katholiek! Gemeenschap met ketters, gij..."

»Zou ik er op dezen stond zoo gansch buiten zijn?" vroeg hij glimlachend.

»Ondankbaar, onrechtvaardig Utrecht!" sprak Ottelijne.

»Geen verwijt aan mijne stad, zij is slechts de uitvoerende hand van 's Heeren wil. Ik word geslagen door dat, waarmee ik zondigde; aan u, aan Aernoud, aan Paul misschien, heb ik verdiend..."

»Is het door ons..."

»Door Paul! Omdat ik hem tot u bracht, vind ik u hier dolend, omdat ik hem tot u bracht, vindt gij mij hier — banneling! het is de vinger Gods, en Zijne oordeelen zijn recht en altijd te prijzen! tot verklaring van dit alles is het nu de tijd niet; weet slechts, dat gij den Mansfelder met ons zult vinden."

»O! de Heere is mij goed, en Hij geeft uitkomst boven bede en hoop," riep Ottelijne verheugd; »ik zal Paul wederzien, den liefelijk gezegende, en hoe vergaat het hem?"

»Kwalijk genoeg! Schoon zijn geest lang het lichaam heeft opgericht gehouden en geweerd tegen zinken, heeft de zwakhéid ten leste de sterkte overwogen; en of het ook geen ziekbed is, waarop hij nederligt, is hij toch zoo ganschelijk uitgeput, dat hij zelf overtuigd is van zijne onmacht om verder te gaan, dat hij zich aan mijne verpleging heeft-toebetrouwd. Kind van vloek en jammer van zijne geboorte af, werd hem van der ouderen

ondeugden weinig ten deel, dan zijns moeders deerlijke weekheid van lijf en hart, en zijns vaders dolverwatene koenheid van geest! kwaad eene vereeniging voor de gewone moeiten des levens; maar nu nog heeft men dien knaap in 's levens eersten bloeitijd eenen last op de schouders geladen, dien een verbeend merg niet dragen zou zonder zwoegen, en hem een wapen in de teere hand gegeven, dat Luther's gespierde vuist niet zwaaien kan zonder matheid te voelen; vreemd toch niet, dat de zwakke vingers het in het eind laten glippen."

»Toch niet zonder het gebruikt te hebben, mijn Heere! toch niet zonder de vracht getorst lange te hebben, en gebracht, waar ze zijn moest. En te ontkennen is het niet. Paul heeft veel gedaan, en zoo dit geschied is met zijne zwakheid, mijn Vader! waar is dit het bewijs van?»

»In trouwe, mijne dochter! wij moesten *wederzijds* onze overtuiging niet opdringen, te meer, daar ons ginds de Pastoor nadert, die eene zieke is gaan vertroosten en wien ik te gemoet ging, om hem het moeizaam pad in duisternis en guur weder door vriendenkout te helpen korten.»

En nu wij Ottelijne veilig weten onder de hoede van twee geestelijke herders, moeten wij even terugzien op de wijze, hoe Paul zich met Vader Boudewijn had samengetroffen. — Ondanks zijne toenemende ongesteldheid, had de ijveraar voor de Hervorming met onverzwakte geestdrift en altijd sterker overtuiging, de leer, die hij aankleefde, verkondigd en gepredikt, verbreid aan ieder oord, op elken tijd, in ieders bijzijn, met de blinde vermetelheid van een kind, dat geene gevaren ziet, of met de gewijde onverschrokkenheid van eenen profetenzoon, die, op Hooger Bescherming bouwende, ze trotseert, en de Voorzienigheid van het kind en van den profeet had hem ook geleid en gehoed, door zooveel als hem gedreigd had, en toch niet getroffen; in menige uitredding; in menige onverhoopte hulp; in menige vriendenwoning, ter juister tijd geopend; in menige vrouwenborst, door zijn voorkomen ingenomen; in menige mannenhand, door zijne zwakheid zelve overwonnen, zoodat hij, door gansch Holland heen, harten had geworven voor de nieuwe leer, en ge-

moederen toebereid, en hoofden opgehelderd en het denkbeeld er in geworpen, dat er later zoo menig profeet en martelaar zou vinden; menige, die wellicht hij had gevormd! en nooit had weer de kerker zich voor hem ontsloten, geestelijk noch wereldlijk gericht had zich met hem bemoeid, of immer was hij het ontkomen, maar de geweldige sloopende vijand in zijn binnenste, die omgekocht werd door jeugd noch schoonheid, die zonder medelijden was voor groote zielshoedanigheden en onvatbaar voor de overreding van zijn woord en voor de heiligheid van zijn werk, was altijd dáár, om aan zijne levenskracht te knagen. Meerdere aanvallen van zijne kwaal, telkens vaker herhaald, stoorden zoo menigmalen zijn werk, ontrustten zoo dikwijls wie om hem waren, ergerden zelfs zoo vaak wie hem geen goed wilden en maakten hem zoo zeker ongeschikt tot een ambt en een leven, waar het lichaam wel krachtig de ziel bij steunen moest, dat hij, die alles terugbracht op eenen Hoogeren, eindigde met er de hand des Heeren in te zien, en, zijne eigen zucht met willige berusting verzakende, voor wat hij als Hemelsche aanwijzing hield, begon hij er op bedacht te zijn, zich terug te trekken, en daar hij het volk van Holland niet meer dienen kon met zijn woord en zijne voorlichting, daar anderen, uit den schoot zelve van dit volk, met de eigene geestdrift bezielde en niet minder machtig van taal en van kennis, begonnen op te staan, om het werk op te nemen en te voltooien, dat hij hun moest overlaten, wilde hij ten minste Wittenberg wederzien, de stad van zijn hart en van zijne jeugd, wilde hij ten minste sterven aan de borst van Melanchton of aan de voeten van Luther. Wel vestigde hij eenen matten blik naar het Noord-Oosten, naar Gelderland, en hij dacht daarbij, hoe het zoet moest zijn op het eind van die levensreis, die zoo kort had geduurd en hem toch zoo had vermoeid, nog even uit te rusten aan het hart van eenen vader; maar de zijne had hem met een hard woord verlaten, en de éénige maal, dat hij met hem in aanraking was geweest, had hij hem moeten vertoornen door ongehoorzaamheid, en sinds had hij in den dienst van zijnen Hemelschen Vader veel en velerlei gepleegd, dat hem bij den aardschen misdaad moest zijn;

en daar de vaderarmen zich niet zegenend naai hem konden uitstrekken, den vloek wilde hij ten minste niet komen uitbergen. Hij gevoelde het, de Christen, Paul, dat *hij*, boven allen, los moest zijn van iederen band der aarde, en dat er veel was gedaan, om hem die ontbinding licht te maken. Geen moederoog had hem schreiend afgetroond van zijn pad; geene vaderzorg hem geplaatst, waar hij niet zijn moest, en door dankbaarheid vastgekluiserd; geene verwanten hadden het beste deel geëischt van zijne algemeene broedermin; geene vrouwenliefde had zijn hart ontrust en ontheiligd: hij had slechts zusters gekend, om lief te hebben, en zondaressen, om op te richten; de zinnelijkheid had in hem nooit zoo luid gesproken, dat hij haar had verstaan; lage tochten waren hem vreemd gebleven, zij hadden hunne plaats aangevuld gevonden eer ze opkwamen; zelfs een vaderland had geene aanspraak kunnen maken op zijne vóórliefde . . . het zijne had hij niet gekend, vóór hij geleerd had het te verzaken: alzoó had hij wel zeker geleefd als vreemdeling op aarde, en het had hem weinig strijds behoeven te kosten; maar benijdbaar was die toestand niet: ook àl wat die banden zoets geven, had hij gemist, en alleen zijne krachtige vroomheid was het, die er hem het oog van af hielp wenden, om het vertrouwend naar dien Hemel te richten, die hem dat alles vergoeden zou.

Eenmaal besloten naar Duitschland terug te keeren, moest hij het spoedig uitvoeren, voordat misschien de gebeurtenissen in Holland of eigen krankheid het hem mochten verhinderen. Na een vaarwel aan allen, die er recht op hadden, en tot wie hij gaan kon, verliet hij het landschap, waar velen hem belangstellend en liefhebbend naoogden, om zich nog weder in dat Utrecht te wagen, waar hem altijd gevaren hadden getroffen of moeite. Hij moest het, hij had er nog zaken te regelen omtrent de erfmaking van Bisschop Philips; hij wilde den Vicaris wederzien en eenen groet afvragen voor Melancton; hij moest nog een laatste woord van troost brengen op Lauernesse, en daarenboven, de Bisschopsstad lag in zijnen weg. Vader Boudewijn, evenzeer getroffen door medelijden met zijnen toestand, als verheugd over zijn besluit, trok zich zijner aan met eene

gulle hartelijkheid en eenen vriendschappelijken moed, waarbij hij alles vergat, wat hij tegen hem kon hebben. Maar de anderen hadden het niet vergeten. Het was juist in dien tijd, waarin het gemompel eener zekere partij over Lauernesse zoo luid werd, dat de Bisschoppelijke policie hare maatregelen nemen ging; juist in die oogenblikken, dat de haat den gewezen Vicaris met rust moest laten uit gebrek aan bewijzen, hoewel hij hem onderwijl brandmerkte met eene onbepaalde beschuldiging. Licht had de jongeling te Utrecht onopgemerkt kunnen blijven, slechts twee dagen zoude hij er vertoeven, en hij was het aan zijnen beschermer verschuldigd, door daad noch kleeding eene gevaarlijke aandacht tot zich te trekken. Maar beider noodlot wilde het anders. Gezamenlijk gingen zij over eene der markten van de Nieuwegracht; het gewone volksgedrang was nog vermeerderd door een aantal van samengevloaide nieuwsgierigen, van de andere zijde toegeschoten, om te zien, hoe de mannen er uitzagen, die door Bisschoppelijke krijgsbenden hunne stad werden dóórgeleid. Het waren Geldersche krijgsgevangenen, zwaarder geboeid en harder behandeld, dan men het krijgsgevangenen pleegt te doen. Maar ook zij en hunne makkers, die ontsnapt waren, hadden een klooster in brand gestoken in het Benedensticht, en zoo de Utrechtschen te laat waren gekomen, om de vrome broeders te redden, was het echter nog genoeg bij tijds, om dezen behulpzaam te zijn in de wraak op wie der vijanden hen in handen vielen. — Onder velerlei kwelling en ruwe beleediging, welke laatste zij trouwens, op hunne beurt niet verzuimden terug te geven, werden zij de stad binnengesleurd, en nu op het marktplein, onder voorwendsel van halt te houden, door hunne wachters aan de nieuwsgierigheid der menigte prijsgegeven. Terwijl de Vicaris met zijnen gast den woesten troep schielijk voorbijgaan wilde, werd de laatste door eenen uit hun midden opgemerkt, herkend en met eenea luiden vreugdekreet bij zijnen naam toegesproken. Dit lokte natuurlijk de opmerkzaamheid van al de omringenden op den aangesprokene, die, half verschrikt, half medelijdend, den woesten vriend naderde, die in zoo deerniswaardigen toestand nog zijner gedacht. Het waren de Capucijnen van St. Bernulphus, wier

klooster het lot des oorlogs getroffen had, en die nu den gevangen vijand in triomf omringden en schuilplaats kwamen vragen in de Bisschopsstad, zoo gastvrij voor huns gelijken. Zij waren het, die mede Paul opmerkten; met eenen onuitsprekelijken triomf riep nu een der broeders: »Het is de Duitsche ketterprediker uit de Landsvrouw Maria. Ziet, hoe de eerwaarde Boudewijn thans den vriend niet verloochent.»

»Poorters van Utrecht! ziet, dáár is de Lutheraan, over wiens gemeenschap wij hem verklaagd hebben, eerst in het heimelijk voor den Hoogzaligen Heere Bisschop Philips, en, toen dit niet baatte, openlijk voor onzen tegenwoordigen Heere.»

»Wat ketterpreker! wat Duitscher!» krijgschte de stem van Bertmann, den Gelderschen soldenier, »het is mijn lieve Jonker Paul, zoon van Gelder, niet minder dan Heer Karel, die zijns vaders wapen en kleuren voert.»

»Een Gelderschman! een vijand! een spion!» was terstond het antwoord op de goed gemeente, maar onvoorzichtige verdediging. »Gerechtigheid en straf voor den Gelderschen brandstichter, die ketter is!»

»Zoo komt het aan het licht, hoe de Vicaris ons verraden heeft aan Gelder.»

»En hoe geheuld met de kettters!» En terwijl dat alles meer uitgeschreeuwd werd dan uitgesproken, drong zich het joelend gepeupel al nader henen rondom de voorwerpen van het openlijk misnoegen, die, besluiteloos hoe te handelen, daar stonden zonder spreken of wijken. Had Paul zijne roerende stem willen verheffen, had de Vicaris zijn ernstig woord onder de menigte geworpen, misschien had de eerste zich eenen redder gewonnen en de laatste eenen zweem van den vroegeren invloed teruggekregen, maar het scheen beiden te zwaar eene taak en te vruchteloos de rede te richten tot eenen bevooroordeelden volkshoop. De Geldersche krijgsman had zich het hoofd willen verpletteren met de keten, van spijt, dat hij zijn pleegkind in die engte gebracht had, en herriep nu met al zijne macht elke bekendschap, terwijl zijne wachters hem wegvoerden, in vreeze wellicht, dat de gevangenen gebruik mochten maken van de opschudding, die volgen zou. »Den dompeldood voor dezen!»

werd er gekrijscht, en twee forsche vuisten grepen terstond daarop Paul aan, die zich voortsleuren liet zonder tegenweer. Onder kreten en bij namen, even wild als onjuist, liep de gansche troep op den Vicaris toe, één zelfs strekte de hand naar hem uit.... verwonderd misschien over zijne eigene vermetelheid..... Vader Boudewijn zag den man aan met dien blik, die zoo zelden zijne betoovering had gemist, en sprak ernstig: »Van u had ik dit niet verdiend, Wouter Jansz!»

»Van hem noch van iemand, eerwaarde man!» sprak plotseling een persoon in deftig gewaad, die eindelijk tot van Heerde was doorgedrongen en zich nu plaatste tusschen dezen en zijnen belager..... »En zoo al, poorters van Utrecht! is het u gegeven uwe geestelijke Overheid te richten, en eenen Heer aan het lijf last te doen, die zitting heeft in het koorgestoelte van St. Salvator?» De man die dit zeide, was Jacob Uit-den-Eng, op x wien op dien tijd de wufte genegenheid der menigte zich gevestigd had en die van zijne tusschenkomst het beste hoopte.

Maar de Utrechters, door de Capucijnen opgehitst, waren niet in de luim, om naar andere stemmen te luisteren, dan die naar hunnen zin klonken. — »Wij hebben wel over anderen recht gesproken,” riep er een. — »En zijn zelve uitvoerders van onze vonnissen geweest,” sprak een ander. »Hebben wij zelfs niet Bisschop David uitgedreven?” voegden velen er bij. »Hebben wij niet nog jongster dagen onwaardige Kanunniken in zakken gestoken en den Lek tot graf gegeven? en zouden wij geene vrijmacht hebben eenen afgedankten Vicaris uit te bannen?” ontviel den spreker, eer hij er aan dacht.

»Ja! dat is een goed woord, weg met hem uit onze muren! Hij is de oorzaak van den Overstichtschen oorlog. Hij heeft de Geestelijkheid in eere en profijten verkort, het kleine volk gedrukt, St. Maartens erfgoed verpand!” en men begon den Eerwaarde al de fouten der vorige Regeering ten laste te leggen.

»Het is nog genade, zoo wij hem bannen! — Voort! Voort!” — en zonder op Uit-den-Eng te letten, die nog zijne toespraak herhalen wilde, gingen ze den Vicaris grijpen. Maar deze sprak streng, als had hij nog macht onder hen:

»Gij zult niet de handen slaan aan eenen gewijden Priester. —

Luistert eene poos zoo de algemeene stem der Utrechters mij uitbant uit deze muren, mij lief en zeer waard, ga ik vrijwillig en zonder dwang; de uitspraak van het volk zal mij de uitspraak van God zijn. Willens heb ik niet ééne plicht verzuimd, zoolang ik onder u werkte. Der Heilige Kerk ben ik getrouw gebleven, ondanks de bitterste verdenking van het tegendeel, en zal dat blijven, al liet ze mij de straf der ketters dragen. De penningen van het Bisdom zijn door mij niet verroekeloosd. Van dat alles heeft men mij beschuldigd; doch niemand kost mij overtuigen. Maar de zwakke mensch heeft zijne fouten. Voor ééne enkele, die mij altijd zwaar heeft gewogen, zijt gij willens mij te straffen, en het mag naar recht zijn. De gemeenschap met Paul van Mansfeld heb ik nooit ontkend — hij is zonder schuld, hij handelde naar de inspraak van zijne conscientie — verschoont hem, maar mij — zegt mij, vrijen van Utrecht! heb ik zoo weinig goeds onder u vericht, dat gij mij uitbannen zoudt om eene enkele schuld?"

Een dof stilzwijgen was gevolgd, als scheen het volk besluiteloos.

Toen riep er een, die hun spreker scheen :

»Niemand vergripte zich aan dezen Boudewijn, maar dat hij onze goede stad mijde en niet meer verpeste!" Het volk scheidde zich uiteen, als om den gebannene doortocht te geven, die ook voortging met gebogen hoofd, als onder eene rechtvaardige boete, maar niet beroerd door eenige vermete hand.

»Dat de Bisschop dit oordeel bekrachtigt, daarvoor zullen wij zorgen en onze Heer de Ridder!" riepen de Capucijner monniken, den trein sluitende, die den veroordeelde volgde.

»De andere ketter moet sterven," schreeuwden een paar hunner.

»Hij zal wel genoeg hebben," riep men van alle kanten; »want de deken der goudsmiden heeft zich met hem belast."

Dat was ook zoo; maar het was een schrander beschermer geweest, die, handiger dan de Kanunnik, begrepen had, hoe hier alleen te winnen was met schijnbaar in te stemmen. Niet zoodra had hij zijne zwakke prooi uit hun gezicht gevoerd of hij riep zijne gildemannen om zich, waarbij zich voegden allen, die, in het heimelijk den Evangelischen toegedaan of zelve er toe behoorende, met leede oogen zijn gevaar hadden aanschouwd.

»Jongskens!» had hij toen Paul toegesproken, »ik ben de deken der Goudsmiden, mij heugt nog de avond op het Huis bij mijne vrouw Nichte! ik zeide u mijne jonst toe, hier hebt gij er een teeken van. Deze brave mannen en ik zullen u buiten Utrecht voeren, veilig en ongestoord; maar waag u daarin niet weêr, de St. Maartens-kinderen hebben booze buien, en niet altijd is er een vriendenarm ter hulpe vaardig.»

Zoo was het geschied, dat de twee mannen, zoo verschillend van levenswandel, zoo strijdig van denkwijze, zoo ongelijk in jaren, in stand, in gemoedsaard, de twee beginseis: dat van rust en van vasthoudendheid, en dat van beweging en van vooruitgang, het Katholicisme en het Lutheranisme, zich als lot- en leedgenooten samen vonden, na vele bange oogenblikken, buiten de Witte Vrouwenpoort van die Bisschopsstad, die aan den eersten zoo menigen zegen, zoo menig voorrecht dankte, en van den anderen een denkbeeld ontvangen had, dat eenmaal het geheele samenstel van hare maatschappelijke en burgerlijke regeling zou omverwerpen.

Aan eene vluchtige gedachte toegevende, was het Paul, die tot den Vicaris sprak, toen deze reeds den volgenden dag te Odijk, de Bisschoppelijke bekrachtiging ontving van het vonnis des volks: »Zie toch door welk eene wondervreemde toedracht van gebeurtenissen wij samen zijn! Wij beiden staan hooger en zien verder dan die allen, die wij dáár achter ons laten. Dáárom verbannen ze u en verwerpen mij, ze maken ons broeders; laten wij het ook ZIJN! Laat dat Rome varen; dat u verstoet.... voor het minst niet handhaaft tegen uwe vijanden, dat u ontrouw noemt te midden der vasthoudendste trouw. Want zoo gij vroeger niet waart verlaten door den Bisschop en de zijnen, het volk zou nu geenens moed hebben gehad tegen u.»

»Broeder! wat de Bisschop en zijne raden pleegden, deed niet Rome, niet de Kerk. Maar gij kunt gelijk hebben. Ik wil het toegeven. Zij verzaakt mij, of zal mij verzaken, nu ik ellendig ben — doch — de moeder is oud geworden en hare krachten nemen af, en het zal niet gezegd zijn, dat de zoon, wien zij zoolang troost gaf en eere, door zijnen afval haar vernederen zal in haren ouderdom en eenen steun te meer

ontnemen in hare zwakte, nu sterke en jonge vijanden op haar toekomen. Rome te verlaten, zooals Luther het deed, was de daad van eenen roekelooze, maar toch de daad van eenen held. Rome te verlaten, zooals ik het zoude doen, is de daad van den verrader, van den laaghartige! en hij, dien men voormaals den Vicaris van Utrecht noemde en die niets is dan Boudewijn, de banneling van Utrecht, zal niet zoo ongedachtig zijn der zeven wijdingen, die hem nauw binden aan de Kerk, dat hij niet zou sterven als haar eigen trouwe zoon!

Het juk der broederschap.

In dien tijd — in het midden van September 1525, onthield zich de Heer van Viterbo, die wij liever Aernoud Bakelsze noemen, te 's Gravenhage, *het dorp der dorpen geen, en dorp der steden een,*” zooals Huijgens haar noemt. Wij vinden hem terug in een hoog, maar treurig gezelschap; want de man, die bij hem binnentreedt in eene achtbare raadsheerkleeding, en wien hij zijnen eigenen zetel aanbiedt, voor zich zelven slechts eenen houten schemel aanschuivende, moet geen alledaagsch bezoeker zijn, geen vroolijke tevens, schoon wel zijn lach ruw klinkt en luid; maar in zijne harde, grove trekken ligt iets, dat eenen meer onaangename indruk geeft, dan de norschheid van eenen andere; het is eene lachende kwaadaardigheid, zou men kunnen zeggen, doormengd met eenen dommen trots; hij spreekt met een hoog Vlaamschen tongval, dien wij liever niet trachten zullen weer te geven. In eenige verwijdering van beiden, het dichtst nevens X Aernoud, staat een monnik van de Dominikaner orde, de kap der sombere pij tot éénige dekking van de geschoren kruin. Het is eene kleine, dorre, diep gebukte figuur, bij wie niets leven schijnt aan te duiden en ziel, dan de oogen alleen, maar de oogen ook! zij doen sidderen alleen van ze aan te zien. Zoo sterk gespannen over het beenachtig gelaat, stond het perkamentkleurig vel, dat men, bij den vurigen gloed der oogen, onwillekeurig enken ging aan een doodshoofd, waarachter een moedwillige licht heeft geplaatst, dat heenschittert door de ledige oogholten. Aernouds voorkomen kennen wij genoeg, om te

weten, dat het voor het minst bij die duistere gezichten paste, en wij weten niet te zeggen, welke uitdrukking van de drie de schrilste was en het meest huivering wekte; zeker is het, dat ze harmonisch samenstemden en een schrikwekkend geheel uitmaakten, ook zelfs met de strenge en stemmige keuze van wandbehangsel en gemeubelte, rijk en grootsch beide, maar van eenen rijkdom en eene grootschheid, die nederdrukte alsof u metaal en marmer op de borst werd geworpen, en die elk denkbeeld aan genoegelijke weelde vergeten deed; dat zwart ebben martelkruis met dat uitgespannen lichaam in albast daarop, blauwachtig wit als met eene lijktint overgoten; dat lijdende moederbeeld, met scherpe dolken in de teëre vrouwenborst afgemaald, waren wel alleen genoeg om den glimlach weg te bannen van de lippen en de vroolijkheid uit de ziel. Somwijlen wierp de herfstelijke middagzon een paar gloeiende stralen door de bontgekleurde vensterruiten, als berispte zij der menschen somberheid, en evenzoo klonk het getjilp van de vroolijke musschen, die zich wiegelden in de boomen voor de ramen, als tergden zij der menschen jammer door zoo blijmoedige tonen.

»Geene omstandigheden, Heer en Vriend!» sprak de persoon, dien wij het eerst beschreven, »ik kom om u te zien, twee woorden te zeggen en weêr te gaan. De zorgelijke rechtszaak is afgelopen; ik kom van het Hof; de ketter is verwezen. Ik vond de tijding te goed, om ze niet zelf te brengen — kranken troosten hoort tot de werken der barmhartigheid, is het niet zoo, mijn vader?» (tot den monnik gewend, die langzaam het hoofd boog) »en een beter soelaes wist ik niet voor u.»

»Ge hebt eene treffelijke goedigheid, hoog gestrenge Heer!» hernam Aernoud. »In aller eeuwigheid worden de Heiligen gezegend door deze uitkomst, en uw naam zal genoemd worden met eere en hoogen prijs, waar men van deze droeve dagen spreken zal, over de loffelijke wijze, waarop gij in dit alles zijt werkzaam geweest.»

»In trouwe! wij hebben dien prijs verdiend en, lacy! zuur genoeg; of het moeite gaf, eer de vrome mannen Copinus â

Montibus en Godschalk Rosemund en die Tapper, met den aterling vaardig waren, en hij den onzen werd overgeleverd!"

»Ge spreekt van Tapper of hij de mindere ware. Heer en Vriend! een man van zoo bekwame kennis. . .»

»Fij van die geleerden! ik houd niet van wie in boeken suffen; als de kennis zoo breed is, wordt de Christelijke vromigheid licht wonder smal.»

»En heeft de schuldige altijd zijne hardnekte stoutigheid in het spreken bijbehouden?»

»Doorgaand! Het was om er af te gruwen! Hij dorst kalen van den Paus en de Canons, alsof het den narrenpaus gold en de inzetten van eene Rhetorijks kamer; met dat al, of hij ons werk heeft gegeven! de kwant kalt, dat er het kleine volk of bekold wordt, en het is klagelijk om te hooren, hoe hij de schriftuur verstaat en uitlegt, zoo min een priesterke! Het is een vagevuur, onder zulk gespuis als rechter te zitten. Menigmaal dacht ik, gelijk ik kortens zeide en nu herhaal: mocht de sneêge paap, liever dan eene echte vrouw te nemen, zich vergeten hebben. . . .»

»Het is alzoo waar en bevestigd, dat schendige hijlik," viel Aernoud hem met een verdrietelijk schouderophalen in de rede, »en de naam van die vrouw. . . .»

»Staat in de processtukken, die ik u kwam aanreiken. Zie hier! het is eene hartsterkende recreatie voor eenen, die het huis houden moet, al dat perkament door te lezen.»

»Ik ben genoeg tot mijne krachten, om morgen uit te gaan.»

»Des kettters mutsaard zal dan ontstoken worden als een vreugdevuur voor uwe beterschap; morgen wordt hij gerecht; aan de worgpaal moet hij den adem laten, en de leden aan de flikkerende vlammen; zoodat — heelsheids valt hij niet in Lucifers ketel. Ik was nog meenens hem levend te blakeren; opdat hij levend eene vuurproef der helle-hitte smaken mocht, wat hij verdiend heeft, ware het alleen om de ijdele disputatie, die hij verwekt heeft, en waar hij zijne tong meê versleten heeft en ons papier verkwest. Maar de anderen oordeelden het anders.

De Vicaris, Bisschop van Hebron, Jacobus de Ridder, die

hem ontwijden zal, en de andere Utrechtsche Heeren, zijn reeds allen hier — alleen wacht men nog den Hoogwaardigen Heer Abt van Egmond. Het zal een toeloop zijn, als bij eene wijdruchtige kerkmis.”

»O! het is geen *feest*, Heer President!” hernam Aernoud met eenen nadruk, die des sprekers ruwen spot bestrafte, »schoon het geschieden moet Gode ter eere en ter verhooging van de achtbaarheid der Kerk.”

»Amen!” sprak weêr de andere, »dank mijnen Schutsheilige! dat wij zóóver gevorderd zijn, en nu Gode bevolen! ik haast mij, om de wermojs niet koud te vinden.” Hij ging eenige schreden voort; toen wendde hij zich om, als iemand, die zich op iets bezint. »Het schiet mij te binnen, edele Heer van Viterbo! lees die stukken niet, zoo ge u niet gansch wel gevoelt — uwe krankte was . . .”

»Krenking der geestvermogens,” hernam Aernoud snel, »verschoon mij het woord niet — ik ben hersteld!”

»En er komen namen in, die . . .”

»O! ik kan alles dragen,” antwoordde deze.

»Goed heil dan en tot wederziens!” Hij stak Aernoud gemeenzaam welwillend de hand toe en verwijderde zich. »Mijn vader! ik groet u.”

De meeste lezers begripen, dat de gerechtszaak, waarvan hier de sprake was, het proces moest zijn van Johannes van Woerden, en dat de persoon, wiens spreken in hen misschien afkeer heeft opgewekt en schrik, dezelfde kon zijn met Mr. Joost Lovering of Laurens, President van den Hoogen Raad te Mechelen, dien Erasmus genoemd heeft »eenen wonderlijken vijand der geleerdheid.” Opzettelijk ter beslissing van deze zaak was hij naar den Haag gekomen, en zoo zijne handelwijze daarbij hem niet heeft doen winnen in de achting van Nederland, Erasmus' woord heeft hem ten minste vereeuwigd, al is het dan ook voor de onsterfelijkheid der schande.

»De manieren van dezen man vleien mij niet,” sprak Bakselsze, hem met eenigen onwil naziende. »Wat der geschonden heiligheid des priesterambts en der overtreden inzetting der Kerk moet gebracht worden als een gerecht zoenoffer, verlaagt

hij met zijne rouwe taal tot een schendig stuk van mensche-lijke wreedheid; zoodanige handelingen brengen onze heilige zaak in kleinachting bij partij en wederpartij."

»En toch is Mr. Lovering van Mechelen haar ijverige dienaar, die haar met *daden* steunt; alleen heeft niet ieder de gave, oprechte vroomheid te paren aan een nobel hart en eenen spitsen geest, als de Heer van Viterbo," sprak de monnik; maar zijn toon, schoon niet juist sarkastisch, klonk toch *de* scherp voor lof. Ook wendde Bakelsze zich tot hem en antwoordde alleen:

»Gij zegt dat met een doel."

»Zoo is het. Ik roem uwe standvastе vroomheid en gedenk aan uwe uitnemende geestkracht, opdat gij zelf indachtig zoudt zijn, dat men den boom moet kennen aan de vruchten."

»Verder, als ik u begrijpen zal."

»Van de uwe gaat een groote roep, en alevel hebben wij nog slechts bloesems gezien."

»Hoe, mijn vader! is er niet veel gedaan?"

»Bij hetgeen er te doen valt?" antwoordde de andere vragend.

»Kan *ik* het verhelpen? Ben ik niet met vurigen ijver aangevangen? Was het mijne schuld, dat 's Keizers wil mij op eenen post riep, die strijdig was met mijnen wensch, als hinderlijk voor mijn heilig werk? was het niet evenzoo de wil van 's Lands Hooge Staten en van de Landvoogdes, dat men zich vooralsnog in deze zake niet moeide, bij de accijnsberoerten in den Haghe en wat daar meer was? Wien viel dat uitstel harder dan mij, schoon ik het steunen moest? Was het ten leste mijne schuld, dat mijne ziele, die onder de zuurheden van den wederspoed nooit was neêrgebogen, de jonstige blijdschap van ongehoopt geluk onderlag? dat het wederzien van eenen broeder, dat het wederzien van Hugo, als gebeterd en vroom Christen, nadat ik hem om ketterlijken gruwel meende verslagen te hebben, mij in het verstand krenkte en ganschelijk buiten machte zette in genoemde zake voort te varen?"

»En nu zijt gij hersteld?"

»Naar den geest sinds lange, onze Lieve Vrouwe zij geloofd!" hij boog zich met het teeken des kruises naar de Mater Dolo-

rosa tegenover hem. »Naar het lichaam nog niet geheel, meenen de artsen ik houde van wèl.»

»Daar zijn er geweest, die de Kerk hebben gediend op het ziekbed!»

»Wie meent van mij, dat ik minder zou willen? Wat moet er gedaan worden?»

»*Gehandeld* tegen de ketters!»

»Mij dacht, ik had niet noodig daartoe gemaand te worden,» sprak Aernoud met eenen bitteren glimlach.

»Zelfs gij, Senor de Viterbo! men is niet tevreden over u te Madrid

»Te Madrid? Hoe! de Keizer?»

»Zou ik spreken van dien? Ik meen» en hij fluisterde hem iets in.

»Monnik!» antwoordde Aernoud met hoogheid, »ik ben boven haar gesteld!»

»Van wien houdt gij uwe aanstelling? en waartoe?»

»Van Zijne Majesteit den Keizer, als Graaf van Holland — en mijn last is: toe te zien, dat de strengheid van het Heilig ambt de mate niet te boven ga, die dit vrije volk kan dragen. Reeds heb ik in mijnen ijver die taak overschreden, mij aanmatigende»

»Het is goed te gehoorzamen wien ons een last gaf; maar gij verkeert in jammerlijke doling; uwe aanstelling komt u toe van de Broederschap! zij plaatste u hier, opdat gij den ijver van deze lichtverkoude Hollanders niet zoudt laten verslappen, maar opwakkeren en aanvuren, als een krachtig en volhardend man, die gij waart. Gij weet nu wie uwe lastgevers zijn, en wien gij zult te gehoorzamen hebben.»

Bakelsze wreef zich tweemaal het voorhoofd, en zuchtte toen diep, als iemand, die uit eenen langen, zwaren slaap wordt opgewekt. Een oogenblik zweeg hij, toen hernam hij zijne bezinning en zijne fierheid:

»Ik eer en vereer elken dienaar der Kerk; maar monnikentrekken zijn tot een spreekwoord geworden. Gij zult mij niet tot eenen dienstman maken van de uwen. Mijn Heere de Keizer koos mij, omdat hij een vroom en vroed man stellen wilde in

deze Landen; ik ben geordende noch klerk; ik ben afhankelijk van niemand, dan van mijn Heere voornoemd, en geene verlokkinge noch ranke zal mij omzetten de perken te buiten te gaan, die hij mij gesteld heeft."

»Neen, trotsche Jonkman! gij zijt afhanging van ons, slaaf, zoo het zijn moet. Heer van Viterbo! verneem dan op ééns de volle waarheid tot uwe beschaming; zonder den steun der Orde, waart gij in Spanje reeds gevallen; het oog van den Keizer is door haar geleid, dat niet op u gezien zoude hebben, en zoo zij u zinken laat, hier of daar, zijt gij verloren, vernietigd, als een, die nooit heeft bestaan! En wilt gij een bewijs zien? zóó zeker zijt gij door ons wat gij zijt." Hij trok schielijk eene rol perkament uit zijne borst te voorschijn, en liet er Bakelsze even den blik op werpen.

Toen zonk de jongeling als vernietigd ineen. — »Christus! mijn God! en ik was *vrij* burger van Utrecht! — Voor Prieesters heb ik geknield! monnikenslaaf kan ik niet zijn!"

Dat was de laatste kreet van een vrij man, van Aernoud Bakelsze, als zelfstandig wezen! want toen de monnik met het gloeiend oog en de zachte holle stem tot hem sprak: »dat woord kon u rouwen, zoo men het verstaan wilde," vroeg Aernoud schuw en met iets in den blik, dat geen gewapend vijand er ooit in gelezen had: »heb ik gezondigd tegen de Kerk?" Het was smartelijk te aanschouwen, hoe die kleine verschrompelde monnik spelen durfde met den stouten, trotschen man, met dien Aernoud, dien wij zoo hoog gekend hebben en zoo fier onder zijne meerderen. Het was smartelijk te aanschouwen, wat er van Aernoud Bakelsze was geworden in de hand van dien Dominikaan!

Toen kruiste de Dominikaan de armen over de borst. »Met het woord *vrijheid* begint de ketterij," zeide hij, hem streng aanzieende. En de Heer van Viterbo lag geknield voor hem. »*In Nomine Dei te absolvo!*" vervolgde hij, terwijl hij een oogenblik zegepralend op hem zag; daarna richtte hij hem op. »Neen, mijn zoon! zij zal u niet laten zinken, onze Orde. Zij heeft nog geen wil, strijdig met dien des Keizers. Zij wil u niet hinderen, als vrijmachtig persoon te handelen; zij wil niet

beperken noch binden, dien zij eenen zoo ijverigen dienaar kent; zij wilde alleen weten, of zij op u rekenen kan; maar toch, een vrijwillig teeken van hulde en boete zal niet te veel zijn.

»Gij moet uw deel hebben aan het werk van morgen. Eene enkele houtmijt zal opruien en niets vromen tot verschrikking. Nog andere gevangenen zitten nevens den schendigen priester, die den vuurdood waard zijn. Een monnik, Bernardus, Willem X van Utrecht.»

»Van Utrecht,» herhaalde Aernoud werktuigelijk.

»En een zekere Gnapheus, een gevaarlijke ketter, om zijne gematigdheidswege en om zijne geletterdheid, waar hij de pen meê rept tegen het Heilige; die de jeugd van deze stad's Hage had moeten stichten, en die haar in het verraad voorgaat. Uit Delft ontvlucht, is hij den Bisschoppelijken in handen gevallen, in de onze geleverd en nu gekerkerd met dubbel recht. Het voorstel om hen in der ijl te verwijzen, heeft in de vóórlaatste zitting zwakken bijval gevonden door de flauwhartigheid der rechters; maar zoo *gij* het steunt en doordrijft, zal het voor het naast morgen lukken.»

»Aan mij zal het niet liggen; maar *gij* hebt mij afgehouden dit door te zien,» en hij greep naar de processtukken... doch de hand van den Dominikaan hield zijnen arm terug. »Dit nog niet Mr. Lovering's gezegde was geen ijdel woord, toen hij u waarschuwde tegen iets bitters — verwanten van u zijn er in gemengd, en ken eerst u zelve wel of er ook namen zijn, die te luid weêrklinken kunnen in uwe ziel.»

»Vraag de verbrijzelde schaal van kristallijn, of zij nog klank geeft; alles is daar binnen wel zeker levenloos,» en hij wees op zijn hart.

»Toch kent men u zwakheden toe voor wie *gij* lief hebt; of was het sterkte, dat *gij* de ketttersche Jonkvrouw zocht te behouden, terwijl *gij* al de andere Sectarissen aan de verdiende straf meendet over te geven?»

Wild sprong Aernoud op, en den blik, waarmede hij den Pater de vermagerde en uitgebleekte hand, die toch nog zoo krachtvol was, op den schouder drukte, deed diens vaal geel gelaat tot de lijkkleur besterven.

»Monnik!» riep hij, en zijne stem klonk als een doffe donderslag, »monnik! spreek voortaan nooit meer dan tot den Heer van Viterbo; er zijn woorden, die Aernoud Bakelsze in mij wakker roepen, den Aernoud Bakelsze, dien gij niet hebt gekend, en God behoede u, dat gij dien kennen zoudt; daarom wees omzichtig; ik wacht dat niet weêr, zelfs niet van mijnen biechtvader.» De biechtvader zweeg; een zwijgen, dat meer beduidend was dan een heftig antwoord; ook liet Bakelsze hem langzaam vrij, schreed een paar malen met afgemeten treden de kamer door en eindigde toen met gebogen hoofd: »Ik weet, het was zondige zwakheid; maar — heb ik niet boete gedaan en ook absolutie verkregen?»

»Eene zondige zwakheid, gij zegt wèl! Dank er des uwen beschermheilige voor, die u behoedt daarin weder terug te vallen. De vrouw van Lauernesse is dood.»

Aernoud antwoordde niets; maar het krampachtig vertrekken van zijnen mond bewees, dat hij begrepen had; een beseffenlooze lach verwrong zijne gelaatsspieren, van zijne oogen zag men slechts het wit, daarna sloten zij zich. Voor het eerst bij dit gansche tooneel was eene menschelijke aandoening zichtbaar bij den Dominikaan. Hij legde de hand op het voorhoofd van den gemartelde. »God weet, dat ik het u liever gespaard had,» sprak hij zacht. »Maar nu moed slechts! nog éénen schok en hij is genezen! Gansch ook de onze!»

Daarop een crucifiks van de tafel nemende, hield hij het hem vóór, luid roepende: »Tot uwe bezinning, Heer van Viterbo! tot uwe bezinning, dat hebben u de Lutheranen gedaan! Voor Christus! waak op en strijd Zijnen strijd!»

En Aernoud hief de oogen op en ging recht overeind zitten, en omkleemde met krampachtige vingeren het kruis, dat men hem aanbood, en vroeg toen op dien bedaarden toon, die zoo akelig is om aan te hooren bij eene smart als deze: »Ik heb het wèl verstaan, gij zegt, dat zij dood is. — Is zij Christelijk gestorven, als Katholieke?»

»Het tegendeel is niet zeker, Zij had geen ziekbed! De penitentiaris van het vrouwenklooster te Mariëndaal heeft haar zielmissen toegestaan.»

O! gedankt zij de moedermaagd, dat ik rijk ben. — De uitgebreide Broederschap van den Rozenkrans zal met mij bidden voor hare rust — ik zal doen, wat nog geen Christen voor de zielrust van een ander heeft uitgedacht en verricht. . . . Liefste! weer mijne, sinds gij dood zijt voor den ketterschen gruwel; laat uwe ziel mij beiden op de plaats der zuivering, zij zal gereinigd worden van de smet."

»Aan mijne hulp daarbij zal het u niet gebreken, — nu, lees het proces van den Woerdenaar — ik weet nu, dat gij sterk zijt."

»Ik wil alleen zijn," sprak Aernoud.

»Ik ga, Senor! St. Dominicus zij de eere! in deze benauwde dagen heeft de Kerk nog in u haren trots en hare hope."

»En haar slachtoffer," sprak met bitterheid eene vrouwenstem, die het deurtapijt wegschoof en binnenkwam, eenen grijsaard steunende met den rechterarm.

»Wat is dit?" vroeg de Dominikaan.

»De vrouw van Johannes van Woerden en zijn vader, die gehoor komen vragen bij zijnen rechter."

De monnik trad achteruit en verbeet zich de onderlip. »Wat zal dat, vrouwe!" vroeg hij.

»Moei u daarmede niet, monnik!" sprak zij, fier vooruittrekkende. »Wil Heer Bakelsze ons hooren?"

»Senor di Viterbo! — Vrouw en vader van den gevangen Pistorius zijn daar, die om gehoor bidden: wilt gij hen toelaten?"

»Laat hen komen," sprak Aernoud, als uit een diep gepeins opgewekt, zonder zich om te wenden naar de zijde, van waar de stemmen kwamen.

»Kunnen zij u spreken zonder getuigen?" hernam Johanna, nog naderbij tredende.

»Mijn biechtvader is geen overtollige."

»Ook niet als eene zuster eene gunst komt vragen van eenen broeder?"

»Wie is die vrouw?" hernam Bakelsze, verwonderd opziende. Bij zijne hevige gemoedsbeweging had hij in die trillende klanken Johanna's stem niet herkend. Johanna hield het voor opzet, dat hij haar verloochende; de zachte gewaarwording, die

zich van haar had meester gemaakt bij het zien, hoe de smart haren grootschen broeder had verwoest tot eenen gebogen lijder, week snel voor die koele vastheid van geest, die haar meer natuurlijk was; ook sprak zij scherp:

»Wie met Papen en Spagnolen verkeert, verliest licht het geheugenis van eene zuster, zelfs al scheidde hij van haar bij de sterfsponde eener moeder!»

»Johanna gij!» riep hij met bevreemding, »en daar was een, die u noemde»

»De huisvrouw van Johannes Pistorius!» antwoordde zij fier.

De biechtvader zag bezorgd op Aernoud; maar nu werkelijk scheen er zooveel in hem gebroken te zijn, dat hij niet meer voelde; eene lichte huivering was het éénige zichtbare teeken zijner aandoening.

»Wie zijn geloof verzaakt, is mijne bloedmaag niet meer. Wie zóóver de vrouwelijke schuchterheid en eerbaarheid kan terzijdezetten, om eens priesters bijzit te zijn, kan niet...»

»Bijzit! zijne vrouw! zijne echte vrouw!» viel zij in, »en uwe bloedmaag te zijn! Hugo, uw arme broeder, heeft het gesmaakt, hoe de bloedmaagschap bij u geldt.»

»Vrouw! ik zou u gekend hebben, zoo ge met dit woord waart aangevangen,» sprak Aernoud smadelijk; »maar het gelukt u niet mij pijn te geven met den angel uwer tong. God heeft de schuld van mij genomen, en zijne Heilige Moeder, die gij en de uwen schendiglijk lastert, heeft mijne hand gebruikt tot een glorieus mirakel en wonderlijke uitkomst.»

»Een mirakel van Satan! in de gestaltenis van eenen Paap.»
»De dood ware Hugo beter geweest, dan terug te vallen in de strikken van Babel.»

»Ziet toch, hoe zij, die zich Evangelischen noemen, de liefde verstaan en oefenen!» sprak de monnik.

Toen keerde zich Johanna met vlammend oog en gloeiende wangen tot hem. »O! gij Pharizeeuwsche Wetgeleerde van dit Roomsche Jodendom! ziedaar, hoe ge ons handelt, die geenerlei schuld hebben, dan dat wij vrijelijk gebruik maken van de beste gave, ons door den Heer Jezus toebedeeld; ge beticht ons van godslastering en alle kwaden vonden; ge rekent ons met de

ergste felten en verwerpelijste boosdoeners; gij lastert ons, dat wij de deugd en reinigheid verzaken, omdat wij de reinigheid des harten meer achten, dan de uiterlijke onthouding en vasten; gij verdrijft ons uit onze huizen, tot we heul moeten zoeken bij vreemden; gij kerkert ons in; gij verbandt ons uit ons geboortelandschap; gij rooft ons goed en ambt; gij vervolgt ons tot den bloede toe; gij dreigt ons met zwaard en vlammen, alleen, omdat wij, naar de inspraak van onze eigene consciëntie, God willen dienen . . . en als wij dan ten leste, door zoo wreede handeling en ongerechte smaadheden getergd en opgeruid, de lijdzaamheid verzaken, die wij zoolang hebben geoefend . . . lastert gij ons, als die zondigen tegen de liefde, die gij zelf alzoo predikt . . . en nog”

Maar koster Dirksz, de grijsaard, die met haar was, belette haar het voortspreken; lang reeds had hij het grijze hoofd zacht geschud, nu legde hij zijne hand op haren arm:

»Leer van Mij, dat Ik zachtmoedig ben,» heeft de Heer gezegd. »En zoo iemand met u rechten wil en u den rok nemen, laat hem ook den mantel.» Het is juist tegen die ons drukken, dat wij meest de lijdzaamheid kunnen oefenen. En daarbij, wat gaat gij aan met zoodanige bittere woorden uwen Heer broeder te vertoornen, tot wien gij gekomen zijt om jonste in te roepen?»

»Geene jonst inroepen, vader! maar een recht afeischen,» hernam zij luid en trotsch. »En daarom kan ik niet trijfelen met fleemwoorden, om het wreede onrecht te vermurwen tot milde billijkheid, maar spreek uit de rondheid van het gemoed, zonder menschenvrees of blooheid, die van schuld tuigt.»

»Een heusch woord vindt licht een heusch bescheid,» merkte hij zacht aan.

»Zoo gij wilt, dat ik zachte redenen zal spreken, weer dan dien monnik uit mijne oogen,» sprak Johanna heftig; »al wat er bitters en scherps ligt in mijn geperst gemoed, barst uit in laaie drift, als ik dit monnikswezen aanschouw; het is mij als”

»Of hij de boetpredikatie spreken zou bij de ontwijding van den onwaardigen priester van Woerden, dien gij ten man ge-

nomen hebt! Zoo gij daarop doelt, hebt gij zienersgave, vrouw!" antwoordde de monnik.

Haar eigenaardige glimlach verwrong hare bleeke lippen. »Ik wete! het oordeel des doods is uitgesproken over den onnoozele — dát is het wat mij hier voert.»

»Zijt gewaarschuwd, Johanna! Ik heb geene macht tot verzachting van het vonnis, en zoo ik die hadde»

»Zoudt gij niet willens zijn, die te gebruiken," viel zij in. »En wie zegt u, dat ik het vragen zoude van u?»

»Zoo vroom en sterk een Christen is de edele Heer van Viterbo," riep de pater, nadat hij zacht met Aernoud gesproken had, »en zóó versterkt met eenen gerechten ketterhaat en passend ontzag voor de eere der Kerk! En nu, verzoek hem, met wat ge voor fijne redenen kunt uitvinden in mijn afzijn. Alleen denk er soms aan, de Senor is Inquisiteur!" Toen ging de monnik, wien wij geenen naam geven.

»Gedenkt ook, dat ge tweeboorlingen zijt; dat, ter zelfder stonde, dezelfde borst u heeft gezoogd," vermaande Dirksz bevredigende, want Aernoud was opgestaan en wendde zijn geelaat nu voor het eerst naar zijne zuster; maar het was geene vriendelijke uitdrukking van broederliefde, die daaruit sprak; slechts waren het droeve en strakke trekken, en op zijn voorhoofd vertoonde zich de gekruiste rimpel: zoo noodlottig een teeken van hartstocht en gemoedsbeweging. En ook Johanna zag men aan, dat ze buigen zoude, noch plooiën.

»Ik heb niets verstaan van de woorden, die gij zooveen hebt uitgesproken; maar ik wete, zoo ik verstaan had, zij maakten u zeventvoudig des doods schuldig. Dat ge ketterin zijt, weet en wist ik voor lang. Doch men zou gansch dit Land kunnen ontvolken, zoo men alle ketters aan het leven strafte, daarom wees gij onder de verschoonden, en laat eenen geloofsrechter voor het minst niet met zekerheid weten, dat gij eene verharde zijt; want mijn biechtvader heeft wèl gezegd: »gij hebt naar eenen broeder gevraagd, maar de geloofsrechter alleen staat voor u."» Wat begeert gij van hem? wees kort, want onnutte woorden brengen soms in lijden, en de tong is eene slimme verraderesse."

»Het is ook juist tot den geloofsrechter, dat ik mij vervoeg; tot anderen heb ik mij vergeefs gewend, men verwees mij naar u. Meent gij, dat de verwantschap met u mij nog langer eene begeerlijke zaak is? Lang heb ik geene broeders meer, sinds ook Hugo het licht heeft gemijd voor de duisternis. En wat dreigt ge met de doodstraf: zoo die mij schrik gaf, was ik dan hier? Neen! het moge mijnen Heer en God behagen, dat ik mijnen lieven man volge op den glorieijken weg van het martelaarschap: hem vóórgaan, ware te groot een heil!" Die laatste woorden sprak zij met wilde dweepzucht in het oog, die ontzetten moest wie haar begreep.

»Zwijg!" riep Aernoud haar toe, »zwijg! ik weet niet, hoe-lang ik u nog beschermen kan tegen mij zelven, hoe-lang ik het mag!

»Oude man! spreek gij, wat wil zij?"

»Haren echtgenoot zien en met hem zijn in den kerker," antwoordde Dirksz haastig, en zijn smeekende blik was eene bezwering voor Johanna's scherp antwoord. »En ik bidde voor mij hetzelfde, want hij is mijn kind! En schoon ik bereid ben, naar het voorbeeld van Abraham, mijnen zeer lieven zoon, die mij nooit misdaan heeft, Gode op te offeren, is het toch te hartbrekend een afscheid, en voor te lang, om het te brengen in het openbaar, is het toch hard voor altijd te scheiden, zonder eenen rustigen stond van wederzien. Deze vrouw en ik hebben, van zijne eerste inkerkering af tot nu toe, ondanks zijnen wil en wensch, ons hier opgehouden, ons blootgegeven aan de smaadheid en de verdrukking, die zoo nauwe verwanten van eenen vervolgde, als hij, te lijden hadden, alleen tot *dit* doel, dat wij hem mochten toespreken en van hem troost hooren, dien wij meer behoeven dan hij; en tot hiertoe heeft de strengheid der rechters het ons niet vergund; beden noch drangreden, noch voorspraak hebben iets gewerkt. Nu doet men ons hopen op u, die de macht hebt en die menschelijk zijt, schoon van de strengsten, die men noemt. Ik bidde, dat gij aan wilt zien den deerniswaardigen staat van uwe zuster, die de smart diep voelt, schoon zij het niet uiterlijk toont."

»Vader!" viel Johanna hem in de rede, »stel mij niet voor

als die zwak is en geenen moed heeft, ook het vreeselijkste door te staan voor Gods zaak!" toch had men kunnen zien, hoe haar boezem had gezwogen bij zijn spreken, hoe haar oog zich soms angstig onderzoekend op Aernoud vestigde, en hoe ze de lippen samenkleemde, om geen en zucht luide te laten worden.

Aernoud staarde zwijgende vóór zich, met gevouwen handen, die hij eindelijk stijf tegen het voorhoofd drukte met eenen diepen zucht.

»Mr. Godschalk Rosemond zendt mij tot u," vervolgde de grijsaard meer dringend, »en, Heer! zoo zeker gij zelf die u lief zijn, zult willen zien bij uw verscheiden, zoo zeker bewillig onze bede!"

»Wie mij lief waren, heb ik overleefd, ik zal *alleen* sterven," hernam Aernoud dof; »maar toch, oude man! weet ik, wat het zijn moet, die wij minnen niet weder te zien." Hij zweeg eene lange poos. »En noodelooze hardheid verbetert niemand en nut tot niets. De wraak is eene onchristelijke gewaarwording, die men weren moet uit de ziel en niet aankweken; ik wil ulieden niet laten lijden, wat *ik* geleden heb." Daarop nam hij snel eene pen, schreef eenige regels op een blad papier, dat naast hem lag, wond er eene koord om met een klein looden zegel en gaf het Johannes Dirksz: »Hiermee wordt gij vrijelijk tot den gekerkerde toegelaten."

»Heer! ik dank u, en zoo waarachtig moge God u eenen troost brengen in uw stervensuur, als gij ons dezen troost vergunt!" Eene lange poos staarde Bakelsze strak op Johanna.

»Dat zulk een dienst u' gelden moet!" sprak hij smartelijk.

»Toch, wees gedankt, Aernoud!" sprak zij, hem naderend; er was iets in den toon zijner stem, dat haar hart roerde. »Was ik bitter, broeder! zoo wil nu vergeven, zoo gij ook weten kondt, wat ik lijden moest dezen tijd door."

»Zóóveel hebt gij niet moeten dragen als ik; en dat *gij* de mate van mijne ellenden nog vol meet! Gij, voormaals eene zuster veel geliefd, met wie ik steeds één van zin was!"

»Meent gij, dat ik u verloren heb zonder pijn!"

»Gij waart te fel bij het binnentreden."

»Stuutte ik niet terstond op den monnik, die mij den weg tot uw hart versperde, en mij uittergde tot ~~bis~~heid?»

»Laat den monnik dáár; Johanna! er is veel gebeurd, sinds wij elkander niet zagen; daarom hadt gij verschooning moeten hebben voor mijn leed.»

»Niettemin was ik smartelijk gegriefd, toen ik uw versted en afgefallen wezen aanschouwde. Ik heb u diep geklaagd toen toen Ottelijne.»

»Stil! — stil!» viel hij in, en met zachte stem voegde hij er bij; »zoudt gij weten van hare laatste ure!»

»Ik weet niets, dan dat het Paradijs een engel meer heeft. — Aernoud! hoe zij u heeft lief gehad!»

»Ik weet het, Johanna! en ik dan?» Onwillekeurig hadden zij, in overeenstemming van gevoel, elkanders hand gegrepen, en Johannes Dirksz, die zich een weinig ter zijde had begeben, blikte met vroom welbehagen op hen; »O Heere! neig hunne harten tot verzoenlijkheid. Hoe schoon zou het zijn, zoo dáár eendracht mocht wonen bij de kinderen van hetzelfde huis!» riep hij.

»Petrus, die in het geloove sterk was, *viel* in kwaad gezelschap!» riep de holle stem van den monnik, die terugkwam in het vertrek. Als had hij getast in het nest van eenen basiliskus, zoo schichtig trok Aernoud zijne hand terug uit die van Johanna.

»Heilige Moeder Gods! ik liefkoos de vrouw van eenen Priester!» gilte de Heer van Viterbo, »wijk van mij!» Zoo snel zijne jaren het hem vergunden, stelde zich Dirksz tusschen de tweelingen en trok zijne schoondochter met zich, eer op nieuw een bits woord haar ontviel.

»Dé Clergesse zou u omzetten, sterke man!» sprak de Dominikaan, spotachtig, »dat zelfs *zij* u gevaarlijk was!»

Maar de jonge man hoorde men niet. Hij was neergezonken voor het kruisbeeld. »O Heere Jezus! nu ik deze ure heb doorgestaan, moet ik genezen zijn!» was het antwoord, waarin hij gansch zijn lijden uitte.

De eerste martelaar der hervorming.

En nu moeten wij den voet zetten op een grondgebied, dat der Geschiedenis in eigendom toebehoort; wij moeten spreken over het sterven van Johannes Pistorius. Een onderwerp, misschien te gewijd voor den roman, en waar de verbeelding niets van het hare mag bijdoen; maar toch, de roman moet ditmaal het wichtige feit in zijne luchtiger vormen opvoeren, en de verbeelding moet het recht hebben het hoofd van het standbeeld met hare stralen te omgeven, en, aan den voet er van, haren wierook te branden, en de Geschiedenis, de strenge, die alleen koele waarheid geeft en die toejuichen mag noch misprijzen, kan het haar niet misduiden, dat zij hare kleur geeft en hare warmte aan het beeld, opdat het zich te zoeter in het geheugen invleie, maar het moet zijn als het vernis op de schilderij, dat geen trek uitwischt noch bijvoegt, maar er slechts het blinkend waas over heenwerpt. — Ge leest het verhaal der oude geschiedschrijvers, weergegeven door mijne pen.

Y Het was nu de vijftiende September, de dag, waarop in Holland het eerste bloed zou vergoten worden voor het nieuwe denkbeeld, dat de kiem ging leggen tot deszelfs maatschappelijke en zedelijke vrijheid. — »De dag, waarop der schreiende en vertoornde Moedermaagd een zoenoffer zou worden aangeboden, ter bevrediging harer geschondene waardigheid!» meenden de broeders van den Rozenkrans en de andere monniken, toen ze, met zwaaiende ordevaantjes in de hand, de kruisen en Heiligenbeeldjes opgeheven boven de hoofden, in plechtigen optocht het plein des gericht's rondtrokken, en zich schaarden dicht bij het

vreeselijk strafgevaarte. »De dag, waarop de eere van de Kerk en het gezag des Landheers zou gehandhaafd worden tegen gevaarlijke nieuwigheidszucht en vermetele ongehoorzaamheid,» dachten geestelijke en wereldlijke Rechters, toen zij plaats namen op de hooge tribunen, voor hen daargesteld. »Het was de dag, waarop een lid, dat eene smet had geworpen op hun lichaam, dat er ergernis had gegeven en schande, zoude worden uitgeworpen uit hun lichaam,» dachten de Bisschop van Hebron en de Abten, die dezen zouden bijstaan in de plechtigheid der ontwijding. »Een dag, die eene daad ging volbrengen, vreeselijk en treurig, maar noodig en heilzaam voor de herstelling van orde en tucht in Kerk en Staat,» meenden de bezadigdsten onder de burgers, die Roomschgezinden waren. »Een heerlijke dag van glorie en zegepraal, waaraan de lieve Heere Jezus en Zijne Moeder en alle Heiligen samen een welbehagen zouden hebben!» riep eene opgewonden partij, die alleen zag door het oog eener gloeiende dweepzucht en van het dompigste bijgeloof. »Een dag der dagen, waarop de heilige zaak van God en Zijnen dienst, afgescheiden van die des Pausdoms, zou verheerlijkt worden in de standvastigheid van haren martelaar!» jubelden weder de opgewondensten onder de Evangelischen, die daar rondom stonden, niet minder met vlammende dweperij in het oog, niet minder met ongeduldige geestdrift in de trekken. »Een dag van bloed en van schrik, die wel het gruwelijk voorspel kon zijn van vervolging en lijden, voor wie vrij wilde zijn in geweten en gedachten,» meenden de rustigsten onder de vrijzinnigen, toen zij den zorgvollen blik ophieven naar de schrikwekkende toebereidsels. Zoo beschouwde ieder den dag op eigene wijze; maar allen kwamen dáárin overeen, dat het een gewichtige moest zijn, en van groote beteekenis voor de toekomst. En toch heerschte er onder geheel die volksmenigte, toegevoeld uit alle oorden van Holland en menig gebuurlandschap, met uitzondering van enkele dolzinnig verblinden, een geest van onrust en ontzetting, als wel nooit bij eene straoefening om gewone misdaden geheerscht had. Het was ook zoo iets zeldzaams, het zwaard der wereldrijke macht te zien zwaaien boven het hoofd van eenen gewijden Priester. Zoo een zulke niet gespaard werd, wie zou dan op genade

kunnen hopen? Eene beschuldiging, als welke dezen den kerker ontsloot, kon hen of de hunnen treffen in het naastvolgend oogenblik : wie toch was zóó oprecht der Kerke toegedaan, dat zij hem niet bereiken kon? Ketterij kon voortaan het wachtwoord worden, waarmede een vijand zich wreken kon op zijnen vijand; het werktuig, waarmede de hebzucht het goed van den nabuur tot zich kon trekken; het dwangwoord, waarmee gekrenkte priestertrots en sluipende monniksbegeerte vromen en zwakken overbluffen konden en tot hunnen wil brengen. En nog zou het voor die Hollanders, in wier borst altijd eene sprank gloorde van onafhankelijkheidszucht en gezetheid op voorrechten, niet zoo angstwekkend eene gebeurtenis geweest zijn, die strafoefening, zoo die moest uitgevoerd worden in den naam van eenen Heer, als hunne vroegere Graven uit een der verstorvene stamhuizen; Graven, die geene macht hadden gehad, dan die zij hun toekenden; geene krachten, dan die genomen waren uit hunnen boezem, met hunne voorkennis, met hunne toestemming; Graven, die geen leger konden wapenen, dan met Nederlandsch goud, en geenen strijd strijden, dan met den arm van hunne zonen. Maar deze, die Koning was van geheel Spanje en Keizer van het Heilige Roomsche Rijk, wien de schatten der nieuwe wereld ten dienste stonden, van wiens bezitting *zij* slechts een klein deel uitmaakten, hoe laag moest hij op hen nederzien en hoe weinig eerbied hebben voor *hunne* rechten, kleine burgers, als ze waren! hij, die den voet zette op het hoofd van Keurvorsten, en die den Bisschop van Utrecht, eene onafhankelijke Mogendheid, nog zoo kortelings en zoo willekeurig, als zijn afhangeling had behandeld en in rechten en macht verkort! Wat moest een Heer, als deze, niet durven, niet kunnen en niet willen, na eenen eersten stap als deze?

Ik zal niet spreken van de gespannen verwachting dier menigte, reeds zoolang te voren daarheen gesnel, om het slachtoffer van den dag te zien, dat er tevens de held van zijn zou; van die brandende belangstelling der vlammende nieuwsgierigheid, die woelde onder die opeengedrongen menschenmassa, en die straalde uit hunne turende oogen; liever bespiede ik den kerker en wat daar omging. Onder de medegevangenen van Pistorius,

met hem opgesloten in hetzelfde treurverblijf, heerschte niet die stomme verslagenheid of dat onvruchtbare medelijden, dat er onder zulke lotgenooten heerschen moet, als één hunner op het punt is om uit hun midden weg te gaan, niet tot de vrijheid, maar tot den dood; veeleer zagen zij op hem met eene verhevene blijdschap, als ging hij den kerker verwisselen voor eene eeuwige vrijheid, waarin ook zij weldra meenden te deelen; want de Heer van Viterbo had wel zeker woord gehouden! op zijnen aandrang waren de rechters overeengekomen, met deze Luther-aansche beschuldigten eenen snelleren gang van rechtspleging te houden, en morgen, misschien reeds morgen, gingen zij hunnen voorganger volgen! Wie hunner een oogenblik had van zwakken moed of van verflauwde geestdrift, zag zich gesterkt en tot herlevende geestkracht opgewekt, door het machtige woord van Pistorius zelve, die, met bezieling in het oog, niet ophield te spreken, in de taal der vervoering, van eene zaligheid, waarbij al wat haar nog voorafgaan moest, wegviel en verbleekte als ijdele, zwakke spookgestalten, die slechts kleinen van geest konden verschrikken. O! het was treffend te zien, hoe die mannen, die gezamenlijk den nacht hadden doorgebracht, elkander versterkende met het woord van God, kracht tot lijden scheppende uit den blik op Jezus' kruis, en het geloof vermeerderend door het gebed, daar nu bijeenstonden rondom dengenen, die hen voorgaan zoude in den grooten strijd. O! wèl waren hem de voeten geboeid; wèl zat hij neder op dezelfde bank, waar de misdaad had gelasterd en de doodsangst gekermd; wèl omgaven hem de wanden, die geene sterke menschenhand konden breken; maar vrijer toch was er geen, die daarbuiten leefde, vrijer geen van zijne rechters, die dezen kerker konden ontsluiten, want zijne *ziel* was vrij geworden door de gemeenschap met God, en hij voelde de boeien der aarde niet meer, en hij was gekomen tot de hoogste zedelijke vrijheid, waartoe een mensch geraken kan: met Gods hulp had hij de zwaarste boei van zich geworpen, de zonde! En merkwaardig was het, dat twee wezens, die anders de zwakheid verpersoonlijken naar lichaam en naar geest: de grijsaard en de vrouw, dáár aan zijne zijde stonden, als twee krachtige zuilen voor zoo heerlijk eenen tempel. De

grijsaard, de vader, zat aan de voeten van den jeugdigen zoon, met een gebogen lichaam, maar met ongebogen ziel, met de blinkende zilverkroon van den ouderdom op het hoofd, maar ook het gelaat blinkend van eene edele berusting, een wederschijn van Abraham's rust, toen hij met Izaäk optoog naar den berg Moria, waar God in het offer voorzien zou. En de vrouw, Johanna, met hoeveel gloeiende verrukking in het groote zwarte oog, staarde zij op den echtgenoot, wiens hand zij in de hare hield gevat! Dat oog, vroeger tranenloos uit vrouwelijken trots, was nu zonder tranen, uit Christelijke onderwerping. Neen! de heiligheid van haars Heeren vierdag mocht niet ontwijfd worden door een laffen vrouwentraan; neen, de martelaar mocht geene andere gade hebben, dan de geloofsheldin, geene weke schreister, die snikkend de doodsure van hem wegweren wilde. Had ze vroeger, in den eersten gloed van eenen hartstocht, die haar verraste, den man liefgehad boven den geloofsheld, en zijn leven boven Gods eer; in de lange dagen zijner gevangenschap had zij zich gewend aan het offer; nu zou ze toonen, dat de martelaar haar liever was, dan den echtvriend, dat zij deelen durfde in zijne zegepraal door er bij te jubelen. Zelve sprak de moedige haren man een deel der woorden toe, door Luther, na het martelaarschap van Voës en Esch, tot de broeders in Nederland gericht: »Gij zijt de voornaamsten geworden, aan welken wij groote vreugde beleefd hebben; want gij zijt nu zoo vol vrucht en sterkte geworden, dat gij het Evangelie van Christus met uw bloed hebt begoten en bekrachtigd! en ach! welk eene allergeeringste zaak is het, van de wereld versmaad en gedood te worden, voor hen, die weten, dat, zooals de psalmen zingen: *hun bloed kostelijk* is en hun dood dierbaar in Gods oogen. Wat is de wereld in vergelijking met God?" En toen zij hem zoo sterk zag en zoo doorgloeid van Hemelsche bezieling, was het haar, als drong haar de macht van bewondering, om aan te heffen uit het martelaarslied van Luther, mede bij den dood van zijne allereerste bloedgetuigen vervaardigd: »*Heet wel met recht Johannes de een, zoo rijk aan Gods genade!*» en waren het niet de tongen der overigen, toch stemden hunne harten met haar in, in den prijs en de eer van haren echtgenoot. Wij — zwakke vrouwen van

dezen tijd! wij begrijpen ons dien moed niet, die de keel lucht geeft tot eenen jubeltoon bij een jongst vaarwel aan eenen zoo dierbare, die eenen dood ging serven als de zijne, en God beware ons van ooit op zulk eene proef gesteld te worden! maar ook, wij hebben geen denkbeeld van de kracht, die van boven komt, om in zulke uren te steunen. Doch ik weet, zoo wij geveergd werden op de proef, en het vurig geloof ons leerde, de oogen naar boven te slaan, nù zoo min als toen, zou de kracht falen, de sterkte ontbreken.

Spoedig daarop kwam de kerkermeester Johannes van Woerden oproepen tot zijnen laatsten tocht. Het afscheid van zijne kerker vrienden en van gade en vader was wederzijds vol vastheid en vol warmte. Johanna, steunende den wankelen tred van den grijzen Dirksz, verzelde hem zoo nabij zij vermocht. De Bakker kende haar genoeg, om het haar niet te ontzeggen; wat die drie menschen gevoeld mogen hebben bij dien korten, maar moeielijken gang, afgetreden als onder duizend en weder duizend wachtende blikken,¹ (want het plein vóór de gevangendoort was de plaats der straoefening), gaat boven de macht onzer pen. Johannes Pistorius is nog eenmaal in het gewaad zijner waardigheid; het witte priesterkleed met mantel en stola, door hem ontheilgd naar de meening van anderen, heilig gehouden naar zijne eigene bewustheid. — Zoo stond hij eene wijle op de hooge stellaadje voor het oog des volks; toen werden hem op nieuw de vragen gedaan, of hij van gevoelen veranderen wilde en de genade zijner rechters waardig worden, vragen, vaak reeds herhaald, en altijd met vrome fierheid afgewezen. »Hij wilde geene genade, dan van zijnen Heer en Schepper, en hij wenschte voor dezen en voor de waarheid de H. Schrift den dood aanstonds te serven!» Daarop ontdeed men hem plechtig en langzaam van geheel zijn pleeggewaad. Bij ieder stuk, dat werd weggenomen, sprak de Bisschop van Hebron, ten aanhoore van vele Abten, de grievende woorden der ontwijding. Een kort geel boetkleed verving het ontnomene, en ook de spotmijter der ketters, zooals de Dominikanen dien hadden uitgevonden, dekte hem het hoofd. Ongeschokt, boven dien smaad verheven, zag hij op zijn on-

gewoon hulsel neder, en sprak met den glimlach van medelijden voor de kleine menschen rondom hem, die eer meenden te geven of schande met een kleed: »Nu heb ik al mijn luister en schoonheid verloren!» Toen werd hij, als niet meer van de hunnen, door de Geestelijkheid overgegeven aan het wereldlijk gericht, en door deszelfs dienaren, van de stellaadje der ontwijding, heengevoerd naar de houtmijt; de weg derwaarts leidde voorbij de gevangenpoort. Zijne vroegere lotgenooten stonden wachtend naar het oogenblik, waarop hij dicht bij zoude zijn, en staarden met vonkelende oogen door de tralies van hunnen kerker naar hem heen; hij zag naar hen op en riep hun toe met zijne luide, indrukwekkende stem: »Ziet! zeer lieve broeders! ik heb nu mijnen voet gezet op den dorpel des martelaarschaps; hebt goeden moed als sterke helden Jezu Christi opgewekt door mijn voorbeeld! Verdedig de Evangelische waarheid tegen alle ongerechtigheid!» En het was eene vroolijke en dankbare toejuiching, die van hunne zijde daarop volgde, een zegevierend handgeklap, als van toestemming en belofte. En terstond daarop hieven zij de lofzangen der Kerk aan te zijner eere, het *Te Deum Laudamus*, misschien toen nog niet door Luther verduitscht, en meerdere zangen, genoeg onder het volk bekend om begrepen te worden, en zij eindigden niet met die liederen, dan toen hij zelf had geëindigd. Dat moest hem kracht geven en zijnen moed verhoogen, te hooren, hoe die medevervolgden, spijt kerker-tucht, en ten aanhoore van al hunne vijanden de blijken gaven van eigen vaste volharding en hooge bewondering voor de zijne. In het midden van de onaangestoken houtmijt aan den paal gebonden, was hem Ruard Tapper ter zijde, met drangwoorden om hem tot de biecht over te halen; maar hij antwoordde kalm: »Ik heb gezondigd en ben als zondaar des eeuwigen doods waardig; maar Jezus Christus is mijn Heer en Zaligmaker. Door Hem alleen hoop ik! ja, ik vertrouw het!» voegde hij er met blijmoedige vreugde bij, »dat ik een deelgenoot zal worden van het eeuwige leven.» Men had hem de handen sterk gebonden, het was hem niet mogelijk ze samen te vouwen tot het gebed, en toch, in navolging van den verhe-

vensten Lijder, op wien hij gestadig het oog der ziel gericht had, bad hij voor zijne rechters: »Heere! reken hun dit niet tot zonde!» was zijn woord. Daarop riep hij zegevierend, als trotseerende de smarten, die komen zouden: »Helle! waarover roemt gij nu? o dood! waar is uwe overwinning? De dood is verslonden in de overwinning Christi!» Toen werd de moordende strik om zijnen hals geslagen, en maar, neen! de vrome wreedheid had besloten, zijnen doodstrijd te verlengen. De Domi-
 kaan (1), van wien wij den naam niet kennen, beklom eene stellaadje, en ving eene boetrede aan vol gloeiende dweperij en wilde welsprekendheid, waarin de ketters geschilderd werden, zooals men dat van eenen zulke wachten kon. De rede oogstte weinig lof, zij werd gehoord met het koude stilzwijgen der afkeuring; het volk vergat niet, waaraan hij niet scheen te denken, dat daar een mensch, zijn broeder, in den besten bloei des levens, in de volle kracht der gezondheid, naar zijn stilzwijgen stond te wachten, om den doodssnik te geven, die hem nog aarzelend in de keel werd teruggedhouden. In het eind . . . de monnik had zijn amen gezegd; het vreeselijk sein werd gegeven; het bepekte hout werd ontstoken. »*Te Deum Laudamus,*» riep van Woerden's stem, zonder trilling van toon; vlammen en rook stegen opwaarts en verstikten hem die stem, die niet ophield zijnen Zaligmaker aan te roepen en zijnen God; nogmaals klonk het lied der gevangenen: »O heilrijke feesten der martelaren!» met zielsverheffing opgezongen, hem in het oor, en smolt samen met zijne laatste bede, want de barmhartige strik deed het noodlottige werk, dat vlammen en vuur nog lang konden getoefd hebben te doen, en Johannes van Woerden viel bedwelmd en verstikt als in eenen zachten slaap. De Heer, op wien hij steunde, had zijn lichaam macht'gegeven over de pijn, als zijne ziel. — Brandt verhaalt, dat zijne trekken zich niet verwrongen, noch zijne oogen verdraaid, noch eenig kenmerk van snerpende smarten zichtbaar werd. Hoe het zij, de eerste martelaar voor de hervormde leerbegrippen had uitgestreden. — Holland's grond had het eerste martelbloed

(1) Anderen spreken van eenen Franciskaan.

gedronken van eenen zijner zonen voor de gezuiverde Evangelieer. Eene doffe stilte onder het volk, dat met ingehouden adem had toegezien en geluisterd, getuigde, hoe het de vrome woorden had opgevangen, en hoe de standvastе volharding van den martelaar begrepen werd. Die stilte, die kennelijk geene vrees was, of misschien ook wel een luidsprekend gevoel in hun binnenste, bracht de geloofsrechters tot het besluit, om voorschands het beraamde bloedtooneel met Bernardus en de overigen niet voort te zetten. De Dominikaan moest teleurgesteld zijn, hij had die uitkomst niet gewacht. Toen de Bakker's laatste snik wegvloog van zijne lippen, hief eene vrouw, gedrongen nabij de houtmijt, de handen biddend op naar boven. Bleek was haar gelaat, maar op haar voorhoofd gloeide eene onuitsprekelijke geestdrift; hare bezielde oogen blikten heen naar den afgemartelde, en ze riep smeekend tot God: »O Heere God! hoe mij de dood nu welkom zou zijn, alleen geef mij te sterven als deze!" — »Het heeft schijn, dat de vervulling van dien hartewensch nabij is, vrouwken! ik heb bevel u ten kerker te leiden," riep eene stem achter haar, die het woord bij de daad voegde. Het was Johanna Bakelsze, die men wegvoerde.

— Ik heb gesproken van den eersten martelaar, zoo ik meen, met de warmte der bewondering; het is, omdat ik, als Protestante, geloof, dat hij het offer gebracht heeft aan eene waardige zaak. Zijn er onder mijne lezers, die van een ander gevoelen zijn, ik dwing niemands overtuiging; ik weet met hen, het beslist niet voor een denkbeeld, dat het zijne martelaren heeft; daar is geen godsdienststelsel, hoe wonderlijk samengeflanst, door menschelijk vernuft of dweperij, dat niet zijne bloedgetuigen heeft gehad, of dezulken, die moed en ijver hadden het te worden; alleen voor de standvastе trouw van dezen Pistorius, voor zijn ongeschokt geloof in den God zijner aanbidding, voor zijn belangloos vastkleven aan wat hij waarheid hield, voor dat leven, dat hij er voor gaf in eenvoud des harten en zonder pralende gemaaktheid, vraag ik van allen, ook van wie houden dat dit alles aan eene dwaling werd geofferd, denzelfden eerbied, dien ik zelve nooit weigeren zoude aan iederen martelaar, voor welke overtuiging ook gestorven.

XXVIII.

Aan den rand van den afgrond.

Den dag na den marteldood van Johannes Pistorius zag een man, die vóór de vroegmis peinzend langs den kalmen oever van den Amstel wandelde, iets voorvallen, dat zijne opmerkzaamheid trok. Eene jonge vrouw, in de kleeding eener deftige burgeres, die een knaapje bij de hand hield en een ander kind op den arm droeg, was in gesprek met eenen priester; maar het moest geen alledaagsch gesprek zijn, dat zij voerden, want, ofschoon de vrouw den rug gewend had naar den man, die haar gadesloeg, was het hem, zelfs bij den afstand, die hen scheidde, licht te zien aan de bewegingen van haar lichaam, aan het herhaalde neerbuigen van het hoofd, alsof zij telkens tranen wischte, dat er hartstochten en hevige aandoeningen in gemoeid moesten zijn. Eindelijk zag hij den priester haar het eene kind van den arm nemen en met zichtbare moeite het andere dwingen, hare hand te verwisselen voor de zijne; daarop ging zij beide kinderen kussen en omhelzen met eene hartstochtelijkheid, die de *moeder* verraadde; voor den Pater knielen, die zegenend de hand op haar voorhoofd legde; toen eenige schreden wankelend verder gaan, dan weder terugkeeren, neervallen op beide knieën, om op de hoogte van het knaapje te zijn; dát weder overstormen met onstuimige kussen, en zich dan op nieuw verheffen tot het kleiner wicht; en eindelijk, na een afkeurend gebaar van den priester, met eene krachtige poging op zich zelve, het hoofd afwenden en voortijlen. Bij die beweging onderscheidde onze man haar gelaat; een bleek en droevig

gelaat, waarop nu iets verwards en wilds stond te lezen, dat anders vreemd moest zijn aan die kalme, regelmatige trekken. De belangstelling van den toeschouwer klom nu tot die hoogte, dat hij haar volgde, zoo snel zijne krachten (hij was reeds op den terugkeer des levens) het hem toelieten, en het was noodig, want nog niet wel had hij haar bereikt, of hij zag haar eene wanhopige beweging maken naar het water, die hem ingaf haar toe te roepen: »Vrouw! peis op God, eer ge zulks aanvangt!» Ondanks hare verwildering wendde zij het hoofd om, getroffen door den klank dier stem, en dit kleine verwijl gaf hem den tijd haar zoo nabij te komen, dat hij haar de hand op den schouder kon leggen, terwijl hij op plechtigen toon tot haar sprak: »Dochterken! wat zou het einde van dit geweest zijn, zoo de Heer des Hemels u niet meer genadig ware geweest, dan gij u zelve?»

De Vicaris had Aafke herkend. Hij was voor haar een vreemde.

»Heer Priester!» sprak zij onder nokkende snikken, »laat af van mij, laat mij over aan mijn lot. Ik ben eene ellendige vrouw! Daar is niets aan mij verbeurd, zoo ik sterf, en de Amstel zal mij een voegelijk graf strekken!»

»Roekelooze! en uwe ziel!» hernam hij met strengheid.

»Gister avond heb ik gebiecht en de communie ontvangen. Tot den dood ben ik bereid!»

»Dit opzet gebiecht en absolutie ontvangen?» sprak hij, haar scherp aanziende.

Zij sloeg de oogen neder. »Toen had ik het nog niet gevat, Heer! Het was uit radelooze desperatie dat het mij toekwam, want ik ben eene ellendige vrouw!» herhaalde zij.

»Gij zijt Aafke Reiniers!» sprak hij met nadruk, »de dochter van vrome ouders.»

»Gij kent mij, heer Priester?» vroeg zij, door verrassing een oogenblik van hare smart afgeleid.

»Vaak viel in Utrecht mijn oog op u, als op een lieflijk bloemken van onschuld en schoonheid! Hebt gij dan geheel Vader Boudewijn vergeten?»

»Dat mij die niet geheugen zoude, Vader Boudewijn! gij?

z66 hebben mij de tranen de oogen verduisterd. Het is mij kwalijk vergaan, sinds de blijde dagen, dat ik u zag de mis lezen op feestgetijden in onze Hoogheerlijke domkerk!"

Van Heerde, ziende, dat haar snikken stiller werden en minder hartstochtelijk bij deze afleiding, voerde haar zachtkens af van den verlokkenden stroom, en sprak met goedge deelneming: »Verhaal hoe het u vergaan is! wat bracht u tot dezen uitersten stap?"

»De benauwde mistroostigheid van eene bedrukte consciëtie! mijn Vader! de zorg voor het zieleheil mijner onnoozele kinderen, en vreeze voor Laurens, die reden heeft tot fellen toorn en die van nu voortaan mij haten zal met grammen haat! Lacy, maar ik wil het u alles mededeelen, of uwe wijsheid ook mogelijk nog goeden raad had ter verlichting van al die kwellingen samen."

Toen begon zij hem te vertellen, wat wij weten; waarom wij haar verder lot van wat later tijdstip overzien zullen.

Sinds het tooneel met Laurens over Pater Vincent, was de huiselijke vrede tusschen de echtelingen verbroken, het vertrouwen verloren en »de liefde jammerlijk aan het ebben gegaan," zooals Aafke zich uitdrukte; en geen wonder! Laurens mocht haar bedrog vergeven hebben: hij *vergat* het niet; en sinds zijne liefde en goedge zorg haar niet had kunnen geruststellen over haar lot en dat harer kinderen, noch zijne bede haar afhouden, om die rust te zoeken bij wie hij als vijanden hield, legde hij zich de bittere taak op, het haar te prediken met gezag, en door dwang van haar te weren, wie hij haar gevaarlijk achtte. Van toen af had zij eenen meester en eenen opzichter. De oude bediende, dien hij omkoopbaar had bevonden, werd vervangen door eenen ijverenden Lutheraan. Aafke's schreden werden geteld, hare gangen beperkt, verdachte vrienden nooit tot haar gelaten; in naar eigen huis was zij geene vrije meer. Die tegenstand . . . hebben wij noodig te zeggen, dat hij verlokte tot overtreden, dat de geloofsleer, aldus opgedrongen, het hatelijkste juk werd, tegelijk met eenen gestadigen prikkel tot zielsangst? Dat ze list bij list wist uit te vinden en te volvoeren, om het eene te ontgaan en de andere te verdrij-

ven? Dat Pater Vincent, hoe gelukkig ook bij de ontdekking der vergissing, de woede van het grauw ontkomen, toch voor de tweede maal niet waagde, een huis binnen te treden, ondanks den meester, evenwel de kans niet opgaf, maar de schroomvallige bekeerlinge, ten spijt van elke voorzorg, op andere plaatsen wist te zien, of door tusschenkomst van anderen moed en volharding deed toespreken, en dat het arme schepsel, zoekende naar den waren weg om tot God te komen, een leven leidde vol bedrog en list, waarbij zij hare heiligste plichten vergat? Nog kwamen de openbare gebeurtenissen de spanning van dezen huiselijken jammer verergeren. Er was een hevig verschil ontstaan tusschen den nieuwen Bisschop van Utrecht en den Raad van Amsterdam over de geldigheid en geoorloofdheid der heijmelijke huwelijken op Utrecht's kerkelijk grondgebied door leden van de Utrechtsche Clerezie voltrokken. De Regeering van Amsterdam had ze verworpen en een plakkaat uitgeschreven, dat ze verbood; eene treurige uitkomst voor Laurens, die alzoo het zijne openlijk misbillijkt zag. De Bisschop echter, in den blinden toorn van den beer, die de korven omwierp, vergetende, dat het Bisschoppelijk gezag op zijnen hoogsten glans had gestaan, begon met de straffe wapens van ban en interdict te strijden tegen dit bevelschrift, en wilde dat herroepen zien en voor altijd uitgewischt uit de registers der stedelijke ordonnantiën; maar de stad Amsterdam was niet de lijdelijke dienaar van eens Bisschops welbehagen; zij kende eene macht, die beslissen zoude tusschen de geestelijke aanmatiging en haar recht, en zij aarzelde niet die in te roepen: den Keizer, evenzeer de meester des Bisschops, als om duchtige redenen hare belangen gunstig. Ook eindigde het pleit voor Henricus van Beijeren met eene vernedering, zooals wel nooit een Graaf van Holland eenen kerkvorst van Utrecht in vollen vrede had durven aandoen; zooals wel nooit de laatste het van den eersten lijdelijk zou gedragen hebben. Karel V zond uit Mechelen een daagbrief aan den Bisschop en zijne Raden, waarin hun bevel gezegd wordt te zijn gegeven „op eene onordentelijke, onbedachte en krachtelooze wijze,” waarin het genoemd wordt eene verkorting van 's Konings oppermacht en grondgebed op

waarin ze, indien onwillig om het terug te nemen, ingedaagd worden, om terecht te staan te 's Gravenhage voor zijnen Stadhouder. Hierbij schijnt het gebleven te zijn, zeker niet uit gebrek aan onderwerping van Henricus, die hier eenen voormaak had, hoe de Keizer wist wat hij dulden kon, en tegelijk toonde, hoe goed hij zelf wist, hoeveel hij dulden moest.

Zullen wij zeggen, hoe de Amsterdamsche geestelijkheid zeventiende, die met leede oogen de overmeestering harer Utrechtsche broeders had gezien; hoe ze nooit sterker Pausgezind was en minder Bisschoppelijk; hoe ze zich nu onafhankelijk begon te voelen van dat middelgezag tusschen haar en den Paus? Wij doen het niet, want wij zouden er Aafke bij vergeten, wier lot er de wending door genomen had, die wij nu voor haar betreuen. Gewettigd door Keizerlijke en stedelijke volmacht, keerde Pater Vincent openlijk met vernieuwde aanzoeken terug. »Het huwelijk van Laurens Cornelisz was onwettig!» was weldra de roep in de stad, onder wie hen kende, en het schuchtere Aafke, schaamrood en bloode, hief niet meer de oogen op in het bijzijn harer bekenden en geburen. Ze moesten hertrouwen openlijk en wettig, na afgekondigde geboden, was de uitspraak geweest van Schout en Schepenen; ze moesten Roomsch-Katholiek hertrouwen, was de uitspraak van Pater Vincent. Hoe dit echtpaar geslingerd werd! *hij* door ergernis, door gramschap over dien priesterdwang, door zorg voor de toekomst zijner kinderen, door vrees voor zijnen goeden naam, voor zijne belangen, door gehechtheid aan zijn geloof en door geloofshaat beide, en *zij* door alles, wat een zwakke geest voor vrees en angst kan omvatten, in eenen toestand als de hare; maar, wat men dreef of wat men smeekte, Laurens had niet toegegeven; overtuigd van het noodelooze, van het gevaarlijke zelfs van dien stap voor hem als Lutheraan, boog hij niet, en men had den hooggeachten burger nog geen geweld durven aandoen; maar toen het proces van de Bakker eenen zoo noodlottigen keer nam, van dien de Bakker, die zijn huwelijk had gesloten; toen de naam van zijne vrouwszuster evenals de zijne op zulk eene onheilsPELLende wijze daarin genoemd werd, *zij* als gade, *hij* als getuige van dien priesterlijken echt — toen vond de welberaden

man het zaak, om voorzorgen te nemen, eer men partij konde trekken tegen hem van dezen noodlottigen samenloop. Hij besloot zijn handelshuis te verplaatsen naar Antwerpen, hij had daartoe de maatregelen bereids genomen, en de dag was bepaald, waarop hij zelf met zijn gezin derwaarts heenreizen zoude. Zoo was Aafke tegelijk gered uit dien maalstroom van priesterlijke op-ruiing en verleiding, en hij hoopte nog weder dagen van geluk als te voren. Maar Pater Vincent en Aafke begrepen het zoo niet. Hoe! zij zoude hare kinderen heenvoeren naar Antwerpen, waar het Lutheranisme zoo onbeschaamd het hoofd opstak! hoe! zij zoude daar beroofd zijn van den steun eens waren herders, die haar wist terug te houden op het pad des heils? Cornelisz, dit wist ze zeker, zoude haar dáár met Lutheranen omringen, aan een huwelijk zou nooit meer gedacht worden, dáár, waar men deze geschillen niet kende, en zij zou in de schande en in de zonde blijven voortleven! »O! wat ving zij aan! wat raadde hierin de Pater?» smeekte zij. »Te beginnen met voor uwe kinderen te zorgen,» was zijn antwoord. En er werd besloten, dat ze hem toevertrouwd zouden worden ter opleiding; dat de moeder ze in den nacht vóór het vertrek zou ontschaken aan den vader en hem toevertrouwen; dat zij zelve niet tot dezen zou terugkeeren, maar haren intrek nemen in een klooster; van dáár het moederlijk erfgoed opeischen en den echtgenoot door die afzondering, door die beroving van bloed en goed, dwingen tot het volbrengen van eene daad, die hem tegelijk weder den eigendom zou maken van Rome. Tot zóóver goed, wat het plan aanging; maar de volvoering door eene vrouw, door eene moeder, door eene gade, wier liefde nog kampte met haar gewetensbezwaar, door eene moeder, die het met hartstocht was! Wel was het eene lichte poging, en die gelukte, te midden der voorbereidselen tot de reize, met de kinderen een huis te ontvluchten, dat ze niet meer dacht binnen te gaan, begunstigd door den nacht als ze was en geleerd, helaas! in de list door het ongeluk; maar eene andere poging was het: *werkelijk* die kinderen af te staan aan den priester, hem *werkelijk* met hen te zien voortsnelen, wei zeker den man harer keuze te ontvlieden voor altijd in de eenzame doodsche kloostercel; wel zeker dáár nu alleen te staan op de

gansche wijde wereld! O! in deze zwakke, maar teedere ziel was het berouw op de daad gevolgd, zoo versch als die was volbracht, was het berouw bijna voorafgegaan! maar ze kon niet meer terug; maar zij vreesde den priester; maar zij vreesde den echtgenoot; maar zij vreesde de wereld, alleen zij vreesde niet genoeg God, om zich zelve te hoeden voor de laatste wanhopigste zonde! Het is goed, dat God barmhartig is en lankmoedig om te gedenken, wie Hem vergeten!

Toen zij haar verhaal had geëindigd, stond de jonge vrouw bedeesd en zwijgend voor den Vicaris; zij had de waarheid oprecht en eenvoudig uitgesproken, zonder vergoelijking van hare schuld, maar in vromen eenvoud zich verheffende op het lijden voor hare overtuiging; nu had zij er geene bede bij te voegen, waarover zij zich zou geschaamd hebben, als over eene nieuwe schuld, en toch bad haar oog, hare tranen, haar kloppend hart: »zou er geen herstel mogelijk zijn?»

»Arm kind!» sprak Vader Boudewijn, »gij hebt uwe trouw aan de moederkerk door een bang lijden gestaafd, en zekerlijk is dat te prijzen; maar God wil gediend zijn door de vervulling van *alle* plichten, en gij hebt er gewichtige verzuimd. Uw raadsman heeft een goed doel door slechte middelen bevorderd, en het is zóó dat wij eene heilige zaak ten gruwel maken en ten aanstoot voor den onwil van belagers en scheurmakers; daardoor werken wij in de hand wie aanstoot wenschen en bevorderen; maar hier zal met der Heiligen hulp nog redding zijn. Weest getroost, uw ega is een nobel man en ik wil middelaar zijn tusschen u en hem. Slechts moet ge niet hinken op twee gedachten, o! dat is de zielsstemming, die ons ter helle voert,» sprak hij met het gevoel van eenen, die haar kende, »belijd u aan hem als Katholieke uit overtuiging en onweersaanbare toeneiging; zóó zal hij u liever zien, dan de lauwe, ontrouwe Lutherane, die ge hem scheent. Naar de uitspraken zelfs van zijne leer, moet hij u de vrijheid laten, die hij voor zich genomen heeft. En indien hij u persen mocht tot eenen afval, verwerp die aanzoeken met bescheidenheid, doch vrij en vast. Maar volg hem getrouwelijk, werwaarts hij u leiden wil, en laat ranken en vonden na, die kwalijk beradenen u zouden

aanwijzen, waardoor niet gewrocht wordt dan het kwade, en bekommer u niet over ijdele vooroordeelen. Johannes van Woerden was gewijd priester, die zijne wijding hield van de Kerk, toen hij uwen echt inzegende, en zijn wangedrag kan niet verhinderen, dat Cornelisz uw wettige echtgenoot blijft voor God, waar ook de twisten der menschen het anders beslissen. Zoo gij in Utrecht woondet, zoudt ge door Bisschoppelijk gezag dien band bekrachtigd zien; slechts in den lande van Holland heeft wereldsch gezag het anders beslist. En wat aangaat uwe kinderen, gij moet ze terugnemen in uwe armen, hergeven aan het gezag des vaders. Dat moet de prijs zijn van den zoen, dien ik treffen zal. Pater Vincent weet wel, dat er nog rechten zijn, waarin de Keizer niet is getreden met verkleining van die mijns Heeren, en zoo niet, ik zal ze hem doen geheugen. En daarna zullen wij van uwen man verkrijgen hen op te voeden in deugd en eer, totdat ze in het geloof zelven eene keuze kunnen doen, en wij beiden zullen den Hoogsten Vader en de Heiligen des Hemels aanhoudend afsmeeken, dat hunne keuze de beste moge zijn, en eer ze tot jaren des onderscheids zijn gekomen.... wie weet.... wat dan de loop der tijden niet zal hebben uitgewezen. God zal er in voorzien. — Nu, vrouw, wijs mij uwe woning en heb goeden moed!" Inderdaad, het werd noodig dat zij voortgingen en een gesprek afbraken, dat bij zijnen onmiskenbaren ernst de aandacht begon te trekken van de vrome kerkgangers, die naar bidkapel en kerk opgingen; want de vroegmis had geluid.

»Zoo Laurens mij ging verstooten?" vroeg de jonge vrouw aarzelend, haren geleider aanziende, toen zij haar huis was genaderd. »Mijn hart bezwijmt in mij, als van huiverige vreeze.... en als ik denke, hoe weinig hem Hugo welkom was, die ons een bezoek bracht na zijne bekeering...." — »Is er dan niet eene stem in hem, die nog luider tot hem spreekt voor u, dan uwe schuld!" antwoordde de Vicaris; »als hij de man is, dien gij zegt, zal hij vergeven!"

Welnu, Laurens heeft vergeven. Hij had in die korte uren wel reeds genoeg angst uitgestaan om de verlorene gade en om de kinderen. Hare terugkeering, haar berouw maakten zijn

hart week ; vader Boudewijn had niet zich zelve moeten wezen, om het niet zóóver te brengen, dat hij de jonge vrouw de vrijheid toezeide, naar de inspraak van haar geweten haren God te dienen. Het gezond oordeel van Laurens, zegepralend over bekrompen godsdienstzin, leerde hem het noodige van *wederzijdsche* verdraagzaamheid begrijpen, in eene maatschappij die altijd de beide beginsels in zich zou blijven vereenigen. Bovenal vond bij hem de middelaar ingang, omdat deze voor altijd het kwetsende vraagpunt van zijn huwelijk in den geest van zijne vrouw had uitgewezen. Ze vertrokken naar Antwerpen. Hij zelf koos voor Aafke eenen biechtvader ; wij begrijpen, dat het een geestelijke zal geweest zijn in den zin van Huibert Duifhuis, toen nog lichter dan in diens dagen te vinden, en Aafke had weder het voorrecht in eene hoofdkerk de hoogmis te hooren. De kinderen volgden later, door de zorg van den Vicaris, die niet te veel had gerekend op zijnen invloed ; want in waarheid, het mocht haar tegen zijn of niet, de Bisschop van Utrecht had nóg rechten uit te oefenen op de geestelijkheid in Holland, en — Vader Boudewijn was hier zijn vertegenwoordiger. Dat kwam omdat Hendrik van Beijeren had ingezien, dat de hatelijke twist van Amsterdam moest gesmoord worden, wilde hij er zijn laatste gezag niet bij verspillen ; omdat hij tot het drijven van die zaak in eene stad als deze eenen man noodig had van helder doorzicht en gematigde beginselen ; omdat als uit eenen mond de Heeren van zijnen Raad, ten spijt van zijnen Vicaris, op Boudewijn van Heerdte hadden gewezen, omdat de kerkvoogd, die, ter liefde van eenen gunsteling en van eene dolzinnige menigte, redeloos, een redeloos banvonniss had bekrachtigd, nù eene duchtige reden had gevonden om het op te heffen. Uit zijne schuilplaats Odijk werd Boudewijn op Duurstede ten gehoor geroepen, geraadpleegd, ter hulp gevraagd, en vergevende het vroeger onrecht en zonder zegepraal over de schitterende genoegdoening, had hij eenvoudig en ongemeen zijne diensten aangeboden en was heengetrokken naar Amsterdam. Wij laten hem daar, om hem niet terug te vinden. Hij stierf denzelfden dag, dat zijn opvolger in het Vicariaat het *Te Deum* zong voor den nieuwen wereldlijken

Heer van het Sticht. Kort vóór zijnen dood had hij brieven verbrand, die bestemd waren voor vrienden te Bazel en te Wittenberg; de priester, die hem in het sterven bijstond, omgaf zijne nagedachtenis met eenen stralenkrans van rechtzinnigheid en heiligheid.

Eene hagepreek.

Aan de westzijde van Everdingen, omstreeks een half uur gaans van Kuilenburg, lag toenmaals eene vrij uitgestrekte weide, doorgaans de *Stille weide* genaamd, welk »stil” misschien hier de beduidenis had van »leeg, ongebruikt,” want het is zeker, dat ze geenen eigenaar had en dat niemand ze tot zijnen dienst benaderde; mogelijk lag het aan eenig vooroordeel op een volksprookje gegrond, in eenen tijd, die nog het rijk van kwade geesten en menschenhatende tooverkollen met zoo geloovige vreeze in eere hield; mogelijk ook wel aan den slechten grond, waarvan de kieschheid der runderbeesten de voortbrengselen versmaadde; zeker levert het een bewijs hoe weinig de landhuishoudkunde nog was gevorderd, dat men zoovele morgen goed bedijkt land, nog aan drie zijden door hoog geboomte beschut, tot geenerlei nut wist aan te wenden of dat wilde.

Wat daarvan zij, op den helderen Septembermorgen, waarop wij er u heenleiden, kon het woord *stil* voor het minst niet op haar toegepast worden, want een tooneel van leven en beweging, zooals zij nu te zien gaf, hadden zelfs de steden Culemborg of Gorkum, waar zij tusschen lag, op hare drukste marktdagen niet kunnen aanwijzen. Zeker is het, dat een groot deel der inwoners van beide steden, van al de omliggende dorpen en van menige Hollandsche en Culeborgsche stad daarenboven, mannen, vrouwen en kinderen hierheen gestroomd waren en er bonte groepen vormden, schilderachtig genoeg om aan te zien. Sommigen hadden zich neergevljgd in het hooge gras, door de

zachte herfstzon tot eene zoete warmte gekoesterd; anderen gebruikten tot zitplaatsen de voertuigen, die hen herwaarts gebracht hadden, en waarvan de paarden, eenige stappen verder, gerustelijk graasden. Het meerendeel der mannen hield zich staande; maar allen, in welke houding ook geplaatst, hielden het gelaat strak gewend naar dezelfde zijde, en zij hadden er hunne reden voor.

Op eenen der wagens, heengetrokken onder de schaduw der lindeboomen, stond een man alleen, die eene toespraak hield tot dat volk over hunne godsdienstige belangen; maar het was geene deftige, vloeiende rede, na eene ernstige overdenking samengesteld, waarvan ieder woord geleidelijk het andere volgde en iedere opmerking noodwendig samenhang met de vorige, waarvan bij het begin het einde was te voorzien; bij de inleiding de toepassing; gepolijst en gepunt, naar de vaste regelen der Rhetorica, zooals eene beschaafde rede zijn moet in deze beschaafde tijden; het was eene gloeiende improvisatie, vol schokken en sprongen, vol ongedachte wendingen en vreemde uitkomsten, waarbij de woorden van de lippen gleden, als kostten ze niets dan de moeite van ze uit te spreken, als werden ze hem de tong afgedreven door het vuur der bezieling, waarbij de spreker zelf geen meester was van den volzin, die volgen zoude. En welke woorden en welke volzinnen! woorden, die als zachte Zephirsveugelen ten hemel ophieven; en als rukwinden ten afgrond neerslingerden; woorden, die neerdroppelden mild en zoet, als zachte balsem; en vloekwoorden, die neervielen als zware hagelsteenen, kwetsend, wie ze troffen. En dan volzinnen vol kleur en gloed, vol vuur en kracht, vol leven en aanschouwelijkheid. En dan die spierkracht der gebaren bij die spierkracht der uitdrukking, een arm,forsch genoeg, om het tweesnijdend zwaard der twaalfde eeuw te kunnen zwaaien en die nu zijne ganscheforschheid besteedde om der woorden macht te stevigen; bliksemende oogen, die de bliksems dier taal begeleidden; dikke zwarte wenkbrauwen, wier samentrekken den donderslag voorspelde, die zóó van de lippen ging rollen, en trekken, die zich met hartstochtelijke bewegelijkheid plooden naar den eisch van elken indruk, die gegeven moest

worden. Maar het was ook eene welsprekendheid, die zich bediende van elk middel, om doel te treffen en weg te slepen, zich niet kreunende aan een hard woord of een zulk, dat stuitend moest zijn voor een kiesch gevoel, zich nu eens verheffende met hoog dichterlijke vlucht, dan weder afdalende tot het laag gemeene, alles gebruikende, van het Bijbelsch openbaringswoord af tot het leugenachtigst volkssprookje toe; van den heiligsten naam tot het walgelijkste scheldwoord; van den Hemel der Christenen af tot hun handwerksgereedschap toe; alles maakte hij tot het zijne, alles mengde hij dooreen tot gelijkenis of tot beeld, tot verheffing of tot smaad. Niet vreemd dus dat zijn gemengd gehoor met onverflauwde aandacht aan hem geboeid bleef, want hij sprak de taal, die ze begrepen en die zij zagen; de taal, die zij zelve zouden gesproken hebben, zoo zij zijne taak op zich hadden genomen; want hij sprak de taal der 16e eeuw voor de menschen van 1525; hij was hen niet meer vooruit, dan volstrekt noodig was om hen te leiden; hij begreep hunne behoeften aan de zijne; ook sprak hij meer *tegen* sommige instellingen der Pauselijke Kerk, dan vóór het groote beginsel van het zuivere Evangelie; meer van afschuw tegen geloofsvijanden, dan van liefde jegens geloofsbroeders, meer van strijd, dan van vrede; meer van opstand tegen kerkelijken dwang, dan van berusting in 's Hemels raadsbesluit; meer tegen de misbruiken van »het Papendom,» zooals hij het noemde, dan tegen de gebreken en ondeugden, die toen reeds inslopen in de nieuwe Evangelische gemeente! en het was goed, dat hij zoo sprak: men was nog in de dagen van het afbreken en de opbouw zou later wel volgen; zoolang de kudde nog niet goed was afgezonderd, kon men nog zoo weinig doen voor hare reiniging.

Den prediker zelve hebben wij herkend, als een' dier rondzwervende verkondigers van de Evangelische waarheid, die zonder vrees als zonder vooroordeel het taphuis namen als hun de kerk werd ontzegd, die het openbare marktplein niet te openlijk vonden, als men hun het binnenhuis uitdreef, en die, meestal gedwongen buiten der steden muren hun predikambt uit te oefenen, het vrije veld kozen als eene ruime gehoorzaal,

met geene andere afschutting van de buitenwereld, dan hegge of boomgaard, of eenig schaduwrijk geboomte; van waar dan de minachting hunner vijanden hun den schimpnaam »hageprekers» uitdacht, die later toegepast werd, niet slechts op ongevestigde Zwingliaansche of Calvinistische leeraars, maar ook op iederen leek der sekte, welke zich geroepen voelde zijne stem te verheffen tot stichting der gemeente.

Een gemengd gehoor hebben wij die menigte genoemd en voorwaar! zoo mocht zij heeten, die bonte verzameling; om niet te spreken van het gewone onderscheid van rang en jaren, bestond er hier nog een ander: het waren niet allen broeders, het waren niet allen vromen; het waren niet allen vrienden; het waren nieuwsgierigen, die luisterden, om te weten; vijanden, die luisterden met kwaadwilligheid, om te kunnen lasteren: en onverschilligen, die luisterden om te kunnen spotten; maar zeker ook wel onpartijdigen, die luisterden, om te kunnen oordeelen en eene keuze te doen. Het zonderlingst echter scheen, dat men vele mannen zag, maar bovenal vele vrouwen in wanhavenige ordekleeding, die tuigde, dat ze verlopen kloosterlingen moesten zijn, en het was treurig, dat zij zich leden noemden der nieuwe gemeente; want helaas! men had de meesten hunner slechts aan te zien, om te weten, dat het niet de reinste beginselen moesten geweest zijn, noch eene zucht tot heiliging, die hen der wereld had ingedreven onder de leus van een gewetensbezwaar, en dat het tot geen heilig leven was, waartoe zij in de wereld waren teruggekeerd; zij, die dat werkelijk hadden bedoeld, hadden het wereldlijk kleed aangenomen en geschikten arbeid opgevat, en getracht als ordelijke burgers van het werk hunner handen te leven; maar dezulken, die, aan het vadsige kloosterleven gewoon, den arbeid schuwden of er niet toe gehard waren, of uit schroom voor vervolging in den boezem der steden zich niet durfden wagen, en die in ledigheid hoopten te teren op de broederlijke milddadigheid der nieuwe geloofsgenooten, hadden een treurig lot, dat de bitse, maar naïeve Anna Bijns, hunne tijdgenootte, met scherpe, doch zeker ware kleuren schildert. De nonnen vooral, die op het verarmd en kwijnend gelaat wel de sporen

der hartstochten droegen, maar geen zweem meer der vorige welvaart en der stemmigheid, door de tucht haar tot plicht gemaakt, wekten het medelijden tegelijk met de minachting, en als men op haar zag, begon men den priester gelijk te geven, die gezegd heeft, dat »eene vrouw te harer bewaking moet hebben eenen man of eenen muur,» den eersten hadden zij misschien gewild en waren daarvoor den laatsten ontvlucht, maar in klein geloof aan de heiligheid der nieuwe banden hadden zij die of weinig geëerd, of in het geheel niet geknoopt bij het ééns opgevatte denkbeeld »vrijheid,» dat zij zoo verkeerdelijk toepasten . . . met dat al brachten ze ergernis aan beide zijden en veel schade aan de zaak, die zij gekozen hadden; men wees op hunne verwerping, op hunne ellende, als noodwendige uitkomst van het nieuwe stelsel en schreef het al op de rekening van Luther, en toch hij had de bandeloosheid gewettigd noch aangemoedigd, zelf bleef hij de laatste in zijn klooster, en altijd heeft hij met kracht van woorden en met de daad van het voorbeeld huiselijke orde gepredikt en onderwerping aan de burgerlijke instellingen, altijd gewezen op een beoefenend en werkdadig Christendom, en zich zoozeer getoond der onvruchtbare bespiegelingen vijand, dat hij het heilige liever nederrukte tot de lage werkelijkheid, dan dat hij het eerste scheiden zou van de laatste!

Ééne non echter, die toch mede den sluier heeft weggedaan, maar op wier jeugdig gelaat slechts kommer en behoefte te lezen staan, terwijl de neergeslagen oogen en geheel de houding getuigen van meer dan jonkvrouwelijke schuchterheid, van de schuwheid eener wereldvreemde, die zich plotseling aan de wereld ziet blootgesteld, de schuwheid van den vogel, opgekweekt in de kooi, dien men eensklaps de buitenlucht instuwt, en die de vleugels weet te reppen, noch zijn voedsel te rapen, zien wij zoo ver doenlijk weggeweken uit haar eigen gezelschap in de nabijheid van een groepje, dat ons het belangwekkendst voorkomt. Eene statige vrouw maakt er het middelpunt van uit; hare kleeding is die der overige burger vrouwen gelijk, alleen omhult eene donkere falie zoo geheel gelaat en schouders, dat men haar bijna houden kon

voor eene geestelijke zuster, die den sluier nog niet had afgelegd; verscheidene vrouwen zijn met haar, maar aan hare linkerzijde zit een jonge man, dien wij kennen: het is Paul, voor het oogenblik genoeg hersteld, om niet meer tot de zieken gerekend te worden en toch in het oog van wie hem aanzag als een stervende, een langzaam stervende, van wien men de doodsure niet weet te berekenen, maar van wien men in den zomer vreest, dat hij den winter niet zien zal, en in den winter, dat het voor hem geene lente zal worden; zijn diep blauw oog, waaruit een zachte glans afstraalde, was meestal naar den hemel gericht, met iets smachtend verlangends, dat sterker uitdrukte, wat hij van dáár hoopte, dan luide betuigingen en wenschen. Hij hield de handen gevouwen, en hij scheen meer te bidden dan te luisteren naar eene prediking, die veeleer een vloek was, dan eene zaligspreking, en die zeker weinig samenstemde met zijne denkwijze; zijne tegenwoordigheid verklaart ons de gesluierde vrouw; zoo ge hare wijle hadt opgeheven, ge hadt het bleek en liefelijk gelaat herkend van Jonkvrouw Ottelijne, bevallig nog onder de smart, maar met eene zachte berusting in de trekken, die een onwetende aan haar lijden en lot voor stille blijmoedigheid zou genomen hebben. Sinds zij Paul had teruggevonden, was zij besloten zich niet meer van hem te scheiden. Na eene geheime proefneming overtuigd, dat Donna Teresia, in schijn van haar te dienen, voor zich zelve had gewerkt, dat ze de rechten der gestorvene voor de wereld niet dacht te eerbiedigen, gelijk deze ze nooit zou kunnen inroepen, of ze moest willen herleven als Roomsche-Katholieke, zeker, dat het vaderland haar niet één voorrecht des vaderlands meer te geven had, geene woonplaats, geene rust, geenen naam, zelfs geene bescherming, was ieder oord der wereld haar even na, en Wittenberg beloofde haar menige vergoeding voor het verlorene. Daarenboven, de toestand van Paul eischte vriendenhulp op zoo lang eenen tocht, en zij was hem die vergelding schuldig voor de goede boodschap, die hij haar had gebracht, die haar wel had beroofd van elk aardsch geluk, maar tegelijk geleerd het geluk te bouwen op hechter grondslag, dan in het stof der aarde. De Vicaris keurde dat voornemen goed, en toen

beiden genoegzaam gesterkt waren tot de moeielijke pelgrimsreis in de stille pastorie van Odijk, onder den veiligen schut der gastvrijheid van den pastoor, eenen kweekeling van die Deventersche school, die zoo menig waardig lid had gegeven aan de Nederlandsche Geestelijkheid, toen bracht Vader Boudewijn zelf hen over de grenzen van het wereldlijk Utrechtsch gebied; te Culemborg kenden ze vele geloofsvrienden en hoopten er hulp en raad te vinden, om Gelderland door te trekken zonder ongelegenheid! de wapenstilstand tusschen Holland en Gelder bevorderde hun oogmerk; hoewel men wist, dat de Heer van Gelderland »de ketters nicht liden en vilde in sijnen lande,» was er toch hoop, dat in deze tijden van slechte waakzaamheid twee doortrekkende vreemdelingen, die zelve geen aanstoot meenden te geven, zijner aandacht konden ontgaan, en zijn Land was wel zeker de eenvoudigste weg naar Duitsch grondgebied. Niet slechts was de Jonkvrouw van Lauernesse, die men te Culemborg kende als »de vrome edelvrouw van Utrecht,» er welkom met haren vriend, maar zelfs vond zij er sommigen harer vrienden reisvaardig en besloten den tocht met haar mede te maken. Bij de zwakheid van Paul en hare eigene hulpeloosheid, was haar deze vermeerdering van gezelschap welkom; alleen griefde haar de aanleiding. Vrees voor vervolging dreef hen weg van den geboortegrond, en dat uit dat Culemborg, waar men tot hertoe de verdraagzaamheid had geoefend als eene noodwendige burgerdeugd, waar de predikiën der Evangelischen in het heimelijk waren toegelaten en begunstigd, ten spijt van wie het anders wilde; dat kwam, omdat de verdraagzaamheid wederkeerig moet zijn, zal zij standhouden; omdat, zoo de Roomschezinden lijdzaam het prediken van Lutheraansche leerstellingen hadden gedragen, het aan de Lutheranen ware geweest, om diezelfde vredelievendheid niet te verzaken, waar het de geliefkoosde gevoelens der eersten gold. Dat hadden zij niet gedaan; dat had vooral de nieuwe prediker niet gedaan, die sinds kort zijn verblijf in de stad had genomen en die, niet meer tevreden met in de heimelijke vergadering zijne broeders te stichten, op de openbare marktplaatsen de andersdenkenden, meer

met woorden van dwang dan van liefde, trachtte te nopen van de hunnen te worden. Dit gaf natuurlijk ergernis, maar nog altijd geene gevaarlijke: de welgezeten burgers haalden de schouders op en schudden het hoofd; het volk luisterde, gaf grofheid voor grofheid terug, en liep daarna voorbij, totdat eindelijk een ordebroeder der Dominikanen, die met Pauselijke aflaten rondreisde, in plaats van hier goede zaken te doen, zich botste tegen den prediker der Lutheranen. De laatste dreef den twist tot eene hevigheid, die beter pleitte voor zijnen ijver, dan voor zijn oordeel. Daar woorden geen ingang vonden bij den Fra, noch bij de ultra-Pausgezinden, die hem verdedigden, riep de Lutheraan zijne leeken van de lagere klasse tot *dadën* op. En van nu af had dit geschil eene hoogte bereikt, die de Regeering noodzaakte den Lutheraanschen prediker hare stad te ontzeggen, en schoon hij gehoorzamen moest, was het te laat ter bevordering der rust. De eens opgeruide religiehaat liet zich niet stillen met de verdeemoediging van eene partij. De Katholieken, trotsch op hunne zegepraal en gesteund door het openbaar gezag, hoonden, lasterden, dreigden; de Lutheranen, beschimpt in den persoon van hunnen voorganger en getergd door eenen ongewachten tegenstand, vergolden hoon met hoon, laster met laster en dreiging met dreiging; de aanzienlijken onder hen, die zich vroeger niet met de zaak bemoeid hadden, voelden nu, dat het de hunne werd; ze troseerden de tegenpartij waar ze konden, en zoodra de stouthartige prediker zijne sermoenen op een half uur afstands van de stad hervatte, liepen zij met hunne mindere broeders mede onder zijn gehoor, met eene drift, waaronder zich wellicht evenveel menschelijke hartstocht mengde, als begeerte naar het woord der waarheid. Sommigen van hen, die zich het meest hadden laten zien, begonnen nu te vreezen voor de gevolgen, daar de Vrouw van Culemborg, Elisabeth, later of wellicht toen reeds gehuwd met Antonie van Lalaing, Heere van Hoogstraten, die Stadhouder van Holland was, ten believe van haren machtigen nabuur en Leenheer, of ook wel ter wille van den Keizerlijken Graaf van Holland, ongetwijfeld de orde op de strengste wijze en te hunnen nadeele zoude doen handhaven,

besloten ten minste voor eenigen tijd naar Duitsch grondgebied te wijken, en zoo vond Ottelijne reisgenooten, waar ze alleen gastvrienden had gewacht. Niet vreemd was het, dat zij, altijd zoo begeerig naar elke gelegenheid om hare kennis van de nieuwe leer te vermeerderen en haren ijver met oprechtheid te toonen, zich liet overhalen, om nog in de korte dagen van haar verblijf te Culemborg ter preek mee te gaan, schoon ze, den naam van den Leeraar kennende, geen Paul in hem wachtte. Ditmaal ook had het verlaten der stad nog een ander doel; zij en wie haar vergezelden, zouden die niet weder binnengaan; de voertuigen, die hen hier hadden gebracht, zouden reiswagens zijn naar de vrijplaats, die ze gingen opzoeken.

En nu hooren wij even den Hagepreker, die intusschen altijd is voortgegaan. Op dit oogenblik liep zijne rede over een der geliefkoosde punten der Lutheraansche tegenspraak tegen het Katholicisme: »de aanbidding der Heiligen;» schoon ik niet verzekeren wil, dat zij daarmede begonnen was of noodwendig zoude eindigen. »En alzoo, lieve Christenen! die in de waarachtige waarheid zijt en in de waarachtige vrijheid! als de Heere God had gewild, dat gij bukken zoudt onder het dwangjuk der afgoderij, gelijk de groote Papistische beeldendienaar dat van zijne gehoorigen vordert, waarom heeft Mozes, die uit Gods eigen mond de wet ontving, dan geijverd tegen de vereering van het Gulden Kalf? want of ook wel de Wetgever Israëls de slange heeft verhoogd in de woestijne tot bevrijdinge Israëls, en tot voorbeduiding van de toekomstige bevrijdinge Christi — toch is er geschreven, dat er overwinninge zoude zijn over het Beest en over zijn beeld, en over zijn merkteeken en over het getal zijns naams! welk beest geen ander is dan deze zevenhoofdige drake der papisterij, die ingeslopen is in de Christenheid, om met het venijn der tonge de zielen te verderven en te vergiften door valsche leeringe. O! gij plegers van den Papistischen gruwel, waarvoor dienen de afgoden van steen en goud, die gij opgericht hebt in uwe tempelen? Hebben wij niet afgoden genoeg in ons binnenste, om Jezus te verdringen, als daar zijn: de booze tochten in ons, en de grootste afgod, dien wij allen dienen, de zonde, om ook nog te knielen voor afgoden, gemaakt van

het aardsche stof met het werk der onzuivere menschenhanden? O! gij, fijne Papenkinderen! waar zoudt gij ons heenvoeren? als ik bidde, bidde ik tot Christus, en als ik aanroep, roep ik Christus, maar geenszins tot de Heiligen, die ook maar de zaligheid gekregen hebben uit genade en om niet! Of meent gij, dat onze God, de Drieëenige God, een minder ijverig God is dan de Heer, die Israël de Tien Geboden gaf? Gij, goede Christenen! oordeelt zelve uit uw gezond menschenverstand. Jonkers en maagden! die uit de Papisten zijt, ziet mij aan en antwoordt zelve! Is het u lief, gij jongelingen! dat uwe bruiden haarbanden en armsieradiën of eenig ding, of eenigen mensch, ook die u het naaste bij komen, liefhebben naast u? Gij, jonge vrijsters! wacht ge van uwe liefsten, dat ze voetboog of kostelijke halsketen of zelfs hunne eigene moeder stellen boven u? Neen! zegt ge, en het is goed, want aldus meent gij; maar, wat spreekt ge dus uw eigen vonnis en oordeelt u zelve — de Kerk noemt Christus den waren bruidegom. En zult ge dan voor den Hemelschen Bruidegom minder doen, dan voor den aardschen? Bezieet toch, hoe ik zorge voor het heil uwer ziel. — Als de duivel van Rome u met de haren naar beneden trekt in den diepen zwavelpoel der helle, trek ik u opwaarts omhoog bij het hart naar den zaligen Hemel tot Jezus. — En het is jammerlijk in deze beroerde tijden, dat de devotie verslapt en verkoudt onder de besten; dat de man Luther, die een groot arbeider is in den wijngaard des Heeren, ja, de eerste, daar Duitschland af roemen mag, uit menschelijker inzicht, met zachtingheid is te werk gegaan tegen de afgodsbeelden van Rome. Men moet God meer vreezen dan de menschen, en de ijverige Carolostadius, die een man is naar Gods hart, heeft wèl gedaan den wil des Hemelschen Vaders, daar hij ze deed wegnemen uit het huis des Heeren! En daarom ook gij, rukt weg de afgodsbeelden, waar ge ze vindt; treedt ze met de voeten, versmijt ze in het slijk, rukt ze om, houwt ze af, verbrandt ze tot asch, het al om uwe ziele te bevrijden van de aankleefselen des bijgeloofs en de Kerk te zuiveren van Paapsche misbruiken; maar daar de nijdige gier der sofistery onuitgeput is in booze vondsten, om de geesten te bekoren van de kinderkens

der gemeente, zoo zegt hij, dat de Heiligenbeelden daar zijn, opdat het volk, gedenkende hunne vrome daden en stichtelijken wandel, desgelijks mocht opgewekt worden tot oprechte godvruchtigheid. O! gij spitsvondige satans! wat verleidt *gij* de onnoozelen! wij hebben niemand te volgen dan Christus, die gezegd heeft: »Ik heb u een exempel nagelaten!» en als ieder dat volgt naar de mate van zijne kracht en van de genade, die hem is toebedeeld, deze in het bestier van zijn volk, en die in het werken van zijnen veldarbeid, en een ieder in de plichten van zijnen staat of conditie, zoo werkt hij zekerlijk zijne zaligheid, en heeft het hoofd niet heen of weer te wenden, om naar andere voorbeelden om te zien. Maar dan zijn er van de Schriftgeleerden der Romanisten, die beweren, dat de beelden der Cherubim moesten aanbeden worden door wie de arke aanbaden! waaruit volgen zou, dat de aanbedding der beelden wettelijk zou zijn. — Dat argument is rechts en links valsch, want het wordt nergens gezegd, dat de kinderen Israëls de arke aanbaden; en genomen, zij aanbaden de arke, moesten zij daarom de Cherubim aanbidden? Wij aanbidden Christus, die in den Hemel is; doch wij hebben op geener manieren verstaan, dat men den Hemel moet aanbidden, benevens al wat daar in of omtrent is! Daarom, bant uit uwe kerken dat tuig, waarin zooveel heiligheid steekt als een paard met zijne hoefijzers grijpen kan; en heiligt ze den Heere tot eenen reinen en heerlijken tempel voor de zuivere verkondiging van Zijn woord. — Maar, wat spreek ik van Kerk! gij ziet op mij en vraagt: waar is hier de Kerk? — Zoo vraag ik u dit: waar woont Christus? Ei ziet, waarom heft gij uwe oogen op naar den Hemel en niet oostwaarts naar de torenspitsen van de collegiale parochiekerk van St. Barbara tot Culenborch, waar, naar het zeggen der priesters, de Lieve Heer woont in zijnen zilveren kerker, hetwelk de Monstrantie is! Nu, zoo gij dan zekerlijk weet, dat Christus woont in den Hemel en in het hoogste der Hemelen, waar de engelen zijn om Zijnen troon, dan is Zijne kerk, waar wij prediken in dit vlakke veld, van waar men Zijnen hoogen Hemel zien kan! hier zoo goed — beter — dan in eene opgesierde hoofdkerk! En deze wagen! (hij stampte driemaal op

den bodem, dat het losse plankwerk hol dreunde) deze wagen is de rechte predikstoel, van waar Gods woord zuiver wordt verkondigd tot verlagings van den afgodischen stoel van St. Bieter met den grooten Baalspriester er op. En zoo is de Heilige Geest” plotseling overschreeuwden hem enkele stemmen uit de menigte; niet dat tot hiertoe allen doorgaans zwijgend hadden toegeluisterd; het was niet het eerste geluid, dat hem stoorde: aan gemompel van toejuicing, zoowel als aan afkeurend gemor, had het niet ontbroken, maar zijne krachtige stem had het al overstemd en zich door het een noch het ander laten storen; want er viel nu te spreken; wat het wrocht mocht later blijken; maar nu waren het tweederlei stemmen, tweederlei geluid, dat gelijktijdig van twee kanten zich verhief. — Het eerste, het zachte, kwam van de zijde, waar Paul zich bevond. — »De Mansfelder wil spreken, de gezegende Paul. Hem willen wij hooren!” was de kreet, dien men in zijne nabijheid aanhief. In waarheid, Paul, die, als hij luisterde, niet altijd met goedkeuring had geluisterd, was in het eind opgestaan; zijne oogen tintelden en zijn voorhoofd schitterde als van eene hoogere bezieling. »Ik wil nog éénmaal spreken tot dezen!” had hij gezegd, »van zachtmoedigheid wil ik spreken en van liefde; met eens anderen onreinheid te smaden, wordt het eigen hart niet gereinigd: die in doling de heiligenbeelden heilig houden, zijn hier de meerderen niet; bij Evangelische Christenen is er ander onkruid uit te roeien Och! of zij ook afgesneden wierden, die u onrustig maken! want wie wijs is en verstandig onder u, die bewijze uit zijnen goeden wandel zijne werken in zachtmoedige wijsheid!” Niet zoodra waren die woorden gehoord, of de aanzienlijke Culemborgers, in wier midden hij ze uitsprak, verlangden met een luid gejubel gehoor voor hem; maar aan de overzijde der weide klonk een schel en scherp geschrei, een enkele luide angstkreet, met wilden schrik geslaakt door vele stemmen, die samensmolten, en die schrik had zijne goede oorzaak: door de boomen heen, welke aan die zijde het weiland scheidden van den Gorcumschen Heerweg, had men morgensterren zien flikkeren en puntige lansen; zóó zacht was die bende voetvolk genaderd, dat eerst het zien hunner wapentuigen hen verried,

maar toen ook drong ze met snelle, geregelde schreden van achter de boomen voorwaarts aan twee zijden gelijktijdig; het veld der hagepreek was omsingeld door Hollandsche krijgsbenden! Twee mannen te paard reden in statigen stap dwars door de menigte heen, die in radelooze ontzetting zich aan beide zijden verstrooide, recht op den wagen toe, waar de hagepreker nog stond, van spijt de lip verbijtende over deze stoornis. De eene der mannen, die over zijn harnas den wapenrok droeg met des Graven kleuren, werd door menigen Hollander herkend als den Heer van Castre, »den kapitein van Zuid-Holland;» de andere, ongeharnast, in eene kleeding, die niet geheel Hollandsch was, deed Ottelijne sidderen onder haren sluier: zij had Aernoud herkend. »Nu vreeze ik, het is met ons gedaan,» fluisterde de Jonkvrouw tot hare vrienden, »bevelen wij ons in de hoede van God!»

De vrees van Ottelijne had plotseling al die andere menschen aangegrepen. Ofschoon niemand der krijgslieden eene aanvallende beweging maakte, was er echter iets in den dreigenden ernst der ruiters, dat eene grootere vrees aanjoeg, dan een werkelijke aanval van gewapenden zou gedaan hebben. Dan hadden ze zich verdedigd; nu scheen dat, wat gebeuren ging, de daad van het wettig gezag, waartegen zij zich niet verdedigen mochten. De twee Heeren wendden zich met het gelaat naar het volk, en de Heer van Castre wenkte eenen derden ruiter, die nu te voorschijn kwam uit de rij van het krijgsvolk. De bijwoners der hagepreek moesten geen Nederlanders zijn geweest, om dien man niet te herkennen. Het was een grafelijk gerechtsbode, lichtelijk te herkennen aan den kraag en kovel met bel-len' of plaatjes van zilver en verder aan geheel zijnen dos.

Dezulken werden gebruikt tot het afkondigen van plakkat en ordonnantiën, ten believe des Graven of van den Grafelijken Raad. — Ook begon de man terstond zijne gewone taak. Een lang perkament wond hij af van een staafje, dat hij in de hand hield, en las, te paard gezeten, met ontblooten hoofde, uit eerbied voor haar, in wier naam hij sprak, eene proclamatie van de Landvoogdes Margaretha aan hare lieve getrouwen, de poorters en opgezeten van Holland en Zeeland, gedaan bij machte

van den Graaf-Keizer. Het was niets minder dan de vernieuwing van het plakkaat van 1 Mei 1521, in telkens sterker bevoordingen, met altijd nauwer beperking der burgerlijke, zelfs der huiselijke vrijheid, kracht bijgezet door harder straffen en feller bedreigingen, waarvan men nu wist dat ze geene bedreigingen blijven zouden. — Want inderdaad, het scheen of men altijd had gearzeld met den eersten bloedigen stap der vervolging: nu eens was het de voormalige Stadhouder geweest, de edele Graaf van Nassau, die, blijkbaar met Luther's denkbeelden ingenomen, met zijne machtige hand, ondanks 's Graven wil, onder menigerlei voorwendsel, de vervolging om gewetenszaken had geweerd van het hoofd der burgers; dan weder was het, na zijne aftreding, de Landvoogdes zelve, of de afwezendheid van den nieuwen Stadhouder, die nog de dreigende hand weerhield, toe te slaan; nu echter *was* de eerste slag toegebracht: het eerste martelbloed *was* vergoten, en de grond, die het eens had geproefd, scheen nu verder behoefte te hebben aan zoo wreed eene besproeiing, ten minste de vervolging ving aan en met woede. Eene afkondiging tegen omzwervende geestelijken en verloopenen monniken, die zeker niet uit gehechtheid aan het oud geloof dus zonder dak waren, werd in 's Hage openbaar gemaakt, weinige dagen na den gewelddadigen dood van de Bakker; zij gaf zelfs aan Roomsche geestelijken het verbod om van Luther te spreken, en nam duchtige en verstandige maatregelen omtrent den openbaren godsdienst, en wie daarbij voorgangers moesten zijn. Het plakkaat van heden luidde nog sterker, nog meer bepaald tegen de Lutheranen en andere ketters. Het houden van eenige openlijke of heimelijke vergadering, ter verklaring of tot het lezen der H. Schrift, met name van de Brieven van den Apostel Paulus, werd strengelijk verboden; het stond niemand vrij, zelfs in zijn eigen huis, over tafel in zijnen familiekring over eenig godsdienstig onderwerp te spreken of te redetwisten: een bewijs, hoezeer de Hooge Regering zeker was, dat dit verbod noodig moest zijn, en dat de belangstelling in God en Zijn woord zoo hoog was gestegen en zoo algemeen, dat de gewone gesprekken der gezelligheid of der uitspanning vervangen waren door

meer gewichtige en ernstige overwegingen. Het verbranden van alle kettersche boeken werd verder bij dit plakkaat gelast en wat moest niet een kettersch boek zijn, sinds het woord van eenen Apostel, als niet meer rechtzinnig, den leeken werd onthouden! Nu volgde er eene strenge censuur op het uitgeven van boeken, en ten laatste de kennisgeving, dat Stadhouder en Raden van Holland vrijheid hadden, om voortaan de plak-katen »naar rechten verstande'' te mogen uitleggen en toepassen. Ziedaar dan voortaan elke godsdienstige vrijheid aan dit volk ontzegd; ziedaar dan die gansche menigte schuldig en strafbaar voor die nieuwe wet. Zij hadden openbare vergaderingen gehouden, om de Schriftuur te hooren verkondigen en uitleggen; een Lutheraan was in hun midden, en niemand hunner had er aan gedacht hem over te leveren, wat bij een vroeger bevelschrift als plicht was opgelegd.

Een dof stilzwijgen heerschte onder de gansche schaar. Wij zeggen niet, dat de edele en aanzienlijke burgers, die er zijn mochten, naar hunne wapens tastten; maar wij gelooven, dat zij zich herinnerden die te voeren. De donkere blos op hun ernstig gelaat bewees, hoe ze de verkorting hunner rechten voelden en opnamen. Bij anderen heerschte de stilte der verplettering. Zij zagen uit naar de beste wijze, om nog ditmaal te ontkomen. De Grafelijke uitroeper klom daarna af, stak het plakkaat aan eene stang, door een der soldeniers gedragen, en plantte die in het midden der weide. — Toen richtte eene stem, die Ottelijne de polsen deed kloppen en de borst hijgend jagen, en iedere zenuw trillen, het woord tot het volk. Hij hield hun voor, hoe ze allen schuldig waren aan overtreding van genoemd bevel, zelfs zij, die niet gerekend konden worden onderdanen te zijn van den Graaf van Holland; want altijd waren ze nu op zijn grondgebied en hadden te eerbiedigen de wetten en ordonnantiën des Lands. Maar toch, hij sprak van genade. Men was niet van meening een zoo groot getal schuldigen tegelijk te straffen, te meer, daar onschuldigen, alleen door eene ijdele nieuwsgierigheid gedreven, daaronder konden zijn; men wilde gelooven, dat ze niet weder zouden misdoen, nu ze des Graven uitgedrukten wil kenden.

Alleen eischte men van hunne gehoorzaamheid, dat ze zouden aanwijzen en overleveren diegenen in hun midden, welke ketterleeraars waren en volksverleiders, en tevens alle wereldlijke of geordende geestelijken, mannen of vrouwen, die zich in hun midden mochten bevinden. Groote ontzetting onder allen, wie op zich die benaming konden toepassen; Paul trad haastig vooruit, maar Ottelijne vatte zijne hand en dwong hem zich weder te zetten. Intusschen had de Heer van Viterbo zich omgewend en zag den prediker strak in het gezicht. De koene man was niet van de plaats geweken, die hij zoeven nog weerklinken deed van zijn woord; met over elkander gekruiste armen wachtte hij gelaten de uitkomst van dit alles. »Gij zijt Joan Busscher,» sprak Aernoud streng. — »Die ben ik.» — »Gij zijt het, die het schendige huwelijk hebt bevorderd en gesloten van eenen Roomsch-Katholieken »priester.» — »Den welzaligen martelaar Johannes Pistorius heb ik in den heiligen echt plechtig gebonden!» — »Mijn Heere Hopman!» vervolgde Aernoud tot dezen, »gij ziet, het is de man, dien wij zoeken, doe hem in hechtenis nemen.» — Inderdaad, het was deze arrestatie, die juist Aernoud op de plaats had gevoerd. De vergaderingen omstreeks Culemborg hadden door gansch Zuid-Holland gerucht gemaakt. De man, die er leeraar en spreker was, werd met name genoemd. Uit de processtukken van den Bakker bleek, dat hij diens huwelijk had durven inzegenen; tegelijk werd hij bekend als een sterk ijverend Lutheraansch prediker. Reden genoeg voor de geloofsrechters, om hem met ijver te zoeken. De weide bij Everdingen lag niet bepaald genoeg op Culemborgschen grond, om niet bij eenen Graaf, als Karel V, grafelijk rechtsgebied te kunnen heeten; de Stadhouder gaf verlof; de Heer van Castre zoude uitvoeren; de Heer van Viterbo zoude aanwijzen, en het afkondigen van het plakkaat zou de aanleiding zijn tot deze handeling. — Ziedaar beider tegenwoordigheid verklaard. Met vlugge gevatheid van geest was Busscher, na het laatste woord van Aernoud, den wagen afgesprongen in het midden van den aangedrongen volkshoop. — Hetzij tegenzin in die gevangenschap, hetzij om nevens zich zelve de overige geestelijken te redden, maar hij sprak tot de menigte:

»Wat! zult gij ontrouwe schapen zijn, die uwe herders overgeven in de macht der bloedgierige wolven? Zult gij ons dus verlaten, die het al hebben verlaten om u? Heeft niemand uwer een wapen tegen deze soldeniers? De Graaf van Holland heeft geenerlei recht op deze Culemborgsche plek. De Graven van Holland hebben altijd meer genomen dat het hunne was. Voor de eer van God! laat de arme monnikskens en bagijnen, die met u zijn en bij u heul zoeken, niet dus wreedelijk over ter slachting.» Deze woorden bleven niet zonder indruk. Men was zonderdat wel genoeg tot tegenstand gestemd. Allen, die werkelijk tot de Evangelischen behoorden, stelden zich hem tot bolwerk; de oprecht Roomsche-gezinden vonden de gelegenheid goed, om de bitse woorden van zoeven te vergelden; zij wenkten de soldeniers op de plaats, waar hij stond, maar hun getal was het kleinste, zij waagden zich niet aan eene worsteling. De onverschilligen hadden te veel medelijden met de bevende ex-kloosterlingen, om ze niet te veiligen waar ze konden. De Heer van Castre haalde bewogen de schouders op, hij had niet gemeend tot dwang te moeten overgaan. Hij vermaande nog éénmaal de burgerij tot orde. Paul sprak tot degenen, die nevens hem stonden, van onderwerping aan de machten der aarde! Getergd door dit oponthoud, sprong Aernoud van zijn paard....

In dit oogenblik van spanning deed zich een nieuwe alarmkreet en een nieuw gekletter van wapenen hooren, maar het was nu van de Lekdijkzijde, dat krijgslieden de weide indrongen, en: »Gelder! »Gelder!» was de wapenkreet, dien zij slaakten. Van toen af nam alles eene andere wending: ongemeend wierpen zich de Hollandsche soldeniers den ouden vijand tegen. De hopman, beter krijgsoverste dan geloofsrechter, vergat met hen zijnen oorspronkelijken last. Wie van de toehoorders der hagepreek nu voor zich de vlucht geraden vond, maakte zooveel mogelijk gebruik van de afwending. Nonnen ijlden voort aan den arm van beleefde jonkers, burgers en burgeressen namen de hijgende geestelijken in hunne hoede. Busscher was met hen verdwenen... Aernoud? Wat verscheelde hem de twist van Hollandsche soldeniers met Geldersche stroopers: de Gelderschen, aan wier ontrouw in bestanden men zoo was gewoon

geworden, dat zij de overvallenen zelfs niet eens meer bevreesdde? Hij, de ijveraar voor Rome, had eene betere prooi te vervolgen en eene betere prooi ook in het oog gekregen; hij had Paul gezien, wel denzelfden Paul, die den eersten slag had toegebracht aan al zijn levensgeluk, wiens gevaarlijk zoete taal zoo menige ziel had afgeleid van het geloof en gebracht tot de dwaling in zijn dierbaar Utrecht, wiens spoor hij sinds lang verloren had en dien hij nu wedervond zoo dicht onder het bereik zijner macht.

O! wat zeide het hem, dat hij den drom der strijdenden dóór moest, om tot dezen te komen? Hij dacht niet op aanval, hij dacht niet op verdediging; hij wong zich slechts heen door de menigte, om aan gene zijde te komen, waar de Duitscher alleen stond, met bedruktheid nederziende op dit toneel van verwarring en strijd. In den drang van Ottelijne gescheiden, wist hij niet, of zij met de vluchtenden vertrokken was of nog tot de blijvenden behoorde, die trachtten te ontkomen. Hij staarde heen en weder, onzeker wáár haar te zoeken. Plotseling voelt hij zich aangegrepen door eene vaste mannenhand en voortgesleurd, en toen hij omziet naar den pleger van dit geweld, buigt hij het hoofd met eenen lichten kreet van verrassing; hij had den man herkend, dien hij zich onwillens tot vijand had gemaakt. Op den wenk van Aernoud omringen hem Hollandsche krijgslieden, en hij is een gevangene intusschen hebben zich de drommen, die de weide ontruimen, merkelijk gedund, men kan enkelen onderscheiden; twee vrouwen komen aan in zichtbaren angst, ter zijde wijkend voor de vervolging van eenen man in versleten monnikskleeding zonder kap, die haar nu heeft bereikt.

Eene der vrouwen is de voormalige bezitster van Lauernesse met de non, die wij reeds aangewezen hebben, en die zich aan haar heeft vastgeklampt, met eene bede om hulp tegen de onbescheidenheid van den man, die nog niet nalaát zijn gezelschap op te dringen; de Jonkvrouw heeft niet gearzeld zich de arme onnoozele aan te trekken, die, opgevoed in de schaduw van gewijde muren, zich vreemd voelt bij iedere daad van het gewone leven; maar de kleine tusschenspraak, die de bede en

de toestemming eischen, heeft haar zelve beroofd van bescherming en vrienden; de Culemborgers zijn onbedacht, misschien onwillekeurig voortgeijld, en de twee vrouwen staan nu beiden bloot aan de beledigingen van den groven aanval. De schrik voor dezen heeft haar eenen anderen weg doen kiezen, dan die de voorzichtigheid raden zoude; zoo is Ottelijne dicht bij Aernoud genaderd op het oogenblik, dat de monnik haar den sluier afrukt met eene woeste spotternij. — »Hola! eerwaarde moeder! als ge in de wereld nevens ons een luchtje gaat rapen, hebt ge niet noodig met dat hulsel der schuchterheid!» — maar Ottelijne bemerkt de onbeschoftheid nauw; de belediging heeft zij niet gehoord — iets anders trekt geheel hare opmerkzaamheid.

Paul — die weggeleid wordt door twee soldeniers, en die haar met de hand ten afscheid wenkt — en Aernoud — Aernoud, rakelings aan hare zijde, hij, blijkbaar weer de bewerker van dit leed, hij, op nieuw en weer dreigend in haren weg! Zij vergeet alles; haren schrik voor den man en zijnen toorn! haren afkeer voor zijne daden en hare liefde voor zijnen persoon; haar gevaar en de mogelijkheid zelfs, dat hij haar dood gelooft, dat zij hem vreemd is, want ze moet Paul redden en tot overwegen is geen tijd; de armen uitgestrekt naar Aernoud, roept ze smeekend: »Heer! spaar toch dezen; hij sterft; hij is niet meer gevaarlijk! O! laat hem in vrede sterven en niet door geweld!» Aernoud heft het gebogen hoofd op; die gestalte, die trekken . . . »Heiligen des Hemels! verrijzen de dooden!» gilt hij, maar zoo rauw en zoo woest, dat Ottelijne zelve van zijnen schrik de terugwerking voelt. Hij treedt terug noch voorwaarts; slechts brengt hij de hand aan het hoofd, alsof eene plotselinge pijn hem die beweging ingeeft, en laat haar daarna terugzakken, iets mompelend, dat niet te verstaan is; maar zijne trekken hebben eene schrikwekkende verandering ondergaan, het is alsof veerkracht en leven daarvan is weggeweken, en er ligt iets in zijn oog, dat huiveren doet om aan te zien. Ottelijne heeft den steun harer gezellin noodig, om niet neer te zinken; maar Aernoud gaat op haar toe en vat hare handen, en spreekt

zacht en bijna vertrouwelĳk, maar met eene onnoozele uitdrukking op het gelaat, die meer ijzing wekt, dan alle hartstochtelĳke verwĳdering. »Zeg mij! brandt het d  ar beneden? Gij kunt mij vertrouwen. Ik ben van het heilig Ambt. Maar ik ben dezelfde, die men voormaals Bakelsze heette, nu heet ik...» Hij scheen zich zijnen nieuwen naam niet meer te herinneren; toen legde hij liefkoozend haar de hand op den schouder: »U ken ik w  l!» ging hij voort. »Gij zijt Ottelijne — Ottelijne van Lauernesse! en gij zijt mijne bruid! En ik ben uw bruidegom!» En eer zij in haren radelozen angst het verhinderen kon, had hij haar vast in zijne armen gesloten. — »Koningin des Hemels! ik ben de bruidegom van een lijk!» riep hij op nieuw met eene heesche stem en stiet haar wild van zich af, en met eenen schrikwekkenden lach voegde hij er bij: »dat komt van Luther!» Toen vatte hij haar weder met eenen ijzervasten greep — met den kreet: »Lutherane!» »Dat valt te zwaar, Heere! mijn God!» schreide Ottelijne. »Aernoud krankzinnig! Heb barmhartigheid, mijn Heiland!» En, helaas, dat was geen vermoeden, het was eene ontdekking! De waanzin, die reeds eenmaal in die hersenen had gewoeld, had ze genoeg geschokt en verzwakt, om een licht spel te hebben bij eenen tweeden aanval. Gelijk vroeger het nameloos zielelijden, dat onverpoosd op hem gedrukt had, bij een hoog prikkelbaar, voor sterke hartstochten ontvankelijk gestel, — bij godsdienstbegrippen, die heenleidden tot sombere dweperij, — bij eenen trotschen geest, die zich de verlichting der klachten en van het medegevoel altijd had ontzegd, alles, in één woord, wat hij was en wat hem overkwam, had er toe geleid, om zijn verstandsvermogen op die zwakte te brengen, dat een enkele schok van blijdschap of schrik de verbijstering op hem wierp. Intusschen had de Jonkvrouw, worstelend tusschen liefde en afschuw, tusschen natuurlijke vreeze en het diepste mededoogen, tusschen de snerpende smart van deze nieuwe ramp en de onrust, hoe dit jammertooneel een eind zou nemen, te vergeefs getracht zich aan zijne vastgeklemden handen te ontwringen; die kamp was zoo hartverscheurend om aan te zien, dat de kloosterzuster uit angst den arm van den monnik

vastgreep. die, met den uitroep: »'t is, bijlo! de Jonkvrouw van Lauernesse,» zich met deze verwijderde. De Hollanders waren intusschen weggetrokken met hunnen gevangene; maar Ottelijne had het niet gezien. Dit alles was gebeurd in zoo korte minuten, dat zelfs de vluchtenden, die toch de snelheid niet verzaakt zullen hebben, nog niet allen weggesneld waren van de weide in den tijd, dat het voorviel. Sommigen hunner zagen, in het voorbijgaan, Ottelijne in de macht van den man, dien zij met zulk eene dreigende houding hadden zien aankomen, en het medelijden bewoog wie haar kenden tot den uitroep: »Hoe droevig! de vrome zuster van Utrecht is in handen van den geloofsrechter!» — »Dat willen wij weren,» riepen sommige jongelingen van Culemborg, die, gloeiend van strijdlust, nog eene kans tegen de Gelderschen meenden te wagen, en, er hun gevaar als Lutheranen voor vergetende, dáár gebleven waren, den Hollanders ter hulpe. »Dat weren wij, zoo God ons bijstaat; kom, Enriquez! toon u een goed makker;» en zij ijlden met uitgetrokken handdegens op Aernoud toe, die, aan het hoofd gewond, nederzeeg, eer de smeekingen der Jonkvrouw hunnen aanval hadden kunnen voorkomen.

Na een kwartier uurs was de weide gansch ontruimd door de gevluchte toehoorders der hagepreek, door de Hollanders, die ter vervolging waren gekomen, en nu, de minderen in getal, voor de Gelderschen hadden moeten wijken, door die Gelderschen zelve, welke, in troepen verdeeld, dáár brandschatting gingen afvergen van den Everdingschen huisman, ginds op Utrechtsch grondgebied een klooster of heerenhuis plunderden, en elders terugtogen naar Gelderland met buit of met gevangenen.

Dit krijgshaftig uitstapje op Hollandschen bodem, schoon in vollen wapenstilstand, zouden ze wel weten te verantwoorden bij eenen meester, die hen zelden met een voorbeeld van goede trouw was voorgegaan. Niet gansch ontruimd was toch de weide, men zag hier en daar het lijk van eenen dergenen, die weêr hun leven gegeven hadden voor de zaak van anderen; aan

het gewaad herkende men onder de gesneuvelden licht die burgers, die, of zich onbedachtzaam hadden gemengd in den twist, of als aangevallenen in hunne vlucht waren gestuit. Misschien waren er onder deze lichamen sommigen, waarin het leven nog stuiptrekkend terug bleef; maar daar was geene weldadige hand, hun ter verzorging gereed!

Niet gansch verlaten toch was de weide ook door levenden: Ottelijne werd er nog teruggehouden door eenen zwaren plicht, zij was gebleven ter verpleging van Aernoud. Ter verpleging? neen! zij moest de smart doorstaan, om hem te zien sterven en niets te kunnen aanbrengen te zijner hulp. Zijne wond was zwaar, zij was doodelijk; aan den slaap van het hoofd had de scherpe dagge hem getroffen. Zij zat neder op den vlakken grond, aan de helling van den bezoden Lekdijk, het hoofd van Aernoud geleund in haren arm, opdat hij toch eene zachtere doodspeluw zoude hebben, dan den harden grond. Dat was het éénige, wat ze voor hem vermocht. Ze kon niet eens dat bloed stelpen, dat telkens wegvloede uit die wonde, schoon zij die verbonden had zoo goed hare gebrekkige hulpmiddelen haar toelieten, en toch met iederen droppel vloede er iets weg van zijn leven, van dat leven, dat zij had willen sieren met al wat het leven tot genot kan maken. Maar zóó fel had toch geloofstwist niet kunnen woeden, of de liefde wist toch nog ééne verzachting aan te brengen in de brandende wonden, die zij sloeg; zóó goed is het, dat onder al de harts-tochten, die de menschen vijandig tegen elkander doen overstaan, er ten minste nog één is, die hen allen weder verzoent. Het moest tot smartelijke overpeinzingen leiden, eene vergelijking te maken tusschen dit paar, nu en op den dag van Ottelijne's feest; hoe gelukkig ze beiden waren; hoe fier hij en zij, hoe vroolijk, hoe schoon ze dáár beiden stonden voor het oog van dien Utrechtschen adel; *hij* zoo krachtig, *zij* zoo bevallig; *hij* zoo moedig, *zij* zoo schrander; *hij* zoo vol liefde, *zij* zoo liefhebbend; *hij* in dien blinkenden krijgsmansdos, *zij* in dat rooskleurig feestgewaad; hoe ze dáár stonden hand aan hand, naar menschen gissing zoo vast vereenigd, en zoo sterk tegen elke wangunst, en zoo beveiligd tegen het ongeluk!

En nu, wat was er van dat bloeiende paar geworden? een man, van smart vergrijsd in de jongelingsjaren, en wezenloos en zieltogend aan de zijde van die bleeke, vermagerde vrouw, die alleen niet schreide, omdat ze hare oogen onverduisterd gebruiken moest; die geene kracht meer had tot eenen glimlach, en die toch sterkte moest hebben voor beiden! en wáár waren ze bijeen? — op eene opene weide, met geene andere zitplaats dan het vlakke veld, nauw eenen boom ter beschutting tegen het branden der zon, voor wie Heer en Vrouwe hadden moeten zijn op het Huis Lauernesse! En in hoe korten tijd was die kans gekeerd! en wat lag daar tusschen? Geene wangunst van benijders, geene listen van vijanden, geene algemeene ramp, geene schuld zelfs, niets dan een denkbeeld! Een denkbeeld! vruchtbaar in zegen; maar dat bevochtigd moest worden door menigen traan!

Voor zulke opmerkingen echter had hier wel niemand tijd noch hoofd, zelfs niet de jonge man, die, nevens de Jonkvrouw neergeknield, met gebogen hoofd, een diep aandeel schijnt te nemen in beider lot. Zijn medegevoel heeft nog een sterker roersel, dan het gewone medelijden, want hij is de vriend, de beweldadigde van eene der lijdenden, er ligt zelfverwijt in menige klacht die hij uit.

Het is Enriquez! Enriquez, Lauernesse ontvlucht, om geen deel te hebben aan de schuld zijner moeder, aan haar onrechtmatig verkregen eigendom, in dienst getreden bij den Slotvoogd van Culemborg, en met de jonge lieden van de stad, als goede vrienden die ze waren, meegesneld ter bescherming van wie zij beschermden. Wel had hij den slag niet toegebracht, dien Ottelijne trof in haren Aernoud; maar hij had toch tot de aanvallers behoord, en dit vergaf hij zich niet, nadat hij met eene mengeling van schrik en verrukking de doodgehouden meesteres herleefd voor zich had gezien. —

Hoe schielijk had hij de ruwe makkers weten weg te weren; hoe ijverig zijne hulp betoond, waar die gevergd mocht worden! En hoe innig was zijn spijt, dat hij zoo weinig vermocht!

»Mejonkvrouw!» sprak hij tot Ottelijne, in zijn hart de uitputting harer krachten vreezende, »gun mij u te verpoezen in

het steunen van Heer Aernoud, „sinds wij geoordeeld hebben, dat het niet mogelijk is hem te vervoeren, zonder zijnen dood te verhaasten.” Maar zij schudde zwiingend het hoofd tot ééinig antwoord; een zwijgen, dat beteekenen moest: »Hinder [mij niet in dezen laatsten dienst. Ik zal ten minste den troost hebben, den laatsten zucht op te vangen van dien veegen mond.”

Op ééns echter riep ze smartelijk: »O! dat ik water hadde, hij beweegt de lippen als een dorstende.”

»Ik vlieg henen,” riep Enriquez, »zoo uitgeplunderd kan Everdingen niet zijn door de Geldersche roffianen, of er rest een dronk water voor eenen stervende.”

Fluks ijldde hij voort en de Jonkvrouw bleef op dien zwaren post alleen. Met hoeveel zielsangst bleef ze vorschende staren op die trekken!... Plotseling keerde een vonk van bezieling terug in dat doffe oog; die lippen stamelden iets, dat zij met al de inspanning harer zintuigen trachtte op te vangen; in het eind — zij verstond. »Een' priester!” had hij tweemaal herhaald.

Dat was gruwzaam! die bede bij hare reddeloze onmacht, om er aan te voldoen!

Langzaam bekwam Aernoud meer zichtbaar uit de doffe bewusteloosheid; het bloedverlies moest weldadig gewerkt hebben op zijnen waanzin; hij scheen Ottelijne te kennen, en toch alles vergeten te hebben, wat hen gescheiden had, en nu, vereenigd, zonder bevreemding en zelfs met welgevallen, dulde hij hare zorg.

»Liefste, ik wist dat gij bij mij waart,” sprak zijne flauwe stem. »Zoo ik u zeggen kon, hoeveel vreemde zaken mij door het hoofd zijn gegaan over u! Het was mij, alsof wij gescheiden waren.... O! het was mij bang, alsof er veel tusschen ons lag.... alsof.... neen, het was te dwaas, ik moet zeer ziek zijn geweest....”

»Wil u rustig houden, Aernoud!” viel zij in; de beweging van zijn lichaam evenzeer vreezende als die herinneringen voor zijne ziel.

»Het is treurig, dat ik nu reeds henen ga,” begon hij weder, »juist nu! wij waren nauw bijeen..... Zeg mij! Ottelijne! hoe

kom ik in dezen staat?" En een weinig daarna. . . . »Nu! laat den priester komen, gij hebt te lang gewacht. . . . dat is niet goed. . . . het is een nutte plicht, de biecht; ik smeeek u, toef niet meer. . . .» en weder na eene pauze op eenen zoo smartelijk lijdzamen toon, dat Ottelijne nooit van eenig menschenwoord een zoodanig leed had gevoeld. . . . »Gij zult mij toch niet verscheiden laten zonder absolutie?" — »Neen, Aernoud! zoo God wil, neen!" was alles, wat zij antwoorden kon; maar geene enkele kans zag ze, om het woord tot waarheid te maken. Eenen tijd lang bleef hij bewegeloos in stille verwachting, toen borst hij op éénmaal uit in eenen rauwen kreet: »Een' priester! om Gods wil, een' priester! Weigert de Kerk mij nu den laatsten troost? ik was toch haar trouwe zoon!

En waarlijk! dat was hard! die Kerk, waarvoor hij zooveel had opgeofferd en geleden, was nu niet dáár, hem ter zijde bij zijn sterven, met de éénige weldaad, die hem vergoeding moest geven voor al het gelede en geofferde. Dat was al te karig, Rome! zoo trouw eenen dienstknecht niet eens het éénige loon te geven, dat hij vroeg voor zijne diensten.

»Geliefde mijner ziel! vertwijfel niet," smeekte Ottelijne, die zelve der vertwijfeling nabij was; »ik zal met u bidden!"

»Heilige Koningin des Hemels!" riep Aernoud... zijn bloed vloaide op nieuw door de inspanning, die hij zich gegeven had.

»Jezus! die de Verlosser van zondaren wilt zijn!" bad Ottelijne.

»Zoo bid tot mijne gebenedijde patrones!" beval hij. »Geef mij uw krucifiks, dat gouden, dat gij pleegt te dragen, dat ik mijns Lieven Heere voeten kusse, eer ik sterf! geef toch!"

»Ik heb geen krucifiks!" schreide Ottelijne, meer jammerend om dit gemis dan om heel haar ouderlijk huis.

»Ook geen krucifiks!" sprak hij afgemat, en bleef eene wijle zwijgen met geslotene oogen. Plotseling scheen de gansche sombere waarheid in al hare helderheid voor hem te staan. »O! ik weet, gij zijt Lutherane!" borst hij eensklaps uit. »O! die duistere droomen waren getrouw en waar! O! geen krucifiks! o! geen priester! o! geene absolutie! Lacy, mijne moeder had ook geen priester, en, God weet het, het was niet mijne schuld;

toch heeft ze mij gevloekt! dat komt door Luther; dat komt door u! Tot in den dood vervolgen mij twee spooksels, Luther en gij. Ze weren van mij, wat mij lief is, tot den priester toe, die mij zegenen zoude. O! ik vloek Luther! o! ik vloek u."

»Ik *kan* dit lijden niet dragen," gilte Ottelijne met wanhoop.
»O Heere God! heb erbarmen! Aernoud! vloek mij niet, niet met eenen stervenden mond! gij *zult* niet sterven! ik *wil* niet dat gij sterven zult!"

Met eene overspanning zijner laatste krachten rukte zich de veege op uit hare armen, en stond recht overeind twee minuten lang... »Een' priester! ik zie een' priester!" riep hij met akelige blijdschap; toen viel hij terug op den harden grond, machteloos, volstrekt uitgeput. Ottelijne had zijn woord voor zinsverbijstering gehouden... en toch, het was eene waarheid. Enriquez kwam met water, hij kwam niet alleen. De Spaanche page vergezelde hem met eenen priester, den pastoor van Everdingen, die verlegen ronddoolde na de plundering van zijn dorp. De arme Silvio, die Aernoud gevolgd was naar de hagepreek, had zijnen meester gewond zien neêrvallen, en met het instinkt van den Spanjaard, die eer naar den priester omziet dan naar den heelmeester, was hij weggeijld, om eenen zulken te vinden, alleen hij zoude niet geslaagd zijn, vreemdeling als hij was, die de taal des Lands niet kende, zoo niet de ontmoeting van Enriquez, tot wien hij zich wendde in zijne moederspraak, en die hem begreep en die hem antwoordde, hem eenen behulpzamen geleider had geschonken.

»Ik ben nog niet te laat gekomen," sprak de pastoor, die Aernoud was genaderd. En die begon hem de diensten te bewijzen, die zijne Kerk den stervenden verleent. Silvio, de getrouwe Katholiek, knielde nevens zijnen meester.

Enriquez voerde Ottelijne op eenen kleinen afstand. — »O mijn Heere!" riep zij; »vergeef der zwakke, die twijfelen kon aan Uwe redding!" en daarna bad ze in stilte voort; de stervende noemde haren naam, zij snelde tot hem en ving den zachten, dankbaren blik op, dien hij haar toewierp, maar niet meer een woord, want slechts een zucht ontglipte hem en — de martelaar voor Rome had uitgestreden!

En nu, wij hebben de Bakker zien doodmartelen in de vlammen! Maar wie durft ontkennen, dat dit hier, het zedelijk martelaarschap, het martelaarschap voor het Katholicisme, niet het zwaarste zij geweest! Ik wenschte, dat wij, Hervormden als we ons noemen, rechtvaardiger waren voor de Roomsch-Katholieken, zoo vaak er van hervorming de rede is; men veroordeelt ze te veel; men beklagt ze niet genoeg; men ziet niet met genoeg medelijden op hunne kwelling; men eert niet genoeg hunne overtuiging; men denkt zich niet ernstig genoeg in, in hun lijden; men onthoudt ze niet slechts de gloriekroon van het martelaarschap, maar, in plaats daarvan, drukt men ze de narrenkap der bespotting op den schedel; dat moet *anders* worden, zoo waarachtig de liefde het kort begrip is van geheel het Evangelie. Mocht ik in Aernoud medegevoel voor hen hebben opgewekt!

De hertog van Gelderland.

Karel van Egmond zat aan zijn middagmaal op zijnen burg, het Valkenhof, te Nijmegen. Wij kunnen niet bewijzen, dat het te dier gelegenheid was, waarbij men hem voor zich alleen eenen halven hamel voorzette en vijf hoenders, maar wel, dat hij evenmin nu als toen gevaar liep den hongerdood te sterven; want schoon hij met meerderen aanzat, was daar een voorraad van hamelrumpen geharst of geroost, van vogelen, van spiering en van wermojs of groenten, die den eetlust van het corps Aldermen, met den Lord-mayor aan het hoofd, had kunnen uittarten, en dat er op zijne tafel eene kostbare verzameling schitterde van al wat de toenmalige weelde als noodzakelijk en overtollig tafelgereedschap had uitgevonden en pronkend ten toon stelde. Eene credenz, zoo rijk bezet als de zijne had geen Heer of Hertog van Gelre bezeten vóór hem, die de Fransche verfijning paarde aan de Bourgondische prachtliefde. Hoezeer hij prijs stelde op kostbaar »drinkgeschiep,” getuigde die macht van pijpkanen, en flesschen en bekers, met en zonder voetstukken, en kuipjes, en napjes, en tonnekens op sleeën, en koppen met vergulde deksels, en buffelhoornen met zilveren banden, die meest allen van zilver of verguld, of ten minste met eenig edel metaal omzet, een goed deel van zijnen rijkdom uitmaakten. Als uitnemende bijzonderheid, en waarop hij zelf grooten prijs stelde, noemen wij nog eenen overdekten kop van aloë-hout met gulden voet en een drinkglas van inlandsch kristallijn, vervaardigd door den Antwerpschen kunstenaar Arndt

Oertken, en door hem met vorstelijke mildheid, met eene zucht tot aanmoediging der nijverheid die hem eere doet, met een ander van echt goud betaald.

Nu hij dáár zat in zijne eigene eetzaal, omringd van geheel zijne dappere ridderschap en fiere edelen, gekleed in het vorstelijk praalgewaad, dat zijne welgebouwde gestalte recht deed, was hij wel een geheel ander man, dan die gebogen grijsaard in huismanspij, die in den slottuin van Vreeland met eenen sluwen vond eenen zoon kwam ontschaken aan des vijands geweld, en die met list, het wapen der zwakheid, rondsloop door Holland, om zijns vijands zwakte te bespieden; hij was nu wel zeker de Hertog van Gelderland, die Bourgondië en Oostenrijk had durven weerstaan, die Utrecht deed sidderen, die elk zijner geburen vrees aanjoeg, wel zeker de zoon van Katharina van Bourbon, de uitstekende edelman, van wien een Fransch schrijver, die zijn tijdgenoot was, getuigt: »*Nature ne forme jamais ne meilleur, ne plus adret, ne plus vertueux gentilhomme à tout faire de gooi que un gentilhomme est proit à faire.*»

De vaalgele tint van zijn gelaat werd te dier tijde geprezen boven die mengeling van blank en rood, die wij *frischheid* noemen; zij past goed bij die oogen van een flets blauw, die, in kalme gemoedsstemming en bij een onbeduidend gesprek, weinig uitdrukking hadden, maar welke iedere gewaarwording spreken deed, en waaruit iedere opwelling van hartstocht of geestdrift met zoo dreigende vlammen flikkerde, dat ieder, wie hem kende, de lichtste tinteling van dat oog had geleerd te vreezen, meer dan de felle schimpwoorden of de dreigende gebaren van anderen, schoon het vertrekken van de wenkbrauwen hunne uitdrukking nooit verhoogde; daar deze, naar Bourgondische mode, door kunst waren weggenomen, gelijk ook het haar en de baard; een bewijs, dat zelfs toen reeds de mode sterker was dan nationaal veroordeel en persoonlijk vijandschap. Dit zoo beroemde hoofd was bedekt met het meergenoemde kapje, hier een calotje van goudlaken, nog ten overvloede gesierd met opgelegd ruitwerk van goud koord en borduursel; dit, en de verdere weelde zijner kleeding bewijst, hoezeer hij afgeweken was van den eenvoud zijns voorvaders Aérhold, die

zijn prachtgewaad maar tweemaal 's jaars droeg. Hoe zou deze het hoofd hebben geschud bij dat overkleed van karmozijnroode damastzijde, met zilver en goud gebloemde doorweven, bij de wijd uitstaande mouwen, gemakshalve opgebonden met witte linten en met gouden koordjes vastgestrikt, en die smalle geplooide lubben, even sierlijk omzet, als het kraagje, nauw uitstekende boven den prachtigen halsband, en toch nog weder met gouddraadwerk uitgemonsterd; misschien had hij gevonden, dat de pelskraag, met de nederhangende strooken van wolfsvacht, toch geene te warme dracht was voor eene herfstkleeding, daar de dunne overrok, met niets dan zijde gevoerd, luchtig heen hing alleen over een linnen plooihemd; hij droeg geenerlei afhangende ketens, maar daarentegen vele kostbare ringen, ieder van welke eenige geheimzinnige kracht werd toegeschreven, ter voorbehoeding van kwalen of ter versterking van eenig zintuig. Evenals de meesten zijner tijdgenooten, reukwerk en gebloemde beminnende, was zijn »reucker,” (een busje of doosje met reukwerk, gesierd met nagebootste bloemen) die hij somtijds in de hand nam, in bewaring van zijnen eersten kamerling, die achter hem stond en die tegelijk den kostbaren vederhoed droeg van rood fluweel met de rijke gesteenten, welke zijn kostuum voltooiden. Nu wij weten, hoe de hertog er uitziet, leiden wij licht de kleeding van zijne edellieden en ridders af naar de zijne; denkt u dezen wat minder prachtig, genen wat meer krijgshaftig; maar onder wie met hem aanzaten, zijn namen, die ik moet noemen, en gestalten, die ik moet aanwijzen. De man met dat belangwekkend krijgshaftig uitzicht, die, der mode ten spijt, zijnen fraaijen donkeren baard heeft durven behouden en die aan 's Hertogs linkerzijde zit, ook weder volgens Bourgondisch gebruik, de eereplaats, is in waarheid Karel's rechterhand, zijn zwaard, zijn bliksem, waarmede hij zijne vrienden in ontzag houdt en zijne vijanden verplettert, zijn veldmaarschalk eindelijk, zijn Maarten van Rossum, wiens naam te noemen te dier tijde, en nog lang daarna, genoeg was, om killen schrik en huivering te brengen over de toehoorders, en in wien wij, met onpartijdiger blik, niets zien dan eeren moedigen, welbesloten krijger, die in buitengewone

omstandigheden niet tegen eenen buitengewonen aanslag opzag, en die zijns meesters zaak diende met al wat hij achtte die zaak van nut te zijn, met de gewone kleinachting van krijghelden en veroveraars voor menschenbloed en met de ruwheid van zijnen tijd en landaard. Joachim van Vijgh, Burggraaf van Nijmegen, Sweder van Voorst, de Heer van Keppell, Floris van Mekern, Heer Otto van Wijhe, Herman van Velen, de Landdrost van het Graafschap, een der Heeren van Bronckhorst, en meer anderen, zaten naar rang naast elkander neder, totdat wij den kring weêr zien sluiten: aan des Hertogs rechterhand, door een jong mensch van een somber, mijmerend voorkomen, met iets achterhoudends in het oog en iets zwaarmoedigs in de trekken. Hoewel in even prachtig gewaad, als de vorstelijke meester, is er toch in zijne houding iets achteloos en onverschilligs, en bestendig neemt hij een stroef en lusteloos stilzwijgen in acht, dat evenzeer afsteekt bij de luide tafelvreugde der anderen, als zijne matigheid bij hunne ruime plengingen. Dit laatste vooral had de aandacht, zoo niet de verontwaardiging opgewekt van zijnen vorstelijken buurman, die hem op den schouder sloeg met een:

»Hola! Jonker Karel! wat zit ge dáár en peinst als een premonstreit Heer, droogkeels en zonder onzen welbeminden Heeren en Ridders, die ons onder de oogen zijn komen rijden (~~te gemoet gekomen~~), met eenen hartigen teug goed heil te wenschen. Ik heb u nooit basterd gehouden, toon het u niet door uwe gedraging.»

Het was werkelijk Karel, de oudste der beide Karels, zijne natuurlijke zonen, die hij, bij gebrek van wettige kinderen, bij zijn leven in al de voorrechten hunner vaderlijke afkomst liet deelen.

»Mijn doorluchtige Heere! ge hebt andere deugden uwer zonen ten exempel, dan — lust — in tafelvreugde,» voegde Karel er schroomvallig bij.

»En toch, Jonker!» klonk van Rossum's zware stem. »In deze misselijke tijden van wapenrust, als een krijgsman zoo noode zich de handen gebonden ziet, valt er niet beters voor hem te doen, dan te drinken en te minnen. Het laatste valt

te zwaar, sinds onze genadige Vrouwe Elisabeth zich met haar jufferstoet opsluit in het vrouwenvertrek”

»Het was op ons gebod, Heer van Pouderoijen!” viel Hertog Karel in.

»En met goede voorzorg,” riep op sissenden toon een zwarte dwerg in narrenkleeding, die, naast zijns Heeren zetel neergehurkt, van tijd tot tijd beten en teugen opving, hem uit diens eigen hand toegereikt; het was zijn begunstigde nar, zwarte Henrijk, tegelijk de oppasser van zijne diergaarde, eene vorstelijke weelde, waarvoor hij in Frankrijk smaak had leeren krijgen.

»Met goeder voorzorg van onzen Oom Charles! die den Heer Maarschalk liever hoven ziet met de nonnekens van het Sticht, dan met de bloemekens van Gelder”

»Het is in trouwe geen kwade inval in een vet jufferklooster te geraken, als de lieve duiven in het refectorium samen zijn” hervatte van Rossum, bij de herinnering glimlachende; »hoe ze van huiverlijken angst verweerd in de eigen armen vliegen, die ze te ontkomen getracht”

»Maarschalk! het is de vierde schenkkkan, die geledigd wordt in uwen beker,” viel weer de zwarte tergend in.

»Per Dei *martyrium!* Moriaan! kal tot uwe leelijke zogge met de gespleten hoeve, dat eene rareiteit is als gij zelf, of uwe zwarte hersenpan zal kennis maken met mijne dagge!” riep Maarten hevig.

»Pays, mijn Maarschalk! wij hebben verboden te zweren bij Gods marteldood!” voegde Hertog Karel hem toe, »het is een schadelijk oevel, en wie zijt gij, om u te vertoornen op eenen zot! Vervolg veeleer uw vermaan aan mijnen Karel!”

»Het is blijkelijk, dat ik hier niet aan het hoofd sta van mijne zwarte lammeren!” hernam Heer Maarten op morrenden toon, »daár hindert mij niemand in de rede Mijn vermaan tot den Jonker was, om lustig den beker te vatten”

»En dien te ledigen op het welvaren van Heer Joachim van Vijgh en van zijne goede stede,” sprak de ondeugende Henrijk, die de kwade verstandhouding tusschen den Maarschalk en den Burggraaf had opgemerkt.

Van Rossums oogen fonkelden. Hij tastte naar de linkerzijde, de Burggraaf zag tergend naar hem op.

»Fieltige nikker! zult gij discoord zaaien tusschen mijne getrouwen?» beet Karel zijnen gunsteling toe, en luider vervolgde hij tot de overigen: »Karel van Egmond stelt eenen dronk in ter eere van zijnen goeden maarschalk en lieven neve, den Heer van Pouderoijen, en van zijnen lieven, getrouwen Joachim, Burggraaf van deze goede stad Nijmegen. Ten boorde toe, schenkers en knapen! de dronk is het waard. Wie niet instemt keere den kroes,» sprak hij, van Rossum en den Burggraaf scherp aanziende, die nu langzaam de hunnen aanschoven. »En gij, nar! ledig den uwen knielend, zoo u niet gelust naar het water van onzen kerker.»

»Water past mij niet, bestevaer!» antwoordde deze en greep gretig naar zijn napsken. Karel zelf vatte deftig den kostbaren drinkkroes met robijnen omzet, die voor hem stond, en ook zijn zoon bracht den zijnen aan de lippen. »Den Maarschalk heil! Den burggraaf heil! Heil Maarten van Rossum!» klonk het uit alle stemmen gelijktijdig door de ruime zaal.

De Maarschalk glimlachte vergenoegd, zijn naam was het meest en met de meeste geestdrift herhaald geworden.

»Waar de veldheer zoo hoog in eere wordt gehouden, mag wel zijn krijgsmakker welkom zijn,» riep nu eene forsche mannenstem, terwijl een persoon in hopmans uitmonstering heendrong tot bij Karel's zetel, ondanks de tegenweer van de kamerlingen en knapen.

En Bertmann knielde neder voor de voeten van zijnen Heer.

»Wat zal dit, Hopman?» vroeg deze.

»Ik breng gevangenen Heer! en...»

»Gevangenen! hebben de Stichtschen of Hollanders den onzen overlast gedaan?» riep van Rossum, half vragend, half zegepralend.

»Ik zorgde zeer, dat de overlast van deze zijde komt,» merkte van Vijgh aan, loensch op Maarten ziende.

»De mannen hadden gebrek aan leeftocht,» antwoordde Bertmann, vooruit de daad ontschuldigende, die hij melden ging.

»Recht zoo! dan is het krijgsmanszaak, op der geburen pot te teren!» bemoedigde van Rossum.

»Geeft dat oorlof, de pays van een wapenbestand?» sprak Jonker Karel ernstig.

»De vraag is, wáár de mannen zijn ingevallen, wij hebben geene pays met Utrecht. En nog daartoe, het is aan ons, te rechten wat oorbaar is, Heer zoon!» hernam de Hertog. Toen zich tot Bertmann wendende, vroeg hij gestreng:

»Wáár hebt ge buit gemaakt?»

»Een klein getal van de onzen, door de overmacht van Stichtschen bodem verdreven, zocht heul, waar ze best mochten; het trof kwalijk, dat Everdingen juist Hollandsch heette; maar wil vergeven, Heer de uitkomst»

»Bij mijn patroon! die is niet zwaar te raden bij het humeur van den Oostenrijker,» riep Karel driftig, »en toch, het bestand vlijde ons ditmaal goed, schoon mij wel de Hollanders beter tot vijanden dienen dan tot vrienden, dubbelzinnig als ze zijn!» hervatte hij op eenen toon, die zoozeer weifelde tusschen gramschap en welgevallen, dat de hopman moed kreeg er bij te voegen: »Daarenboven, Heer! de plaats, waar wij tegen Hollandsche benden streden, was onzijdige grond, en onder de gevangenen, die wij hun hebben overweldigd»

»Moet zekerlijk eenig gewichtig personaadje zijn, dat ge de aankondiging van dit feit niet tot gelegener stonde hebt kunnen verspaden!» viel Karel weder in.

»Zoo is het, Doorluchtige Heer!» antwoordde Bertmann, en zachter voegde hij er bij: »Paul» Een bloedroode blosvloog over des Hertogs voorhoofd bij dien naam; hij schoof verrast dieper in zijnen zetel terug; toch hervatte hij koel, als verzette hij zich tegen eene opwellende aandoening: »Is het geen betere? gij weet, ik heb den halsstarrigen kwant sinds lange verzaakt! Maar nu ge hem hebt wij zullen zien Laat hem opsluiten in Egmond's toren (1) tot voegeijker ure.»

»Mijn genadige Heere!» smeekte Bertmann ontmoedigd. »Een

(1) Een der torens van het Valkhof, eenen tijd lang zoo genoemd.

woord, laatstmaal door u gesproken, deed mij voor hem op blijder welkomst hopen!"

»Het is zoo,» hernam de Hertog, nadenkend de bovenlip knagende.... »voormaals hadden wij ontwerpen, die....» onder het spreken liet hij het oog vallen op den jongen Karel, die, van hem afgewend, met zijnen nar fluisterde: »'t sal die norsche dreamer strekt ons tot kleine vreugd, licht maakt de ander het beter.» Dit alles binnensmonds uitgesproken, was nauw verstaanbaar voor Bertmann, die toch zooveel moeite deed om te hooren; maar des te beter begreep hij, toen de Hertog luider tot hem zeide: — »Is de gevangene in voegzame kleedij?» — »In eene zulke, die hem past.» — »Zoo leid hem hierheen en schielijk, ik heb haast hem te zien.»

»Mijn Heere! dat *gij* tot hem zoudt willen gaan, kwam ik smeeken....»

»Bertmann!» riep Karel van Egmond met hoogheid — en toen de dienstman nog weder de lippen opende, riep hij streng: — »Wij heben bevolen, ga!» — »Zoo het doenlijk is,» mompelde de getrouwe en verliet ijlings de feestzaal. Die samenspraak tusschen den Hertog en zijnen hopman, hoezeer door geene onbescheidene tusschenkomst gestoord, had toch elks nieuwsgierigheid gaande gemaakt. En eene stilte der gespannen verwachting bleef er heerschen, totdat men den gevangene binnenleidde, die tot zulk eene woordenwisseling aanleiding had gegeven; schoon op ieders tong vragen brandden, had niemand ze durven uiten, zelfs Jonker Karel niet, zelfs de Moorsche nar niet, die anders toch de bescheidenheid niet onder zijne deugden scheen te tellen; zelfs niet Maarten van Rossum, wien het was aan te zien, dat hij den hofdwang verwenschte, die zoo menige zelfverloochening oplegde.

Na eene kleine beproeving van aller geduld (want ook de Hertog scheen in hevige gemoedsbeweging zijnen zetel te eng te vinden, daar hij met ongeregelde stappen heenwandelde door zijne zaal), trad dan nu de gevangene binnen. Trad? — neen! anderen deden hem voortreden, gesteund, als hij werd, door Bertmann en twee soldeniers, in wier armen hij telkens dreigde neêr te zijgen bij het wankelen zijner voeten.

»Bij St. Lazarus van Frankrijk! de knaap is kwalijk,” riep Karel van Gelre, die hem onwillekeurig te gemoet ging.

»Lacy! als een stervende,” hernam Bertmann op klagenden toon.

»Dan willen wij hem onze zeer sterke genegenheid toonen, of dat hem het leven terug mochte geven,” borst nu de Hertog hartstochtelijk uit, en, geheel de koele terughouding vergetende, die misschien in zijn plan had gelegen, liep hij op Paul toe ontrukte hem aan de mannen, die hem leidden, drukte hem met onstuimige drift aan zijne borst en hield hem gansch alleen opgericht met zijnen krachtvollen arm, terwijl hij tot de omringenden sprak: — »Ridders en vassallen! groet den oudsten zoon van uwen Hertog.”

Niet terstond, niet door allen werd dit bevel gehoorzaamd; de uiterste verrassing scheen, wie het hoorde, als door betoovering aan de plaats te boeien; wel waren zij opgestaan, maar bleven als eene herhaling van het bevel wachten, die het hun duidelijk moest maken. De jonge Karel had zich, tegelijk met hen, werktuigelijk opgeheven van zijne zitplaats, maar een donkere gloed overtoog hem het voorhoofd, zijne lippen trilden; even sloeg hij de hand aan het zwaard, daarna boog hij het hoofd met diepe verslagenheid op de borst, als begreep hij het nuttelooze en gevaarlijke van zijnen toorn.

»O zoete troost der vaderlijke liefde! uitnemende weelde der ziele! veel begeerd, en gehoopt zoo weinig als verdiend! Vader! Laat mij nog weder zeggen, Vader! O Heere! mijn God, Gij hebt aan mij welgedaan boven bede! Lof zij U en prijze, o God mijner hulpe!” riep Paul met eene verrukking, die zijne zwakheid sterkte, en vlijde zich met innigheid aan de vorstelijke borst.

»Mijn zoon is vroom!” riep Karel van Gelder, welgevallig glimlachende; »maar, bij de eer van Gelre's Leeuw, gij, Heeren! waartoe mart gij, mijnen zoon goed heil te wenschen, en blijde inkomste in zijns Vaders stad?”

Die herinnering deed de omstanders, van hunne verrassing bekomen, op den plicht denken, die hun was aanbevolen. Ook gehoorzaamden nú allen, en verdrongen zich met gemeente of

voorgewende drift, met gulle gewilligheid of met schoorvoetenden onwil, rondom den aangewezenen gunsteling.

»Het is schade, dat Wouter de Maler nu niet te hoof is! Hoe dit een overschoon tafereel voor zijne malerij kon zijn!» mompelde de zwarte Henriëck tusschen zijne witte tanden door. »Mijn Heere Hertog in eenen Stichtschen zwerveling zijnen zoon herkende, naar de wijze der legende van den verloren zoon, waarvan de priesters sermoenen maken.»

»Spreek niet roekeloos van de Schrifture, nieuwgedoopte!» voegde hem de jonge Karel ernstig toe, terwijl hij langs hem voorbijging, om ook Paul zijnen groet te brengen. Langzaam was hij genaderd, en nu, de hand uitstreckende, alsof hij die Paul wilde toereiken, hief hij het oog op tot zijnen vader en vroeg toen met iets onrustigs in de stem: »Mijn Heer en Hertog! is deze jonkman mede een zoon mijner moeder?»

Iets vreeselijks trilde er bij die vraag in Egmond's trekken; iets nog vreeselikers bliksemde er tegelijk uit zijn oog.

»Vervloeking over u voor de herinnering!» sprak hij met donderende stem; »zijne moeder...» en hij duwde Paul ruw van zich af. »Gods toorn en Egmond's straffe op wie mij aan deze gedenken doet! Vreeze mij, wie verder dat waagt!»

Zwijgend, maar met onbeschrijfbaar smartelijke uitdrukking op het zacht en lijdend gelaat was Paul inmiddels ter zijde, gewankeld. Bertmann was snel te zijner bijstand nevens hem, en met eenen duisteren blik op den Hertog leidde hij hem verder af.

»O! ik wist het, zij was eene laaggeborene,» riep Jonker Karel zegepralend. — »En ik ben de zoon eener edelvrouw!»

»Triomfeer niet te vroeg: Paul's moeder was vorstin!» antwoordde Hertog Karel, dien de toorn over des jongelings vermetelheid heenzette over het smartgevoel der heropende wonde. »Aanhoor tot spijt van uwe verdoemelijke wangunst! ondanks de zware schuld dier vrouwe is haar kind het voorwerp geweest mijner zorge en eerste vaderliefde, en schoon hij lang omdoolde buiten mijn oog, is hij mij welkom en veel gewenscht, nu de goede Heiligen hem tot mij voeren. Ook zal hij van nu aan gerekend worden als mijn wettige eerstgeborene en zal

mijn erfgenaam zijn voorzoover de wetten van het Landschap het mij vergunnen.

»Uw erfgenaam, Heer! zoo gij niet al eerder rouw moet dragen over hem, uwe norschheid heeft hem gedood! riep nu Bertmann, vooruitredende, en de trawanten, aan wier hoofd hij stond, met eenen wenk ter zijde drijvende: »Aanschouwt, Hertog van Gelder!» Werkelijk lag Paul bezwijmd neder op de draagbaar, die gestrekt had, om hem tot bij des Hertogs zaal te voeren.

»Zoo wekelijk een knaap zou een slecht heervoerder zijn geweest,» mompelde van Rossum tusschen de tanden.

»Gij liegt, hopman! mijn zoon kan niet sterven, zoo haast ik hem weder heb,» riep Karel met smartelijke bitterheid, en daarna zich keerende tot eenen man in de dracht der geleerden, die niet ver van hem afstond: »Hola! meester Anthonis! uwe konste van Goudmakerij zal u niet zoo profijtelijk zijn als onze dankbaarheid, zoo gij mij dezen redt en een arcanum weet ter verlenging zijns levens!»

De Alchimist Anthonis van Vrieswijk naderde nu, en begon den lijder te onderzoeken. »Of het wel de dood ware,» sprak hij met de wichtige houding eens wonderdoeners, die zijner krachten bewust is, »hij zal herleven ten dienste van mijnen genadigen Heere! Gun mij slechts eenig toestel van artsenijen hier te halen. Middelerwijl doet hem eene opaal aan den vinger, zij maakt het gift krachteloos, zoo daar gift zijn mocht,» sprak hij, zich verwijderend.

De Hertog trok zijnen eigenen ring af en schoof dien aan den vinger des jongelings; »het kan eene boosaardige koorts zijn, deze smaragd zal die weren,» ging hij voort, zich mede van dit sieraad ontdoende.

»Zou niet eene relik van betere hulp zijn?» merkte de jonge Karel aan, met iets schampers in den toon.

»Voorwaar! de raad is goed!» antwoordde de Hertog; een zoodanig heilig overblijfsel met een vroom gebaar van tusschen zijn plooihemd te voorschijn halende, drukte hij het op het voorhoofd van den weerlooze, en knielde eerbiedig naast hem neder, met vromen ernst de litanie van den Heilige uitsprekende, wiens gebeente hulp zou moeten brengen.

De Jonker van Gelder wendde het hoofd af met eenen glimlach.

De Alchimist kwam na eene wijle terug, gevolgd van eenen dienaar die velerlei artsenijen droeg, waarvan de meester iets aan Paul begon toe te dienen, onder het uitspreken van geheimzinnige woorden in vreemdluidende taal, die niemand verstond en aan wier kracht bijgevolg ieder geloofde. Deze, of wel de deugd des geneesmiddels, wekte de levensgeesten op van den jongeling, die terstond het oog vestigde op Karel van Gelder, welke nog altijd, nevens hem geknield, niet ophield hem met belangstelling gade te slaan.

Paul hief smeekend de handen naar hem op, maar zijne stem klonk zacht en aarzelend, sinds de overspanning voor matheid had plaats gemaakt: »Mijn vader! een inwendig gevoel doet mij kennen, dat ik niet vele uren met u zijn zal, sta mij eene bede toe alear wij scheiden ik had haar gewaagd aan den Hertog van Gelderland, zelfs al had ik geene liefde mogen vragen van den vader!"

»Spreek, jongsken! ik sta u toe, wat in mijne macht is."

»Juist is zij in uwe macht, Heer! eene vrouw, eene edele Jonkvrouw, die mijne gevangenschap deelt zij is Stichtsche, maar zij heeft nooit misdaan tegen u. . . .

»Welnu! wat wenscht gij? hare vrijheid?"

»Eene vrijgeleide over uwe grenzen. . . ."

»Wilt ge haar zien?"

Eep glimp van genoeg en tintelde in Paul's verdoofd oog.

»Bertmann! die gevangene hier," beval de Hertog.

Eene korte poos daarna zag men Ottelijne van Lauernesse binnenleiden in tegenwoordigheid van Gelderland's Hertog, die nu de Heer was geworden van haar leven en van hare vrijheid; en van zijnen zoon, die haar de zedelijke vrijheid had aangebracht en die haar had opgeleid tot de Christelijke vernieuwing des levens. Als eene verschijning sloop ze voort, zacht en met een gebukt hoofd, eene schaduw nog slechts van zich zelve, maar toch nog niet onteigend van die der reine vrouw nog blijven, als de jaren of de smarten den bloes hebben geroofd van de wangen en den glans van de oogen en den glimlach van de lippen. Ook perste haar aanblik ook Karel den uitroep af:

»Voorwaar! eene treffelijk schoone vrouw! zeg nu, mijn zoon! is zij uwe liefste of uwe gemalin?»

»Mijne liefste zuster in Jezus Christus, onzen Heer,» antwoordde Paul, de handen naar haar uitstreckende.

Het was Egmond aan te zien, dat hij het antwoord niet begreep; ook wendde hij zich tot Bertmann met de vraag: »Hoe komen ze samen?»

»Niet tegelijk vielen zij in onze handen, Heer Hertog! Den Jonker ontrok ik, zooals ik voormaals uwer Genade meldde, aan de macht der Hollanders, die hem gevankelijk wegvoerden; de Jonkvrouw werd later op Geldersch gebied aangehouden door eenigen van ons volk, die zich in het Sticht hadden weten te handhaven, en die, met buit en glorie gezegend, in Gelre met ons samentroffen. Twee jonge mannen, dezelfden, die haar nu ter zijde staan, waren met haar, men hield ze voor Stichtsche spieën,» sprak hij aarzelend, »of... of het was bloote moedwil, dat men ze greep,» voegde hij er haastig bij, toen des Hertogs voorhoofd zich rimpelde. »Daar mijn lieve Jonker kennis aan haar verried en zoo lijdend was van krankte, dat hij wel betere verpleging noodig had, dan die soldeniers hem op eene reize geven konden, stond ik haar toe, hem onderweeys nabij te zijn, en het heeft hem tot grooten troost gestrekt, als hij veelmalen betuigd heeft.»

»Hebben de onzen vrome en kloeke wapenfeiten verricht in het Stichtsche?» vroeg van Rossum, die het geduld noch de bescheidenheid had, aan zijnen Heer alleen het ondervragen te laten.

»Als waart *gij* met hen geweest, Heer Maarschalk!» antwoordde de Hopman. »Ze hebben de Bisschoppelijken vervolgd tot in het Bildsche kwartier en hen genoopt zich veiligheidswege te bergen in een Heerenhuis! Oef! of het hun vromen mocht! De onzen beklemden hen op het nauwst, maar zij ook droegen zich moedig en hielden stand tot het lêste, in zulker voege, dat de onzen gedwongen waren den rooden haan op het dak te steken, tot ze zich moesten overgeven of blakeren! Ze hebben het ergste gewild en het Slot werd tot puin verbrand.»

»Hoe heet het Slot?» vroeg een der gevangenen jongelieden met sidderende stem.

»Het Huis Lauernesse!» antwoordde Bertmann koel.

Ottelijne, die zacht met Paul had gesproken, was onwillekeurig opmerksaam geworden op dit tusschengesprek, en bij dat laatste woord ontviel haar de uitroep:

»Huis mijner vaderen! moest dit broze lijf langeren duur hebben, dan uwe hechte muren? Van nu voortaan wordt een schoone naam vergeten in het Sticht; wel mij, dat ik er de laatste van ben!»

»Wees getroost, vrome Jonkvrouw!» sprak Paul haar toe. »U wacht het huis des Vaders in den Hemel, waar *vele* woningen zijn!»

»O, meen niet, dat ik klage,» hernam zij met eenen moedigen glimlach. »Meen niet, dat nog aardse ramp mij tot smarte toe zal treffen. Heb ik niet Aernoud's dood overleefd?»

Met gemeenzame hoffelijkheid nam nu Karel van Gelder Ottelijne's hand. »Schoone juffer! waart gij de burchtvrouw van het gesloopte Huis, zoo pijnt mij die ramp, die ik vergoeden wil, zoo het zijn mag; alleen zeg mij, wat hebt gij gemeens met den Jonker dáár, die mijn zoon is?»

»Hij bracht mij tot de waarachtige kennis der waarheid, die gevonden wordt in de welzalige leer van Luther.»

De Hertog deinsde ontzet terug; hij liet hare hand los met eene haast, als had die hem gebrand of gewond.

Zijn hofstoet staarde in sidderende ontzetting op hem; voor het eerst zagen zij Egmond verbleeken.

»Spreekt zij waarheid?» vroeg hij zacht en angstig, zich heenkukkende over Paul's draagbaar leger.

»Dat is mijn roem en mijn troost in deze laatste ure, dat zij waarheid spreekt,» riep de jongeling met zooveel vuur, als zijn verzwakt stemgeluid kon uitdrukken.

»O! mijn zoon, op wien ik mijne hoop stellen wilde, behoort tot den verfoeielijken aanhang des Ende-Christus!» borst de Hertog klagend uit; »wel is hij van zijn geslacht, dat hij ergeris over de zijnen brengt tot in de laatste ure. O Aernoud! mijn voorvader! hoe ge gewroken wordt tot in het vierde

gelid: wie van Adolf, den vaderbeul, stamt, zal geene vadervreugde smaken in eeuwigheid! O vuile plage, waarmee mijn huis verpest wordt! was ik niet een ijverig Christen, moedig tegenstaande de dolinge dezès tijds, tot zelfs geschriften verspreidende door mijn gebied om haar te weren, dat zulk een jammer over mij komt!" Daarop als in woede op Bertmann toeijlende, wierp hij hem eenen blik toe, waarvoor van Rossum zelf zijn oog zou hebben neergeslagen, terwijl hij vroeg:

»Hebt gij dat geweten, eer gij hem herwaarts bracht?"

»Wil genadig zijn, Heer! durfde ik het uitspreken," antwoordde deze geknielend; »maar nu gij ondervraagt, ja! de vrouw en hare medestanders werden gegrepen, als verdacht tot de Martiniaansklanten te behooren, daar ge zoo strenge wetten tegen gemaakt hebt, en, lacy! de Heer Jonker..."

»Gij hebt hem bekoord tot dit kwaad, vrouwe!" wendde zich Karel nu weder dreigend tot Ottelijne. »O! de vrouw is altijd de slang, die ons ten verderve lokt!"

»Straf mij, als ware dat zoo, Hertog van Gelre!" antwoordde zij rustig; »maar spaar uw bloed deze gramschap op zijn doodbed."

»Mijn vader! wees niet ijdelijk bekommerd over mij, de leere, die ik predikte, is uit den Hemel."

»Zoo zij van dáár is, is zij met Lucifer daaruit afgedaald — en gij — gij zoudt met hem varen ter helle. Neen, dat zal niet zijn; neen! mijn zoon zal in mijn huis niet wegsterven als een onreine kettische hond! Gij moet u bekeeren en den troost der Kerk erlangen."

»Ik heb geen anderen troost noodig, dan dezen: Christus gestorven voor zondaren en dit Zijn woord, dat het mij verzekert," hernam Paul, plotseling zich overeind heffende, en eenen kleinen Bijbel nemende, dien Ottelijne hem aanbood, kuste hij dien met vroolijken eerbied. »Vader! uw zegen was mij lief en gewenscht in deze laatste ure. Vader! zoo gaarne had ik u gehoorzaamd in alles! Maar mijn Vader in den Hemel, die mij meerder is, heeft mij geboden uw bevel in dit niet te achten; en Zijn wil te volgen, was de lust van mijn leven en mijn gestadig pogen, zooveel menschen-gelukkig te maken."

heid het vermocht. En Hij heeft mij alles vergoed, wat ik naar anderer oordeel moest verzaken; zelfs nu vergoedt Hij mij het niet wederzien van eenen gezegenden en veelgeliefden vriend, naar wien mijne ziel gesmacht had, met sterk, zeker te aardsch verlangen, door het wederzien van eenen vader, die mij veel liefde heeft betoond in eenen korten stond, en nu gunt Hij mij de aarde te verlaten, waaraan ik niet gehecht ben, om mij op te nemen in Zijne heerlijkheid, om mij de kroon te geven, die mijn lieve Heiland mij heeft verworven. Heere! wat tel ik Uwe weldaden," ging hij daarop biddend voort, »zijn ze niet ontelbaar en ongehouden?"

»Maar gij nu, machtige Heer! die mijn aardsche vader zijt, aanzie mijne ruste en heb ruste. Zoo gaarne wilde ik vrede van u scheiden; zoo gaarne weten, dat ik geenerlei grimmigheid noch smarte achter mij laat. Ik heb altijd naar liefde getracht met allen," zijn brekend oog zag smeekend naar den Hertog op. Deze gebood met een zwijgenden wenk zijne lieden van hem te gaan. In haast gehoorzaamden allen. Maarten van Rossum ging, zonder een ruw woord; de zwarte dwerg waagde er, geen spottend; van Vijgh vergat over zijne grievete denken. Slechts Jonker Karel, die van het begin van dit tooneel af langzaam den stervende was genaderd, bleef, in vrome aandacht verdiept, nevens de draagbaar staan. Ottelijne meende zich gerechtigd tot blijven, en tegen hunnen wil zagen Enriquez en Silvio, zijn makker, Aernoud's page, die zich van Ottelijne niet had willen scheiden, zich door de trawanten weggeleid.

Nu als alleen, onder de zijnen, scheen de omzichtige Hertog, in den strijd tusschen godsdienstig veroordeel en vaderliefde, met minder schroom, aan de zijde der natuur over te hellen, ten minste hij wees Ottelijne op eenigen afstand eene plaats en koos de zijne bij zijn zoon.

»Het bekeeren is zwaaijijk te doen en vordert met dwang noch met smeeken, onder wie van uwe sekte zijn," sprak hij meer zacht, »daarom pers ik u niet meer in deze uiterste ure; moge God zich erbarmen over uwe ziel!"

»Ik heb mij vertrouwd aan Zijne erbarming! maar gij, mijn

Vader, ik dank u voor dit woord, — het is een groot woord van u! nu weet ik ook, dat gij trouwelijk houden zult, wat gij den stervende hebt beloofd.... de vrijheid van deze vrouw en wie met haar zijn.... zij heeft veel gedaan voor mij, doe gij het aan haar terug.”

De Hertog antwoordde niet.

»Het woord der vorsten moet ongeschonden blijven, Heer!» vervolgde Paul: »men zegt.... dat gij het jegens uwe vijanden soms vergeet.... jegens eenen doode zult gij dat niet doen, is het niet zoo? Ik zou tegen u moeten getuigen bij God! Tegen eenen vader! het zou hard zijn!»

»Gij beweegt mij zonderling, jonkman! ik geef u toe.... sterf daarop rustig.... gij hebt haar eenen goeden dienst bewezen, ze zou zekerlijk den mutsaard beklommen hebben.»

»Weder dank ik u.... En nu uwe hand..... en de hare..... komt nader bij mij, ik onderken u niet recht, het schemert mij..... een dichte nevel.... is dit de dood?..... hij is niet bitter! Heere Jezus! ik kom, want Gij wenkt. Zuster! gij hebt meer gestreden dan ik..... uw dood zal nog zoeter zijn..... bij ons ontwaken,” maar die woorden allen gleden fluisterend en gebrekkig van zijne lippen en toen hij van ontwaken had gesproken, was hij ingeslapen.... in den zaligen doodsslaap der vromen! Zijn bijbel was hem langzaam aan de handen ontgleden.....

Jonker Karel, die knielend had toegelisterd, raapte dien op.

»Wat doet gij?» vroeg Hertog Karel, die zijnen gestorven zoon het voorhoofd had gekust.

»Ik neem tot mij de erfenis van mijnen broeder! om te sterven, zooals hij!» werd hem geantwoord.

De Hertog van Gelderland heeft jegens Ottelijne zijn woord gehouden ridderlijk, men kan zeggen keizerlijk, sinds Keizer Karel V van zulk eene trouw aan den eersten Lutheraan het voorbeeld gaf; tot zelfs aan zijnen bondgenoot, den Hertog van Kleef, heeft hij haar aanbevolen. In die stad ontving zij hare kleinooden terug, uit voorzorg, tot zij Gelderland doorreisde had, bij eenen harer Culemborgsche geloofsbroeders achtergelaten. Met de nutte hulp van deze bereikte zij zonder hindernis Wit-

tenberg,.... Silvio volgde haar niet tot daar: de Geldersche Hertog had hem als edelknaap bij zich gehouden. Van Enriquez vernam de Jonkvrouw met huiverend medelijden het noodlottig, te wèl verdiend, uiteinde zijner moeder. Bertmann had hem verhaald, hoe eene bejaarde vrouw, met al de draagbare rijkdommen van het Huis, langs eenen geheimen uitweg had willen ontvluchten op den ochtend van de verwoesting, hoe ze betrappt was geworden door de woeste soldeniers, en hoe deze, die zonder dit den weerloozen ouderdom misschien gespaard hadden, den voorgenomen roof van den hun toebedachten buit met eenen onmenschenlijken folterdood straffen..... zoodat ook de gierigheid meermalen de wijsheid tot schande maakt.

De belangwekkende Stichtsche geloofsgenoote, wier lot en lijden geen geheim bleef, werd te Wittenberg geëerd en geliefd; haar krachtig gestel, dat zoovele schokken zonder krenking had weerstaan, schonk haar, bij meerder rust, nog weder het voorrecht der gezondheid, die van alle goede gaven de beste is, en haar krachtige geest, zich aan den staf van het geloof opheffende tot de hoogste overwinning, vond den moed om te leven en om blijmoedig te danken voor een leven, dat eene zwakkere en eene minder vrome zoude verwenscht hebben of in ~~laten~~ rouw weggetreurd. Zij leefde lang; evenals haar grooten voorganger Luther, beleefde zij de zegepraal van het denkbeeld, waarvoor zij alles had opgeofferd; zij beleefde het algemeen aannemen der Augsburgsche Belijdenis; zij beleefde dien gedenkwaardigen Rijksdag van Neurenberg, waarbij Karel V eindigde, met zijnen Duitschen onderdanen de vrijheid van geweten toe te staan, en als zij daarna nog wel eens met een bedrukt oog en één beklemd gemoed heenstaarde naar haar Vaderland, waar, ondanks de vrijheid den Duitschers verleend, nog altijd en altijd sterker vervolging woedde, en altijd meerder bloed vloeide voor de gewijde zaak: »godsdienstvrijheid!» stond daar eens, ten huize van Bugenhagen, eene statige gestalte nevens haar, die haar toesprak op dien toon van dat vaste geloof, dat vertrouwen en hoop zou hebben ingeboezemd aan de wanhoop zelve. »En vrees niet! zij zullen het niet ten einde brengen, wat ze voorgenomen hebben; laat hen doen wat

ze willen! want het geschreven Woord, in gelijkvormigheid met Hem, van Wien het getuigt, miskend, veracht, gebonden, gemarteld, gekruist begraven, staat als HIJ ter bestemder tijd weder op, en de waarheid, die uit God is, herneemt éénmaal leven en heerlijkheid, niettegenstaande alle bewaring en verzegeling door het graf.”

En Ottelijne zag op en luisterde toe, met de huivering van den diepsten eerbied en met de ontroering eener zielverheffende blijdschap. Een vurige wensch was haar verhoord geworden. De man der hervorming stond vóór haar. Luther zelf had haar toegesproken!

E I N D E.

N A R E D E.

In het laatst van het jaar 1838 vroeg de Heer Beijerinck van mij een' roman, uit het eerste tijdperk der Hervorming in Holland, en die bepaaldelijk voorstellen moest: *den invloed der laatste op het burgerlijk en huiselijk leven der Nederlanders*. — Moed te hebben tot de uitvoering daarvan, was wellicht vermetelheid; en toch, er lag een rijkdom in het onderwerp, die mij verlokte, zoodat ik haar op mij nam en . . . *Het huis Lauernesse* is er de uitkomst van. De lezer moge oordeelen, of het eene goede is.

Twee jaren liggen er tusschen het ontwerpen van den roman en de voltooiing, en slechts het kleinere deel van dien tijd werd met schrijven besteed; het grootere in een ernstig en vlijtig onderzoek van alle bronnen, die onder mijn bereik lagen. Zij waren vele en zoo ik meen goede; dank zij de hulp en gulheid van welwillende vrienden! Ze op te tellen, zou eene vlek van pedanterie werpen over het werk eener vrouw, en het zou zijn de lezers te doen deelen in de vermoeienis der samenstelling, terwijl ze in ernst niet te veel hebben aan het weinigje uitspanning, dat in mijne macht stond hun te geven. Zullen zij het daarom minder op mijn woord gelooven, dat ik, waar het feiten of personen der Geschiedenis gold, met heilige trouw bij de waarheid ben gebleven; waar het een gevoel betrof over de laatsten, zal men mij toestaan het mijne te hebben, als ik er mijne redenen voor aangeef. Kleine afwijkingen van de Geschiedenis, die moeielijk te vermijden waren, ben ik verplicht hier aan te stippen: — Het vermomd doortrekken van Karel van Gelder in Holland wordt door Wagenaar niet als zeker opgege-

ven, en dan nog wel drie jaren vroeger dan ik het stelde; zijn tocht naar Vreeland is geheel fictie, gelijk geheel zijne betrekking tot Paul; hem Utrecht te laten binnendringen, daar hij zich in Holland waagde, was, dunkt mij, niet eene te groote vrijheid. Niet minder op eigen gezag, heb ik de Volder naar Utrecht overgebracht, na zijne ontkoming uit den Delftschen kerker; ook zijn er, die hem daaruit ontslagen noemen en niet ontvlucht. Er heeft eene Maria bestaan, natuurlijke dochter van Hertog Philips den Goeden, van wie men niets weet, dan dat zij Non werd. Deze meende ik naar willekeur te kunnen gebruiken. Wellicht zal men vinden, dat ik mij hier of daar vergreep aan Jan van Woerden. Alleen over zijn martelaarschap waren de berichten der Geschiedenis helder en stemden overeen. Den naam zijner vrouw heb ik nergens kunnen opsporen, hoewel menig geldig getuigenis hem er eene geeft, maar zijn huwelijk is zeker niet gevierd geworden op een slot, dat alleen door mij werd opgebouwd; doch . . . ik kies het gevaar van andere ontdekkingen door den lezer, vóór dat van hem te vervelen, en verantwoord mij alleen nog over het zeer vroege tijdpunt, dat ik mij koos; het tijdpunt, waarop men niet zeggen kon, zooals later in den tijd der Paaus en Realen: »in deze straat, in dat huis der stad Amsterdam vergaderden de Evangelischen,» waarin Arentsz nog niet had gepredikt buiten Hoorn, en geen leeraar nog het woord van vrede verkondigde, met eene wacht van gewapende ijveraars om zich. Juist dat onzekere, die gaping, dat onbepaalde trok mij meer aan, dan het voet voor voet navolgen der geboekstaafde Geschiedenis, en het woord van den bekendsten onzer onbekende Schrijvers was als uit mijn hart gegrepen, toen hij zeide: »dat het den Roman-dichter juist het meest helder is in den diepsten nacht.» De proeve, om over de taal der personen bij de gesprekken eene tint van oudheid te werpen, die ze een weinig onderscheidt van onzen hedendaagschen conversatietoon, zonder ze uitsluitend de taal van hunnen tijd te laten spreken, is eene proeve, die niet herhaald zal worden zoo zij mishaaft. — Nog heb ik een woord aan mijne Katholieke landgenooten; aan mijne vrienden onder hen. Dat ik een Werk als dit ondernemen durfde, is wel het sterkste bewijs voor hunne

verlichting, voor hunne verdraagzaamheid. Het woord Hervorming alleen reeds moet hun hard in de ooren klinken; maar het is het woord der Geschiedenis, en zij kennen haar zoowel als ik. Waar ik grove bevooroordeeldheid of fellen partijhaat bittere en lage woorden in den mond geef, zullen zij weten te scheiden den eisch van den toestand en het bijzonder gevoelen van de auteur, die hiermede een afscheid neemt van hen en van geheel haar publiek, met dankzegging voor vroegere toegeeflijkheid en belangstelling, en met de bede om haren eersten Nederlandschen roman niet hard te vallen, die bewijst, hoezeer zij zich heeft trachten te voegen naar een uitgedrukt verlangen.

Alkmaar,
22 October 1840.

A. L. G. TOUSSAINT.

Toen ik in October 1840 deze narede schreef, dacht ik wel niet (ook om mijne wankle gezondheid), dat ik er eene tweede Editie van zou beleven! en nu waar ik weer in October 1885, vijf en veertig jaar later op nieuw diezelfde narede voor mij zie, die de 9de uitgave zal begeleiden, voel ik mij als overstelpt van weemoed en dankbaarheid bij de duizende herinneringen, die zulk een rijk vervuld tijdstuk van mijn leven in mij oproept; het is mij behoefte iets daarvan uit te drukken. Het is mij behoefte openlijk mijn dank toe te brengen allereerst aan dien God, die het werk in zwakheid ondernomen en volbracht dús heeft gezegend, en mij staande hield tot nu toe, waar zoo vele tijdgenooten en vrienden,

machtigen naar den geest, sterkeren naar het lichaam zijn geveld door den onverbiddelijken dood!

Daarna moet ik mijnen dank betuigen aan ons Nederlandsch publiek, dat zoo veel belangstelling heeft getoond in den arbeid mijner jeugd en dat zich nog niet van mij afgewend heeft in de grijsheid.*

Moge Lauernesse mijne toekomstige lezers meer geven dan ik zelve er in heb kunnen leggen, want, zij de gave zwak, de Gever is Groot, Hem de eer, met den psalmist zal ik dan mogen zeggen: »Ik zal niet sterven, maar leven en ik zal de werken des Heeren vertellen! »

Een groot werk des Heeren, ofschoon door zwakke, zondige menschen volbracht, is ondanks alles:

DE HERVORMING.

A. L. G. BOSBOOM-TOUSSAINT.

's-Gravenhage, 24 October 1885.